HAÇLILARIN ANADOLU'DA KUŞATTIĞI KALELER VE TÜRK SAVUNMASI

Şafak EFE

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yard. Doç. Dr. Selim KAYA

2016

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAÇLILARIN ANADOLU'DA KUŞATTIĞI KALELER VE TÜRK SAVUNMASI

Hazırlayan

Şafak EFE

Danışman

Yard. Doç. Dr. Selim KAYA

AFYONKARAHİSAR 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *"Haçlıların Anadolu'da Kuşattığı Kaleler ve Türk Savunması"* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/09/2016

Şafak EFE

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA .....

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN .....

: Yrd.Doç. Dr. İbrahim BALIK .....

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Şafak EFE'nin **"Haçlıların Anadolu'da Kuşattığı Kaleler ve Türk Savunması''** başlıklı tezi, 06.09.2016 günü saat 10:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

HAÇLILARIN ANADOLU'DA KUŞATTIĞI KALELER VE TÜRK SAVUNMASI

ŞAFAK EFE

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Eylül 2016

Danışman: Yard. Doç. Dr. Selim KAYA

Kudüs'ü kurtarmak amacıyla başlatılan Haçlı Seferleri, kavramsal olarak görünürde dinî, ancak temelde sosyal, siyasî, askerî ve ekonomik sebeplere dayalı bir süreci temsil eder. Bizans'ın paralı asker talebine karşılık Avrupa'da Papa'nın önderliğinde, çıkara dayalı bir Haçlı ruhunun oluşmasıyla yola çıkan bu kitlelerin Müslümanlara olan darbelerini bastırması gereken ise yine Anadolu'daki Türk kuvvetleri olmuştur. Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesi zamanına denk düşen bu seferlere katılanların, Anadolu topraklarında Türk kuvvetleri ile yaptıkları mücadeleler, tarihte derin bir etki ve yankı bırakmıştır. Ortaçağ'ın en büyük mücadelelerine sebep olan Haçlı Seferleri'nin Anadolu topraklarındaki geçişi güçlü kuşatmalara ve savaşlara da sahne olmuştur.

Anadolu ve Ortadoğu'da iki yüzyıla yakın sürecek olan büyük mücadeleler, kale kuşatmaları ve savunma stratejilerine bağlı olarak şekillenmiştir. Türkler Birinci Haçlı Seferi'nin hemen sonrasında Anadolu'da siyasî olarak mevcudiyetlerini sürdürmek isteyen ve Anadolu ile Ortadoğu'ya bir bıçak gibi saplanmış olan bu yeni düşmana karşı çok çetin bir savunma savaşı vermiştir. "Halkın Haçlı Seferi" olarak adlandırılan, ilk Haçlı kitlelerinin Anadolu üstünde kuşattıkları ilk kale olan Kserigordon'dan, Drakon savaşına ve devamında Birinci Haçlı Seferi'nin güçlü ordularına karşı, İznik Kalesi, Birinci Dorylaion (Eskişehir) Savaşı, Tarsus, Adana, Misis ve Bakras ve nihayetinde Antakya kalelerinin kuşatılmasına kadar Anadolu'da

ciddi bir Türk savunması meydana gelmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde Urfa'yı ele geçirmesi sonrası Haçlıların, Samsat ve Suruç kaleleri ile Râvendân, Tell-Bâşir gibi stratejik kaleleri ele geçirdiklerini ve çok kısa bir süre içinde bölgede kendilerine siyasî bir teşekkül kurdukları görülmektedir. Bu sürece kadar savunma konumunda olan Türkler ile saldıran ve kaleleri kuşatan Haçlılar arasında büyük mücadeleler dönemi başlamıştır.

Birinci Haçlı Seferi'nin yıkıcı etkisini desteklemek için yola çıkan 1101 Yılı Haçlı Seferlerine karşı Türkler Anadolu'yu geçilmez kılmışlar ve bu büyük kuşatmalardan sonra ciddi bir savunma hattı oluşturarak, Anadolu'ya giren üç büyük orduyu yok etmişlerdir. Harran (Belih Irmağı) Savaşı, Belek'in Haçlı liderlerini esir etmesi, II. Bohemund'un öldürülmesi Haçlılara vurulan ağır darbeleri ifade ettiği gibi, bu noktadan itibaren Türk savunması artık müdâfaadan, taarruz konumuna geçmiştir. Birinci Haçlı Seferi'nin en büyük kazanımlarından olan Urfa'nın, Türkler tarafından ele geçirilmesini müteakip, Avrupa'dan Anadolu ve Ortadoğu'daki Haçlı çıkarlarını korumak için hazırlanan İkinci Haçlı Seferi de, Türk savunmasının Anadolu'yu geçilemez bir alana çevirmesi ile İkinci Dorylaion (Eskişehir) Savaşı ve Kadmoz (Honaz) Dağı Geçidi saldırıları ile başarısızlığa uğramış böylelikle Suriye ile Filistin bölgesindeki Haçlılar yardım ve destek alamamıştır. Haçlıların Anadolu'dan geçmeyi son kez denedikleri Üçüncü Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki siyasî karışıklığa ve II. Kılıç Arslan ile Friedrich Barbarossa arasındaki karşılıklı ilişkiye rağmen meliklerin bölge bölge yaptıkları yıpratıcı savunma ve bu seferin lideri Friedrich Barbarossa'nın Silifke çayında boğulması ile son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Anadolu, Kale, Selçuklular, Kuşatmalar, Savunma Savaşı, Haçlı Seferleri.

ABSTRACT

THE CASTLES BESIEGED IN ANATOLIA BY THE CRUSADERS AND TURKISH DEFENCE

ŞAFAK EFE

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

September 2016

Advisor: Assist. Prof. Dr. Selim KAYA

The Crusades, which had been started with a view to "to save Jerusalem", were a process based on religious reasons apparently but essentially based on social, political, military and economical as conceptually reasons. A Crusade spirit had been created based on the interests in response to demands of Byzantine's mercenaries under the leadership of the Pope in Europe and Muslims who still needs to overcome the attacks of this mass of Crusades setting out were Turkish forces in Anatolia expectedly. The ones, who participated in these excursions corresponding to the time of Turks obtaining Anatolia, battled with Turkish forces in Anatolia and these battles have left a deep impact and repercussions in history. Transition of the Crusades to Anatolia, which caused the biggest battles of the Medieval, had also witnessed powerful the siege and the battles.

This great battle to last for around two years in Anatolia and Middle East would be formed depending on the castle siege and defense struggle. Turks had a tough defensive battle in each area against the new enemy who wanted to maintain their politic presence in Anatolia aftermath the Crusades I and were stuck in Middle East and Anatolia as knife. This defense process had started with Kserigordon Castle that was the first castle in Anatolia besieged by the Crusaders mass called "the Crusades of the people." After then the first blows were hit to the Crusaders in the Drakon Battle, but Iznik Castle, Tarsus, Adana, Misis and Bakras and finally Antioch

Castles were besieged and occupied by the Crusaders in Dorylaion (Eskişehir) Battle I, and the Seljuqians couldn't prevent all of these in front of the powerful armies of the Crusades I. However, inspite of the loss of important fortified areas, revealing of a serious defense of Turkish in Anatolia has been confirmed by information providing from the sources. Captured Urfa in Southeastern Anatolia by the Crusaders had been considered that here was centered and depending on this, the Crusaders were deployed rapidly. They had besieged strategical castles such as Râvendân Tell-Bashir with Samsat and Suruc castles, and in a very short period of time, they had established their own political entity in this region. There had started very great battles between Turks in defensive position till this phase and the Crusaders attacking and surrounding the castles.

Turks made Anatolian literally impassable against the Crusades setting out in 1101 to support devastating effects of the Crusades I and had set up a serious defense line after these great surroundings. They had destroyed these three armies trying to occupy Anatolia when these armies were in Anatolia. Just then Turks had inflicted heavy blow to the Crusaders in Anatolia. Harran (Belih River) War, the leader of Crusaders captured by Belek and killing Bohemund II have expressed that Turks had inflicted heavy blow to Crusaders and it has also expressed that defense of Turks had been turned into attacking from defensing. All these expressions can be seen in the historical sources about it. After Urfa, which was the largest booty of the Crusade I, was captured by Turks, the Crusades II set out from Europe to protect interests of the Crusaders in Anatolia and the Middle East. They failed in Dorylaion (Eskişehir) War II and as a result of attacks in Kadmoz (Honaz) Mountain Pass because of that Turks made Anatolia turn into an impassable area, and they left the Crusaders unsupported in Syria and Palestine regions. Despite the political turmoil in Anatolia, the Crusades III, which was the last trial of the Crusaders to pass through Anatolia ended up with backbreaking defense of kings (melik) in every each region and drowning of Friedrich Barbarossa –the leader of this expedition- in Silifke Brook.

Key Words: The Crusades, Anatolia, Castles, Seljuqian, Sieges, Defense Battle

ÖNSÖZ

Haçlı Seferleri tarihi konusunda çalışmak, Ortaçağ tarihini ilgilendiren bir mesele üzerine çalışmaktan çok günümüze kadar süren bir geçmişi çalışmakla eşdeğerdir. Haçlı Seferleri, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeye başladığı bir zamanda Avrupa'nın bir çıkar uğruna birleşmesi sonucu gerçekleşmiştir. Günümüze kadar Haçlı Seferleri üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğu Avrupa kökenli olmasından kaynaklı olarak, seferlerin amacına vurgu noktasında gerçek gizlenmemiş olsa da ilgisizlik göze çarpmaktadır. Ancak kaynakların ifadesi, olayların gelişimi ve tarihi seyir göz önüne alındığında Haçlı Seferleri'nin asıl amaçları kendini ortaya çıkarmaktadır. Haçlıları harekete geçiren etken dinî sebeplerle açıklanamayacak kadar güçlüdür.

Haçlı Seferleri özellikle Alman ve Fransız tarihçiler tarafından büyük ilgi gören önemli bir konu olmuştur. Amerikan ekolünün de katkı sağladığı Haçlı Seferleri çalışmaları Türk tarihini etkilemesi açısından da üzerine önemle düşülmesi gerekli bir alandır. Prof. Dr. Fikret Işıltan ve öğrencisi Prof. Dr. Işın Demirkent'in çalışmaları ile bu konuya Türk tarihçiliğinde de bir Haçlı Seferleri perspektifi oluşmuştur.

Konumuzu tespit öncesi, özellikle Batılı modern Haçlı Seferleri tarihçilerinin çalışmalarında Anadolu toprakları üzerindeki Türk mücadelesini önemsemediklerini fark ettik. Aynı zamanda Batı'da özellikle çalışılan kuşatma ve savunma savaşları konularının, Türkiye'de örneğine az rastlanması, Türklerin büyük mücadelelerinin ana kaynaklarda yer almasına rağmen Batılı tarihçilerin bu durumu dikkate almamasını büyük bir eksiklik olduğunu düşündüğümüz için bu konuya olan ilgimiz arttı.

Günümüzde hâlâ ayakta olan güçlü savunma yapıları olan kalelerin bizde uyandırdığı ilgi ve bunların çoğunun birbiri arasındaki bağ, özellikle Haçlı Seferleri zamanında yaşanan gelişmelerin etkisinin günümüze kadar geldiğini bilmek, atalarımızın bu büyük işgal hareketine karşı verdiği mücadeleyi ortaya çıkarmak artık bir zaruret oldu. Temel olarak Türk savunması Batılı tarih çalışmalarında olduğu gibi sönük bir düzende olamazdı. Bu mantığa tersti. Birinci Haçlı Seferi sonrasında, Anadolu'da sona ermesi gereken Türk hakimiyetinin daha da pekişmesi, var gücüyle topraklarını savunan bir milletin azmini göstermektedir. Bu mücadele

elbet konu edilmeli ve özellikle detaylarıyla akademik olarak çalışılmalıydı. Bu açıdan Haçlı Seferleri'nin Anadolu toprakları üzerinde yaptığı bu derin etkiyi, kuşatılan kaleler ve Türk savunmasının bu harekete karşı verdiği mücadeleyi ortaya koymaya gayret ettik.

Çalışmamız toplamda beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Haçlıların Pierre l'Hermite'in başıbozuk kitlesiyle Anadolu'ya ilk kez ayak basmaları, ilk kuşatılan kale ve Türklerin ilk tepkilerini içermektedir. Burada özellikle Kserigordon Kalesi ve Türk savunmasının büyük başarısı ortaya konulmuştur.

Büyük kuşatmalar ve muharebelerin anlatıldığı ikinci bölümde; İznik ve Antakya gibi büyük kalelerin Haçlılar tarafından kuşatılması ele alınıp detaylandırılarak Türk savunmasının harekat planı aktarılmıştır. Ardından Tarsus, Adana, Misis, Tell-Bâşir, Râvendân, Bakras, Suruç, Samsat gibi büyük kale kuşatmaları ve Türk savunması ortaya konulduğu gibi Ermenilerin desteği ile Urfa kalesinin ele geçirilmesi ve Türk kuvvetlerinin çok büyük bir savunma savaşı verdiği Birinci Dorylaion (Eskişehir) Savaşı da anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Türk savunmasının Anadolu'da sistemli olarak meydana gelişi, 1101 Haçlı Seferi ordularına karşı Türk savunması'nın detayları, yine daha önce hiç müstakil bir çalışmaya konu olmamış Harran (Belih Irmağı) Savaşı'yla Haçlıların yenilmezlik efsanesine son verilmesi, Haçlı liderlerine karşı vurulan büyük darbeler ve Urfa'nın İmâdeddin Zengi tarafından Haçlılardan alınışı tekrardan Türklerin eline geçmesi olayları anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde Urfa'nın Türklerin eline geçmesi sonrasında Avrupa'da meydana gelen büyük yankının sonucu olarak ortaya çıkan İkinci Haçlı Seferine karşı Anadolu'daki Türk savunması ortaya konulmuştur. Özellikle Alman Haçlı ordusu ve Alman İmparatoru III. Konrad'a karşı babası I. Kılıç Arslan'ın öcünü alan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un İkinci Dorylaion (Eskişehir) Savaşı ile Almanları ağır bir yenilgiye uğratması ve Fransız Haçlı ordusunu Ege'de Honaz (Kadmoz) Dağı geçitlerinde perişan etmesi anlatılmaktadır.

Beşinci ve son bölümde Anadolu toprakları üstünden bir kez daha geçmek isteyen Haçlılara karşı yapılan Türk savunması anlatılmıştır. Üçüncü Haçlı Seferi'nin Alman Haçlı ordusu ve İmparator Friedrich Barbarossa'nın başındaki bu güçlü orduya karşı II. Kılıç Arslan ve oğulları, Anadolu üzerinde büyük bir savunma savaşı

verdiği, İmparator Barbarossa'nın Silifke Çayı'nda ölümü sonrasında dağılan bu orduya en büyük darbeyi yine Türk savunmasının vurduğu aktarılmaya çalışılmıştır.

Böylece çalışmamız 1096 yılında Anadolu'ya ilk ayak basan başıbozuk Haçlı kitlesinden, 1190 yılında Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın güçlü ve sistematik Haçlı birliklerine kadar toplamda üç büyük ve bir ardıl (1101 Yılı Haçlı Seferi) olmak üzere dört büyük Haçlı kitlesinin Anadolu üzerinde kuşattığı kaleleri ve bu Haçlılara karşı büyük Türk savunmasının nasıl meydana geldiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Böylesine geniş bir tarih aralığında yaşanan mücadeleleri çalışmak, ilk başta bu konuyu tam olarak aktaramamak ve donanım noksanlığı gibi endişelerimize sebep olmuştur. Ancak bu eksiklerimizin arkasına sığınmadık. Ana kaynakların hepsine ulaştık. Farklı dillerdeki eserleri çevirdik ve farklı yaklaşımları belirttik. Çıkarımlarımız asla bir kaynak üzerinden olmadı. Özellikle ileri okumalar için çalışma birçok dipnotla meydana getirildi. Her görüş kaynağına göre değerlendirildiği için ve farklı görüşlerin çokluğundan kaynaklı olarak dipnotlarda farklı açıklamalara yer verildi. Böylece eserin objektifliği ve akademik altyapısını arttırmaya çalıştık. Türk savunmasının Haçlılara karşı nasıl ciddi, stratejik ve önemli bir mücadeleye girdiğini kaynaklar, yorumlar ve yaklaşımlar göz önüne alınarak Türklerin Haçlılara karşı verdiği savunmayı anlatmak için elimizden geleni yaptığımıza inanıyoruz.

Lisans eğitimime başladığımdan beri bana olan desteğini her zaman hissettiğim ve gördüğüm, Ortaçağ, Selçuklu Tarihi ve Haçlı Seferleri tarihi açısından ufkumu açan, güçlü ve emek dolu çalışmamı sonlandırabilmem de ilgisini ve zamanını bana ayıran, kaynakları bulmam da bana destek olan danışmanım ve hocam Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA'ya teşekkür ediyorum.

Bu çalışmaya katkıda bulunan ve bu sebeple teşekkür edilmesi gereken hocalarımızın ve dostlarımızın da adını anmayı bir borç biliyorum. Bu açıdan desteklerinden ve katkılarından ötürü Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK'a ve Hatice VATAN'a; başka dillerdeki ana kaynakların çevirilerinde yardımını gördüğüm Dilbilim Uzmanı Gülçin AŞIK'a ve İngilizce Öğretmeni İsmail Barış ŞİŞİK'e teşekkür ederim. Ufkumu açan fikirleri, öğütleri ve uyarılarıyla destek olan Prof. Dr. Birsel KÜÇÜKSİPAHİOĞLU'na, kaynak temini ve bilgi desteğini esirgemeyen Yrd.

Doç. Dr. Sevtap Gölgesiz KARACA'ya, Yrd. Doç. Dr. Zeynep GÜNGÖRMEZ'e, ve Yrd. Doç. Dr. Cihad CİHAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamıza katkı sağlayan Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN'a da teşekkür ederim. Ayrıca çok güzel bir çalışma ortamı bulduğum İSAM Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi çalışanlarına da nezaketlerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Son olarak beni her zaman canî gönülden destekleyen ve maddi-manevi desteklerini yanımda hissettiğim, uzun süren çalışmam boyunca benim ve kitaplarımın cefasına dayanan değerli annem, babam, kız kardeşlerim ve abim Onur EFE'ye çok teşekkür ediyorum.

Şafak EFE

Antalya-Şanlıurfa-Antakya

2016

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ ..... **III**
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **IV**
ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VII**
ÖNSÖZ ..... **IX**
İÇİNDEKİLER ..... **XIII**
KISALTMALAR ..... **XVII**
KAYNAKLAR ..... **XX**
GİRİŞ **1**
HAÇLI SEFERLERİ DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ, SİYASÎ, DİNÎ, EKONOMİK VE SOSYAL TEMELLERİ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
HALKIN HAÇLI SEFERİ

1. HALKIN HAÇLI SEFERİ'NİN BAŞLAMASI VE FRANSA'DAN ANADOLU'YA HAÇLI YÜRÜYÜŞÜ **13**
2. KSERİGORDON KALESİ **22**
3. DRAKON (KIRKGEÇİT) SAVAŞI (21 EKİM 1096) **25**

İKİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ ESNASINDA TÜRK SAVUNMASI

1. BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ ORDULARININ İSTANBUL'A GELİŞLERİ VE ANADOLU'YA GEÇİŞLERİ **32**
2. İZNİK (NİCEA) KALESİ'NİN KUŞATILMASI **42**
2.1. Haçlıların İznik Önüne Gelişleri ve Kalesi'yi Kuşatmaları (6 Mayıs-18 Haziran 1097) 46
2.2. Bizans İmparatorluğu'nun Haçlılara Kayıklarla Yardım Göndermesi 51
2.3. İznik Kalesi ve İznik Şehrinin Bizans İmparatorluğuna Verilmesi 52
3. BİRİNCİ DORYLAION (ESKİŞEHİR) SAVAŞI (1 TEMMUZ 1097) ... **57**

4. ÇUKUROVA (KİLİKYA) BÖLGESİNDEKİ KALELER 65
4.1. Tarsus Kalesi 68
4.2. Adana Kalesi 71
4.3. Misis (Mamistra) Kalesi 72
5. TELL-BÂŞİR (TURBESSEL) KALESİ 74
6. RÂVENDÂN (RAVENDEL) KALESİ 77
7. URFA (EDESSA) KALESİ 82
7.1. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu (7-10 Mart 1098) 83
8. BAKRAS KALESİ 92
9. ANTAKYA (ANTIOCH) KALESİ 97
9.1. Antakya'nın Haçlılar ve Hristiyanlar İçin Kutsal Değeri ve Tarihi Önemi 98
9.2. Antakya Hakimi Yağısıyan'ın Yardım Talebi 102
9.3. Haçlıların Antakya Kalesi'ni Kuşatmaları 103
9.4. Haçlıların Antakya Kuşatması Süresince Yaşanan Olaylar 107
9.5. Haçlıların Antakya Kalesi'ni Ele Geçirmesi (3 Haziran 1098) 116
9.6. Kuşatanların Kuşatılması: Haçlıların Müslümanlar Tarafından Kuşatılması (10 Haziran-28 Haziran 1098) 122
9.6.1. Savaş Öncesi Haçlıların Maneviyatını Arttıran Olaylar: Kutsal Mızrağın Bulunması, Hz. İsa'nın Haçlılara Görünmesi ve Etkileri 125
9.6.2. Kürboğa İle Haçlılar Arasındaki Savaş ve İç Kalenin Düşmesi (28 Haziran 1098) 127
10. SAMSAT (SÜMEYSAT) VE SERÛC (SURUÇ) KALELERİ'NİN ELE GEÇİRİLMESİ (TEMMUZ-AĞUSTOS 1098) 134
10.1. Samsat (Sümeysat) Kalesi'nin Haçlılara Para Karşılığı Terk Edilişi 134
10.2. Serûc (Suruç) Kalesi'ni Haçlıların Ele Geçirmesi 136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1101 YILI HAÇLI SEFERLERİNDEN İKİNCİ HAÇLI SEFERİNE KADAR TÜRK SAVUNMASI

1. 1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ 143
1.1. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin Birinci Ordusu (Lombard-Fransız-Almanlar) ve Anadolu'ya Geçişleri 149

1.1.1. Haçlı Ordusunun Anadolu İçlerine Yürüyüşü ve Ankara Kalesi'ni Ele Geçirişi (23-24 Haziran 1101) 156

1.1.2. Haçlıların Aldıkları Önlem ve Türk Savunması 159

1.1.3. Merzifon Muharebesi (2 Ağustos-7 Ağustos 1101) 160

1.2. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin İkinci Ordusu (Fransız Nevers Ordusu) ve Anadolu'ya İlerleyişleri 171

1.2.1. Konya Kuşatması 174

1.3. 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Üçüncü Ordusu (Aquitania ve Bayern Birleşik Ordusu) ve Anadolu'da İlerleyişi 176

1.3.1. Haçlıların Ereğli Olos (Avlos-Akgöl) Ovası'nda İlerleyişi ve İmha Edilmesi 180

1.4. 1101 Yılı Haçlı Seferlerine Karşı Türk Savunmasının Önemi ve Anadolu'ya Etkileri 185

2. HARRAN (BELİH IRMAĞI) SAVAŞI (MAYIS 1104) 187

2.1. Haçlıların Harran'ı Kuşatması 192

2.2. Harran (Belih Irmağı) Savaşı (Mayıs 1104) 194

3. TÜRK SAVUNMASININ HAÇLI LİDERLERİNE KARŞI VURDUĞU DARBELER (1122-1130) 201

3.1. Artuklu Beyi Belek'in Urfa Kontu Joscelin de Courtenay ile Serûc Hakimi Galéran du Puiset'ı Esir Alışı 202

3.2. Artuklu Beyi Belek'in Kudüs Kralı II. Baudouin'in Esir Etmesi 208

3.3. Danişmendli Emir Gazi'nin Antakya Haçlı Prinkepsi II. Bohemund'u Öldürmesi 213

4. İMÂDEDDİN ZENGİ'NİN URFA'YI KUŞATMASI VE ELE GEÇİRİŞİ (24 ARALIK 1144) 215

4.1. Urfa Şehri'nin Türkler Tarafından Fethi (24 Aralık 1144) 223

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İKİNCİ HAÇLI SEFERİ ESNASINDA TÜRK SAVUNMASI

1. İKİNCİ HAÇLI SEFERİ 228

2. ALMAN İMPARATORU III.KONRAD'IN ANADOLU'DA İLERLEYİŞİ 236

3. İKİNCİ DORYLAION (ESKİŞEHİR) SAVAŞI (26 EKİM 1147) 244

4. FRANSIZ HAÇLI ORDUSU'NUN ANADOLU TOPRAKLARINDA İLERLEYİŞİ VE KAZIKBELİ GEÇİTİ'NDE TÜRK KUVVETLERİNE MAĞLUP OLMASI (7 OCAK 1148) 249

4.1. Fransız Kralı Louis'in Anadolu'daki İlerleyişi 250

4.2. Fransız Haçlı Ordusunun Denizli (Laodikeia)'ye Doğru Yönelmesi ve Türk Savunması (1 Ocak 1148) 251

4.3. Kazıkbeli Geçiti'nde Fransız Haçlı Ordusu Karşısında Türk Savunması (7 Ocak 1148) 255

4.4. Fransız Haçlı Ordusunun Antalya'ya ve Antakya'ya Gitmesi (8 Ocak-20 Ocak 1148) 259

4.5. İkinci Haçlı Seferi Esnasında Türk Savunması 262

BEŞİNCİ BÖLÜM
ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ ESNASINDA TÜRK SAVUNMASI

1. ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİNİ MEYDANA GETİREN UNSURLAR .. 266

2. ALMAN HAÇLI ORDUSUNA KARŞI TÜRK KUVVETLERİNİN SAVUNMA MÜCADELELERİ (MAYIS 1189-10 HAZİRAN 1190) 270

2.1. Alman Haçlı Ordusu'nun Denizli (Laodikeia)'ye Kadar Olan Yürüyüşü 280

2.2. Alman Haçlı Ordusuna Karşı Türk Savunmasının Konya'ya Kadar Verdiği Mücadele 282

2.3. Akşehir (Philomelion) Kalesi Önünde Haçlılarla Savaş (Mayıs 1190)..... 287

2.4. Alman Haçlı Ordusunun Konya Kalesi'ni Kuşatması ve Türk Savunması Sonrası Yapılan Anlaşma 289

SONUÇ 295

KAYNAKÇA 300

EKLER 323

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.mlf	: adı geçen müellif
a.g.t.	: adı geçen tez
AASOR	: Annual of the American School of Oriental Resarch
AHR	: American Historical Review
AÜDTCFTAD	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi
b.	: bin
b.t.y.	: basım tarihi yok
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: çeviri
DOP	: Dumbarton Oaks Papers
dpnt	: dipnot
Ed.	: Editör
EI²	: Encyclopaedia of Islam (Second Edition)
EMG	: Ex Monumentis Germaniae
GAL	: Geschichte der Arabischen Litteratur
GAL, Supp	: Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementbände I
GFAH	: Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
HÜEFD	: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
İA	: İslam Ansiklopedisi (M.E.B. Yayını)
İng.	: İngilizce
İSAR	: İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı

İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
JOAS	: Journal of Oriental and African Studies
JRAS	: Journal of the Royal Asiatic Society
Krş.	: Karşılaştırınız
M.	: Milâdî
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGH	: Monumenta Germaniae Historica
neşr.	: Neşir/Neşreden
Nu.	: Number (Sayı)
OMÜİF	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Pub.	: Publisher (Yayımcı)
R.H.C	: Recueil des Historiens des Croisades
R.H.C. Doc. Arm.	: Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniennes
R.H.C. Occ.	: Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux
R.H.C. Or.	: Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Orientaux
RHGF	: Recueil des Historiens des Gaules et de la France
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
T.C.E.	: The Crusades Encyclopedia
TCMH	: The Cambridge Medieval History
TDİD	: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TİD	: Tarih İncelemeleri Dergisi
TKİD	: Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Trans.	: Translation (çeviri)
TTK	: Türk Tarih Kurumu

UHSS	: Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vdd.	: ve devamının devamı
Vols.	: Volumes (Ciltler)
Yay.	: Yayıncılık/Yayınları

KAYNAKLAR

Haçlı Seferleri ile ilgili birbirini tamamlayan Batı ve Doğu dillerinde yazılmış birçok kaynağa sahibiz.

Haçlı Seferleri ile ilgili ana kaynaklar, bizzat bu sefere katılmış görgü tanıklarının tuttuğu kayıtlar, olaylarla ilgili dönemde veya sonrasında yazılmış vakayinameler, Haçlıların ülkelerine gönderdikleri mektuplar ve bölgedeki Bizans, Süryani, Ermeni ve Arap tarihçilerin yazdıkları eserlerden oluşmaktadır. Bu kaynakları birkaç grupta toplamak mümkündür.

A. Lâtin Kaynakları

Fulcherius Carnotensis[1]*(Chartresli Foucher),* 1059 yılında Eure-et-Loire'deki Chartres bölgesinde doğmuştur. Papa II. Urbanus'un Clermont Konsilinde yapmış olduğu Haçlı Seferi çağrısında itibaren olayların içinde yer almıştır[2]. Haçlı vakayinameleri arasında çok büyük bir öneme sahip olan Fulcherius Carnotensis'in eseri "*Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium",* Clermont Konsili'nin hemen sonrasındaki olaylar ile Dük Robert de la Normandie ve Etienne de Blois'nın komuta ettiği Haçlı birliklerinin ilerlemesi ile başlatmıştır. II. Baudouin'in 1127 senesine kadar devam eden dönemi olaylarını nakletmiştir.

Eserini 3 kitap[3] halinde yazan Fulcherius, Clermont Konsili, I. Haçlı Seferi ordularının İstanbul'a gelişi ve Anadolu topraklarında Haçlıların ilerleyişi, İznik,

---

[1] Fransız literatüründe Foucher de Chartres, Almancada Fulcher von Chartres, İngilizcede Fulcher of Chartres olarak geçer. Fulcherius Carnotensis hakkında detaylı bilgi için bkz., August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton University Press, Princeton 1921; Susan B. Edgington, "Fulcher of Chartres", *T.C.E*, Ed. Alan V. Murray, V.II, Oxford England, s.489-490; Ebru Altan, " Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis", *İÜEFTD, Prof. Dr. İsmet Miroğlu'na Hatıra Sayısı,* S.37 (2001-2002), s.45–49. Eserle ilgili iki yüksek lisans çalışması da bulunmaktadır. Bkz., Ayhan Can, *Fulcherius Carnotensis'in Haçlı Vekayinamesinin Türkiye İle İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabının Tercümesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998; Mukadder Yıldız, *Fulcherius Carnotensis Birinci Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

[2] Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferini ilan ettiği Clermont Konsili (1095)'ne katılan ruhanilerden olup ilk sefere, metbuu Etienne de Blois'nın maiyetinde ve dük Robert de la Normandie'nin ordusunda iştirak etmekle beraber 1097 sonbaharında, Baudouin de Boulogne'un ana haçlı ordusundan ayrılışı sırasında onun hizmetine girmiştir. Baudouin'in Kudüs kralı olarak 1118 yılında ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır. (Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C.I, İÜEF Yay., İstanbul 1974, s.xxvıı-xxvııı).

[3] I. Kitapta Mayıs-Haziran 1097 İznik kuşatması, bir sonraki senenin Mart ayında Anadolu'nun geçilmesi, Haçlıların ilerleyişi, 20-21 Ekim 1097'de başlayan Antakya kuşatması, 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ün zaptı ve 12 Ağustos 1099 senesindeki Askalan Muharebeleri anlatılmaktadır. II. Kitapta 1100-1118 seneleri arasında I. Baudouin'in Kudüs Krallığı dönemi anlatılmaktadır. III.

Antakya kuşatmaları ile 1098 yılının başında I. Baudouin tarafından kurulan Urfa Haçlı Kontluğunun kuruluşu hakkında verdiği ayrıntılı bilgiler çok önemlidir. Olayların içinde bizzat göz şahidi olmasının yanı sıra Mayıs 1097-Ağustos 1099 yılları arasında Haçlı ordularının ilerleyişini anlattığı bölümler ve sonrasında 1118 yılında ölümüne kadar Kudüs Kralı I. Baudouin'in yanında olmasından dolayı eseri, I. Haçlı Seferini anlatan diğer iki görgü tanığının yazdığı kroniklerden[4] daha büyük öneme sahiptir. Eser, Recueil des Historiens des Croisades'de neşredilmiştir[5]. Almanca'ya[6], İngilizce'ye[7] ve Türkçe'ye[8] çevrilmiştir. Çalışmamızda, Haçlıların Anadolu'yu geçişleri, İznik ve Antakya kuşatması, Urfa Haçlı Kontluğunun kurulmasındaki detayları anlatması bakımından İngilizce ve Türkçe çevirilerinden faydalandık.

Anonim Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum, Kasım 1095'de Clermont Konsili ile başlayan ve Ağustos 1099'da Askalan Savaşı'yla sona eren I. Haçlı Seferi tarihidir. Yazarının belli olmadığı (Anonim) *Gesta*, 39 fasıldan meydana gelmektedir. Eserin 29 faslının, Kasım 1098'de Antakya'da yazıldığı tahmin

---

Kitapta ise 1127 senesine kadar hüküm süren II. Baudouin dönemi anlatılmaktadır. (Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak-Kudüs Seferi-*, Türkçe Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009, s.18).

[4] Bu kronikler *Anonim Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum* ve Raimundus Aguilers'in eseri olan *Historia Francorum qui ceperant Jarusalem*'dir.

[5] Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux (R.H.C. Occ.), III, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1866, s.311-485.; Bu eser bir külliyat şeklinde olup, beş seriden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; Les Lois (Kanunlar), 2 Cilt, Paris 1841,1843; Historiens Occidentaux (Batılı Tarihçiler), 5 Cilt, Paris 1844-1906; Documents Arméniennes (Ermeni vesikaları), 2 Cilt, Paris 1869-1906; Historiens Orientaux (Doğulu Tarihçiler), 5 Cilt, Paris 1872-1906; Historiens Grecs (Doğu Romalı Tarihçiler), 2 Cilt, Paris 1875-1881. Bu külliyat ile ilgili ilave bilgi için bkz., Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı Recueil des Historiens des Croisades, I: Doğulu Tarihçiler", *Belleten*, 54 (1990), S.210, s.868; Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihi'nin Kaynakları", *Turkish Studies*, Volume 4/3, Spring (2009), s.1438, 1.dpnt.

[6] *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana (1095-1127*), ed. Heinrich Hagenmeyer, Heidelberg 1913 (Bu neşir R.H.C. 'de neşredilen bölümün dipnotlarla yeniden yayınlanması seklinde olmuştur.)

[7] M.E. McGinty tarafından eserin yalnız Godefroi de Bouillon'un ölümü ve Baudouin de Boulogne'un Kudüs Kralı olmasına kadar devreyi içine alan birinci kitabının bir tercümesi yapılmıştır: Fulcher of Chartes, *Chronicle of the First Crusade (Fulcheri Carnotensis Historia Hieoroslymitana)*, trans. M.E. McGinty, London 1941. Edward Peters'ın editörlüğünde bu çevirinin yeni baskısı yapılmıştır. Fulcher of Chartes, *The First Crusades: The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials*, trans. M.E. McGinty, 2nd ed. Edward Peters, Universty of Pennsylvania Press, Philadelphia 1998; Rita Ryan Fulcherius'un metninin tamamını İngilizce'ye tercüme etmiştir bkz. Fulcher of Chartres, *A History of the Expedition to Jerusalem, 1095-1127*, trans. Francis Rita Ryan, ed. Harold S. Fink, University of Tennesssee, Knoxville-1969 (Bu tercüme daha 1916 yılında yapılmışsa da sonra H.S. Fink tarafından tetkik edilerek ancak 1969'da yayınlanabilmiştir). Bkz. Ebru Altan, " Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis " *T.D. Prof. Dr. İsmet Miroğlu'na Hatıra Sayısı*, S.37 (2001–2002) , s. 46, 4.dpnt.

[8] Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak-Kudüs Seferi-*, Türkçe Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009.

edilmektedir. Adı bilinmeyen yazarın Haçlı Seferleri'nin başlamasından, 1098 Haziranı'nın sonuna kadar yer aldığı mücadeleleri tasvir edişinden onun, Bohemund'a bağlı olup, çok büyük bir ihtimalle Güney İtalya'nın Apulia kentinden geldiği anlaşılmaktadır[9]. Eser "günlük" şeklinde yazılmıştır. Sonraları Aura'lı başrahip olarak anılacak olan Ekkehard, 1101 yılında Kudüs'e hac için gittiğinde bu eseri görmüştür. Bununla birlikte *Gesta,* keşiş Robert (Robertus Monachi) tarafından yeniden kaleme alınmıştır. Sonradan Dol başpiskoposu olacak olan Baldric'e göre ise bu eser, kaba ve cahil biri tarafından yazılmıştır ve ayrıca hiçbir ayrıntı içermemektedir. Bu sebeple eseri yeni baştan yazmıştır. XVII. yüzyılda ortaya atılan ve neredeyse XIX. yüzyılın ortalarına kadar yaygın olarak kabul edilen bir görüş ise, bu eserin Petri Tudebodus'a ait olduğuyla ilgilidir. Fakat *Gesta* ile Tudebodus'un eseri arasında benzerlikler olmasına rağmen farklılıklar da mevcuttur. Yine Tudebodus gibi Haçlı Seferlerine katılan Fulcherius ve Raimundus ise bu eseri çok fazla kullanmamıştır[10].

Gesta'nın muhtevasında Bohemund'un sefere katılmak için yaptığı hazırlık, ordusunun İtalya'dan İstanbul'a varışı, İznik Kuşatması ve Antakya kuşatması ayrıntılarıyla yer almaktadır. Aynı zaman da Birinci Eskişehir (Dorylaion) Savaşı ve orduların savaş düzeni ile Türklerin savunmadaki cesaretlerinin ve düzenli savunma hattının oluşumunu aktarması açısından göz şahidi olması bu eserin bizim çalışmamız için de önemini arttırmıştır. Recueil des Historiens des Croisades'de[11] neşredildiği gibi Almanca[12], İngilizce[13] ve Türkçe[14] çevirileri de bulunmaktadır. Biz çalışmamızda Türkçe ve İngilizce çevirilerini karşılaştırmalı olarak kullandık.

[9] Bu bilgiyi de Kürboğa'nın Antakya'yı kuşatan Haçlılara karşı hücumundan öğrenmekteyiz (*Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum,- Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe Çev. Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013, s.18.

[10] Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., John H. Rosser, "Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum", *Historical Dictionary of Byzantium,* Lianham Maryland and London 2001, s.173; Rosalind Hill, *The Deeds of the Frank and Other Pilgrims to Jarusalem*, London 1962, s.IX-X; Kırpık, *a.g.m*., s.1444.

[11] *Anonymi Gesta Francorum*, R.H.C. Occ., III, Paris-1866, s.121-163.

[12] Heinrich Hagenmeyer, *Anonymi Gesta Francorum*, Carl Winters Universitaets Buchhandlung, Heidelberg 1890.

[13] Rosalind Hill, *The Deeds of the Frank and Other Pilgrims to Jarusalem*, London 1962.

[14] *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum,- Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe Çev. Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013.

Raimundus Aguilers[15], Güney Fransa asillerinden Toulouse Kontu Raymond de St.Gilles'in kumanda ettiği orduya Papaz olarak katılmıştır. *Raimundus*, I. Haçlı Seferinin görgü şahitlerinden birisidir. Hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Kendisini Le Puy Kanon'u olarak tanıtır. Eseri, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*'dir. Bu eser, Haçlı Seferlerinin başından, 1099 Askalan Muharebelerine kadar gelişen olayların anlatıldığı eser de İznik'in, Antakya'nın ve Kudüs'ün Haçlılar tarafından alınması detaylı bir şekilde anlatılmıştır. *Raimundus Aguilers*, bu eserini Viviers piskoposuna bilgi vermek, Tanrı'nın yüceliğini göstermek ve Toulouse Kontu Raymond'un faaliyetlerini anlatmak için kaleme aldığını ifade eder. Raimundus, eserine düşüncelerini de yansıtmış ve genelde kronoloji kullanmamış, diğer tarihlerle mukayese edildiğinde olayları anlatırken detaylı bilgi vermemiştir[16]. Biz August C. Krey'in eserini ve John H. Hill ve Laurita L. Hill tarafından yapılan İngilizce çeviriyi[17] kullandık.

Willermus Tyrensis[18], 1130 yılında Kudüs'te dünyaya gelmiş olup ilk tahsiline Doğu da başlamış ve daha sonra Kutsal Mezar Kilisesi'ne bağlı "Magister Scholasticus" adlı okula devam etmiştir. 1146 yılında Batı'ya giden Willermus, yirmi yılını geçirdiği Avrupa'da din, diplomasi, hukuk ve sanat alanlarında kendini yetiştirerek 1165 yılında Kudüs'e geri dönmüş ve Sur (Tyrus)'da başpiskoposluk yapmıştır. Sur başpiskoposluğundan alınarak Trablus Kontu III. Raymond tarafından kontlukta yüksek bir göreve getirilmiştir. Ancak bir süre sonra bu görevden azledilmiştir. *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum* adlı eserini

---

[15] İngilizce'de Raimund of Aguilers, Fransızca'da Raimond d'Agile, Almanca'da Raimund von Aguilers olarak geçer. (Birsel Küçüksipahioğlu, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", *T.D.*, S.41 (2005), s.18).

[16] Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., III, Paris 1866, s.231-309; Raimundus ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Susan B. Edgington, "Raymond Of Aguilers", *T.C.E.*, IV, s.1009; John France, "The Anonymous Gesta Francorum and the Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem of Raymond of Aguilers and the Historia de Hierosolimitano itinere of Peter Tudebode: An Analysis of the Textual Relationship between Primary Sources for the First Crusade," *The Crusades and their Sources: Essays presented to Bernard Hamilton*, ed. John France and William G. Zajac , Ashgate Press, Aldershot 1998, s. 39–70.; Küçüksipahioğlu, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", s.17-24.

[17] Raimundus Aguilers'in eserinin esas metni kayıptır. 7 tam veya tamama yakın metinden en eski metin XII. yüzyıl ortalarına aittir. Raimundus'un John Hill ve Laurita Hill tarafından yapılan bu İngilizce çevirisi Saint Victor Codex'i MS Latin 14.378 olarak bilinen ve Paris Bibliothéqu Nationale'de bulunan metinden gerçekleştirilmiştir (Küçüksipahioğlu, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", s.18, 3.dpnt.); Raymond of Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, trans. John H. Hill and Laurita L. Hill, American Philosophical Society, Philadelphia 1968; Krey'in çevirisi için ayrıca bkz., August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton University Press, Princeton 1921.

[18] İngilizce William of Tyre, Almanca Willam von Tyrus.

yazarken *Fulcherius* ve *Albertus*'un yazdığı kitapları örnek almıştır. 1095'ten 1099'a Haçlıların Kudüs'ü almasına kadar geçen zaman içindeki olayları *Albertus*'tan, daha sonraki olayları ise *Fulcherius*'tan yazmıştır. Doğu'da yıllarca kalmış bir piskopos olarak Arapça'yı iyi bildiği için Doğulu tarihçilerin eserlerini de görmüş olma ihtimali bulunmaktadır. Haçlıların ele geçirdikleri yerlerde birçok kütüphaneyi papazlara emanet ettikleri bilinmektedir. *Willermus* da bu şekilde bazı eserlerden istifade etmiş olmalıdır. Bununla beraber diğer kaynaklarda olmayan bazı bilgiler *Willermus*'ta yer almaktadır. *Willermus*, 1095-1184 yılları arasında Haçlıların yaptıklarını detaylı bir şekilde anlatmış ve eserini bitirdikten bir yıl sonra 1185 yılında vefat etmiştir[19].

Willermus'un yazdığı *Historia Rerum,* Haçlı Seferleri ile ilgili Lâtin kaynakları arasında en uzunlarından olup iki cilt şeklinde İngilizce'ye çevrilmiştir[20]. Ayrıca bazı kitaplarının Türkçe çevirisi Yüksek Lisans tezi olarak[21] çalışıldığı gibi, eserin 1143-1163 yıllarını ihtiva eden kitaplarının Türkçe çevirisi[22] de bulunmaktadır. Biz Antakya kuşatması ve Haçlıların gelişine karşı Yağısıyan'ın yaptığı tedbirlerden bahsetmesi, Harran Savaşı'nda taraflar hakkında verdiği bilgiler ve İkinci Haçlı Seferi ile ilgili verdiği bilgiler dolayısıyla Willermus'un eserinin İngilizce ve Türkçe çevirilerinin her ikisini de karşılaştırmalı olarak kullandık.

Peter Tudebode, Birinci Haçlı seferine papaz olarak katılmıştır. Birinci Haçlı seferinin görgü tanığı olması ve özellikle Haçlıların Antakya kuşatması esnasında yazdığı eseri Antakya Haçlı Prensliği tarihi açısından önemli bir kaynaktır. *Peter Tudebode*, Fransa'da bulunan Poiters şehrinden 50 km uzaklıkta Civray şehrinde doğmuş. Birinci Haçlı Seferine papaz olarak katıldıktan sonra *Historia de Hierosolymitano Itinere* adlı kitabı yazmıştır. *Gesta Francorum*'daki bilgiler

---

[19] Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, R.H.C., Occ., III, Paris 1866, s.1 vd. ; Gürhan Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126),* Pegem Akademi Yay., Ankara 2013, s.3-4; Kırpık, *a.g.m*., s.1443.

[20] William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea by William Archbishop of Tyre*, II Vols. trans. Emily Atwater Babcock and August C. Krey, Columbia University Press, New York, 1943.

[21] Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserinin 16., 17. ve 18. kitapların Türkçe çevirisi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994; Ebru Altan, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz aşırı bölgelere yapılan seferlerin tarihi) adlı eserin 11. ve 12. kitaplarının Türkçe çevirisi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

[22] *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği (1143-1163),* Haz. Ergin Ayan, Karadeniz Dergisi Yay., Ankara 2009.

genellikle *Peter Tudebode*'nin kitabından alınmıştır. Kitapta 1095 Clermont Konsilinden, 12 Ağustos 1099 Askalan savaşına kadar Haçlıların Anadolu ve Ortadoğu'da yaptıkları anlatılmıştır. Biz eserden, Haçlıların Kürboğa'nın ordusunu Antakya önünde yenmeleri ve Antakya iç kalesinin Haçlılara teslimi konularındaki verdiği bilgilerden yararlandık. John H. Hill ve Laurita L. Hill, bu eseri Latince'den İngilizce'ye çevirmişlerdir[23].

Albertus Aquensis'in[24] *(Aachenli Albert),* doğum ve ölüm tarihi ile hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Birinci Haçlı Seferi'ne katılmak istediği halde katılamamış olan *Albertus*'un *Liber Christianae Expeditions pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae* adlı eseri olaylara şahit olanların anlatımıyla yazılmıştır. *Albertus*, 1120-1158 yılları arasında Almanya'da Haçlı Seferlerine katılmadığı halde bizzat tanıklardan, dönen askerlerden ve hacılardan öğrendiği bilgilerle anlatır. Bu eser *Fulcherius*'dan sonra en önemli Haçlı kronikleri arasındadır. *Albertus*, eserini 1095 yılında Clermont Konsili ile başlatır ve 1120 yılına kadar Haçlıların yaptıklarını yazmıştır. Eser Antakya Haçlı Prensliği açısından çok değerlidir. Ayrıntılara verdiği önem açısından çalışmamız boyunca en çok kullandığımız Haçlı yazarlarından olan Albertus'u; İznik ve Antakya Kuşatması, Tancred ve Baudouin'in Tarsus, Adana ve Misis Kalelerini kuşatmaları ve ele geçirmeleri ile Râvendân, Tell-Bâşir, Urfa, Samsat, Serûc, Bakras gibi önemli kalelerin kuşatılması ve bölgedeki Türk savunmasını aktarması açısından kullandık. Ayrıca Harran Savaşı ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri hakkında verdiği önemli bilgiler ile Albertus'un eseri diğer Haçlı kaynaklarına oranla daha kapsamlıdır. Kırk sekiz bölümden oluşan eserin[25] Almanca[26] ve Fransızca[27] çevirisinin yanı sıra yakın tarihte

[23] Peter Tudebode, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, transleted with introduction and notes by John Hugh Hill and Laurita L. Hill, American Philosophical Socitey Press, Philadelphia, 1974; Eser R.H.C. Occ., III. Cildinde *Gesta Francorum* ile birlikte verilmiştir. s.1-165; Yazarın hayatı ve eserin diğer neşir ve çevirileri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Peter Tudebode, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, İng. Çev., s.1-12; Susan B. Edgington, "Peter Tudebode", *T.C.E.*, III, s.948.

[24] İngiliz litaratüründe Albert of Aachen, Almanca'da Albert von Aachen, Fransızca'da ise Albert d'Aix olarak geçer.

[25] Eserin bu bölümlerinin Latince açık arşivi için bkz., http://thelatinlibrary.com/albertofaix.html (Erişim Tar. 09.12.2014).

[26] Herman Hefele, *Albert Von Aachen Geschicte des Ersten Kreuzzuges*, I-II, Jena 1923.

[27] François Vercruysse, *Chronique D'Albert D'Aix*, Année Académique, Paris 1887-1888.

Susan B. Edgington'un yaptığı indeksli İngilizce çevirisi[28] takip etmiştir. Biz bu İngilizce tercümeyi kullandık.

Ordericus Vitalis, Norman kronikçi ve İngiliz keşiş olan *Ordericus*, 16 Şubat 1075 tarihinde Shrewsburry yakınlarında doğmuştur. Babası Orléanslı Odelerius Fransız; annesi ise bir İngiliz'dir. *Ordericus*'un *Historia Ecclesiastica* adlı eseri bir Kilise Tarihi'dir. Chibnall'ın çevirisi ile 6 ciltten meydana gelmekte, 1138 yılına kadar gelen olayları içermektedir. Eserin 5.cildi yani 9.kitabından itibaren Haçlı Seferlerine değinilmiştir. Yazar seferin görgü şahidi olmamasına rağmen olayları ayrıntısıyla vermiştir. *Ordericus* diğer Haçlı tarihçileri gibi pek çok önemli kaynağı kendi eserinde kullanmış, *Gesta*'dan, *Fulcherius Carnotensis*'ten yararlanmıştır[29]. Biz Halkın Haçlı Seferi ve Antakya Kuşatması hakkında verdiği bilgilerden yararlandığımız gibi 1101 Yılı Haçlı Seferleri hakkında aktarmış olduğu bilgilerden de çalışmamızda yararlandık. M. Chibnall tarafından yapılan İngilizce çeviriyi kullandık[30].

Bahsi edilen Lâtin Kaynakları dışında *Guibertus Novigenti*'nin *Gesta Dei Per Francos*'u[31], *Roberti Monachi*'nin *Historia Iherosolimitana*'sı[32], *Willermus Malmesberi*'nin *Gesta Regum Anglorum*'u[33], *Radulphus Cadomensis*'in *Gesta*

[28] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana-History of the Journey to Jarusalem-*, ed. and trans. Susan B. Edgington, Clarendon Press, Oxford 2007.

[29] Ayrıca Zoe Oldenbourg tarafından Fransızca çeviriden İngilizce'ye de çevrilmiştir. Bkz., Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The Crusades- ,* (translated from French by Anne Carter) trans.Zoe Oldenbourg, Phoenix Press, London 1966; Ordericus Vitalis hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Katherine Keats-Rohan, "Two Studies in North French Prosopography, 2. Wigan the Marshal, alias Guigan Algason and Other Bretons in Orderic Vitali's Ecclesiastical History", *Journal of Medieval* History, 20 (1994), s.30-34; Keats-Rohan, "Orderic Vitalis", *T.C.E.*, III, s.899-900.

[30] Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*, ed. and eng. trans. Marjorie Chibnall, I-VI, Clarendon Press, Oxford 2004 (Reprinted).

[31] Eserin İngilizce çevirisi için bkz., Robert Levine, *The Deeds of God through the Franks : A Translation of Guibert de Nogent's Gesta Dei per Francos*, Boydell Press, Woodbridge 1997; Eserin R.H.C.'deki neşri için bkz. Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos*, R.H.C. Occ., IV, Paris 1879, s.113-264; Yazar ve eseriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., Keats-Rohan, "Guibert of Nogent", *T.C.E.*, II, s.548.

[32] Carol Sweetenham, *Robert the Monk's History of First Crusade- Historia Iherosolimitana-*, Ashgate Press, Aldershot 2005; R.H.C.'deki neşri için bkz., Roberti Monachi, *Historia Iherosolimitana*, R.H.C. Occ., III, Paris 1866, s.717-882; Ayrıca bkz.,Peter Orth, "Robert of Rheims", *T.C.E.*, IV, s.1042-1043.

[33] William of Malmesburry, *Gesta Regum Anglorum-The History of The English King-*, ed. page by page trans. R.A.B. Mynors-R.M. Thomson and Michael Winterbottom, II Vols., Clarendon Press, Oxford 1998; Yazar hakkında bilgi için bkz., Willermus Malmesberi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Rodney M. Thomson, "William of Malmesbury, Historian of Crusade" , *Reading Medieval Studies*, 23 (1997), s. 121–134,; Thomson, "William of Malmesbury", *T.C.E.*, IV, s.1279-1280.

Tancredi in Expeditione Hierosolymitana'sı[34] gibi diğer kaynakların da Haçlı Seferleri çalışmaları için çok önemli bir yeri vardır. Bu sebeple ilgili yerlerde onlardan da yararlandık. Ayrıca çalışmamızın içeriği İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferlerini de kapsadığı için, bu seferlere tanıklık etmiş olanların eserlerini[35] de Haçlı bakış açılarını öğrenmek için kullandık.

B. Arapça Kaynaklar

Arapça kaynaklarının Haçlıların Anadolu'daki geçişlerine dair kayıtları sınırlıdır. Ancak Antakya Haçlı Prensliği, Urfa Haçlı Kontluğunun oluşması, bölgedeki faaliyetleri, mücadeleler ve çalışmamızın temeli olan kuşatmalar ve savunma mücadeleleri için önemli bilgiler mevcuttur.

Arapça kaynaklar arasında Haçlı Seferleri için en önde geleni hiç şüphesiz *İbnü'l-Kalânisî*'nin *Zeylu Târihu'l-Dımaşk* adlı eseri gelir. *İbnü'l-Kalânisî (Ebu Ya'la Hamza b. Asad et-Tamîmî el-'Amîd),* 1073 yılında Dımaşk (Şam)'ta dünyaya gelmiştir. Tamim kabilesinden itibarlı bir Arap ailesinden gelmektedir. Din, hukuk ve edebiyat eğitimi alan *İbnü'l-Kalânisî,* önceleri Dımaşk'ta Dîvan el-Resâil dairesinde münşi (kâtip) olarak çalışmıştır. İkincisi 1153 yılında olmak üzere iki defa bu divanın reisliğine getirilmiştir. 1146 yılı ve sonrasında şehrin reisliğini yapmıştır.

Hilâl b. el-Muhassin es-Sâbi'nin Tarihi'ne[36] zeyl olarak yazdığı *Zeylu Târihu'l-Dımaşk (Dımaşk Tarihine Zeyl)* eseri bize kadar gelmiş olup iki redaksiyonu vardır. Birinci redaksiyon 1141'den önce, ikinci redaksiyon 1160 yılı civarında tamamlanmıştır. Bundan müellifin 1160 yılı civarında öldüğü anlaşılmıştır.

---

[34] Bernard and David Bachrach, *The Gesta Tancredi of Ralph Caen-A History of the Normans on the First Crusade,* Ashgate Press, Hampshire (England) 2005; Eserin bu İngilizce çevirisi R.H.C.'deki neşri esas alınarak yapılmıştır. R.H.C.'deki neşr için bkz., Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana,* R.H.C. Occ., III, Paris 1866, s.587-716.

[35] İkinci Haçlı Seferi'nin şahitlerinden Odo de Deuil'in *De Profectione Ludovici VII in Orientem(VII. Louis'nin Doğu'ya Seyahati)* ve Otto von Freising'in eserleridir. Bu eserler için bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, ed. and trans.Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948; Odo için bkz., Keats-Rohan, "Odo of Deuil", *T.C.E.*, III, s.897-898; Otto'nun eserinin İngilizce tercümesi için bkz.; Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, trans. with an introduction and notes by Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, New York 2002 (Reprinted) (İlk baskısı 1928'dir); Otto için bkz., Graham A. Loud, "Otto of Freising", *T.C.E.*, III, s.901-902.

[36] Sâbi'nin günümüze kadar gelemeyen eseri 970-1056 (H. 360-447) yılları arasını ele almıştır. İbnü'l-Kalânisî bu eserden geniş ölçüde faydalanmıştır. Bkz., Krenkow, "Sâbi", *İA*, X, İstanbul 1979, s.8.

*İbnü'l-Kalânisî, el-Sâbi'*nin eserindeki Dımaşk tarihi ile ilgili malûmatı tamamlamak için kitabına 970 yılı ile başlamış, 1160 yılına kadar getirmiştir. Böylece, eser Îhşîdlerin son zamanlarından başlayıp Nûreddin'in Dımaşk'ı ele geçirmesinden sonraki birkaç yıla kadar gelmiştir. Selçuklular, Böriler devrindeki Dımaşk ve Şam tarihi için ilk elden kaynaktır. Eserin ilk kısımlarında olaylar valilerin devirlerine göre, 1057 yılından itibaren yıllara göre anlatılmıştır. Bilhassa Birinci Haçlı Seferi devrindeki Müslümanlarla Haçlılar arasında meydana gelen olaylar hakkında ilk elden kaynak özelliği taşır. Bu açıdan hem bölgedeki siyasî oluşumlara hem de Haçlılara eserinde daha büyük ehemmiyet vermesini sağlamıştır. *İbnü'l-Kalânisî,* bu olayların çoğuna şahit olmuştur. Bu eserin 19. yüzyıl sonlarına kadar tanınmaması, Avrupalı Haçlı tarihçilerin bütün dikkatini yine bir Arap kaynağı olan ve Tornberg tarafından 1853-64 yılları arasından neşredilen İbnü'l-Esîr'in, *el-Kâmil* adlı eseri üzerine toplamalarına sebep oldu. Ancak 1908 yılında H. F. Amedroz'un[37] *Zeylu Târihu'l-Dımaşk'*ı neşretmesi, İbnü'l-Esîr'in, Haçlı tarihi yönünden, kazanmış olduğu değeri çok azaltmış, hatta onu ikinci plana itmiştir. Ayrıca İbnü'l-Esîr'in eserini yazarken İbnü'l-Kalânisî'den faydalandığı da ayrı bir gerçektir[38]. Bu eserden *İbnü'l-Esîr'*den başka *İbnü'l-Adîm, Ebû Şame, İbn 'Asâkir, İbn Hallikân* ve *Sıbt İbnü'l Cevzî* de faydalanmış bazen *İbnü'l-Kalânisî*'den geniş bazen de daha dar bilgiler vermişlerdir. Bu durum *Zeylu Târihu'l-Dımaşk'*ın sonraki eserlere kaynaklık etme özelliğini kaybettirmemiştir.

*Zeylu Târihu'l-Dımaşk'*ta Birinci ve İkinci Haçlı Seferi'nden, Nûreddin'in Şam'a girmesine kadar olan olaylara detaylıca yer verildiği gibi Haçlıların Antakya'yı alması ve sonrasındaki olaylara geniş yer vermesi, Antakya, Bakras ve Urfa Kalelerinin kuşatılması, Harran Savaşı, Belek'in II.Baudouin'i esir alması gibi konular hakkında bilgi vermesi, ayrıca *İbnü'l-Kalânisî*''nin bu olayların yaşandığı

[37] Zeylu Târihu'l-Dımaşk, Arapça kitabın İngilizce özetiyle birlikte Beyrut'ta yayımlanmıştır. Biz bu eserden de faydalandık. Bkz. İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk-History of Damascus(363-555 a.h.) By Ibn al-Qalânisi-*, ed. and trans. H.F.Amedroz, Beyrut 1908; Eser Süheyl Zekkar tarafından'da Dımaşk (Şam)'ta neşredilmiştir. bkz. İbn el-Kâlanisî, *Târihü Dımaşk*, çev. ve not. Süheyl Zekkar, Dâr Hassân li'l-Tibâ'ah wa'l-Nashr, Dımaşk (Şam) 1982; Haçlılarla ile ilgili kısımları ise H.A.R. Gibb tarafından 1932'de İngilizce'ye çevrilmiştir. Bkz., H.A.R. Gibb, *The Damascus Chronicle of The Crusades,* (translate from the Chronicle of İbn el-Kalânisî by H.A.R. Gibb), Luzac Comp., London 1932.

[38] İbnü'l-Esîr, pek ender olarak faydalandığı kaynağı zikretmektedir. Fakat bu ender zikredilen isimler arasında İbnü'l-Kalânisî'ye rastlanmaktadır (Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler),* Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul 1985, s.XVI, 3.dpnt.

yıllara tanıklık etmesi bizim çalışmamızın Doğulu bakış açısı içinde sürekli müracaat ettiğimiz kaynaklardan biri olmasını sağlamıştır[39]. Biz çalışmamızda H. F. Amedroz'un neşrini, H.A.R. Gibb'in Haçlılar ile ilgili kısmının İngilizce çevirisini kullandık. Aynı zamanda çalışmamız devam ederken bu kaynak Türkçe'ye de çevrildi[40] ve onu da çalışmamıza dahil ettik.

İbnü'l-Esîr (İzzeddin Ali b. Muhammed), 1160 yılında Cizre'de doğmuştur. Musul'da yetişmiştir. Bu şehirde ve Bağdat'ta âlimlerden dil, hadis, edebiyat, tarih eğitimi almıştır. *İbnü'l-Esîr*'in, babası *Ebü'l-Kerem Esîrüddin,* üçü de ileride İbnü'l-Esîr lakabıyla ün kazanacak birer âlim olan oğulları Mecdüddin, İzzeddin ve Ziyâeddin'in öğretimiyle yakından ilgilenerek onları en yetkili hocalara göndermiştir[41]. İzzeddin, Bağdat'a gidip eğitimini tamamladıktan sonra yeniden Musul'a dönmüştür. 1182 yılından itibaren tarihle uğraşmaya başlamıştır. Salâhaddin'in Kudüs'ü almasından sonra 1188 yılında Şam'a gitmiştir. Haleb ve Dımaşkta(Şam)'taki alimlerden de eğitim almıştır. Hıttin Savaş alanını gezmiş aynı yıl Salâhaddin tarafından Antakya Haçlı Prensliği'nin topraklarının fethi için girişilen sefere, Musul askerlerinin yanında katılmış ve sonra Musul'a dönmüştür. 1233 yılında Musul'da ölmüştür.

İbnü'l-Esîr, Taberî ve Mesudî gibi büyük İslam tarihçilerindendir. Tarih sahasında dört kitabı günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan en önemlisi on büyük cilt olarak te'lif ettiği *el-Kâmil fi't-Târih* adlı büyük İslam tarihidir[42]. Kitap dünyanın yaratılışıyla başlar. Peygamberler tarihinden sonra İran, Roma, Yunan, Selevkiler, Yemen ve Cahiliye devri Arapları anlatılmıştır. Bir ciltte bunlar anlatıldıktan sonra

[39] İbnü'l-Kalânisî ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.,Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-Kalânisî", *TDVİA*, C.21, s.99-100; C. J. Brockelmann, *GAL*, Supp. I, Brill, Leiden 1937-1942, s.566; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Yay., İstanbul 1998, s.113;Yazar Belirtilmemiş, "İbnül Kalânisi", *İA*, V/2, s.862-863 (Bu maddenin yazarı yazılmadığı gibi Işın Demirkent'in de vurguladığı üzere bilgiler yetersizdir.); Alptekin, *Dimaşk Atabegliği,* s.XV-XVII; Niall Christie, "Ibn al-Qalânisî", *T.C.E.*, II, s.629.

[40] İbn Kalânisî, *Şam Tarihine Zeyl-I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-*, Arapça Aslından Çev. Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015.

[41] İlim dünyasına aynı nesilden üç önemli üye kazandıran İbnü'l-Esîr kardeşlerin üçü de, devrinin önde gelen ilim ve siyaset adamlarından, eserleri tarih boyunca kaynak olarak kullanılan âlimlerdendir. Her biri ayrı bir ilim dalında otoritedir. En büyükleri Mecdüddin, hadis ve fıkıh sahasında; ortancaları İzzeddin, tarih ve rical dalında; en küçükleri Ziyaeüddin de edebiyat ve belâgatta otorite idi (Kemal Sandıkçı, "İbnü'l-Esîr Kardeşler", *OMÜİF Dergisi*, S.6 (Samsun 1992), s.62).

[42] Diğer üç kitap ise; *el-Târih el-bâhir, Üsd el-ğâbe fî marifet el-Sâhabe ve el-Lübab fi tehzîb el-ensâb*'tır.

Peygamberler ile İslam tarihi başlamış, Hicret'ten sonra olaylar yıl yıl anlatılmış ve 1231 yılı sonuna kadar olaylar getirilmiştir. *İbnü'l-Esîr*'in bu eseri dünya çapında haklı bir şöhret kazanmıştır ve bundan sonra İslam ve Türk tarihiyle ilgilenenler için başlıca bir kaynak olmuştur-Bugün de bu özelliğini korumaktadır-. Eser ana hatlarıyla siyasî-askerî İslam tarihi özelliğindedir. Kültür tarihine ve biyografiye çok az yer vermiştir. Olaylar lüzumsuz ayrıntılardan kurtarılarak akıcı bir tarih üslubu yakalanmıştır. Bu kitap günümüze kadar gelmiştir. İlk tam neşri 1851-1876 yıllarında Tornberg tarafından Paris'te yapılmıştır[43]. Bu baskı 13 cilt olup son cildini indeksler meydana getirir. Ayrıca Türkçe'ye de bir heyet tarafından çevrilmiştir[44]. Biz bu Türkçe çeviriyi kullandık.

Ayrıca bunların dışında özellikle Haçlıların yapısı, kültürü, savaş stratejileri açısından önemli bilgiler veren çağdaş yazarların önemli eserlerini de kullandık. Bunlar *Usame İbn Münkız*[45], *İbnü'l-Adim*[46] ve *İbn Kesîr*[47]'in çalışmamız ile ilgisi nisbetinde kullandık.

---

[43] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I-XIV, trans.Carl Johan Tornberg, Leiden 1851-1876.

[44] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, I-XII, Türkçe çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Mertol Tulum, Bahar Yay., İstanbul 1987-1991; 12 ciltlik bu çevirinin Türk tarihi ile ilgili olan kısmını Abdülkerim Özaydın IX-XII. ciltlerde çevirmiştir; Selçuklular ile ilgili kısmın İngilizce çevirisi için bkz., Ibn al-Athir, *The Annals of the Saljuq Turks*, trans. D. S. Richards, Routledge Press, London 2002.

[45] Usame İbn Munkız'ın Salâhaddin'in danışmanı ve emrinde savaşlara katılmış biri olarak yazdığı anılarından oluşan *Kitâbu'l İ'tibâr* isimli eseri Haçlı Seferlerinin her boyutuyla ilgili bize tafsilatlı bilgi verir. Usame İbn Munkız ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Sevim, "İbn Münkız", *TDVİA*, C.20, s.221-222; Ramazan Şeşen, "Üsâme", *İA*, XIII, s.119-121; Brockelmann, *GAL*, Supp., I, s.552-554; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s.119-120; R. Stephen Humphreys, "Munkidh", *EI²,* VII, s.577-580; Robert Irwin, "Usâma İbn Munqidh", *T.C.E*., IV, s.1218-1219; Kitâbu'l İ'tibâr'ın' Arapça neşri için bkz., Usâma ibn Munqidh, *Kitâb al-I'tibâr*, ed. Hasan Zayn, Dâr al-Fikr al-Hadîth, Beirut 1988.; İngilizce çevirisi için bkz., Usama ibn Munqidh, *An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades; Memoirs of Usāmah ibn-Munqidh (Kitab al i'tibar)*, trans Philip Khuri Hitti, Columbia University Press, New York, 1929; Türkçe çevirisi için bkz., Usame İbn Munkız, *Kitâbu'l İ'tibâr İbretler Kitabı*, Türkçe çev. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi Yay., İstanbul 2012.

[46] İbnü'l-Adîm (Ebü'l-Kāsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed el-Ukaylî el-Halebî) ve Buğyat et-talab fî târihi Halab adlı eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Sevim, İbnü'l-Adîm", *TDVİA*, C.20, s.478-479; C.J. Brockelmann, "Kemâleddîn", *İA*, VI, s.569-570; B. Lewis, "İbn Al-Adîm", *EI²,* III, s.695-696; ; Brockelmann, *GAL*, Supp., I, s.568-569; Niall Christie, "Kamâl al-Dîn", *T.C.E*, III, s.703; İbnü'l-Adîm'in eseri Süheyl Zakkar tarafından neşredilmiştr. Bkz., Kamâl al-Dîn Ibn al-'Adîm, *Bughyat al-Talab fî Ta'rîkh Halab*, ed. Suhayl Zakkɑ̄r, 12 vols., al-Mu'assasah li'l Balâgh, Beirut 1988; Ayrıca Ali Sevim tarafından İbnü'l-Adîm'in *Buğyat et-talab fî târihi Halab* adlı eserindeki Selçuklu devlet adamlarının biyografileri tenkitli neşir olarak TTK tarafından basılmıştır. Bkz., İbnü'l-Adîm*, Buğyat et-talab fî târihi Halab*, Türkçe çev. Ali Sevim, TTK Yay., Ankara 1989.

[47] İbn Kesîr ve eseri *el-Bidâye ve'n-Nihâye* hakkında bilgi için ayrıca bkz., Abdülkerim Özaydın, "İbn Kesîr", *TDVİA*, C.20, s.132-134; C.J. Brockelmann, "İbn Kesîr", *İA*, V/2, s.761-762; H. Laoust, "Ibn

C. Bizans Kaynakları

Haçlı Seferleri tarihi açısından bir diğer önemli kaynaklar ise Bizans kaynaklarıdır. Bizans tarih yazarlarından *Anna Komnena*, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ile İmparatoriçe İrene'nin çocuğu olarak 1083 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1153 yılında vefat etmiştir. *Alexiad* adlı eseri, Bizans-Haçlı münasebetleriyle ilgili kayıtlarıyla en önemli Bizans kaynağıdır. *Anna Komnena*'nın eseri, babası İmparator Aleksios'un biyografisi mahiyetinde olup Ermenilere nefreti, Müslümanlara yönelik haksız tavrı ve Haçlılara özellikle de Bohemund'a karşı olumsuz yaklaşımı kendini çok belirgin bir biçimde gösterir. Eserinde, babasının 1080 yılında Bizans İmparatoru olmasından 1118 yılına kadar olan olaylardan bahseden Anna, Haçlı Seferlerinin sebepleri, Bizans-Haçlı münasebetleri, Haçlıların İstanbul'daki mücadelesinden detaylı olarak bahsetmiştir. *Alexiad* İngilizce[48] ve Türkçe'ye[49] çevrilmiştir.

Bizans Tarih yazarlarından *Niketas Khoniates*'in *Historia* adlı eseri de Haçlı tarihinin önemli kaynaklarındandır. 1155–1157 yılları arasında Denizli'de doğan Niketas Khoniates 1213'te ölmüştür. Eseri II. Ioannes (1118–1143) ve I. Manuel Komnenos (1143–1180) devirlerini içermektedir. 1118-1206 yılları arasındaki Bizans tarihini konu almıştır. Franz Grabler'in üç ciltlik Almanca çevirisinin ilk cildi Fikret Işıltan tarafından Türkçeye çevrilmiştir[50]. Bu eserden İkinci Haçlı Seferi'nin Anadolu üzerindeki güzergâhı ve Türk savunmasının Haçlılara karşı mücadelesi konularında yararlandık. Niketas'ın 21 kitaptan oluşan eserinin yedinci ve on dördüncü kitapları arasında kalan ve 1180-1195 yılları arasını kapsayan kısmı ise Işın

---

Kathîr", *EI²,* III, s.817-818; Özaydın, "el-Bidâye", *TDVİA*, C.6, s.131-132; Brockelmann, *GAL*, Supp., II, s.48-49; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s.196-198; Arapça neşri için bkz., İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Mektebetu'l-Maarif, Beyrut 1974; Türkçe çev. için Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Türkçe çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul 1994

[48] Anna Komnene, *The Alexiad*, trans. E.R.A. Sewter ed. Peter Frankopan, Penguin Books, New York 2009.

[49] Anna Komnena, *Alexiad-Malazgirt'in Sonrası-*, Türkçe çev. Bilge Umar, İnklap Yay., İstanbul 1996. Anna Komnena ve eseri için bkz., John France, "Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade," *Reading Medieval Studies*, 10 (1984), s.20–38; Franziska E. Shlosser, "Byzantine Studies and the History of the Crusade: The Alexiad of Anna Comnena as Source for the Crusades," *Byzantinische Forschungen*, 15 (1990), s.397–406.; Rosemary Morris, "Anna Komnene", *T.C.E.*, I, s.63; Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği*, s.13.

[50] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 1995; ayrıca bkz: Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı, Recueil des Historiens des Croisades, II: Bizanslı Tarihçiler", *Belleten*, C.65 (2001), S.244, s.921-958

Demirkent tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviriden de özellikle Üçüncü Haçlı Seferi esnasında Haçlıların Anadolu'daki yürüyüşleri, elçilik heyeti mevzusu, Konya Kalesi ve şehrinin Haçlılar tarafından kuşatılması, Akşehir Kalesi önündeki Türklerin Haçlılara karşı saldırıları ve Anadolu'da meydana gelen Türk savunmasını aktarması ve nihayetinde Friedrich Barbarossa'nın Silifke Çayında boğulmasına kadar olan süreç hakkında verdiği bilgilerden çalışmamızda istifade ettik[51].

Diğer bir önemli Bizans kaynağının yazarı *Ioannes Kinnamos*, İmparator Manuel Komnenos'un sekreteridir. 1143 yılında doğan Kinnamos, İmparatorun ölümünden az sonra (1180) kaleme aldığı Niketas'la aynı adı taşıyan *Historia* adlı eserinde Manuel Komnenos'un saltanat dönemini, özellikle Alman Haçlı ordusunun Balkanlarda ve Trakya'daki ilerleyişini ve İstanbul'a gelişini aktarmıştır. Haçlıların Bizans ile ilişkilerini, Almanların Anadolu'da Türkler ile çatışmalarını, Dorylaion (Eskişehir) Savaşı, bundan sonraki gelişmelerin ele alındığı eserin Fransız Haçlı ordusu hakkındaki malumatı zayıftır. Bununla birlikte özellikle İkinci Haçlı Seferi'nin meydana gelişi, Bu seferdeki Bizans-Haçlı ilişkileri, Türklerin Anadolu'da İkinci Haçlı Seferi ordularına karşı kullandıkları savunma stratejileri ve İkinci Dorylaion (Eskişehir) muharebesi hakkındaki önemlidir. Eserin Türkçe çevirisini Işın Demirkent yapmıştır[52]

D. Ermeni Kaynakları

Haçlı Seferlerini anlatan en önemli kaynaklardan biri Ermeni Urfalı Mateos'un *Vekâyinâmesi*'dir. Doğum ve ölüm tarihi tam olarak bilinmemesine rağmen XI. yüzyılın ilk yarısı içinde Urfa'daki manastırlardan birisinin başrahibi olduğu bilinen yazar 952-1136 yılları arasındaki olayları kapsayan hadiseleri kaydetmiş, sonra buna öğrencisi Papaz Grigor 1136-1162 yılları arasını kapsayan bir

---

[51] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev. Işın Demirkent, Dünya Aktüel Yay., İstanbul 2006; Almanca çeviri için bkz., Niketas Khoniates, *Historia- Kaiser Aleksios II. Andronikos und Isaakios Angelos (1180-1195) aus dem Geschichtswerk des Niketas Choniates*, Almanca çev. Franz Grabler, Verlag Styria Pub., Graz 1958.

[52] Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev.Işın Demirkent, TTK Yay., Ankara 2001; İngilizce çeviri için bkz., Charles M. Brand, *The Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos*, Columbia University Press, New York 1976; Kinnamos'la ilgili bilgi için ayrıca bkz., Mahmoud Said Omran, "John Kinnamos as a Historian of the Second Crusades", *UHSS*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.45-55; Morris, "John Kinnamos", *T.C.E.*, III, s.709; Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı", s.921-958.

zeyl yazmıştır. Eserinde Urfa Haçlı Kontluğu, Urfa'daki Ermenilerin Haçlı yönetiminde başlarına gelenler, Anadolu'ya gelen Haçlılar ile Türklerin mücadelesi ve Ermeniler ile alakalı birçok bilgi bulunmaktadır. Eser Ara Edmond Dostourian tarafından İngilizce'ye[53] ve Hrant D. Andreasyan tarafından da Türkçe'ye çevrilmiştir[54]. Özellikle Tell-Bâşir, Râvendân Kaleleri, Urfa'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesi, 1101 Yılı Haçlı Seferleri, Ereğli Muharebesi, Harran Savaşı, Belek'in Joscalin, Galéran ve Kudüs Kralı II. Baudouin'i esir alması olaylarında verdiği ayrıntılı bilgileri ile çalışmamız için önemli bir kaynak niteliğinde olmuştur. Çalışmamızda Türkçe çeviriyi kullandık ve kimi durumlarda İngilizce çeviriye müracaat ettik[55].

Ermeni Kralı III. Leon dönemi papazlarında olan *Vahram*, Kilikya Ermeni Baronluğu'nun Haçlılarla dost olarak Rumlar ve Türklerle mücadelesini kısa bir şekilde anlatmıştır. *Vahram Vekâyinâmesi* olarak anılan kaynakta, Türklerin Anadolu'ya girmesinden Memlukluların 1375 yılında Kilikya'yı almasına kadar Kilikya bölgesindeki olaylar ayrıntılara girilmeden anlatılmıştır. Vahram, Antakya Kalesi kuşatması kısmında özellikle yerli halktan Haçlılara yardım yapıldığı ve Toros dağlarından Haçlılara sürekli bir yardım çabası içine girildiğinden bahsetmiştir. Vahram'ın eseri, yerel bir takım bilgileri aktarmasından ötürü önemli bir yere sahiptir. Vahram'ın eserini Ermenice'den İngilizce'ye çeviren Charles Fried Neumann, kitabın sonuna konuyla ilgili notlar eklemiştir[56]. Bu notlar özellikle Haçlı Seferleri döneminde Kilikya bölgesindeki önemli kaleler ve bölge ile ilgili kısa coğrafi bilgileri edinmemizi sağladı.

---

[53] Ara Edmond Dostourian, *The Chronicle of Mathew of Edessa-Armenian and the Crusades Tenth to Twelfth Centuries*-, University Press of America, Lanham 1993.

[54] Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, not. Edouard Dulaurier-M. Halil Yinanç, TTK Yay. Ankara 2000.

[55] Eserin R.H.C.'deki neşri için bkz., *Extraits de la Chronique de Matthieu d'Edesse*, R.H.C., Doc. Arm., I, Paris 1869, s.4-150 ve 152-201 (Burada eserin Orijinal Ermenice ve Fransızca çevirisi yer almaktadır); Yazar ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Hrant D. Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", *İÜEFTD*, S.1/1 (1949), s.102-108.

[56] Vahram, *Vahram's Chronicle of the Armenian Kingdom in Cilicia-During Time of the Crusades*-, trans. From the Orginal Armenian with notes and Illustrations by Charles Fried Neumann, J.L. Cox Ltd., London 1831; Ayrıca Hrant D. Andreasyan tarafından yapılan Türkçe çevirisi TTK Kütüphanesinde basılmamış nüsha olarak bulunmaktadır. *Vahram Vekâyinâmesi*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesinde basılmamış nüsha), Ankara 1944; Vahram'ın R.H.C.'deki neşri için bkz.; *Vahram d'Edesse*, R.H.C. , Doc. Arm., I, Paris 1869, s.493-536; Vahram ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", *İÜEFTD*, S.1/2 (1950), s.414-415.

Hetum, Ermenice yazmış olduğu *Vekâyinâmesi*'nde son Bagratuni Kralı Gagik'in ölümünü kaydettikten sonra Kilikya Ermeni Baronluğu'nun Ruben tarafından oluşturulmasından başlayarak Ermenilerin Haçlılarla münasebetleri ile Anadolu ve Ortadoğu'da kurulan Latin devletleri döneminde yaşanan olayları çok kısa ve kronolojik olarak anlatılır. Bu eser de Hrant D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir ve TTK Kütüphanesinin basılmamış eserler kısmında bulunmaktadır[57]. Tancred'in Adana Kalesi'ni ele geçirmeden önce Ermeni Oşin'in burada bırakmış olduğu savaşçı kitle ve bu birliklerin Haçlılara karşı yaklaşımı hakkında bilgiyi Hetum'un *Vekâyinâmesi*'nden aldık.

E. Süryani Kaynakları

1126 yılında Malatya'da doğan, 1166-1199 yılları arasında Antakya Yakûbî Patrikliği yapan Süryani Mikhail'in *Vekâyinâmesi*, diğer birçok kaynakta bulunmayan bilgileri ihtiva etmesi sebebiyle Haçlı Seferleri açısından önemli bir yere sahiptir. Eseri, Hz. Âdem'den başlayarak 1195 yılına kadar gelen kilise tarihi temelli bir dünya tarihi biçimindedir. Zamanımıza kadar ulaşamayan bazı Süryani ve Arap kaynaklarından da istifade edilmesi eserin değerini daha da arttırmıştır. İki ciltten oluşan bu vekâyinâmenin birinci cildi 622-1042, ikinci cildi ise 1042-1195 yılları arasındaki dönemi kapsar. Jean-Baptiste Chabot tarafından dört cilt halinde Fransızca'ya çevrilmiştir[58]. Eser yine Hrant D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ancak *Hetum* ve *Vahram*'ın eseri gibi TTK Kütüphanesinde basılmamış nüsha olarak saklanmaktadır[59].

İbnü'l-İbrî Ebu'l-Ferec (Cemâlüddîn Yuhannâ Mâr Grigorius b. Tâciddîn Ehrûn (Hârûn-Aaron) el-Malatî), 1225 yılında Malatya'da doğdu. Babası Malatya yakınlarındaki İbrâ köyünden biridir. Bu sebeple ve aslen Yahudi olmasından dolayı İbnü'l-İbrî (İbrâlı'nın oğlu-İbrânî'nin oğlu) lakabıyla tanınmıştır. Süryaniler

[57] Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekâyinâmesi,* çev. Hrant. D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesinde Basılmamış Nüsha), Ankara 1944.
[58] *Chronique de Michel le Syrien- Patriarche Jacobite d'Antiche (1166-1199),* (Fransızca çev. ve Yay. Jean-Baptiste Chabot), I-IV, Ernest Leroux, Paris 1899-1910.
[59] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesi no.:44'de yayımlanmamış nüsha), Ankara 1944; Ayrıca eserin R.H.C.'de neşri de bulunmaktadır. Bkz., *La Chronique de Michel le Syrien*, Doc. Arm., I, Paris 1869, s.311-409; Yazar ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", *İÜEFTD*, S.1/2 (1950), s.407-408.

kendisine Bar İbrâya, Batılılar ise Bar Hebraeus derler. İyi bir eğitim aldıktan sonra ailesiyle birlikte Antakya'ya gitmiş ve burada Hristiyanlığın Yakûbî mezhebine geçmiştir. Bu mezhebin büyük din adamlarından biri olduktan sonra Antakya'da bir mağarada inziva çekilmiştir. 1258 yılında da vefat etmiştir. Eseri *Makhtebhanûth Zabhne (Kronografya, Târîhu'z-zamân)*, Süryanice umumi bir tarih olup eseri yaratılıştan 1286 yılına kadar gelen olayları ihtiva eder. Eser iki bölümden oluşur. *Chronicon Syriacum* adıyla anılan birinci bölüm Süryanice, Arapça, Farsça ve diğer bazı kaynaklardan istifade edilerek kaleme alınmış bir dünya tarihidir. Bu birinci bölüm Haçlılar ile ilgili bilgiler içerdiği için çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Eserin, Tarsus ve Antakya Kalesi'nin kuşatılması, Joscelin ve Galéran'ın Belek tarafından esir edilmesi ve II. Bohemund'un öldürülmesi hakkında verdiği bilgilerden yararlandık. Eser birçok dile çevrilmiştir. Türkçe çevirisi, Budge'nin çevirisini esas alan Ömer Rıza Doğrul tarafından yapılmıştır[60].

Yazarı belli olmayan 1203-1204 yılları arasında yazıldığı söylenen *Anonim Süryani Vekâyinâmesi*, muhtemelen XII. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşayan ve olaylara tanıklık eden Urfalı Basil bar Şumna'nın gözlemleri dikkate alınarak yazılmıştır. XIII. Yüzyılda yazılan Anonim kronik Haçlıların Anadolu ve Ortadoğu'daki faaliyetleri hakkında en geniş bilgiyi veren eserlerden biridir. Çalışmamız için diğer kaynaklarda bulunmayan kalelerin isimleri, kuşatılmaları ve özellikle Urfa bölgesindeki Türk-Haçlı mücadeleleri, Haçlıların Antakya'ya gelmesi, Antakya kuşatması ile ilgili detaylı bilgileri içermesi açısından çok önemli bir yere sahiptir. A.S. Tiritton tarafından İngilizce'ye çevrilen eser H.A.R. Gibb'in açıklama ve notları ile Journal of the Royal Asiatic Society'de iki bölüm halinde yayımlanmıştır[61]. Ayrıca bu neşrin Türkçe çevirisi de yapılmıştır[62].

---

[60] Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, I-II, (Süryanice'den İngilizceye çeviren Ernst A. Wallis Budge, İngilizce'den Türkçe'ye çeviren Ömer Rıza Doğrul), TTK Yay., Ankara 1999; Yazar ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Özaydın, "İbnü'l-İbrî", *TDVİA*, C.21, s.92-94; C.J. Brockelmann, "İbnül 'İbrî", *İA*, V/2, s.861-862; J.B. Segal, "Ibn al-'Ibrî", *EI²*, III, s.804-805; Dorothea Weltecke, "Bar Ebroyo", *T.C.E.*, I, s.152-153; Brockelmann, *GAL*, Supp., I, s.591; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s.153-154.

[61] *The First and Second Crusades From an Anonymous Syriac Chronicler*, trans. A.S. Tritton with notes by H.A.R. Gibb, JRAS, Vol.65/1 (January 1933), s.69-101 ikinci kısım 65/2 (April 1933), s.273-305.

[62] Eserin ilk kısmi Türkçe çevirisi Hrant D. Andreasyan tarafından TTK için yapılmıştır ama basılmamıştır (Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.XXXII, 23.dpnt.) ;Vedii

F. Tetkik (Araştırma) Eserler

Haçlı Seferleri Avrupalı araştırmacılar tarafından merakla incelenen bir konudur. Haçlı vekayinamelerinin yazıldıkları tarihten itibaren birçok kere kopya edilmeleri ve çoğaltılarak orijinal hallerinin günümüze kadar gelmesindeki en önemli sebep bu döneme olan ilgiden kaynaklanmaktadır. Biz de çalışmamız için bu döneme ait araştırma eserleri de inceledik[63]. Bunlarla birlikte Kenneth M. Setton külliyatı[64], Steven Runciman'ın üç ciltlik *Haçlı Seferleri Tarihi*[65], Claude Cahen[66], Jonathan Riley-Smith[67], Thomas Asbirdge[68], Rene Grousset[69] gibi tarihçilerin yanı sıra, Fikret Işıltan ve öğrencisi Işın Demirkent'in eserlerinden[70] de genel bilgiler, Haçlı

İlmen, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, Yaba Yay., İstanbul 2005; Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Dorothea Weltecke, "Anonymous Syriac Chronicle", *T.C.E*., I, s.64.

[63] Bunlar Joseph François Michaud, Heinrich von Sybel vb. 19. yüzyıl Avrupalı araştırmacıların genel Haçlı Seferleri tarihleridir.

[64] Setton külliyatı Haçlı Seferleri ile ilgili en kapsamlı çalışmaların öncülerinden biri sayılır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Kenneth Meyer Setton (General Editor), *A History of Crusades*, I-VI Vols., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969.

[65] Steven Runciman, *A History of Crusades*, I-III Vols. (Volume 1, *The First Crusades and Foundation of the Kingdom of Jarusalem*, Cambridge University Press, 1951, Volume 2, *The Kingdom of Jarusalem and the Frankish East*, Cambridge University Press 1952, Volume 3, *The Kingdom of Acre and the Later Crusades*, Cambridge University Press, 1954), Cambridge University Press, New York 1951-1954; Haçlı Seferleri için çok önemli bir çalışma olan bu eserin Türkçe çevirisini ülkemizde Haçlı Seferleri çalışmalarına öncülük etmiş olan ve Işın Demirkent, Abdülkerim Özaydın, Ramazan Şeşen gibi önemli bilim insanlarını yetiştirmiş olan merhum Fikret Işıltan yapmıştır. Bkz., Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, I-III Cilt, TTK Yay., Ankara 2008.

[66] Haçlılar Zamanında Kuzey Suriye ile ilgili çok önemli bir çalışmaya sahip olan Cahen'in Anadolu'nun Ortaçağı ve Haçlı Seferleri ile ilgili birçok çalışması vardır. Ayrıca bkz. Claude Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Instıtut Français De Damas, Paris 1940; Cahen, *Orient et Occident Au Temps Des Croisades*, Collection Historiqu Dirigée par Agulhon et Paul Lemerle, 1983; Cahen, *Pre-Ottoman Turkey-A General Survey of the Material and Spritual Culture and History C. 1071-1330*, trans. from the French by J. Jones-Williams, Taplinger Pub. Company, New York 1968; Bu eserin Türkçe çevirisi için bkz., Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadoluda Türkler*, Türkçe çev. Yıldız Moran, E Yay., İstanbul 1994 (İlk baskısı 1979); Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Türkçe çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000; Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi(XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Türkçe çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yay., Ankara 1988; Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Türkçe çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yay., İstanbul 2013.

[67] Jonathan Riley-Smith, *The Crusades, Christianity, and Islam*, Columbia University Press, New York 2008; Riley-Smith, *The Crusades: A Short History*, London and New Heaven, Yale University Press, 1987; Riley-Smith, *The First Crusades (1095-1131)*, Cambridge University Press, 2004; Riley-Smith, *The First Crusades and the Idea of Crusading*, Continuum, London-New York 1995.

[68] Thomas Asbridge, *The Creation of Principality of Antioch (1098-1130)*, Boydell Press, Woodbridge 2000; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, Türkçe çev. Ekin Duru, Say Yay., İstanbul 2014

[69] René Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I-III Vols., Paris 1934-1936.

[70] Işın Demirkent, ülkemizde Haçlı Seferleri çalışmaları denilince akla ilk gelen akademisyen ve bu alanda tam anlamıyla bir kutup noktasıdır. Hemen hemen bütün çalışmaları bizim referans kaynaklarımız arasındadır. Eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için kaynakça kısmına bkz.

düşüncesi, Haçlıların Anadolu güzergâhları, kuşatılan kalelerin bölgesel yapıları, Türk-Haçlı mücadeleleri ve Türklerin Haçlılara karşı savunma düzenleri, savaşlar, kuşatmalar hakkındaki bilgilerdende yararlandık.

Ortaçağ Avrupa kaleleri ve kale kuşatmaları ile ilgili olarak bazı çalışmalar yapılmıştır[71]. Ancak bu çalışmaların tamamına yakınında hem Anadolu'da bulunan kalelere değinilmemiş (Antakya ve Urfa kaleleri dışındaki önemli kaleler), hem de Anadolu'daki savunma mücadeleleri ve Türklerin olağanüstü savunma gücü hafife alınarak arka plana itilmiştir. Türkiye'de ise Haçlıların kuşattıkları kaleler ile ilgili kapsamlı bir çalışma bulunmamakla birlikte Işın Demirkent'in iki makalesi[72] ile Gülnur Uçan'ın *"Kıbrıs'taki Haçlı Kaleleri ve Haçlı Tarihindeki Yeri"* isimli mimarlık tarihi yüksek lisans tezi[73] bulunmaktadır. Bu çalışma, kalelerin siyasî, sosyal ve askerî geçmişinden ziyade kalelerin mimari yapısı üzerine hazırlanmış bir çalışma niteliğindendir. Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda İznik, Antakya, Urfa gibi önemli kaleleri bulunan şehirlerin kuşatılmaları ve bu bölgelerdeki mücadeleler ile ilgili genel bilgiler bulunmaktadır. Ancak kaynak kısmında tanıttığımız eserlerde ve bahsi geçen bu bölgelerde daha önce üstünde akademik olarak durulmamış ve Haçlılar tarafından birer mücadele alanı olmuş olan kaleler ve savunma mücadeleleri bulunmaktadır. Bu durum ise tezimize kaynaklık etmiş ve bu çalışmanın amacını meydana getirmiştir. Pek tabi olarak Işın Demirkent'in doktora tezi[74] ve çalışmalarında; İznik, Urfa, Antakya kuşatmaları, Mehmet Ersan'ın doktora tezinde[75] Anadolu'daki Haçlılara karşı verilen mücadeleler ve Haçlı-Türk-Ermeni ilişkileri,

---

[71] Bu çalışmalardan bazıları mimari, bazıları sanat tarihi bazıları ise askeri tarih niteliğindedir. Buna rağmen Anadolu'da Antakya (Antioch) ve Urfa (Edessa) kaleleri haricinde diğer kaleler hakkında çok fazla bilgi vermezler. Ayrıca bilgi için bkz., Hugh Kennedy, *Crusader Castles*, Cambridge University Press, New York 1994; Eva Mol, *Hidden Complexities of the Frankish Castle-Social Aspects of Space in the Configurational Architechture of Frankish Castles in the Holy Land 1099-1291-*, Leiden University Press, Amsterdam 2012; Adrian J. Boas, *Crusader Archaeology-The Material Culture of The Latin East-*, Routledge Press, London 2005; David Nicolle, *Crusader Castles in The Holy Land 1097-1192*, Ospret Pub., Oxford 2004.

[72] Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Tarih Boyunca İznik*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2004, s.121-130; Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", *Belleten*, C.56 (1992), S.216, s.371-389.

[73] Gülnur Uçan, *The Crusader Castles in Cyprus and Their Place in The Crusading History(Kıbrıs'taki Haçlı Kaleleri ve Haçlı Tarihindeki Yeri)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

[74] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C.I, , İ.Ü.E.F.Yay., İstanbul 1974.

[75] Bu tez kitap olarak TTK Yay.larında basılmıştır. Bkz., Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yay., Ankara 2007.

Sevtap Gölgesi Karaca'nın yüksek lisans tezinde[76] Antakya kuşatması, bölgedeki mücadeleler ve Ebru Altan'ın doktora tezinde[77] İkinci Haçlı Seferi esnasındaki kuşatmalar ve mücadeleler, Gürhan Bahadır'ın kitabında[78] da Antakya kuşatması ve bölgedeki mücadeleler işlenmiş ise de bu çalışmalar birbirinden ayrı ve konularına özgü birer özellik taşır. Ayrıca bu çalışmalarda; kuşatmalara, savaşlara ve savunma mücadelelerine genel olarak yer verilmiştir.

Çalışmamız kalelerde savunma savaşlarının özellikle Haçlı Seferleri esnasında Anadolu'daki tarihi üzerinedir. Kale kuşatmaları ve meydana gelen savunma savaşları Anadolu ve Türk tarihi açısından önem arz etmektedir. Anadolu'dan kara yolu ile geçmeyi teşebbüs eden ilk üç Haçlı Seferi ve buna ek olarak bir öncül (Halkın Haçlı Seferi) bir artçıl (1101 Yılı Haçlı Seferi) toplamda beş büyük askeri seferin tamamı boyunca onbeşe yakın büyük kuşatma ve sekiz büyük savaş yaşanmıştır. Bu özellikle küçük mücadeleleri bir destana çeviren Avrupalı araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiş, Hıristiyan bakışıyla yapılan çalışmalar da İznik, Antakya ve Urfa'nın ele geçirilmesi haricinde diğer önemli kuşatmalar ve savaşlar yeterince yer bulamamıştır. Bizim bu çalışma ile amacımız, birbiri ile bağlantılı olan kuşatma ve savunma savaşlarının tek bir çalışma altında toplanması ve Türklerin Haçlılara karşı Anadolu'daki "haklı" savunma savaşlarının hak ettiği yeri bulmasıdır.

[76] Sevtap Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.
[77] Bu tez kitap olarak TTK Yay.larında basılmıştır. Bkz., Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yay. Ankara 2003.
[78] Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, Pegem Akademi Yay., Ankara 2013.

GİRİŞ
HAÇLI SEFERLERİ DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ, SİYASÎ, DİNÎ, EKONOMİK VE SOSYAL TEMELLERİ

Günümüzdeki siyasî ve sosyal yapılanmaların çoğu, savunmasına önem vermiş toplulukların tarihsel geçmişi ile bağlantılıdır. Geçmişte savunmasına, kültürüne ve siyasî ve sosyal bütünlüğüne önem vererek bunları korumaya almış her topluluk, varlığını devam ettirmenin yolunu bulmuştur. Bu bir anlamda insanların fıtriyatından kaynaklanan güvenlik hissinden kaynaklanır. Bu açıdan bu güvenlik hissi temelli olarak savunma ve bir manâ da koruma içgüdüsünü ifade eden çoğu kavramın temeli "kale"[79] olgusuyla birleşir. Kale ve surlar güveni temsil eden yapılardır. Günümüzde savunma anlamında pek bir önemi kalmamış olsa da, bir kalenin varlığı, tarih boyunca şehirlerin fiziksel biçimlenişi ve gelişimini etkileyen en etkin bilgilerden biri olmuştur. Örneğin, şehirler genellikle bir kale etrafında kurulur. Zaman içinde buranın ihtiyaçlarını karşılama ya da yakınında kurulan pazarda malını satmak üzere esnaf kale yakınına yerleşmeye başlar. Anadolu'da hemen her yerleşimin farklı dönemlerde yapılan kaleleri bulunmakta ve kentin bu kalenin etrafında ya da yamacında geliştiği görülmektedir[80]. Kaleler sadece mimari olarak incelenmesi gereken yapılardan öte, bu siyasî, sosyal ve stratejik özelliklerinden kaynaklı olarak etraflarında gelişen hâkimiyet mücadeleleri ile çok büyük önem arz etmektedirler.

Ortaçağ ve kale kavramlarının da birbirini çağrıştırmasında yukarıda bahsi geçen düşüncenin etkisi vardır. Ortaçağ insan topluluklarının canlarını ve mallarını korumak için güçlü duvarlarla çevrili müstahkem mekânlara ihtiyaçları vardı. Aslen tarihin en erken çağlarından itibaren insan kendini, ailesini ve yiyeceğini korumak amacıyla evinin etrafını koruyucu bir malzeme ile çevirmiştir. Mezopotamya'da Fırat ve Dicle kıyılarında köşelerinde çıkıntı halinde yarım yuvarlak kuleleri olan, 3-4 metre yüksekliğinde kerpiç duvarlardan ibaret basit kaleler yapılmıştır. Daha sonra

[79] Sözlükte "kökünden koparmak, kazımak" anlamındaki kal' kökünden türeyen kalaa "tırmanılması zor, çıkılamayan bir dağdan kopan büyük kaya parçası ve ya dağ gibi büyük bulut" mânasına gelmekte, dağ başlarına inşa edilen muhkem yapı anlamındaki kal'a (kale) kelimesinin de bundan geldiği kaydedilmektedir (Semavi Eyice, "Kale", *TDVİA*, C.24, s.234).

[80] E. Selcen Cesur, *Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009, s.3-4.

tek tek evleri koruma yerine kasaba veya şehri korumak daha faydalı görüldüğünden şehir suru fikri ortaya çıkmıştır. Bazı ücra yerlerde küçük köylerin etrafı dışarıdan gelecek saldırılara karşı yüksekçe bir duvarla çevrilmiştir[81]. Sonraki dönemlerde de kale mimarisi tekniğin, askerlik ve savaş usullerinin ilerleyişine paralel bir gelişme göstermiştir. Hitit, Urartu, Roma, Bizans ve Haçlı kaleleriyle Osmanlı kaleleri arasında bâriz farklar olmakla beraber hendek, çifte duvar sistemi, kapıları çifte burçla koruma gibi bazı önemli esaslar çok eski çağlardan yakın tarihlere kadar kullanılagelmiştir.

Anadolu'nun kaleleri açısından geçmişine baktığımızda ise özellikle kalelerin konumlarının ve özelliklerinin Roma İmparatorluğu döneminde değiştiğini görmekteyiz. Anadolu'da en eski kale kalıntısının M.Ö. 3600'lü yıllara[82] dayanmasına rağmen, Haçlı Seferleri esnasında Anadolu'daki çoğu kale Roma İmparatorluğu döneminden kalmıştır[83]. Bu kaleler, Roma İmparatorluğunun şehir savunması yerine sınır savunmasına dayanan Limes Sistemi'nin bir kalıntısı olarak Anadolu'da mevcudiyetlerni sürdürmüşlerdir. Roma'nın uyguladığı "Limes Sistemi" farklı özellikleriyle Anadolu coğrafyasında Haçlı Seferleri zamanına kadar gelecek olan kale altyapısı ve kültürünü meydana getirmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'da gücünü arttırmaya başladığı dönemden itibaren kendisinden devraldığı savuna sistemi anlayışını devam ettirmiştir. Roma İmparatorluğu'nun özel sistemini (Limes) Anadolu hakimiyeti boyunca sürdürmüş ve yol ağı yapımına önem vermeye devam etmiştir.

---

[81] Eyice, "Kale", s.236.

[82] Anadolu'nun bilinen en eski kalesi, Orta Kalkolitik çağa ait M.Ö. 3600 yıllarına doğru tarihlenebilen Mersin yakınında Yümüktepe'deki Soğuksutepe kaledir (Eyice, "Kale", s.236).

[83] Antik Mezopotamya ve Antik Yunan yerleşimlerinden farklı olarak Roma İmparatorluğu döneminde şehir suru yapılanması önemini kaybetmiştir. Roma sınırları içinde süregelen saldırmazlık durumu (Pax Romana) sebebiyle önemli yol ağları, standart planlı istihkâmlar (kaleler), zor noktaları ve geçitleri aşmayı sağlayan köprülerin inşası önem kazanmıştır. Özellikle Roma'nın sınır bölgelerinde sıkça görülen istihkâmlarda bölgenin coğrafi koşulları ön plana çıkmaktadır. Gelişim yol ağları sayesinde birbirleriyle sıkı bir bağa ve yardımlaşma ilişkisine sahip bu istihkâmlar (kaleler), pasif değil aktif savunma merkezleridir. Hem gerekli asker ve teçhizat buralarda tutulmakta hem de yolların bu ileri karakollar sayesinde güvenliği sağlanabilmekteydi. Bu güvenlik ağı şebekelerine göre "Limes Africae" (Kuzey Afrika), "Limes Syria" (Ortadoğu) gibi isimler almış ve Ortaçağ'da çeşitli biçimlerde tekrar teşkilatlandırılarak bu sistem kullanılmaya devam edilmiştir. Limes sistemi, Bizans veya Selçuklu'nun son yıllarında "uç beylikler" gibi ancak bu iki döneme göre çok daha merkezi bir sisteme sahipti (H. Burcu Özgüven, *Barut ve Tabya; Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s.12-13).

Bizans'ın Anadolu'daki etkinliğini kaybetmesi ve Türklerin Malazgirt Savaşı (1071) sonrasında Anadolu'yu iskânına müteakip önemli Bizans şehirleri ve yolları Türk egemenliğine girmiştir. Anadolu'da Türk egemenliğine giren bu şehirlerin savunması için stratejik önemi olan yerlerdeki eski kaleler onarılarak veya yeni birimleri geliştirmişlerdir. Bazen -çok nadir de olsa- yeni kaleler inşa edilmiştir. Türkiye Selçukluları ve Beyliklerin, sahip oldukları şehirlerin etrafını surla çevirerek veya kuleler yaparak, güvenlik sorununa (Konya, Kayseri, Alanya Kaleleri vb.) çözüm aradıkları görülür[84]. İşte bu kalelerin çoğu Roma ve Bizans ile Türklere Anadolu'da kalan miras olmuştur. Haçlı Seferleri esnasında da bu onarılan ve kimi zaman tekrar inşa edilen kaleler, Haçlılar tarafından kuşatılan ve ele geçirilmesi için büyük mücadelelerin yaşandığı kaleler olmuştur[85].

Haçlı Seferleri ile birlikte şövalyelik kurumunun farklı yönler kazanmasıyla, Haçlılar kendi ülkelerinde kurdukları dinî-askerî yapılanmalara uygun özerk kaleler tesis etmişlerdir. Kale inşaatları sadece kendi yurtlarıyla sınırlı kalmamış, Haçlı Seferleriyle 1097 yılında Toros dağları üzerinden Suriye kıyılarına gelmiş, Lübnan, Filistin, Kıbrıs, Rodos ve Suriye'de kale şebekeleri kurmuşlardır. Haçlı kalelerinin inşasında temel ve en önemli prensip, az sayıda askerle savunulabilen bir kale inşa etmektir. 1291'yılında son Haçlı kalesi olan Akka'nın düşmesine kadar bu süreç ve düzen devam etmiştir[86]. Haçlıların ele geçirmek istediği Anadolu kaleleri, büyük kuşatmalara sahne olmuştur. Doğal olarak bu kuşatmalar başarıya ulaşmış olsa dahi kuşatanlar yeniden kuşatılmışlardır[87]. Haçlı-Müslüman çatışmasında kuşatma savaşının önemi ne kadar vurgulansa azdır. Bu durum Anadolu'da Türklerin Haçlılara karşı olan mücadelesi içinde geçerlidir. Yakın muharebe ve büyük savaşlara oranla kuşatmalar kalelerin çevresinde gelişmiştir. Son yapılan akademik

[84] Eyice, "Kale", s.240; Cesur, *a.g.t.*, s.5.

[85] Türklerin Anadolu'ya gelişi ile birlikte devraldıkları mirastan mümkün olduğunca yararlandıkları söylenebilir. Anadolu dışından bu bölgeye aktardıkları yeni yapı tiplerinden farklı olarak Türkler, Anadolu'daki kaleleri onararak kullanma yoluna gitmişler nadir de olsa yeni kaleler inşa etmişlerdir. Bu durum ihtiyaçla alakalıdır. Fethettikleri yerlerdeki kaleler yeterli ise sadece bunları güçlendirmek, onarmak yeni yapıları sur içine eklemek yeterli olmuştur (Sevgi Parlak, *Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.49).

[86] Özgüven, *a.g.t*., s.21; Eyice, "Kale", s.238-239.

[87] Bir terminoloji konumuna gelen "kuşatanların kuşatılması" ifadesi birçok eserde sıkça tekrarlanmıştır. Haçlıların saldırı ve savunma stratejileri ve ele geçirdikleri bölgelerde çoğunluğu hiçbir zaman sağlayamamaları onların kuşattıkları kaleleri ele geçirdikten hemen sonra bu sefer kuşatılan taraf olmaya maruz bırakmıştır.

araştırmalara göz atıldığında Müslümanların Haçlılar karşısında yükselişi ve başarılı olmalarında iyi planlanmış kuşatma savaşının kilit yer tuttuğu anlaşılmıştır. Bu yorum her bir kuşatmaya ilişkin anlatımlarla dolu olan İslam vekayinâmelerinin sunduğu bulgularla desteklenmekte ve İslam askeri kılavuzlarının kuşatma savaşına verdiği önemle doğrulanmaktadır[88].

Haçlı Seferleri, Ortaçağ'ı karakterize eden üç büyük ve etkisi yüzyıllarca devam eden olaylardan birisidir[89]. Bu açıdan konu üzerine Avrupa temelli birçok çalışma yapıldığı gibi en önemli soru da Haçlı Seferleri'nin meydana çıkış meselesidir. Yani bu büyük kitlelerin hareketine sebebiyet veren gelişmelerin ne olduğudur? Bilimsel geleneğe uygun olarak, hareketi doğuran sebeplerin çeşitliliği üzerine ısrarla durulmuş olmasına rağmen, bu alanda öncü çalışmalara sahip ekoller[90] tarafından hareketin asıl motifi dinî unsurlara mal edilmektedir. Bu görüşün savunulmasındaki en doğal sebep ise bu düşünceyi geliştiren ve Haçlı Seferleri ile ilgili çalışmalar yapan bilginlerin, Batı dünyasına ve Hristiyan dinine mensup olmalarından kaynaklanmaktadır. Doğal olarak görüşlerinde tamamen objektif olabilmeleri mümkün olmadığı gibi, dinî motifin günümüze kadar vurgulanması bahsi geçen bu sebepten kaynaklanmaktadır.

---

[88] Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Alfa Yay., İstanbul 2015, s.541 vd.

[89] Dünya tarihi bakımından Ortaçağ'ı, üç büyük olay karakterize eder. Bunlardan birincisi İslamiyet'in doğuşu ve o zamana kadar Hristiyan hâkimiyetinde olan ülkeleri fethetmesi, ikincisi Türklerin büyük güçlerle doğudan batıya yönelmesi ve İslamiyet'in bu göçün öncesinde durmuş olan ilerleme ve fetih gücünü yineleme gayretine girmesi, üçüncüsü ise bu fetih hareketlerinin sert bir reaksiyonu olan Haçlı Seferleri'dir (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *İÜEFTD*, S.35 (1994), s.65 ve Demirkent, "Haçlı Seferlerinin Mâhiyeti ve Başlaması", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri(26-27 Mayıs 1997)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998, s.1-14).

[90] Çok önemli sosyal, siyasî, ekonomik etkilere sahip olan bu hareket, 19. Yüzyılın başlarından itibaren büyük bir ilgi görmüş ve tarih literatüründe, değişik ekoller ortaya çıkmıştır. Bunları kısaca sıralanırsa: Alman ekolünün temsilcileri Wilken, von Sybel, Röhricht, Hagenmeyer ve Waas, Haçlı Seferlerine daha ziyade dini açıdan, Fransız ekolüne mensup Michaud, Riant, Chalandon, Bréhier ve Grousset, bu harekette rol oynayan daha çok Fransız şövalyelik müessesesinin uyandırdığı milliyetçilik yönünden, İngiliz ekolü ise 19. Yüzyılda kendisine hâkim olan Grek hayranlığı düşüncesinin etkisiyle Bizans yanlısı bir gözle bakmışlardır. 20.yüzyılda Amerika'da D.C. Munro ile başlayan ve genellikle onun öğrencileri olan araştırmacılar ve bilim adamları tarafından sürdürülen Haçlı Seferleri çalışmaları ise, hemen hemen bütün ilgi alanlarını kapsayan çok yönlü çalışmalar olmuştur (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.65).; Türkiye'de ise Haçlı Seferleri'nin belki de en önemli mücadele ve siyasî varlık dönemlerini oluşturan ilk üç Haçlı Seferi'nin Türkler ile direkt olarak ilgili olmasına rağmen 1950'li yıllara kadar bir görüş ifade edilmemiştir. Ancak Fikret Işıltan ile başlayan, onun öğrencisi Işın Demirkent ile devam eden çalışmalar ile Haçlı Seferlerine olan ilgi artmış ve bu alanda bilimsel çalışmalar meydana gelmiştir.

Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşunda günümüze kadar dinî motif vurgulanmış olsa da, seferlerin meydana geldiği Ortaçağ Avrupa toplumunu zorlayan unsurlar aslında siyasal, sosyal çoğunlukla ekonomik ve kısmen askerî nedenlerdir. Batılılarca bu hareketin en önemli unsuru olarak ileri sürülen dinî motif ve vurgular ise, sadece itici bir güç olmuştur[91].

Haçlı Seferleri'nin amacı bazı araştırmacılar tarafından Kutsal toprakları Müslümanların elinden kurtarmak çabası olarak ifade edilir. Ama akla gelen ilk soru şu oluyor: Hristiyan dünyası, Kutsal toprakları Müslümanların elinden kurtarmak için neden şimdi harekete geçmek gereğini duymuştu? Kutsal topraklar, İslam'ın ikinci halifesi Hz. Ömer'in 638 yılında Kudüs'e girmesinden itibaren, 457 yıldan beri aralıksız Müslüman hâkimiyeti altında bulunmuştu ve Batı Hristiyanları da yüz yıllardan beri bu duruma en ufak bir tepki ve başkaldırı göstermemişlerdir. Hristiyan Bizans dünyası ise, bu durumu kabullenmişti. O halde neden şimdi Avrupa'daki Hristiyan âlemi Kutsal toprakları kurtarmak üzere, o zamana kadar görülmemiş ölçüde büyük ordular toplayarak Doğu'ya yürümek fikrine kapılmıştı?[92] Bu sorunun en basit cevaplarından biri ise uzun süredir içinde yaşattığı, bölgeye giden tüccar ve hacıların anlatımıyla zihninde parlattığı Doğu'yu ele geçirme arzusunu gerçekleştirecek ortamı ve fırsatı yakaladığını düşünmesidir.

Haçlı Seferleri'nin doğuşunda ve bu harekete mal edilen dinî motifin alt yapısında iki büyük Hristiyan kilisesinin egemen olma düşüncesi yer almaktadır. Hristiyanlığın en yüksek makamı olan Roma kilisesinin arzusu, bütün Hristiyanlık âleminin tek efendisi olma gayesi için aynı düşüncede hareket eden İstanbul patrikliği üzerinde üstünlük sağlama durumudur. Aslında bu düşünce yeni bir şey değildi. Daha 7. Yüzyılın sonunda iki taraf arasında beliren dogmatik anlaşmazlıklar, 8. Yüzyılda Doğu kilisesinin benimsediği *"Tasvir Kırıcılık (İkonoklasm)"* akımı ile derinleşmişti. Bizans'ın İtalya'daki hâkimiyetinin sona ermesi ile Roma'nın İmparatorluğa olan bağı ve bağlılığı da kopmuş oluyordu[93]. Böylece bu Batı ve Doğu arasındaki fikri ve dinî bakımdan meydana gelen ayrılıkta keskin hatlarla ortaya

[91] Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.651; Demirkent, "Haçlılar", *TDVİA*, C.14, s.525; Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.66.
[92] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.67.
[93] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.67-68.

çıkıyor ve siyasî yönetimleri dahi etkileyecek birer mücadeleye dönüşüyordu. Nasıl ki Batı'daki İmparatorluğa dayanarak Roma, yani Papalık, bütün Hristiyan dünyası üzerinde üstünlük iddiası ileri sürüyorsa, Güney Slavlarının ve Rusların Doğu kilisesine bağlanmasıyla 10.yüzyılda etki alanı büyük oranda genişlemiş bulunan İstanbul patrikliği de artık aynı üstünlük iddiasını savunmaktaydı[94]. Ayrılığın derinleşip gerçekleşmesi ile iki rakip kilise için kendi iddiasını karşı tarafa kabul ettirmek, yani Hristiyanlığın en yüksek tek başkanı olduğunu kanıtlamak en önemli amaçtı.

Bu karşılıklı olarak birbirlerinin zayıf durumunu kollayan kiliselerden Batı kilisesi için bahsi geçen hedefe ulaşmayı sağlayacak bir sebep 11. Yüzyılın sonuna doğru ortaya çıktı. Bizans Devleti, Türklere karşı yardım istiyordu. O zamana kadar Hristiyanlığın doğu sınırını korumak görevini üstlenmiş olan Bizans, askeri bakımdan düştüğü güçsüzlüğü gidermek üzere Papalığın aracılığıyla Batı'dan ücretli asker temin etmeyi düşünüyordu[95]. Avrupa'da bu isteğe olumlu cevap verecek siyasî ve sosyal ortam da vardı[96]. Papa VII. Gregorius'un[97] olumlu tavrına rağmen Müslüman Araplara yönelik İspanya'da yürütülen Reconquista'nın bir benzerinin Türklere yürütülmesi hayallerini gerçekleştirebilecek bir durumda bulunmuyordu. Ancak bu düşünce Batı'da unutulmadı[98] ve 15 yıl sonra Papalık tahtına çıkmış olan

[94] 11. Yüzyıl başında İstanbul kilisesi geleneksel Roma dostluğu tutumundan vazgeçince, bu sırada zayıf durumda bulunan Papalık taviz vererek meseleyi barışçıl yolla çözmeye çalışmıştı. Ama bu taviz, yarattığı fikir akımı gittikçe güçlenen Cluny reform hareketinin uyuşmaz tutumu yüzünden verilemedi ve iki taraf arasında anlaşmaya varmak da mümkün olmadı. Bunun sonucunda, tarihi akışın zorunlu hale getirdiği "Shisma" terimiyle ifade ettiğimiz, iki kilise arasındaki kesin ayrılık 1054 yılında gerçekleşti (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.68).

[95] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.68.

[96] Papalık bir süredir Doğu Hristiyan sınırının çöküşünden büyük endişe duymaktaydı. Bizans Anadolu'daki Türk ilerleyişini durduramıyordu. 1074 yılında İmparator VII. Mikhail (1071-1078) Batı'dan ücretli asker toplayabilmek için Papa VII. Gregorius (1073-1085) ile temasa geçmişti ve Papa bu teklifi olumlu karşılamıştı. Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atmak için bahsi geçen teklifin Papalık nezdinde olumlu karşılanmasında iki büyük sebep vardır. Birincsi; Türklerin Anadolu'daki ilerleyişi diğer istilalara benzemiyordu. Türkler Anadolu'ya yerleşiyor hatta Avrupa kıyılarına dayanmışlardı. Ayrıca genç ve enerjik bir millet olan Türkler'in Anadolu'dan atılması İspanya'daki Müslüman Araplara yönelik yürütülen "Reconquista" faaliyeti gibi pek tabi olarak gerçekleştirilebilirdi (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.68-69).

[97] İmparator ve kralların Kilise üzerindeki nüfuzunu kırmanın tek yolu Papa'nın sonunda kendisine Tanrı tarafından bahşedilmiş olan üstün yetkinin farkına varmasıydı. Bu görüşlerin en ateşli savunucusu Papa VII. Gregorius idi. Gregorius dünyaya Hristiyanlığı değiştirmek için yollandığını ve bunu da Latinlerin dinsel meselelerini kesin kontrol altına alarak başaracağına inanıyordu (Asbridge, *Haçlı Seferleri,* s.32).

[98] Papa VII. Gregorius, Latin dinini kutsal bir savaşın eşiğine getirmiş, papanın, orduların Tanrı ve Latin Kilisesi için savaşa çağırma hakkına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Hatta daha ileri giderek,

II. Urbanus (1088-1099)'da konuya büyük ilgi duymaktaydı. Buna karşın Bizans'ın zor durumu devam etmekte fakat İmparatorluk tahtında ileri görüşlü ve politik kıvraklığa sahip Aleksios Komnenos (1081-1118) oturmaktaydı. Böylece Papa II. Urbanus'da Aleksios ile anlaşabileceği kanısına vardı. Papalık mevkiine geldiğinden beri Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki ilişkileri düzeltmek için çaba gösteren II. Urbanus, Bizans İmparatoru ile temasa geçmişti bile. 1089 yılındaki Melfi Konsili'nde İmparator Aleksios'un elçileri de hazır bulunmuştu. Belki de Papa, daha o sıralarda Doğu meselesine müdahale etmek için Fransız gönüllüleri toplamayı düşünmüştü. Şayet 1095 yılındaki Piecenza Konsili'nde Bizans'ın yardım çağrısına karşı Papa'nın kararlı tutumu anında belirlenen bir karar ve ya bir davranış olamazdı. Çok muhtemel ki, üzerinde yıllardan beri düşünülmüş, derin bir planlama ile oluşturulmuş bir cevaptı bu[99].

Picenza Konsili'ne katılan Bizans elçileri, yaptıkları konuşmada Türklere karşı savaşmanın şerefli bir iş olacağını, Türkler geri atılmadıkça Hristiyanlığın doğu sınırının güvence altına alınamayacağını belirtmiş olmalıydılar. Son yıllarda İmparatorun Türklere karşı yaptığı savaşlar iyiye gidiyordu. 1092'de Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah(1072-1092)'ın ölümünden sonra Büyük Selçuklu Devleti içindeki otorite boşluğu ve iktidarı ele geçirmek için hanedan üyelerinin arasındaki mücadeleler Türk dünyasını zor duruma sokmuştu[100]. Anadolu'nun bu yıllardaki durumuna bakıldığında ise burada kurulmuş olan küçük Türk devletlerinin hükümdarları arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden Bizans'ın lehine gelişmeler olacağı görünmekteydi[101].

1095 Picenza Konsil'nden sonra aynı yılın sonbaharında topladığı Clermont Konsili (18-28 Kasım 1095)'nde Papa II. Urbanus, Haçlı Seferi çağrısı yaptı. O bu çağrıda Batı Hristiyanlarına Doğu'daki din kardeşlerini Müslümanların baskı ve zulmünden kurtaracak bir savaşa katılmanın, dini açıdan ne kadar şerefli bir görev

---

kutsanmış şiddet kavramını bir tür arınma çerçevesine oturtmuştu; bu görüş kısmen Haçlı Seferleri'nin özünü oluşturacaktı (Asbridge, *Haçlı Seferleri,* s.39).

[99] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.69.

[100] Haçlı Seferleri esnasında Büyük Selçuklu Devleti'nin durumu için bkz., Erdoğan Merçil, "Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu", *UHSS*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.83-89; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yay., İstanbul 2014, s.229-231; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2013, s.287-297.

[101] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.69-70.

olduğu mesajını verdi[102]. Görüldüğü gibi Papa, savaş çağrısı yapmakta ve böylece Avrupa'da son 50 yıldaki bütün kilise adamlarının sözlerini tekrarlamaktaydı. Papa II. Urbanus Haçlı Seferi çağrısında iki hedef belirtiyordu: Doğu Hristiyanlarına yardım[103] ve Kutsal topraklarının kurtarılması[104]. Başka bir ifade ile Anadolu'nun ve Kudüs'ün ele geçirilmesi.

Görüldüğü üzere iki büyük hedefte siyasî, sosyal ve ekonomik çıkara dayalı hedeflerdi ancak bunların dinî bir temelle meşrulaştırılması gerekiyordu. Bunun için de Papa II. Urbanus, Haçlı çağrısını yaparken, bu seferin büyük bir hac yolculuğu olacağını belirtiyor, bu sefere katılacakların günahlarından af ile kilisenin hacıların şahısları ve malları için, daha önceleri vermiş olduğu koruma güvencesini tekrarlıyordu. Fakat bu, acayip bir hac davetiydi. Çünkü II. Urbanus sefere katılmayı sadece silah taşıyan şövalyeler, yani genç ve sağlıklı kişilerle kısıtlamaya çalışıyordu. Özellikle keşişlerin gitmesini kesin olarak yasaklamaktaydı. Din adamları dışında, ihtiyarların, hastaların ve kadınların da sefere çıkmak için uygun olmadığını vurguluyordu. Hâlbuki hac ziyaretleri, geleneksel olarak günahlardan arınmak için yapılan bir görevdi. Sağlıklı insanlara-durumları ne olursa olsun- haccı

[102] II.Urbanus'un kutsal savaş çağrısı tüm Avrupa'da olumlu karşılandı, bunun en büyük nedeni Latin dünyasında hüküm süren dinsel atmosferdi. Batıda Hristiyanlık neredeyse evrensel olarak kabul edilmiş bir dindi ve çağdaş laik Avrupa toplumunun aksine, 11. Yüzyıl son derece ruhsal bir dönemdi. Burada Hristiyanlık ilkeleri-doğum ve ölümden uykuya, beslenmeye, evliliğe ve sağlığa kadar- yaşamın hemen her alanında uygulanmaktaydı ve Tanrı'nın mutlak gücü "mucizevi" iyileşmeler, kutsal vahiyler ve dünyevi ve uhrevi haberciler aracılığı ile herkesçe görülebiliyordu. Sevgi, cömertlik, sorumluluk ve gelenek gibi kavramların hepsi Ortaçağ'daki dine bağlılığı şekillendiren unsurlardı ama belki de en güçlü etken korkuydu (Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s.32).

[103] Bu ifade ile ön görülen ilk hedef, Batılı şövalyelerin Bizans kuvvetleriyle birlikte Anadolu'da Türklere karşı savaşması ve Türklerin elinden burasının alınmasıydı. Zaten İmparator Aleksios'da bunu istiyordu. Ama önemli bir farkla! Aleksios Anadolu'yu yeniden devletine ilhak etmeyi arzulamakta ve bunu yapabilmek için de, Batı'dan sadece ücret karşılığında askeri hizmet beklemekteydi; yoksa Batılıların Anadolu'yu ele geçirip burada yerleşmeleri fikri asla kabul edebileceği bir görüş (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.72-73) olmamakla beraber gelen Haçlı reislerine bir tür fief sözleşmesi olan ve İmparatora bağlılık ve vasallık yeminini ettirmezdi. Bu yemin törensel bir havada gerçekleştirilmiş, gelenlerin aslında Bizans'a bağlı birer statüde oldukları onlara benimsetilmeye çalışılmıştır. Ancak bu bağlılığın ve verilen yeminin sahteliği Antakya'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesi ile ortaya çıkacaktı.

[104] Papa II. Urbanus'un Haçlı çağrısındaki ikinci hedefi olan Kutsal toprakların kurtarılması vurgusu, Kudüs'ün zapt edilmesi anlamına geliyordu. Ancak bunu gerçekleştirmek için, Hristiyan ordusunun Anadolu ve Suriye'den Türklerle savaşarak başarıyla geçip Filistin'e varması gerekiyordu. II. Urbanus'un aslında çok arzu ettiği bu hedef, belki de ikinci derecede ve uzun vadeli bir plandı. Fakat sefer mucizevi bir şekilde Kudüs'e ulaştı. Ne var ki "Kutsal topraklar" deyimiyle gerçekten Kudüs kastedilmiş idiyse, seferin bu başarısı ancak 88 yıl gibi kısa bir zaman dilimi için geçerli olabildi. Buna mukabil ön görülen birinci hedef, yani Anadolu'nun ele geçirilmesi, Urfa ve Antakya'da kurulan küçük devletçikler dışında gerçekleşmedi (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.73).

yasaklamak imkânsızdı. Hatta hastalar bile, şifa bulmak için hacca giderlerdi[105]. Bu açıdan II. Urbanus'un Haçlı hareketini, büyük bir hac seferi olarak tanımlaması, gerçek bir ifadeyle bağdaşmıyordu[106].

Bu sosyal ve siyasî olguların meydana getirdiği Haçlı düşüncesi, Hristiyanlığın baskın etken olarak kullanılmasıyla dinî bir hüviyete büründürüldü. Oysa o dönemde de Hristiyanlığın savaşmaya karşı veya şiddet karşıtı olduğunu söylemek mümkün değildir[107]. İşte bu etken de Haçlı Seferleri düşüncesini örten dinî motifin zedelenmesine sebep olur. Bu bilgiler, Haçlıların savaşma amaçlarının belirlenmesi açısından Haçlı Seferleri'ndeki dinî motifin nasıl suni bir yapıya sahip olduğunu açıklamaktadır.

Haçlı Seferleri düşüncesindeki dinî motif, seferlerin tarihsel gelişimi ve Haçlıların hareketleri ile uyuşmuyordu. Haçlılar şüphesiz ki bu seferleri dinî bir itici güç ile öğrenmişlerdi ve sefere çıkmak için aradıkları amaç bu olacaktı. Ancak binlerce kilometreyi, yurtlarından uzakta, çoğu zaman aç, perişan ve yoksulluk içinde geçirecek olan bu kitlelerin sefere devam edebilme güçlerini pekiştirecek başka destekleyici sebeplerinde olması gerekiyordu. Dinî faktörün bir itici güç ve asıl çıkarları perdelemek için ortaya atılan bir kalkan olduğunu yukarıda belirtmiştik. Haçlı Seferleri düşüncesinin asıl meydana getiricileri ise sosyal, siyasî ve ekonomik

[105] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.73.

[106] Günümüzde, Papa'nın Haçlı Seferleri'ne örttüğü bu dinî motif konusunda Batı'da hala bir savunma söz konusudur. Haçlı Seferleri ile ilgili çalışmalarıyla ünlü olan Asbridge göre; *"...Papalığın Haçlı Seferleri'nin fikir babası olarak üstlendiği rol Roma'nın dinsel yetkisinin Fransa gibi bölgelerde pekişmesini sağladı ve Haçlı askerleri en azından başlangıçta papalık ordusu gibi görev yaptılar. Gene de muhtemelen daha başka özgeci güçler de iş başındaydı. Ortaçağ papalarının çoğu görünürde Hristiyanlığı savunma görevini üstlenmiş gibiydi."* İfadeleriyle papalığın yönlendirdiği ve meydana getirmeye çalıştığı bu hareketin başka güçler tarafından da kullanıldığı ifade edilmekte ve Haçlı Seferlerini Papa'nın Hristiyanlığı savunma içgüdüsünün bir yansıması olarak görmektedir (Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s.31).

[107] İlk bakışta Hristiyanlık barıştan yana bir din gibi görünür. Yeni Ahit'in birçok yerinde Hz. İsa'nın şiddete karşı çıktığı ya da şiddeti yasakladığı yazılıdır: Zorbalık yapanın zorbaların elinden öleceği söylenir, kişiye bir tokat yediğinde öbür yanağını çevirmesi salık verilir. Eski Ahit'te de şiddete karşı açıklamalar yer alır: Hz. Musa'nın vaaz ettiği On Emir'den biri "Öldürmeyeceksin" der. Oysa M.S. birinci bin yılda inançları ile Roma'nın askeri İmparatorluğunun beraberliğin üzerinde kafa yoran Hristiyan din adamları yazılanların gerçekten savaşı kesinlikle kınayıp kınamadığını sorgulamaya başladılar. Eski Ahit bu konuda belirsiz görünüyordu, çünkü İbranilerin varoluş yolundaki tarihi anlatılırken Tanrı'nın onayladığı bir dizi kutsal savaştan söz edilmekteydi. Bu da, doğru koşullarda en intikamcı ve saldırgan savaşın bile mubah olabileceğini gösteriyordu. Yeni Ahit'te Hz. İsa barışla değil kılıçla geldiğini söyler ve tefecileri kırbaçla kovalar (Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s.36). Asbridge'in bu yaklaşımı bize Haçlı Seferleri'nin dinî motifindeki "öç alma" duygusunun nasıl Hristiyanlık ile sağlam biçimde bağdaşabileceğini anlatmaktadır.

nedenlerdir. Özellikle Avrupa'dan yola çıkan bu kitlelerin, vatanlarından bir açıdan vazgeçmelerini sağlayabilecek kadar olumsuz koşulların ve şartların oluşabilmesi mümkündür.

11. Yüzyılda Avrupa tam anlamıyla bir anarşi içinde değildi, ama kan davaları ve kanunsuzluk her yerde hüküm sürmekteydi. Toplumsal yaşam son derece sınırlıydı. Batı henüz Doğa'nın pençesindeydi ve toprakların büyük bir kısmı ya ormanlarla kaplıydı ya da işlenmemiş açık arazi durumundaydı; başlıca yol sistemlerinin büyük bir kısmı Roma İmparatorluğu'ndan kalmaydı. Böyle bir dünyada bir insan tüm yaşamı boyunca doğduğu yerden en fazla 80 kilometre uzağa gitmekteydi[108].

Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya atıldığı sırada Avrupa'da yıllardan beri süre gelen açlık, yoksulluk ve topraksızlık sıkıntılarının doğurduğu kargaşa yanında, ücretli askerlik anlayışı, savaşçı ve kolonizatör bir taşma hareketi de başlamış bulunuyordu. Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilise ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi hem düzenin bozukluğuna çare aramakta, hem de gittikçe artan kudretini Doğu'ya hâkim olmak hususunda kullandığı için düzeni tam olarak sağlayamıyordu[109].

Avrupa'da nüfus sayısı hızla artmaktaydı. Bu artışı önlemek için miras ve evlilik sistemleri bile baskı altına alınmıştı. Öte yandan devir, kolonileşme çağıydı. Üstelik Haçlı Seferleri için vaazlar verildiği devre, kuraklık yüzünden hasadın çok fena olduğu ve neticede tarımda büyük bir çöküntünün yaşandığı zamana rastlar. 1094 yılındaki sel ve salgın hastalıkları, ertesi yıl kuraklık ve açlık felaketleri izlemişti. Kutsal Kitap'ta *"İçinde süt ve bal akan"* Doğu topraklarına yerleşmek efsanesi, yani zengin bir toprağa sahip olmak arzusu köylüleri, topraksız oğulları ve ufak alanları paylaşan ailelerin fertlerini cezbeden bir hayaldi. Papa Clermont Konsili'nde *"Bu memleket artık sakinlerini doyurmaktan acizdir; onun için mülkü tahrip ediyor ve bitmez tükenmez şekilde birbirinizle savaşıyorsunuz."* demişti. O

[108] Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s.29.

[109] Bu hareketin başlamasına öncülük etmiş olan kilise, Haçlı seferlerine katılanlara günahlarının affı ve uhrevî mükâfat vaat ederken, dinî motiften, sosyal ve ekonomik şartların zorladığı para, ganimet ve toprak kazanmak hırsını kamçılamak ve siyasî amaca yönlendirecek bir faktör olarak faydalanmıştır (Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.66).

halde, Doğu'ya gitmeli ve kendilerini içinde bulundukları sefaletten kurtarmalıydılar. Bu açıdan göze hemen çarptığı gibi onları bu maceraya iten sebep, Doğu'da para ve toprak sahibi, yani zengin olmak düşüncesiydi[110].

Avrupa'daki bütün bu karışık sosyal, siyasî ve ekonomik düzensizliğin de etkisiyle II. Urbanus'un Haçlı Seferi çağrısına ilgi ve destek büyük oldu ve Batı toplumunun harekete geçmesini sağladı. Bu çağrının başarıya ulaşmasında yukarıda da belirttiğimiz gibi dinî etken baskın değildi. Asıl sebepleri örten bu etkenin yanında Avrupa'daki çok güçlü sosyal ve ekonomik sebepler ortaya çıkar. Bu sosyal ve ekonomik etkilerin varlığı, bizim konumuzdaki Türk-Haçlı mücadele ve münasebetlerinin temelini oluşturacaktır. Çıkar, toprak kazancı, siyasî iktidar ve güç peşinden koşan bu hareketin liderleri, askerleri, Anadolu'da kuşattıkları kalelerde ve kuşatılmalarda dinî çıkarları öne sürerek bölgelere saldırmayacaklardır. Tamamen sosyal, siyasî ve ekonomik kaygılarıyla bu mücadeleyi yürüteceklerdir. Ancak Avrupa'dan gelecek desteği de devam ettirmek için kalkanlarında ve üstlerinde Haçlarını taşıyıp, dualarını da ihmal etmeyerek amaçlarını dinî örtüyle kapatacaklardır.

[110] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.75-76.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALKIN HAÇLI SEFERİ

Haçlıların en büyük etkiyi bıraktıkları ve bütün hedeflerine ulaşarak Anadolu ile Ortadoğu'da bir sorun olarak belirdikleri Birinci Haçlı Seferi(1096-1099-Clermont Konsili sonrasında orduların sefer çıkmasından, Kudüs'ü ele geçirmesine kadar olan süre) şüphesiz Haçlı Seferleri için ilk büyük ve başarı elde eden harekât olarak görülür. Ancak bu Lord, Kont ve komutanların sistematik olarak düzenledikleri sefer öncesi de düzensiz bir topluluğun Avrupa'yı baştanbaşa geçerek Anadolu topraklarına girdiği ve hatta İznik (Nicea) yakınlarına kadar geldiği de bilinmektedir. Bu sefere "Halkın Haçlı Seferi" adı verilmiştir. Çok az bir askeri kabiliyete sahip birlikler ile dini duyguları baskın olan, çoğunluğu Avrupa'nın en alt tabakasından bulunan insanların iştirak ettiği bu sefer, Haçlı tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu sefer her ne kadar bazı çalışmalar da Birinci Haçlı Seferi içinde yer alsa da temel olarak bu konuda da farklı görüşler vardır.

Clermont Konsili'nde Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferleri çağrısını yaptıktan sonra, orduların ve askerlerin harekete geçme vakti olarak 15 Ağustos belirlenmişti. Ancak bu tarihten önce yola çıkan ve Anadolu'ya çok güçlü olmasa dahi bir Haçlı ruhu ve Haçlı hüviyetiyle ayak basan düzensiz birliklerin oluşturduğu Halkın Haçlı Seferi, Haçlı ve Bizans ana kaynaklarında yerini alır. Seferin ana kaynaklar[111] ve Haçlı tarihçileri tarafından vurgusu yapılan öncüsü Pierre l'Hermite'tir[112]. Aslında

[111] Bu seferle ilgili üç ana kaynaktan bilgi almaktayız. Bunlar; Albertus Aquensis (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*), Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-)*, ve Anna Komnena' (Anna Komnena, *Alexiad*) dır. Ayrıca Fulcherius'ta da kısa bir bilgi ile seferden bahsedilir (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium(Kutsal Toprakları Kurtarmak-Kudüs Seferi-)*, Türkçe çev. İlcan Bihter Barlas, I. Kitap, s.57).

[112] Pierre, Amiens civarında doğmuş, ihtiyarca bir kimse idi. Tahmin edildiği üzere bundan birkaç yıl önce Kudüs'e haccetmek üzere bir teşebbüste bulunmuş, fakat Türkler tarafından kötü muamele görerek geri dönmeye zorlandığı söylenir. Çağdaşları onu "Küçük Pierre"-Picardie lehçesine göre Chtou veya Kiokio- lakabıyla tanırlardı; sonradan genellikle üstünde taşıdığı kukuleta sebebiyle Pierre l'Hermite (Münzevî, Mutekif Pierre) denilmeye başlandı ve tarihi kaynaklara da adı böyle geçti. Küçük ve kısa bacaklı, koyu esmer renkli bir adamdı; yüzü, üzerine bindiği ve halk tarafından hemen hemen kendisi kadar hürmet gören eşeğinin suratına şaşılacak kadar benziyordu. Bu surat uzun ve etsizdi. Yalın ayak olup elbiseleri pislik içinde yüzmekteydi. Ne ekmek, ne de et yer, fakat balık ve bol bol şarap atıştırırdı. Aşağılık görünüşüne mukabil kendisinde insanların ruhlarını harekete geçiren bir kudret vardı. Üstünde kendi şahsına özgü olarak bir kudret fışkırıyordu. Guibertus Novigenti-ki onu şahsen tanımaktaydı-onun hakkında *"Ne söyler veya yaparsa yarı ilâhî imiş gibi görünürdü"* der

Urbanus'un Haçlı Seferi çağrısını yapmak için yola koyulan diğer birçok vaizlerinden biri olan Pierre l'Hermite'in insanları ikna etme yeteneği sayesinde hatırı sayılır bir kitle oluşturarak büyük orduların toplanmasını beklemeden yola çıktığı görülmektedir. Arkasındaki bu düzensizler ordusunun kıyıma uğrayacağı daha Balkanlar'da uğradıkları fiyaskolar ve yaptıkları tahribat, yıkım ve yağma hareketleri ile düzensizliklerini kanıtlamalarından belli olmuştu. Ancak Pierre l'Hermite'in her şeye rağmen yoluna devam etmesi, İstanbul'a kadar onu getirmiş ve Bizans İmparatoru Aleksios'un da onu iyi karşılayarak, öğütler vermesi kendisine duyduğu saygı ve güveni arttırmıştır. Tecrübeli İmparator Aleksios, Pierre l'Hermite'in çok vasıfsız bir insan olduğunu çabucak çözmüştü ancak öncülük ettiği düzensizlerin taşkınlıkları, yağmaları ve kötü davranışları dolayısıyla onları Anadolu'ya geçirmek zorunda kaldı.

Bizim çalışmamızın *"Birinci Bölümü"* olan Halkın Haçlı Seferi, konumuz için de büyük önem taşıyor. Çünkü Haçlıların Anadolu'da ilk faaliyetleri, kuşattıkları kaleler ve ilk büyük savaşı ile Türklerin savunmadaki başarılarını bu sefer de anlatmaya çalışacağız. Ancak bu seferin Anadolu'ya gelmeden önceki aşaması da, Anadolu'daki faaliyetlerini, savaşlarını etkilediği için konumuzun dışında olmasına karşın kısaca anlatılacak ve İstanbul'a kadar bu düzensizler birliğinin ve Pierre l'Hermite'in yapısı hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1. HALKIN HAÇLI SEFERİ'NİN BAŞLAMASI VE FRANSA'DAN ANADOLU'YA HAÇLI YÜRÜYÜŞÜ

Halkın Haçlı Seferi'nin oluşumu, bu seferden sonraki diğer Haçlı Seferleri gibi olmuştur. Ancak meydana gelişinde, liderlik edenler de ve hareket düzeninde bazı özel farklılıklar bulunmaktadır. Bu seferi yönetenlerden başlamak, seferin meydana gelişi ve yapısı ile ilgili açıklayıcı bilgiler verir.

(Guibertus Novigenti, R.H.C., Occ., I, s.142); Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.88-89; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.11; Pierre l'Hermite için ayrıca bkz., Heinrich Hagenmeyer, *Peter der Eremite*, Leipzig, Harrassowitz, 1879; Ernst O. Blake and Colin Morris, "A Hermit goes to War: Peter the Hermit and the Origins of the First Crusade," *Studies in Church History,* Vol. 22 (1985), s.79-107; Colin Morris, "Peter the Hermit and the Chroniclers," in *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, Manchester University Press, Manchester 1997, s.21-34; Alan V. Murray, "People Crusade (1096), *T.C.E.*, III, s.939-941; Jean Flori, "Peter the Hermit", *T.C.E.*, III, s.946-948.

Papa II. Urbanus'un Haçlı çağrısını duyurmak için Fransa, Almanya, İtalya ve diğer ülkelerde piskoposlar, papazlar ve köy köy dolaşan vâizler tarafından tekrarlanan onun sözleri hemen hemen herkesi heyecanlandırdı. Bu seferin lideri olan Pierre l'Hermite'in 18-28 Kasım 1095'teki Clermont Konsilin'nde bulunmadığını büyük ihtimalle biliyoruz. Ancak o daha 1095 yılı bitmeden Haçlı Seferi vaazına başlamıştı[113]. Vaaz seyahatine Berry dükalığından başlamış, Şubat ve Mart ayı boyunca Orléannais ve Champagne üzerinden Lorraine'e ve buradan da Mosel nehri kenarından Aachen'e ve oradan da Köln'e giderek paskalyayı burada kutlamıştır[114]. Etrafına birçok destekçi toplayarak kendi gidemediği yerlere bu destekçilerini göndererek vaazlarını duyurumuştur. Onun destekçileri arasında da Fransız Gautier Sans Avoir (Meteliksiz Gautier) ve Alman Orel ve Gottschalk gibi kimseler de vardı. Pierre l'Hermite ve destekçileri nereye gelirse, erkekler ve kadınlar onu takip etmek için, evlerini yurtlarını terk ediyorlardı. Bu ise düzensiz bir yığının meydana gelmesine sebep oldu. Pierre, Köln'e geldiği sırada çevresinde onu takip edenler on beş bin kişi olarak tahmin edilmekteydi. Almanya'da da kendisine bunların dışında büyük sayıda insan katıldı[115].

Burada Pierre'in yapısıyla ilgili de biraz bilgi vermek lazım. Fransa'dan yol boyunca Almanya'ya ulaşıncaya kadar bunca insanı toplayabilmesi onda farklı bir özelliğin olduğunun da belirtisidir. Vaazlarının başarıya ulaşmasında da birçok sebebin olduğunu söylemek mümkündür. Bu tabi ki yukarıda da belirtildiği gibi Avrupa'nın sosyo-ekonomik durumu ve halkın yapısıyla da bağdaşınca halkın bu vaazlardan etkilenmemeleri mümkün değildi. Her an güvensiz ortam, istilalar, yokluk ve açlığın yanı sıra bu dönemde de mucize ve kehanet gibi şeylerin insanlar

---

[113] Asbridge bu papazların Haçlı Seferleri için resmen görevlendirilmediklerini savunur (bkz., Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s.61). Ancak bu görüşü kabul etmek doğru değildir. Şayet o dönemde papazların kiliseye olan bağlılıkları bilinmekte, aynı zamanda Papa'nın ağızından çıkan herşey dini yönetici olarak papazlar tarafından dikkate önemle alınmaktaydı.

[114] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.89; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.9.

[115] *Guibertus Novigenti, a.g.e.,* I, s.142; *Ordericus Vitalis* onun taraftarlarının sayısını 15.000 olarak verir (*Ordericus Vitalis, a.g.e.*, s.477); Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.89 ve dpnt. 15; Bu rakamın daha sonra bu düzensiz birliğin Balkanlar'da uğradıkları yenilgiler ile iyice azaldıklarını göreceğiz. Ancak yine de hatırı sayılır bir kitlenin Anadolu'ya kadar ulaşmış olduğunu söylemek mümkündür. Bunu Anna'nın kaydından da anlamak mümkündür. Ancak Anna sayıyı abartılı olarak yaya gidenler ile atlıların toplam sayısını 180.000 kişi olarak söylemiştir (bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306). Bu rakamın doğru olması mümkün değildir. Şayet bu seferin hemen sonrasında Anadolu'ya gelecek olan büyük orduların bile mevcudu bu kadar değildir. Bu sayıdaki bir topluluğun böyle uzun bir yolda iaşesi, yönlendirilmesi hele de liderlik vasıflarından eksik Pierre l'Hermite'in kontrolünde ilerleyebilmelerinin mümkünatı yoktur.

üzerindeki etkisinin kullanıldığını görmekteyiz[116]. İşte bu durumla da Pierre l'Hermite'in özellikleri bağdaşıyordu. Kendisi halk tarafından görünmeyeni gören, bilinmeyeni fark eden bir kimse olarak biliniyordu[117]. Bu özelliği onun etrafında insanların toplanabilmesini ve onun sözlerini dinlemelerini sağlıyordu. Bu belki de onun en önemli silahı ve gücü olmuştur.

Pierre l'Hermite, daha 12 Nisan 1096'da Köln'e vardıktan hemen sonra bir halk hareketinin liderinin başına gelmesi olağan güçlüklerin farkına varmaya başladı. Yanında topladığı muazzam topluluk, farklı kültür ve yapıdaki insandan meydana gelmekteydi ve her an galeyana gelebilecek yapıları bulunuyordu. Bunlardan bazıları karılarını, bazıları küçük çocuklarını yanlarında getirmişlerdi. Çoğunluğu köylüler teşkil etmekle beraber aralarında şehirliler, şövalye ailelerinin küçük erkek oğulları, bir zamanlar eşkıyalık etmiş kimseler ve gerçek caniler de vardı. Bu topluluğu bir birine bağlayan ve yan yana gelmelerini sağlayan ise dini bağlılıklarının onlara farklı bir yaşam sunabilecek fırsatı vermeleriydi[118].

Ortaçağ Avrupa'sının pek az bölgesinde bu denli büyük bir kalabalık topluluğun uzunca bir süre ihtiyaçlarını sağlayacak kadar yiyecek maddesi bulunabilirdi. Ancak Köln verimli bir araziye sahipti ve Pierre, bunun da desteği ile burada biraz daha kalıp taraftar topladıktan sonra yola çıkmaya karar verdi. Fransa'daki bütün şövalyeler kendilerini büyük bir feodal beyin ya da lordun komutasında sefere katılmayı düşündükleri için askerî bilgiye sahip güçlü bir birlik Pierre'in topluluğuna katılmamıştı. Ancak Almanya'da önem taşıyan soylu ve hükümdarlardan herhangi biri daha Haçlı Seferleri'ne katılacağını bildirmemişti ve

[116] Bu etki ve gücü kilise zaten Haçlı Seferleri çağrısında, yol boyunca yaşanan olaylarda ve hatta kalelerin kuşatılmalarında, mücadelelerde dahi kullanacaktı. (Mesela Kutsal Mızrak olayının Antakya'da kuşatılan Haçlılara karşı bir ilham ve güç vermesi gibi).

[117] Pierre'in dinleyicilerinin pek çoğu onun, kendilerini içinde bulundukları sefaletten kurtarıp, mukaddes kitabın, içinde süt ve bal aktığını bildirdiği ülkeye götürmeyi vadettiğine inanıyorlardı. Vaizler bu durum için şu ifadeleri kullandı: *"Buraya yolculuk sert şartlar içinde ve güç geçecekti. Deccal'ın orduları ile baş edilmesi lazımdı. Fakat hedef altın ve pırıl pırıl Kudüs'tü".(*Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.90). Herhalde bu sözlerle de anlatılmak istenen, yola çıkacak olan sefil ve perişan haldeki insanların yine bu acılı ve zorlu yolu bilerek kabul ettikleri yönündedir.

[118] Runciman, eserinde bu insanların toplanmalarını dini taassuplarına bağlar (bkz., *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.95). Ancak aynı zamanda da bu insanların asıl isteklerinin altın ve zengin Kudüs'ü ele geçirmek olduğunu vurguladığı için, din kavramının burada birleştirici olarak kullanılabilecek en ideal araç olduğunu söylememiz lazım. Bu denli büyük ve farklı topluluklarda ileride de göreceğimiz üzere hareket edebilme, savaşma güçlerinin her zaman bir amaca bağlanması gerekmektedir. Bu amaç ise Haçlı Seferleri'nde her zaman din olacaktır. Halkın Haçlı Seferi'nde ise din bağnazlık boyutunda kabul gördüğü için her türden insanı bir araya getiren bir yapıya bürünmüştür.

bu da Pierre'in buradan askeri ve idari eğitimli bir güç elde edebilmesinin yolunu açıyordu[119]. Bu vaazlar başarılı oldu ve bu çağrılara uyan bir çok Alman arasında, başta Tübingen kontu Hugo, Schwarzenberg kontu Heinrich, Walter von Teck ve Zimmern kontunun üç oğlu olmak üzere aşağı düzeydeki soylular sınıfının bir çok temsilcileri bulunmaktaydı[120].

Pierre l'Hermite, Almanya'da taraftar toplarken Fransızlar sabırsızlanmaya başladı. Gautier Sans-Avoir, Köln'de daha fazla beklemeyerek birkaç bin kişiyle birlikte, paskalya yortusu biter bitmez Macaristan istikametine doğru yola koyuldu. Rhein nehrini yukarı doğru takip etti, sonra Neckar ırmağı boyunca ve daha sonra Tuna kıyısından yürüyerek 8 Mayıs'ta Macar sınırına vardı. Burada Kral Koloman (1095-1116)'a elçiler yollayarak, ülkesinden geçmek istediğini ve adamlarına yiyecek ve içecek maddesi talep ettiğini söyledi. Kral Koloman bu isteği iyi niyetle karşıladı ve Gautier herhangi bir kötü olaya meydan vermeden Macaristan'ı geçti. Ayın sonuna doğru devlet sınırının öte yanında Semlin'e(Zemun) ulaştı ve Belgrad yanında Save suyunu geçerek Bizans devlet arazisine girdi[121]. Belgrad'ın askerî kumandanı Haçlıların bu kadar erken gelmelerini beklemediği için büyük bir sürprizle karşılaşmış oldu.

Bu konuda herhangi bir talimat almayan yerel vali, süratle Bulgar eyaletinin merkezi olan Nişe'e haberciler göndererek Gautier'in gelişini onlardan haberdar etti. Bu konumda görevine bağlı fakat önemsiz bir kişi olan Niketas adındaki vali bu konuda herhangi bir direktif almadığı için durumu İstanbul'a bildirmek üzere yola haberciler yolladı. Bu arada Gautier, Belgrad'da, yanında bulunanlar için yiyecek ve içecek talebinde bulunmuştu ancak mahsüller daha toplanmamıştı. Ayrıca garnizonunda artmış iaşesi bulunmamaktaydı. Buna sinirlenen Gautier ve birlikleri etrafı yağmalamaya başladı. Semlin'i geçmeyen ve geride kalan adamlarından on altı tanesinin de bir Pazar yerini basması gerginliği daha da arttırdı. Macarlar,

[119] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.89; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.11-12.
[120] Ekkehardus, Haçlı Seferinin, kilise ayrılıkları sebebiyle Almanya'da resmen vazedilmediğini bildirir (Ekkehard of Aura, *Hieroslymita*, R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.18 vd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.96, 1. dpnt); Asbridge, *The First Crusade: A New History*, Oxford University Press, New York 2004, s.78-89.
[121] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.96; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.12.

Semlin'deki olayı bastırdığı gibi[122], Belgrad'daki ordu da yağma yapanlara karşı silaha sarılınca Haçlılar büyük kayıplar yaşadı[123]. Geride kalanlarla birlikte Niş istikametine doğru yola çıkan Gautier'i, Niketas dostane bir şekilde karşıladı ve İstanbul'dan bir cevap alıncaya kadar onu alı koydu. İstanbul'dan gelen emirle askerî refakatle[124] İstanbul'a yollanan Gautier ve etrafındakiler sayesinde Bizans artık hazırlıklarını çabuklaştırması gerektiğini anladı. Temmuz ayı ortalarında Gautier İstanbul'a varmış bulunuyordu[125]. Niketas, tahminen Gautier'den, Pierre l'Hermite'in çok daha büyük bir kitleyle çok ta geride olmadığını öğrenmiş olmalıdır ki onu karşılamak için Belgrad'a gitti ve Semlin'in Macar valisi ile de temasa geçti.

Pierre l'Hermite 20 Nisan civarında Köln'den çıktı. Almanlar ilk başta vaazlarıyla dalga geçmiş olmasına rağmen Almanlardan da katılanlarla topluluğu 20.000 kişi kadar olmuştu. Pierre, Köln'den itibaren önünden giden Gautier'in yolunu takip etti ve Rhein, Neckar üzerinden Tuna'ya çıkan yolu izledi[126]. Ana kuvvetleriyle birlikte Ferto gölünün güneyinden yürüyüşlerini sürdürerek Ödenbourg yanından Macaristan topraklarına vardılar[127]. Kral Koloman, Gautier'e göstermiş olduğu iyi niyeti yağma girişimini cezalandıracağı şartıyla Pierre'de gösterdi. Ordu 20 Haziran'da Semlin'e ulaştı[128]. Ancak büyük felaketlerin burada başladığını öğrenmekteyiz. Burada Runciman'ın Oğuz Türklerinden olduğunu ifade ettiği şehrin valisi gelen Haçlılardan çekindiği için onları göz hapsine aldı. Pierre'in ordusu da endişelenmeye başlamıştı ayrıca Pierre, Gautier'in adamlarının başına gelenleri de

---

[122] Macarlar, burada olay çıkaran Haçlıları yakalayıp silahlarını ve elbiselerini almışlar ve bu eşyaları ibret olsun diye de Semlin surlarına asmışlardır. Ayrıca çırıl çıplak kalan bu Haçlıları da Belgrad'a yollamışlardır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 96; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.13).

[123] Haçlılar ile Belgrad'da vuku bulan saldırıda Gautier'in adamlarından birçoğu öldürüldü, bir kısmı da bir kilise içinde diri diri yakıldı (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 96).

[124] Bunlar Bizans'a paralı askerlik yapmalarıyla da ünlenen Peçeneklerden oluşan bir birlikti.

[125] Gautier'in bu seferi hakkında bilgi veren iki kaynak vardır. Detaylı bilgi için bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana-History of the Journey to Jarusalem-*, ed. and trans. Susan B. Edgington, Clarendon Press, Oxford 2007, I, s.9-12; *Ordericus Vitalis, a.g.e.*, Bölüm III, s.478; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.97.

[126] Burada taraftarlarından birkaçı gemilerle seyahate devam etmeye karar verdi ve ayrıldı. Bunlar daha sonra Pierre'e katılacaklardır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.97).

[127] Bizzat Pierre eşeği üzerinde, Alman şövalyelerin atları üstünde yolculuk ediyorlar, yiyecek ihtiyaçları ve seyahat için toplamış olduğu hazine sandığı ağır ağır yol alan arabalarda sevk ediliyorlardı. Adamlarının büyük çoğunluğu yayandı. İyi yollarda bunlar günde yaklaşık kırk kilometre yol yapacak kadar gayret göstermekteydiler (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.97).

[128] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng çev., I, s.13; Guibertus, Pierre'in Macaristan'dan geçerken büyük sıkıntılarla ve güçlüklerle karşılaştığını anlatır ancak onu Pierre'in Almanya'dan yanına kattığı Gottschalk ve Leisingen kontu Emich ile karıştırır (*Guibertus Novigenti, a.g.e.*, I, s.142).; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.97; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.13.

duymuştu. Bu karşısındaki valilere karşı da onu kuşkulandırmıştı. Surların üstündeki Gautier'in adamlarına ait eşyalar hala görünmekteydi ve bu Pierre'i kızdırmıştı. Ancak her şeye rağmen olaylar belli bir seyirde giderken bir ayakkabı alış verişi esnasında çıkan kavga, savaşın başlangıcını oluşturan fitil oldu. Bu olay büyüyerek bir savaşa dönüştü ve Haçlılar Godefroi Burel'in komutasında şehre saldırarak Semlin'in iç kalesini almayı başardılar[129]. Kral Koloman'ın intikam alacağından korktukları için Save nehrini süratle geçmeye başladılar. Sallar inşa etmek için evlerde ve ellerine geçen bütün tahta ve odunları kullandılar. Belgrad'da bunların herakatını endişe ile izlemekte olan Niketas, nehri geçişlerini de kontrol altına almak istediyse de bunda başarılı olamayıp Niş'e geri çekilmek zorunda kaldı. Bunu gören Belgrad ahalisi de dağlara kaçmak zorunda kaldı[130].

Pierre'in ordusu 26 Haziran'da Save[131] nehrini Peçenek saldırısı ile güçlükle geçtikten sonra hemen hemen boş kalmış Belgrad'a girdi. Şehrin tamamını baştan sona yağmaladıktan sonra ormanlar arasında yürüyerek 3 Temmuz'da Niş'e ulaştılar. Pierre, derhal Niketas'a bir elçi yollayıp erzak talebinde bulundu[132]. Niketas, İstanbul'a Pierre'in yaklaşmasını haberdar etmişti. Bu düzensiz birliği ve Pierre'i İstanbul'a kadar refakat edecek ve götürecek birlikleri beklemekteydi. Durumun kendi aleyhinde olmasını, kendi adamlarından refakat vermesinin tehlikeli olduğunu düşünen Niketas, aynı zamanda bu topluluğunda Niş'te bulunmasının ona büyük bir zarar getireceğinin de farkındaydı. Bu sebeple Pierre'den adamları için erzaklar temin edilinceye kadar rehineler isteyip, mümkün olduğu kadar çabuk yoluna devam etmesini talep etti. Pierre rehineleri[133] yolladıktan ve ihtiyat erzaklarını yerli ahaliden temin etti. Yerli halk fakir Haçlılara sadaka bile verdi. Ertesi sabah Sofya yolu üzerinden yola çıkan Alman Haçlılardan bazıları nehir kenarındaki değirmenlerde

[129] Bu saldırıda 4.000 kadar Macar ölmüş ve erzak deposu da ele geçirilmiştir. Ayrıca birkaç yüz kadar Haçlı 'da bu savaşta ölmüştür. (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev. I, s.15-17; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.97-98).

[130] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.17; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 98; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.13.

[131] Albertus, Save ile Morave nehirlerini karıştırmıştır (bkz. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana* İng. çev, I, s.7-8 31. dpnt).

[132] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.17; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 98; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.13.

[133] Godefroi Burel ve Gautier de Breteuil rehin olarak valiye yollananlardır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.99).

yangın çıkartması, Haçlılar arasındaki düzeni ve istikrarı da bozdu[134]. Niketas'ın da birliklerinden bazılarını gönderip Pierre'in artçılarından bazılarını rehin alması savaşı başlatan gelişme oldu. Pierre, Niketas ile temasa geçmeye çalışırken düzensizlik aldı başını ve kızgın bir grup şehrin istihkâmlarına saldırdı. Bunun üzerine Niketas bütün güçlerini Haçlılar üzerine yönlendirdi ve Haçlılar müthiş bir hezimete uğradılar ve dağıldılar. Birçoğu öldürüldü ve birçok kadın, erkek, çocuk esir edildi. Pierre'de içinde hazinesinin bulunduğu sandığı da kaybetti[135].

Pierre, Renaud de Breis, Gautier de Breteuil ve 500'den[136] biraz fazla Haçlı ilk başta kurtuldu ve bir tepeye kaçtılar. Ertesi gün dağılmış olan Haçlılardan geriye kalan 7.000 kişi de bunlara katıldı[137]. Haçlılar yürüyüşlerine devam ederek boşaltılmış Bela Planka şehrinde erzak topladıktan sonra 12 Temmuz'da Sofya'ya vardı. Burada İstanbul'dan gelen elçiler ve refakat birlikleri ile karşılaştılar ve bu tarihten sonra yürüyüşleri olaysız geçti. O kadar sefil ve perişan hale düşmüşlerdi ki yolda geçtikleri bölgedeki yerli halk onlara acıyıp yardım ediyordu. Filibe'de İmparator Aleksios'un elçileri Pierre ve maiyetini affettiğini bildiren bir mesaj getirdiler ve Haçlılar 1 Ağustos'ta İstanbul'a ulaştılar[138].

Pierre'in birliklerinin Avrupa ve Balkanlardaki büyük sıkıntıları, yağmaları ve hezimetleri sonucunda Bizans'ın Başkenti İstanbul'a ulaşmaları, onların Anadolu'da yapacaklarının öncülünü meydana getirir. Burada Bizans'ın onlara karşı yaklaşımı, Haçlıların Anadolu'ya geçirilmeleri, Haçlı tarihinde Anadolu topraklarında ilk kuşattıkları kale ile bir anda Anadolu'da belirdiklerini görmekteyiz.

---

[134] Burada da görüldüğü üzere, Pierre'in bu düzensiz birliğin kontrol edilmesi ile ilgili çok büyük bir gücü yoktu. Aslında Anadolu topraklarında da tekrarlayacakları bu hareketler onların sonunu getirecek olsa da bu düzensizlikten ve başına buyruk hareketlerden vazgeçmeyen Haçlılar böylece daha Anadolu'ya gelmeden hezimetlere uğradı.

[135] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.19; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 99; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.13.

[136] Albertus'un İngilizce çevirisinde bu rakam "50" olarak ifade edilir (bkz. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.27).

[137] Albertus'a göre bu hezimet öncesi Haçlıların sayısı 40.000 kadardır. Savaş sonrasında 30.000 kişi kaldığını söyler (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.27); Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 99; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.13.

[138] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., Fasıl II, s.52; Anna'ya göre Haçlıların İstanbul'a varışı 30 Temmuz 1096'dır (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306).

Haçlılar, yaptıkları yağma, tahribat ve hırsızlıklarla Macaristan ve Balkanlar'da kötü bir izlenim bırakmışlardı. Bizans'ın da onlara büyük bir darbe vurmuş olmasına rağmen sefillik ve perişanlıklarına daha sonra acımışlardır. Daha İstanbul'a varmadan hemen önce İmparator Aleksios elçileriyle Pierre'e dostane tutumunu göstermiş ve onlara karşı iyi davranacağını göstermiştir. İmparatorun bu tutumu Haçlıların 1 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşmaları sonrasında da değişmedi. Aleksios bu topluluğun reisini şiddetle merak ediyordu. Pierre'e, kabul edilmek üzere saraya gelmesi emri verildi. Ayrıca ona para[139] ve önemli eşyalar verildiği gibi birçok tavsiyelerde de bulunulmuştur[140].

İmparator Aleksios, tecrübeli yapısıyla bu lideri çözümledi. Bu sefer ve Pierre'den etkilenmemişti. Bu topluluğun Türkler tarafından Anadolu'da hemen imha olacaklarının farkına vardı. Fakat bunların davranışları ve disiplinsizlikleri büyük bir kaygı yaratmaktaydı. İstanbul surlarının dışında Haliç kıyısına yakın bir yere kamp kurmalarına izin verilmiş olmalarına rağmen yağma, tahribat ve hırsızlıkları bitmek bilmedi. Bu düzensiz topluluğu idare altında tutmak mümkün olmadığı için; her tarafı yağmalıyorlar, civardaki köşkleri soyuyorlar ve kilise damlarındaki kurşunları dahi söküyorlardı. Bu durumda İmparatorun başka bir çözümü yoktu ve onların Anadolu'ya geçirilmelerine izin verdi[141].

Pierre l'Hermite ve ondan önce İstanbul'a varmış olan Gautier Sans-Avoir ile diğer bütün Haçlı grupları 6 Ağustos'ta Boğazdan geçirildi. Anadolu kıyısından geçerek ve bölgedeki Hristiyan halka vahşî ve yakışıksız hareketler yaparak[142]

---

[139] Albertus'a göre Pierre'e 200 Bizans altını verilmiştir. (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.31).

[140] Gesta'da bu öğüt şöyledir; *"Büyük Haçlı ordusu gelmeden boğazı geçmeyin, çünkü siz Türkler'le savaşabilecek kadar yeterli sayıda değilsiniz."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.52); Anna'da, İmparator Aleksios'un bu tavsiyesini şöyle aktarır; *"İmparator, Pierre'in daha önce Türklerden ne çekmiş bulunduğunu öğrenerek ona, diğer Kontların[Arkadan gelen Ana Haçlı ordusu, Lordlar, kumandanların] gelişini beklemesini öğütledi"*der (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306). Ancak Umar, yaptıkları bu fenalıklardan dolayı bu Haçlıların bir an önce Türk bölgesine geçirilmesini sağlamaya çalıştığı için Aleksios'un böyle bir öğüt vermiş olduğu görüşünü kabul etmez*(*Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306, 2.dpnt).

[141] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi- ,* Türkçe çev., II, s.52; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.15.

[142] Haçlıların yola çıkış felsefelerinden olan Doğu'daki din kardeşlerine yardım fikri böylece daha büyük ordular gelmeden çökmüş oluyordu. Haçlıların aslında kendi mezheplerine aykırı inançta olan Ortodoks kiliseye mensup Doğulu Hristiyanlardan nefret ettikleri açıkça su yüzüne de çıkmış oldu. Onlara göre ibadet şekilleri, gelenek ve görenekleri, dilleri hatta kıyafetleri bile kendilerinden başka olan Ortodoks Hristiyanlar ile Müslüman Türkler arasında hiçbir fark yoktu; bu sebeple yerli halka

Marmara sahili boyunca ilerleyip, on beş yıl önce Türkler tarafından tahrip edildikten sonra terkedilmiş İzmit (Nikomedia)'e vardılar[143].

İzmit (Nikomedia)'e vardıktan sonra Alman ve İtalyanlarla Fransızlar arasında anlaşmazlık çıktı. Almanlar ve İtalyanlar Pierre'in idaresini terk ederek Rinaldo[144] adında bir İtalyan'ı kendilerine lider seçtiler. Bu ayrılan her iki birlikte buradan batıya, İzmit körfezinin güney sahili boyunca yürüyerek Bizanslılar tarafından Kibotos[145], Haçlılar tarafından da Civetot olarak adlandırılan ve Aleksios'un, kendi İngiliz ücretli askerleri için Yalova (Helenopolis) yakınında yaptırmış olduğu müstahkem bir karargâha yerleştirildiler[146]. Bu bölgenin arazisinin verimli olması, İstanbul'dan iaşe işleri için kolayca ulaşılır bir yerde olması, burayı uygun ve stratejik bir karargâh konumuna getirmişti[147].

Pierre l'Hermite, İmparator Aleksios'un, arkadan gelen büyük orduları beklemesi gerektiği öğüdünü dikkate almaya çalışıyordu. Ancak kendi topluluğu içindeki ayrılık onun otoritesinin zayıflamasına sebep oldu. Buraya yerleşen Haçlılar Civetot karargâhında dinlenip kendinden sonraki Haçlıları beklemeleri gerekirken hemen yağma, talan ve kıyım için harekete geçti. Rinaldo idaresinde Alman ve İtalyanlar ile Godefroi Burel'e bağlanmış olan Fransızlar civara dağılıp yağma akınları yapmak için birbirleriyle rekabete dahi giriştiler. Bunlar ilk başlarda karargâh yakınlarına, daha sonra dikkatli bir biçimde Türklerin elindeki bölgelere doğru saldırı ve tecavüzlerini sürdürdüler. Bu bölgenin hepsi de Grek-Hristiyan olan ahalisini soymaya, yaşlılarına eziyet etmeye evlerini yakmaya kadar birçok vahşete kalkıştılar[148]. Savunmasız köylü halka karşı elde ettikleri küçük başarılar Haçlıların

---

saldırmaktan, hayvanlarını çalmaktan, evlerini hatta kiliselerini bile kundaklamaktan kaçınmadılar (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.15).

[143] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.31; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.52; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.15-16.

[144] Gesta'nın yazmasında bu isim "Rainald" olarak geçer (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53, 99. dpnt)

[145] Bu yer Yalova yakınında bugünkü Hersek'in bulunduğu yerdir (Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, C.65 (2001), S.243, s.571).

[146] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.31; Anna, buranın Helenepolis (Yalova) yakınlarındaki Kibotos karargâhına yakın bir yerde kurulduğunu söyler. Umar'da bu yüzden Haçlı kaynaklarında karargâhın Kibotos'un çok yakınında kurulduğu için Kibotos'ta kurulduğunu ima ettiklerini söyler. (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306, 2.dpnt).

[147] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.31; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.16; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.571.

[148] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.16.

cüretini arttırdı. Bunlar yavaş yavaş daha büyükçe gruplar halinde Türkiye Selçuklularının arazisine girmeye başladılar. Hatta bin kişiden fazla bir Fransız grubu Eylül ayında Selçuklu başkenti İznik(Nikea) yakınlarına kadar sokulup burayı yağmalayıp tahrip ettikten sonra, buradaki hayvan sürülerini çalıp Hristiyan halka türlü işkenceler ettiler ve öldürdüler[149]. İznik (Nikea)'teki Türk garnizonunda bulunan askerlerin şehrin kalesinden çıkarak bu Haçlılarla yaptıkları çarpışma sonrası buradaki Haçlı birliği geri püskürtüldü ve bunlar Kibotos (Civetot)'a dönerek ganimetlerini arkadaşlarına ve Bizanslı gemicilere sattılar[150].

2. KSERİGORDON KALESİ

Fransız Haçlı birliklerinin bu akını, karargâhta bölgeye yeni bir saldırıda bulunmaları konusunda diğer grupları cesaretlendirdi. Bu akına iştirak etmemiş olanlar nihayetinde çoğunluğunun Almanların teşkil ettiği grup Eylül sonlarına doğru Rinaldo'nun önderliğinde ganimet için yola koyuldular[151]. İznik (Nikea)'e kadar devam edern ilerleyişleri bölgenin yağlamalanmasıyla neticelendi.Fakat bunların Hristiyan yerli halka karşı daha yumuşak bir tavır sergiledikleri söylenir[152]. Yol boyunca talanları devam ederken Kserigordon[153] kalesine rastladılar.

Kserigordon'un tam olarak nerede olduğuyla ilgili kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Bu, Anadolu topraklarında ilk kuşatılan kalenin stratejik bir önemi olduğunu düşünmekteyiz. Şayet dönemin bütün kaleleri belli bir yolu, yapıyı, şehri

---

[149] Anna yapılan vahşetleri şöyle aktarır; *"...ana kucağındaki süt bebeklerini ya sakat ettiler ya da şişlere takıp ateşte kızarttılar; yaşı ileri insanları ise, her çeşit işkenceden geçirdiler."* (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306); Norwich, İznik yerli ahalisinin tamamına yakınının Hristiyan olmasına karşın bu Haçlı birliklerinin yerli halkı öldürdüğünü, işkence ettiğini ve kadınlara da tecavüz ettiğini söyler. Ayrıca önceki dönemlerde Hristiyan bebeklerin şişe geçirilip kızartıldığı gibi bir hikâyenin de var olduğunu ancak günümüzde bu hikâyelere inanılmadığını da ayrıca vurgular ki bazı kaynaklarda da Müslüman bebeklerin kaynar kazanlara atıldığı bilgisi yer alır. Bu hikayeler muhtemelen bu vahşetlerden sonra ortaya çıkmıştır (John Julius Norwich, *Bizans -Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*-, Kabalcı Yay., İstanbul 2013, s.58 vd.).

[150]Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.31;Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.16.

[151] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.33-35; Bu Alman Haçlı grubunun sayısı 6.000 kişi kadardır. Bu birliğe ayrıca papazlar hatta piskoposlar dahi katılmıştır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.101).

[152] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.33-35; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.101.

[153] Kalenin adı Anna'da "Xerigordos" olarak geçmektedir (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.306); Gesta'da bu kalenin adı "Exorogorgo"'dur (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi*-, Türkçe çev., II, s.53, 101. dpnt).

veya buna benzer önem arz eden, stratejik önemi büyük konumları korunması için yapılmış yapılardı. Ancak bu kaleyle ilgili kaynaklarda çok fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bilge Umar, başka hiçbir yerde adı geçmeyen bu kalenin adının Anadolu kökenli olduğunu savunur. Bunu da Gordos/Gördes, Gordion, Gorduana, adlarındaki gibi Gorda/Korda öğesini içerdiği için Anadolu kökenli olduğunu vurgular[154].

Bilgi kalenin Haçlılar tarafından bir saldırıda ele geçirildiğini bilmekteyiz. Gesta'da Haçlıların İzmit (Nikomedia)'ten 4 günlük mesafe yol aldıktan sonra bu kaleye rastladıkları ifade edilmektedir. Ayrıca ilk önce metruk bir kale olarak gösterilse de yine Gesta'nın bize aktardığı ifadelerden aslında buranın metruk bir kale olmadığını ve hâlihazırda Haçlılar gelinceye kadar da kullanıldığı görülmektedir[155].

Kserigordon Kalesi bir tepe üzerinde bulunduğundan zaptı zordu ancak Haçlılar burayı tek seferde[156] ele geçirmiş ve bölgede yapacakları yağma akınları için de bir üs noktası olarak kullanmayı düşünmüşlerdir. Ancak kalenin stratejik konumuna rağmen büyük bir zaafı vardı. Kalenin içinde su yoktu. İhtiyaç duyulan su, kale surlarının dışında bulunan bir kuyu ile vadideki bir kaynaktan sağlanıyordu[157]. Bu Haçlıların kuşattıkları ilk kaleyi kaybetmelerinin de sebebi olabilecek büyüklükte bir zaaftır. İleride de görebileceğimiz gibi kuşatılanların en çok sıkıntı çektiği konu yiyecek ve içecek yoksunluğunu gideremeyip dirençlerinin kırılması olacaktır[158].

---

[154] Bilge Umar'a göre Gordos, Karda/Korda'nın Hellen ağzına uydurulmuş bir biçimidir ve Anadolu'da birkaç yerde görünmektedir. Bunlardan en önemlisi ve konumuza yakın olanı Sakarya Irmağının, Eskişehir kuzey yakınına düşen yerlerden başlayarak, ilçe merkezi Osmaneli yakınına kadar uzanan sol kıyısı yöresine Gordos deniyordu. Burası, tümüyle, dağlık yöredir. Burada, ordunun yararlandığı ana yol üzerinde, Justinianus döneminde önem kazanan bir kentçiğin adı, Gordoserba idi (Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993, s.290). Muhtemelen bu bölgede, bu kentçiğe giren yolları daha önce koruma üzere inşa edilmiş bir Bizans savunma kalesi olabileceği görüşü hakimdir.

[155] Gesta'da Haçlıların *"...burada bol miktarda tahıl, şarap, et ve iyi şeyler buldular."* İfadesi bize buranın daha önceden kullanılan ve içinde belirli bir oranda nüfusun yaşadığı bir yer olduğu bilgisini vermektedir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53).; Ergin Ayan, kalenin bir Türk pususu olduğu görüşünü savunur. Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53, 101.dpnt.; Haçlıların kaleyi ele geçirişiyle ilgili de çok detaylı bilgi olmamasına, kalenin en önemli ihtiyacının yani su ihtiyacının dışarıdan karşılanabilir olmasına bakılacak olursa bir pusu gibi gözükmektedir. Ancak Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın bu kale ele geçirildikten sonra birliklerini buraya sevk etmesi ve Türklerin bu tarz bir pusuyu önceki saldırılarında kullanmaması bizim bu görüşe ihtiyatla yaklaşmamıza sebep olmuştur.

[156] Anna'da kalenin ilk saldırıda ele geçirildiği yazar (Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.306).

[157] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.16.

[158] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.33-35.

Haçlıların yağma ve talanlarının büyük kazancı sayılabilecek Kserigordon kalesinin ele geçirilmesine Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın tepkisi gecikmedi. Sultan I. Kılıç Arslan, kaleyi geri almak üzere Anna Komnena'nın İlhan(Elkhanés) dediği kardeşi Dâvud (Kulan Arslan)'ı görevlendirdi[159]. Selçuklu birlikleri 29 Eylül'de[160] kale önüne geldiler. Rinaldo'nun liderliğindeki Haçlılar kalenin kullandığı içme suyu kaynağı önünde Türklere bir pusu kurdu ancak Türkler bu pusuyu yararak içme suyu ile kalenin bağlantısını kesmiş oldu[161]. Alman Haçlı kuvvetleri böylece kalede su ikmali kesilmiş bir durumda kuşatılmıştır.

Bundan sonra anlıyoruz ki kuşatılan Haçlılar büyük bir susuzluk yaşamaya başlamışlardır. Susuzluk içeride kalanları büyük bir umutsuzluğa düşürmüştür. Haçlıların yaşadıkları bu susuzluk onları toprağın serinliğinden bile yararlanmaya itti. Atlarının ve eşeklerinin damarlarını keserek kanlarını içtiler[162] hatta birbirlerinin idrarlarını bile içmek zorunda kaldılar[163]. Papazlar Haçlılar arasında umudu ve cesareti yaymaya çalışıyorlardı. Sekiz gün[164] süren öldürücü susuzluktan sonra Rinaldo teslim olmaya karar verdi. Türklerin şartları kesindi; ya Müslümanlığı yahut

---

[159] İbnü'l-Kalanîsî, söz konusu muharebe hakkında bilgi vermemekle beraber, Haçlı ordusunun Anadolu'ya geçmesi üzerine bölgeye en yakın bulunan Dâvud b.Süleyman b.Kutalmış'ın ordusunu toplayarak cihadın gereğini yerine getirdiğini ve Haçlıların üzerine yürüdüğünü söylemektedir ki bu harekâtı ifade ettiği muhtemeldir. Bu kayıttan dolayıdır ki Haçlı birliklerine karşı hareket eden Selçuklu birliklerinin liderini Osman Turan ve bazı yazarlar da Dâvud (Kulan Aslan) olduğunu söylemiştir. (Erkan Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", *EKEV Akademi Dergisi*, S.39 (Bahar 2009), s.367, 13.dpnt).; Ayrıca bkz., Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s.287; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yay., Ankara 2014, s.26.

[160] Aziz Mihail gününde-29 Eylül 1096- (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53 103.dpnt; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.101; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.26).

[161] Gesta'da bu durum şöyle anlatılır: *"...kapı önünde bir çeşme vardı ve Rainald(Rinaldo), Türklere pusu kurmak için duvarların altındaki kaynağa gitti. St. Mikail'in son günleri(29 Eylül 1096) geldiğinde Rainald ve adamları onları yakalayıp, birçoklarını öldürdüler. Kurtulanlar, bu olay üzerine Türklerin derhal kuşatmış ve sularını kesmiş olduğu kaleye kaçtılar."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53). Gesta'daki bu durum biraz çelişki yaratmaktadır. Türklerden birçoğunu öldüren Rinaldo'nun kuşatılmış kaleye kaçması vb olaylar. Ayrıca bu bilgiden de öğrendiğimiz gibi kaleden su kaynağına giden bir yer altı geçidi olması ihtimali yüksektir. Zaten kalenin bir tepenin üstünde olduğunu ifade etmiştik ki bu durum bu bilgiyi destekler.

[162] Gesta'da susuzluğa karşı yaşanan bu olaylara ek olarak *"...bir kısmı kemerlerini elbiselerini kanalizasyonun içine atıp, sonra bastırarak elde ettikleri sıvıyı ağızlarına götürdüler.*" İfadelerini kullanarak yaşanan susuzluğun insanları nasıl büyük bir zorluğa ittiğini tasvir eder. Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53.

[163] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.16.

[164] 6 Ekim 1096'da.

esaret veya ölümü kabul edeceklerdi. Rinaldo ve Haçlıların bir kısmı Müslümanlığı kabul edip canlarını kurtardılar, diğerleri esir alındı[165] veya kılıçtan geçirildi[166].

Böylece Haçlıların Anadolu'da kuşattıkları ilk kaledeki varlıkları uzun sürmedi. Haçlıların bu kuşatmada savaş bilgisinden ve tecrübesinden yoksun oldukları çok çabuk görünmektedir. Kalenin ele geçirilmesini tamamen yağma ve talan hareketi için kullanılacak bir üs kazanma olarak görmüşlerdir. Oysa onların en büyük düşmanı olan Müslümanlar yani Türklerin bölgesi içindeki bir kalede güvenli olamayacaklarını düşünememişlerdir. Aralarındaki ayrılık ve iletişimsizliğin onların takviye ve destek gücünü de yok etmiş olması kaderlerini belirleyen ikinci büyük etkendir. Ayrıca burada şunu da vurgulamak gerekli. Türk savaşçılarının kale kuşatmalarında tecrübe sahibi oldukları da yadsınamaz bir gerçektir. Bu ileriki kuşatmalarda da görülecektir ancak burada ilk saldırılan ve ele geçirilen yerin kale ile su kaynakları arasındaki bölge olması dolayısıyla kesin zaferin stratejik bir hamleyle gelmiş olduğunu bize kanıtlar. Bu ilk mücadeleden Türkler başarıyla ayrılmıştır ve savaşları devam edecektir.

3. DRAKON (KIRKGEÇİT) SAVAŞI (21 EKİM 1096)

Haçlıların ilk kuşatmaları ve ele geçirdikleri ilk kale onlar için büyük bir kazanç gibi görünmüş olsa da bu Halkın Haçlı Seferi'nin sonunun başlangıcıydı. Nitekim Türkiye Selçuklu birliklerinin asıl amacı Kserigordon kalesini ele geçirmekten ziyade Haçlıları bu bölgeden atmaktı. Bunu yapmak için de ilk olarak Kserigordon'u ele geçirmişlerdi Bunu Kibotos (Civetot)'a yönelmeleri takip edecektir.

Kserigordon'un Almanlar tarafından Eylül sonunda zapt edildiği haberi Kibotos (Civetot) karargâhında bulunan Haçlılara Ekim ayı başlarında ulaşmıştı. Bu

[165] Müslüman olan Rinaldo ve onun gibiler Antakya, Halep ve Horasan gibi bölgelere esarete yollanmıştır Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-,* Türkçe çev., II, s.53; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101.

[166] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.37; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.307; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.16; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.26; Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", s.367; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.571-572.

haberi, Almanların Kserigordon yanı sıra İznik (Nikea)'i zapt etmiş ve ganimetleri aralarında paylaştıkları yalanı da iki Türk casusu tarafından yayılınca karargâhta müthiş bir kargaşa baş göstermişti[167]. Bu durum Türklerin gerek istihbarâti faaliyetlerle gerekse doğrudan askeri yöntemlerle Haçlılarla daha seferin ilk anlarından itibaren mücadele etme kararlılığına giriştiklerini gösterir. Bu esnada Selçuklular Kibotos (Civetot)'tan İznik'e giden yol üzerinde bir pusu kurmuşlardı[168]. Haçlılar karargahtan ayrılıp İznik (Nikea)'e gitmek için izin istemeye başladılar. Bu esnada Haçlıların olayların ciddiyetini fark edebilecek bir liderden yoksun oldukları görünmektedir. Pierre l'Hermit'in yeniden para ve yiyecek yardımı istemek üzere İstanbul'a İmparator'un yanına gitmiş olması[169], Haçlılardaki ganimet ve yağma duygusunun ağır gelmesi, onları yok edilmeye götürecek sebepler olmuştur[170].

Haçlı komutanları[171] ganimet hırsını düşünüp birlikleri kontrol altında tutmakta zorlanıyorlardı. Bu gelişmeler yaşanırken birdenbire Rinaldo'nun Kserigordon kalesinde başına gelenler hakkında haberler ulaştı. Bu noktadan itibaren Haçlılardaki ganimet ve yağma heyecanının yerini korku ve panik aldığı görülür. Haçlı komutanları ne yapacaklarını düşünmek için toplandılar. Ağır basan görüş

[167] Türk devlet yönetimi ve savaş sanatı sistemli siyasi bütünlükten bu yana, casusluk faaliyetleri ve bilgi edinme açısından kayda değer bir ilerleme göstermiştir. Hatta Nizâmü'l-Mülk, ünlü eseri *Siyâset-nâme'*de bu nokta üzerine önemli vurgularda bulunmuş ve *"Uzak-yakın, ordu ve raiyyet ahvalini arayıp sormak, az ve çok olup biteni bilmek sultanın vazifesidir."* İfadeleri ile casusluk faaliyetlerinin önemine vurgu yapmıştır. Bkz., Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme,* Türkçe çev. Mehmet Altay Köymen, TTK Yay., Ankara 2013, s.45 vdd. Ayrıca bkz., Mehmet Şimşir, "Nızamülmülk'ün Sıyasetnamesı ve İstıhbarata Yönelık İlke ve Yöntemlerı", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* S.17 (2015), s.68-79.

[168] Pusu, özellikle Haçlı kuvvetlerinin bertaraf edilmesi için mükemmel bir strateji olarak yoğun olarak Türk kuvvetleri, Selahaddin, Zengi ve bazen de Haçlılar tarafından da kullanılmıştır. Müslümanların Haçlılara Suriye ve Ortadoğu'da bu pusular sayesinde başarılarını arttırdıkları bilinmektedir. Ayrıca bkz., Usame İbn Munkız, *Kitâbu'l İ'tibâr İbretler Kitabı*, Türkçe çev. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi Yay., İstanbul 2012, s.187 vdd.

[169] Anna bu esnada Pierre'in Kibotos (Civetot)'ta bulunduğunu söylese de bu konuda yanılmıştır (Anna Komnena, Alexiad, Türkçe çev., s.307).Albertus'a göre de Pierre bu olayların yaşandığı günlerde İstanbul'da bulunmaktadır (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.37); Gesta'da, Pierre'in İstanbul'da olduğunu doğrular ve burada kendisini dinlemeyen bir topluluğu idare etmekle uğraştığını yazmaktadır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.54).

[170] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.37; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53; Anna Komnena, *Alexiad,*Türkçe çev., s.307; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.17; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.27; Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", s.367.

[171] Bu komutanlardan bazılar; Gautier Sans-Avoir, Renaud de Breis, Godefroi Burel, Gautier de Breteuil, Foulqe d'Orléans, Alman Hugo von Tübingen ve Walter von Teck'tir (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 102); Gesta'da sadece bir komutanın adı vardır oda Walter Habenichts adıyla geçen Walter von Poissi (Gualterius Sinehabere)'dir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.54 ve 105. dpnt.).

derhal harekete geçerek Kserigordon'un öcünü almaktı. Ancak Gautier Sans-Avoir, arkadaşlarını sekiz gün içinde dönecek olan Pierre'i bekleyeme ikna etti. Pierre'in bu sekiz gün içerisinde dönmemesine ek olarak Türklerin bütün kuvvetleriyle Kibotos (Civetot)'a yöneldikleri haberinin karargâha ulaşmasıyla komutanlar yeniden toplandılar. Onlardan Gautier Sans-Avoir, Renaud de Breis, Gautier de Breteuil, Foulqe d'Orléans, Alman Hugo von Tübingen ve Walter von Teck, Pierre l'Hermite'in dönüşüne kadar herhangi bir harekâta çıkmama taraftarıydılar. Ancak ordunun genel eğilimini temsil eden Godefroi Burel, düşmanın karşısına çıkmamanın korkaklık ve delilik olduğuna inanmaktaydı ve bu görüşü ağır basarak diğer arkadaşlarının da onu desteklemesine neden oldu[172].

Haçlılar 21 Ekim 1096 sabahı alacakaranlıkta 20.000'i[173] aşan bir kuvvetle Kibotos (Civetot) karargâhından ayrılıp Türklere karşı yola çıktı. Karargâhtan yaklaşık beş kilometre uzakta, İznik (Nikea)'e giden yolun dar ve ormanlık bir vadiye girdiği[174] Drakon (Kırkgeçit) köyü[175] yanında Türkler pusuya yatmışlardı. Haçlı ordusu ile ihtiyata dikkat etmeden, gürültü ederek, önlerinde atları üstünde şövalyeler bulunduğu halde vadiye giriyorlardı.

Aniden Türklerin en kuvvetli ve ustaca kullandıkları silah olan oklar, birer yağmur gibi Haçlılara doğru indi. Bu ok atışlarının gelişi güzel olmadığı, ilk olarak atlı şövalyelere isabet etmesiyle açıktır. Zaten Türkler stratejiyi gayet iyi kullanmaktadırlar. Okların atları vurmasından kaynaklı olarak atlar ya öldü ya da

---

[172] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.37; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.307; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 101-102; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.17; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.27; Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", s.367.

[173] Albertus karargahtan ayrılanların sayısını; 25.000 yaya ve 5.000 şövalye olarak vermektedir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.37).

[174] Bu yol Kibotos (Civetot)'tan güneye, İznik (Nikea)'e giden en kısa yol, dağlar arasındaki bu vadi geçidiydi. Bu yol, bugün Altınova-Soğuksu-Yalakdere üzerinden Boyalıca'da İznik Gölü kıyısına ulaşan güzergâh olmalıdır (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.18; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.572).

[175] Bilge Umar savaşın gerçekleştiği yer olarak Kırkgeçit Deresi/Dil Deresi'ni gösterir. Ona göre bu bölge; Haritaya bakınca, İzmit Körfezi güney kıyısında, orta yerde, körfeze doğru üçgen ya da gerçekten dil biçimiyle uzanmış bir çıkıntı görülecektir. Dere bu çıkıntı üzerindedir. Marmara Denizine (İzmit Körfezine) akar. Burası, İlkçağ ve Ortaçağ boyunca, karşı kıyıdan kayıkla (çok uzun olan, İzmit Körfezi çevresinin tümünü dolaşmaktan kurtularak, yolculuğu kısaltmak için) geçme yeriydi. Söz konusu Dil'in ucunda, adının Rumlaşma dönemi başında (Justinianus zamanında) Drepana diye söylendiğini bildiğimiz bir köy vardı. Justinianus, o köyü geliştirdi, kent durumuna getirdi; kent, Helenepolis adını aldı (Aleksios zamanında Kibotos adlı bir köye dönüştü) (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.126, 1.dpnt).

yaralandı. Atlardan geriye kalanlar üstlerindeki süvarileri attılar ve Türkler tarafından ürkütüldükleri için geride bulunan Haçlılar üzerine atıldılar ve bu Haçlı birliğini bozdu.

Şövalyelerden bazıları-askerî eğitim almış olan az sayıdaki Haçlılar olabilir- bu saldırıya direnmiş olsalar da çoğunluk içindeki düzen bozuldu ve birkaç dakika içinde panik bütün Haçlı ordusuna dağıldı ve Haçlılar Kibotos (Civetot) karargâhına doğru kaçışmaya başladı. Haçlılar yola çıkarken karargâhta sadece ihtiyar, kadın, çocuk ve hastaları bırakmışlardır. Günlük hayat sabahın erken saatlerinde daha yeni yeni başlıyordu. İhtiyarlardan birkaçı daha yeni uyanmaktaydı ve bir papaz sabah ayini yapmaktaydı. Tam bu esnalarda korkudan çılgınlar gibi kaçışan Haçlı kaçak sürüsü, arkalarında onları kovalayan Türklerle birlikte Kibotos(Civetot) karargâhının ortasına ulaştı[176]. Türk birliklerinin burada büyük bir direnişle karşılaşmadıklarını bilmekteyiz. Ordunun savaşçı kısmını Drakon (Kırkgeçit)'da dağıttıkları için burada kalan kısmının askeri niteliğinin de oldukça zayıf olduğunu anlaşılmaktadır. Türkler önlerine çıkan asker, kadın, papaz hemen hemen herkesi kılıçtan geçirdiler. Bu kıyımdan bazıları çevredeki ormana kaçarak, bazıları da rüzgârın dumanlarını Türklere karşı savurduğu bir ateş yakarak kendilerini kurtardılar[177]. Bir kısım Haçlı askeri de deniz kıyısındaki eski bir saraya sığınarak canlarını kurtardı[178]. Savaşın şiddeti azaldıktan sonra da ele geçirilen Haçlılar esir alındılar[179].

---

[176] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.37-39; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.53; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.307; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.102; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.18; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.28; Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", s.368; Bu durumdan da anlaşılabileceği gibi Türkler savaş stratejilerinin ikinci aşamasına gelmişlerdi. Kurulan pusuya düşen düşmanın kalan kısmını kovalamışlar ve onları karargâhlarına kadar takip etmişlerdir. Türk savunması daha ziyade bu aşamada tam bir saldırıya dönmüş diyebiliriz. Şayet ileride göreceğimiz üzere Türkler kurulan pusulardan sonra sürekli geriye doğru çekilip düşmanın artçılarını ya da öncülerini yıpratma savaşı vereceklerdir. Buradaki fikir muhtemelen Kibotos (Civetot)'un da ele geçirilip buradaki bu güruhu Anadolu'dan silip süpürmektir. Doğal olarak daha önceki yağma akınlarında, talanlarda Türk savaşçılarla karşılaşmayan Haçlı düzensiz birlikleri yıkıcı bir pusuya rağmen peşlerinden gelen Türk birliklerinin güçlerini göreceklerdir.

[177] Gesta'da bu durum şöyle anlatılır: "*Türkler bizimkilerden bazılarını kalede yakaladılar ve onları kale ile birlikte yakabilmek için odun yığdılar, fakat içerideki Hristiyanlar, odun yığınlarını ateşe verdiler ve alevler Türklerin üzerine geri döndü ve onlardan bir kaçı yandı. Böylece Tanrı, bizimkileri bu ateşten kurtardı."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.54).

[178] Runciman buraya sığınan Haçlıların 3.000 kişi kadar olduğunu söyler ve buraya sığınanların kendilerini Türklerden korumak için bir istihkâm inşa ettiğinden bahseder (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.102).

[179] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.37-39; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.54; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.307; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*,

Halkın Haçlı Seferi macerası 21 Ekim 1096'ın öğlen saatlerinde tamamıyla bitmişti. Saray da bulunan az miktardaki Haçlı direnmeye devam etse de Kibotos (Civetot)'ta etraf cesetlerle kaplıydı. Bu cesetlerin arasında Halkın Haçlı Seferi'nin önderleri ve ünlü komutanları da bulunmaktaydı[180]. Akşam karanlık çökerken direnen Haçlılar içindeki bir Bizanslı, bir sandal bularak Pierre l'Hermite ve İmparatora savaşın haberini ulaştırmak üzere yelken açmayı başarabildi. Pierre'in haberi nasıl aldığı bilinmiyor ancak, İmparator Aleksios, güçlü askeri birliklerle doldurulan donanmadan birkaç gemiyi buraya gönderdi[181]. Bunların bölgeye intikali üzerine Türkler kuşatmayı kaldırarak Anadolu'nun içlerine çekildiler. Buna Bizans gemilerinin burada kalan Haçlıları alması ve onları İstanbul'a götürmesi takip etti[182].

Haçlı Seferleri'nin bu ilk teşebbüsünün hüsranla bitmiş olması Haçlılar için büyük bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Türk topraklarınndan istedikleri gibi geçebileceklerini sanan Haçlılar, beklenmedik bir direnişle karşılaşarak başarısızlığa uğradılar ve kurtulanlar hayatlarını pek zor şartlarda kurtarabildi. Kserigordon Kalesinin kuşatılıp ele geçirilmesi, Türkler tarafından kuşatılması ve yeniden alınması ile Drakon (Kırkgeçit) Savaşı Haçlı Seferleri'nin ilklerini teşkil eder. Kaynaklardaki ifadeler, Halkın Haçlı Seferi olarak anılan bu sefere belirli miktarda şövalyenin ve askeri yeteneklere haiz komutanın iştirak etmiş olduklarına işaret eder. Her ne kadar topluluğu oluşturan Haçlıların daha çok halk tabanından gelmiş olması bu sefere ismini vermişse de, Türklerin savunma ve saldırı düzeni uyguladıkları sırada Haçlılar savaşmaya, bazı yerlerde de direnmeye devam etmişlerdir. Haçlılar

---

I, s.102; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.18; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.28; Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", s.368.

[180] Ölenler arasında; Gautier Sans-Avoir, Renaud de Breis, Foulque d'Orléans, Hugo von Tübingen, Walter von Teck, Konrad ve Albert von Zimmern ve daha birçok Alman şövalye ve komutanı da bulunmaktaydı. Hayatta kalanlar ise inat ve ısrarları yüzünden Haçlıları felakete götüren, Godefroi Brul, Gautier de Breteuil, Guillaume de Poissy, Heinrich ve Schwarzenberg, Freidrich von Zimmern ve Rudolf de Bandis olup, bunların hepsi de ağır yaralı olarak bulunmaktaydı (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.41-43; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.103).

[181] Buraya ünlü komutan Konstantinos Euphorbenos kumandasındaki birlikler gönderilmiştir (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.307).

[182] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.41-43; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., II, s.54; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.307; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.103; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.18; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.28; Asbridge, *The First Crusade: A New History*, s.100-103 Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", s.368; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.572.

için bu mücadeleler bir ders niteliği taşımaktaydı ve Türkleri küçümsememeleri gerektiklerini öğrenmişlerdi. Türk tarafında ise bu durumun biraz ters etki yaparak Haçlıların küçümsenmelerine neden olduğu görülmektedir. Oysaki bu seferi Büyük lordlar, baronlar ve komutanlardan oluşan, savaş niteliği ve gücü yüksek Haçlı ordusunun gelişi takip edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ ESNASINDA TÜRK SAVUNMASI

Pierre l'Hermite'in önderliğindeki Halkın Haçlı Seferi'nin hazin sonu her ne kadar kötü ve olumsuz bir etki bırakmışsa da aslında bu sefer, hazırlıkları süren büyük orduları hiçbir zaman etkilememiştir. Halkın Haçlı Seferi sonrasında Avrupa'da ve özellikle Almanya'da Haçlı Seferi isteği ve arzusu sönmüş değildi. Ancak Pierre'in hemen arkasındaki Alman önderler Nisan 1096'dan itibaren Volkmar, Pierre l'Hermite'in havarisi Gottschalk ve Leisingen Kontu Emich'in idaresindeki Haçlı birlikleri de bir harekata kalkışmışlarsa da bu tamamıyla Avrupa'daki Yahudilere yönelik bir katliam gösterisine dönüşmüş ve amaçları Avrupa'da bulunan eskiden beri zenginlikleriyle kıskançlık sebebi yaratmış olan Yahudilerin ortadan kaldırılması olmuştur[183]. Ancak bu katliamlar yaşanırken Haçlı Seferleri tarihinin dönüm noktası ve Haçlılar içinde en güçlü orduların yer aldığı

[183] Geçmişi ve hakkında bilgi sahibi olmadığımız Volkmar, ile Pierre'in havarisi Gottschalk birleşip ilk harekata öncülük etmiş ve katliamları başlatmışlardır. Bu iki Haçlı liderinin amacı aslen Pierre l'Hermite'e bağlanmak olarak görülmektedir. Zaten onun takip ettiği yol üzerinden hareket etmişlerdir. Yani Rheinland üzerinden Bohemia'dan Macaristan'a varmak istemişlerdir. Ancak Volkmar ve Gottschalk'ın Yahudileri katlederek ilerleyişi Macaristan topraklarında sona erdi çünkü burada arka arkaya büyük bir hezimete uğradılar (Ekkehard of Aura, *Hierosolymita*, R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.20; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., I, s.45-59 ve ayrıca bu katliamlara katılan yüksek rütbeli asilzadelerin detaylı bir listesi de Albertus'da yer almaktadır. Bkz, aynı eser, II, s.60-61; krş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.104-106). Ancak onlara göre daha korkunç ve tehlikeli olan Lesignen Kontu Emich'in yanında Salm ve Viernenberger gibi Zweibrücken hakimleri, Hartmann ve Dillingen, Drogo von Nesle, Clarambaud de Vendeuil, Thomas de la Fere ve çok büyük bedensen gücü yüzünden "Dülger" lakabıyla anılan Visconte Guillaume de Melun gibi Fransız ve Alman asilzade sınıfına mensup kimseler de vardı. Bunlardan çoğu Macaristan topraklarında yok edileceklerdi. Kalan artıklar ise arkadan gelen Haçlı birliklerine katılacaklardı. Bu güçle birlikte Emich, Avrupa'da büyük bir Yahudi avına çıktı. Yahudiler kendilerini koruması için piskoposlara ve ya şehirde bulunan Lord ve yüksek rütbeli elit tabakaya rüşvetler vermeye başladılar. Ancak Speyer Yahudi cemaati dışında, Emich'e bire bir para veren Yahudilere dahi acınmadı ve Worms, Maiz ve Köln gibi katliam ve soykırımlarla binlerce Yahudi öldürüldü. Ancak Emich'in başarıları da uzun sürmeyecekti. Yahudiler üzerindeki bu başarılarına güvenen Emich Macaristan topraklarında da taşkınlıklar çıkardı Weiselburg kalesini kuşattı Ancak Macaristan Kralı Koloman ona acımadı. Bizzat ordunun başında üzerine geldiği haberini duyan ordusu paniğe kaplıldı ve düzenleri bozuldu. Büyük bir hezimete uğrayan Emich ve birkaç adamı süratli atları sayesinde kaçabildiyse de birliği yok edildi. Almanlar'ın bu Haçlı hareketi Albertus ve Ekkehard'da ayrıntılarıyla verilmektedir. Bkz, Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., I, s.45-59; Ekkehard of Aura, *Hierosolymita*, R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.20-22; krş. İçin ayrıca Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.104-109; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.18-20); Haçlı Seferleri zamanında Avrupa'da yaşanan Antisemitizm (Yahudi Karşıtlığı) için ayrıca bkz, Emrullah Kaleli, "Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096-1190), *TDİD(Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi)*, XIII/1 (Yaz 2013), s.21-35.

Birinci Haçlı Seferi ise başlamak üzereydi. Bu sefere katılacak kontlar, lordlar, dükler ve yüksek rütbeli komutanlar çok sistematik bir askerî gücünde Anadolu topraklarından geçişini sağlayacaklardı. Beş büyük ordunun ve liderlerinin İstanbul'a girişleri ve Bizans İmparatoru Aleksios'un onlarla olan münasebeti bize Anadolu topraklarındaki davranışları ve mücadelelerinin altyapısındaki gerçekleri açıklaması bakımından detaylar vermektedir. Konumuz ile bire bir bağlantılı olmamasına karşın İstanbul'a gelişleri ve Aleksios'un bu en güçlü ve en sistematik Haçlı seferine ve her biri ayrı karaktere sahip Haçlı liderine olan yaklaşımını bilmek bize Haçlı Seferlerini anlamamız açısından destek olacaktır.

1. BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ ORDULARININ İSTANBUL'A GELİŞLERİ VE ANADOLU'YA GEÇİŞLERİ

Pierre l'Ermite'in Haçlılarından sonra, büyük kont, dük ve lordların kumandasında Haçlı Seferi'ne çıkan büyük ordular, 1096 sonbaharından itibaren birbirlerini takiben İstanbul'a gelmeye başladılar[184]. Bu ordular ve liderleri şöyle ifade edilebilir:

Bu yolculuğa ilk çıkan Haçlı lideri Le Maisné, yani genç(Junior karşılığı) lâkabı, hatta kendi zamanında yaşayan latin tarih yazarları tarafından bile, tamamıyla ters bir şekilde "Magnus" (büyük)[185] olarak tercüme edilmiş olan kont Hugue de Vermandois'dir[186]. Ağustos ayı sonunda Fransa'dan hareket ederek İtalya üzerinden Roma'ya uğramadan güneye inip Bari'ye[187] gelmişti. Buradan kiraladığı filo ile

[184] Haç'ı kabul eden her liderin ve asilin yola çıkışları farklı sebeplere dayalı olarak gecikmiştir. Çoğunluğu bu sefere çıkmadan önce ordularını donatmak, yol boyunca gerekli olan iaşenin bir kısmını tedarik etmek veya geride kalacak olan vasilerine gereken hakları vermek için tedbiren beklemiştir.

[185] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.72, Edgington'ın açıklaması 27. dpnt; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.55 ve 114.dpnt.

[186] Fransa kralı I. Henri'nin İskandinav kanı taşıyan bir Kiew prensesi olan Anna'dan doğmuş küçük oğlu olan Hugue, kırk yaşının biraz üstünde, asalet derecesi servetinden üstün, küçük kontluğunu, bu kontluğun varisesi ile evlenerek elde etmiş olan ve Fransız siyasetinde hiçbir zaman önemli bir rol oynamamış bir kimseydi. Bu durumu belki de Haçlı Seferleri'ne katılmasına bir sebep teşkil ediyordu. Bunu tam olarak bilemeyeceğiz ancak seferden önce çok güçlü bir siyasî otoritesi olmadığı bilinmekteydi (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.110).

[187] Gesta'da ayrıca bir kısım birliğin Brindisi ve Otranto'dan da yola çıktığını söyler. O devirde Brindisi, Bari ve Otranto Yunanistan'a ve doğuya ulaşmak için en önemli limanlar arasındaydı. Krş; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56 ve 118.dpnt.

Adriyatik'i aşıp Draç(Dyrrhakhion)'a[188] ulaşmayı hedeflemiştir. Hugue, Draç'a gelmeden hemen önce bir elçilik heyeti yollayarak güzel bir biçimde karşılanmak istediğini İmparator Aleksios'a bildirmişti[189]. Ayrıca gelişini Draç Valisi Ioannes Komnenos'a da bildirmişti. Fakat Hugue'ün kiralamış olduğu küçük filo fırtınaya tutularak kazaya uğradı. Gemilerden bir kaçı, içindeki insanlarla birlikte battı. Bizzat Hugue, Draç'ın birkaç kilometre kuzeyindeki Palli burnunda karaya vurdu. Vali Hugue ve adamlarını burada moreli bozuk ve acınacak bir halde buldu. Ardından ona çok iyi davrandı ve şerefine bir ziyafet verdi. Bir süre sonra da Hugue ve ordusundan geriye kalanlar Bizans birliğinin refakatinde İstanbul'a götürüldü[190]. Hugue, burada çok iyi kabul gördü. Ancak Aleksios o daha Draç'a varmadan önce gözlenmesini ve kontrol altında tutulmasını emretmişti[191]. Bu göz hapsi İstanbul'da da devam etti.

İmparator Aleksios gelecek olan bütün Batılı asilzadelere yönelik özel bir tutum sergileyecekti. Bu durumu da açıkça belli edeceği ilk asilzade Hugue'dü. Elde ettiği bilgiler ve ileri görüşlülüğü sayesinde Haçlı Seferleri'nin görünürdeki sebepleri ne olursa olsun, gelecek olan asillerin doğuda kendilerine devlet kurma düşüncesini Aleksios fark etmişti[192]. Bu yüzden batıda vassalığın, törenle edilen bir sadakat yemini sonrasında oluştuğunu bildiği için gelen bütün batılı asillerden vassallık yemini etmelerini isteyecekti. Bu yemine ilk olarak İstanbul'a ulaştığı için Hugue de Vermandois'nin muhatap olduğunu görüyoruz. O bu yemini herhangi bir tereddüt

[188] Eski adıyla Epidamus, şimdiki adı Durazzo (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56, 112. dpnt).

[189] Anna'da Hugue'ün gönderdiği elçilik heyeti ve mektupla ilgili olarak kendini çok üstün bir biçimde "*Basileus'ların Basileus'um[Hükümdarların Hükümdarıyım]*" gösterdiği yazılıdır. Bu duruma biraz şüpheyle bakmak gereklidir. Şayet Hugue'ün daha öne Fransa hiyerarşisi ve siyasetinde çok güçlü bir konuma sahip olmadığını belirtmiştik. Buna rağmen kendini Bizans İmparatoru' nun valisine böyle tanıtması gerçekçi değildir. Anna burada da biraz abartıya gitmiş denilebilir (Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.308).

[190] Gesta, Draç valisinin Hugue ve adamlarına kötü davranıp onu tutukladığını ifade eder (Krş; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56). Esir muamelesi gördüğü görüşü ise, Hugue sonraki davranışlarına bakılıdığında doğru bir görüş olmadığı görülmektedir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.72-73).; Hugue'e refakat için gönderilen komutan Anna'da Boutoumités olarak geçer (bkz,Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.308).

[191] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.308.

[192] Aleksios bu düşüncesi ile Haçlılar tarafından kurulacak bütün devletçiklerin yüksek hakimi olma tavrını garantiye almak istiyordu (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.111).

içine girmeden etmiştir. Ancak ondan sonra gelenlere bu yemini kabul ettirmek pek te kolay olmayacaktı[193].

Kısa bir süre sonra yani 23 Aralık'da İstanbul'a gelen ikinci ordu Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon'un[194] kumandasındaki Fransızlardan oluşuyordu. Godefroi'nın yanında kardeşleri Boulogne kontu III. Eustache ile Baudouin ve tanınmış pek çok şövalye ile büyük bir ordu bulunmaktaydı[195]. Ağustos sonunda Lorraine'den yola çıkan bu ordu Macaristan ve Bizans topraklarından olay çıkartmadan geçerek İstanbul'a vardı ve şehir surlarının dışında Haliç'in yukarı kısmında karargah kurdu[196].

Godefroi'nun büyük ve iyi teçhiz edilmiş bir ordu ile gelişi İmparatorluğu zor bir sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Şimdiye kadar takip ettiği bir siyasetin gereği olarak Aleksios, Godefroi'dan vassallık yemini alıp onu şehri daha fazla tahrip etmeden Anadolu'ya geçirmek istiyordu. Bunun için ilk gelen Haçlı reisi Hugue'ü, Godefroi'yı ikna etmeye yolladı ancak Godefroi herhangi bir cevap yollamadan onu

---

[193] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.309; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.78-79; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.112; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.21.

[194] Sonradan hakkında doğan efsanede mükemmel Hristiyan şövalyesinin timsali ve bütün Haçlı Seferleri tarihinin eşsiz kahramanı olarak görülür. Fakat Runciman, işin gerçek boyutu göz önüne alındığında bu tarihi bilgiyi değiştirmek gerektiğini vurgular. Godefroi 1060 yılı civarında Boulogne kontu II. Eustache ile aşağı Loraine dükü II. Godefroi'nın kızı Ida'nın evliliği sonrasında ikinci çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Annesi Ida, anne kolundan Büyük Karl'dan gelmekteydi. Godefroi annesinin ölümünden sonra onun varisi olarak görünüyordu ancak annesinin babasının ölümünden sonra IV. Henrich dükalığı onun elinden almış ve Godefroi'ya sadece Anweroen kontluğunu ve Ardennes'lerde bulunan Bouillon arazisini bırakmıştır. Buna rağmen Godefroi, İmparator Henrich'e Almanya ve İtalya seferlerinde o kadar sadıkane hizmet etmişti ki, 1082 yılında dükalık ona miras bırakmak hakkı hariç o makam olarak kendisine verilmiştir. Lorraine bölgesinde Cluny tarikatının etkisi büyüktü. Onun Lorraine'i idaresi faal ve güçlü olmaktan çok uzaktı. Bu sebeple o Haçlı çağrısına, kısmen Lorraine'deki geleceği hakkında duyduğu umutsuzluk, kısmen dinî sadakat duygularının yeterli olmadığı hakkında duyduğu üzüntü ve kısmen de duyduğu gerçek şevk ve galeyan sebebiyle uydu (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.112). Bu açıdan ileride Anadolu ve Ortadoğu topraklarında kalmak için vereceği amansız mücadelenin arka planının da sefer öncei oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu gerçeği Cahen özellikle vurgular. Haçlı Seferleri'nin esas itibariyle Fransız olduğunu savunan Cahen, Godefroi de Bouillon'un İmparatorluğa bağlı olduğunu, Haçlı Seferleri'nde fark edileceği gibi de Franszıların her zaman baskın bir şekilde seferlere dahil olduğunu aktarır. Ayrıca bkz., Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu-Batı*, Türkçe çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s.101 vd.

[195] Anna'ya göre bu ordu 10.000 atlıdan ve 70.000 piyadeden oluşuyordu (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.313).

[196] Albertus ayrıca, Godfroi'nun şüphesiz önce şehrin güneydoğusunda, Silivri (Salabria)'ye doğru deniz kıyısında ordugâh kurduğunu belirtiyor (bkz, Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.73). Bu durumdan Anna'nın haberi olmadığı için ikinci konum olan Haliç'i sadece verdiğini söyleyebiliriz.; Gesta karargahın şehir dışında karargah kurulduğunu ifade etmekle yetinir. Bkz, *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56.

geri yolladı[197]. Mart ayı sonunda, Aleksios başka Haçlı ordularının da yakında İstanbul'a varacağı haberini alınca Godefroi'ya karşı önlemini sıklaştırdı. Ona verilen erzaktan kesintiler yapıldı[198]. Godefroi bu olaylardan sonra şehre saldırmayı düşünürken Baudouin şehrin varoşlarını yağmalamaya başlamıştı bile. Ayrıca Bizans'ın Haçlıları kontrol etmek için yolladıkları Peçenek[199] birliklerine de saldıran Godefroi ve adamlarının çok ileri gittiğini düşünen Aleksios hemen karşı müdahaleye geçti. Godefroi'da bizzat şehre taarruza karar verdi. Beyoğlu'nda içine yerleştirilmiş oldukları evleri yıkarak işe koyulan Haçlıları Haliç'in yukarısında kurulmuş olan köprüden[200] geçerek surların karşısında şehir kapısına doğru saldırıya geçtiler. Aleksios'ta bu durumu sonlandırmak istediği için büyük bir birliği bu Haçlıların önlerine sevk etti. Savaş tecrübesi oldukça fazla olan İmparatorluk askerleri önünde direnemeyen Haçlılar dağıldı.

Bu bozgun sonunda Godefroi'da yanlışını kabul ederek vasallık yeminin edeceğini ve ordusunu Boğaz'dan geçirmeye istekli olduğunu bildirdi. Törenle düzenlenen yemin iki gün sonra Paskalya Pazar günü gerçekleşti. Tören sona erer ermez Godefroi ve birlikleri Kadıköy'e geçirilerek İzmit yolundan Pelekanon[201] adını taşıyan bir ordugâha kadar yollarına devam ettiler[202].

---

[197] Godefroi Aşağı Lorraine dükü sıfatıyla kendisi bir kere İmparator IV. Henrich'e yemin etmişti. Bunun belki de doğudaki rakip İmparatora da yemin etmesine engel teşkil ettiğini düşünüyordu. Ayrıca yakınlarda bulunun diğer Haçlı reisleri ile de fikir alışverişine girmeden herhangi bir cevap vermek istemiyordu (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.115).

[198] Aleksios'un ablukayı kaldırması teklifine karşılık, Godefroi karargahını Haliç kenarından Beyoğlu (Pera)'na nakletmeyi de kabul etti (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.115).

[199] Gesta'ya göre düşmanca saldırıyı ilk olarak Bizans Turkopolle ve Peçenek'leri Haçlılar üzerine saldırması sonucu başladığını söyler. Yani ilk saldırının Bizans tarafından geldiğini ifade eder ve ayrıca Bunu öğrenen Godefroi'nun kardeşi Badouin'in bir pusu kurup bu gelen birlikleri yakaladığını aktarır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56-57). Oysa Anna'ya göre Godefroi ve etrafındakiler gerçekte İmparatoru tahtından etmek ve İstanbul'u ele geçirmek istiyorlardı görüşünü savunur (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.313). ; Dinyeper ve Don arasında oturan Türk kabilelerinden oluşan paralı askeri birlikler olan Peçenekler, Turkopollerle birlikte Bizans ordusunun önemli bir bölümünü teşkil ediyorlardı ve batıda en tanınmışlarıydı (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56, 126. dpnt).krş; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.81; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.80-93.

[200] Burada adı geçen kapı (Porta Civitatis) Romanos Kapısı (Top Kapı)'dır (krş; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.315;*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.57, 128. dpnt).

[201] Pelekanon'un yeri kesin olarak belli değildir. Leib, burasını, Anna Komnena'nın kendisi tarafından yapılan neşrinde İzmit'in otuz kilometre kadar batısındaki Hereke ile bir tutuyor. Ramsay (William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev. Mihri Pektaş, M.E.B. Basımevi, İstanbul 1960, s.201-202) bunu İstanbul'a yakın, Kadıköy yakınlarında tahmin eder. Anna Komnena'nın ifadesinden, burasının, Civetot'a hareket eden gemilerin iskelesine yakın olduğu ve İstanbul ile rahat bir bağlantısı bulunduğu anlaşılıyor (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.117,

Aleksios çok isabetli bir zamanlama ile Lorraine'li Fransızları Anadolu'ya geçirmişti. Bunların Anadolu'ya geçişlerinden hemen sonra Güney İtalya Normanlarının reisi Bohemund 9 Nisan'da İstanbul'a vardı. Güney İtalya Normanları başlangıçta Papa'nın Haçlı Seferi çağrısına pek ilgi göstermemişti. Robert Guiscard'ın 1085'teki ölümü sonrası oğulları Bohemund ve Robert Borsa'nın arasında yaşanan iç savaşlar, isyanlar ve kargaşalar sürekli olarak onları uğraştırmıştı. Fakat 1096 yazında Bohemund Amalfi'deki isyanı bastırmak için şehri kuşattığı sırada Haçlı Seferlerine çıkan ilk Fransız ordusu Doğu'ya gitmek üzere buradan geçince, Normanlar birdenbire bu harekete katılmak hususunda büyük bir heves duydular[203]. Bohemund, ileri de Anadolu'daki birçok Haçlı mücadelesinde adını duyuracak olan yeğeni Tancred[204] hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz Bari'den gemilerle yola çıktılar. Balkanlarda onlara refakat eden Peçenekler[205] ile biraz sorun yaşamış iseler de Bohemund İmparatora karşı herhangi bir kötü harekete girişmek istemiyordu. Bohemund ve ordusu 1 Nisan'da Trakya'da Keşan(Russa) şehrine vardı[206]. Bohemund burada ordudan ayrılarak birkaç adamıyla birlikte İstanbul'a doğru yola çıktı[207].

5.dpnt). Umar'da Anna Komnena'da buranın Gebze yakınındaki Eski Hisar olduğunu söyler (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.317).

[202] Godefroi'nun, İstanbul'da yaptıkları ile ilgili tasviri Anna Komnena (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.313-317) ve Albertus (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.73-85) tarafından verilmektedir. Bunlardan Anna'nın Godefroi'nun ordusunun sayısını abartması dışındaki diğer bilgiler, Albertus'a göre çok daha gerçekçidir. Ayrıca Gesta'da Haçlıların tarafını tutarak olaylardan bahseder (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., III, s.56-57).; Urfalı Mateos'ta da bu mücadele ve sonrası kısaca anlatılır (Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, not. Edouard Dulaurer-M. Halil Yinanç, TTK Yay. Ankara 2000, s.189); Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.114-117; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.22-23.

[203] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.89-90; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IV, s.58;Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.118-119; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.23.

[204] Tancred, Robert Guiscard'ın kızı Emma'nın oğluydu. Emma aynı zamanda Bohemund'un kız kardeşidir. Tancred Haçlı liderleri arasında genç ve hırslı yapısı ile ilerleyen tarihlerde kendini gösterecektir. Hatta Antakya Haçlı Prensliği'ni dahi yönetecektir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.90).

[205] Orduları Vardar nehrini geçerken biraz geç kalınca Peçenekler onları acele ettirmek için bir saldırıya girişmişlerdir. Tancred'de bunu duyunca geriye dönüp Peçenekler ile savaşmış ve geride kalan birliklerini Vardar'dan geçirmiştir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IV, s.60;Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.120).

[206] Bu tarih Gesta'da *"Kutsal Hafta"* olarak geçer. Hagenmeyer bu tarihi 1 Nisan 1097 olarak bulmuştur. Krş.; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., V, s.62.

[207] Bohemund'un ordusunun komutasını Tancred'e verdi ve Tancred'in de kendisine emanet edilen orduyu ana yolun dışında verimli bir vadiye götürerek Paskalya günlerini (Gesta'da 5 Nisan 1097

Bohemund 8 Nisan'da İstanbul'a vardı ve kendisine tahsis edilen karargahlara yerleştikten bir gün sonra yani 9 Nisan'da İmparator Aleksios'un huzuruna çıktı. Aleksios'a göre Bohemund, diğer Haçlılara oranla en tehlikeli olanıdır. Aleksios'un geçmişteki tecrübeleri ve Bohemund'un önceki seferleri dolayısıyla Normanların hilekar, korkusuz ve korku aşılayan düşmanlar olduğunu bilmekteydi. Ancak herşeye rağmen ona saygı gösterdi. Bohemund hiç tereddütsüz bir biçimde vassallık yeminini etti. Ancak bunun sebepleri geçmişine ve ileriye dönük fikirlerine bağlı bir hareket olduğu sonrasında anlaşılacaktı[208]. Runciman Bohemund'un dürüst tutumu ve davranışlarının önceden hesaplanmış ve tasarlanmış hareketler olduğunu söyler. Ona göre Bohemund Bizans'ın hala güçlü olduğunun farkındaydı ve İmpartor olmadan hiçbir şey elde edemiyeceğini diğer Haçlı asillerinden daha iyi biliyordu. Vassalık yeminin hemen ardından, İmparator'dan doğunun *"Büyük Domestikosu"*, yani İmparatorluğun Asya'daki bütün kuvvetlerinin başkumandanı tayin edilmesini teklif etti. Ancak Aleksios bu isteğe cevap verme konusunda dikkatli davranarak bu görevlendirme için vaktin henüz erken olduğunu ve yapacağı görevlerle bu konumu hak edebileceği cevabını verdi[209]. Bohemund'un ordusu İstanbul'a geldi ve 26 Nisan'da Boğazdan geçirildi. Bunlar Godefroi'nun Pelekanon'daki ordusuyla birleşeceklerdi[210].

---

olarak geçer krş;*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., V, s.62) burada geçirdi (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.121).

[208] Bohemund, birliklerinin güvenine sahip bulunuyordu. Strateji bakımından belki de kendisine fazla güveniyor ve her zaman akıllı davranmıyordu; fakat diplomat olarak ince görüşlü ve ikna edici, siyasetçi olaraksa uzak görüşlüydü. Etkileyici bir görünüşü vardı. Onu tanıyan ve kendisinden olağanüstü nefret eden Anna Komnena, şahsiyetinin etrafa saçtığı büyüyü ve etkileyici yakışıklılığını zevkle tasvir etmiştir. Boyu posu muazzam olup, kırk yaşını aşmış olmasına rağmen bir gencin vücut ve tenine sahipti. Geniş omuzlu, dar kalçalı, tertemiz cildi taze ve pembe yanaklıydı. Çocukluğunda beri bir az öne doğru eğik dururdu, fakat bu durum onun sıhhatine, ne de vücut kuvvetine bir zarar vermişti. Anna, yüz ifadesinde haşin bir mânanın, gülüşünde de meş'ûm bir tehdidin belirdiğini yazar (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.121). Bohemund'un yapısı ve davranışlarıyla ilgili olarak krş; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.321-323; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.24-26; krş; August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton University Press, Princeton 1921, s.93-97.

[209] İmparator Aleksios Bohemund'dan korkuyor ve ona güvenmiyordu; fakat onun dostluğunu muhafazaya da önem verdiği için bu tarz bir cevap ile onu karşısına almak istememiştir (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.122).

[210] Tancred, dayısının siyasetini anlamadığı gibi bu durumdan da hoşlanmadı. Tancred, kuzeni Richard de Salerno ile birlikte vassalık yemininden sıyrılmak için gece vakti gizlice boğazı geçtiler (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VII, s.66); Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.321-323. Krş; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.122; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.26.

Toulouse kontu Raymond de Saint-Gilles'in kumandasındaki ordu Birinci Haçlı Seferi'ne katılan en büyük gruptu. Raymond, Papa'nın Haçlı çağrısını kabul eden ilk dünyevî liderdi[211]. Güney-Fransızların oluşturduğu ordusunu donatmak için topraklarından bir kısmını satmış geri kalanlarının yönetimini ise büyük oğlu(Gayr-ı resmi) Bertrand'a bıraktı. Karısı ve ondan olan diğer oğlu Alfonso(meşru) ise onunla birlikte sefere çıkacaklardı[212]. Raymond'a ayrıca çok önemli bir dinî lider olan ve Papa'nın temsilcisi konumunda da görünen Le Puy piskoposu Adhemar'da eşlik ediyordu. Raymond haçı Clermont konsili zamanında yani 1095 yılının Kasım ayında kabul etmiş olmasına rağmen yolculuğa 1096 yılının Ekim ayında çıkabilmişti.

Yolculukları İtalya üzerinden gerçekleşmiş ve zorlu olmuştu[213]. Bizans arazisine girdikten sonra bile ordusu herhangi bir sorun çıkarmamıştı. Ancak Trakya'da Keşan(Russa)'a vardıktan sonra ordusu buradaki halkın elinde mal kalmamasına sinirlenerek şehrin kalesine saldırdı ve surlardan içeri girerek şehirdeki evleri yağmaladı[214]. Birkaç gün sonra Tekirdağ (Rodosto)'da kendisinin gelişini haber etmek için İstanbul'a yolladığı elçilerine rastlayan Raymond'un acilen İstanbul'a gitmek zorunda kalışı[215] ordusunun kontrolden çıkmasına sebep oldu. Orduda düzeni sağlayacak kimse kalmadığı için haçlılar etrafı yağmalamaya başladılar. Bunun üzerine yakında bir karargaha sahip olan Bizans askerleri bu haçlılar üzerine gidip onları dağıttılar ve ağırlıkları ile silahlarına el koydular.

---

[211] Onun bu özelliği ve ayrıca İspanya Araplarına karşı yürütülmüş olan bir çok sefere katılmış olması Birinci Haçlı Seferi'nin başkumandanlığı için Raymond'u bir adım ileri götürüyordu. Ancak Papa Urbanus bu istek ve iddaya herhangi bir olur vermemişti (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.122-123). Bu durum belki de Raymond'un Aleksios'tan bu isteği yineletmesinin ana sebeplerini teşkil etmiştir.

[212] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.123; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.26.

[213] Raymond ve Adhemar'ın Avrupa yolculuğunun detayları için bkz, Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.64-67; krş; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.122-124.

[214] Raymond'un ordusu çok zor zapt ediliyordu. On dört gün önce Bohemund'un adamları Keşan (Russa)'da çok güzel karşılanmıştı. Ancak satılacak herhangi bir şey kalmamış olması onları sinirlendirmişti. "Toulouse, Toulouse" sesleri ardında yağma saldırıları başladı (Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.66; krş; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.124).

[215] Gelen elçiler beraberlerinde, Raymond'un kendisini Godefroi ve Bohemund'un acele olarak bekledikleri İstanbul'a doğru süratle yola çıkmasını rica eden bir İmparatorluk elçisi de getirmişlerdi. Raymond özellikle diğer Haçlı liderlerinin İstanbul'da bulunduğu ve önemli kararlar verilirken yanlarında bulunmaması korkusu için ordusunu bırakıp acilen yola çıkmıştır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.124).

Raymond bu ezici yenilgiyi İstanbul'a doğru yola çıkarken haber aldı[216]. Raymond İstanbul'da iyi bir şekilde karşılandı ve surların dışında bir saray kendisine tahsis edildikten hemen sonra acilen saraya davet edildi. Raymond, diğer Haçlı reislerine oranla Bizans ve Aleksios tarafından da daha yakın olarak görüldü. Hatta Anna diğer kont ve lordlardan hep kötü olarak bahsederken Raymond'u över[217]. Raymond ise vasallık yemini etmekte tereddüt etmişti[218].

Herşeye rağmen ve Godefroi ve Bohemund'un ısrarları sonunda metni değiştirilmiş bir şekilde yemini etti[219]. Raymond ile Aleksios arasında yaşanan bu gerginliğe rağmen kısa bir sürede dostlukları arttı ve hatta Anna'ya göre Bohemund'un İmparatora karşı yapacağı herhangi bir yanlış davranışta ona gücünün yettiği kadar karşı koyacağına dair yemin etti[220]. Yemin töreninden sonra

---

[216] Bu yolculukla ilgili ayrıntılı bilgi Raimundus Aguilers tarafından Bizans'a ağır bir eleştiri ile yaklaşarak verilmiştir. Bkz; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.64-67 ve 97-99; R.H.C.'deki bölüm için bkz, Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., III, Paris 1866, I-II, s.237-238; Albertus biraz daha olaylara tarafsız yaklaşır bkz; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.93; krş; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.125.

[217] Anna'ya göre Aleksios'un Raymond'u sevme sebepleri olarak şunlar ifade edilmiştir: *"(Aleksios) Saint Gilles(Raymond)'den, onun ruhsal üstünlükleri, yüreğinin doğruluğu ve yaşamının temizliği nedeniyle, hoşlanırdı; çünkü ayrıca, bu adamın gerçeğe[yalan söylememeye] ne kadar düşkün olduğunu ve bunu her vesilede yeğlediğini görmekteydi; gerçekten bu adam, tıpkı güneşin tüm yıldızlardan üstün olması kadar diğer Lâtinlerden üstündü. İşte bu nedenle, onu daha bir süre kendi yanında tuttu."* (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.323). Anna'nın bu tavrı ve Aleksios'un yaklaşımı da muhtemelen Raymond'a yansımıştır. Raymond yaşça da daha büyük olduğu için daha fazla tecrübeye sahip biriydi.

[218] Raymond yaşının ve tecrübelerinin katkısı ile en büyük rakibinin Bohemund olacağının farkındaydı. Onu diğerlerinden üstün kılan ayrıcalıklardan biri olan Le Puy piskoposu Adhemar yolda yaralandığı için yanında yoktu. Bu da onun dinî olarakta güç merkezinde olma avantajını azaltyordu. Orduların dünyevî lideri olmak için Papa'dan herhangi bir kağıt ve olur alamadığı gibi İmparator Aleksios'ta ona istediği cevabı vermedi. Bundan ve ileride tasarladığı planlardan olacak ki o "*Tanrı rızası için doğuya geldiğini ve en yüksek hakim ve metbu olarak Tanrı'yı kabul ettiğini ayrıca eğer İmparator bu Haçlı ordularını bizzat kumanda ederse onun hizmetinde seve seve çalışacağını"* ifadeleri ile asıl hedefteki kişinin İmparator değil Bohemund olduğunu belli etmiştir (krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.125). Zaten Anna'da Aleksios ve Raymond arasındaki artan muhabbet ile birlikte Aleksios'un Raymond'a Frank'ların asıl niyetinden bahsettiğini açıkça anlattığını ifade eder ve ekler: *"...[Raymond'a]Bohemund'un haince dolaplarını sürekli olarak göz altında bulundurmasını ve eğer bu kişi içtiği andı çiğnemek isterse, olanaklı her çareden yararlanarak, onun tasarılarını engellemesini öğütledi"* (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.324).

[219] Bu özel anlaşma konumundaki yemine göre o, İmparatorun hayat ve şerefine hürmet etmeyi ve ne kendisi, ne de adamları tarafından onun zararına hiçbir şey yapılmayacağını vadediyordu. Vassaller arasında bu tarzda bir yemin Güney Fransa'da görülmüş türden olduğu için Aleksios tarafından da kabul gördü (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VI, s.65; krş;Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.126).

[220] Bu duruma göre Bohemund, Aleksios ve Raymond'un ortak çekincesi konumundadır. Zaten Antakya'nın ele geçirilmesi ve sonrasındaki davranışları ile kendisine güvenilmeyeceği gerçeğini bilen Aleksios ve Raymond'u haklı çıkaracaktır (Anna'daki Bohemund hakkında Aleksios-Raymond görüşmesi için bkz., Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.324).

Raymond'un Tekirdağ(Rodosto)'dan çağrılan ordusu, Le Puy piskoposu Adhemar'ın yönetiminde İstanbul'a geldi ve Boğaz'dan Anadolu'ya geçirilerek Pelekanon karargahındaki Haçlıların yanına gönderildi. Bohemund ve Raymond'un orduları İstanbul'da konaklamadan Anadolu'ya geçtikleri için diğer ordular kadar İmparator ve halka sorun çıkartmamışlardı[221].

Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış ve haçı kabul etmiş dördüncü büyük Haçlı ordusu 1096 Ekim'inde, Raymond'un yurdunu terketmesinden kısa bir süre sonra, Kuzey Fransa'dan yola çıktı. Bu ordu Normandiya dükü Robert(Robert de la Normandie)[222], onun eniştesi Blois kontu Etienne([Stephen/Stephan]Etienne de Blois)[223] ve kuzeni Flandre kontu II. Robert(Robert de Flandre)'in[224] ortak kumandası altında hareket etmekteydi. Bu ordu İtalya üzerinden Güney'e, Norman

[221] Raymond ve İmparator Aleksios arasındaki görüşmeler Raimundus Aguilers (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., II, s.238) ve Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VI, s.65) tarafından verilmiştir. Bu tasvirler yoğun olarak Raymond'un, ordusunun Tekirdağ yakınlarında uğradığı yenilginin intikamını almaya çalıştığını ve yemini etmemek için direttiğini ve güçlükle yemin ettiği konusunda mutabıktırlar. Albertus'a göre Raymond on beş gün kadar İstanbul'da kalmış ve İmparator tarafından hediye ve armağanlarla ödüllendirilmiştir (bkz, Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.93). Anna'da ise (Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.323-324) yukarıda bir kısmını verdiğimiz gibi karşılıklı dostluk havasında geçen bir sohbet ve güven duygusu ile karşılıklı görüşmelerin olduğu vurgusu vardır. Anna şüphesiz olumlu yaklaşımı sayesinde Raymond'u iyi tasvir etmiştir. Ancak yeminini en azından tutmaya en gayretli olarak Raymond'u ileride de göreceğiz. Şöyle ki Antakya'nın ele geçirilişi sonrasında Bohemund ile karşılıklı savaşa dönüşecek olan bir anlaşmazlık yaşayan Raymond, edilen yeminlerden kaynaklı olarak Antakya'nın İmparator Aleksios'a verilmesi konusunda diretmiştir. Sonuç her ne kadar farklı da olsa Raymond'un yukarıda bahsi geçen önceki tecrübeleri, saygın ve onurlu davranışları onun kişisel olarak da tuttuğu yemine olan bağlılığını bize gösterir. Krş; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.66-67, 97-99; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.126; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.26-27.

[222] Robert de la Normandie, Fâtih Guillaume'un en yaşlı oğluydu. Kırk yaşında, halim selim, pek aktif olmayan fakat kişisel cesaret ve çekicilikten de yoksun bulunmayan bir kimseydi. Babasının ölümünden beri, bir çok defa dükalığına saldırmış olan kardeşi İngiltere Kralı Guillaume Rufus ile oldukça plansız savaşlar yapmıştı. Papa Urbanus'un Haçlı Seferi daveti onu derinden heyecanlandırdı ve hemen katılacağını ilan etti. Bu gelişmeye bağlı olarak papa, Kuzey Fransa'da bulunduğu sırada, kardeşiyle onu barıştırdı. Fakat Robert savaş hazırlıkları için aylarca vakit geçirdi ve en sonunda sefer için gerekli olan parayı, dükalığını onbin gümüş mark karşılığında kardeşi Guillaume Rufus'a rehin vermek şartıyla elde edebildi. Rehin evrakı 1096 Eylül'ünde imzalanmıştı. Bundan birkaç gün sonra Robert kendisiyle birlikte olanlarla beraber yola çıktı (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.127).

[223] Etienne de Blois'nın Haçlı Seferlerine katılmaya hiç isteği yoktu. Fakat o Fâtih Guillaume'un kızı Adele ile evlenmişti ve bu evlilikte hüküm ve kararları veren yani yönetici konumda Adele bulunmaktaydı. Adele onun sefere katılmasını istedi ve bu isteğe bir emir gibi razı oldu (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.93, 53. dpnt.; krş; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.127).

[224] Flandre kontu II. Robert daha az genç, fakat çok daha kudretli bir şahsiyetti. Babası I. Robert 1086 yılında Kudüs'e haccetmiş ve dönüşü sırasında bir süre İmparator Aleksios'un hizmetine girmiş olup 1093 yılında ölümüne kadar onunla iletişim halinde kalmıştı. Bu sebepten dolayı II. Robert'in babasının Müslümanlara karşı olan mücadelesini devam ettirmesi normaldi. Ordusu Raymond veye Godefroi'nın ordusundan biraz daha küçük olmakla birlikte yüksek kalitedeydi yani askeri nitelikleri sağlamdı (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.127).

arazisine indi. Akrabaları olan Apulia dükü Roger Borsa tarafından pek güzel karşılanan Haçlı liderlerinden Robert de la Normandie ile Etinne de Blois yolculuklarına ara vererek kış aylarını burada geçirdiler. Ancak Robert de Flandre yoluna devam ederek Bari istikametine devam ederek gemilerle Aralık ayında Adriyatik'i geçip Nisan ayında yani Bohemund ile hemen hemen aynı zamanda İstanbul'a varmıştır[225].

Yemin töreninin ardından Robert de Flandre'nin ordusu da Anadolu'ya geçirilmiştir. Mart sonuna kadar Güney İtalya'da kalan Robert de la Normandie ve Etienne de Blois'nın orduları da aynı güzergahı[226] takip ederek Mayıs 1097'de İstanbul'a geldiler[227]. İstanbul'da on dört gün kalan bu ordu, önceki Haçlı orduları Anadolu'ya geçirildiği için çok rahat bir biçimde İstanbul'u görme ve küçük gruplar halinde gezme fırsatı buldu. Vassallık yeminini tereddüt etmeden[228] gerçekleştiren bu liderler ve orduları hemen ardından Anadolu'ya geçirildi ancak bunlar diğer Haçlı orduları gibi Pelekanon'da duraklamadan İzmit(Nikomedia) körfezi boyunca ilerleyerek yollarına devam etmişlerdir. Bunun sebebi ise buradaki bütün Haçlı orduları ve reisleri İznik(Nikea)'i kuşatmaya başlamışlardı bile[229].

İmparator Aleksios, Anadolu'ya geçen bu ordudan sonra rahat bir konuma gelebilmişti. Türk kuvvetleri ile savaşmak için istediği ücretli askerler yerine,

---

[225] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.128; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.27.

[226] Orduda bulunanlardan bazıları isteksiz ve şevksiz olmalarından memleketlerine geri dönmeye başlamışlardı ki geri kalanların hepsi daha önceki orduların da kullandığı Brindisi'den gemilerle yola çıktılar. Dört gün süren zorlu yolculuktan sonra Draç'ta karaya çıkan orduyu Bizan makamları refakat ederek Via Egnatia (Eski Roma Ordusunun Kullandığı yol) üzerinden İstanbul'a kadar getirdiler; Bu ordunun Avrupa'daki güzergahı için ayrıca bkz;Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.75-79, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.59-63; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.129).

[227] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.80-81, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.64-65; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.93; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.129; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.27.

[228] Yemin konusunda tereddüt eden ve farklı bir yemin eden Raymond'u ikna edenlerden biri de kont Robert'tir. Bu durum da onun yemine itiraz etmediğini bize gösterir. Bkz, Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, II, s.238; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VI, s.65; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.129

[229] Robert de la Normandie ve Etienne de Blois'nın kumandasındaki ordu, İstanbul'da beklerken diğer büyük ordular ve komutanlarla İznik'e doğru yola çıkmışlardı. Fulcherius'da bu ordu içinde bulunduğu için ana orduya sonradan katıldıklarını ifade eder (Şehre 3 Haziran 1097'de varmışlardır. bkz; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.81, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.65 ve 53. dpnt); Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.93-95; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VII, s.66; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.325; krş; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.99-101; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.130; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.27.

Avrupa'nın muhtelif yerlerinde hüküm süren, hatta bazıları Aleksios'a karşı savaşmış, mücadele etmiş asilzade, kont, dük ve komutanlardan oluşan sistematik bir askeri harekatla karşı karşıya kalmıştı. Bu durumu idare edebilmesi onun için zor olmuştu ancak o ileri görüşlülüğü ve devlet geleneğindeki tecrübesi sayesinde gelenler ile çok büyük bir çatışmaya girmeden onları başkentten uzaklaştırabilmiştir. Sefere katılan Latin tarihçiler ve Anna Komnena'nın aşırı mübalağalı rakamlarına rağmen 1096 yazı ile 1097 ilkbaharı arasında altmış ile yüz bin arasında insan İmparatorluk arazisine gelmiş olmalıydı.

Bu ise tahmin edilenlerden çok daha fazla bir sorumluluk ve yükü Aleksios'a yüklemişti. Aleksios ise özel bir yemin ettirdiği Raymond de Tolouse dışında diğer bütün Haçlı reislerinden vasallık yemini almayı başarmıştı. Yemini edenlerin güvenilirliği ve yeminin pratik değerindeki problemlere rağmen bu ona hukuki bir hak tanıyordu[230]. Bunu kullanmak için de Aleksios elinden geleni yapacaktır. Bizim çalışmamızda bu kısma ayrı bir önem vermemizin bir sebebi vardır. Çalışmamızın ana iskeleti kaleler ve Haçlılara karşı olan mücadelelere yöneliktir. Ancak ileride de görüleceği üzere İznik Kalesi'nin kuşatılması ile başlayan Haçlıların çıkarcı ve kendi aralarında dahi yaşadıkları mücadelerin temelleri işte bu İstanbul'a gelişleri ile aydınlatılmaktadır. Raymond'un verdiği özel yemin ve kişilik yapısı, ileri de Antakya kalesini ele geçirildikten sonra yaşanan Haçlı iç kavgalarını anlamamız için bir bilgi haznesi oluşturacaktır. Ayrıca bu İstanbul'daki durum ilerleyen tarihlerde de Anadolu üzerinde Haçlı-Türk ve Haçlıların kendi aralarında yaşayacakları mücadelelere yansıyacak olması, bizim bu konu üzerine tekrar önemle durmamıza sebep olmuştur.

2. İZNİK (NİCEA) KALESİ'NİN KUŞATILMASI

Birinci Haçlı Seferi'nin büyük ordusunun Anadolu topraklarında kuşattığı ilk kale Türkiye Selçuklularına da başkentlik yapan İznik (Nicea) Kalesidir. Bizans İmparatorluğu'nun askeri bakımdan önemli şehri İznik (Nicea) 1078 yılında

[230] Ancak herşeye rağmen bu yemin dahi Haçlıları en fazla Antakya'ya kadar kontrol altında tutabilmiştir.; Bu yeminin Bizans ve Haçlılar arasındaki etkisi ile ilgili olarak bkz, Şerif Baştav, "Bizans ve Haçlı Seferleri", *UHSS*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999 s.57-64; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.130-131.

Türklerin eline geçmiş ve Bizans'ın geri almak için yıllarca sürdürdüğü mücadeleye rağmen 1097'de Birinci Haçlı Seferi orduları tarafından kuşatılıncaya kadar Türklerin hakimiyeti altında kalmıştır[231].

Haçlı kont, dük ve asilzadeleri ile Bizans İmparatoru Aleksios arasındaki yemin, anlaşma ve yapılanlara rağmen Haçlıların en büyük ortak hedefi Müslümanlara karşı hareket noktasında hiçbir anlaşmazlık yaşanmamıştır. Haçlılar için terk ettikleri Avrupa toprakları, mülkleri ve zenginliklerinin bütün amacı Kudüs'e ulaşmaktı ve Anadolu'da bulundukları için Kudüs'e gideceklerse Anadolu'yu geçmek zorundalardı. Bu açıdan ilk hedefleri, ilk ele geçirilmesi gerekli kent ve kale, İznik (Nicea)'ti. Anadolu'ya biraz daha doğudan giden bir yolun var olmasına rağmen Haçlılar, İznik(Nicea)'ten geçen eski Bizans ordu yolunu takip etmeyi uygun görmüşlerdir[232].

---

[231] İznik, Türklerin Anadolu'da siyasî bir varlık olarak kalıcığını sağlamak için ele geçirilmiş önemli bir şehirdi. Ana kaynaklarda da geçtiği üzere 1075 ile 1080 yıllarıda Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Anadolu'daki en önemli başarılarından biri olmuştur. İznik'in Türkler tarafından fethi, Bizans için İstanbul'dan Anadolu'ya giden yolların kavşak noktasında yer alan önemli bir şehrin kaybından çok daha fazlası olmuştur. Bu bölgenin ele geçirilmesi sonrasında Türk başkenti oluşu, Bizans'ın iç mücadelelerinde de artık ortak topraklarda sınırları olan Türkler'in de devreye girmesi demekti. Şüphesiz ki bu durum da Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesinde bir diğer faktör olduğunu söyleyebiliriz. Bkz; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Tarih Boyunca İznik*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2004, s.121; Turan, İznik'in ele geçiriliş tarihini Azîmî'nin kaydına dayandırarak (Azîmî Tarihi, *Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430-538/1038/1039-1143/44)*, çev. Ali Sevim, TTK Yay., Ankara 2006, s.24 ve174.dpnt) 1075 olarak verir ve ayrıca İznik'in Türkler tarafından ele geçirilişi için bkz; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s.281-283; *Süryani Mikhail'e göre İznik'in Türkler tarafından fethi 1078 yılıdır. Bkz; Süryani Mikhail Vekâyinâmesi,* çev. Hrant D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesi no.:44'de yayımlanmamış nüsha), Ankara 1944, Kitap XV, Fasıl IV, s.29; Ali Sevim, Süleymanşah'ın İznik'i fethetmesi ve burayı Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapması ile, Selçuklu akıncılarının Marmara Denizi kıyılarına kadar harekatta bulundukları bütün Anadolu'yu fethetme planlarını uygulamaya koyduğunu söyler. Bkz; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yay., Ankara 2014, s.104 vd.; Mükrimin Halil Yinanç'a göre İznik'in fethi 1080 yılında gerçekleşmiştir. Bkz; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I.Cilt, TTK Yay., Ankara 2013, s.87; Kafesoğlu'na göre ise 1078'yılında İznik fethedilmiştir.bkz; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular Tarihi*, M.E.B. Yay., İstanbul 1972, s.89 vd; Sümer bu konuda kesin bir tarih vermez ve 1075-1080 arasında İznik'in fethedildiğini ifade eder bkz; Faruk Sümer, "Selçuklular"-Anadolu Selçukluları Kısmı-, *TDVİA*, C.36, s.380 vd.; Cahen'de tahmini 1080 yılı gibi İznik'in Türkler tarafından fethedildiğini ifade eder. Bkz, Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi(XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Türkçe çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yay., Ankara 1988, s.38; Ostrogorsky'de İznik'in fethini 1080'li yıllarda gerçekleştiğini savunur. Bkz, Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 2011, s.322-324; Eyice, "İznik", *TDVİA*, C.23, s.543.

[232] Bu yol sonraki artçıl seferlerde de kullanılacak olan yoldur. krş:Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.135; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.29.

Haçlı ordusu, Nisan ayının son günlerine doğru, Kuzey Fransızlar'ın İstanbul'a varmadığı bir sırada, Pelekanon'daki karagahtan İznik(Nicea) üzerine yürümek için emir aldılar[233]. Bunun zamanlama noktasında çok isabetli olduğu, I. Kılıç Arslan ve Türk kuvvetlerinin başka bir amaç için Anadolu'nun Doğusunda bulunmasıyla kendisini gösterir. Pierre l'Hermite'in ordusuna karşı kazandığı kısmen kolay başarı sebebiyle, Haçlılara karşı yanlış bir önyargı ile yaklaşarak onların askerî güçlerini ve yapabileceklerini küçümsemiş olan I. Kılıç Arslan, Haçlılara karşı önlem almak yerine topraklarını genişletmeye gayret göstererek[234] Danişmendli Beyliği'nin de ele geçirmeye çalıştığı Ermeni Gabriel'in idaresinde bulunan Malatya'yı ele geçirmek ve Anadolu'nun Doğusuna da hakim olmak için başkent İznik'i bırakıp Malatya'ya yönelmişti[235]. Bu meşguliyet, Haçlı ordularının rahat bir biçimde İznik(Nicea)'e doğru ilerlemesine olanak verdi.

Godefroi de Bouillon'un ordusu Pelekanon'u 26 Nisan civarında terk ederek İzmit'e gitti ve orada üç gün bekleyerek Tancred'in emrindeki Bohemund'un ordusu ve Pierre l'Hermite ve onun adamlarından geriye kalanlarla birleşti[236]. Bu birliğe

---

[233] Runciman'a göre Haçlı liderlerinin sefer ve hareketleri karışıktır ve zorlukla takip edilebilmektedir. Godefroi'nın ordusu Nisan ayı başından beri Pelekanon'da bulunmaktaydı. Bohemund'un ordusu da burada onunla birleşmişti. Her iki ordu muhtemelen 29-30 Nisan gibi, Raymond'un ordusu daha Pelekanon'a yetişmeden önce, ordugâhta sıkışıklığı önlemek için harekete geçmeye karar vermiştir. Buna göre Godefroi'nın ordusu Bohemund'unkinden üç gün önce hareket etmiştir. Raymond'un kuvvetleri ise, İmparatorla görüşmek üzere geri dönmüş olan liderlerini Pelekanon'da beklemişlerdir (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.135, 1.dpnt).

[234] I. Kılıç Arslan, adamları aracılığıyla İstanbul'a yeni gelen Haçlılar hakkında bilgi ve haber alıyorsa da, bu orduların sayıları ve nitelikleri hakkında doğru bilgi edinememiş olmalıdır. Sonraki gelişmelerden de görüleceği üzere, onun bu haberler karşısında herhangi bir tedbir almak gereği duymadığı anlaşılmaktadır (İznik'te bulunan ve şehri savunan askeri garnizonda bir sayı arttırımı ve ya surlara yönelik bir tahkim yapılmamıştır.). I. Kılıç Arslan, herhalde Haçlıların hiçbir zaman İznik'e kadar ilerleyebileceğini ve ülkesi için bir tehdit unsuru olamayacağını düşünmüştür. Bu düşüncesi onun çok genç ve tecrübesiz yapısından kaynaklı olduğu söylenebilir. Ancak Işın Demirkent'in ifade ettiği gibi *"....Aslında o zamana kadar görülmemiş böyle bir saldırıyı belki de işin başında değerlendirmek mümkün olmamıştı."* görüşü kabul edilebilirdir (Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.29; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.29).; Runciman'a göre de I. Kılıç Arslan'ın İstanbul'daki casusları, Haçlıların arasındaki mücadele ve anlaşmazlığı, efendilerine yaranmak için çok büyütmüşlerdir. Ayrıca Runciman'da Haçlıların hiçbir zaman İznik'e kadar ilerleyebileceği fikrini I. Kılıç Arslan'ın kabul etmediğini, bu yüzdendir ki hanımını, çocuklarını, ve hazinesini İznik'te bırakmış olmasını kendi görüşünü desteklemek için vurgulamıştır. Bkz; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136.

[235] Malatya önlerine geldikten sonra burayı hemen kuşatmışsa da şehir dayandı. Gabriel, Malatya'yı iyi bir şekilde tahkim etmiş ve I. Kılıç Arslan'a dayanmıştır. Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.187; krş: Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.29.

[236] Sadece Albertus'ta, Godefroi'un Kibotos (Civetot)'tan yola çıktığı günün akşamında "Rufinel" denilen yerde, artık İstanbul'a ulaşmış olan kont Raymond de Saint-Gillies'den içeriği bilinmeyen bir mesaj aldığını ifade etmektedir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.92-93 ve 48.dpnt). Edgington'un dipnotunda da ifade ettiği gibi Runciman buranın İzmit (Nikomedia)

kuşatma aletleriyle küçük bir Bizans istihkam birliği de Manuel Butumites[237] kumandasında refaket etmekteydi. Godefroi orduyu, İzmit'ten Kibotos (Civetot)'a sevketti ve buradan Güney'e, Pierre l'Hermite'in yenildiği, Drakon Vadisi'ne indi[238]. Godefroi, ihtiyatla önce öncüler ve istihkamcıları göndererek ardından asıl kuvvetlerini harekete geçiriyordu. Bu ilerleyiş sonunda 6 Mayıs'ta İznik(Nicea) önüne ulaştı[239].

İznik Kalesi, Haçlıların Anadolu topraklarında karşılaşabileceği sağlam, tahkimli ve güçlü surlu kalelerinden biridir. Nitekim şehrin 4. yüzyıldan beri kuvvetle tahkim edilmiş surları bulunmaktaydı. İznik şehrini saran 4970[240] metre uzunluğunda, 11 metre yüksekliğindeki sur duvarları, 17 metre yüksekliğinde 144[241] tane kare veya yarım yuvarlak kule ile güçlendirilmiş olup savunma bakımından çok iyi bir durumdaydı. Kuzeyde İstanbul Kapısı, doğuda Lefke Kapısı, güneyde Yenişehir Kapısı ve batıda Göl Kapısından başka şehrin güneybatı köşesinde ikinci bir göl kapısı ile surların diğer taraflarında da içeri girişi sağlayan küçük kapılar da bulunuyordu. Şehir, İznik (Ascania) Gölünün doğu kıyısında olup, batı surları sığ olan sular üzerinde yükselmekteydi. Şehri savunan Türk garnizonu da kuvvetliydi,

---

olduğunu söyler (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.137, 3.dpnt).; Demirkent ise İzmit'in yakınlarında bir yer olabileceğini ifade eder (Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Yay. Haz. Ebru Altan, Dünya Yay., İstanbul 2012, s.27-28 ve 12. dpnt.).

[237] Bizans İmparatoru Aleksios, Haçlıların şehri ele geçirirlerse kendisine teslim etmeyecekleri gibi bir güvensizlik hissine kapılmıştı. Bu düşüncesi sebebiyle kızı Anna'nın da ifade ettiği gibi şehri Haçlılar ele geçirmeden hemen önce kendisi ele geçirmek istiyordu ve bu sebepten Pelekanon'a gelmişti. Ayırıca bu düşüncesini gizli tutmuş ve bundan sadece Butumites'in haberi olduğunu da yine Anna'dan öğrenmekteyiz (bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.324).

[238] Haçlıların izleyeceği bu yol çalışmamızın Birinci Bölümü'nde geçen (bkz, s.41-60) Halkın Haçlı Seferi'nde Pierre l'Hermite'in kullanmış olduğu yoldur. Haçlılar Pelekanon'dan sonra İzmit Körfezini dolaşarak Kibotos (Civetot)'a ulaşmış ve oradan da Güney'e inerek Drakon Vadisi'ni geçerek İznik önlerine varmışlardır. Drakon Vadisi'ne inen yol büyük bir ihtimalle, bugünkü Altınova'da vadiye giren yoldan geçmiş olmalıdır. Bugün bu yol Altınova'dan sonra Ayazma-Akçukur-Taşallı-Valideköprü-Yalakdere-Kızderbent-Bayındır güzergahından geçiyor ve Boyalıca'da İznik gölü kıyısına ulaşıyor (krş: Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.572).

[239] Gesta'da bu yolun ayrıca Godefroi'un yolladığı 3.000 kişilik bir öncü kuvvet tarafından belirlendiği, ve Katırlı Dağları (Arganthonius Months) üzerinden giden bir yol olduğu ifadesi geçmektedir. Bkz, *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VII, s.66 ve 160.dpnt); Anna, Haçlıların iki gruba ayrıldıklarını ve bir kısmının Kibotos (Civetot)'tan deniz yoluyla karşıya geçtiğini ve sonra bu iki ordunun tekrar birleştiğini ifade eder (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.325).; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.29.

[240] Runciman'a göre surların uzunluğu 6.000 metre'den fazladır. (krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136).

[241] Yine Runciman'a göre 247 nöbetçi kulesi bulunmaktadır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136).

ancak doğal olarak böyle büyük bir kuşatmada takviye kuvvetlere de ihtiyaç duyulmaktaydı[242].

2.1. Haçlıların İznik Önüne Gelişleri ve Kalesi'yi Kuşatmaları (6 Mayıs-18 Haziran 1097)

Haçlıların İznik önüne gelişlerinden sonraki kuşatmayla ilgili bilgi veren Anna Komnena'ya göre, İznik önüne gelen Haçlı liderleri şehri kuşatan surları belli burçlar arasındaki mazgallı bölümleri kendi aralarında saldırı düzenlemek üzere bölüştüler. Böylece her ordu birbiri ile bir yarış içinde olacağı için kuşatma çok daha zorlu geçecekti[243].

Anna ve Albertus Aquensis'in de belirttiği gibi Haçlı reisleri ve ünlü asiller kuşatma sırasında surlar önünde, surları paylaşmışlardır. Buna göre; Godefroi karargahını şehrin kuzey suru, Bohemund ve yeğeni Tancred doğu suru önünde kurdular[244]. Tancred'in yanındaki kesime ise Robert de Flandre yerleşmişti. Güney sur kesimine de, ana Haçlı ordusunun arkasından on gün sonra İznik'e ulaşabilen Raymond de Saint-Gillies'in ordusu yerleşmiştir[245]. 3 Haziranda Robert de la Normandie ile Etienne de Blois da kuvvetleriyle İznik önüne gelince Haçlı ordusu bütünüyle kuşatma için toparlanmış oldu. Ayrıca İmparator Aleksios da, Manuel Butumites kumandasında bir Bizans istihkam birliği kuşatmaya katılmak üzere-fakat mümkün olursa Türkleri ikna ederek şehrin Bizans'a teslimini sağlamak üzere-Haçlılarla birlikte göndermişti[246]. Ayrıca Aleksios'da kuşatmayı yakından takip etmek için Pelekanon'a gelmiş bulunuyordu[247].

Gesta ve Fulcherius'un kayıtlarına baktığımızda ise Haçlıların şehrin önüne geldiklerinde hemen kuşatmaya girişmedikleri, yorgun oldukları ve yemek sıkıntısı çektikleri ifade edilmektedir. Gesta, Bohemund'un 6 Mayıs'ı takip eden birkaç gün

---

[242] Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.30; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136.
[243] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.325.
[244] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.95; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.325; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.28-29.
[245] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.325; *GFAH*, -*Anonim Haçlı Tarihi*-, Türkçe çev., VIII, s.68; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136-137; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.29.
[246] Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.29
[247] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.325.

sonra İznik'e vardığını ve ayrıca Bizans yardımı ile birlikte geldiğini ifade eder[248]. Bu yardım şüphesiz ki Aleksios'un vaad ettiği yardım olmalıdır. Nitekim Gesta ve Fulcherius[249] da yardımın deniz yoluyla geldiğini ifade eder. İlerleyen günlerde bu yardımın ulaşması, 14 Mayıs'ta şehri kuşatmaya başlamaları ve bu arada suru çökertmek için kuşatma aletleri ile tahta kuleler de inşa etmesi takip etti[250].

İznik'de bulunan garnizon, önemli bir askeri güce sahip olsa da bu kadar büyük bir ordunun kuşatmasına dayanamayacağını görerek I. Kılıç Arslan'a bir haberci göndererek ek bir kuvvetin kente gönderilmesini istedi. Garnizon, durumun önemini ve gelecek olan kuvvetin şehir tamamen kuşatılmadan şehre güney kapısından girmesini ifade eden mesajı I. Kılıç Arslan'a süratle gönderdi[251]. Bununla birlikte Türk ordusu çok uzakta bulunuyordu ve daha öncüler Sultan'a ulaşmadan, 16 Mayıs'ta, Raymond, kendisi için boş bırakılan Güney kapısını kuşatarak İznik kuşatmasını resmen başlattı[252]. Bunu kısa süre sonra Kuzeydeki İstanbul Kapısı, doğudaki Lefke Kapısı, güneydeki Yenişehir Kapısının da Haçlıların baskı altına alması takip etti. Ancak Haçlıların deniz kuvveti olmadığı için Türk garnizonu batıdaki Göl kapısı vasıtasıyla hala şehre giriş çıkışı sağlayabilmekte ve İznik bölgesinde oturan Türklerden yardım alabilmekteydi[253].

İlk Türk yardımcı birlikleri Raymond'dan hemen sonra İznik önüne geldiklerinde şehrin büyük bir kuşatmayla sarıldığını gördüler. Bu öncüler, Güney

---

[248] Gesta bu durumu şöyle ifade eder: *"...Bohemund bize katıldığında yiyecek kıttı; bir somun ekmek 20-30 Dinar fiyatındaydı, fakat şimdi o geldiği yerden deniz yoluyla bize bol miktarda erzak getirilmesini sağladı be bütün Hristiyan ordusunda büyük bolluk husule geldi."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VII, s.66; krş: Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.101); krş: Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.28.

[249] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.82, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.66.

[250] Gesta, kuşatma'nın "Göğe Yükseliş Günü" başladığını ifade etmektedir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.67 ve 162.dpnt). Buradan kasıt Hazreti İsa'nın Göğe yükseldiği gün olmalıdır.;Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.80-81, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.63-65 ve 47.dpnt; krş: Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.126; Runciman'da Bohemund'un 13-14 Mayıs gibi İznik önlerine geldiğini söyler (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136).

[251] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.67; Bu mesajı Sultana götürecek olan habercilerden biri Haçlılar tarafından yakalanmıştır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136).

[252] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s. 81, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.65 ve 57.dpnt; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.67; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.136.

[253] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.101; krş: Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.29.

kapısında, Raymond'un birlikleri ile bir çarpışmaya giriştilerse de, I. Kılıç Arslan'la beraber gelmekte olan büyük orduyu beklemek için geriye çekildiler[254]. Bu saldırının Raymond'un İznik önlerine gelişinden önce yollanan habercilerin taleplerini öğrenen kimi askerî unsurlar olduğu düşünülebilir. Türk garnizonu, onların geri çekildiğini görünce, uzun süredir teslim olmaları için mektup yollayan Bizans komutanı ve elçisi Butumites'i İznik'e alıp teslim şartlarını görüşmek istemiştir. Anna'nın da aktardığı gibi, Butumites daha öncekilerde olduğu gibi, Türklerin şehri İmparator'a teslim etmeleri halinde, ödüllendirileceklerini ve onurlarına dokunulmayacağına yönelik güvence vermekteydi[255].

Bu görüşmeler devam ederken Raymond'un birlikleri kente saldırmaya devam ediyorlardı[256]. Bununla birlikte Gesta'da, yapılan bütün tahribata rağmen Türklerin açılan gedikleri ve zarar gören surları geceleyin çok çabuk bir biçimde tamir etmesi müdâfilerin ciddi bir savunma yaptıklarına dair kanıt oluşturur[257].

Tam da bu esnada Sultan I. Kılıç Arslan, 21 Mayıs civarında[258] ordusuyla[259] güney istikametinden geldiği, ani bir anda gerek kent gerekse kuşatanların içerisinde ciddi bir tesir yarattı. Şaşırtıcı karşı saldırı ile şehre girişi sağlamak için hiç beklemeden Haçlılara saldıran I. Kılıç Arslan, kuşatmayı gördüğünde büyük bir şaşkınlık içine girmiş olabilir. Beklediğinden daha kalabalık olan Haçlılara karşı

---

[254] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.67-68; Anna'ya göre diğer kont ve dükler ile Bohemund'un kendisi, Raymond'a destek olsun diye herbiri 200'er kişi ayırarak Raymond'a yardımcı olmaları için göndermiştir (Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.326). I. Kılıç Arslan, her nekadar Haçlıları çok önemsemeden hareket edip Malatya'ya yönelmiş olsa da, O Haçlı birliklerinin Pelekanon'da birleştiği haberini İznik'teki Garnizondan alır almaz ordusundan bir kısmı öncül olarak İznik'e yönlendirmiş, kendisi de Malatya'daki kuşatmayı hemen kaldırıp yola koyulmuştur. Ancak geç kalınmıştı ve Sultanın öncülleri İznik'e vardıktan sonra şehrin kuşatılmış olduğunu görmüşlerdir (Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.30).; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.30.

[255] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.325.

[256] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.326; Raymond'un şehrin surlarına "Helepolis" adı verilen bir kuşatma aleti ile saldırdığı ve bu aletin, muhtemelen Bizans'ın Butumites aracılığı ile yolladığı istihkam birliklerinin yapmış olduğu Anna tarafından ifade edilmektedir. .Bir diğer adı Kurbağa olan Helepolis, Hellenistik Çağda "Kentler Kuşatıcı" Demetrios'un icad ettiği, duvar yıkıcıları gizleyen, ve koruyan tekerlekli oda yahut kulelerdir. Kuşatma esnasında bu aletler surların dibine yanaştırılıyor ve bunun içindeki askerler, surların dibine oyuk açmak, surlardan taş sökmek gibi çalışmalar yapabiliyorlardı. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.83, 6.dpnt saldırının detayları için ayrıca bkz, s.326-327.

[257] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-* Türkçe çev., VIII, s.68; krş: Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.102.

[258] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.137.

[259] Bu ordunun içinde Karaca, Buldacı ve diğer Türk beylerinden komutanlar da bulunmaktaydı. Bkz; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.30; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.31

İznik'in güneyinden yani Raymond de Saint-Gillies'in bulunduğu bölgeden başlattığı ani saldırıya karşılık veren Raymond'a, Robert de Flandre kendi birlikleriyle yardıma koştu. Godefroi ve Tancred'in, buna sessiz kalması kalenin içinden bir çıkış harekatı yapılmaması için yerlerini bırakmak istememesiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.[260].

Bu, Haçlı ordusu ile Türk kuvvetleri arasındaki ilk mücadeleydi[261]. Şövalyeler ağır, sağlam atları üzerinde tamamen zırhlı ve ellerinde uzun mızraklarıyla gruplar halinde savaşmaktaydılar ve bu, bu tarz saldırılar karşısında direnmenin pek mümkün olmadığı bir durum yaratıyordu. Ancak Türklerin üstünlüğü ise hareket kabileyetine dayanıyordu. Çok hızlı koşan atlara biniyorlar ve toplu bir vaziyette durmuyorlardı. Dalga dalga ilerleyen Türk atlıları hafif kalkanlar taşıyor ve ince vir zırh giyiyorlar kaçarken de, saldırıdaki kadar iyi isabet kaydedebiliyor ve süratle uzaklaşıyorlardı. Ancak tek kaldıklarında Haçlılar Türkler tarafından kolayca avlanabiliyorlardı[262]. Bu muharebenin iki taraf için de karşılıklı güçlerin ölçülmesi şeklinde bir netice verdiği açıktır. Nitekim Türk savaş stratejisindeki bu hıza dayalı yapı, Haçlı savunmasına yönelik meydan savaşlarında çok işe yaramadığı I. Kılıç Arslan tarafından da benimsenecektir. Ancak Türkler herşeye rağmen İznik önündeki bu büyük mücadelede Haçlılara büyük bir kayıp[263] verdirmelerine rağmen düşmanlarının sayısının kendi gücünden çok üstünde olmasından ötürü I. Kılıç Arslan geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.[264]. Kale içindeki garnizon Sultanın onları kaderleriylen baş

[260] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.137; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.32.

[261] Çalışmamızın ilk bölümünde de belirtildiği gibi Haçlılar ile Türklerin ilk karşılaştıkları bölge Kserigordon Kale'sinin kuşatılması ve Drakon Savaşı'ydı. Ancak Türkler bahsi geçtiği üzere sistemli bir ordu ile değil, toplama bir milis ve çok az sayıda süvari birliğe karşı savaşmışlardı. Üstünlük o saldırılarda hep Türklerdeydi. Ancak burada durum eşit, hatta Türk kuvvetleri daha önce alışık olmadıkları bir stratejik güce yani savunma geleneğine sahip donanımlı, zırhlı şövalyelere karşı savaş vermekteydi. Bu açıdan güçlü ordularla karşılaşılan ilk alan İznik önündeki savaştır.

[262] Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.32.

[263] Ölenler arasında Gent kontu Baudouin ve birçok asilzade bulunduğu gibi geri kalanların çoğu da yaralıydılar. Bkz, Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.326; Heinrich Hagenmeyer, *Die Kreuzzugsbriefe aus der Jahren 1088-1100*, Innsbruck 1901, s.139 krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.137; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.32.

[264] Bu savaşı Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., Türkçe çev., VIII, s.67-68), Raimundus Aguilers (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., III, s.239, ve Albertus Aquensis (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.105-109) anlatır. Albertus ayrıca Raymond'a yardıma gelenlerin bir listesini verdiği gibi Tancred'in de yardıma geldiğini ifade eder.; Fulcherius'ta savaşla ilgili kayıt kısadır. Türklerin kaybını 200 kişi olarak ifade eder. Bkz, Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.81, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.65-66; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.326; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.137; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.32 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.32.

başa bırakmış olmasına rağmen, ona olan bağlılıklarını sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Ancak geriye doğru çekilen kuvvetlerin gidişi psikolojik olarak onların savunma azimlerini kırmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ayrıca I. Kılıç Arslan'ın da kaleye çekilmeden önce gönderdiği mektupla kale içindeki garnizonu kendi seçimi ile baş başa bırakmıştır[265]. Ayrıca bu noktada kalenin teslim olmak yerine direnişe devam etme azimleri de özellikle Türk savunmasının ciddi bir direniş gösterdiğinin kanıtları arasında gösterilebilir.

Haçlılar, İznik önünde Türkler ile yaptıkları muharebede uğradıkları kayıp ve aldıkları yaralılara rağmen maneviyatlarını güçlendirecek bir zafer elde etmişlerdi. Nitekim iki savaş gücünün farklı saldırı ve savunma stratejilerinin karşılaştığı bu muharebede Haçlıların ciddi askeri gücü, Türk kuvvetlerinin saldırılarını püskürtmeyi başarmıştır. Savaşın hemen ardından muharebede ölen Türk askerlerinin üzerinde, ele geçireceklerini umdukları esirleri bağlamak için ipler bulmuşlardı[266]. Türk saldırısını da geri püskürten Haçlı kuvvetleri artık bütün güçleri ile kuşatmaya yönelebilirlerdi. Kuşatmalardaki önemli etkenlerden biri psikolojik olarak, kuşatılanların kaybetmeleri sonucu neyle karşı karşıya kalacaklarını göstermek olmuştur. Bu bazen surlar önünde canlı bir infaz, bazen toplu kıyım veya daha acımasız hareketler olarak Haçlılar tarafından Anadolu'daki kuşatmalarda kullanılmıştır. Her ne kadar cani bir davranış gibi gözüküyor olsa da bu hareketlerin kuşatılmış olan müstahkem mevkii içerisindeki müdafilerin direncine kötü etki ettiği birçok kuşatmada görülmüştür[267].

---

[265] Buna göre I. Kılıç Arslan garnizona, çekilirken yolladığı mektupta; *"Bundan böyle kendiniz için en doğru[uygun] bulduğunuzu yapın"* (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.326; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.32) demekle onlara iki seçim sunuyordu. Bunlardan ilki kuşatmanın bütün zorluklarına rağmen dayanıp sonuna kadar yani kale ele geçene kadar savaşı sürdürmekti. Bu içerideki herkesin ölümü ile sonuçlanabilecek bir felaket olabilirdi. Diğer durumda ise kalenin teslimi söz konusu olmalıdır. Şüphesiz ki bize göre sadece Anna'da rastlamış olmamıza rağmen (bkz., Anna Komnena, Alexiad, Türkçe çev., s.326) Bizans elçisi Butumites'in, kale içindeki garnizon ile iletişime geçtiği, yolladığı mektuplar ile önerilerinden I. Kılıç Arslan'ın haberdar olması mümkün olabilir. Kalenin kuşatılmaya başlandığı zamanlarda içeriye casuslar girdiği ve haberciler yollandığı bilinmektedir. Ayrıca Sultan'ın bir nebze olsun kaleyi kaderine terk etmesinin ileriye dönük savaş stratejisi yanı sıra geride kalanların da başına ne geleceğini öngörmesinin yararı olabileceğini düşünüyoruz. Anna'da I. Kılıç Arslan'ın, kenttekilerin Haçlıların eline düşmektense kenti İmparator Aleksios'a vermeyi düşündüklerini bildiğini ifade eder (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.326).

[266] Gesta'da (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.68) geçen bu küçük bilgi bize aslında Türklerin, Haçlı kuvvetlerinin savaş gücü hakkındaki yanlış izlenimlerini açıklar mahiyettedir. Krş:Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.137-138; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.32.

[267] Antakya, Arsuf, Kudüs, Akka vb. kuşatmalarda bu davranışları görmek mümkündür.

Haçlılar kuşatılanlara psikolojik baskı yapmak için bazı davranışlarda bulunmaktan asla çekinmemişlerdir. Bu hareketlerden ilki İznik Kuşatması içinde kullanılmıştır. Onlar kuşatılan garnizonun savunma direncini kırmak için savaşta ölen Türklerin kafalarını kesip surlar üzerinden şehir içine attıkları gibi bazılarını da kazıklara geçirip Türklerin gözü önünde surlar üzerinde dolaştırmışlardır[268]. Bütün güçleriyle şehrin kuşatmasına yönelmiş olmalarına rağmen surların kuvvetli yapısı onlara engel oluyordu. Haçlılar güney suru üzerinde bulunan Gonatas adındaki kuleyi, altına lağım kazmak ve içinde ateş yakmak suretiyle yıkmaya çalıştılar. Ancak lağım ve ateşin verdiği zarar aynı gece Türk garnizonu tarafından onarıldı[269]. Türkler de kaleden kuşatmaya karşı direnç gösterip etkili olmasa da saldırı girişimlerinde bulunuyorlardı[270].

2.2. Bizans İmparatorluğu'nun Haçlılara Kayıklarla Yardım Göndermesi

Haçlılar, bütün gayretlere rağmen kuşatmanın tam anlamıyla gerçekleşmediğini biliyorlardı. Nitekim sebebi ise göl yolundan şehre Türkler tarafından ikmal yapılmaya devam edilmesiydi. Surların doğrudan göle açılan batı tarafındaki kapılardan hala ikmal yapılabiliyordu. Bu durum da kuşatılanların içeride aç kalıp şehri teslim etmesini engelliyordu. Bunun üzerine Haçlılar, durumu gayet yakından takip eden Bizans İmparatoru Aleksios'tan deniz tarafından kuşatmaya yardım etmesi için ricada bulundu[271]. İmparator Aleksios, kuşatmanın zayıf halkasının neresi olduğunu bilmekteydi. Ancak amacı Haçlıların kendisinin yardımı olmadan tek başlarına sonuca ulaşamayacak olduklarını fark etmeleriydi. Bu

---

[268] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.68; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.109-111; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.326.

[269] Rumca'da: "Diz Çöken" anlamında kullanılan *Gonatas* kulesinin neden bu adla adlandırıldığı ve Haçlıların, Bizanslıların yardımı ile nasıl bir "Helepolis" (Çalışmamızın 258.dipnotunda anlatılan özel bir çeşit kuşatma kulesi ve aracı) kurdukları mevzusu Anna'da detaylıca anlatılmaktadır. Bkz., (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.326-327).; Gesta kulenin adını vermese de Raymond ve Adhemar'ın bu saldırısı hakkında bilgi verir (bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.68) . Albertus da bu mücadeleyi nakleder. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.113-115.

[270] Fulcherius'un naklettiği bilgiye göre; Türkler surların kenarlarından attıkları demir kanca uçlu halatlarla Frankları yakalayıp yukarı çekiyorlardı. Cesetleri soyduktan sonra ise onları surlardan dışarıya fırlatıyorlardı. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s. 82, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.67.

[271] Gesta, göldeki Türk faaliyetlerinin bilindiğini ifade eder. Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.69; Albertus bu gölden kaleye giden yardımın gizli bir geçitten olduğunu ifade eder. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.115; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.328; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.138; Demirkent, Haçlı Seferleri, s.32.

sebepten Haçlıların yardım ricası üzerine onlara karadan da taşınabilecek ve göl sularında yüzebilecek hafif kayıklar gönderdi. Bu kayıklar karargahtan arabalara yüklenerek kara yolunu geçtikten sonra gölün yanındaki batı kıyısından göle indirilmiştir[272]. Böylece İznik Kalesinin dışarı ile bağlantısı tamamen kesilmiş oldu.

2.3. İznik Kalesi ve İznik Şehrinin Bizans İmparatorluğuna Verilmesi

İznik Kalesi içindeki Türkler, durumun vahametini fark etmiş ve Haçlıların genel bir saldırıya hazırlandığı haberini alınca deniz yoluyla gelen ve onları kuşatmanın başından beri ikna etmeye çabalayan Butumites'i kale içine almışlardır[273]. Anna'ya bakacak olursak, Butumites aracılığı ile İmparator Aleksios içinde I. Kılıç Arslan'ın eşi olan Çaka Bey'in kızı Sultan ve çocukları ile diğer Türklerin canları bağışlanacağını ve onlara bazı ayrıcalıklar verileceğini vaad etmiştir. İmparator ve Butumites şehrin Haçlılar tarafından yağmalanıp yıkılmaması için özel bir plan hazırlayıp uygulamaya girişti[274]. Türk garnizonu Butumites ile

---

[272] Gesta'ya (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.69; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.102) ve Albertus (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, II, s.117)'a göre bu gemiler (kayıklar) Kibotos (Civetot) karargahına gönderilmiş ve oradan suya indirilmiştir. Çünkü İmparatordan bu gemileri karadan ve ormandan getirebilmek için öküzlerin de gönderilmesi rica edilmiştir. Fulcherius'ta *"Öküzler ve halatlar yardımıyla birkaç küçük gemiyi Kibotos'tan İznik'e doğru sürükledik ve göle indirdik, amacımız şehre erzak girişini engellemekti"* ifadelerini kullanmıştır (bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.82, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.67). Anna (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.328) ise babasının yolladığı bu kayıkların nereden geldiğini söylemeden Gemlik (Kios) yanındaki batı kıyısından göle indirildiğini ifade eder. Demirkent bu kayda dayanarak Haçlıların kayıkları Kibotos (Civetot)'tan değil Gemlik'ten getirdiğini savunur (krş: Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.34 ve 33. dpnt). Ayrıca deniz gücünün yanı sıra karadan da Tatikios ve Tzitas komutasında 2000 kişinin şehrin ele geçirilmesine yardım için yollandığı da Anna'nın kayıtları arasındadır (bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.328). Bu ifadeden de anlaşılabileceği gibi İmparator Aleksios duruma vakıftır. Aynı zamanda adı geçen Butumites'i denizden yollaması kaleyi Haçlılardan önce girmesine ve şehri Bizans'ın teslim almasına olanak sağlayacaktı. Zaten Türk garnizonu Butumites ile bir bağ kurmuştu ve onu kabul etmeleri çok zor olmayacaktı.

[273] Gesta'ya göre gelenler kayıkları geldikleri gibi değil geceleyin gizlice göle indirmiş ve İznik'e doğru yönelmişlerdir. Böylece kayıklar İznik'e 17 Haziran'da varmıştır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.69 ve 170.dpnt).

[274] İmparator Aleksios, şehrin Haçlılar tarafından ele geçirilmesi sonucu büyük bir yıkım ve kıyıma uğrayacağını biliyordu. Türk garnizonu ve Sultan'ın eşi dışında şehir halkı Hristiyandı ve en büyük zararı yine onlar görecekti. Bu sebepler dahilinde karadan yolladığı "Megas Primikerios" unvanı taşıyan yakın dostu Tatikios ve Tzitas idaresindeki orduyu Haçlılara yardım için değil, Butumites'in şehri İmparator adına ele geçirmesinde yardım için göndermiş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu müdahalenin asıl amacının bu şekilde olduğuna Demirkent (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.32) ve Runciman (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.138)'da ifade eder. Haçlıların bu görüşmelerden haberdar oldukları Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.69) ve Fulcherius (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.82, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.67)'un kayıtlarından belli olmaktadır. Ancak şehrin teslim olduğu gece yani 18

vardıkları anlaşma sonunda 18 Haziran gecesi oldular. O gece çoğunluğu Peçeneklerden[275] oluşan, Bizans birlikleri göl tarafındaki kapılardan Haçlıların fark etmemesi için gizlice şehre girmişlerdir. Manuel Butumites derhal şehrin yönetimini eline almıştır. Ancak Anna'nın da ifade ettiği gibi kendi birlikleri şehirdeki Türk garnizonundan güçlü değildir ve herhangi bir isyanı bastıramıyabilirdi. Bu yüzden Türkleri hemen 18 Haziran gecesinde küçük gruplar halinde Göl Kapıs'ndan çıkararak bu tehlikenin önüne geçmeyi de ihmal etmemişti[276].

İmparator Aleksios sözünü tutmuş ve huzuruna gönderilen bu Türklerden İmparatorun hizmetinde kalmak isteyenlere ödüller ve ganimetler verdiği gibi evine gitmek isteyenlere de yine ödül verip onları serbest bıraktı[277]. Gesta'da, *"Türkler, ordularının artık kendilerine yardım edecek durumda olmadığını anlayınca, İmparatora haber gönderip, kadınları, çocukları ve bütün mallarıyla birlikte gitmelerine izin verdiği takdirde, şehri teslim edeceklerini bildirdiler."*[278] ifadeleri ile Butumites'in yaptıklarının Haçlılar tarafından bilindiğini söylemek mümkündür. Ancak Fulcherius'un kaydına bakacak olursak bu bilgilerin şehrin ele geçirilişi sonrasında almış olabilecekleri de mümkündür[279]. Yapılan bu hareketin sebebini ise Haçlılar tarafından bilindiği yine Gesta'nın *"Bir aptal ve düzenbaz olan İmparator, onların(Türklerin) sağ salim İstanbul'a getirtileceklerine dair güvence verdi ve*

Haziran'da yaşananlarla ilgili bilgileri daha sonra aldıkları düşünülmektedir (krş: Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.35 ve 36. dpnt .

[275] Gesta ve Fulcherius'ta sürekli olarak Türk kökenli Bizans askerleri için *Turcopoller* ifadesi geçse de burada kastedilen Peçeneklerdir. Peçenekler Bizans için paralı askerlik görevinde bulunuyorlardı. Bizans için Haçlılara karşı her zaman sınır koruma, inzibat ve eşlik görevlerinde sürekli kullanılmışlardır (Bkz., çalışmamızın birinci bölümünden itibaren Peçeneklerin bu rolü üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın s.71-72, 124, 204-205 ve 214'te ilgili kısımlarda).

[276] Anna, Butumites'in yaptığı her müdahaleyi ve sonuçlarını detaylıca anlatır. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.329-330; İmparatora yollanan Türkler arasında I. Kılıç Arlsan'ın eşi ve Çaka Bey'in kızı olan Sultan ve çocukları de yer almaktaydı. Daha sonra Sultan konuk durumunda tutularak önce başkent İstanbul'a ve daha sonra İzmir'i teslim almak için giden Rum donanması ile İzmir'e gönderdildi. Buradan da kurtuluş parası olmadan İmparator Aleksios emri ile I. Kılıç Arslan'ın yanına gönderildi. (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.329 ve 1.dpnt, ve s.337); Albertus İmparatora yollanan Sultan'dan bahsettiği gibi iki genç çocuğunun da gidenler arasında olduğunu söyler.bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.125; krş: Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.34-37; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.140 ve 149.

[277] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.330.

[278] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.69

[279] Fulcherius, *"...Türkler de aracılar vasıtasıyla şehri gizlice İmparatora teslim etmişlerdir."* **(**Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.82-83, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.67) ifadesi ile Haçlıların şehre Butumites'in alındığını bilmediği ve şehrin Bizans'ın eline geçtiğini sonradan fark ettiklerini söylemektedir.

onları Franklar'ın vereceği zararlardan korumak üzere gözaltında nakletti." Bu sözleri ile İmparatorun yaptığı bu plana olan öfkeyi de dile getirmektedir[280].

Butumites, şehirdeki Türkleri dışarıya nakledip, şehrin güvenliği konusunda emniyetini aldıktan sonra şehrin teslimi hususunda yapılan girişimi Haçlılardan saklamak ve onları sanki kendisinin de kuşatmaya katıldığına ve şiddetli bir çatışma sonunda şehre girmeye inandırmak istiyordu. Bunun için de şehre girer girmez Anna'nın[281] aktardığı gibi Haçlılara yardım için gönderilen ama asıl amaçları İznik'in İmparator adına ele geçirilmesine yardım etmek olan Tatikios'a[282] haber yollayarak genel saldırıya katılmasını, ancak Haçlıları göl tarafına yaklaştırmadan sadece kara surlarını sıkıca sarmalarını ve sabah gün ışımadan önce de saldırıya geçmelerini önlemesini istedi[283]. Genel saldırı emri 19 Haziran için verilmişti. Haçlılar savaşmaya doğru kaleye saldırı başlatacakları vakit sur kulelerinden İmparatorluk bayraklarının sarktığını gördüler. Bu durumdan yaşadıkları şaşkınlık üstlerindeyken, şehrin surunun yüksek mazgallı bir bölümüne çıkmış olan

---

[280] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-,* Türkçe çev., VIII, s.69-70; Runciman'a göre teslim görüşmelerinden Haçlı liderlerinin haberdar edilmemiş olması mümkün değildir. Haçlıların da durumu içerlemediğini ifade eden Runciman ; *"Haçlılar nasıl olsa ellerinde kalmayacak olan bir şehri hücumla zaptetmek için vakit ve bir çok insan hayatı feda etmenin anlamsız olduğunu herhalde düşünmüş olmalılardı. Ancak teslim işinin son safhasındaki gelişmelerden(yanı Türklerin şehir dışına çıkartılmaları, Butumites'in şehirde Bizans kontorolü kurarak sadece bir kapıyı açması gibi) haberdar olmamaları Haçlı birlikleri ve liderlerinin ganimet hususunda kandırıldıklarına inanmış olmalarını sağladı."* (krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.138-139) görüşü ile durumun sistemli bir ele geçiriş olduğunu vurgular. Zaten yukarıda Gesta ve Fulcherius'un verdiğimiz ifadelerinde bunu fark etmek mümkündür.

[281] Butumites, Tatikios'a yolladığı mektupta; *"Av, artık ellerimizdedir; şimdi bir [uydurma] saldırıya hazırlanmalı; öyle yapın ki Keltler de buna hazırlansınlar, ama işi öyle ayarlayın ki onlar yalnız surların çevresinde savaşmakla yetinsinler, kentin her yanını sarsınlar, ama saldırıya gün doğumundan önce geçmesinler."* (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.328).

[282] Peçenek asıllı bir Türk olan Bizans kumandanı Tatikios, İmparator Aleksios'un çocukluktan beri arkadaşı olup, bir ömür boyu onun yanında en yakın ve güvenilir dostu olarak yaşamıştır. Birinci Haçlı Seferi ordularının İznik'i kuşatması esnasında Bizans adına bu harekete katılmış ve şehrin İmparatora teslimini sağlayabilmişti. Birinci Haçlı Seferi ordularına rehberlik ederek, Anadolu'da geçişlerini sağlamış ve Antakya'nın Haçlılarca kuşatılmasına katılmış, ama Bohemund'un hileli sözlerine kanıp, Antakya'nın ele geçirilemeyeceğine kanaat getirerek Bizans birlikleriyle şehirden ayrılıp, Samandağ (Süveydiye, St. Symeon) limanından bindiği İmparatorluk gemileriyle Kıbrıs Adası'na gitmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Işın Demirkent, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı), *Belleten*, C.67 (Nisan 2003), S.248, s.93-110; Tatikios'un adı Raimundus'da Tatic, Albertus'ta Tatinus olarak geçmektedir. Anna'ya göre Tatikios'un Ohri Gölü bölgesindeki Türkleri kumanda ettiğini, babasının Müslüman olup, kendisinin sarayda yetiştiği ifade edilmektedir. Bu bilgi hakkında çalışma için ayrıca bkz., John France, "The Departure of Tatikios from the Crusader Army", *Bulletin of The Institute of Historical Research*, Vol.44, S./No.110 (November 1971), s.137-147; Detaylı bilgi için bkz., Alexios G. C. Savvides, "Taticius the Turcople", *JOAS*, C.3-4 (1991-1992), s.235-238.

[283] Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.36.

Butumites'in borazan sesleri eşliğinde şehre İmparatorun hakim olduğunu haykıran sözlerini duydular[284]. Böylece yoğun kuşatma, savaş ve mücadeleler sonucunda şehir 19 Haziran 1097'de[285] Bizans idaresinin eline geçti ve şehrin yönetimi Manuel Butumites'in idaresine verildi. Böylece Bizans İmparatorluğu 16 yıl sonra Haçlıların da büyük desteği ile kendisi için çok önemli olan İznik'i geri aldı[286].

İznik kuşatmasının başından beri olayları Pelekanon'dan[287] takip eden Bizans İmparatoru Aleksios, Butumites ve Tatikios gibi tecrübeli komutanları sayesinde bu kuşatmanın kazananı olmuştur. Haçlılar ise Butumites'in son geceki girişiminden kasıtlı olarak haberdar edilmediklerini anlayınca, İmparatorun bu şekilde davranmış olmasına çok kızdılar. Haftalarca yaptıkları güçlü saldırılarla şehri ve garnizonu kendileri yıpratmışlardı, ama sonuçta kuşatmanın asıl kazananı onlar değildi. Şehri zaptedip yağmalayamamış, sultanın hazinelerini ele geçirememiş ve tutsak alacakları Türklerden koparacakları kurtuluş akçesini kaçırmışlardı. Runciman'a göre Haçlıların bu hayal kırıklığına rağmen İznik'in kurtarılmasına sevinmiş ve onlara gelecek için emniyet hissi vermiştir. Bu saygın şehrin Hristiyanlık için tekrar kazanılmasının haberi Avrupa'ya çok hızlı ulaştığı gibi yeni ortaya çıkan ve devam

[284] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.329; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.36 vd.

[285] Şehrin ele geçiriliş tarihi yani 19 Haziran ile ilgili bir muamma olmamasına karşı, kuşatmanın uzunluğu noktasında farklı görüşler vardır. Bu durumda tarih noktasında bir şüphe uyandırır. Mesela Gesta tam olarak şehrin düştüğü tarihi vermemesine karşın *"Biz bu şehri yedi hafta üç gün boyunca kuşattık."* İfadesini kullanmaktadır (bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., VIII, s.70). Anna'da da Umar'ın düştüğü dipnotta şehrin ele geçiriliş tarihi 19 Haziran 1097 olarak verilmiş ve ardından kuşatmanın yine Gesta'nın ifade ettiği gibi yedi hafta üç gün sürdüğü ifade edilmiştir (bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.329 ve 1.dpnt); Fulcherius ise şehrin direncinin beş haftada kırıldığını söyledikten sonra; *"Böylece İznik Haziranın 19. gününde teslim oldu"* ifadesini kullanır (bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.83, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.67) ; Işın Demirkent ise kuşatma süresini ortalama olarak vermiş ve altı hafta demiştir. Ancak o da şehrin ele geçirildiği tarihi 19 Haziran olarak kabul eder (bkz., Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.33; Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.36); Şehrin ele geçiriliş tarihi noktasında muamma yaşanmamasının sebebi göz şahidi olan Fulcherius'un düştüğü kaydın olması muhtemeldir. Eğer çok irdelenmek istenirse şehrin 18 Haziran gecesi teslim edildiği, bu durumdan da Haçlıların 19 Haziran sabahında haberdar olduğunu söylemekte yanlış olmasa gerek.

[286] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.329; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.138; Demirkent, *Haçlı Seferler*i, s.33.

[287] Anna'ya göre babası İmparator Aleksios Haçlılarla birlikte Türklere karşı sefere çıkmayı düşünüyordu ancak onların kalabalığından çekindi ve bu sebepten dolayı Pelekanon'a geçmeye karar verdi. Bu sayede İznik'e yakın olan Pelekanon'dan Haçlıların neler yaptığını çok rahat kontrol edebilecekti (bkz.,Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.324). Şehrin ele geçirlişi sonrasında da Haçlı reislerine burada cömertçe ağırlayarak hediyeler ve mücevherler vermiştir.

eden Haçlı Seferleri ruhunu da beslemiştir[288]. Bununla birlikte Haçlılar İznik'e, ancak şehri ziyaret ve kiliselerinde dua edebilmek için onar kişilik küçük gruplar halinde alınmaktaydılar[289]. İmparator Aleksios ise Haçlıların kendisine duyduğu öfkeyi nasıl bertaraf edeceğini bilen biriydi. İmparator bütün Haçlı askerlerine yiyecekler dağıtılması emretti. Aynı zamanda Haçlı reislerini Pelekanon'a yani yanına çağırarak onlara altınlar, önemli hediyeler vermesiyle kendisine karşı duydukları öfkeyi yatıştırmış oldu[290]. Ayrıca Aleksios, henüz vassallık yemini etmemiş olan Haçlı reislerinden de bu yemini şimdi etmelerini isteyecek duruma gelmişti. İstanbul'dan geçerken buna uymamış olan bir çok küçük soylu bu talebe uydu. Yemin etmemiş olanlar arasında Tancred'de bulunuyordu. Bu açıdan Tancred'in durumu açısından üstüne önemle duruldu. Tancred bu yemine yine direnmiş olsa da dayısı Bohemund'un sert çıkışı ve müdahalesiyle inadından vazgeçip oda yeminini etti[291]. Böylece Aleksios İznik'le beraber bazı eksik kalan protokol problemlerini de halletmiş bulunuyordu.

Haçlılar ve Bizans'ın ortak hareketi İznik Kalesi'nin düşüşünü sağlamıştı[292]. Türkler bütün savunma çabalarına ve kale önündeki büyük savaşlarına rağmen kuşatmayı aşamamışlar ve şehri ve kaleyi kaybetmişlerdi. İznik'in stratejik yapısı ve Bizans açısından değeri, hiç şüphesiz ilk hedef olarak belirlenmesinde öncü

---

[288] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.140.

[289] Anna'nın da aktardığı gibi Haçlıların toplu halde İznik içinde kargaşa ve yağma hareketinde bulunmamaları için Butumites'in bir önlemi olan onar kişilik gruplar halinde içeri alınmaları ve İmparatorluk askerleri tarafından sıkı bir göz hapsine alınmaları sayesinde herhangi bir kargaşaya meyil verilmemişti (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.331); Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", s.36; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.33; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.140.

[290] Raimundus, İmparatorun Haçlı reislerine İznik'de ele geçen bütün ganimeti vaadetiğini ve bu şehirde bir Lâtin manastırı ve bir darülaceze inşa etmeyi üzerine aldığını aktarır (bkz.,Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., III, s.239).; Fulcherius (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.83, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.67) ve Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.71)'da da İmparatorun cömertliğinden bahsedilir.

[291] Anna, Tancred'in yemin etmemekte ısrarını, Georgios Palailagos ile yaşadığı münakaşayı ve dayısı Bohemund'un baskısını anlatır (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.331, Umar 1. Dipnotta bazı Ortaçağ tarihçilerinin Tancred'in bu yemini içmediğini söylemektedir ancak isim vermemiştir.; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.139). Grousset, Tancred'in ciddi bir sebebe dayalı olmadan yemin etmemesini ifade eder (René Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I Vols., Paris 1934-1936, s.31); Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.33.

[292] Hugh Kennedy'e göre bu kuşatma Haçlılar için tam bir fiyaskodur. Bunu da herhangi bir kulenin ele geçirilememesine ve kuşatmanın verdiği zararın çok zayıf olmasından dolayı Haçlıların bu kuşatmayı sağlam yapamadıklarıyla vurgular (Bkz, Hugh Kennedy, *Crusader Castles*, Cambridge University Press, New York 1994, s.14).

olmuştur. Ancak buradaki Türk varlığı da Bizans için bir tehlike oluşturmayı başarıyordu. Haçlılar için Kserigordon'un kaybı böylece büyük Haçlı Reislerinin kuvvetleri ile telafi ediliyordu. Ancak İznik onların gözünde tam olarak bir kazanç anlamına gelmemiştir. Kaybedilmiş bir fırsat olarak görünmekteydi. İznik'te çok kalmayarak ve derhal yola çıkışları da bu açıdan önemli bir delil olarak değerlendirilebilir.

Türkler açısından ise İznik'in kaybı büyük bir teessür ile karşılanmıştır. Burası ileri karakol ve stratejik üstünlüğününün yanında, Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından ele geçirildikten sonra I. Kılıç Arslan'ın fethi bölgede yaymak için kullandığı önemli bir şehirdi. Burayı kazanması ne kadar büyük bir mutluluk ve gurur vermiş ise kaybı de onu o derece üzmüştür. Aynı zamanda eşi ve çocuklarını da geride bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak bu durumun ileriye dönük bir sebebi de olacaktır. Türkler çok çabuk toparlanmayı bilmişlerdi. Kale önündeki savaşı kaybetmeleri onların direnci kırmamış, aksine düşmanlarını tanıma fırsatı vermişti. Ancak her durumda savaş kültürleri açısından eksiklikleri bundan sonraki hamlelerinde de görülecekti. Geriye çekilip bir savunma hattı ve saldırı bölgesi bulmaları gerekmekteydi. Bu ise Anadolu topraklarında ilk büyük Haçlı-Türk savaşına meydan olacaktı.

3. BİRİNCİ DORYLAION (ESKİŞEHİR) SAVAŞI (1 TEMMUZ 1097)

Türklerin İznik'i kaybı ve Türk kuvvetlerinin İznik önündeki yenilgisi Türk saldırı gücünün değişmesine sebep olmuştur. Artık durum farklı bir hal almış ve Anadolu topraklarındaki Haçlı-Türk mücadelesinde savaş konumları değişmiştir. Haçlılar aldıkları manevi güç ve Bizanslı kılavuzlarla Anadolu içlerine ve diğer asıl hedeflerine ulaşmaya çalışacaklardır. Türklerin ise geri çekilme amaçlarının büyük bir savunma savaşına doğru hazırlık olduğu Türk kuvvetlerinin savaş manevralarından da anlaşılmıştır. Bu savunma savaşı Birinci Dorylaion (Eskişehir) olarak adlandırılan savaş olacaktır[293]. Haçlı-Türk mücadelelerinin bu en ağır ve kanlı

[293] Haçlı Seferleri ve Türk-Haçlı mücadeleleri açısından çok önemli bir yere sahip olan bu savaş, göz şahidi kaynağı olmasına rağmen Batılı tarihçiler tarafından hep ideolojik ve millî hisleri bağlamında değerlendirilip, taraflı olarak aktarılmaktadır. Kötü bir örnek olarak bkz., Michael F. Pavkovic, "Dorileon (Eskişehir) 1097", *Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri Selçuklular, Eyyubîler, Osmanlılara Karşı 1097-1444*, C.V, Türkçe Çev. Emir Yener, Timaş Yay., İstanbul 2012, s.18-27.

döneminde Türkler son bir büyük taarruza ve dolaylı olarak Anadolu üstündeki büyük savunma savaşına Haçlıları çekmeye çalışmışlardır. Burada ki amaç zaten Anadolu içlerine doğru ilerleyen Haçlıları ciddi bir pusu ile durdurmaktır. Bu savaşın etkisi doğrudan Türklerin Haçlılara karşı tutumunda bir değişikliğe sebep olmuştur.

Haçlılar İznik'in düşüşünün hemen ardından bir hafta şehir surları dışındaki karargahlarında dinlenmişlerdir. Hepsi İznik'te istediklerini elde edememenin vermiş olduğu bir kırgınlık ile kazandıkları başarının onlara kattıkları gururun etkisiyle hareket etmeye, devam etmeye istekli olduklarını göstermişlerdir. Nihayet Haçlılar 26 Haziran 1097'de İznik'ten, eski Bizans anayolu boyunca Anadolu içlerine doğru yola koyuldular[294]. Haçlılar için Anadolu'dan geçen üç farklı yolun tamamı her durumda Dorylaion (Eskişehir)'dan geçiyordu. Bu açıdan bakılırsa Türk savunma savaşı için Eskişehir mükemmel bir mevziydi. Muharebenin gelişim aşamalarında da görüleceği üzere Eskişehir ovasındaki savaş, geçiş yapan birlikleri imha etmeye yönelik olacaktı. Öncü kuvvetlerin Eskişehir'e doğru yola çıkışıyla birlikte ordunun Ana kısmı yolun Sakarya vâdisini terkederek yaylara doğru yükselmeye başladığı Sakarya köprüsü yanında tekrar birleşmek üzere birbirini takip halde iki gün içinde birbiri arkasına hareket ettiler. Bu birliklere Bizans'ın ünlü ve tecrübeli komutanı

[294] Kadıköy (Khalkedon) ve İzmit'ten gelen yol, Helenepolis ve İznik'ten gelen bu anayolla Sakarya nehri kenarında birleşiyordu. Bundan biraz sonra yol nehir bölgesinden ayrılarak güneyde bir vadi içinde bügünkü Bilecik yanından geçip bir dağ geçidinden Eskişehir (Dorylaion)'e varıyordu. Eskişehir ovasına varan yol, Eskişehir'den sonra ikiye ayrılmaktaydı. Bizanslıların büyük ordu yolu Ankara yanından geçip Kızılırmak'a vardıktan sonra tekrar ikiye ayrılıyordu. Bunlardan biri doğruca Sivas (Sebastea) üzerinden Ermînîye'ye, diğeri ise Kayseri (Kaisaraia Mazakha)'ye kıvrılıyordu. Kayseriden sonra da yollar antitoroslar üzerinden Fırat vadisine ve Çukurova geçidine doğru ilerliyordu. Eskişehirden çıkan ikinci yol ise Anadolu'nun ortasındaki büyük Tuz çölü ortasından Amorion'un Tatta gölü güneyinden Kilikya geçidine varıyordu. Bu yol, tenha ve susuz araziden geçtiği için hızlı hareket eden birlikler tarafından kullanılabilirdi ama durum Haçlılar için farklı olacaktı. Üçüncü diğer bir yol ise Akşehir (Philomelion)'den Konya ve Ereğli (Heraklia)'ye ve nihayet Çukurova geçidine gidiyordu. Bu yol ise sonraki Haçlı seferleri tarafından kullanılacaktı. (Anadolu'daki bu yollar hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.216 vdd.);krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.140-141).; Bohemund'un ordusu 26 Haziranda (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.71 ve 174.dpnt), Raymond'un ordusu 28 Haziranda (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., III, s.240), ve Kuzey Fransalıların ordusu da 29 Haziranda (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.83, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.68) hareket ettiler. Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.141, 13.dpnt; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.113-118.

Tatikios ve emrindeki küçük bir Bizans birliği refakat ediyordu. Bu refakat birliği aynı zamanda stratejik bir kılavuzluk desteği de sağlamaktaydı[295].

Haçlı ordusu ve liderleri Sakarya köprüsünün yanında, Osmaneli(Lefke)[296] adını taşıyan bir köyde, yolun bundan sonraki kısmını nasıl devam edecekleri ile ilgili karar almak için toplandılar. Tatikios ve kabul gören görüşe göre Osmaneli(Lefke), Dorylaion(Eskişehir) üzerinden güneye dönüp Akşehir(Philomelion), Konya(Ikonion), Ereğli(Heraklea) yoluyla Antakya'ya gidilecekti[297]. Fakat seferin başından beri çok büyük ve beş ana kısımdan oluşan askeri kitlenin bu zorlu yol üzerindeki hareketi tehlikeliydi. Bu açıdan Osmaneli (Lefke)'de toplandıktan sonra ikmal ve iaşe işlerini kolaylaştırmak için ordunun bir günlük yürüyüş mesafesi ile birbirini takip eden iki kol halinde ayrılarak hareket etmesine karar verildi. Birinci grup İtalya ve Fransa Normanlarından, Flandre kontunun ve Etienne de Blois'nın birlikleri ile yolda kılavuzluk edecek kişileri sağlayan Bizanslılardan oluşturuldu. Bunlar öncü birlik niteliğinde de olacaktı. İkinci grup ise güney Fransızları, Lorenlileri ve Vermandois kontunun birliklerini kapsıyordu. Bohemund birinci yani öncü birliklerin, Raymond de Tolouse'de arkadan gelen ikinci birliğin kumandanı seçildi. Bu dağıtım ve orduların hareket düzeni belirlendikten hemen sonra Bohemund ordusu ile Eskişehir'e doğru yola çıktı[298].

---

[295] Anna, Büyük Primikerios rütbesinde Tatikios'un görevini *"...her gerekli durumda onlara[Haçlılara] yardımcı olmak, onları tehlikelere karşı korumak ve onların Tanrı nasib ederse ele geçireceği kentlerin yönetimini devralmak."* olarak tanımlar (bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.332). Bu drurumdan da anlaşılabileceği gibi İmparator Aleksios, İznik'ten sonra da Haçlıları takip edip, onların hareketleri konusunda kontrol sahibi olmayı sürdürmek istemektedir. Ancak Tatikios Haçlılara hiç bilmedikleri bir coğrafyanın en stratjik geçiş yollarını açmakla aslında onları daha da güçlendiriyordu.; krş: Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.113; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.141; Demirkent, *Haçlı Seferler*i, s.34.

[296] Anna'da bu yer "Leukai" adıyla geçer. Hellen dilinde bu: "Ak yerin halkı" ya da "Ak kavaklar"dır; burası şimdi Bilecik iline bağlı ilçe merkezi durumunda olan Lefke/Osmaneli'dir (bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.332 ve 1. dpnt) .; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.128-129, 115.dpnt.

[297] Haçlıların tercih etti bu yolun yanında Eskişehir (Dorylaion)'den sonra Ankara üzerinden Kulu-Cihanbeyli güzergahı ile Konya (Ikonion)'ya inen yol güneye inen en kısa yoldu. Ancak yaz sıcağında yavaş hareket edebilen böylesine büyük bir ordunun, susuz Tuz Gölü havzasından geçmesi zor olduğu için Akşehir (Philomelion) üzerinden Konya'ya inilmesi kararlaşıtırılmıştır (Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.573).

[298] Anna'ya göre Bohemund kendi isteği ile öncü birlikleri komuta etmeyi istemiştir (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.332); Gesta her ne kadar orduların şafak vakti harekete geçtiği için ve havanın karanlığından kaynaklı olarak bir arada hareket edememesinden (bkz.,*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.71) bahsetmişse de tahminen Gesta'nın yazarı görev paylaşımından haberdar

I. Kılıç Arslan, İznik önündeki muharebeyi kaybettikten sonra geriye çekilmişti. Ancak bu geri çekiliş, Haçlılara karşı bir savunma savaşının başlangıcı niteliğindeydi. Sultan, Geriye doğru çekildikten sonra Anadolu'daki Türk kuvvetlerini toplamaya çalışıyor, Dânişmendliler[299] ile arasındaki ihtilafı sona erdirerek Dânişmendli Gümüştekin ile Kayseri(Kapadokya) Bölgesinin hakimi ve kendisine tâbi bulunan Hasan Bey'i süratle yardımına çağırıyordu[300]. Başkenti İznik'i, hazinesini ve eşini kaybetmesi onun savaş ve savunma gücüne hiç etki etmemiştir. Runciman'ın da dediği gibi *"...Türkler henüz ruhlarının derinliklerinde*

---

edilmemiş olmalıdır.; Fulcherius'ta I. Eskişehir Savaşı esnasında vurgulayacağı gibi bu orduların ayrılmasıyla ilgili bilgi sahibi değildir (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.85, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.69). Muhtemelen hızlıca alınan bu karardan, çevredekiler haberdar edilmemiştir. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., II, s.128-129; Burada karşımıza Bohemund'un savaşta ön planda olma ve gücü elde etme isteğinin bir yansımasını daha görmekteyiz. Bu vurgu çalışmalarda yapılmamış ise de Bohemund'un öncü olmasındaki amaç kendi gücüne güvenmesinden çok seferin başından beri diğer liderlere karşı takındığı üstün olma tavrından kaynaklandığını da söylemek mümkündür. Doğal olarak öncü kuvvet ve ilk çarpışmalara atılanların lideri Bohemund'dan başkası olamazdı. Bu aynı zamanda savaş çıkması durumunda ganimete sahip olma üstünlüğü de sağlamaktadır.

[299] Dânişmendliler ile Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki mücadeleler Anadolu'nun şekillenmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Dânişmendliler, Anadolu için verdikleri amansız mücadeleye rağmen Haçlılara, Türkiye Selçukluları ile birlikte en büyük darbeleri vuran Türk beyliği olacaktır. I. Kılıç Arslan ile Malatya için yaptıkları mücadeleyi bırakarak Haçlılara karşı birleşmişlerdir. Haçlı kaynaklarında ve Anna'da adı ve kahramanlıkları tasdik edilen Dânişmendlilerin menşeî, hükümdarı ve soyu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Aslen Dânişmendlilerin menşei ve baba-oğul durumları ile ilgili büyük bir ihtilaf ve karışıklık yer almaktadır. Bu görüş ve düşünceler için ayrıca bkz., Mikâil Bayram, "Danişmend Oğulları'nın Dinî ve Millî Siyaseti", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S.18 (Güz 2005), s.131-147; Mükrimin Halil Yinanç, "Danişmendliler", *İA,* III, s. 468-479; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadoluda Türkler*, Türkçe çev. Yıldız Moran, E Yay., İstanbul 1994, s. 103 vd.; Sefer Solmaz, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001, s.3-4, 35-39; Abdülkerim Özaydın ,"Dânişmendliler", *TDVİA,* C.8, s.467-469; Mustafa Demir, "Dânişmendli Emaretinin Kurucuları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C.10, S.1 (2008), s.141-149; Sefer Solmaz, "Dânişmendliler", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.430-451.

[300] Fulcherius'ta *"...savaşanlar arasında otuz günlük mesafelerden gelenler bile bulunmaktaydı."* İfadesiyle uzak bölgelerden gelen Türk kuvvetlerinin varlığına işaret etmiştir. Ayrıca Fulcherius savaşan Türk Bey'lerinden Emir Karaca ve Emir Atsız'ın isimlerini verir. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.84, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.69; Hillenbrand'ın Eskişehir (Dorylaion) savaşını tasviri, muhtemelen kendisinin de ifade ettiği gibi; *"Batılı uzmanların peşin hükümlerden ve ön yargılardan büsbütün kurtulmaları elbette imkânsızdır"* görüşü ile bu savaşa olan Batılı ön yargısından kurtulamadan savaşı eksik ve yanlı anlatmıştır. Buna özellikle dikkat çekilmelidir ki Hillenbrand'ın; *"Malazgirt Muharebesi sonrasında toprak için çekişen ayrı göçebe Türk toplulukları arasında genel siyasal birliğe benzer bir durum yoktu"* ifadesi eksik ve yanlış bir görüştür (Hillenbrand, *a.g.e*., s.67). Şüphesiz ki yeni ele geçirilen bu topraklarda muhtemel bir siyasal yapı oluşturmak tabii olarak mümkün değildi. Çünkü Anadolu toprakları da Bizans için hep zorlu ve büyük bir mücadele alanı olmuştur. Burada vurgunun yanlışlığını bu savaşa ve bundan sonraki Haçlı Seferleri'ne karşı Türk Savunmasının kuvvetli birliği ile ortaya çıkar. Ancak Hillenbrand'da *"Anadolu Türkleri sert ve etkili savaşçılar olmakla birlikte sayıca azdı. Üstün sayısal kuvvetin kaçınılmaz olduğu sabit çatışmalarda ağır basmaları mümkün değildi. Fakat at sırtından ok atarak düşmanı usandıracak güçteydiler ve gelen Haçlı ordularına epeyce zorluk çıkardılar"* (Hillenbrand, *a.g.e.*, s.67) ifadeleriyle Türk kuvvetlerinin savaş gücünü küçümseyerek dahi olsa kabul etmiştir.

göçebeliklerini muhafaza etmekteydiler. Sultanın gerçek payitahtı çadırından ibaret bulunuyordu."[301] Sultan I. Kılıç Arslan, Anadolu'dan yardım toplamaya çalıştığı gibi, olayların akışı içerisinde sonradan görüleceği üzere Suriye'deki Türklerden de yardımcı kuvvetler istemiş olması kuvvetle muhtemele görülmektedir[302]. Fakat I. Kılıç Arslan, Suriye bölgesinden gelmesi muhtemel bu birliklerin kendisine katılmasını beklemeden toparlayabildiği güçle Haçlılara karşı direnişe geçmek için yola çıktı. Hedefi, Haçlıların eninde sonun da geçecek oldukları Anadolu'ya çıkacak olan bütün yollarının Eskişehir'den geçmesiydi. Bu ise doğal bir savunma hattı için çok önemli bir avantaj sağlayacaktı.

I. Kılıç Arslan ordusu ile birlikte Porsuk vadisi boyunca bölgeye geldiler ve bunu ordusunun 30 Haziran günü Eskişehir'in kuzeybatısındaki Sarısu ovasının alçak tepelerine ve yamaçlarına yerleşmesi takip etti[303]. Bunu bir süre sonra karşılarında bulunan geçitten aşağıya Haçlılar inmeye başlar başlamaz saldırıya hazır durumda beklemeye koyuldular. Aynı gece içinde Bohemund'un başında bulunduğu birinci Haçlı ordusu, Türk pususundan uzak olmayan bir bölgede karargah kurmuştu. Temmuz'un ilk günü, sabahın ilk saatlerinde Türk saldırısı kendini gösterdi. Haçlılar tarafından beklenmeyen bir saldırı olduğunu Gesta'dan öğrenmekteyiz[304]. Türkler en etkili ve geleneksel savaş yöntemlerinden birini kullanıyorlardı. Savaş naaraları

[301] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.141.

[302] Demirkent, I. Kılıç Arslan'ın, tahminen Halep Selçuklu meliki Rıdvan b. Tutuş ile Dımaşk atabeği Tuğtekin'den de yardım istemiş olabileceğini ifade eder (bkz., Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.34). Ancak I. Eskişehir Savaşında Suriye bölgesinden gelen herhangi bir birliğin savaştığı bilinmemektedir. Savaştan sonra geri çekilen I. Kılıç Arslan'ın geç kalan bu birliklere rastladıkları ve aralarında bir hikaye olduğu bilinmektedir. Ancak I. Kılıç Arslan'ın I. Eskişehir savaşı için gönderilmiş olan birliklerle ilgili bilgi Suriye ve Filistin Selçukluları ile ilgili yapılan çalışmalarda göze çarpmamaktadır. Buradaki atabeğlerin birbirleri ile mücadelerinden kaynaklı olarak kendilerine doğru gelen bu büyük tehlikeden Antakya kuşatması zamanında Yağısıyan'ın yardım talebi ile haberdar olduklarını söylemek yanlış olmaz. Ancak bu yardım talebi 1101 Haçlı Seferli esnasında da tekrarlanacaktır.; Detaylı bilgi için ayrıca bkz., Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK Yay. Ankara 2000; Sevim, "Rıdvan b. Tutuş", *TDVİA*, C.35, s.49-50; Karl Vilhelm Zettersteen, "Rıdvân", *İA*, IX, s.726-727; Sevim, "Tuğtegin", *İA*, XII/2, s.44-47; Gülay Öğün Bezer, "Tuğtegin", *TDVİA*, C.41, s.347-349; Faruk Sümer, "Selçuklular (Suriye Selçukluları Kısmı)", *TDVİA*, C.36, s.385-386.

[303] Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.34; Savaşın yeri ile ilgili olarak kesin bir görüş bulunmamakla birlikte Anna, burayı *"Dorylaion Ovası"*, Haçlı önde gelenleri ise Papa Urbanus'a yazdıkları mektupta, her halde Dorylaion'u kastederek *"Dorotilla Vadisi"* olarak isimlendirirler. Raimundus Aguilers *"Campus Floridus"* (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., II, s.240 vd.), Albertus Aquensis ise "Bugün Orellis olarak adlandırılan Degorganhi Vadisi" demektedir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., II, s.129 ve 116.-117.dpnt). Runciman'ın savaş alanı ile ilgili görüşü gayet sağlamdır. Ayrıca bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.143 ve 15.dpnt.

[304] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.71.

atarak yamaçlardan Haçlıları vurmaya başladılar. Bohemund bunun yerine hızlı davranılmasını istiyerek şövalyelerini atlarından indirip çadırları kurdurttu ve savunma çemberi oluşturdu[305]. Anna Türk birliklerinin bu orduyu Haçlı ordusunun tamamı sandıkları için, onları hemen yok etmek istediklerini ifade eder[306]. Ancak durum umduklarından farklı gelişecektir.

Bohemund tarafından ise arkadan gelen ikinci grubu savaşa dahil edebilmek için hızlıca haberciler gönderildi. Savunma hattı bizzat Bohemund'un rütbeli şövalyelerine verdiği emirler ile oluşturulduktan sonra sadece biri-Vasallık yeminleri esnasında İmparatorun tahtına oturup küstahlık yapan bir şövalye-bu düzeni bozup çevresindekilerle birlikte mücadeleye, Türklere karşı atıldı. Ancak adamlarından kırk kişiyi kaybedip büyük bir hezimete uğrayarak yaralanıp geri dönmesi uzun sürmedi[307]. Türkler önce savunmaya çekilen Haçlılara okçu birlikleri ile arka arkaya amansız oklar yağdırıp saldırıyorlardı. Haçlı ordugâhı kısa bir süre içinde Türk birlikleri tarafından sarılmış bulunuyordu. Gesta, savaşın dehşetini ve Türk saldırısının Haçlılara etkisini şöyle aktarır: *"...Türkler her cepheden bize doğru saldırıp, akıl almaz uzaklıklardan mızraklar ve oklar fırlattılar. Onlara karşı durmak veya üstünlük kurmak için hiçbir şansımız bulunmadığı halde kapalı bir şekilde ilerledik."*[308]. Ayrıca Fulcherius'ta *"...Türkler kurtlar gibi uluyor, attıkları oklar da sağanak şeklinde üzerimize yağıyordu. Tüm bunlar bizi sersemletmişti(...)Daha ne söyleyebilirim ki? Hepimiz koyun sürüsü gibi birbirimize sokulmuş, titriyor ve korkuyorduk. Bunların başımıza günahlarımız yüzünden geldiği çok açıktı. Etrafımız düşmanlarla çevrilmişti ve kaçacak yerimiz yoktu. Sağ kalmak için de hiçbir umudumuz kalmamıştı*."[309] ifadeleri ile korkunun ne derece ordu üzerinde etkili olduğunu gösterir. Haçlılar büyük bir pusuya düşürülmüştü. Saldırının bilinmediği, kaybın ve savaşın dehşetinin büyüklüğünden anlaşılmaktadır. Ancak yok edilmeyle karşı karşıya kaldıkları o anda herşey değişecektir.

---

[305] Bohemund'un bu durumunu tasvir eden Gesta, ayrıca şövalyelerini şöyle hitap ettğini aktarır; *" Kumandanlar, İsa'nın cesur askerleri! Gördüğünüz gibi, biz kuşatılmış durumdayız ve bu zorlu bir savaş olacak. Yaya askerler ordugâhı hazırlayana kadar şövalyeler cesurca savaşa girsin."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.71-72). Bu ifade Haçlıların Türkler tarafından kuşatmaya alındığı ve buna karşı bir savunma çemberi oluşturduklarına kanıttır.

[306] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.332.

[307] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.332; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.142.

[308] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.71-72.

[309] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.85, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.69.

Haçlılar, Türkler tarafından kurulan kuşatmayı aşamadıkları gibi Temmuz güneşi içinde bitmek tükenmek bilmeyen bu ok yağmuruna daha ne kadar dayanabileceklerini bilmiyorlar ve ümitsizliğe kapılıyorlardı[310]. Sabahın erken saatlerinde Türk naaraları ile başlayan bu saldırı öğlen vakitlerine kadar hız kesmeden devam ediyordu. Ancak muharebenin durumunu ve Türk saldırısını kesecek bir gelişme yaşandı. Bohemund'un gönderdiği haberci ile durumu öğrenen II. ordu hızını arttırmış ve I. orduya yardıma yetişmek üzere hızla hareket ederek öğlene doğru muharebe alanına ulaşmıştı. Bunu Godefroi, Hugue ve adamları önde, Raymond ve askerleri hemen bunların arkasında savaş alanına girmesi takip etti[311].

Türk kuvvetlerinin saldırısı gerçekten çok etkiliydi. Daha önce bu tarz saldırılara alışık olmayan Haçlıları da çok derin yıpratmış ve onları ölüm umutsuzluğuna dahi kaptırmıştır. Ancak Türklerin Haçlıların ikiye ayrılıp bir gün arayla hareket ettiğini bilmemeleri savaşın kaderini değiştirecekti. Türk kuvvetleri, bütün Haçlı ordusunun, kurulan tuzak içine düşmemiş olduğunu anlayamamışlardı. Yeni gelen ikinci orduyu görünce tereddüte düştüler ve iki ordunun birleşmesinin önüne geçemediler. Haçlılar yeninden cesaretlenmişlerdi. Bohemund, Robert de la Normandie ve Etienne de Blois sol kanatta, Raymond de Toulouse ve Robert de Flandre merkezde, Godefroi ve Hugue sağ kanatta konumlanarak uzunlamasına bir cephe hattı oluşturup, birbirlerini zaferi kazandıkları durumda elde edecekleri ganimetle morallendirerek, saldırıya geçtiler[312]. Böyle bir saldırı düzeni beklemeyen Türkler adam adama dövüşte baştan aşağı zırhlı ve uzun mızraklı Haçlı şövalyeleri karşısında yiğitçe savaşmalarına rağmen üstünlük sağlayamadılar. Bu saldırı ve savaş dezavantajının yanı sıra nasıl bir saldırı düzeni alacaklarını düşünürken Le Puy piskoposu Adhemar, Güney Fransalılardan oluşturduğu bir birlikle Türk kuvvetlerinin arka tarafındaki tepelerden ani bir saldırı düzenleyince Türklerin savaş

[310] Hillenbrand'ın da ifade ettiği gibi Onların[Türklerin] olağanüstü hareketliliği Batı Avrupa'nın ağır zırhlı ve silahlı şövalyeleriyle keskin bir tezat oluşturmaktadır" (Hillenbrand, *a.g.e*., s.530).

[311] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-,* Türkçe çev., IX, s.72; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.86, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.70 ve 75.dpnt; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.142.

[312] Gesta'nın yazarı sol kanatta savaşmış ve savaş düzeni hakkında bilgi aktarır. Ayrıca Gesta, savaş hattındaki saflara şöyle bir mesaj ulaştığını da ifade eder; *"Hep birlikte sıkı durun, Mesih'e ve Kutsal Haç'ın zaferine güvenin. Tanrı bu gün bize zengin ganimetler bahşedecek."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.72-73). Bu Haçlıların bir işaretle dinî ve dünyevî menfaatleri arasında kurdukları bağa güzel bir örnek oluşturmuştur.; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.142.

düzeni bozuldu, safları çözüldü ve herkes kaçmaya başladı[313]. Türklerin pusuya yönelik savaş stratejisinin bozulması ve karşılarındaki Haçlı ordusunun safları yarması, Türklerin nezdinde ciddi bir moral kaybına sebep olmuştur. Muhtemelen İznik önlerinde kaybettikleri muharebenin öcünü alacakları bu pusuda da püskürtülmeleri onların savaş isteklerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Aynı zamanda da İznik önlerinde yaptıkları savaşta bire bir saldırıların kuvvetli zırhlara sahip Haçlılara karşı etkili olmadığının farkına vardıkları için mücadeleyi bırakmayı düşünmeleri gayet akla yatkın bir görüştür.

Türkler kahramanca dövüşmüşler, üstün savaş kabiliyetlerine rağmen kendilerinden sayıca çok üstün Haçlı ordularını yenememişerdir. Haçlı tarafında ise bu büyük bir zaferdir. Birçok Hristiyan şövalye kaybedilmiş[314] olmasına rağmen iki taraf için de güçler ölçülmüş ve savaş nitelikleri ile savaşçı yapılarına karşı bir saygı oluşmuştu. Haçlılar, savaşçı olarak Türklerin niteliklerini takdir etmişlerdi[315]. Türkler'de artık bu kitlenin Anadolu topraklarından böylesine büyük bir savaşla atılamayacığını kabullenmiş ve büyük meydan savaş ve savunmasını değiştirdikleri gibi Haçlı savaş gücünü benimsemişlerdir[316]. Savaş sabah saatlerinde başlamış ve

[313] Gesta, Adhemar'ın bu saldırısına Raymond de Saint-Gilles'in de katıldığını aktararak bir dağı çevirip saldırıyı buradan başladığını ifade eder (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.73). Fulcherius, Türk kuşatması ve baskısı sürerken Adhemar'ın kendileriyle birlikte dua ettiğini aktarır (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.85, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.69).; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.142; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.35. Bu bilgilere bakıldığında Adhemar bu şaşırtma taaruzunu kendiliğinden planlamış ve kendisini tepeler arasındaki patikalardan geçirecek kılavuzları da sağlamıştır. Ayrıca bu planı ikinci ordunun savaş alanına geldiği gibi savaşın durumuna göre planlamıştır. Bu hareketle Adhemar'ın dinî konumunun yanı sıra askerî nitelikleri bakımından da zeki sayılabilecek bir yapıya sahip olduğunu söylebiliriz. Antakya'daki Haçlılar'ın kuşatılması ve huruç harekatında da bu yapısı dinî olarak tekrar ön plana çıkacaktır. Papa'nın Adhemar'ı bu sefer için temsilcisi niteliği ile görevlendirmesi çok doğru bir karar olarak sefer boyunca görülecektir.

[314] Savaşta ölen Haçlılar arasında Tancred'in kardeşi Guillaume, Onfroi de Monte Scobioso ve Robert de Paris gibi ünlü şövalyeler de bulunmaktaydı. Krş:*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.73; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.143; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.114-115.

[315] Gesta'dan nakledilen bu övgü aynen şöyledir: *"Yaylarının tehdidi Araplar, Süryaniler, Grekler ve Ermeniler arasında bilinen Türkler'in atılganlık, cesaret ve becerisini, Franklar arasında korku yaratmaya sebep olsa da hangi tecrübeli ve bilgili kimse tasvir edebilir. Tanrı onları asla bizimkiler kadar iyi olmaktan sakınsın…şayet Hristiyanlık inancında olsalardı[Türkler], teslisi kabul etselerdi ve Tanrı'nın oğlu Bakire Meryem'den doğduğuna, göğe yükselip, oradan dünyayı yönettiğine inansalardı, yeryüzünde onlardan daha güçlü askerler olmayacağını ve bizim tarafımızdan yenilmeyeceklerini hiç kimse inkar edemez."*(*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., IX, s.73-74); krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.143; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.36; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.34-35.

[316] Yine Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.75) ve Guibertus (Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos*, R.H.C. Occ., IV, Paris 1879, s.163)'ta Sultan I. Kılıç Arslan'ın savaş

öğlen ve muhtemelen öğlenden biraz önce veya sonra sona ermiştir[317]. Türk birlikleri hızlıca geri çekildiği için geride bıraktıkları sultanın çadırları, içinde bulunan bütün hazinelerle birlikte Haçlılara ganimet olarak kalmıştır[318].

Türk kuvvetleri, Anadolu için Haçlılara karşı verdikleri mücadelede büyük bir yenilgi aldıklarını kabul ederek geriye çekilmişlerdir. Bu durum Türkleri Haçlılara karşı farklı bir savunma stratejisi kullanmaya itmiştir. I. Kılıç Arslan, ilerlemesini engelleyemediği bu büyük gücü en azından yıpratmaya ve hareket gücünü azaltmaya dönük bir savunma düzeni kurmuştur. Artık Birinci Haçlı Seferine katılan Haçlılar için Anadolu'da büyük bir engel kalmamış olmasına rağmen güzergahları üzerinde I. Kılıç Arslan ve Türk kuvvetleri, onları güneye en zorlu ve en sıkıntılı bir biçimde inmeye zorlayacaklardır. Her durumda Türkler, Haçlıların geçecekleri mevcut yolları biliyorlardı. Bu açıdan yol üstünde onlara yarar sağlayacak su kuyuları, yiyecek malzemelerini imha ederek geri çekildiler. Köyleri ve ilerleyen zamanlarda da kaleleri boşaltmaya bile razı oldular. Artık Türkler için savaş alanı bütün Anadoluydu. Ancak Haçlılar ilerleyişlerine devam ederek çok büyük kuşatmalara ve savaşlara meydan vermeye devam edeceklerdi.

4. ÇUKUROVA (KİLİKYA) BÖLGESİNDEKİ KALELER

Haçlılar Eskişehir'de kazandıkları zaferin yorgunluğunu atmak ve takip edilecek yol hakkında karara varmak için iki gün Eskişehir'de kaldı. Takip edilecek güzergahlar belli şartlar ve zorlukları ile birlikte gelmekteydi[319]. Ancak her durumda

---

alanını terk ederken Suriye'den savaşa katılmak için gelen Türklerden oluşmuş bir birliğe rastladığını ve onlarla olan konuşmasında kısaca, Haçlıların tahmin ettiğinden çok daha fazla sayıda ve daha kuvvetli olduklarını, onların karşısına çıkamayacağını söylemiştir.; Bu karşılıklı konuşmanın tamamı için Gesta ve Guibertus'un yukarıdaki kısımlarına bakıldığı gibi ayrıca Demirkent (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.36; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.34-35)'in çalışmalarında da bu konuşmaların tamamı yer almaktadır.

[317] Savaşa tanıklık etmiş olan Gesta ve Fulcherius'un bilgileri örtüşmektedir. Gesta'ya göre savaş sabah 8-9 ile başlamış, 2-3 civarı sona ermiştir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-,* Türkçe çev., IX, s.73 ve 183.dpnt). Fulcherius'a göre de savaş 6-7'den 11-12 saatlerine kadar sürmüştür (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.86, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.70 ve 77.dpnt). Öğlen vakitlerine doğru intikal eden ikinci ordunun da gelişi hesap edilirse bilgiler örtüşür.

[318] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.143.

[319] Haçlılar Tatikios'un rehberliğinde ilerlemek için uygun bir güzergah belirlemelilerdi. Her durumda yollarındaki ilk hedef Antakya'ydı. Doğal olarak Eskişehir'den Antakya'ya inen yolları, şartlara ve kendilerine göre değerlendirdiler. Buna göre Doğu'daki ordu yolu daha gücü kırılmamış olan Dânişmendliler ve diğer Türk kuvvetlerinin hakimiyet bölgelerinden geçmekteydi. Diğer taraftan Tuz Gölü havzasından geçen, Ankara üzerinden Kulu-Cihanbeyli güzergahı ile Konya'ya inen yol en kısa

hareket etmek zorunda olan bu ordu, 3 Temmuzda Eskişehir'den hareket etti. Haçlıların bu ilerleyişini durdurmak için I. Kılıç Arslan'da bir Türk savunma savaşına hazırlanmıştı. Eskişehir'deki yenilgi onu büyük bir meydan savaşı düşüncesinden uzaklaştırdığı gibi Türklerin Anadolu coğrafyasına uygun ve kendi savaş kültürleriyle bağdaşan savunma stratejilerine yönelmesine sebep oldu. Her durumda yoluna devam etmeyi kararlılıkla düşünen bu ordunun en azından yıpratılması, sayısının azaltılması, zorlukla hareket etmesi, hedeflerine ulaşmayı engelleyemese de en azından güçlerini kıracaktı.

Bu Türk savunması, Haçlıların geçeceği bölgelerde sıkıntılar yaşatmaya başlattı. I. Kılıç Arslan, Haçlı ordularının geçeceği yerleri boşalttı, tarlaları yakıp yıktı ve kuyuları zehirlediği gibi çoğunu da doldurdu. Onları susuz ve aç bıraktı[320]. Bu işe yaramış ve Haçlılar büyük bir yokluk çekerek yollarında ilerlemeyi sürdürdürmüşlerdir. Haçlılar yiyecek ve su bulabilmek için Bolvadin(Polybotos)'i geçtikten sonra ana yoldan ayrılarak Yalvaç(Pisidia Antiokheia'sı)'a gittiler. Sonra Sultan Dağı geçitlerini aşarak Akşehir yakınında yeniden ana yola girdiler ve nihayet Ağustos ortasında Türkler tarafından tamamen boşaltılmış olan Konya'ya vardılar[321]. Haçlılar Meram'da birkaç gün dinlendikten sonra Ereğli(Heraklea)'ye doğru yeniden yürüyüşe geçtiler. Türkler, Ereğli yakınında Haçlılara karşı yeniden saldırıya

---

yoldu. Ancak yaz sıcağında yavaş hareket edebilen böylesine büyük bir ordunun, susuz Tuz Gölü havzasından geçmesi çok zordu. Bu sebeple Haçlılar Akşehir (Philomelion) üzerinden Konya'ya inmeye karar vermişlerdir (bkz., Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.573). Geçecekleri güzergahlardaki zorluklar ve sıkıntılar Antakya Kalesi kuşatması bölümünde değinilecektir.

[320] Akşehir (Philomelion)'den itibaren yol sıradağlarla çöl arasında kalan bomboş araziden geçiyordu. Yaz aylarının yüksek ve kavurucu sıcaklığı altında ağır zırhlı şövalyeler, atlar ve yayalar büyük eziyet çekmekteydi. Çölün tuzlu bataklıkları dışında etrafta bir damla su bulmak imkanı olmadığı gibi, bir az ıslaklık hissedebilmek için dallarını boş yere kemirdikleri dikenli çalılıklardan başka hiçbir bitki de yoktu. Önce Atlar ölmeye başladı. Şövalyelerin bir çoğu sefere yayan olarak devam etmek zorunda kaldı. Koyunlar, keçiler ve köpekler eşya taşıyan arabaları çekmek üzere kullanılırken, bir kısım şövalye öküzler üzerinde süvarilik bile yapıyorlardı (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.144-145). Gesta'da *"...bize faydalı olan her ne varsa ya tahrip ettiler ya da yaktılar. Onları susuz ve yaşanmaz bir çölde takip ettik, bu nedenle yiyecek hiçbir şey bulamadığımız için büyük bir açlık ve susuzluk çektik. Sadece topladığımız ve ellerimizin arasında ezerek yediğimiz dikenler dışında yiyecek bulamadık."* ifadeleri ile yaşanan yokluğu aktarır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.76); Fulcherius'ta çekilen sıkıntıyı, yaşanan zorluktan bahseder (bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.87, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.71); Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.141; Eskişehir'den Konya'ya kadar olan yolda çekilen sıkıntılar için bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.31; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.36.

[321] Gesta, Ağustos ayı ortlarında Konya'ya yakınlaştıkça susuzluklarını ve açlıklıkları giderdiklerini vurgular (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.76).

geçtilerse de başarılı olamayarak kuzeye çekilmek zorunda kaldılar[322]. Ana Haçlı ordusu, Ereğli'den sonra Toros Dağları'ndaki Gülek Boğazı'nı aşıp Çukurova'ya inebilir, böylece ana yoldan doğruca Antakya'ya ulaşabilirdi. Ancak ağır hareket eden ordu bu çok dik ve dar olan dağ geçidinde büyük tehlikelere maruz kalabilirdi. Bu yüzden Haçlılar Ereğli'den sonra Kayseri, Maraş üzerinden Anti Toros Dağları'nı aşıp Amanos Geçidi ile Antakya'ya inmeye karar verdiler. Böylece Haçlılar Türkler'in elinde bulunan Çukurova'ya inmek yerine kendilerine dost olan Ermeniler'in elindeki araziden geçmeyi tercih etmişlerdi[323]. Bu güzergah değişikliğine gitmeleri kendilerini emniyette hissetmediklerini göstermektedir. Haçlılar bu güzergah üzerinde düşünürken Bohemund'un yiğeni Tancred, Ana Haçlı ordusundan ayrılarak, ahalisini Ermeniler ile Bizanslıların oluşturduğu, dostça karşılanacağını ve devlet kurmak için pek güçlük çekmeyeceğini düşündüğü Çukurova'ya gitme kararını açıkladı[324]. Böylece Tancred kendi hakimiyet planlarını gerçekleştirmek için diğer liderler arasında ilk ayrımı da ateşlemişti. Aslında sefer boyunca zaten belirgin bir sürtüşme, hakimiyete sahip olma, ordunun başında olma gibi hiyerarşi mücadeleleri, Haçlı liderleri arasında hem davranış hem de yapılanlarla görülmekteydi[325]. Bunun ilk ayrımı Aleksios'a vassalık yemini ile görülmüşse de Anadolu topraklarındaki kırılma noktası işte Tancred'in Ereğli'den sonraki güzergahı Ana Haçlı ordusu yerine kendisinin tercih etmesi ile yaşanmıştır.

Bu davranış Godefroi de Boullion'un kardeşi Baudouin'i de tetiklemiş ve oda Tancred gibi Ana Haçlı ordusundan ayrılmayı açıklamıştır. Baudouin İznik Kalesi'nin kuşatılması esnasında Bizans İmparatorluğu ve bu devletin doğu

---

[322] Anna'nın da aktardığı gibi Sultan I. Kılıç Arslan'ın yanında bu saldırıda Haçlılara karşı Dânişmendli Melik Gazi Gümüştekin ile Kayseri Selçuklu Beyi Hasan bulunuyordu (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.332); *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.76-77; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, II, s.131-133; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.36.

[323] Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.37; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.573.

[324] Tancred Seferin başından beri hem yemin etmedeki isteksizliği, hem de davranışlarındaki üstün olma yapısını büyük bir fırsatla birleştirerek Anadolu'da kendi hakimiyet alanını kurmak için bir şans yakalamıştı. Ermeniler ile temas halinde olduğu anlaşılan Tancred, bu kararı alırken Ana Haçlı ordusuyla birlikte yola devam ettiği takdirde kendisine bir hakimiyet sahası bulamayacağını veya bu iş için çok çaba sarf etmesi gerektiğini göz önünde tutmuş olmalıdır (Mehmet Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri(26-27 Mayıs 1997)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998, s.66).

[325] Haçlı liderleri ve asilleri arasındaki bu çıkar ayrılığı ve mücadeleler için ayrıca bkz., Mehmet Ersan, "Birinci Haçlı Seferi'ne Katılan Asiller Arasında Cereyan Eden Mücadeleler", *TKİD*, S.2, İstanbul 2000, s.31-48.

sınırlarındaki durum ile yakından ilgilenmeye ve bu hususlarda kendisini aydınlatacak kimselerle tanışmaya ve danışmaya başlamış görünmektedir. Bu amaçla Baudouin, Bizans İmparatorluğu zindanından kaçarak İznik'de Haçlı ordusuna katıldığı bildirilen Bagrat adında bir Ermeni ile tanışıp onu kendi maiyetine almıştır. Bagrat ile tanıştıktan sonra, Haçlı Seferinin yolu üzerinde bulunan Ermenilerle bağlantı kurmak ve mümkün olduğu takdirde Türkler tarafından baskı altında tutulduğunu sandığı bu kavmin oturduğu topraklar üzerinde bir hakimiyet sahası bulma fikrinin geliştiğini söylemek yanlış olmaz[326]. Zaten bu bölgedeki tutumu ve daha sonraki harekatı bu görüşü doğrular maiyettedir. Bu davranışları da Çukurova bölgesindeki kaleler ve şehirlerin Haçlı hakimiyetine girmesine de sebep olacaktır.

4.1. Tarsus Kalesi

Ana ordunun güzergahından farklı bir yöne hareket etmeyi ilk düşünen Tancred, 15 Eylül tarihinde yüz şövalye ve iki yüz yayadan oluşmuş küçük bir birlikle Haçlıların Ereğli'deki ordugâhlarını terkederek doğrudan doğruya Gülek boğazına yöneldi. Bunu Baudouin, kuzeni Baudouin du Bourg, Reinard de Toul ve Pierre de Stenay, beş yüz şövalye ve iki bin yaya ile yola çıkması takip etti[327]. Sayısı az, ancak hızlı hareket edebilme kabiliyetine sahip bir kitle ile yola çıkan bu güç yanlarına savaşacak askerlerden başka kimseyi almamışlardır[328]. Bu hızlı olma ve birbirlerinden önce bölgeleri ele geçirme isteğinin bir yansımasıdır. Tancred'in ordusu daha hızlı hareket etme kabiliyeti ve avantajıyla güzergah olarak, bugünkü tren hattının da geçtiği, Ulukışla üzerinden geçite varan yolu izlemiş görünüyor. Baudouin ise daha yavaş hareket eden ordusu ile daha doğudan Niğde (Tyana)'den

---

[326] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.5; Runciman'a göre; "*Baudouin, eğer bizzat kendisi Ermenilerin baş dostu olmak durumundan faydalanmak istiyorsa, başka bir batılı reisin ilk olarak bunlarla ilgili bir girişimde bulunmasına izin vermenin akılsızlık olacağını düşündü. Tancred ile aralarında bir anlaşmaya varmış olmaları muhtemel değildir. Her ikisi de hükümdar ailelerinin, yurtlarında parlak bir geleceği olmayan mensuplarındandılar; her ikisi de, kendilerinin de itiraf ettikleri gibi, doğuda kendilerine devlet kurmak istiyorlardı."* İfadeleriyle bu iki liderin ayrılışında bir anlaşma olmadığı, ikisinin de ortak amaç ama farklı ve bireysel görüşlerle hareket ettikleri vurgulanmaktadır. (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.151-152). Ayrıca Bagrat, Baudouin'in Fırat bölgesine hareketi noktasında da çok büyük etkiye sahip olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, s.34 vd.

[327] Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana*, R.H.C. Occ., III, s.633; Baudoin'le beraber olan asilleri Albertus'ta verir. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.149.

[328] Hatta Baudouin, karısı Godvere ve çocuklarını büyük orduda bırakmıştır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.152).

geçen ve geçidin üst başında Pozantı'ya ulaşan eski anayolu tercih etti. Baudouin Tancred'den üç gün sonra Gülek boğazını geçebimesi, tercih edilen bu güzergahın yarattığı bir gecikme olarak karşımıza çıkar[329].

Tancred hızlı hareket eden ordusu ile Çukurovaya ulaşır ulaşmaz Tarsus üzerine yürüdü. Bu arada takviye istemek için Ana Haçlı ordusuna da haberciler göndermişti. Bir türk garnizonu tarafından tutulmaktaydı. Türkler hemen bir hûruç hareketi yaparak saldırganları püskürtmeye çalıştılarsa da geri dönmek zorunda kalmışlardır. Dönemin kale ve şehir yönetim biçimlerine uygun olarak Tarsus'ta yönetim ve güvenlik, sayıları Albertus'a göre 500 kadar[330] olan Türk garnizonu tarafından sağlanmaktaydı. Şehrin Ermeni ve Rum Hristiyanları Tancred, ile temasa geçerek ondan şehri alması için istekte bulunduklarında Türk garnizonu kuşatmaya hala dayanıyordu. Bu direniş üç gün sonra Baudouin'in görünmesine kadar devam etmiş, Türkler bu gelişmeden sonra sayıca da daha zor duruma düştüklerini anlayarak gece karanlığından faydalanıp Tarsus kalesinden çekildiler[331]. Bunu, şehir halkının fark etmesi, Tarsus'un kapılarını Tancred'e açmaları ve kentin Haçlı hakimiyetine girişi takip etti. Ancak bu esnada Baudouin Tarsus önünde gelmiş ve şehrin kendisine teslim edilmesini istemiştir.

Bu durum güce dayalı bir tehditti. Tancred'e göre halk onu tercih etmiş ve bu şehri ele geçirmişti. Doğal olarak hakimiyet hakkı onundu. Ancak tabii olarak Baudouin gibi birini karşısına almaya daha tam cesaret edemiyordu. Ayrıca gücü de buna imkan vermezdi. Tancred hiçbirşey yapamadan boyun eğmek zorunda kaldı ve

[329] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.152; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.574; Baudouin, sayıca daha az olan birlikleriyle hızlı hareket eden Tancred'in gerisinde kaldığından, Tancred'den habersiz Ereğli'den birkaç km. sonra, muhtemelen yanında bulunan Ermeni Bagrat'ın tavsiyesi üzerine, Çukurova'ya daha çabuk ulaşacağı düşüncesiyle anayoldan Tont Köyü yakınlarında ayrılan ve Zanapa (Halkapınar) ile Mindos (Kaysaray) üzerinden Namrun Yaylası'nı (Çamlı Yayla) takip ederek Çukurova'ya ulaşan yola sapmıştır (Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yay., Ankara 2007, s.112) Böylece Tancred'in gerisinde kalmıştır.

[330] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.149.

[331] Şehir halkının davranışını Albertus tasvir eder. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.147-149; Gesta, her ne kadar Türklerin Hristiyanlara karşı bir saldırıda bulunacaklarından bahsetse de (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.77) bu doğru bir bilgi değildir. Şayet Anadolu'da ortak yaşama alanları çokça bulunmaktaydı ve Antakya Kalesinde de görüleceği üzere çok büyük tehlike yaşanacağı zaman Gayrı müslim halk şehir dışına çıkartılırdı.

Tarsus'u Baudouin'e bırakıp birliklerini topladıktan sonra doğuya, Adana'ya doğru yola çıktı[332].

Şehir halkı Tancred'in şehirden ayrılmasından sonra kapıları Baudouin'e açmak zorunda kalmışlardır. Baudouin böylece Tarsus'un hakimi olmuştur. Baudouin Tarsus'u ele geçirdiği esnada Tancred'e takviye için gönderilmiş olan 300 Norman kuvveti şehrin önüne varmıştır. Bunların bütün sözlerine rağmen Baudouin onların şehre girişine izin vermedi[333]. Bu sebeple şehrin dışında ordugâh kuran bu topluluğa, etrafta dolaşmakta olan Tarsus'un eski Türk garnizonu tarafından bir baskın yapılmış ve hiçbiri sağ kalmamıştır. Bu gelişme Baudouin'in saygınlığını zedelediği gibi ona bağlı olan askerleri de kızdırdı. Bu esnada gelen Hristiyan filosu onun daha çok saygınlığını yitirmesini engelledi[334]. Başlarında Guynemer de Boulogne[335] isimli bir komutanın olduğu filo Mersin körfezinde, Tarsus Irmağı(Kydnos) civarına çıktı[336]. Baudouin, gelen bu korsan kitlesini misafir ederek onlarla bir toplantı yaptı. Baudouin, Tarsus'ta kalmayı düşünmemiş olacak ki burada hem bir armağan hem de bir tedbir olarak Guynemer'i vekil olarak bırakıp Çukurova'nın içlerine doğru-Tancred'i takip edip- ilerlemeye karar verdi. İki yüz tane kendi adamlarından, Guynemer'in de 300 adamını Tarsus'u savunma ile

[332]Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.152; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.37; Gesta, Baudouin'in Tarsus'ta Tancred ile dostça bir görüşme yapmak istemesine rağmen Tancred'in bunu kabul etmediğini söyler. Ayrıca şehir halkına rağmen Baudouin'in şehri yağmalatma istediğinin Tancred tarafından kabul görmediğini anlatır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.77); Fulcherius, Tancred'in Türklerin rızası ile içeri alındığı gibi bir ifade kullanmaktadır ama muhtemelen buradaki ifade Tarsus'un Hristiyan halkını ifade etmektedir (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.89, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.73); Albertus'ta Tarsus'un Badouin tarafından ele geçirilişi ve Tancred ile aralarında geçen olaylar detaylıca verilmektedir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.149-153); Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.69.

[333] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.155; Yorgunluk ve açlıktan bitkin düşmüş bu askerlere halkın ve Baudouin'in bazı askerlerinin telkini ile kale surlarından aşağıya iplerle bağlanmış küfeler içerisinde ekmek ve yemek indirilmesine izin verilmiştir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.157).

[334] Albertus, Haçlıların uğradığı bu baskını anlatır bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.157-159.

[335] Guynemere sekiz yıldan beri korsanlık yapan biriydi. İleri görüşlülüğü sebebiyle Haçlı Seferlerinin bir donanmaya ihtiyaç duyacağını düşünmüş, etrafına Danimarkalı, Frizon ve Flaman korsanlarından bir güruh toplayarak 22 parçalık bir donanma ile ilkbahar sonlarında Hollanda'dan denize açılmıştır. Doğu Akdeniz'e ulaştıktan sonra da Baudouin'in yardıma ihtiyaç duyacağını düşünerek Tarsus Çayından yukarı çıkıp ona itaatini sundu (krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.153).

[336] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.152-153; Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.70.

görevlendirdikten sonra yola çıktı[337]. Böylece I. Süleymanşah tarafından 1083-1084 yıllarında fethedilmiş olan Tarsus'un[338] hakimiyeti Türkler'den Haçlıların eline geçmiştir. Haçlıların Çukurova'da ele geçirdiği ilk kale ve şehir olmuştur. Ancak bu bölgedeki hakimiyet mücadelesi daha karmaşık bir hale gelmiştir.

4.2. Adana Kalesi

Tarsus'u bırakan Tancred'in ikinci hedefi olan Adana'da durum biraz karışıktı. Lampron hakimi Oşin kısa süre önce buraya bir yağma saldırısı yapmış ve Türklerle şehir hakimiyeti mücadelesi için bir kuvvet bırakmıştı[339]. Ayrıca Baudouin'in ordusu ile yola çıkmış fakat kendi elinden gelen güçle bazı bölgeler elde etmek isteyen Bourgogne'lu Welf adında bir şövalye de Adana'ya girmiş ve içkaleyi de ele geçirmişti[340]. Tancred kaleye yaklaşınca Türkler Adana mücadelesinden vazgeçip geri çekildiler. Haçlıları dostça karşılayan Welf şehrin sahibi olarak tanıtıldı[341]. Tancred Adana'da çok kalmadı ve bir miktar iaşe ile güç aldıktan sonra Lampron Hakimi Oşin'in yoğun telkinlerinden sonra yönünü Misis(Mamistra)'e

---

[337] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.153-155.

[338] Tarsus'un Türkler tarafından ele geçirilişi ile ilgili bkz., Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, I, (Süryanice'den İngilizceye çeviren Ernst A. Wallis Budge, İngilizce'den Türkçe'ye çeviren Ömer Rıza Doğru)l, TTK Yay., Ankara 1999, s.331 ; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.37; Tarsus'un geçmişi ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz., Ali Sinan Bilgili, "Tarsus", *TDVİA*, C.40, s.111-114; Besim Darkot, "Tarsus", *İA,* XII/2, s.18-24; Christopher MacEvitt, "Tarsos", *T.C.E.*, IV, s.1147.

[339] Kilikya Ermenileri bu bölgelerde her zaman hakimiyet mücadelesine girmişlerdir. Hem kendi aralarında, nam salmış olanlar önemli kaleleri ve şehirleri ele geçirebilmişti. Kilikya Ermenileri, Akdeniz'den Malatya'ya kadar uzanan Toroslar'ın güneyinden Antakya ve Urfa'yı kapsayan alanda yaşıyorlardı. Çeşitli kalelere sığınmış birçok küçük Ermeni Derebeyi yöreye dağılmıştı. Toroslar'da Kilikya'nın kuzey doğusunda Rupen'in oğlu Konstantin bulunuyordu. Konstantin'in Hac'ın civarında birkaç kalesi vardı. Toros'un güney eteklerinden Malatya'ya kadar uzanan yörede Raban, Göksun gibi kentlerde, azılı eşkıya Vasil vardı (Detaylı bilgi için ayrıca bkz., Hetum, *Gorigos Senyörü Hetum Vekâyinâmesi,* çev. Hrant. D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesinde Basılmamış Nüsha), Ankara 1944, s.1 vdd; Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Yay., Ankara 1990, s.32-33 vd.; Çukurova'da Ermeni Baronluğunun kurulması ve Haçlılar öncesindeki durum ile ilgili ayrıca bkz., Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s.107-132; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.150-152.

[340] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.161; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., X, s.78; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.153.

[341] Lampron Hakimi Oşin'in Adana'daki mücadeleden vazgeçmesinde belli bir amacı vardır. Öncelikle Tancred'in gelişi sonrası durum çok daha karışık bir hal almış ve bu sebepten dolayı adamlarını bu tehlikeli işlerden sıyırmak istemiştir. Ayrıca bu duruma müdahale ettiği için Tancred'e minnettardı ve ona başka bir yöne yönelmesi için telkinlerde bulunacaktı (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.153).

çevirdi. Baudouin ise, Tancred'in geçtiği yolu takip ederek Adana'ya gelmiş, orada bir gün kaldıktan sonra Misis'e hareket etmiştir[342].

4.3. Misis (Mamistra) Kalesi

Tancred, Oşin'in yoğun telkinleri ve muhtemelen daha büyük bir bölge elde edebilmek için Misis'e doğru yola çıkmıştır. Çukurova'da tarihi bir şehir olan Misis, Ceyhan nehrinin sağ kıyısında Adana'ya 27 km. uzaklıkta kurulmuştur[343]. Eskiçağ kaynaklarında Mopsuestia, Bizans ve Haçlı kaynaklarında Mopsuesta, Mamistra(Mampsista, Mamista, Malmistra) şeklinde geçer. Emevîler zamanında Ebû Ubeyde b. Cerrâh veya onun kumandanlarından Meysere b. Mesûk tarafından ele geçirildiği ifade edilmiştir. Bizans-İslam mücadelesinin yoğun olarak yaşandığı Misis, 15 Temmuz 965 yılında Domestikos Ioannes Çimiskes tarafından ele geçirilmiş ve yüz yıl kadar Bizans hakimiyetinde kalmıştır. Ardından 1080'li yıllarda Kuropolates unvanına sahip Ermeni asıllı Philaretos'un elinde olduğu bilinmektedir. Türkiye Selçukluları'nın kurucusu I. Süleymanşah 1082'de Tarsus'u, 1083'te Adana, Aynizerbâ ve Misis'i fethetmiştir[344]. Muhtemelen bu Türk-Ermeni mücadelelerinin ortasına gelen Haçlı hakimiyeti yeni bir mücadele tarafı oluşturmuştur.

Misis önlerine geldiğinde Tancred, şehri koruyan Türk savunması ile karşılaştı. Türkler yapılan vuruşmadan sonra bu gücü durduramayacaklarını anlayınca Misis'i terk etmek zorunda kaldılar. Bunu Hristiyan halk Tancred'i sevinçle karşılayıp kalenin ve şehrin kapılarını ona açmaları takip etti. Misis'e giren Tancred, burada Türklerin geride bıraktığı bol miktarda yiyecek, giyecek, altın ve gümüş ele geçirmiştir[345]. Tancred henüz şehre yerleşmişti ki Baudouin Misis'e yaklaşmıştı. Runciman'a göre, Baudouin, Misis'e doğru yola çıktığında bazı

---

[342] Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.71; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.152

[343] Günümüzdeki adı Yakapınar'dır.

[344] *Azîmî Tarihi*, s.28 ve 214.dpnt.; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.37; Misis hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz., Işın Demirkent, "Misis", *TDVİA*, C.30, s.178-181; Ernst Honigmann, "Misis", *İA*, VIII, s.364-373; Christopher MacEvitt, "Mamistra", *T.C.E.*, III, s.784-785.

[345] Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.71; Runciman, Türk savunmasının varlığını kabul etmez. Ancak bu şehir için bir Türk savunmasının olmadığını söylemek doğru değildir (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.152). Albertus bu savunmadan bahseder (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.161); *GFAH,* -*Anonim Haçlı Tarihi*-, Türkçe çev., X, s.78.

sebeplerden dolayı Çukurova'da bir devlet ve hakimiyet kurmaktan vazgeçmişti[346]. Ancak Tancred'in durumdan haberdar olması mümkün değildi. Ayrıca ele geçirdiği bu şehri Tarsus gibi kaybetmek istemiyordu. Bu sebepten olacak ki Tancred, Baudouin'in Misis'e girmesini yasaklamış, onu Ceyhan nehrinin karşı kıyısında ordugâh kurmaya zorlamıştı. Ancak onlara yiyecek maddeleri gönderilmesine de izin verdi. Buna rağmen bu hareket Baudouin'in Tarsus önünde öldürülen 300 Normanın öcünü almaya yetmemişti. Özellikle Tancred'in askerleri ve eniştesi Richard de Salerno Baudouin'in cezasız kalmasına dayanamıyorlardı[347]. Tancred'i de sözle ikna edip Baudouin'e karşı bir baskına katılmaya ikna ettiler. Bu güçlü birliğe karşı Tancred'in birliği zayıftı ve yanlış bir hareketti. Baudouin'in birlikleri sayıca üstündü ve kuvvetliydiler. Yapılan saldırıyı ve Tancred'in birliğini kolayca nehrin öbür tarafına doğru püskürttüler[348]. Bu doğru olmayan olay doğal olarak bütün maneviyata darbe vurdu. Ancak Haçlı reislerinin asıl amaçlarını da ortaya açıkça çıkardı. Runciman'ın görüşü açıkça Haçlı liderlerinin düşüncelerini yansıtır. Ona göre *"Haçlı reislerinin, ellerine kişisel çıkarlarını sağlamak için fırsatı geçer geçmez Hristiyanlığın umumî menfaati adına işbirliğini bir kenara bırakmaya hazır olduklarını bütün açıklığı ile ortaya çıkarmıştı"*[349]. Bu itiraf belki de batılı bir tarihçinin söyleyebileceği en ağır itiraftır. Ancak gerçek bu yöndedir. Haçlı seferleri boyunca Haçlı reisleri Runciman'ın üstüne durduğu "Hristiyanlığın Umumî Menfaati" diye bir şey için savaşmamışlardır. Tabiki itici güç, ele geçirdikleri bölgelerdeki halka dikte ettikleri yapı ve destek için sığındıkları kapı bu görüştür.

[346] Runciman'a göre Çukurova'nın iklimi, ya da gittikçe büyüyen İmparatorluğu karşı sınırda yer alması gibi sebepler Baudouin'in bu bölgede bir hakimiyet kurma düşüncesinden vazgeçirmiştir. Ancak bu sebepler onu vazgeçirecek kadar derin değildir. Şayet Demirkent hocamızın da açıkladığı gibi Tancred ve Baudouin'in Çukurova seferi Eylül-Ekim aylarına denk gelmiştir ki bu aylar Çukurova'nın havasının en normal şartlarda bulundğu dönemlerdir. Ayrıca Kudüs'e kadar gidecek olan bu birliklerin daha Çukurova'da havadan şikayet etmesi normal değildir (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.5-6 ve 23.dpnt). Muhtemelen Runciman'ın son sunduğu sebep olan *"Danışmanı Bagrat'da, Ermenilerin yardımını rica ettikleri daha doğuya gitmesi hususundaki ısrarı"* biraz daha akla yatkındır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.153). Ayrıca Tarsus önünde saygınlığı zedelenmişti. Geriden geliyor olması onun Tancred'in artçılı gibi davranıyor gibi gösteriyordu. Bu doğal olarak güçlü bir hakimiyet için çok tasvip edilecek bir güç mücadelesi değildi. Muhtemelen Baudouin, kendine farklı bir yol çizmeyi bu açıdan Misis'e varmadan önce düşünmüş olabilirdi ancak Tancred'in Çukurova'da kurmak istediği hakimiyeti zedelediğini söylemek yanlış olmaz.

[347] Richard ve Tancred arasındaki görüşme ve Richard'ın Tancred'i ikna etmesi Albertus'ta aktarılır. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.163 vd.

[348] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.163-167; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.154; Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.71.

[349] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.154.

Ancak hiçbiri bu görüşü merkeze almamıştır. Bu saldırı Haçlı reisleri arasındaki hakimiyet mücadelesinin ilk fiili başlangıcıdır[350].

Saldırıdan sonra iki tarafında isteği ile barış yapılmış ve esirler değiştirilmiştir. Bu barıştan hemen sonra Baudouin Misis'ten ayrılarak Ana Haçlı ordusu ile birleşmek üzere Maraş'a doğru yola çıkmıştır[351]. Tancred'de Misis'te çok kalmamış, burada küçük bir garnizon bırakarak güneye, İssos körfezi boyunca İskenderun'a yürüdü. Yol üzerinde birtakım kaleleri ele geçirdiği gibi bazılarını da tahrip etti. Bunlar Kızlar Kalesi[352], Çoban Kalesi ve Gençler Kalesi[353] isimleriyle Albertus'ta geçmektedir[354]. Tarsus'taki Guynemere'den de destek alarak İskenderun'u bir taarruz ile ele geçiren Tancred, daha sonra Amanos dağları üzerinden Suriye geçidi yoluyla, Antakya önündeki Hristiyan ordusuyla yeniden birleşmek üzere hareket etti[355].

5. TELL-BÂŞİR (TURBESSEL) KALESİ

Baudouin'in Çukurova bölgesinde ele geçirdiği kalelere rağmen bu bölgede güçlü bir hakimiyet kurma ile ilgili şüpheleri vardı. Bu açıdan daha batıya doğru yönünü çevirdikten sonra kaynaklardan da anlaşılabildiği gibi Baudouin'in Fırat bölgesinde önemli bir müstahkem mevki ele geçirmiştir. Baudouin'in Fırat bölgesinde eline ilk geçirdiği bu önemli müstahkem mevkii Tell-Bâşir(Turbessel)[356] Kalesi'dir. Tell-Bâşir(Turbessel) Kalesi, Sâcur nehrinin kıyısında[357], Gaziantep yakınlarında, Haleb'e iki günlük mesafede, olan kaledir. Geniş bir ovada bulunan

[350] Buna benzer ve daha büyük birçok karşılıklı mücadele, saldırı ve savaş daha gerçekleşecek, Haçlıların maneviyatları tamamiyle maddiyat üzerine kurulmuş bir düzen olduğu görülecektir. Ancak ne yazık ki Batılı tarihçiler bu saldırıları çok fazla gün yüzüne çıkarmadan anlatırlar. Ya da bazen sürtüşme gibi göstermeye çalışırlar.

[351] Karısı Godvere ve çocuklarının hasta olduğunun haberini de almıştı. Ancak Runciman'a göre çocukları ve karısı çok yaşamadılar (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.154).

[352] Albertus'ta "Castle of Maidens (Debaiesses) olarak geçen Kızlar Kalesi Payas'ın Kuzeyinde bulunmaktadır.

[353] Güçlü insanların savunduğu için bu adı alan kalenin Albertus'taki adı "Castle of the Young Men" (Debakalers)dir.

[354] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.181.

[355] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.181; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.154-155; Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.72

[356] Bu kalenin Haçlı kaynaklarındaki adı Turbessel'dir.

[357] Günümüzde Sacir Suyu olarak adlandırılan yer.

Tell-Bâşir'de, Haçlılar gelmeden önce Ermeniler ikamet etmekteydi[358]. Fırat'ın geçit yeri Kargamış'a olan yakınlığı ve Urfa'dan Antakya'ya giden yola hakim olması bakımından önemli bir askeri değer taşıyan kaleye, Arapça *Tillbaşer* dendiği gibi Ermenice de *Til Avedyatz* isimleri ile de adlandırılmaktaydı[359]. Şehrin geçmişi Asurlular zamanına kadar gitmektedir. Ancak Arap kaynaklarında Haçlı Seferleri öncesinde kaleden bahsedilmez[360].

Baudouin, Misis'ten ayrılıp Maraş'ta ana Haçlı ordusu ile birleştikten sonra[361] ve Ana Haçlı ordusu Antakya'ya doğru hareket ettiği esnada yine ona danışmanlık yapan Bagrat'ın tavsiyesine uydu-Çukurova Seferindeki gibi-. Ana Haçlı ordusunun sol kanadını koruyormuş gibi Maraş'ı terk eden ordunun birkaç kilometre yanında paralel bir yoldan onları takip etti[362]. Demirkent, bu yöne doğru giden Baudouin'in Bagrat aracılığı ile bu bölgede hakimiyeti olan kardeşi Goğ-Vasil ile irtibatta bulunduğunu ifade eder[363]. Ayrıca bu bölgeye doğru yönelen Haçlılar Ermenilerin yardımını çoktan almışlardı. Ermeniler Çukurova'da fiili olarak başlattıkları yardımı artık bölgelerine ayak basmış olan Haçlılara karşı sevinç gösterileri ve karşılamalar ile gösteriyorlardı. Haçlıları *"Hristiyanların ellerindeki demir kelepçeleri, ayaklarındaki demir zincirleri çözmeye gelen kişiler"* olarak görüyorlardı[364]. Ama

[358] Ernst Honigmann, "Tell Bâşir", *İA*, XII/1, s.145
[359] Arapça Tillbaşer *"müjde tepesi"* anlamına gelmektedir. Bunun Ermenicesi de Til Avedyatzd'dır (bkz.. *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.193 ve 219.dpnt); Angus Stewart, "Turbessel", *T.C.E*., IV, s.1206-1207.
[360] Honigmann, "Tell Bâşir", *İA*, XII/1, s.145.
[361] Demirkent, Baudouin'in Maraş'ta Ana Haçlı ordusuna vardıktan sonra abisi Godefroi'nın yanına gittiğini, ona planlarından bahsettiğini ve ağabeyinden Urfa'ya giderken yanında götüreceği yaya ve atlılardan oluşan bir birlik temin ettiğini söyler (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.37).
[362] Muhtemelen Baudouin'in rahat davranış şekli ve Ana ordudan ayrılışından sonra dahi kendi yönünü çizebilmesi belli bir müsaade ile sağlanmıştır. Ayrıca yöneldiği taraf açısından bakılırsa Haçlıların Antakya kuşatması için de stratejik bir yol ve güzergah olması ona Haçlıların müdahale etmediği yönünde bir kanaati bize verir. Ayrıca Runciman'da sol kanadı koruma görevi verildiği için Baudouin'e müdahale edilmediğini savunması görüşümüzü destekler (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.155). Runciman'a göre Baudouin'in bu yöne doğru gitmesinin sebeplerini haklı çıkaracak duruma da sahipti-Antakya'ya yardım edebilecek Türklerin bu bölgeden geçmesi ve bu verimli toprakların Haçlı Seferlerini gıda açısından takviye edebilecek konumda olması gibi-.
[363] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.13; Runciman, Baudouin'in bu bölgeye yönelme sebebini mantıklı bir düşünce ile açıklar. Ona göre Baudouin'in Fırat bölgesinde kendisine ve Haçlılara yarar sağlayacak bir devlet kurmaktan başka bir amacının olduğunu söylemek doğru olmaz. Gideceği bölgede amacına yönelik şartlar çok müsaitti. Burayı Müslümanların elinden savaşla, kayıpla almak zorunda kalmayacaktı çünkü burası kendisine dostça davranan, seferin başından beri kılavuz olan Ermenilerin elindeydi. Ayrıca İstanbul'dan beri Ermeni reisleri ile iletişim içinde olması bu bölgeye yönelmesinin sağlam dayanakları arasındadır (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.155).
[364] Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, s.34.

Runciman'ın da acı ifade ve itirafından da anlaşılabileceği gibi durum böyle olmayacaktı[365].

Albertus'a göre Baudouin, Fırat'ın batısında ilk olarak Türklerin elinde bulunan Tell-Bâşir'i aldı. Albertus, Baudouin'in bu kaleye Bagrat'ın tavsiyesi üzerine saldırdığını ve Tell-Bâşir halkının, Türkler yerine kendileri gibi Hristiyan olan Frankların hakimiyetini tercih ederek gizlice Baudouin ile anlaştıktan sonra, Türk garnizonun şehirden kovulduğunu kaydeder[366]. Radulphus ise onun bizzat bu şehri, halkının gönderdiği elçi heyeti tarafından şehre davet edildiğini aktarır[367]. Fulcherius ise Baudouin'in bu bölgedeki bir çok kaleyi kolaylıkla ele geçirdiğini ve onun gelişinin yerli halk tarafından sevinçle karşılandığını ve barış içinde teslim olduklarını belirtir[368]. Bu kaynaklardan hiçbiri Baudouin'in bu faaliyeti hakkında herhangi bir tarih vermezler. Sadece Urfalı Mateos bu olayları 547 ermeni yılı(25 Şubat 1098 – 24 Şubat 1099) vakaları içinde bahsetmek suretiyle Tell-Bâşir'in 1098 Şubat'ından sonra ele geçirildiğini ifade etmektedir[369]. Demirkent'in de ifade ettiği gibi Urfalı Mateos bu tarih noktasında hataya düşmüştür. Devam eden faaliyetlerine ve gelişmelere bakılacak olursa Baudouin, Tell-Bâşir'i daha önce, 1097 yılı sonlarında ele geçirmiş olmalıdır[370].

Böylece Fırat bölgesi için çok önemli bir stratejik kale olan Tell-Bâşir Haçlıların eline geçmiş oldu. Burası Haçlılar için çok önemli bir karakol görevi görecektir. Daha Sonra Baudouin Urfa'ya yöneldiği esnada Tell-Bâşir garnizonun komutanlığına Fer isimli bir ermeniyi getirdiğini Albertus bize aktarmaktadır[371]. Bu kale hem Urfa Haçlı Kontluğu hem de Antakya Haçlı Prinkepsliği için önemli bir

---

[365] Runciman'ın gerçekçi yaklaşımından biri de Ermenilerin, Haçlılara olan bu dostane, aşırı yardımsever tutumlarından kaybettiklerine yönelik itiraftır. Haçlı düşüncesi ve seferlerin de ana ruhunu temsil eden gerçekçi ifadelerden biridir. Ona göre; *"Bizler bugün artık o ümitle dolu, dop dolu "kurtarmak"-burada Ermenilerin, Haçlıları Müslümanlardan kurtarması vurgulanıyor- kelimesine güvenmemeyi öğrenmişizdir."* (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.155).

[366] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.165 ve 40.dpnt.

[367] Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana*, R.H.C. Occ., III, s.637.

[368] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.89, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.73.

[369] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.193; krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.14.

[370] Bu tarihlendirme de Demirkent'in yaklaşımı (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.14) ve Runciman'ın görüşleri paralellik arz eder (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.156).; Honigmann, "Tell Bâşir", *İA*, XII/1, s.145; Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, s.121.

[371] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.167.

stratejik değere sahip olacaktır[372]. Kuşatılma biçimiyle ilgili bilgi edinemesekte kalenin ele geçirilmesi için Baudouin uğraşmıştır.

6. RÂVENDÂN (RAVENDEL) KALESİ

Baudouin'in Fırat bölgesindeki ilerleyişi Tell-Bâşir'in ele geçirilmesinden sonra da devam etmiştir. Bu bölgede, stratejik ve önemli geçitleri uzun süredir koruyan müstahkem mevkilere yönelen Baudouin, burada kaynakların da aktardığı gibi ikinci olarak kuşattığı ve ele geçirdiği müstathkem mevkii Râvendân (Ravendel) kalesidir. Konumu itibariyle stratejik ve askerî bakımından çok önem arz eden bir kale olan Râvendân, Kilis şehrinin 28 km. kuzeybatısında, günümüzde Belenözü köyünün yanında, Afrin çayının doğusunda, çevreyi görüş açışı geniş, yüksek konik bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Kale, zirvedeki düzlükte kurulmuş olup, bu düzlük bir sur ile kuşatılmıştır. Sur, birbirinden farklı uzaklıkta köşeli veya yarım yuvarlak burçlarla bölünmüştür[373]. Kalenin giriş kapısı güneydedir[374]. Kale 11. Yüzyılda, Urfa'yı Antakya'ya bağlayan yol üzerinde, Afrin vadisinde önemli bir geçit yeri durumundaydı.

Urfa'dan Antakya'ya giden yol Fırat nehrinin batısında Sâcûr(bugin Sacir suyu) ırmağını aşarak Tell-Bâşir üzerinden Kuvayk[375] nehrinin batı kolu Sînâb'a[376] kadar uzayan oldukça düz ve yüksek bir havzadan geçmekteydi. Buradan ulaşım kolaydı. Buna karşılık Sînâb suyunun batısındaki arazi Afrin nehri vadisine kadar, kuzeyden güneye doğru uzanan Cabrî[377] dağının yüksek tepeleriyle kesilmiş olduğundan, yol bu dağ tepelerini kuzeyde ve güneyde ancak iki geçit vasıtasıyla aşmaktaydı. Kuzeydeki geçit Burc er-Rassâs (Turris Plumbea)kalesi tarafından

[372] Tell- Bâşir'in sonraki süreçte Musul valisi Mevdud tarafından da 1111 yılındaki Haçlılara karşı yaptığı ikinci seferde 28 Temmuz-22 Ağustos arasında da 26 gün kuşatıldığını kaynaklar tarafından da bilinmektedir (bkz., Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.379).
[373] Günümüzde bu surun büyük kısmı yıkılmış ve toprakla örtülmüş durumdadır.
[374] Kale ile ilgili günümüze kadar Arkeolojik bir çalışma bulunmamakla birlikte Haçlı kaleleri açısından ilk ve çok önemli çalışmalardan biri olan Işın Demirkent'in çalışması önem arz eder. Bkz., Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", *Belleten*, C.56 (1992), S.216, s.371-389; Ayrıca Mustafa S. Akpolat'ın Sanat tarihi açısından kale ile ilgili önemli bir makalesi de bulunmaktadır. Bkz., Mustafa S. Akpolat, "Haçlı Seferleri Sırasında Önem Kazanan Bir Ortaçağ Kalesi: Ravanda", *HÜEFD*, C.26, S.2 (Aralık 2009), s.17-32; Batılı tarihçilerin çalışmaları için bkz., David Morray, "Then and Now: A Medieval Visit to the Castle of al-Râwandân Recalled", *Anatolian Studies*, Vol.43 (1993), s.137-142; Angus Stewart, "Ravendel", *T.C.E.*, IV, s.1006-1107.
[375] Günümüzde "Balık Suyu" olarak adlandırılır.
[376] Bugün "Sinnep Suyu" adıyla adlandırılan Irmak.
[377] Bugün "Hayberi Dağı" olarak adlandırlan dağ.

gözleniyordu. Güneydeki geçit ise, önceleri Hısn Sinâb[378] adındaki bir Bizans kalesi ile korunmaktaydı. Fakat bu kalenin batısında inşa olunan Râvendân ile zaman içinde önemini kaybetmiş ve bundan sonra geçidin kontrolünü Râvendân üstlenmişti. Yol, buradan Afrin vadisi boyunca güneye inmekte ve Hârim'in kuzeyinden geçerek Antakya'ya ulaşmaktaydı[379].

Râvendân kalesi hakkında kaynakların verdiği en eski tarih 11.Yüzyıla aittir. Gerek İslâm gerekse Lâtin kaynakları bu kalenin varlığınından ilk defa Haçlı Seferleri sırasında bahsetmektedirler. İslâmi eserlerde er-Râvendân, Haçlı kroniklerinde Ravendel[380], Ravandel[381], Ravenel, Ermenice yapıtlarda ise Aréventan[382], şeklinde kaydedilmiş bulunan bu kalenin kesin olarak hangi tarihte inşa edildiği belli değildir[383]. Bununla birlikte kalenin corafi konumu ve Afrin vadisine hakimiyeti göz önüne alınacak olunursa, burasının çok eski devirlerde de bölgede hakimiyet kuranlar tarafından kullanılmış olabileceği, herhangi benzer bir ismin kaynaklarda yokluğuna rağmen, akla yakın gelmektedir. Kale Anadolu'da İslam Devleti ile Bizans'ın üç asır süren sınır savaşlarında kullanılmış olabilir. Buna çok müsait bir mevkii ve askeri özelliği sahiptir. Ancak Demirkent'in de belirttiği gibi Râvendân kalesi hakkında ilk bilgileri kaynaklarda 11.Yüzyıl olayları arasında öğrenmekteyiz[384]. Râvendân hakkında ilk bilgiler Haçlı Sefelerini konu alan Haçlı Lâtin kaynakları tarafından verilmiştir. Birinci Haçlı Seferi'nin en önemli

[378] Râvendân'ın karşısında bulunan ve güneydeki geçidi koruyan Hısn Sinâb ile ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. Elimizdeki az sayıda bilgilere göre Hısn Sinâb'ın Atabek İmâdeddin Zengi'nin Urfa'yı ele geçirmesinden sonra, Joscelin de Courtenay'in 1131 sonbaharında ölümünden sonra yerini alan oğlu II. Joscelin (1131-1151)'in elinde Tell-Bâşir ve Râvendân gibi az sayıdaki kaleler arasında oldığudur. Buralar da Nureddin Mahmud Zengi tarafından II.Joscelin'in yakalanması sonrası ele geçirilecekti. Ardından Bizans'a para karşlığı verilen kalelerden biri olmasıda muhtemeldir. Krş: Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.381 vd.

[379] Bölgenin coğrafi yapısı ve yol durumu için bkz; Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, s.117 vd.; krş: Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.376.

[380] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.165, 41.dpnt.

[381] Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, R.H.C. Occ., IV, Paris 1879, s. 361.

[382] *Extraits de la Chronique de Matthieu d'Edesse*, R.H.C., Doc. Arm., I, Paris 1869, s.87; krş: *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.235 ve 48.dpnt

[383] Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.372.

[384] Ortaçağ'da İslam fethine kadar bölgeye Bizans İmparatorluğu sahipti. Ancak Bizans kaynaklarında kalenin adına rastlanmamaktadır. İslamiyet'in Bizans'a Anadolu bölgesinde sınır teşkil etmesinden sonra başlayan İslam-Bizans savaşlarında sınırın güneyinde ve doğusunda kalan topraklar Avâsım ve Sugûr adı verilen askeri bölgeler olarak gelişmiş ve Bizans'a karşı taarruz ve müdafaa bakımından pek çok kale ile tahkim edilmişti. Ne var ki, bu kaleler arasında da Râvendan'a ve bu adı andıracak bir kayda rastlanmamıştır (Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.373).

kaynaklarından olan *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae* adını taşıyan eserinde Albertus Aquensis, Râvendân kalesinin Baudouin de Boulogne tarafından Türklerin elinden alındığını yazmaktadır[385]. Böylece kuvvetli bir konuma sahip ve Fırat'ın sağ kıyısını tamamıyla ele geçirmek için çok önemli iki önemli üs, Baudouin'in eline geçmiş oluyordu. Tell-Bâşir'de olduğu gibi Râvendân'ın ele geçirilmesinde de başta Bagrat olmak üzere Ermenilerin yardımı sağlandığı bilinmektedir. Yardım edenler arasında kaynakların Fer ve Nicusus[386] şeklinde aktardığı iki küçük Ermeni resinin varlığı bilinmektedir. Ancak en önemli faktör tabii ki Bagrat tarafından sağlanan kılavuzluk ve buraya kadar Baudouin'in şahsi danışmanlığını sağlamasıydı[387]. Bu desteği ödüllendirmeyi bilen Baudouin, Râvendân kalesinin kumandanlığını Bagrat'a verdiği gibi Tell-Bâşir garnizonun kumandanlığına ise Fer'in getirmiştir[388]. Râvendân Urfalı Mateos'un kaydına[389] göre 1117 yılına kadar Bagrat'ın idaresinde kaldı. Fakat 1117 yılında Baudouin du Bourg, Musul valisi Mevdud'un arka arkaya yaptığı seferler sonunda kontluğun doğu arazisinde uğradığı zararı, Fırat'ın batısında bağımsız veya yarı bağımsız şekilde Ermenilerin elinde bulunan arazi ve kaleleri zorla ele geçirmek ve bunları doğrudan kontluğua bağlamak amacıyla telafi etmeye çalıştı[390]. Böylece

---

[385] Albertus ayrıca Râvendân kalesindeki Türklerin, Tell-Bâşir'in düşmesinden dehşete kapılarak kaçmış olduklarını rivayet eder. Krş:Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.165; Bunun böyle olmadığını yukarıda açıklamaya çalıştık. Tabii olarak Albertus kendi bulunduğu tarafı yüceltmeye ve karşı tarafı aşağı ve güçsüz görmeye çalışıyor.

[386] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.166-167,43.dpnt.

[387] Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.375 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.14; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.156.

[388] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.166-167; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.156; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.14.

[389] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.260.

[390] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.258-261vd. Urfalı Mateos, Demirkent'in de vurguladığı gibi Haçlıların Ermenilere karşı yaptığı zulümleri açıkça ifade eder: *"...Birçok güzide prensler işkence altında ve hapiste öldürüldüler. Bunların birçoğunun gözleri çıkarıldı, bazılarının da elleri, burunları ve tenasül aletlerini kestiler, bazılarını da çarmıha gerdiler. Onlar masum çocukları, babalarına karşı duydukları nefretten dolayı cezalandırdılar. Onlar bu müthiş işkenceleri, bu Ermenilere, hazinelerini meydana çıkartmak için icra ettiler. İşte onlar, bu suretle her türlü vahşi ve haksız hareketlerle bu memleketleri birer harabeye çevirdiler. Onlar, her an fenalıktan başka bir şey düşünmeyip iyi ve hayırlı bir harekette bulunmadılar. Onların yaptıkları diğer birçok haksızlıkları yazmak istedimse de onların hâkimiyeti altında bulunduğum için buna cesaret edemedim."* Çok güçlü ifadeler olan bu aktarım ile birlikte çalışmamız boyunca vurguladığımız ve vurgulayacağımız olan durum yine ortaya çıkmıştır. Haçlıları birer kurtarıcı olarak gören ve onlara yardım eden Ermeniler bunun bedelini çekmeye çok kısa bir süre sonra başlamışlardır. Haçlıların tek amacı dindaşlarının dünyevî olanaklarıdır. Onlar Hristiyanlığı her zaman bir göz boyama ve çıkar temini için destek olarak kullanmışlardır.

Fırat'ın batısındaki bölgede bulunan Rabân, Birecik, Râvendân gibi birçok kale, mahalli Ermeni hakimiyetlerine son verilerek Urfa Haçlı Kontluğuna bağlandı[391].

1118 yılında Baudouin du Bourg'da, I. Baudouin'in ölümünden sonra Kudüs Krallığına seçilince, Urfa kontluğunun idaresini vêkaleten Birecik hâkimi Galeran du Puiset[392]'ye bıraktı. Fakat gittikçe baskısını arttıran Türk hücumları-özellikle Mardin Artuklu emîri İlgazi'nin Urfa ve Antakya'yı hedef alan seferleri-karşısında Urfa kontluğunun idaresi yeniden bölgeyi iyi tanıyan Joscelin de Courtenay'e verildi (1119). Joscelin de Courtenay'in 1131 sonbaharında ölümünden sonra yerini alan oğlu II. Joscelin (1131-1150) zamanında Musul valisi Atabeg İmâdeddin Zengi'nin yaptığı saldırılar sonunda, kontluğun doğu bölgesindeki bir çok kale Türklerin eline geçti. Zengi'nin ileride bahsi geçecek olan ve bir ay süren Urfa kuşatması sonrası 24 Aralık 1144'de Urfa'yı fethi ise, Urfa kontluğuna fiilen son verdi[393]. Bununla beraber II. Joscelin Fırat'ın batısında Tell-Bâşir merkez olmak üzere, aralarında Râvendân'ın da bulunduğu birkaç kaleyi elinde tutabildi. Ancak onun bu bölgedeki hakimiyeti çok uzun sürmedi. 1146 yılında İmâdeddin Zengi'nin ölümünden sonra oğlu Nureddin Mahmud Zengi'de babasının izinden gidip Haçlılara karşı savaşmaya devam etti ve II. Joscelin'in elinde kalan arazi ve kaleleri ele geçirmek için savaş verdi. II. Joscelin, gittikçe zorlaşan durumu görüşmek üzere Antakya'ya giderken bir Türkmen grubu tarafından yakalandı ve bunu duyan Nureddin'in gönderdiği birliğe teslim edilerek Haleb'te zindana atıldı[394]. Böylece Urfa kontluğundan geriye kalmış bu arazi, sahipsiz duruma düştü. Haçlılar için hem Haleb hükümdarı Nureddin'e hem de Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'a karşı bölgeyi savunmak imkansız hale gelmişti. Bu sebeple durumu değerlendiren Manuel Komneneos'un bu araziyi satın almak

[391] Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.379-380.

[392] Galeran du Puiset, Baudouin du Bourg'un teyzesinin oğluydu. 1108 yılından sonra doğuya gelmiş ve kuzeni Urfa kontu Baudouin du Bourg'un hizmetine girmişti. Adı ilk defa 1117 yılında Birecik'in Baudouin tarafından Ermeni Apılgarip'in elinden alınışı olayında geçer. 1122 yılında Artuklu beyi Belek tarafından Joscelin ile birlikte esir alınarak Harput'ta hapse atıldı. Kesin olmamakla beraber esaretteyken Artuklu emîri Timurtaş tarafından öldürülmüştür. Galeran'ın öldürülmesiyle ilgili olarak bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.279; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.89 Krş: Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* C.II, TTK Yay., Ankara 1994, s.58 ve 245.dpnt.

[393] İmâdeddin Zengi'nin hayatı ve hakimiyet mücadelesi için ayrıca bkz., Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangi (521-541/1127-1146)*, Atatürk University Press., Erzurum 1978.

[394] Urfa kontu II. Joscelin esarette 9 yıl yaşadı ve 1159'da Halep'de zindanda öldü. Bkz., Robert Lawrence Nicholson, *Joscelyn III and the Fall of the Crusader States 1134-1199*, Brill Pub., Leiden 1973, s.21.

üzere yaptığı teklifi kabul eden II. Joscelin'in hanımı Beatrice, miktarını tam olarak bilemediğimiz torbalar dolusu altın karşılığında Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Ayntâb, Dülük ve Râvendan kalelerini Bizans'ın Kilikya'daki valisi Thomas'a teslim etti[395].

1151 ilkbaharında Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ve Mardin Artuklu emîri Hüsameddin Timurtaş Bizans garnizonlarına hücum ederek bu kaleleri ele geçirip paylaşırken, bölgedeki diğer küçük kaleleri ele geçirdiler. Sultan Mesud Ayntâb ve Dülük'e, Timurtaş Samsat ve Birecik'e sahip olurken, Nureddin Mahmud Râvendân, Kûrus, Burc er-Rassâs ve Tell-Bâşir'i eline geçirdi. Böylece 1097-1151 yılları arasında 54 sene Haçlıların hakimiyeti altında kalmış olan Râvendân kalesi yeniden Türkler tarafından ele geçirilmiştir[396].

Bu iki kalenin ele geçirilmesiyle ilgili açıklanması ve vurgulanması gereken önemli bir nokta vardır. Batılı tarihçilerin-Runciman dahil- aksine Işın Demirkent'in açıklama gereği duyduğu bir gerçek aslında Fırat bölgesindeki bu kuşatma ve hakimiyet mücadelesinin söylendiği kadar kolay ve Türk garnizonlarının –korkarak- geri çekildiği yerlere kolayca yerleşme biçiminde olmadığıdır. Baudouin'in Maraş'tan ayrıldıktan sonra Fırat bölgesindeki faaliyetlerinden üç ay kadar sonra Urfa'yı ele geçirmesi Baudouin'in kolaylıkla buraları ele geçirmediğinin kanıtıdır. Çünkü Türkler sayıca az olmalarına ve Hristiyan halkın ihanetine rağmen, yurt edinmeye çalıştıkları bu topraklardan kolayca uzaklaştırılamıyorlardı. Böylece bu faaliyetlerden bahseden Batılı tarihçilerin[397] genel olarak kabul etmelerine rağmen ve bölgedeki Ermeni ve Hristiyan halkın büyük çaplı yardımlarına rağmen buraları ele geçirmelerinin kolay olmadığını savunan Demirkent'in görüşü tutarlıdır. Şayet Ekim

[395] Demirkent ayrıca Manuel Komnenos'un bu altı kaleyi para karşılığında almak istemesinin Bizans devletinin bu bölgeyi elinde tutacağından emin olduğu anlamına gelmediğini söyler. Çünkü Manuel Komnenos muhtemelen ilerideki gelişmeler içinde Türklere karşı giriştiği mücadeleyi kazandığı takdirde, Haçlılara karşı Antakya ve Urfa ile birlikte bu bölge üzerindeki hak iddiasını perçinlemek istiyordu. Bunun için atılmış bir adımdı. Manuel, 1176 yılında Myriokephalon'da Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın ordusu karşısında perişan olup büyük bir yenilgiye uğrayıncaya kadar hep Türkleri Anadolu'dan atma hayalleri ve amacı içindeydi. Krş: Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.381 ve 43 dpnt.

[396] Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.382.

[397] Batılı tarihçilerin görüşleri için bkz.,Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem,* I , s.58; Claude Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Instıtut Français De Damas, Paris 1940, s.210; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.156; Karşı görüşü savunan Demirkent'in görüşleri için; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.17; Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", s.374-375.

ortalarında başlayan Fırat'ın ele geçirilme mücadelesi yıl sonuna kadar sürmüş ve burada bulunan her kaledeki Türk garnizonu sonuna kadar savaşını vermiş olmalıdır ki Haçlılar kolaylıkla buraları ele geçirememiştir.

Baudouin'in Fırat bölgesindeki bu önemli iki kaleyi ele geçirmesi aslında onun asıl amacına hizmet etmiştir. Haçlı reislerinin bölgede hakimiyet istekleri onları her zaman daha büyük şehirleri ve daha güçlü müstahkem mevkiileri ele geçirmeye sevk ediyordu. Şüphesiz ki Baudouin'de her ne kadar önemli de olsa Fırat bölgesindeki bu kaleleri bir adım olarak kullanmayı bekliyordu. Bu kalelerin kuşatılma sistemleri ve mücadeleler ile ilgili çok detaylıca bilgi bulunmasa da Baudouin'in hareket tarzı ve zaman faktörü burada güçlü bir Türk savunmasının denendiğini ancak hem sayı hem yerel halk tarafından uğranılan ihanet sebebiyle bunun başarıya ermediğini söylememiz mümkündür. Baudouin ise beklediği fırsatı Urfa hakimi Toros'un aracılığıyla sağlamış ve çok büyük bir müstahkem mevkiyi ve şehri ele geçirmek için yola çıkmıştır.

7. URFA (EDESSA) KALESİ

Çalışmamız için önem arz eden kalelerden biri de Urfa (Edessa) kalesidir. Aslen Urfa kalesi herhangi bir kuşatma olmadan Haçlıların eline geçmiş olmasına rağmen müstahkem mevkisi ve bölgesel konumu açısından Anadolu için önemli bir kale ve şehridir. Daha sonra birçok kez kuşatılan ve hatta Müslümanlar tarafından yeniden ele geçirildiği için Avrupa'da İkinci Haçlı Sefer'nin görünen sebebi olacak kadar önemli bir konuma sahiptir. Biz burada kalenin Haçlılar tarafndan ele geçirilişi ve Antakya kuşatmasına olan etkisinden bahsetmeye çalışacağız. Ayrıca Urfa kalesinin, şehrin kaderinde oynadığı önemli role vurgu yapacağız.

Urfa şehri, "Urfa Platosu" adı verilen geniş bir platonun orta kesiminde kurulmuştur. Musul'u Halep'e bağlayan kadîm yol üzerindedir. Damlacık dağının eteğindeki bir tepede şehre hâkim heybetli kalesi yükselir. Halk rivayetlerinde Hz. İbrâhim ve Nemrûd hikâyelerine konu olmuş, "kutsal şehir, peygamberler şehri" gibi tanımlamalarla anılmıştır. Hatta şehrin Nemrûd tarafından kurulduğuna inanılmıştır. Burası ayrıca Hristiyanlık tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Anadolu-Irak ve Suriye'yi birbirine bağlayan el-Cezîre'nin Diyârımudar bölümünde kalan şehrin ne

zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Bugünkü Şanlıurfa'yı içine alan bölge Milâttan Önce 1000'den başlayarak Asurlular, Medler ve Persler dönemini yaşadıktan sonra milâttan önce 332'de Makedonyalılar'ın eline geçmiş, İskender'in ölümünden Romalılar'ın hâkimiyet kurmasına kadar İskender İmparatorluğu'nun vârisleri olan Selevkoslar (Selefkiler), krallıkları ile birlikte Roma, Bizans, Ermeni, Haçlı, Eyyubî ve nihayetinde Türk idaresi Urfa'ya hakim olmuştur. Bilinen fakat kısa süre kullanılan en eski adı Edessa, Selevkoslar dönemine uzanmaktadır[398]. Urfa'nın bu geçmişi, stratejik konumu ve Baudouin'in amaçları doğrultusunda mükemmel bir hedef olduğunu söylemek mümkündür. Böylece Urfa'daki halk yaklaşmış olan Haçlıların yönetimini istemekte, Haçlılar da bir siyasî varlık kurabilecekleri kadar büyük bir kale ve şehre sahip olmak istemekteydiler. Bu şans ilk olarak Baudouin'in eline geçecekti.

7.1. Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu (7-10 Mart 1098)

Baudouin'in Fırat bölgesinde ele geçirdiği kaleler ve bölgelerden sonra yukarıda da bahsettiğimiz gibi bölgedeki yerel halk olan Ermeniler artık Haçlıların yardımını ve yöneticiliğini düşünmeye başlamıştır. Bu düşünceden hareketle 1098 yılı Ocak ayı içinde, Baudouin Tell-Bâşir'de bulunduğu bir sırada, Toros'un gönderdiği elçi heyeti onu Urfa'ya davet etmiştir. Urfa piskoposu ile şehrin eşrafından 12 kişiden oluştuğu bildirilen[399] bu heyet Baudouin'den şehirlerini

---

[398] Urfa'nın tarihsel geçmişi, coğrafi özellikleri ve yapısıyla ilgili olarak bkz., Fikret Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi(Başlangıcından H.210-m.825'e Kadar)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1960; Ahmet Nezihi Turan, "Şanlıurfa", *TDVİA*, C.38, s.336-341; Ernst Honigmann, "Urfa", *İA*, XIII, s.50-57; Urfa'nın, Selçukluların Anadolu'ya gelişlerinden Haçlı Seferleri başlangıcı öncesinde durumu hakkında ayrıca bkz., Erdoğan Merçil, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa'nın Durumu", *Belleten,* C.52 (Ağustos 1988), S.203, s.461-474; Urfa şehrinin Haçlı dönemi ve Urfa Haçlı Kontluğu ile İlgili çalışmalar için bkz., André Alden Beaumont, "Albert of Aachen and the County of Edessa", *The Crusades and Other Essays*, Ed. Louis J. Paetow, Crofts Pub., New York 1928, s.101-138; Robert Gardiner, "Crusader Turkey: The Fortifications of Edessa", *Fortress: The Castles and Fortifications Quarteley*, S.2 (1989), s.23-35; Christopher MacEvitt, "Edessa, City of", *T.C.E.*, II, s.378-379; Christopher MacEvitt, "Edessa, County of", *T.C.E.*, II, s.379-385.

[399] Gelen bu elçilik heyetinin 12 kişiden oluştuğundan sadece Albertus Aquensis bahseder (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.168-169) Demirkent'in de ifade ettiği gibi Albertus gelen bu eşraf için *"-along with twelve of the greater governors of the town, whose advice was trusted by all ranks of the town and region-(...kararlarına göre bölgenin bütün işlerinin yürütüldüğü, ahalinin en ileri gelen on ikisi)"* ifadelerini kullanmaktadır. Urfa'da böyle bir "Onikiler istişare heyeti"'nin bulunmuş olmasının mümkün olduğunu söyleyen Demirkent Fulcherius Carnotensis ve diğer Haçlı kaynaklarının böyle bir müesseseden bahsetmemelerine rağmen Urfalı Mateos'un, Bozan'ın Urfa'ya hakim oludğu dönem içinde Urfa'nın 12 ileri gelenini idam etmesini anlatırken, böyle bir eşraftan kurulan yapılanmanın var olduğunu söylemesinin (bkz., *Urfalı Mateos*

civardaki Türk beylerinin akın ve saldırılarından korumak üzere Urfa'ya gelmesini istemekteydi.

Haçlı kaynakların[400], Toros'un Baudouin'e gönderdiği bu heyetin ona, şehirlerini Türklerin taaruzlarına karşı koruması karşılığında Urfa'nın gelirini, vergilerini ve iktidarı paylaşması teklifinde bulunduğunu aktarırlar. Bu kaynaklara göre Toros yaşlı ve çocuksuz[401] olduğu için Baudouin'i tebennî yani vâris edinmeyi kabul etmiştir. Buna karşılık *Urfalı Mateos* ile *Anonim Süryani Vekayinâmesi* bu durum için sadece Toros'un Baudouin'i Türklere karşı yardıma çağırdığından bahsederler[402]. *Urfalı Mateos*, Toros'un Baudouin'e Urfa'ya geldikten sonra kıymetli hediyeler verdiğini ve onunla bir anlaşma yaptığını kaydederken, *Anonim Süryani Vekayinâmesi* bu ittifak ve hediyelerden bile söz etmeyerek, Toros'un Haçlı reisini istemeyerek ve ancak Türk baskısından bunalmış halkın ısrarına boyun eğmek suretiyle Urfa'ya davet ettiğini belirtmektedir[403].

Bu gelişmeler sonunda elçilik heyeti ile anlaşan Baudouin Urfa'ya gitmeye karar vermişti. Onunla birlikte sefere katılanların sayısı hakkındaki farklı görüşlere[404] rağmen az bir kitle ile yola çıktığı ve ele geçirdiği kalelere de garnizonlarını bıraktığı

Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), s.173) bu grubun var olduğuna delil olarak gösterir. Mateos'un vurgu yaptığı *"...oniki zengin ve yüksek mevki sahibi Ermeni"* bahsi geçen onikiler grubunu karşılar.Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.17-18 ve 77.dpnt.

[400] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.90, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.73-74.; Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos*, R.H.C. Occ., IV, Paris 1879, s.165; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.168-169 Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.18 ve 79.dpnt.

[401] *Anonim Süryani Vekayinâmesi-The First and Second Crusades From an Anonymous Syriac Chronicler*, trans. A.S. Tritton with notes by H.A.R. Gibb, JRAS (Journal of the Royal Asiatıc Society of Great Britain and Ireland), Vol.65/1 (January 1933), s.70; Türkçe çevirisi için; Vedii İlmen, I. Ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi, Yaba Yay., İstanbul 2005, s.11.

[402] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.194.

[403] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, *a.g.e.*, İng. Çev., s.70, *a.g.e.*,Türkçe çev. s.10-11.

[404] Demirkent, Baudouin'in Urfa'ya Seferine katılanların sayısı hakkında iki kaynağın bize bilgi verdiğini ve bu iki kaynağın ayrılığının ise görünüş itibariyle olduğunu ifade eder. Şöyle ki, Fulcherius Carnotensis bu kuvvetin tam teçhizatlı 80 şövalyeden ibaret olduğunu kaydetmiş (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.90, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.74), diğer kaynak Albertus Aquensis ise şövalye sayısını 200 olarak belirtmiştir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.169). Fulcherius'un 80 şövalyesinin tam teçhizatlı, yanlarında maiyet ve at uşakları bulunan asilzade sayısına denk geldiği düşünülecek olursa iki kaynak aslında pek bir fark olamadan hemen hemen aynı sayıları farklı ifade biçimleriyle kaydetmektedir. Ayrıca Urfalı Mateos ise Baudouin'in Urfa'ya 60 şövalye ile geldiğini aktarır (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.194). Demirkent, ayrıca Fulcherius'un da belirtmiş olduğu gibi, Fırat batısında önceden eline geçmiş bulunan müstahkem mevkilere-Tell-Bâşir, Râvendân vb.- garnizonlar bırakmış olduğunun unutulmamasını söyler. Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.22 ve 95.dpnt

göze alınırsa Urfa'yı herhangi bir mukavemete gerek duymadan alabileceği görüşüne sahip olarak yola çıktığını söylemek yanlış olmaz.

Baudouin'in yanındaki kuvvetle beraber yola çıktığını muhtemelen çevredeki Ermeniler gibi Türk Beyleri de haber almıştı. Türk savunması Haçlıların her hareketine karşı yapılıyordu. Urfa'ya doğru giden bu kitlenin de durdurulması en azından durdurulmayı denenmesi dahi önemliydi. Baudouin'in durdurulma görevi yol üzerinde bulunan Samsat (Sümeysat) Beyi Balduk'un elindeydi[405]. Haçlı kaynaklarından iki tanesinin[406] ortak vurgusu Türk kuvvetlerinin Baudouin'in önünü kesmeye çalıştığı yönündedir. Albertus sayıyı biraz abarttığı bir kuvvetin-20.000 kişi kadar- Türklerin ve ayrıca zindandan serbest bırakılmış olan Bagrat tarafından tahrik ve teşvik edilen diğer bir takım düşmanların[407], Fırat'ın doğu sahilinde Baudouin'e pusu kurduğunu, bunun farkına vardığı zaman Haçlı reisinin geldiği yoldan Tell-Bâşir'e geri döndüğünü ve Türklerin dağılıp müstahkem mevkilerine geri çekilmelerinden sonra Fırat'ı geçerek yoluna devam ettiğini anlatırken[408], Fulcherius ise geceleyin nehri geçtikten sonra tüm gece yola devam ettiklerini ve çevredeki şehirlerden ve kalelerden gelecek olan Türk saldırılarından çok korktuklarını ve bu yüzden mümkün olduğunca buraların uzağından geçtiklerini ifade eder. Ayrıca ertesi gün rastladıkları bir Ermeni'nin[409] kalesinde misafir edildiklerini anlattıktan sonra bunun onlar için büyük bir şans olduğunu ve bu sayede Samsat'taki Türklerin onlar için kurdukları pusu ve tuzakları öğrendikten sonra bu tehlikelerden dolayı Türklerin gitmesini beklemek için, iki gün burada vakit geçirdiklerini aktarmıştır[410].

Fulcherius, Türklerin kendilerine doğru ilerlediğini ve bulundukları kale önünde etrafı yağmaladıklarını, kendilerinin sayılarının çok olmamasına rağmen

---

[405] Muhtemel görüşe göre ve kesin olmamakla birlikte Balduk'a bu görev Belek veyahut Sultan Kılıç Arslan tarafından verilmiştir. Ayıntılı bilgi için bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.23 vd.

[406] Bu Haçlı kaynakları Albertus (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.169 vd.) ve Fulcherius (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.90 vd., *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.74 vd.)'tur.

[407] Tam olarak hangi düşmanların ifade edildiği netlik kazanamamıştır. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.23 vd.

[408] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.169.

[409] Bu kalenin adı ve Ermeni hakimi ile ilgili bilgilerin bulunmadığını söyleyen Demirkent, Fulcherius'un R.H.C.'deki neşrindeki notta verilen Gerger Hakimi Konstantin isminin başka kaynakta bulunmadığını ifade eder. Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.23 ve 98.dpnt

[410] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.90, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.74.

Türklerin karşılarına çıktıklarını, ok yağmuruna tutulduklarını ancak kimseye bir şey olmadığını, söyledikten sonra karşı taraftan (Türklerden) ise sadece bir kişinin mızrakla öldürülmüş olarak geride bırakıldığını ve Türklerin buradan uzaklaştığını aktarır[411].

Baudouin bu olaydan sonra başka bir saldırıya uğramadan Urfa'ya doğru ilerlemiştir. Yol üzerinde Fulcherius'un[412] da aktardığı gibi yanlarından geçtikleri bölgelerden akın akın haçlar ve bayraklarla karşılarına çıkan Ermeni ve Hristiyan halkın sevinciyle karşılaştılar.

6 Şubat 1098'de[413] Urfa'ya varan Baudouin halk tarafından sevinç gösterileri ile karşılandı. Urfa'nın Hristiyan ahalisi başlarına kısa zamanda gelecek felaketleri düşünmeden Haçlıları iyi göstermek için ellerinden geleni yapmaktaydılar. Kendilerini Türkler'den kurtaracak olan Haçlıların ellerini, ayaklarını ve elbislerini öpen halkın heyacanı büyüktü[414].

Demirkent, Baudouin'in Urfa'ya geldikten sonra bütün batılı Haçlı Seferleri tarihçilerinin ısrarla üzerinde durduğu meşhur tebennî merasiminin[415] büyük bir ortaçağ olayını süsleyen menkıbevi bir motiften ibaret olduğunu söyler. Her şeyden önce belirtilmesi gereken, bu hikayenin bütün batılı yazarlar için ilgi çekici ve romantik bir konu olduğudur. Ancak bu bir kenara bırakılırsa bu dönemin gerçek şahidi biri yerli (Urfalı Mateos) diğeri Haçlı (Fulcherius Carnotensis) iki önemli kaynağının[416], Baudouin'in Toros tarafından tebennî edilmesi hususundan hiç bahsetmemelerine rağmen modern batılı yazarların, gerçekten uydurma olduğu çok

---

411 Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.90-91, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.74-75.

412 Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.90-91, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.74-75.

413 Demirkent, Baudouin'in Urfa'ya vardığı tarihin bulunması konusunda Gindler'in doğru tesbitini övüp onun hakkını teslim ettiği gibi, Runciman'ın bu tarihi kullandığını ancak nereden aldığını kaydetmediğini, Hagenmeyer'in 20 Şubat diye verdiği tarihi hatalı olduğunu ve bunu kendisinin açıkça olmasa da kabul ettiğini vurgular. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118),* s.24 ve 100.dpnt.

414 Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.91, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s. 75.

415 Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.157'da büyük bir haz ile anlatılan Urfa hakimi Toros'un, Baudouin'i evlat edinme merasimi.

416 *Anonim Süryani Vekayinâmesi'de* bu kaynaklar arasına katmak gerekir ancak bu eserde de böyle bir merasimden bahsedilmemektedir.

belli olan bu hikayeyi tekrarlayıp durmalarını anlamak mümkün değildir[417]. Demirkent bu tebennî mevzusunu bütün detaylarıyla anlatır ve doğru olanın böyle bir şey olmadığı, ana kaynaklardan verdiği örneklerle kanıtlar ve batılı tarihçilerin kaynakları dahi kendi görüşlerine uygun kullanarak bu mevzuyu büyütmesinin sebebi olarakta şu ifadeleri kullanır: *"Kaynak kritiğinin bu şekilde kötüye kullanılması ancak ilmî hayatlarını belli bir konuya hasretmiş olan müelliflerin, mevzularına ve bu mevzuunun baş aktörlerine karşı duydukları aşırı sevgi ve ilginin bir ilhamından başka bir şey olmasa gerektir"*[418]. Çalışmamız için çok mühim bir mesele olmamasına karşın Hocamızın bu görüşünü teyit etmemiz ve bundan sonraki çalışmalarda da Türk bakış açısının vurgulanması için böyle yanlışların düzeltilmesi için biz de bu mevzudan bahsetmeyi uygun gördük.

Toros, Baudouin geldikten sonra onunla anlaştı ve sonra da Baudouin Samsat (Sümeysat) üzerine bir sefere çıktı. Samsat, önemli bir şehir ve kaleye sahipti ve buradaki Türk Beyi Balduk, Urfa'ya karşı uzun süredir saldırılarıyla bir baskı oluşturmaktaydı[419]. Ayrıca Urfa'yı batı ile arasındaki bağlantıyı koparacak olan stratejik bir mevkiye sahip olan Samsat'ın ele geçirilmesi önemli bir görevdi.

Baudouin'in bu Samsat seferine Urfa'daki atlı ve yaya askeri birlikler ile kendisine bağlı Frank şövalyeleri katılmıştı. Albertus'a[420] göre Baudouin Samsat'a

---

[417] Batılı tarihçilerin "Tebennî (Oğulluk Edinme) hikayesine yaklaşımı için bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.55 vd.; Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, s.210; Runciman'ın tasvirini aktarmamız herhalde bu mevzuya olan yaklaşımı çok güzel özetler. O tebennî'nin gerçekleşmesini şöyle nakleder: *"...O zamanlar Ermenilerin izledikleri âdete göre yapılan tören gerçekte yetişkin bir adamdan ziyade küçük bir çocuğun oğul edilmesine daha yaraşacaktı: Baudouin belden yukarı soyunmak zorunda kalmış, Toros da giymiş olduğu çok geniş bir gömleğin içine bu oğul azmanını zorla sıkıştırmıştı; bundan sonra yeni baba ve yeni oğul göğüslerini birbirine sürtmüşlerdi. Bundan sonra aynı seramoni Toros'un karısı ile tekrarlanmıştı."* (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.157); Bu görüşleri savunanların kaynağı ise Albertus (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.171) ve Guibertus Nogenti (Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos*, R.H.C. Occ., IV, s.165)'dir. Bu görüşleri tek tek çürüten Demirkent'in görüşü için bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.25-27.

[418] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.27; Ayrıca Demirkent Baudouin'in Toros'a oğulluk olması meselesini başından beri uydurma kabul addeden tek batılı alimin Heinrich von Sybel olduğunu, Beaumont'un da bu meseleyi şüpheli addettiğini ifade eder. (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118*, s.27, 113.dpnt).

[419] Balduk'un Urfa üzerindeki baskısı büyüktü. Sürüleri ele geçiriyor, tarlalarını baskına uğratıyor ve hatta zaman zaman şehri haraç vermeye zorluyordu.

[420] Edgington burayı belirleyemediği gibi Albertus'un kullandığımız İngilizce çevirisinde buraya "St. John" şeklinde bir isimlendirme kullanmıştır (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.171-173 ve 50.dpnt). Muhtemelen burayı belirleyemediği için kelimeden yola çıkarak böyle bir isimlendirme kullanmıştır. Şayet bu isimde bir yer herhangi bir kaynağımızda da geçmemektedir.

vardığında, savaşçılık vasıflarını yitirmiş olan Ermeni kuvvetleri Türklerin önünden kaçması üzerine sefer başarısızlığa uğramıştır. Çarpışmada 6 şövalyesini kaybeden ve sadece kendi kuvvetleriyle bir başarı elde edemeyeceğini anlayan Baudouin, hiç olmazsa Türklerin Urfa bölgesine olan akınlarını önlemek için, Samsat-Urfa arasındaki yolda, Samsat'a çok yakın bir yerde Sanctum Iohannem adlı bir köyü tahkim etmiş ve buraya bir miktar şövalyeyi garnizon olarak bıraktıktan sonra yanında yalnız 12 şövalye ile kalmış olduğu halde Urfa'ya geri dönmüştür[421]. Urfalı Mateos'a göre ise Toros Baudouin'in Urfa'ya geldiği sırada şehirde bulunan Gerger hakimi Konstantin'i de refakatine vermek suretiyle, Baudouin'i Samsat'ı kuşatmaya ve Balduk'a karşı savaşmaya gönderdi. Şehirdeki bütün askerlerle bölgenin bütün piyade kuvveti ve Frank şövalyeleri beraber yola çıktılar. Bu büyük kuvvet Samsat'a varıp şehrin varoşlarını yağmaladı. Türkler önce savaşmaya cesaret edememekle beraber Hristiyanların yağmaya daldıklarını görünce 300 atlı ile ani bir hücum yaparak Frankları bozguna uğrattılar ve bunları kendileriyle birlikte gelmiş olan bütün kuvvetlerle birlikte kaçmaya zorladılar. Samsat'tan Til'e kadar kovalayıp 1.000 kişiyi öldürdüler. Baudouin ve Konstantin Urfa'ya döndüler. İki taraf arasındaki bu çarpışma 547 Ermeni yılında(25 Şubat 1098-24 Şubat 1099)meydana gelmiştir[422].

Gerçekleşen bu seferle ilgili bilgi veren bu iki kaynağın da bilgileri birbirlerine kısmen benzer. Aralarındaki bilgi farklarını Demirkent gayet iyi açıklamıştır[423]. Albertus'un bu seferin sonucu ile ilgili verdiği bilgi kabul görmüştür. Şöyle ki Baudouin ve Franklar Samsat yakınlarında, Urfalı Mateos'un belirttiği gibi, büyük bir başarısızlığa uğramış olsalardı, olayların bundan sonraki kısmı Franklar için uygun bir biçimde gelişemezdi. Yenilmiş ve güçsüz bir birliğin Urfa'ya tekrar üstün konumda dönebilmesi Demirkent'in de vurgu yaptığı gibi mümkün değildir.

Zaten Demirkent Albertus'un bahsettiği buranın yerli bir adın Latince tercümesi olabileceğini ancak bunun Grekçe ve Ermenice aslını tesbit edemediği vurgular (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.29).

[421] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.171-173; Demirkent Baudouin'in Sanctum Iohannem mevkiisine bıraktığı 70 kişilik bir grubu garnizon olarak bıraktığından yola çıkıp, kaybettiği 6 şövalye ve 12 şövalye ile geri döndüğünü hesaplayıp toplamda 88 kişilik bir şövalye grubu ile yola çıktığını savunur (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.28 ve 117.dpnt).

[422] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.194; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.28-29.

[423] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.29-30.

Zaten Runciman'da Baudouin'in Samsat'ta geri çekilmesinden çok Samsat-Urfa arasında güçlendirip bir garnizon bıraktığı Aziz Iaoannes[424] isimli köyün Türk akınlarını azalttığı için, Baudouin'in lehine bir avantaj olarak görüldüğünü vurgular[425]. Bu durum da Urfa'da onun hala güçlü bir konumda olmasının sebeplerinden biri olarak görülebilir.

Baudouin'in başarısız Samsat seferi sonrasında Urfa'nın durumunu değiştiren çok önemli bir gelişme yaşandı. Şehrin Ermeni hakimi Toros, Urfa halkı tarafından bir suikast sonucu öldürüldü. Bu durumdan sonra da Baudouin'nin eline Urfa'nın tek başına hakimi olma fırsatı geçmiştir.

Bu suikastin gerçekleşme biçimini, sebeplerini ve Haçlıların ne oranda bu gelişmenin içinde yer aldığı konularına etraflıca değinen Demirkent'e göre[426] Baudouin'nin Samsat'tan döndükten sonra Toros'un suikaste uğrayacağından haberinin olmaması mümkün değildir. Urfalı Mateos'un Toros'un yaptıklarını övmesi ve öldürülmesini hainçe görmesi ve Baudouin'in iç kaleye kaçan Toros'un canının bağışlanması noktasında verdiği yemine uymamasını ve sonucunda isyancıların teslim olan Toros'u parçalara ayırarak öldürdüklerinden duyduğu nefretle olaylardan bahseder[427]. *Anonim Süryani Vekayinâmesi* ise sadece isyancıların Toros'a karşı giriştiği hareketten bahseder ve Haçlılar ile Toros'un arasını açan isyancıların, onu kovalayıp alt kaleye sığındıktan sonra canının bağışlanması karşılığında şehri terk etmeye müsaade etmeleri için isyancılardan yemin istediğini, ancak isyancıların yemin etmelerine rağmen Toros'a izin vermeyip onu öldürdüklerini aktarır[428].

Haçlı kaynaklarından Albertus ve Fulcherius'un bahsettiği bu olayda ise Albertus'a göre Baudouin'in şehre geldikten sonra şehir halkının ve yöneticilerin Toros'u öldürme planları kurdukları ve yerine Baudouin'i geçirmek istediğinden, Halkın Toros'tan nefret ettiğini ve Onun Türklere karşı Urfa'yı koruyamadığı ancak Baudouin'in bunu daha önce yaptığı gibi bundan sonra da şehri koruyabileceğini

[424] Yukarıda bahsedilen Sanctum Iohannem yani Albertus'taki St. (Saint) John (bkz., 414.dpnt).
[425] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.158.
[426] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.30-36.
[427] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.194-195.
[428] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, *a.g.e*, İng. Çev., s.70, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.11.

düşündükleri için Gerger hakimi Konstantin'i de çağırıp Toros'a karşı yapacakları suikastten bahsederler. Albertus'ta[429] Baudouin tamamen suçsuz ve arabulucu gibi gözüktüğü gibi, Baudouin'in elinden hiçbirşey gelmediği vurgusu vardır. Fulcherius ise olaylara göz şahidi olması muhtemel bir durumda iken bu olayı detaylıca anlatmamış, Baudouin ve adamlarının Toros'un ölümünü engelleyemediği için çok üzgün olduğunu vurgulamakla yetinmiştir[430].

Haçlı kaynaklarında görüldüğü gibi olay tamamen taraflı bir biçimde anlatılmaktadır. Demirkent'in vurguladığı gibi kaynaklar yüzeysel olarak incelense dahi Baudouin'in bu suikastte önemli bir rolü olduğu muhakkatır. Bunu Albertus ve Fulceherius'un suikasti hazırlayanların önceden Baudouin'e haber verdiklerini gizlememelerinden anlamak mümkündür[431].

Kaynaklar ve üstünde durulan görüşlerin hepsi bize belli bir sonucu vermektedir. Urfa'nın halkı Bizans'ın bir memuru konumundaki ve kendisinden memnun olmadıkları Toros'u öldürüp yerine Baudouin'in geçmesine razı olmuşlardır. Böylece 10 Mart 1098'de, Toros'un öldürülmesinden hemen sonra, isyancıların da desteğiyle Baudouin Urfa'ya hakim olmuştur. Böylece Haçlı tarihi açısından çok önemli bir siyasî yapılanma, Kutsal topraklardan önce Anadolu

---

[429] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.174 vd.

[430] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.91, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s. 75.

[431] Baudouin, hem Urfa'ya hakim olmak, hem de kendi yönetimi altınca bir sistem oluşturmak için her durumda Toros'tan kurtulmak zorundaydı. Ancak bu duruma müdahil olması veya bu durumda etkin rol oynamış olduğu gerçeğini batılı tarihçiler tam aksini idda ederek Baudouin'in suçsuz olduğunu kanıtlamaya çalıştıklarını Demirkent hocamız da vurgular. Muhtemelen Birinci Haçlı Seferi'nin en belirgin şahsiyetlerinden birisi olan bir Hristiyan liderinin, doğu topraklarında kurulan ilk Haçlı devletçiğini tesis ederken, kendisi gibi Hristiyan olan Urfa hâkimini şu ve ya bu şekilde ortadan kaldırmış olması durumu batılı tarihçilerin bu mevzuda savunma konumuna geçmesine mahal vermiştir. Görüşler için bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem,* I , s.60; Runciman, kendi yazdığı eserde önce durumu bu şekilde savunsa da Urfa'nın Haçlılar için önemi ve kurulan kontluğun değerinden bahsederken bir itirafta bulunmuş ve *"...Bundan başka o bu şehri, hiç olmazsa formalite bakımından İmparatorluğun memuru olan bir valiyi düşürerek ve öldürülmesine yardımda bulunarak ele geçirmişti."* İfadeleriyle yaşanan olayda Baudouin'in etkisini kabul etmiştir. Ayrıca O Latin kaynaklarının mahcup ve tutuk durumlarını kabul eder ve devamında *"Baudouin'in Toros'a reva gördüğü muamele tarzı için ahlâkî hiçbir mazeret mevcut olamaz."* İfadesiyle durumun Batılı tarihçiler tarafından da hoş görülemeyeceğini ispat eder. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.158-159; Runciman, Baudouin'nin tarafını tuttuğu savunmayı Setton külliyatında da yapmıştır bkz., Steven Runciman, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969 (Second Edition), s.301 vd.; Demirkent'in görüşleri için bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118),* s.30-36.

topraklarında kurulmuştur. Bu bilgi dahi bize Haçlıların sefer amaçlarıyla ilgili vurgu yaptığımız "çıkar" mevzusunun ne oranda derin olduğunu gösterir[432].

Baudouin'in Urfa'yı ele geçirmesi sonrasında çoğu Haçlı Seferleri tarihçileri ve Urfa'nın bu tarihlerdeki geçmişini inceleyen tarihçiler farklı bir kronolojiyi savunmuşlardır[433].

Baudouin'in Urfa'yı ele geçirdikten sonra yapabileceği yegâne şey, Urfa içinde hakimiyetini güçlendirmekti. Aynı zamanda elinden geldiğince geleceğe yönelik bağlantısını koparmayacağı Ana Haçlı ordusuna, yeni meydana getirdiği kontluğun gelir ve ürünlerinden yardımda bulunmaktı[434]. Baudouin, kendisine bir krallık, bir devlet kurmak hedefini gerçekleştirmişti. Urfa her ne kadar Clermont Konsili içinde yer alan hedef şehirler içerisin de vurgusu yapılan bir şehir değilse de orta Fırat bölgesinde kurulacak herhangi bir Haçlı devleti ,Filistin'de kurulacak her devlet için önemli bir tampon bölge, bir savunma hattı niteliği taşıyabilirdi. Bu sebeple Baudouin, büyük Haçlı politikasına uygun bir iş yapmış olduğunu söyleyebilirdi. Fakat hukukî bakımdan o Hristiyanlar nazarında her hangi bir iddiaya sahip olamazdı. Urfa şehri Türklerin akınlarından önce Bizans İmparatorluğuna aitti; bu sebeple Baudouin'in İstanbul'da ettiği yemin çerçevesine giriyordu. Bundan başka o bu şehri, hiç olmazsa formalite bakımından İmparatorluğun memuru olan bir valiyi düşürerek ve öldürülmesine yardımda bulunarak eline geçirmişti[435]. Ancak Baudouin ettiği yemine önem vermediğini Çukurova'ya yaptığı sefer esnasında göstermişti. Böylelikle yemininin üstünde olan çıkar ve kazanç elde etme hırsıyla

---

[432] Bu bilgiden de anlaşılabildiği gibi Cahen'in *"...yabancıların istenmediği Anadolu'da kalmayı hiç arzu etmiyorlardı"* (Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu-Batı*, Türkçe çev., s.107) görüşü de boşa düşmüş oluyordu. Şayet Haçlıların temel amacı siyasî bir çıkar uğruna bir parça toprağı dahi ele geçirmekti. Anadolu'dan maddi çıkarlarını karşılamadan geçmeleri beklenemezdi. Birinci Haçlı Seferi'nin güzergahı boyunca ve Urfa'da ve devamında Antakya'nın kuşatılıp ele geçirilmesi ile tekrar tekrar bu çıkar çatışmaları devam edecekti.

[433] Onlara göre önce Samsat ve daha sonra Serûç (Suruç) kalelerinin kuşatılması ve ele geçirilişi, sonrasında Haçlılar tarafından kuşatılmış olan Antakya'yı kurtarmak üzere Selçuklu Sultanı Berkyaruk tarafından Suriye'ye gönderilen Kürboğa'nın Urfa'yı kuşatması olay sırasını izlemişlerdir. Ancak Demirkent'in de açıkladığı gibi Urfa'yı çok az bir kuvvetle yeni ele geçirmiş olan Baudouin'in kolayca dışarıya başka kaleleri kuşatmaya çıkamayacağı mantığa daha yakındır. Demirkent, kaynakların da kesin ifadelerde bulunamamasına rağmen büyük Haçlı tarihlerinde verilen bu olay kronolojisinin doğru olmadığını görüşünü kabul etmektedir. Ayrıca bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.36.

[434] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.37.

[435] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.158-159.

Haçlı Seferleri tarihinin ilk siyasî yapılanmalarından biri olan Urfa Haçlı Kontluğunun kuruluşunu sağlamış oldu.

Haçlılar için çok önemli ve stratejik olarak da önemli yararlarını görecekleri bu kontluğun varlığı Türk savunması için de bir zayıf nokta konumuna gelse de Türk kuvvetleri artık Urfa kalesine yönelik kuşatma girişimlerinde bulunarak buradaki askerî üs ve siyasî varlık konumundaki kontluğu bertaraf etmeye uğraşacaklardır. Ayrıca Suriye ve Antakya içinde önemli bir kale ve şehir konumundaki Urfa, 1144 yılına kadar Haçlıların hakimiyeti altında kalacaktır.

8. BAKRAS KALESİ

Haçlılar için Antakya kalesinden önce ele geçirilmesi gereken ve stratejik bakımdan önemli bir kale bulunmaktaydı. Bu kale Bakras (Bagras)[436] kalesiydi.. Bu kale ile ilgili Lawrence ve Robert W. Edwards'ın çalışmaları bulunmaktadır[437]. Yeni yapılan çalışmaların birinde kalenin Tancred tarafından ele geçirildiği söylenmekle yetinilmiştir[438]. Bakras kalesi, Antakya-İskenderun yolunun 27. km sinde günümüzde aynı adla anılan Bagras köyünün yukarısında Kızıldağ eteklerinde bulunmaktadır.

Bagras adının en az iki bin yılldır değişmediğini Strabon'u kaynak göstereren Lawrance tarafından açıklanmaktadır. Bagras ismi, 9. Yüzyılda Yunanca hali olan Pagras'tan gelmektedir. "P" harfinin Yunan filolojisinde "B" ye dönmesi ile günümüz isim formu oluştuğunu ifade eden Lawrance'e göre Pagras adı eski

[436] Çoğunlukla "Bagras, Pagras, Gastun" isimlendirmesi kullanılan kale ile ilgili Haçlı kaynaklarında adının Guaston, Gaston, Gastrin, Gastin, Gastim veya Gastun olarak geçtiği ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Krş: Lawrance, "The Castle of Baghras", s.41;

[437] Bakras kalesi ile ilgili günümüzde sadece T.S.R. Boase'ın editörlüğünde 1978 yılında hazırlanan *The Cilician Kingdom of Armenia (Kilikya Ermeni Krallığı)*, isimli kitapta A.W. Lawrence'ın yazmış olduğu kısım ve yine Kilikya Ermeni Krallığı bölgesindeki kaleler üzerine önemli çalışmalarıyla ünlü Robert W. Edwards'ın makalesi bulunmaktadır. Bu eserler saha çalışmaları, kale planları ve kalenin en az elli yıl önceki kalıntılarıyla ilgili fotoğraflar barındırdığı için çalışmamız için de önemli bir eser konumda bulunmuştur. Bkz., *The Cilician Kingdom of Armenia,* Ed. T.S.R. Boase, Scottish Academic Press, Edinburgh&London 1978); Edwards'ın eseri ise Kilikya Ermenileri zamanındaki önemiyle ilgili bir makaledir.Bkz., Robert W. Edwards, "Bagras and Armenian Cilicia: A Reassessment", *Revue des Etudes Armenians*, C.XVII (Paris 1983), s.415-455). Ancak bizim çalışmamızın hazırlandığı tarihe kadar herhangi bir müstakil çalışma ve ya bilimsel bir makale denemesi bulunmamaktadır. Böylelikle çalışmamız Bakras'ı elde bulunan kaynaklarla incelemesi bakımından bir ilk olma niteliğindedir.

[438] Hocamız Gürhan Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, isimli çalışmasında kalenin 1097 yılının Ekim ayında Haçlı ordusunun, Türk askerleriyle yaptıkları mücadele sonucunda galip gelerek Haçlıların eline geçtiğini ve Haçlılar için bu kaleyi ele geçirdikten sonra Antakya'ya kadar herhangi bir tehlike kalmadığını ifade ettikten sonra 27.dipnotta kale ile ilgili kısa bir bilgi vermiştir. bkz:Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, s.23 ve 27.dpnt

eserlerde Pagaris, Padas, Pagris ya da Pangrios olarak görülebilir[439]. Yedinci yüzyıl ortalarında ilk İslâm fetihleri sonucunda İslâm ordusunun Anadolu'ya girmesiyle Bizans-İslâm sınır bölgesi oluştu. 636 yılında Antakya'yı alarak Bizans Anadolu'suna giren İslâm ordusu, birçok Bizans şehrini fethetti. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Herakleios (610-641), İslâm ordusunun Anadolu'da ilerlemesini durdurmak için Antakya, Tarsus, Malatya, Erzurum, şehirlerini İslâm ordusuna bırakarak bir çeşit kalesiz sınır bölgesi haline gelmiş ve bilinçli olarak harap edilmiş tampon bölge oluşturdu. Halife Hz. Ömer (634-644)'in emriyle tampon bölgenin arkasındaki İslâm ordusunun fethettiği Bizans şehirleri İslâm sınır karakolları haline getirildi. Bu sınır karakollarından sınıra yakın olanlara Sugur şehri denirken Sugur şehirlerinin arkasında bulunan şehirlere Avasım (koruyanlar) şehri denildi. Sugur şehirleri Tarsus, Malatya, Erzurum iken Şam sınırının Avasım şehri Antakya idi. Sugur ve Avasım şehirlerine yerleşen Müslüman askerler Anadolu İslâm Sugurunu korumak için yaz ve kış ayları Bizans'a karşı akınlara çıkarlardı[440]. Bu Bizans-İslam sınır savaşlarında Antakya bölgesinin çok önemli konumu ve bölgedeki Bizans ve daha sonra İslam ordularının inşa ettiği kaleler, sonraki tarihlerde bölgedeki siyasî yapılanmalar içinde çok önemli bir konuma sahip olmuştur.

Bu açıdan Bakras, Bizans-İslam sınır savaşlarının başladığı tarihten itibaren Bizans ve İslam kuvvetleri içinde ele geçirilimesi ve savunulması gereken bir konumda olduğu için sürekli tahkim edilmiş ve kuvvetlendirilmiştir. 638 yılından itibaren Bakras'ın önemi ve stratejik konumunun değeri İslam orduları tarafından anlaşılınca Emevi halifesi Hişam (724-743) zamanında Bakras'ın önemini azaltmak için ve Bizans'a karşı yaz-kış saldırılarda bulunmak için bu bölgede müstahkem bir mevki inşaa edildi. Ancak Harun er-Reşîd(786-809) zamanında sınırın kaydırılması ile yapılan yeni mevkinin önemi de azaldı[441] muhtemelen Bakras, Belen geçidini koruduğu ve Antakya'ya giriş için önemli bir karakol noktası konumunu kaybetmediği için önemini devam ettirdi.

---

[439] A.W. Lawrance, "The Castle of Baghras", *The Cilician Kingdom of Armenia,* Ed. T.S.R. Boase, Scottish Academic Press, Edinburgh&London 1978, s.38-39.
[440] Gürhan Bahadır, "Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Bizans-Abbasi Sınırı", *AÜDTCFTAD,* C.28, S.46, Ankara,s.164 vd.; Şahin Uçar, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İşaret Yay., İstanbul 1990.
[441] Lawrance, "The Castle of Baghras", s.39.

Bizans İmparatoru Nikephorus Phokas zamanında Bakras genişletilip tamir edilmiştir. Buraya komutan olarak ise Michael Boustzes'nin atandığını bilmekteyiz[442]. İmparator Phokas'ın 28 Ekim 969 yılında Antakya'yı ele geçirmesi sırasında Bakras'ın komutanu Michael Boustzes, ona Bakras Kalesi'nden 1.000 tane adam takviye göndermiştir. Bundan sonra Ermeni Philaretos zamanında bu bölgede büyüyen Ermeni hakimiyetiyle ve 1079'da Antakya'nın da Philaretos'un eline geçmesiyle beraber Bakras'ın da Bizans'tan Ermenilerin eline geçtiğini söylemek yanlış olmaz[443].

Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'daki yoğun fetih ve Anadolu'yu yurt edinme mücadeleri sonucunda Kutalmışoğlu Süleymanşah, Anadolu'da siyasî olarak kendini göstermişti. Batı ve İç Anadolu'da fetih mücadelesine girişen Süleymanşah'a Antakya'nın ele geçirilmesi için de Selçuklu Vassalı konumundaki Philaretos'un Urfa'ya gitmesini fırsat bilen Antakya'nın askerî valisi (Şıhne) Türk asıllı olduğunu düşünülen İsmail tarafından davet yapıldı. Ayrıca Philaretos'un hapse attırdığı oğlu Barsama'da Süleymanşah'a yardım etmesi için Şıhne tarafından hapisten çıkarıldı. Süleymanşah hızlıca Anadolu'yu geçip 12 Aralık 1084'te Antakya'yı ele geçirip bu bölgede Türk hakimiyetini de tesis etmiştir[444]. Süleymanşah, 12 Aralık 1084'te şehre, 12 Ocak 1085'te ise Antakya kalesi'ne hakim oldu[445]. Böylece Bizans'ın Suriye'deki son Hristiyan kalesi olan bu önemli şehir ve kalesi Türklerin eline geçmiştir. Antakya şüphesiz Bakras kalesi ele geçirilmeden rahatlıkla ele geçirilecek bir konumda

---

[442] Honigmann, Bakras kalesinin diğer adı olarak "Pagrai" ifadesini de kullanır. Bkz., Ernst Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı-363'den 1071'e kadar-*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1970, s.93; Lawrance, "The Castle of Baghras", s.39; Bizans komutanlarından Peter Phokas ve Michael Bourtzes, Antakya yakınında Luka (Bagras) Kalesi'nin Hristiyanları ile anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre bu Hristiyanlar Antakya'ya giderek Bizans istilasından kaçtıklarını söyleyip Antakya'da ikamet edeceklerdi. Bu şekilde şehre giren bu Hristiyanlar, Bizans ordusunun şehri fethetmesine içeriden yardım edeceklerdi. Bu anlaşmaya göre hareket eden Hristiyanlar, Antakya'ya girerek şehrin deniz kapısını (Bab el-Bahr) açtılar. Bizans ordusunun bu kapıdan içeri girdiğini gören Müslümanlar Bahçe kapısından kaçtılar. Bizans askerleri açık kapıdan Antakya'ya girerek 300 yıldan beri çıkamadıkları Antakya surlarına çıktılar (Gürhan Bahadır, *İslâm Fethinden Haçlılara Kadar Antakya 636-1100*, Antakya Belediyesi Yay. Antakya 2010, s.194; Krş:Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, s.37 ve 69 dpnt.

[443] Philaretos'un Kilikya'daki hakimiyeti için bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.152-153; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s.37-43; Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, s.21-28.

[444] Ayrıntılı bilgi için bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Mertol Tulum, Bahar Yay., İstanbul 1987-1991, s.137-138; *Azîmî Tarihi*, s.24; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s.107 vd.; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s.205, 283-284.

[445] Tarihler için bkz., *Azîmî Tarihi*, s.24

değildir. Böylece Süleymanşah'ın Antakya'yı ele geçirirken geride Bakras'ı bırakmış olduğu düşünülemez. Bölgedeki faaliyetlerini sürdüren Süleymanşah Bakras'la birlikte Derbesak, Artah, Hârim, Süveydiye vb. kale ve şehirleri de ele geçirdiği bilinmektedir[446]. Böylece biz 1084 yılından itibaren Bakras'ın Türklerin elinde olan bir kale olduğunu ve Antakya'ya giriş ile Belen geçidini koruduğunu bilmekteyiz.

Haçlıların ise kaleye hakim olmasıyla ilgili kaynaklarda belirgin bir bilgi bulunmamaktadır. Haçlı Ana ordusundan ayrılan Tancred'in Tarsus, Adana ve nihayetinde Misis'e ele geçirdikten sonra Baudouin ile yaşadığı hakimiyet mücadelesi sonrasında son durağı olan Misis'te çok kalmamıştır. Burada küçük bir garnizon bırakarak güneye, İssos körfezi boyunca İskenderun'a yürümüştür. Yol üzerinde birtakım kaleleri ele geçirdiği gibi bazılarını da tahrip eden Tancred'in ele geçirip tahrip ettiği bu kalelerden bazılarının adını bilmekteyiz. Bunlar Kızlar Kalesi[447], Çoban Kalesi ve Gençler Kalesi[448] isimleriyle Albertus'ta geçmektedir[449]. Tarsus'taki Guynemere'den de destek alarak İskenderun'u bir taarruz ile ele geçiren Tancred, daha sonra Amanos dağları üzerinden Suriye geçidi yoluyla, Maraş'tan yola çıkarak Antakya önüne gelecek olan Haçlı ordusuyla yeniden birleşmek üzere hareket etti[450].

Bu bilgiden hareketle İskenderun'dan sonra Antakya'da Ana Haçlı ordusu ile birleşebilmek için Belen geçidini kullanması gerekiyordu. Ana Haçlı ordusunun ise daha uzun bir yoldan Antakya'ya indiğide bilinen bir bilgi olduğu için, Tancred Belen'i geçtikten hemen sonra Bakras'a rastlamış ve burayı ele geçirmek için bir

---

[446] Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s.112 vd.

[447] Albertus'ta "Castle of Maidens (Debaiesses) olarak geçen Kızlar Kalesi Payas'ın Kuzeyinde bulunmaktadır.

[448] Güçlü insanların savunduğu için bu adı alan kalenin Albertus'taki adı "Castle of the Young Men" (Debakalers)dir.

[449] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.181.

[450] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.181; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.154-155; Ersan, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya (Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", s.72; Burada bir soru işareti ile karşı karşıya kalmaktayız. Umar, Anna Komnena'da Pagras olarak geçen kalenin adını İlkçağ'da Pagrai, şimdiki Bagras/Kızlar Kalesi olarak vermiştir. Bu kalenin Amik gölü kuzeybatı ucu yakınlarında yer aldığını vurgular. Albertus'un İskenderun'a saldırmadan önce ele geçirdiği kaleler arasında ise adı geçen Kızlar kalesi, Payas'ın kuzeyinde bulunan bir mevkiiye işaret etmektedir. Edginton'ın da açıkladığı gibi Tancred'in İskenderun'u ele geçirmeden önce aldığı kale başka bir Kızlar kalesidir. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.181 ve 58.dpnt

saldırıda bulunmuş olduğunu söylememiz yanlış olmaz[451]. Bakras, Antakya'nın ele geçirilmesi için geride bırakılmayacak kadar önemli bir konumdaydı. Ayrıca koruduğu geçitten öte Antakya'yı kuşatanları sıkıştırmak için de çok önemli bir savunma pozisyonuna sahiptir. Antakya'yı kuşatmaya uğraşanların iaşe ve her türlü giderlerinin geçtiği yolu kapatmak için tehlikleli bir konumu olduğu için Tancred'in burayı ele geçirmeden yoluna devam etmiş olması beklenemezdi. Tancred, Çukurova'da da görüldüğü üzere stratejik konumlara karşı özenle davranan ve ele geçirmek için elinden geleni yapan bir savunma anlayışını benimsemiştir. Haçlılar için bölgede sahip olacakları her karış, onların hakimiyetlerini tesis edecekleri ve meşrulaştıracakları birer adım olacaktı.

Antakya Haçlı Prensliğinin kurulmasının adımını da Bakras ile atıldığı söylenebilir. Antakya'nın hakimi olacak Bohemund nihayetinde Tancred'in dayısıdır. Böylelikle dayısı için önemli bir konumu elde eden Tancred, daha sonra bu bölgedeki hakimiyette stratejik konumlarını yararını da zararını da görecekti. Ancak 1097 yılı itibariyle 13 yıllık Türk hakimiyeti hem Bakras'ta sona ermiş hem de Antakya'nın yolu Ana Haçlı ordusuna açılmıştır. Böylelikle 1084 yılından beri Türk hakimiyetinde olan Bakras, Haçlıların eline 12-17 Eylül 1097[452] tarihleri arasında geçmiştir. Bakras artık Haçlılar için ileri karakol görevinin yanı sıra Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin de savunma üssü konumuna geçmiştir.

Daha sonra Antakya Haçlı Prinkepsliğinin hakimiyeti boyunca önemli bir konumda olan bu kale 1175 yılından itibaren Templier Şövalyelerinin[453] Kuzey'de önemli bir üssü haline gelmiştir. Ardından Selahaddin Eyyubi devrinde ise Bakras

[451] Asbridge'e göre Tancred Ana Haçlı ordusundan önce Antakya önlerine varmıştı. Bu durum da Bakras'ın Tancred tarafından ele geçirilmiş olması fikrini destekler. (Bkz.,Thomas Asbridge, *The Creation of Principality of Antioch(1098-1130)*, Boydell Press, Woodbridge 2000, s.23; Krş: Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, s.23-24 ve 28.dpnt.

[452] Lawrance bu tarihi İbnü'l-Adîm'in R.H.C.'deki neşrinde verilen tarihe dayandırır. Bkz.;Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.578; İbnü'l-Kalânisî ise Haçlıların Şevval ayının ikinci günü yani 17 Eylül 1097'de Bagras'a inip Antakya civarına saldırdığını ifade eder (Bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk -Şam Tarihine Zeyl-I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-*, Arapça Aslından Çev. Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015, s.2). Kesin olmamakla birlikte muhtemelen Haçlılar 12-17 Eylül tarihleri arasında Bagras'ı ele geçirmişlerdir.

[453] Kudüs Kralı II. Baudouin (1118-1131) zamanında 1118 yılında, Kudüs'te kurulan ve sonraları gerek Doğu'da gerekse Batı'da pek çok mal mülk ve imtiyaz elde ederek uluslararası bir statü kazanan Templier askerî tarikatı hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz., Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, C.66 (2002), S.245, s.87-94.

1188'de yeniden Müslümanların eline geçmiş, Selahaddin 1190'da Üçüncü Haçlı Seferi'nin kara ordusu olan Alman Haçlı ordusu ve İmparator Friedrich Barbarossa'nın Kilikya sınırlarına ulaştığı haberini aldığında buradaki garnizonunu geri çekmiş[454], kaleyi yıkmışsa da Ermeni Leon tarafından Bakras tekrar onarılmıştır[455]. Görünüşe göre Templier Şövalyelerinin faaliyetlerini yakından takip eden Selahaddin ve sonrasında Baybars zamanlarında Bakras her zaman göz önünde tutularak hakimiyet altına alınması gereken bir yer olmuştur. Ermeni hakimiyetinden sonra ise kale birçok kez el değiştirdikten sonra 1552 yılında Osmanlıların eline geçmiştir.

9. ANTAKYA (ANTIOCH) KALESİ

Haçlı Seferleri tarihinin bilinen büyük kuşatmalarından biri Anadolu toprakları üzerinde Antakya'da gerçekleşmiştir. Kudüs, Şeyzer, Akka, Trablus gibi büyük şehirlerin kuşatılmalarından önce Antakya, Haçlıların kuşatma gücü ile karşı karşıya kalmıştır. Haçlılar için kuşatmanın öncesi ve sonrası her zaman kendi ana kaynaklarında ve daha sonra bu konuyu yazan bütün batılı ortaçağ Haçlı Seferleri tarihçileri tarafından destanlaştırılmıştır. İznik kuşatmasından öte Antakya Haçlıların yola çıkmadan önce belirledikleri önemli hedeflerden biri olması bu kuşatmanın büyüklüğünü ve önemini arttırmıştır.

Kuşatmanın nasıl başladığı, kuşatmanın zorlukları, Türk savunması ve yapılan savaşlarla çok detaylıca tasvir edilen Antakya Kalesi ve şehrinin ele geçirilişi, bizim çalışmamız için de çok önemlidir[456]. Haçlıların Anadolu'dan Antakya önlerine gelmiş, şehri kuşatmış ve nihayetinde şehri ele geçirmiştir. Şehir düşmesinden çok

[454] Edwards, "Bagras and Armenian Cilicia: A Reassessment", s.417; Mehmet Ersan, "Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı İle Antakya Haçlı Princepliği'nin Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi", *TİD*, S.XIII (1998), s.88.

[455] Edwards, "Bagras and Armenian Cilicia: A Reassessment", s.417; Ersan, "Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı İle Antakya Haçlı Princepliği'nin Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi", s.89; Konumuzun sınırlarını aşmamak için çok detaya girilmemiş ise de Bakras her zaman önemli bir konumda olmuş ve hakimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Bakras'ın önemini ve tarihini 1552 yılına kadar takip edebilmekteyiz. Detaylı bilgiler için bkz., Lawrance, "The Castle of Baghras", s.43-50.

[456] Antakya Kalesi'nin kuşatılması, Türk savunması, kalenin ihanetle ele geçirilişi, kutsal mızrağın keşfi ve Kürboğa'nın Antakya'yı kuşatanları kuşatması ile Haçlılar ile yaptığı büyük savaş şeklinde bir kronolojiye sahiptir. Ancak olayların gelişimi, kaynakların verdiği bilgiler belli bir düzene göre bu kalenin kuşatılmasını ve Türk-Haçlı mücadelesinin maddelendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu maddelendirilme ve konunun düzeninin sağlanması noktasında Runciman, Bahadır ve Demirkent'in yanı sıra Sevtap Gölgesiz hocamızın tezinden de bolca yararlandık.

kısa bir süre sonra Kürboğa tarafından şehri kuşatanların kuşatılması, ardından şehir önünde yapılan büyük savaşta Türk kuvvetlerinin yenilmesi şeklinde devam eden Antakya Kuşatması her adımı belli başlı özellikler ve bilgiler ihtiva etmektedir. Biz de bunları göz önüne alarak bu büyük kuşatmayı ve Türk savunmasını açıklamaya çalışacağız.

9.1. Antakya'nın Haçlılar ve Hristiyanlar İçin Kutsal Değeri ve Tarihi Önemi

Antakya, Habib-i Neccar[457] dağı eteklerinde, Asi nehrinin[458] aşağı bölgesi boyunca uzanan ovanın kenarında yer alan tarihi ve kadim bir şehirdir. Şehrin tarihi çok eski devirlere dayansa da Antakya esasen bir "Doğu Roma" şehri olarak ün salmıştır. 395 yılında İmparator I. Theodosius ölürken Roma İmparatorluğunun batısını Honarius'a doğusunu da Arkadius'a bırakmasıyla İmparatorluk ikiye bölünmüş[459] böylece Antakya şehri de Doğu Roma İmparatorluğunun sınırları içinde kalmıştır[460].

Antakya, Bizans hâkimiyetinde kaldığı süre içinde Sasanî ve Arap işgallerine uğramış, fetihler sırasında 638 yılında Müslümanların eline geçmesiyle birlikte burada İslam hakimiyeti dönemi başlamıştır. Bu şehir Hristiyanlık tarihinde büyük

---

[457] Habib el-Neccar, Antakyalı Hristiyan bir uhrevi karakterdir. Araplar, çok ziyaret edilen ve Habib Neccar'a ait olduğu zannedilen bir kabrin bulunduğu Silpius Dağı'na onun adını vermişlerdir (bkz., Yazar Belirtilmemiş, "Habibünneccar", *İA*, V/1, s.9-10). Günümüzde Antakya'da Habib-i Neccar'ın kabri Antakya merkez de Habib-i Neccar Camii'nde bulunmaktadır. Silpius dağındaki yer ise hikayeye göre Habib-i Neccar'ın kafasının bulunduğu yerdir. Bedenin ve kafanın ayrı bölgelerde bulunduğu inancı günümüzde de devam etmektedir.

[458] Batı dünyasında Orontes olarak bilinen Asi nehri, Suriye'nin en önemli nehirlerinden biridir. Bu nehrin Eski Yunan devirlerindeki ismi, Arap kaynaklarında el-Urunt veya el-Urund şeklinde korunmuştur; Haçlı kaynaklarında ise, genelde Farfar şeklinde verilmiştir. Asi nehri, Baalbek civarında, el-Bika vadisinin yukarı kısmındaki hattın kuzeyinden başlar ve Akdeniz'e dökülür. Nehrin aşağı bölgesi 1939'dan beri Hatay'dan geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., R. Hartmann, "Asi", *İA*, II, s.673-674.

[459] Auguste Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Türkçe çev. Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, b.t.y., s.20-21.

[460] Antakya hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., M. Streck-H.A.R. Gibb, "Antakya", *EI²,* I, s.516-517; M. Streck, "Antakya", *İA*, I, s.456-459; Edmund Spenser Bouchier, *A Short History of Antioch 300 B.C.-A.D. 1268*, Blacwell Pub., Oxford 1921; Halil Sahillioğlu, "Antakya", *TDVİA*, C.3, s.228-232; Mehmet Tekin, *Hatay Tarihi(Osmanlı Dönemi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2000; Gürhan Bahadır, *636-1100 Arasında Antakya*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009; a.g.mlf, *Kuruluşundan İslam Fethine Kadar Antakya*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2003; Bu iki akademik çalışmayı hocamız bir kitap halinde özetleyerek yayımlamıştır bkz.; Bahadır, *İslam Fethinden Haçlılara Kadar Antakya (M.S. 636-1100),* Antakya Belediyesi Yay., Antakya 2010.

bir öneme sahiptir. Kudüs'ten sonra neredeyse Hristiyanlığın merkezi konumunda olmuştur. Hristiyanlar ilk defa Antakya'da *"Christian"*[461] adını kullanmaya başlamış, Havari Petrus ilk piskoposluğunu burada kurmuştur. Hristiyanlık dininin başlangıcında ve yayılmasında büyük rol oynayan şehir, tüm bu sebeplerden dolayı Hristiyanlar açısından çok önemli bir yere sahipti ve bundan dolayı Antakya'nın fethi Müslümanlar açısından son derece sevindirici bir olay olmuştur[462]. Ancak burada Müslümanların hakimiyeti de çok uzun sürmemiş, Bizans İmparatoru Nikephorus Phokas (963-969) burayı 969 yılında ele geçirmiş, şehir bu tarihten sonra Müslümanlara karşı düzenlenen seferlerde üs haline getirilmiştir[463]. Fakat burayı ele geçiren Hristiyanların da hakimiyeti uzun sürmemiş Antakya 1085 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından fethedilmiştir[464]. Bu fetihle birlikte bir asırdan fazla (969-1084) Bizans hakimiyetinde kalan Antakya şehri Türklerin eline geçmiştir. Burası daha sonra Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a (1072-1092) teslim edilmiş ve ardından sultan buraya idare etmesi için için Yağısıyan'ı vali tayin etmiştir[465]. Haçlılar Antakya önlerine geldiğinde Yağısıyan[466] şehri neredeyse 10 yıldan beri yönetmekteydi[467].

---

[461] Hristiyanlar kendilerini Yahudilerden ayırt etmek için "İsa'nın taraftarları" manasına gelen "Christian" ismini kullandıkları bilinmektedir. Kudüs'ün Roma İmparatoru Titus tarafından M.S. 70 yılında tahrip edilmesiyle Antakya büyük bir önem kazanmış ve Hristiyanlar bu adı ilk kez burada kullanmaya başlamışlarıdır (Bkz., Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddasının Tarihi Seyri: 325-1453*, Akademi Kitabevi, İzmir 2000, s.6 ve 12.dpnt.; Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, s.36 ve 174.dpnt.

[462] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.164; Bu dönemin Bizans-İslam mücadelesi için bkz., Bahadır, "Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Bizans-Abbasi Sınırı", s.164 vd.; Uçar, *a.g.e.*, s.64-65.

[463] Nikephorus Phokas için İslam ile savaş kutsal bir görevdi. İmparator Çukurova'ya yürümüş, Tarsus, Adana, Misis ve Anazarba'yı zapt ettikten sonra Antakya şehrinin kapılarına kadar dayanmıştır. 968 yılının sonlarına doğru İmparator Suriye'ye geri dönerek Antakya'yı sadece iki gün süreyle kuşatmış ve 28 Ekim 969'da-Bakras kalesi anlatılırken oluşan sefer-şehir Doğu Roma İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı-363'den 1071'e kadar-*, s.92-93; Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, s.37 ve 176.dpnt.

[464] Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın şehri 12 Aralık 1084'te nasıl ele geçirdiğini yukarıda bahsetmiştik. Bkz., s.124-125 ve 437.dpnt; Ayrıca bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.137-138; *Azîmî Tarihi*, s.24; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s.107 vd.; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s.205, 283-284.

[465] Melikşah, Kuzey Suriye Seferi neticesinde 1086 yılında Antakya'ya girmiştir. Süleymanşah'ın veziri Hasan'ın kendisine itaat ederek şehri Melikşah'a teslim ettiği, onun da buraya vali olarak Yağısıyan'ı tayin ettiği bilinmektedir. Bu konuyla ilgili bilgi için ayrıca bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.172; *Azîmî Tarihi*, s.26; Ahmed b. Mahmud, *Selçukname*, I, Haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul b.t.y., s.152.

[466] İslâm kaynaklarında Yâgîsiyân, Yagîsiyân, Batı kaynaklarında Ağsiyan, Ağusian, Ansian şeklinde geçer. Yağısıyan b. Muhammed b. Alp ilk defa Sultan Melikşah devrinde temayüz etmiştir. Anadolu

Haçlıların Avrupa'dan yola çıktıklarından beri Anadolu topraklarında ele geçirmeyi düşündükleri en belirgin hedef Antakya idi. Haçlılar için temel olarak Anadolu'da kazanabildikleri her yer bir kazanç olacaktı. Ancak Antakya, hem kutsallık bakımından hem de bölgesel ve stratejik konumu bakımından onlar için çok önemliydi. Ancak Haçlıların bu iradelerine rağmen İstanbul'dan sonra surları en sağlam müstahkem mevkii Antakya'ydı. Ancak sadece surları ve şehrin savunmaya elverişli konumuyla Haçlıları durduramayacağı açıktı.

Yağısıyan, düklerin ve kontların idaresindeki ana Haçlı ordusunun Anadolu tarafından geçtiği ve Antakya'ya doğru ilerlediği haberini aldığında Şeyzer'deydi ve bu haber onu oldukça endişelendirmişti[468]. O, Haçlıların Antakya'yı ele geçirmeden Kudüs'e gitmeyeceğini biliyordu. Çünkü şehir, Anadolu'yu Suriye ve Filistin'e bağlayan yol üzerinde bulunuyordu. Bu durum Yağısıyan'ın endişelerini arttırmış ve kuşatmanın zorlu geçeceği kanısını güçlendirmiştir[469]. Yağısıyan bu sebeple tedbirler almaya başlamıştır.

---

fâtihi Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Antakya'yı fethinden (1084) sonra Halep hâkimiyeti için Suriye Selçuklu Meliki Tutuş ile yaptığı savaşta hayatını kaybetmesi üzerine Melikşah, bölgeyi doğrudan kendine bağlamak için İsfahan'dan bizzat Kuzey Suriye'ye sefere çıktığında Yağısıyan da yanındaydı. Ramazan 479'da (Aralık 1086) önce Halep'i, ardından Antakya'yı teslim alan Melikşah, Yağısıyan'ı buraya vali tayin etti. Yağısıyan daha sonra Fâtımîler'e karşı düzenlenen harekâta katıldı. 482'de (1089) Filistin ve Suriye'yi geri almak için harekete geçen Fâtımîler Sur, Sayda, Beyrut, Akkâ gibi kıyı şehirlerini zaptederek Dımaşk'a başarısız bir kuşatma girişiminde bulundular. Sultan Melikşah'ın emriyle Halep Valisi Aksungur ve Urfa Valisi Bozan'ın yanı sıra Yağısıyan da kuvvetleriyle Tutuş'un emrine girdi ve onunla beraber Suriye harekâtına iştirak etti. Ancak Humus ve Arkā Kalesi'nin fethinin ardından Trablusşam kuşatması esnasında Tutuş ile Selçuklu kumandanları arasında anlaşmazlık çıkınca Fâtımîler'e karşı bu mücadele sürdürülemedi (1091). Ardından Suriye bölgesinde harekatlara katılan Yağısıyan, Rıdvan ve Dukak arasındaki savaşlarda Dukak'ı tuttu. Burada yenilip geriye çekilmesi ve Rıdvan'a karşı tutumu aynı zamanda ona Antakya'nın Haçlılar tarafından kuşatılması sırasında Rıdvan tarafından ilk yardıma, destek gönderilmemesi sonucunu da çıkardı. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ebru Altan, "Yağısıyan", *TDVİA*, C.43, s.117-179.

[467] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.164.

[468] Yağısıyan Şeyzer'de Rıdvan ve Sökmen b. Artuk ile Humus hâkimi Cenahüddevle Hüseyin'in üzerine yürümek üzere hazır bulunuyordu. Haçlıların Antakya'ya yaklaştığı haberini alınca yanındakilere Antakya'ya dönüp Haçlılara karşı savaşmayı önerdi; fakat önce Diyarbekir bölgesini hâkimiyet altına almak isteyen Sökmen b. Artuk ile arasında anlaşmazlık çıktı. Rıdvan ise Halep'e geri dönmeye karar verdi. Bkz., Altan, "Yağısıyan", *TDVİA*, C.43, s.178; İbnü'l-Kalânisî'nin düştüğü kayda bakarsak Yağısıyan, Sökmen b. Artuk ve Emir Karaböke isimli emirle birlikte Antakya'ya doğru yola çıkmıştır (İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk, a.g.e.,* Türkçe çev., s.2). Ancak Sökmen'in savunmaya içerden katılmadığı kaynaklarda adının geçmemesinden bilmekteyiz. Ayrıca Yağısıyan'ın yardım talebi amacıyla diğer oğlu Muhammed'i de Sökmen b. Artuk'a göndermesi bize Sökmen b. Artuk'un savunmada bulunmadığını kanıtlar. Muhtemelen Yağısıyan bu kuvvetlerle Antakya'ya dönmüş olsaydı yapacağı Çıkış (Huruç) hareketleri çok kuvvetli olacağı gibi savunma hattının da çok sağlam olmasını sağlayacaktı.

[469] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.164; Yağısıyan bölgede stratejik manevralar yapabilecek kabiliyete sahip bir lider olmasının yanı sıra savunma yöntemlerini de sonuna kadar kullanmayı

Şeyzer'den döndükten sonra şehrin savunması için tedbirler almaya başlayan Yağısıyan, şehir halkının çoğunluğunu oluşturan Hristiyanlara yönelik tedbirler alması gerektiğini de biliyordu. Şimdiye kadar Hristiyanlara hoş görüyle yaklaşmıştı[470]. Ancak durum artık değişmek üzereydi. Yağısıyan, hızlıca şehri savunmak için tedbirler almaya başladı[471]. Yağısıyan'ın şehri savunması gerekiyordu ve daha önceki kuşatmalardaki örneklere bakılacak olursa şehrin en zayıf savunma noktaları surların içinden gelecek bir yardım veya ihanettir. *İbnü'l-Esîr*, Yağısıyan'ın aldığı tedbirleri bize şöyle aktarır: *"Antakya hâkimi Yağısıyan Haçlılar(Franklar)'ın Antakya'ya doğru geldiklerini haber alınca, şehirdeki Hristiyanlardan korktu, Antakyalı Müslümanları dışarı çıkarıp şehrin etrafına hendek kazmalarını emretti ve Müslümanların yanınına hiçbir yabancıyı sokmadı. Ertesi gün de aynı şekilde Hristiyanları çıkarıp hendek kazmalarını emretti. Hristiyanlar ikindi vaktine kadar çalıştılar, şehre girmek istediklerinde Yağısıyan onları içeri sokmadı ve: 'Antakya sizindir; ancak, Haçlılarla aramızda neler cereyan edeceğini görünceye kadar bana hibe edeceksiniz' dedi. Hristiyanların: 'karılarımızı ve çocuklarımızı kim koruyacak?' diye sormaları üzerine Yağısıyan 'ben onlar için size vekâlet ederim' cevabını verdi. Onlar da içeri girmekten vazgeçip Haçlıların arasına katıldılar…Yağısıyan bu sırada dışarı çıkardığı Hristiyan ailelerini muhafaza etti. Onlara tecavüze yeltenenlere mani oldu."*[472] Ayrıca seferin görgü tanıklarından olan *Gesta*'nın yazarının ifadeleri, Hristiyanların da Yağısıyan tarafından şehirden çıkartıldıklarını bize nakleder: *"Şehirde yaşamakta olan Ermeniler ve Süryaniler*[473]*,*

---

deneyecekti. Elinde tuttuğu şehir birçok kuşatmaya sahne olmuştu. Ancak bu seferki en büyük kuşatma olacaktı ve tarihi değiştirecektir. Hugh Kennedy, kuşatmanın uzun sürmesini sağlam duvarlara ve şehrin asla tam olarak kuşatılamamasına bağlar ki (bkz, Kennedy, *Crusader Castles*, s.15) bu mantıklı bir yaklaşımdır.

[470] Haçlıların Antakya surlarının önüne gelmelerine kadar tebaasına karşı hoşgörülü davranan Antakya Valisi Yağısıyan'ın döneminde Bizans'ın Ortodoks Patriği Ioannes Oksites şehrin camiiye çevrilmemiş olan büyük kiliselerinde hâlâ etkinliğini sürdürmekteydi. Bu örnek ile görüldüğü gibi Yağısıyan'ın tebaasının çoğunluğunu oluşturan Hristiyanlara karşı hoşgörülü olduğu anlaşılmaktadır. Bkz., Bahadır, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, s.26 vd.

[471] Yağısıyan'ın aldığı tedbirler için bkz; Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, s.578 vd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.165.

[472] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.229.

[473] Haçlılar bu Hristiyan yerlileri sadece giysilerinden ve dillerinden dolayı ayırt edebilmekteydiler. Diğer kaynaklar tarafından da adları zikredilen Süryaniler Antakya'nın esas yerli halkı, Ermeniler ise dışarıdan göç edenler olarak açıklanmıştır. Antakya 1084'den önce sadece bir süreliğine Ermeni hâkimiyetinde kaldığı için, Haçlılar geldiğinde onların Antakya'da sayısal olarka fazla bir nüfus teşikil ettikleri söylenemez (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XII, s.83 ve 215.dpnt).

dışarı gelerek bize katılmak istediklerini söylediler ve her gün ordugâhımızdaydılar; kadınları ise şehirde kalmıştı."[474].

Yağısıyan'ın aldığı tedbirler bununla da sınırlı değildi. O, Ayrıca Antakya'nın Ortodoks halkının reisi olan Patriği de hapse attırdı[475]. Yağısıyan, sonuç itibariyle bu tip önlemleri alması olağandı. Çünkü Hristiyanların, aynı dinden olan Haçlılara yardım etmesi, şehrin savunulmasında zayıf noktalar meydana getirebilir ve şehri savunmasız bırakabilirdi.

9.2. Antakya Hakimi Yağısıyan'ın Yardım Talebi

Yağısıyan, Antakya'nın yerli Hristiyan halkını Haçlılara karşı destek verme ihtimallerini göz önüne alarak şehrin dışına çıkarmıştı. Aynı zamanda Haçlılara karşı birlik olabilmek ve onlara büyük bir güçle karşı koyabilmek amacıyla çevrede bulunan ve daha önce iletişim içinde olduğu hükümdarlardan yardım istedi. Oğlu Şemsüddevle'yi Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk, Haleb Meliki Rıdvan[476], Dımaşk Meliki Dukak[477] ve Atabey Tuğtekin'e[478], Hıms/Humus Emiri Cenâhüddevle Hüseyin ve Mirdâsî Emîri Vessâb b. Mahmud'a ve Benû Kilâb kabilesi reislerine yardım istemek için gönderdi. Öteki oğlu Muhammed'i de Musul hâkimi Kürboğa[479], Serûc (Suruç) hâkimi Sökmen b. Artuk[480], Sincar hâkimi Arslantaş, Sümeysat

---

[474] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XII, s.83.

[475] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk-History of Damascus(363-555 a.h.) By Ibn al-Qalânisi-*, ed. and trans. H.F.Amedroz, Beyrut 1908, s.134.; Türkçe çev. s.2).

[476] Halep Meliki Rıdvan ile ilgili bilgi için bkz., Ali Sevim, "Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb'e Göre Haleb Selçuklu Meliki Fahrü'l-Müluk Rıdvan", *Belleten*, C.34 (Nisan 1970), S.133, s.59-74; Sevim, "Haleb Selçuklu Melikliği Fahrü'l-Müluk Rıdvan Devri (Nisan 1095-Aralık 1103)", *SAD*, II (1970), Ankara 1971, s.1-66; Sevim, "Rıdvan b. Tutuş", s.49-50; Zettersteen, "Rıdvan", *İA,* s.727.

[477] Dımaşk Meliki Dukak ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Sevim, "Dımaşk Selçuklu Melikliği Şemsü'l-Müluk Dukak Devri (1095-1104)", *Belleten*, C.46 (Nisan 1982), S.182, s.297-317.

[478] Tuğtekin için ayrıca bkz., Ali Sevim, "Tuğtegin", *İA*, XII/2, s.44-47; Gülay Öğün Bezer, "Tuğtegin", *TDVİA*, C.41, s.347-349

[479] Kürboğa Antakya kuşatması için hayati bir önem taşıyacak ve kaybettiği zaman ile Birinci Haçlı Seferi'nin başarıya ulaşmasına neden olacaktı. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında detaylıca bahsedilecek olak Kürboğa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., İbrahim Kafesoğlu, "Kürboğa", *İA*, VI, s.1084-1086; Abdülkerim Özaydın, "Büyük Selçuklu Emiri Kürboğa", *T.D., Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, S.36 (1999-2000), İstanbul 2000, s.405-421; Işın Demirkent, "Kürboğa", *TDVİA*, C.26, s.562-563; Karl Vilhelm Zettersteen, "Kurbuka", *EI²,* V, s.437.

[480] Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", *Belleten*, C.26 (Temmuz 1962), S.103, s.501-520; Sevim, "Sökmen", *İA*, X, s.763-766; Sevim, "Sökmen b. Artuk", *TDVİA*, C.37, s.392-394

(Samsat) hâkimi Süleyman b. İlgazi ve diğer Türk beylerine gönderip Haçlılara karşı yardım istedi[481].

Yağısıyan'ın aldığı bu önlemlerin ardından Willermus Tyrensis'in aktardığı üzere Antakya valisi şehir içinde de erzak depolama gibi bir takım tedbirler almıştırr. Willermus, Yağısıyan'ın bu hummalı çalışmasını bize şöyle aktarır: *"…Yiyecek ve silah depoladı….Çeşitli makineler inşa etmek için demir, çelik ve diğer pek çok malzeme topladı…Hububat, şarap, yağ ve yaşamak için gerekli olan diğer şeyleri depoladı…Böylelikle ilerleyen Haçlı ordusuna karşı durumunu güçlendirdi."*[482]

Bütün bu çalışmalara bakıldığı zaman Yağısıyan'ın savunma noktasında tecrübeli bir komutan olduğu anlaşılmaktadır. Yağısıyan savunma tecrübesiyle beraber Haçlılarla mücadele için bütün hazırlıkları en ince ayrıntısına kadar yapmaya özen gösteriyordu. Erzak ve diğer ikmal maddelerini uzun bir kuşatmaya yetecek kadar depo ettiği gibi surlar içinde bol su ve sebze bahçeleri, otlakların varlığı, şehrin her taraftan kuşatılmaması da Yağısıyan'ın lehine bir durum arz etmektedir[483]. Böylece Yağısıyan savunma hattını oluşturacak bir düzen kurmuştu. Dikkatli olması gereken tek şey içeriden sağlanabilecek bir yardımdı. Savunmanın çöküşünün sebebi de bu olacaktı.

9.3. Haçlıların Antakya Kalesi'ni Kuşatmaları

Ana Haçlı ordusu Ereğli'nin ardından sonra kuzeydoğuya doğru Kayseri yolunu seçmiş, Augustopolis[484] köyü yakınlarında Türk saldırısına uğramalarının

---

[481] Türk ve çevre hükümdarlardan yardım isteme olayından İbnü'l-Kalânisî (İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.134, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.2), ve Urfalı Mateos (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.196)'da bahsedilir. Haçlı kaynaklarında ise, seferin görgü tanığı olan Fulcherius Carnotensis bahseder (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.92-93, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s. 77). Willermus Tyrensis ise, Yağısıyan'ın Haçlıların yaklaşmakta olduğu haberini alması üzerine Doğu'nun tüm liderlerine yardım etmeleri için haber gönderdiğini nakleder (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev. William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea by William Archbishop of Tyre*, Vol. I, trans. Emily Atwater Babcock and August C. Krey, Columbia University Press, New York, 1943, s.204-205);Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.165; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi(485-498/1092-1104)*, İstanbul Üniversitesi Edebiya Fakültesi Yay., İstanbul 2001, s.95-96.

[482] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.205.

[483] Özaydın, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi(485-498/1092-1104)*, s.96.

[484] Burası Anna Komnena tarafından kaydedilmiştir (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.333). Umar, Anna'nın bu adla tanıdığı ve andığı kentin hangi kent olduğu saptanamamış olduğunu ifade eder (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.333, 2.dpnt.) Ramsay'a göre, 5. Yüzyıldaki adının

ardından yollarına devam ederek Eylül ayı sonlarında yine Türkler tarafından boşaltılmış Kayseri'ye ulaşmışlardı. Ardından, buradan Ermenilerin yaşadığı Komana/Placentia (Şar) şehrine gittiler. Haçlıların gelmesiyle beraber Türkler burayı da bırakıp geri çekildiler[485]. Buradan sonra Haçlı ordusu Anti Torosların yanında ve verimli bir vadinin ortasında bulunan yine Ermenilerin oturduğu Göksun'a[486] yöneldi; Burada üç gün kalan Haçlılara Ermeni halkı çok iyi davrandı[487]. Buradan da Ekim 1097'nin başında harekete geçen Haçlıların bundan sonraki yolları çok çetin olmuştur. Bu zorlu geçit yolundan sonra Haçlı ordusu zorlukla Maraş ovasına varabildi[488]. Haçlılar burada kendilerine dostça davranan Ermeni halkına rastladılar. Buradan hareketle Ana Haçlı ordusu 15 Ekim'de doğruca Antakya ovasına ilerledi ve 21 Ekim Çarşamba[489] günü Antakya surlarına varabildi.

Agusta olduğu biliniyor aynı zamanda Seyhan ırmağıyla Ceyhan ırmağı arasında bir yer olduğu sanılıyormuş (bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.427).

[485] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XI, s.79; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.146; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.575; Komana'nın ele geçirilmesinin ardından Haçlılar burayı idare etmesi için vali olarak Robert Gusicard ile doğuya gelmiş ve sonrada imparatorun hizmetine girmiş olan bir eyalet şövalyesini *Pierre d'Aulps'u* tayin etmişlerdir. Gesta'da bu adı *Peter d'Aups* olarak verdiği gibi Haçlıların Tatikios'dan burayı yönetmesi için bir vali atamasını istedikten sonra Pierre'in burayı yönetmekle görevlendirildiğini söylemektedir (Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XI, s.79 ve 205. dpnt).

[486] Gesta'da *"Coxon"* ifadesi ile geçer (Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XI, s.80 ve 206.dpnt).

[487] Gesta'da güzergah ve karşılaştıkları zorluk ile Komana'nın çok verimli olduğu ile ilgili tasviri vardır. Ayrıca Haçlılar Göksün (Coxon)'da iken Türklerin Antakya'yı terk ettiği söylentileri yayılmaya başlamıştı. Bu esnada Bohemund Danişmendlileri takip ettiğinden orduda değildi. Raymond bunu fırsat bilerek kimselere haber vermeden Pierre de Castillon komutasındaki 500 şövalyeyi hemen harekete geçirdi. Ancak şövalyeler Asi Irmak yakınlarında bir kaleye vardıklarında-tespit edemedik Gesta Pavlikiyanlara ait desede herhangi bir isim belirtmemektedir-bunun yalan olduğunu öğrenip geri döndüler. Bunu Bohemund öğrendiğinde ise iki liderin arası açıldı. Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XI, s.80-81; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.145-146.

[488] Göksun-Maraş arasındaki yol, Haçlı ordularının Anadolu toprakları üzerinde karşılaştıkları en zorlu yoldu. Bu zorlu yolu atlatan Haçlılar Maraş ovasına vardıktan sonra Maraş'ı işgal etmişlerdir. Daha önce Bizans İmparatoruna verdikleri sözü istemeyerekte olsa tutmak zorunda kalan Haçlılar burayı Bizans'a bırakarak Ermeni asıllı Thatul'u vali yaptılar. Bizans'ın hizmetinde bulunan Thatul aslında Maraş'ı Bizans'ın adına idare etmekle birlikte Haçlılarla da yakın ilişkiler içindeydi. Thatul'un 1104 yılında İstanbul'a gitmesiyle Haçlılar yeniden Maraş'ı işgal etti. Ancak aynı yıllarda Keysun hakimi Ermen, Goğ Vasil Maraş'ı işgal etti. Bu kişi Urfa Haçlı Kontluğu'nun vassalı olarak Maraş'ı yönetmiştir. Bir süre sonra yeniden Haçlıların eline geçen Maraş'a Richard de Salerno buraya senyör olarak atandı. Bundan sonra da Gaudefroy, Baudouin ve Renaud adlarında üç senyör Maraş bölgesini idare etmişlerdir. 52 yıl devam eden Maraş Senyörlüğü zamanında 17 yıl Ermeniler ve 35 yıl da Haçlılar Maraş'a hâkim olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz., İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.172 (Şubat 2008), s.82 vdd.

[489] Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XII, s.82) ve Anna (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.333)'ya göre Haçlıların Antakya'ya vardıkları tarih 21 Ekim 1097'dir.

Haçlı ordusu artık şehre üç saatlik bir mesafede bulunmaktaydı[490]. Bohemund'un amacı gerçekleştirmesine çok az kalmıştı. Ancak çok güçlü surlarla çevrili bu şehrin ele geçirilmesi de oldukça zordu. Haçlılar tam anlamıyla Antakya'ya hayran kalmışlardı. Karşılarında bütün heybetiyle duran şehri Haçlı kaynakları tasvir eder[491]. Bohemund ise hayallerine ulaşmak için planlar yapmaktaydı. Onun isteği; Antakya'yı tek başına ele geçirebilmekti. Bohemund bunları planlarken, şehrin valisi Yağısıyan ise, Haçlı ordusunun ne şekilde taarruz edeceği üzerinde düşünmekteydi. Haçlılar surlar önüne varınca, surların kuzeydoğu köşesine karşı mevzilendiler. Bohemund, Aziz Paulus kapısı, Raymond de St. Gilles, Köpek Kapısının karşısında bulunan kısımlara yerleşirken; Godefroi, Dük kapısının karşısına yerleşmişti[492]. Ordunun geri kalan kısmı ise, Bohemund'un arkasında beklemekteydi[493]. Bohemund'un kumanda ettiği bir birlik 1097'yılının Kasım ayı ortlalarında Antakya yakınlarındaki Yağısıyan'ın taciz saldırıları için teşvikte bulunduğu Harim Garnizonuna saldırmıştır[494].

---

[490] Haçlıların Antakya önlerine varışları hakkında ayrıca bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XII, s.82; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.92, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s. 76; Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., II, s.241; Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*, ed. and eng. trans. Marjorie Chibnall, V, Clarendon Press, Oxford 2004, s.69 vd.; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.191-193; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.197-198; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.148; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.575.

[491] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.92-93, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s. 76-77; Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., II, s.241 vd.; En ayrıntılı tasviri ise Willermus vermektedir. Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.199 vd.

[492] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., III, s.201.

[493] Sevtap Gölgesiz hocamız Antakya surları önünde yer alan dükleri ve liderleri tasvir ederken surları kuşatmak için Haçlıların yerleşimini aktarmış ve Tancred'in İskenderun'dan dönmek üzere olduğunu ifade ettiği gibi kaynak olarak Runciman'ı göstermiştir (Bkz., Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, s.40 ve 196.dpnt). Yerleşimle ilgili verdiği bilgi Runciman'da bulunmakla beraber Tancred'in beklendiği bilgisi bulunmamaktadır. Bizim savunduğumuz görüşe göre Tancred Misis'ten hareketle İskenderun'u ele geçirdikten sonra çok daha hızlı bir yol ile Antakya ovasına indiği için muhtemel bilgiler bize Tancred'in Ana Haçlı ordusunu beklediğini göstermektedir. Çünkü çalışmamızın Bakras kalesi kısmında bu durum ifade edildiği gibi Tancred'in kullanmış olduğu yol, Ana Haçlı ordusunun kullandığı yoldan çok daha hızlı bir şekilde Antakya'ya çıkmaktadır.

[494] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.168; Gesta'da *Aregh* adıyla geçen yer muhtemelen Harim olmalı. Şayet Antakya'nın doğusunda olup Asi köprüsünü koruyan ve Raimundus'a göre Antakya Gölü'nden on mil uzaklıkta olan ve taciz saldırıları yapan başka bir yer bulunmamaktadır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XII, s.83 ve 217.dpnt). Zaten Gesta; *"Yakınlarda içerisinde sürekli bizimkilere saldıran en cesur Türkler'in bulunduğu Aregh adında bir kale vardı."* İfadesiyle Harim garnizonundan taciz için çıkış yapan Türk birlikleriyle örtüşmektedir.

Haçlılara erzak yardımı yapmak için gemiler de gelmeye başlamıştı. 12 gemiden oluşan bir Ceneviz donanması, Papa Urbanus'un Cenova şehrinden yardım isteği üzerine gönderilmiş olup mühimmat ve askerlerden oluşmaktaydı.[495] Cenovalıların yaptığı bu yardım açlık çeken, zor durumda bulunan Haçlılar için büyük bir değer taşımaktaydı[496]. Ayrıca, Papa Urbanus'un sayesinde gelen bu gemiyle Haçlılar Süveydiye[497] Limanını da işgal etmiş oldular. Ancak gönderilen yiyecek onlara yetmemişti ve neticede erzak temini için seferlere çıkılması gerekmekteydi[498]. 1097 yılının sonlarına gelindiğinde ordunun yiyeceği neredeyse tükenmişti. Bunun üzerine Haçlı reisleri bir hal çaresi bulmaya çalışmışlar ve civar köylere yağma akınları düzenlemeye karar vermişlerdi. Yiyecek aramak amacıyla çıkılan bu sefer, az sonra Yağısıyan'ın yardım için müracaat ettiği Dımaşk emiri ve beraberindekilerin Haçlılarla çatışmasıyla sonuçlanacaktı (Aralık 1097).

Yağısıyan, yukarıda bahsedildiği üzere birçok emîrleri ve beyleri yardıma çağırmıştı. Yağısıyan'ın yardım çağrısına ilk koşan Dımaşk Meliki Dukak oldu. Aralık ayı ortalarında Melik Dukak kuvvetleriyle birlikte, beraberinde Atabey Tuğtekin ve bazı komutanları olmak üzere Dımaşk'tan yola çıktı. Melik Dukak yanında Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle olduğu halde, Humus'ta kuvvetleriyle kendilerine katılan Cenahüddevle ile birlikte Antakya'ya gitmek üzereyken bu sırada erzak aramak amacıyla dolaşan Bohemund ve Robert'i kuşattılar. Dukak ve maiyeti bir süre önce el-Bare'yi ele geçirmiş olan Haçlıların bir kısmı üzerine ani bir saldırıya geçerek onları çekilmek zorunda bıraktılar (Muharrem 491-Aralık/Ocak 1097/98). Fakat yöresel olarak kazanılan bu başarıdan hiçbir şey elde edilememiş, çok geçmeden Dukak, Tuğtekin ve Cenahüddevle, asıl Haçlı kuvvetlerinin sayıca kendilerinden çok fazla olmaları sebebiyle el-Bare'den çekilmek durumunda

[495] Ceneviz donanmasının Samandağ (Süveydiye, St. Symeon) Limanına gelmesiyle ilgili olarak ayrıca bkz., Cafari de Cashifelona, *Genuensis Consulis de Liberatione Civitatum Orientis Liber*, R.H.C. Occ., V., Paris 1886 s.53 a.

[496] Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Döneminde Doğu Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti", *Haçlı Seferleri Tarihi-Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Yay. Haz. Ebru Altan, İstanbul 2012, s.224.

[497] Süveydiye, al-Süveydiye, St. Symeon, günümüzde Hatay'a bağlı ve günümüzdeki adı Samandağ'dır. Ortaçağ'da Antakya'nın iskelesi olarak önemli bir konumda bulunmaktaydı. Antakya'ya 26 km.lik uzaklıkta bulunan Süveydiye, normalde sahilden 4 km.lik kadar içeride bulunmasına rağmen Asi nehrinin ağzında yakın bir yerde iskelesinin bulunması sebebiyle Ortaçağ'da Antakya'nın iskelesi olarak anılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Besim Darkot, "Süveydiye", *İA*, XI, s.253-255.

[498] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.168.

kalmışlardır (el-Bare Savaşı)[499]. Haçlılar ise, erzak temini harekâtını yarıda bırakıp geri dönmüşlerdir[500].

9.4. Haçlıların Antakya Kuşatması Süresince Yaşanan Olaylar

Haçlıların Antakya çevresinde ve özellikle kuzey Suriye bölgelerine doğru yaptıkları erzak temini seferleri başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Ordudaki askerlerin çoğu açlıktan ölmüş[501] ya da savaşamayacak kadar güçten düşmüştü. Yaşanan bu felaketleri Haçlıların günahlarına bağlayan Fulcherius Carnotensis bize şu bilgileri verir: *" Haçlıların başına bu felaketlerin gelmesi ve uzun süre şehri alamamaları şaşırtıcı değildi. Çünkü günahları; lüks tutkusu, açgözlülük, kibir ve yağmacılık onları lekelemişti. Tüm yaşananlardan sonra Haçlılar bu yaşamın neden olduğu rezillikle kirlenmesinler diye, evli veya bekâr gözetmeden, kadınları ordudan çıkarmışlardı. Yersiz yurtsuz kalan bu kadınlar ise komşu kasabalardan sığınacak yer istediler*[502]*. Gün geçtikçe artan açlık fakir, zengin herkesi perişan etmişti. Şehri almaya yemin eden bu insanların kaçma nedeni de şüphesiz içine düştükleri bu durumdu. Yiyecek aramak için komşu köylere gidenlerin çoğu aradıklarını bulmalarına rağmen bir daha kuşatmaya dönmemişlerdi."*[503] Açlığın dayanılmaz

---

[499] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.134, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.2; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XIII, s.86 ve 227.dpnt; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s.247-248; Sevim, "Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri", *UHSS*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.92.

[500] Haçlıların erzak temini için yaptıkları bu seferler ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XIII, s.85; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.169.; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, s.13 vd.

[501] Gesta'ya göre bu kıtlık ve yoksulluktan ölenlerin sayısı 7'dir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XIV, s.88 ve 238.dpnt); Urfalı Mateos ise yiyecek yokluğunun meydana getirdiği kıtlık sebebiyle Haçlılar arasında hastalıkların ve ölümün baş gösterdiğini söyleyerek Haçlıların beşte birinin-Fransızca tercümeye göre Yedide biri-öldüğünü aktarır. Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.193 ve 216.dpnt.

[502] Gesta'nın R.H.C.'deki nüshasında bu durumun Le Puy piskoposunun fikri olduğu söylenmektedir. Bkz. *Anonymi Gesta Francorum*, R.H.C. Occ., III, Paris-1866, s.499; Türkçe çeviride Adhemar'ın bu fikir beyanıyla ilgili herhagi bir bilgi bulamadık.

[503] Fulcherius, ayrıca kıtlığın Haçlılardaki etkisini şöyle aktarır: *"Açlıktan ölmek üzere olan insanlar henüz büyümekte olan fasulye saplarını, olgunlaşmamış otları tuzlayarak yiyior ve hatta odun olmadığından deve dikenlerini çiğ çiğ yutmaya çalışarak dillerinin parçalanmasına neden oluyorlardı. Ayrıca atları, eşekleri, develeri, köpekleri hatta fareleri yiyenler bile vardı. Yoksullar ise hayvan derilerini ve hububat tohumu olarak kullanılan gübreleri de yiyorlardı"*. Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.95-96, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s. 79-80; Gesta'nın R.H.C.'deki nüshasında Müslümanların etlerini yiyen Haçlılardan da bahsedilmektedir (*Anonymi Gesta Francorum*, R.H.C. Occ., III, s.499). Urfalı Mateos'un notlandırmasını yapan Dulaurier'de Haçlıların Müslümanların naaşlarını yeme olayını daha sonra Marra'nın kuşatılması sırasında da yaşandığını ifade etmektedir. Bkz.; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.192 ve 214.dpnt.

etkisine bir de Antakya'da Haçlıları korkutan büyük bir depremin gerçekleşmesi de eklenmişti[504]. Yaşanan bu olumsuz gelişmeleri Haçlıların günahkarlığına yorumlayan Le Puy piskoposu Adhemar'da Haçlılara üç gün tövbe orucu tutmalarını ve dua etmelerini emretmiştir. Zaten Haçlılar açlıktan kırılıyorlardı ve oruç tutmanın da manası yoktu. Bununla birlikte Ermeni[505] ve Süryani dindaşları Haçlılara yiyecek konusunda ellerinden gelen yardımı yapmaya gayret gösteriyorlardı. Ancak bunlar, para karşılığı onlara yardım ediyorlardı[506]. Buna rağmen açlığın büyüklüğü bu yardımların etkisinin de az olmasına sebep olmuştur.

Antakya önlerinde yokluk ve kıtlık çeken Haçlılar her ne kadar Bizans'ı düşman olarak görseler de, onlara gelen yardımların birçoğu ve hatta güvenlikleri dahi aslında Bizans İmparatorluğu tarafından sağlanmaktaydı. Bunun en açık örneği de Kıbrıs adasından onlara yardım gönderilmesiydi. Bu sıralar Kıbrıs adasından eski Kudüs patriği Symeon'un yardımlarıyla ve Le Puy piskoposunun öncülüğünde erzak gönderilmiştir[507]. Fakat yiyecek sıkıntısı çok büyük boyutlarda olduğundan bu yardım da Haçlıların derdine derman olamamış, ordudan firarların önüne geçilememiştir.

---

[504] Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., II, s.245 vd.

[505] Urfalı Mateos'a göre Toroslarda bulunan prensler, yani Ruben'in oğlu Konstantin, Bazuni ve Oşin'in Haçlıların bütün ihtiyacını karşılayacakları kadar yardım gönderdiğini aktardığı gibi Karadağ manastırlarının rahipleri de yiyecek göndererek Haçlılara yardım için çaba gösterdiğini aktarır. Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.192-193.

[506] Gesta'ya göre bu yokluk durumu Ermeni ve Süryanilerin işine yaramıştı. Onun aktardığına göre: *"Ermeniler ve Süryaniler, adamlarımızın hemen hemen hiç erzak getirmeden döndüklerini görünce kendi aralarında görüştüler ve bildikleri dağ yollarından gidip, dikkatle soruşturarak, hububat ve erzak satın aldılar ve korkunç bir kıtlığın hüküm sürdüğü ordugâha geldiler; ve bir eşek yükü satış yaptılar ki, yaklaşık sekiz Hiperper-Purouratus adı, altın para olarak Yperperus, Perperus veya Perpre olarak da kullanılmaktadır.- yani bizim paramızla yüz yirmi Dinar tutuyordu. Halkımızın çoğu böyle pahalı şeyleri satın almaya gücü yetmediği için orada öldü."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XIV, s.88 ve 237.dpnt) İfadeleriyle Hristiyan dindaşlarının çekilen bu yoksulluğu ticarete döktüğünü ve karargahta inanılmaz bir pahalılığın oluştuğunu aktarmaktadır; Ermenilerin yaptıkları bu yardım muhtemelen onların Anadolu'da kalmayacaklarına inandıkları için ve Müslüman olan Türklere karşı kendi dindaşlarının başarılı olma isteğini de taşıyordu. Ancak Antakya'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra özellikle Kilikya bölgesindeki Ermeniler Haçlılar tarafından büyük bir darbe yiyerek ellerinden birçok bölgeyi kaybedeceklerdi. 1120 yılında sadece Rubenlilerin soyundan gelen Ermeniler, Toroslar'da Kilikya'nın kuzeydoğusunda birkaç kaleye hâkim olarak hâkimiyetlerini devam ettirebilecektir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Vahram, *Vahram's Chronicle of the Armenian Kingdom in Cilicia-During Time of the Crusades-*, trans. From the Orginal Armenian with notes and Illustrations by Charles Fried Neumann, J.L. Cox Ltd., London 1831, s.25-30 vd; *Vahram Vekâyinâmesi*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesinde basılmamış nüsha), Ankara 1944, s.6 vd.

[507] Kıbrıs bu yıllarda Bizans'a ait olduğu için buradan gönderilen yardım ne olursa olsun Bizans'tan izin alınmadan gönderilemezdi. Doğal olarak Bizans'ın Antakya kuşatmasındaki Haçlılara yardımı sabit bir görüştür. Krş için bkz: Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, s.43 ve 211.dpnt.

Haçlı kuşatması Antakya'yı sıkıştırmaya başladığı gibi Yağısıyan'ın Çıkış(Huruç) saldırıları da başarısızlıkla sonuçlanmaktaydı. Karşılıklı olarak birbirlerinin zayıf noktalarının arandığı bu savaşta mücadele liderleri Antakya için Yağısıyan iken Haçlılar tarafında Bohemund'du. Normal şartlar altında bir savaş meclisi ve buna bağlı olarak kararlar alan Haçlı liderleri, Antakya için Bohemund'u dinliyordu. Buraya gelinceye kadar İznik Kalesi'nin Kuşatılması ve Dorylaion (Eskişehir) Savaşları dahil bütün Anadolu geçişi boyunca kahramanlığını kat kat arttırmıştı. Bu saygınlık ve söz dinletme hakkı demekti. Böyle bir kitlenin savaş komuta lideri olmak her alanda bir güç elde etmekle eşdeğer kabul edilebilirdi. Doğal olarak Bohemund bunun da farkında olduğu için bu düzeni kullanmıştır. Onun asıl amacı siyasî bir oluşum ve yapılanma kurabileceği, güçlü bir savunma oluşturup topraklarını genişletebileceği bir müstahkem mevkii veya alan elde etmekti. Antakya ise onun her alanda aradığı yer olmuştu. Kuşatmanın ilk evresinden sonra bütün amacı Antakya'ya tek başına hakim olma çabası üzerinedir. Bunun için yaptığı çalışmalar ve planları aktararak kuşatma stratejininden bahsedeceğiz.

Haçlıların Anadolu'yu geçerken onların yanında bulunan en önemli kılavuzları Bizans'ın Türk asıllı ünlü komutanı Tatikios'tu. İznik Kalesi'nin ele geçirilmesi esnasında bahsettiğimiz gibi İmparator Aleksios Komnenos, İznik'in ele geçirilmesi sonrasında Haçlı liderlerini ve reislerini Pelekanon'daki karargâhına çağırmış ve onların emrine *"Megas Primikerios"* ünvanlı yakın dostu Tatikios'u vermiştir. Hem Haçlı ordularının yapacakları her gelişmeden haberdar olup onlara göz kulak olmak hem de onların ele geçirecekleri yerleri Bizans adına alıkoymak için görevlendirilen Tatikios İznik'ten sonra Haçlıların yaptığı her türlü nankörlüğe karşı büyük sabır göstermiş, onların Anadolu'yu en az kayıpla atlatacakları yollar konusunda destek olarak uyarmıştır ancak Bohemund'un yaptığı planlar ve entrikalar karşısında onun yalanlarına aldanarak Antakya önündeki ordugâhı terk etmiştir.

Tatikios'un Antakya önünden ayrılması ile ilgili iki farklı ve zıt görüşün aktardıkları, bu olayın nasıl geliştiği ve bizim tarafımızdan iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bunlardan biri Haçlı görüşü diğeri ise Bizans tarafının görüşüdür. Antakya'ya kadar seferin bizzat görgü şahidi olan ve Bizans'a karşı görüş sunan *Gesta*'nın anonim yazarı olayı bize şöyle aktarmaktadır. *"...Tatikios, Türk*

ordusunun bize saldırdığını ve bizimkilerin düşmanın eline düşüp, hepsinin öldürüldüğünü işittiğini itiraf etti. Böylece o, her türlü yalan hikâyeleri anlatıp şöyle dedi: 'Efendiler ve soylu şövalyeler, görüyorsunuz ki, burada büyük bir acı içinde bulunuyoruz ve herhangi bir yönden harhangi bir takviye alamayız. İzin verin ülkeye geri döneyim ve size deniz yoluyla ihtiyacımız olan her türlü erzak, şarap, sert bira, et, un, peynir dolu olan çok sayıda gemi gönderilmesini sağlayayım. Buraya satın almanız için atlar gönderteceğim ve bütün malzemelerin İmparatorun güvencesi altında karayoluyla sevkini sağlayacağım. Görüyorsunuz bütün bunları yapacağımı ve bizzat ilgileneceğimi yeminle garanti ediyorum. Bu arada benim karargâhım ve eşyalarım, ben en kısa zamanda geri gelene kadar rehin olarak ordugâhta kalsın.''[508]

Gesta, sözlerinin devamında Tatikios'u yalancılıkla suçlamış ve yalancı kalacağını da yinelemiştir. 1098 Şubatında Antakya önünden ayrılan Tatikios'la ilgili diğer Haçlı kaynaklarında da hemen hemen aynı ifadeler yer almaktadır[509].

Anna'nın bu durumu nakledişi ise farklıdır. Runciman tarafından da kabul gören ve akla en yakın görüş onundur. Anna durumu şöyle aktarır: *''...Horasanlı Kürboğa denen komutanın buyruğu altında muazzam kalabalıkta bir Agaren (Türk) ordusu Antakya'ya varmak üzere imiş. Bu haber üzerine yakın zamanda and içerek İmparator'a verdikleri söze uymak ve Antakya'yı ele geçirince Tatikios'a teslim etmek istemeyen kente kendisi göz dikmiş bulunan Bohemund, Tatikios'u ister istemez oradan uzaklaşmaya zorlayacak rezilce bir düzen tasarladı. Gidip onu buldu ve ona şöyle dedi: 'Sana bir sır açıklayacağım; bununla senin kurtuluşun sağlanacak. Kontların kulağına gelen bir haber onların aklını perişan etti. İmparator, Sultan ile anlaşmış, Horasan'dan gelen orduyu bizim üzerimize o göndertiyormuş. Kontlar buna inanmış bulunuyor ve seni öldürmek için hazırlık*

[508] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XVI, s.91.

[509] Tatikios'un karargâhı aniden terk etmesi konusunda kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Ancak Anna Komnena'da (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.334) yer alan bilgi Runciman tarafından doğru kabul edilmektedir. Bu konuda *Raimundus*'ta yer alan bilgiler ise çekicidir. *Raimundus(bkz.,* Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.254-256), Tatikios'un ordudan kaçmak için bahaneler aradığını ve Bohemund'a Tarsus'u, Adana ile Misis'i bırakmasının ardından aceleyle kaçarak Haçlılara ihanet ettiğinnden bahseder. Ancak bu şehirlerin Bohemund'a bırakıldığı bilgisi Runciman tarafından reddedilmektedir (bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.172 ve 16.dpnt) . Bu konuda Haçlı kaynakları ortak bir şekilde Tatikios'un kendilerine ihanet ettiğini ifade ederler. Ancak Anna'nın verdiği bilgi olayların seyri bakımından doğrudur.

yapıyor. Bana gelince; başındaki tehlikeyi sana bildirip seni uyarmakla görevimi yaptım gerisi sana kalmış; kendinin ve komutan altındaki adamların güvenliğini düşünerek gerekli önlemi almak sana düşüyor."[510]

Görüldüğü üzere Tatikios'un bir baskı altına alınma ve korkutulma çabası içinde olduğu hemen fark edilir. Antakya'nın ele geçirilişine baktığımızda da bu durumun Bohemund'un yaptığı planlarla ilgili olduğu görülür. Böylelikle Anna'nın verdiği bilgi doğrudur. Çünkü Bohemund, İmparatorun ve onun adamlarının ya da Haçlı arkadaşlarının yardımı olmaksızın harekete geçip şehri tek başına ele geçirmek istiyordu. Bunun için de İmparatorun temsilcisi durumunda, Haçlı ordusu yanında bulunup Haçlılara yardım eden Tatikios'un Antakya'dan uzaklaştırılması gerekiyordu. Daha önce İznik şehrinin ele geçirilmesi ona büyük bir ders olmuştu. Şehri İmparatora teslim etmek pek tabii olarak onun isteyeceği bir şey değildi. Bohemund'un yaptığı bu planlar ona beklediği sonucu verdi. Onun Tatikios ile yaptığı ve Anna'nın bize aktardığı konuşma gerçeği göz önüne sermektedir. Sonuçta Tatikios bu hainice plana inanmıştı. Ayrıca O, Haçlıların Antakya'yı ele geçiremeyeceğini düşünüyordu, orduda açlık vardı ve askerlerin çoğu zayıf düşmüştü[511]. Bununla birlikte, son defa, gitmeden önce Haçlıları uyarmak amacıyla; Antakya'nın kapılarına hâkim olan iki kuleyi işgal edip kaleyi aç bırakmak suretiyle ele geçirme fikrini öne sürmüştür; ancak bu teklif, ona güvenmeyen Haçlılar tarafından kabul edilmemiştir[512]. Bunun üzerine *Megas Primikerios* ünvanlı komutan Tatikios, Haçlı ordusuna erzak-malzeme temini için Bizans devleti topraklarına geri dönmek istediğini söyleyerek Samandağ (Süveydiye, St. Symeon)'a limanından Kıbrıs'a doğru denize açıldı. Bunun için de rehine olarak adamlarının çoğunu geri döneceğinin garantisi olarak Antakya'da bıraktı. Ancak planladığı oyunun son kısmını uygulayan Bohemund, onun kaçıp gittiği haberini etrafa yayıdı. Sonuçta

[510] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.334.
[511] Tatikios'un Antakya'yı terk etmesi konusu için ayrıca bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.172; Demirkent, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı), s.107-108; France, "The Departure of Tatikios from the Crusader Army", s.137-147.
[512] Raimundus, Tatikios'ın sıkı bir çember oluşturarak kalenin boşluksuz bir kuşatmaya ihtiyacı olduğu fikrini sunduğunu aktarır. Bkz., Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.254-256; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.172; Demirkent, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı), s.107.

Bohemund amacına ulaşmış ve Antakya'ya tek başına hakim olma isteğine bir adım daha yaklaşmıştı[513].

Bohemund sadece Tatikios'u gönderme ile hedefine ulaşamayacağını bilecek kadar zeki biriydi. Yanına taraftar toplamalı, yapacağı haksız hakimiyeti haklı olarak görecek ya da bu gelişmelere razı olacak bir kitle oluşturmalıydı. Bunun için de planlar yapmaya devam eden Bohemund, Tatikios'un ayrılmasından sonra da kendisinin Antakya'yı terk edip gideceğini söylemiştir. Raimundus bu olayı şöyle aktarmaktadır: *"Bahtsızlığımıza bir yenisi daha eklendi. Bohemund bizi bu topraklardan ayrılmakla tehdit etti. Onun bu kararı almasına gururu sebep olmuştu. Çünkü o, açlıktan at ve adamlarının öldüğü gördü. Ayrıca Bohemdun, sınırlı serveti olan bir adam olduğunu ve şahsi servetinin kuşatmayı uzatmak için yetersiz olduğunu belirtti. Ancak biz sonradan onun bu şekilde davranma sebebinin Antakya'yı ele geçirme hırsından kaynaklandığını öğrendik."*[514]

Bohemund şimdiye kadar Haçlı Seferinin askeri harekâtında en büyük rollerden birini oynamıştı; bu kritik anda onu kaybetmek ihtimali, onun da çok iyi hesap ettiği gibi orduyu büyük endişeye düşürdü. Buna dayanarak Bohemund, eğer kendisine verilecek olursa, Antakya hakimiyetinin ancak yokluğu dolayısıyla İtalya'da uğrayacağı zararları karşılayabileceği fikrini etrafa yaymaya başladı. Diğer Haçlı reisleri bu yalana inanmadılar ancak basit ordu mensupları arasında o kendisi için oldukça büyük bir anlayış ve sempati yaratmış oldu[515]. Bohemund zeki bir liderdi. Bundan sonra vereceği her kararda bu askeri nitelikleri güçlü lideri kaybetmeyi kimsenin göze alamayacağını bildiği için askerler tarafından destek sağlamış oldu. Aynı zamanda Antakya'nın tek başına ele geçirilmesine de mantıklı bir zemin hazırlıyor olduğunu söylememiz yanlış olmaz.

Antakya kuşatması tarihini derinden etkileyen en önemli gelişme Antakya içinde kendine güvenilen Fîruz'un[516] ihanetidir. Bu ihaneti sağlayan ise Bohemund

---

[513] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.334; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.172.
[514] Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.254-256
[515] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.172-173.
[516] Fîruz, Yağısıyan'ın idaresinde önemli bir mevkiye çıkmış olan bir Ermeni dönmesiydi. Dış görünüş itibariyle halktan biri görünmesine karşın kısa bir süre önce erzak istifçiliği yaptığı için kendisini para cezasına çarptırmış olan Yağısıyan'a kızmaktaydı. Ayrıca bir zamanki dindaşları ile bağını korumuştu. Bunlar aracılığıyla Bohemund ile bir anlaşma yaparak şehri satmaya hazır

ile Firuz'un bağlantı kurmasıdır. Bu durum Bohemund'un Antakya'yı ele geçirmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Haçlı liderinin *"İki Kız Kardeş"* kulesi muhafızı Fîruz ile bağlantıya geçişi ile ilgili olarak kaynaklar pek çok bilgi vermektedir. Bu oluşan bağın anlaşılabilmesi için *Anna*'nın, *Gesta*'nın, *Fulcherius*'un ve *İbnü'l-Esîr* kayıtlarına göz atmamız yararlı olacaktır. Anna, konuyla ilgili olarak şu bilgiyi aktarır: *"...O sırada (Antakya'daki) Hisar surlarının Bohemund'a düşen bölümüne üstten bakan bir burçta Ermeni vardı. Bu kişi ikide bir surun üzerindeki yan duvardan aşağıya doğru eğilip bakındığı (ve aşağıdaki Franklarla konuştuğu) için Bohemund okşayıcı laflarla ve bir sürü çekici vaatle, onu kenti teslim etmeye razı etti. Ermeni ona sen ne zaman istersen dedi. Dışarıdan bana gizlice işaret verirsin ben hemen bu küçük burcu sana teslim ederim; yalnız sen ve buyruğundaki askerler, elinizin altında ip merdivenlerle hazır olun. Ancak sizin hazır olmanız yetmez bütün ordu silah başı etmiş bulunmalı; ta ki dehşete düşecek Türkler, sizin surlara tırmanışınızı görüp savaş naralarınızı duyar duymaz hemen kaçmaya koyulsunlar."*[517]

---

olduğunu bildirdi. Bu anlaşma gayet gizli tutuldu. Bohemund bunu kimseye açıklamadı. Aksine, elde edeceği başarının değerini daha da arttırmak için açıkça ve ısrarla, kuşatma için ortaya çıkan tehlikelere vurgu yapmaya devam etti (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.177-178); Gesta'nın orijinal nüshasında "Pirrus" olarak adlandırılan Fîruz'un Türk emiri olduğu söylenmektedir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.102 ve 279.dpnt); Anna'nın da Ermeni dediği Fîruz'un surların üstündeki duvarlardan bakıp aşağıdaki Haçlılar ile konuştuğunu gören Bohemund'un onu güzel vaatlerle ikna ettiği vurgusu vardır (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.334); Radulphus Cadomensis onu "Zengin bir Ermeni" olduğunu ifade eder ki bu durum kazanç için şehre ihanet etme durumuna ters düşer (Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana*, R.H.C. Occ., III, s.651); Raimundus ise Fîruz için, Runciman'a göre Hristiyan dönme anlamındaki *"quidam de Turcatis"* ifadesini kullanmıştır (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.251); Fulcherius'ta ise Ermeni dönmesi bir Türk olarak bahsi geçen Fîruz'un İsa mesih tarafından ikna edildiğine dayanan gerçek olmayan bir hikaye yer almaktadır (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.98, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.82) Urfalı Mateos ise onun şehrin ileri gelenlerinden biri olduğunu ifade eder (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.196). Arap kaynaklarında Fîruz'a ait bir milliyet söylenmemektedir. İbnü'l-Esîr, onu "Rûzbe" adıyla tanıtır ve bir zırh ustası olduğu ifade edilen bu kişi işe Haçlıların bol miktarda mal ve ikta ile anlaştığını anlatır (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.229); İbnü'l-Adîm'ise onun "Zarrâd" adıyla anılan bir demirci, silah yapımcısı olduğunu ve Yağısıyan tarafından istifçilik sebebiyle cezalandırıldığını aktarır (Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.581); Willermus Tyrensis ise muhtemelen bu Arap kaynaklarından aldığı bilgilere dayanarak geniş bir bilgi vermiş ve soylu bir aileye mensup olduğunu ve Ermeni olduğunu ifade etmiştir (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.242 vd.).; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.178 ve 24.dpnt.

[517] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.334.

Bununla beraber *Gesta*'da[518], Bohemund'un sıklıkla ona mesaj gönderip Antakya'ya girebilme konusunda fikrini anlamaya çalıştığı kaydedilir; ayrıca Fîruz'un bunu seve seve kabul etmiş olduğu da ifade edilir. Fulcherius'ta ise tamamen farklı bir bilgi yer almaktadır. Burada *"Ermeni dönmesi bir Türk"* e Hz. İsa'nın göründüğü ve şehri Hrıstiyanlara teslim etmesini buyurduğunu nakleder. Ayrıca şehri ele geçirmeleri için Haçlılarla gizli bir plan yaptığını da söyler. Bu bilgi yukarıda (505.dpnt) da bahsettiğimiz gibi doğru değil tamamen olaya uhrevi bir hava katmak için uydurulmuş bir hikayedir[519]. İbnü'l-Esîr ise bize şunu aktarır: *" Franklar Antakya önünde uzun süre kalınca burçlardan birinin muhafızıyla haberleştiler. Bu şahıs Ruzbe adıyla tanınan bir zırh ustasıydı. Haçlılar ona bol miktarda mal ve pek çok ikta vermeyi vaat ettiler"*[520]. Anlaşılabildiğine göre Bohemund ile Fîruz arasında gerçekleşen bu münasebeti bütün kaynaklar aktarır ve işbirliğini de ifade ederler. Böylece kaynaklar ifadesiyle kentin ele geçirilmesinin bir "ihanete" bağlı olduğu konusunda müttefiktir. Normal şartlarda Antakya bu kuvvetli surlar ile savunmasına devam edebilir ve Haçlıların kuşatma direncini yıkabilirdi.

Antakya'nın Haçlılar tarafından kuşatılmasından sonra Yağısıyan'ın yardımına koşan Türk kuvvetleri Antakya'yı kurtarmak üzere yeniden ordu toplamışlar ve Haçlılara karşı harekete geçmişler; daha önceki erzak toplama esnasında Haçlıları yenilgiye uğratamayan Türkler bu kez ikinci defa Haçlılara saldırmak için derhal hazırlıklara girişmişlerdir. Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle bu kez Haleb Meliki Rıdvan'ın yanına gitmiş; ilkinde yardıma gelmeyen Halep Meliki Rıdvan bu kez pişman olarak kuvvetlerini göndermiştir. Halep askerleriyle birlikte Sökmen b. Artuk'un komutasındaki Türkmen birliği Yağısıyan'a yardıma gitmek için harekete geçmişler; fakat bunlar tam Antakya'ya gireceklerken Haçlıların saldırısına uğrayıp önce Harim'e ardından da Halep'e geri çekilmek durumunda kalmışlardır (Mart 1098)[521].

---

[518] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.102.
[519] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.98, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.82.
[520] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.229.
[521] Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.579; Özaydın, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi(485-498/1092-1104),* s.96; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.173.

Gesta'da bu savaşla ilgili olarak şu bilgi aktarılmaktadır: *"...Efendim Bohemund, kalabalık bir Türk birliğinin bize saldırmak için gelmekte olduğuna dair söylentileri duyunca, her şeyi düşündü ve diğer prenslere giderek şöyle dedi: 'Efendiler ve cesur şövalyeler, ne yapmalıyız? İki cephede savaşacak kadar sayıca yetersiziz. Ne yapmamız gerektiğini belki biliyorsunuzdur? Kuvvetlerimizi ikiye ayırabiliriz: yaya halk, çadırları korumak ve şehirdekileri kontrol altında tutmak için burada bir arada kalsın. Şövalyeler ikinci bir kuvvet olarak, buradan fazla uzakta olmayan Asi köprüsünün arkasındaki Aregh(Harim) hisarında konuşlanan düşmanlarımıza karşı gitsin."* emrini vermiştir[522]. Ardından Bohemund ve beraberindekiler ordugâhı terk ederek deniz ile nehir arasındaki yere yerleşti[523] ve yanındaki diğer liderlere: *"Efendiler ve yenilmez şövalyeler, savaş için saf kurun!" dedi. Onlar da cevap verdiler: "Sen cesur, tecrübeli, ünlü kumandansın ve nasıl galip gelineceğini, nasıl hareket etmemiz gerektiğini bilirsin; kumandayı al ve sorumluluk senin ellerinde olsun, bizim için iyi ve güzel olanı yap."*[524] dediler. Bu gelişme gerçekte Bohemund'un Antakya'yı ele geçirme konusunda ne kadar hırslı olduğunun kanıtı olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda askerleri gözünde de muzaffer bir komutan edasında hareket eden Bohemund, Antakya'yı tek başına ele geçirmek istediği için kuşatma sistem ve düzenini kendisi organize etmiştir[525].

Yukarıda da çoğu kez bahsi geçtiği üzere Bizans hem Anadolu'nun içinden geçen Haçlı kitlesine kılavuzluk için, hem de açlık ve kıtlık çeken Haçlı ordusunun yemek ve ihtiyaçlarını gidermek için yardım etmiştir. Haçlılar tarafından bu yardımlar inkâr ediliyorsa da İmparatorluk tarafından Antakya kuşatmasındaki Haçlılara yardımlar devam ediyordu. Samandağ (Süveydiye, St. Symeon) Limanına

---

[522] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XVII, s.93

[523] Bohemund, düşmanlarını nehir ile Antakya'nın kuzeydoğusunda bulunan bataklık gölü arasındaki dar bir kara şeridine sıkıştırdı ki orada avantajlarını kaybettiler (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XVII, s.93 ve 251.dpnt); Bu askeri stratejiden anlaşılabildiğine göre Bohemund'un kuvvetleri Türk kuvvetlerinden sayıca az. Bu taktik sayıca üstün kuvvetlere karşı kullanılan bir savaş manevrası olduğu için bize bunu göstermektedir.

[524] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XVII, s.94.

[525] Ellenblum, Haçlıların kuşatma savaşı ve stratejisi bakımından "mükemmel lojistik ve profesyonel insangücü" temeline dayandığını savunur (Ronnie Ellenblum'un Haçlı Kuşatma Stratejileri için ayrıca bkz., Ronnie Ellenblum, *Crusader Castles and Modern Histories*, Cambridge University Press, New York 2007, s.203 vdd.). Bu görüş muhtemelen Avrupa'daki kuşatma gücü esas alınarak savunulan bir görüştür. Şayet Antakya kuşatmasında kısmen profesyonel savaşçı insangücü etkili olmakla birlikte daha çok ağırlığın kuşatılan bölgelerdeki karışıklık ve savunmanın içten yıkılması şeklinde olduğu görülebilir. Bu Antakya'da, Maarretünnûman'da ve devamında da yaşanan kuşatmalar da da böyle olacaktır.

4 Mart 1098 tarihinde yeni bir yardım gemisi gelmişti. Bu gemi esasında Bizans İmparatoruna hizmet eden İngiliz Varegleri[526] Akdeniz'e taşımaktaydı. Bu kez de İtalya'dan birçok hacıyı doğu'ya getirmişti; bununla birlikte gemi yolda İstanbul'a uğrayıp Haçlılara yardım amacıyla İmparator Aleksios'un verdiği malzemeleri beraberinde taşımıştı[527]. Bu gemi 6 Mart tarihinde Müslümanların pususuna düşmüş; fakat inşaat malzemeleri kurtarılmıştı.

Böylece Haçlıların arka arkaya yaşadığı bu gelişmeler onlara kesin olarak Antakya'yı ele geçirme düşüncesine daha da yaklaştırıyordu[528]. Ancak kuşatma esnasında Bizans tarafınan gönderilen bu yardım Haçlılar tarafından görmezden gelinmiştir. Bunun sebepleri arasında muhtemelen Haçlıların bölgede tek başlarına kurmak istedikleri siyasî yapılanmaya Bizans'ı dahil etmek istememeleriydi. Yani Haçlılar İznik'i zaten ellerinden kaybetmişler, yol boyunca türlü zorlukla Antakya'ya ulaşabilmişlerdi ve kazancı bölüşmeleri onlara uymazdı. Oysa yolu geçebilmelerini sağlayan yine Bizans'tı. Ayrıca her ne olursa olsun Bizans'la münasebetleri asıl bundan sonra başlayacaktı.

9.5. Haçlıların Antakya Kalesi'ni Ele Geçirmesi (3 Haziran 1098)

Haçlılar, Antakya için çok büyük fedakarlıklar yapıyor ve kayıplarına rağmen kaleyi ve şehri kuşatma düşüncelerinden vazgeçmiyorlardı. Antakya yukarıda da bahsedildiği gibi onlar için ele geçirilmesi mecburi ve seferin kutsallığını arttırcı bir kazanım olacaktı. Aynı zamanda bu kuşatma ile beraber Haçlı reisleri arasındaki hakimiyet ve üstünlük kurma planları da su yüzüne çıkıyordu. Ancak Antakya kalesinin ele geçirilmesi ile herşey bitmeyecekti. Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un emriyle ya da kendi isteğiyle bütün hazırlıklarını tamamlayan Kürboğa, büyük bir

[526] Bizans İmparatorluk ordusunda hizmet eden ve Bizanslı olmayan ücretli askerlere verilen isim. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Raffaele D'Amato, *The Varangian Guard 988–1453*, Osprey Pub., Oxford 2010.

[527] Gesta, açık bir şekilde yardımdan bahsetmez. Sadece Bohemund'un Süveydiye Limanına gidip hisar inşası için burada bulunanlardan yardım talebinde bulunmak istediğini vurgular bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XVIII, s.96; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.205-207; Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.248; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.174-175 ve 19.dpnt; Demirkent, "Haçlı Seferleri Döneminde Doğu Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti", s.224 ve 8.dpnt.

[528] Bu mücadele, Türklerin Süveydiye'de bulunan gemilere saldırması ve Haçlıların bu pusuya karşı yaptıkları karşı pusu ile ilgili detaylar ve mücadele için bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XVIII, s.96-98; Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.248 vd.; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.205-207; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.174-175.

Müslüman birleşik ordusu ile Antakya'yı kuşatanları bertaraf etmek için yola çıkmıştı. Ancak Urfa'da kaybettiği zaman sebebiyle Antakya'nın Haçlıların eline düşmesine mani olamadı.

Antakya Valisi Yağısıyan'ın yardım talepleri ve Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un emriyle ya da kendi isteğiyle[529] Musul emiri Kürboğa bütün hazırlıklarını tamamlamasının ardından harekete geçti[530]. Kendisine dahil olan Müslüman kuvvetlerle birlikte büyük bir güç oluşturan Kürboğa, Antakya'dan önce Urfa'yı Haçlıların elinden almak amacıyla Urfa Haçlı Kontluğu arazisine doğru yöneldi. Sultanın çağrısı üzerine cihat seferine katılacak olan El-Cezire ile Suriye Emir ve Melikleri ise Kürboğa'nın kuvvetlerine Halep'in kuzeyinde bulunan Mercidâbık'ta katılacaklardı. Dukak ve Atabegi Tuğtekin, Dımaşk kuvvetleriyle harekete geçmişti. Daha sonra kendilerine Hıms Emiri Cenahüddevle, Artuk b. Sökmen yeğeni Belek ve beraberinde bir kısım Arap askerleriyle birlikte eski Halep hükümdarı ailesinden, Mirdasioğullarından Vessab katılmıştı. Bu arada Melik Rıdvan yine bu sefere katılmamış ve kuvvetlerini göndermekle yetinmişti. Melik Dukak'ın başında bulunduğu birlik, Tell-ü Mennes'e geldiği zaman kent halkının Haçlılara mektup göndererek onları Suriye'ye yürümeleri konusunda teşvik ettikleri ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine Müslüman kuvvetleri, kenti cezalandırmak amacıyla kuşatmaya giriştiler[531]. Bu harekâttan sonra Suriye ordusu kuzey yönünde yoluna devam ederek Mercidâbık'a gelmiş, ardından başarısız Urfa kuşatmasında[532] tam üç

[529] Bu durum hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz., Erdoğan Merçil, "Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu", *UHSS*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.83-89

[530] Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.579-580; Kürboğa'nın, Sultan Berkyaruk'un emrinden çok önce harekete geçtiğini, Işın Demirkent'te vurgular. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.39; Kafesoğlu ise Kürboğa'nın müracaatı sonrasında Sultan Berkyaruk'un El-Cezire kuvvetleriyle birlikte Kürboğa'ya hareket etmesini emrettiğini savunur. Bkz., Kafesoğlu, "Kürboğa", *İA*, VI, s.1084.

[531] Kürboğa, Sultan Berkyaruk'un emrini aldıktan sonra hakim olduğu Musul bölgesine, Suriye'den bazı merkezleri de katmak istediği için bu harekâtı kendi hakimiyetini güçlendirecek ve bölgesini genişletecek şekilde planlamıştır. Üstelik gerek sefer hazırlıklarında ve gerekse yürüyüşünde ağır davranmıştır. Bkz., Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, s.13.

[532] Kürboğa'nın kendisine katılan birliklerle beraber oluşturduğu güçlü kuvvetleri ile doğrudan doğruya Antakya'ya, Haçlılar üzerine gideceği yerde Urfa bölgesine girip etrafı tahrip etmek ve uzun bir süre Urfa şehrini kuşatması ile çok önemli bir zamanı kaybettiği, gerek yerli Süryani ve Ermeni kaynaklarında, gerekse Haçlı kaynaklarının kayıtlarından açıklıkla anlaşılmaktadır. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., IV, s.265 vd.; 4-25 Mayıs 1098 tarihleri arasında vuku bulan bu kuşatma ile Işın Demirkent'in de vurgu yaptığı gibi Kürboğa, Urfa önünde bu kadar zaman kaybetmesi ile, Birinci Haçlı Seferi'ni başarıya ulaşmasına adeta yardım etmiştir. Urfa kuşatması ve ayrıntılı tahkikler için ayrıca bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi(1098-1118)*, s.38-41.

hafta (4-25 Mayıs 1098) kaybetmiş olan Kürboğa'nın ordusuyla birleşerek (Mayıs 1098) Antakya önüne hareket etmiştir[533].

Kürboğa ve diğer Türk emirlerinin harekâtını sıkı sıkıya takip eden Haçlılar Kürboğa'nın ordusunun Antakya'ya yaklaşmakta olduğunu haber alınca büyük bir endişeye kapıldılar ve derhal bir savaş meclisi topladılar. 29 Mayıs 1098'de gerçekleşen bu önemli toplantıya; Godefroi de Bouillon, Raymond de St. Gilles gibi pek çok ünlü Haçlı liderinden başka Flandre, Normandie, Vermandois ve Blois Kontları da katılmıştır. Daha önce Bohemund'un, Firûz'la anlaşmaya varmasının verdiği rahatlıkla Haçlı liderlerine yaptığı yarı ciddi teklifi şimdi kabul etmek zorunda kaldılar. Bohemund, önceden onlara şehrin normal yollar ile ele geçirilemeyeceğini, kimin iyi bir plan düşünürse şehrin ona verilmesi gerektiğini, artık açlıkla ve sefaletle daha fazla boğuşamayacaklarını söylemişti. Ancak Haçlılar bu teklifi reddetmiş ve bu şehri kuşatmada hepsinin emeğinin geçtiğini, bundan dolayı da şehrin eşit olarak paylaşılacağını söylemişlerdi[534]. Ancak bu konuşmadan hemen sonra Türklerin ilerlediği haberini alan Haçlıların topladığı konsilde Bohemund, Haçlı liderlerine o meşhur teklifi yapmıştır. Bohemund Haçlı liderlerine *"şehri kuşatalım ancak kimin askeri şehre önce girmeyi başarırsa şehri ona verelim"* teklifinde bulunmuştur. Bohemund'un Firuz ile işbirliğinden habersiz olan Haçlılar onun bu teklifini kabul etmişlerdir[535].

Bir kalenin düşüşü, genel itibariyle kaybolan savunma hattı ve düzeninin kaybolmasına bağlı gelişen bir durumdur. Bütün kaleler veya şehirleri koruyan sur ve burçlarla birleştirilmiş müstahkem mevkiler, sağlam bir savunma düzeni ile ayakta kalır. Kale savunmaları için, normalde surların büyüklüğü, sağlamlığı ve dayanıklılığından çok daha önemli bir mevzu vardır ki oda bu surları ve kaleyi koruyanların güvenilirliği. Antakya ise bu konuda güven veren bir şehir gibi görünüyordu. Ancak Türklerin eline geçişi de içeriden kaynaklı bir ihanete bağlı

---

[533] Sevim, "Dımaşk Selçuklu Melikliği Şemsü'l-Müluk Dukak Devri (1095-1104)", s.305-306; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, s.13.

[534] Gesta, diğer Haçlı liderlerinin Bohemund'un teklifini kabul etmemesinin sebebi olarak hep birlikte şu cevabı verdiklerini aktarır: *"Bu şehir tek bir kişiye verilmemeli, bilâkis biz onu aramızda bölüşeceğiz; madem ki aynı çabayı gösterdik, aynı konumda olmalıyız."* (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.103).

[535] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.102-103;Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.334-335; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.177.

olmuştu[536]. Bu Antakya'nın geçmişinde vardı ve bu sefer de Haçlıların eline düşüşü yine içeriden kaynaklı bir ihanet ile gerçekleşecekti.

Kürboğa'nın Urfa'yı kuşatarak kaybettiği üç hafta Bohemund'un Antakya'yı ele geçirmek için gerekli olan vakti temin etmesini sağladı. Yaptığı haince planlarını uygulamaya koyan Bohemund'un temasa geçtiği Firûz, ihanete hazır olduğunu bildirmek üzere oğlunu yolladı[537]. Firûz ile Bohemund arasında yapılan görüşmede Bohemund'un Kürboğa ile mücadele edecekmiş gibi bir izlenim verip yola çıkması konusunda anlaşıldı. Bu sayede Antakya'nın ele geçirilme düzeni de kurulmuş oldu. 2 Haziran günü güneş batarken şövalyeler vadi; yaya askerleri ise dağ yolundan yukarı doğru ilerliyorlardı. Bu esnada liderleri Bohemund da devam etmeleri konusunda onları teşvik ediyordu. Böylece Bohemund'un birlikleri şafak sökmeden hemen önce Firûz'un savunmasını devraldığı ve Haçlılara teslim etmekle anlaştığı *"İki Kız Kardeş"* burcu önüne varmışlardır[538]. Ardından *Foulque de Chartres*[539] adındaki Frank şövalyesi ve beraberindeki 60'a yakın asker bu burca tırmandılar. Bunlar Firûz'un korumakta olduğu kuleyi hemen işgal ettiler. Ancak Firûz bunların sayısını az bulunca korktu ve Grekçe "*Micro Francos echome*(*az sayıda Frank var!)"* dedi ve *"kahraman Bohemund nerede? Nerede o yenilmez savaşçı"* diye sordu. Bu esnada Güney Lombardia'lı tanınmış bir asker Bohemund'a üç kuleye

[536] Bakras Kalesi ve ele geçirilişi anlatılırken mevzuya değinilmişti. Bkz., s.124-125 ve 437-438.dpnt

[537] Firûz'un son ana kadar tereddüt içinde olduğu ancak karısının kendisini Türk arkadaşları ile aldatmasından dolayı kararında sabit olup ihaneti uygulamaya koyduğu fikri de bulunmaktadır ancak doğruluğu yoktur (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.179); Gesta'da, Firûz'un Bohemund'un kendisine güvenerek şehre rahat bir biçimde girebilmesi için oğlunu rehin olarak gönderdiği aktarılır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.103); Bohemund'un 2 Haziran gecesi düzenini kurduğu planı tüm Haçlı liderlerine aktardığı hatta "*Tanrı'nın izniyle, Antakya bu gece ihanete uğrayacak"* dediği ifade edilir. Haçlı kaynaklarının tamamına yakınında bahsi geçen bu planın bir gece öncesinde duyurulması doğru bir bilgi değildir. Gesta, zaten Godefroi, Robert de Flandre, Raymond de Saint-Gilles'e karşı bu sözün söylendiği geçer. Oysa bu liderlerin hepsi hakimiyet için hak iddia edecek konumda kişilerdir. Herkes bir tarafa Raymond ile Bohemund'un zaten Antakya kuşatması öncesi ve sonrasında yaşanan anlaşmazlık durumları çok belirgindir. Doğal olarak Bohemund'u iyi göstermek için vurgusu yapılan bu bilgi eğer doğru olmuş olsaydı diğer Haçlı liderleri Bohemund'un tek başına Antakya'ya hakim olup onu ele geçirmesine izin vermezlerdi.

[538] Firûz tarafından gözetlenen kuleler St. Georg Kapısı'nın yakınında olup, Haçlı karargâhından bakıldığında şehrin sağ tarafındaydı (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.103 ve 282.dpnt).

[539] Raimundus şehre ilk giren şövalyenin Foulqe de Chartres olduğunu bildirir (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.251-253); Radulphus Cadomensis ise onun adını Goul de Chartres olarak verir (Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana,* R.H.C. Occ., III, s.651 vd.) Ordericus Vitalis ise bu kişiyi Foucher of Chartres olarak verir (Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*, İng. Çeviri, V, s.91).

sahip olduklarını ve artık şehre girmesi gerektiğini söyledi[540]. Haçlıların surlara tırmanırken merdivenlerinin[541] kırılmasına rağmen, bir kısım şövalye şehre girerek yardım etmeleri için Hristiyanları uyandırdı. Bunlar Aziz Georgios(St. Georg) ve Köprü kapılarını açtılar. Haçlılar şehre girdiklerinde kadın, erkek, çocuk demeden karşılarına çıkan herkesi vahşice öldürdüler. Seher vakti tüm şehir şaşkınlık içinde çığlık çığlığa haykırıyor, kadınlar ve çocuklar gözyaşı döküyordu. Şehirdeki bağırışmalara uyanan Antakya Valisi Yağısıyan uyku halinin verdiği şaşkınlıkla atına binip kaçmıştı[542].

Şehrin kuşatmadan hemen sonraki hali ve Yağısıyan'ın durumu ile ilgili olarak İbnü'l-Esîr'in aktarımı en etkiliyeci tasvirlerden biridir. O, Antakya'nın ele geçirilişini şöyle aktarır: *"...Haçlıları bu melun zırh ustasıyla meseleyi aralarında karara bağlayınca, onlar gelip demir parmaklıkları açtılar ve oradan içeri girdiler. Çok sayıda Haçlı iplerle yukarı çıktı. Sayıları beş yüze varınca trampet çaldılar. Seher vaktiydi. Halk fazla uykusuzluk ve günlerce beklemekten dolayı yorgun düşmüştü. Yağısıyan uyanıp gelişmeleri sorduğunda kendisine : 'bu boru ve trampet sesleri kaleden geliyor, kalenin ele geçirildiğinden hiç şüphe yok' denildi. Hâlbuki sesler kaleden değil, ancak o burçtan geliyordu. İçine korku düştü, şehrin kapısını açıp otuz kölesiyle ardına bakmadan kaçtı. Şehri muhafaza etmekle görevli naibi gelip Yağısıyan'ı sordu, kaçtığı söylenince o da başka kapıdan kaçtı. Bu haçlıların yararına oldu. Eğer bir saat dayansaydı Haçlılar mutlaka mahvolurdu… Yağısıyan'a gelince sabah olunca aklı başına geldi. Üzüntüden aklını kaybetmiş gibiydi. Kendine geldiğinde birkaç fersah yol almış bulunuyordu. Yanındakilere 'ben neredeyim?' diye sordu. Antakya'nın dört fersah uzakta olduğunu söylediler. Kaçıp kurtulduğuna ve şehirden uzaklaştırıncaya veya öldürülünceye kadar savaşmadığına pişman oldu. Ah vah etmeye, ailesini, çocuklarını ve Müslümanları bırakıp kaçtığı için dövünmeye başladı. Başına gelen bu felakatin şiddeti sebebiyle kederinden bayılıp atından düştü. Adamları onu tekrar atına bindirmek istediler, fakat ayakta duracak ve ata binecek*

[540] *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.104.

[541] Firûz daha öncesinde Bohemund ile görüşme yaparken *"iplerinizi de getirin"* ifadesini kullanmıştır. Muhtemelen buradaki vurgu ip merdiven manasındadır. Ancak bazı kaynaklarda da ip olarak geçmiş olmasına rağmen Gesta'da surların mazgalları arasındaki siperlere kurulmuş olan merdivenlerden askerlerin çıktığını ifade etmesi (bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.104) bize bu kuşatma aletlerinin de Firûz tarafından karşılandığını göstermektedir.

[542] Gesta'ya göre Yağısıyan kaçarken Tancred'in bölgesine girmiş ve atları bitikin bir halde bir köye girerek bir evde saklanmıştır. Bkz.,*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.104.

takati kalmadığını ölmek üzere olduğunu görünce orada bıraktıp gittiler. Oralarda odun kesmekte olan bir Ermeni Yağısıyan'ın yanından geçerken son nefesini vermekte olduğunu gördü ve onu öldürdü. Sonra da başını kesip Antakyadaki Haçlılara götürdü."[543]

Antakya tamamıyla yavaş yavaş Haçlıların eline geçerken Bohemund iç kaleyi ele geçirmek için yanına yeterli sayıda adam toplayıp bir saldırıda bulundu. Ancak bu saldırı geri püskürtüldüğü gibi Bohemund'da bizzat yaralandı. Ancak onun bütün planları ve düzenleri başarıya ulaşmış, şehrin en tepesine bayrağı dikilmişti. Ekim 1097'de başlayan bu kuvvetli ve ağır kuşatma 3 Haziran'da iç kale hariç Antakya'nın Haçlıların eline geçmesi ile sonuçlanmıştır(20-21 Ekim-3 Haziran 1097). Bununla birlikte şehirde ve çevre köylerde Türk kalmamıştı. Türk ve Müslümanların tamamı kılıçtan geçirilmişti. Ayrıca şehirde Türk ve Hristiyan gözetmeksizin bütün evler ve mülkler yağmalanmış ve sayısız ganimet elde edilmiştir[544]. Sonuç itibariyle çok büyük bir kuşatma, planlar ve büyük bir hainlik sonucu Antakya Hristiyanların eline geçmiş oluyordu. Türkler Antakya'yı iyi savunmuşlardı. Böyle güçlü bir birleşik orduya karşı kuşatılanlardaki ağır yük sadece psikolojik olmamıştır. Sonuçta içeride kalanların hepsi yapılan ihanetin bedelini canlarıyla ödemişlerdir. Ancak kuşatmadaki savunmanın başarısını iç kalede devam eden savunma ile de görmekteyiz. Bohemund buraya karşı yaptığı saldırıda başarısız olmuştur. Böylesine zafer sarhoşu bir ordunun iç kaleyi ele geçirememesi tabiki Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle tarafından oluşturulan sağlam savunmanın

[543] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.229-230; Urfalı Mateos'ta Yağısıyan'ın bir köylü tarafından başının orakla kesildiğini ifade eder. Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.197; Süryani Mikhail'in "Gisan" adını kullandığı Yağısıyan'ın kafasının Ermeni köylüler tarafından kesilip Haçlılara getirildiği aktarılmaktadır ancak olay şehrin ele geçirilmesinden önce anlatılmıştır. Doğal olarak sıralamada hata yapılmıştır (Bkz. *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.45); Anonim Süryani Vekayinâmesi'nde ise Yağısıyan'ın iç kaleye oradan da doğu da bulunan bir dağa sığındığı söylenir ancak bu diğer kaynakların verdiği bilgiyle örtüşmemektedir. Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.71, Türkçe çev. s.12; İbnü'l-Kalânisî ise Yağısıyan'ın atından düşüp öldüğünü söylemekle yetinir. İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.136, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.3.

[544] Raimundus ele geçen ganimetin miktarı ile ilgili *"...Ganimetin miktarını açıklayamayacağız fakat siz aklınıza ne gelirse ondan daha fazlasına inanabilirsiniz"* ifadelerini kullanarak ganimetin büyüklüğnü aktarmıştır. Bkz., Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.253 vd.).

karşılığıdır ancak süreç devam edecektir. Artık durum kuşatanların kuşatılmasına dönecektir[545].

9.6. Kuşatanların Kuşatılması: Haçlıların Müslümanlar Tarafından Kuşatılması (10 Haziran-28 Haziran 1098)

Antakya'nın düşmesinden hemen sonra Kürboğa'nın Antakya önlerine geldiği bilinmektedir. Bu sefer çalışmamızın giriş bölümünde de bahsettiğimiz üzere Anadolu üzerine birçok Türk-Haçlı mücadelelerinde göreceğimiz "kuşatanların kuşatılması" durumu meydana gelmiştir. Haçlılar Antakya dışından içeri girebilmişler ve iç kale hariç şehir ve büyük savunma surlarına sahip olmuşlardır. Ancak tam bu vakitlerde Urfa'yı kuşatarak büyük bir zaman kaybeden Kürboğa Antakya'ya doğru yönelmiştir. Onun Haçlıların eline geçmiş olan Antakya'yı kuşatması ve Antakya önünde Haçlılar ile yaptığı mücadele Antakya Kalesi'nin kesin olarak kaybına da sebep olduğu gibi Anadolu toprakları üzerindeki Türk savunmasının yaşayacağı sorunları da günyüzüne çıkarmaktaydı. Şöyle ki emirlerin ve komutanların aralarındaki anlaşmazlıklar, çıkar mücadeleleri ve savaş konusunda

[545] Antakya'nın ele geçirlişini en canlı ve ayrıntılarıyla aktaran kaynak-ki Bohemund'un iç kaleyi ele geçirmek için yaptığı başarısız saldırıdan bahsetmemiş olmasına rağmen-Gesta'dır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XX, s.102-106). Bohemund'un başarısız saldırısından bahseden Raimundus'ta şehrin ele geçirilişini detaylıca aktarır (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.251-253); Diğer kaynaklara oranla daha az bilgi vermesine rağmen Fulcherius'ta şehrin ele geçirilişini verir (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.99, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.83);Radulphus Cadomensis, Firûz ile yapılan işbirliği, şehrin zaptı, şehirdeki halkın katledilmesini anlatmaktadır (Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana,* R.H.C. Occ., III, s.651 vd.); Roberti Monachi, Bohemund'un Firûz ile işbirliğinden, Antakya'yı ele geçirme planlarından, Firûz'un ihanetinden, Antakya'nın Bohemund'un eline geçmesine kadar zaptını ayrıntılı bir şekilde verir (Carol Sweetenham, *Robert the Monk's History of First Crusade- Historia Iherosolimitana-*, Ashgate Press, Aldershot 2005, s.141 vd.);Willermus Tyrensis'te olay ayrıntılı bir şekilde anlatılmışsa da Runciman buradaki bilgilerin güvenilir bilgi olmadığını ve bolca değersiz bilgiyle doldurulduğunu savunur. Firûz'un karısının kendisini bir Türk ile aldatması ve bunun neticesinde Firûz'un ihanete karar verdiğiyle ilgili bilgi Willermus'ta yer alır (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.241 vd); Ordericus Vitalis'te de Antakya'nın ele geçirilmesiyle ilgili bilgi yer almaktadır (Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*, İng. Çeviri, V, s.87 vd.). Ayrıca Arap, Süryani, ve Ermeni kaynakları da Antakya'nın ele geçirilişi ile ilgili bilgi verir. Bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.136, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.3; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.229-230; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, (Süryanice'den İngilizceye çeviren Ernst A. Wallis Budge, İngilizce'den Türkçe'ye çeviren Ömer Rıza Doğru)l, TTK Yay., Ankara 1999, s.339-340; . *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.45; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.71, Türkçe çev. s.12; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.197-198; Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., John France, "The Fall of Antioch During the First Crusade", *Dei Gesta Per Francos, Crusade Studies in Honour of Jean Richard*, Ed. Michael Balard-Benjemin Z. Kedar-Jonathan Riley-Smith, Ashgate Pub. 2001, s.13-20; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.179-180.

daha yeni tanımaya başladıkları bu düşmanla mücadele edememek gibi durumlar, Haçlıların Anadolu'da Birinci Haçlı Seferi'ni başarıya götüren durumları meydana getirmiştir. Bu yüzden Antakya'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesi sonrasında yaşanan olaylar ve büyük savaştan bahsetmemiz, Antakya Kalesi'nin nasıl ele geçirildiği ile durumu aydınlatacaktır.

Antakya şehri, Haçlılar tarafından 3 Haziran'dan itibaren ele geçirilmişti. Ancak iç kale hâlâ Türklerin elindeydi. Kürboğa ise henüz Antakya'ya ulaşamamıştı. Tarihler 5 Haziran'ı gösterdiğinde Musul Emiri Kürboğa, Demir köprü üzerinden Asi nehrine vardı. Antakya valisi Yağısıyan'ın oğlu Şerefüddevle, Antakya'dan babası kaçarken gayet soğukkanlı olmayı başarmış ve şehrin savunması için üzerine düşen pek çok şeyi yerine getirmişti. Şimdi ise iç kalenin savunmasını kendisi üstlenmek istiyordu. Ancak Kürboğa Antakya önlerine gelir gelmez sonradan ihanete uğrayacağı ancak öncesinde sadık olduğunu düşündüğü komutanlarından Ahmed b. Mervan'ı iç kaleyi ele geçirmesi için gönderdi ve Şemsüddevle iç kalenin yönetimini Ahmed b. Mervan'a teslim etmek zorunda kaldı[546]. Şehri kuşatmaya gelen Müslümanların tarafında bu gelişmeler yaşanırken Haçlılara da Kürboğa'nın geldiği haberi ulaşınca büyük bir panik ve korku durumu hakim olmuştu. Özellikle Bohemund, Kürboğa'ya karşı tek başlarına duramayacaklarını biliyordu. Sonuç olarak Musul Emiri 10 Haziran'da Antakya'ya ulaştı ve şehri önceden kuşatanları kuşattı. Haçlılar tarafından herhangi bir umut yoktu[547]. Kurtuluşlarını Bizans

[546] Gesta'da Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle ile Kürboğa arasında geçen konuşmaya yer verilmiştir. Gesta'nın aktarımına göre Şemsüddevle ağlayarak Kürboğa'nın yanına gelmiş, *"ben yardım isteyen mütevazi bir dilenciyim"* dedikten sonra ondan yardım istemiş, Frankların şehri ele geçirdiğini, iç kaleyi de kuşattıklarını söyledikten sonra babasını öldürdüğünü, sonra da Anadolu'dan Suriye'ye ve Horasan'a kadar bütün topraklardan Müslümanları atacaklarını ve ayrıca kendisi ile halkını öldürtmek istediğini dile getirmiştir. Kürboğa ise eğer yardımını istiyorsa ondan iç kaleyi kendisine teslim etmesini söylemiş; kaleyi korumak için kendi has adamlarında birini orayı korumakla görevlendireceğini ifade etmiştir. Bundan sonra Şemsüddevle *"Şayet bütün Frankları öldürüp, kellelerini bana göndereceksen, iç kaleyi sana teslim ederim"* demiştir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXI, s.108). Sonuç itibariyle Şemsüddevle konumunun çaresizliği sebebiyle Antakya iç kalesini Kürboğa'nın güvenilir zannettiği Ahmed b. Mervan'a teslim etmek zorunda kalmıştır; Krş: Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.582 vd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.182; Kürboğa'nın asıl amacının şehri hem dışarıdan hem de içeriden koordineli bir biçimde baskı altında tutmak için böyle bir adım attığı bilinmektedir (Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, s.15). Ancak Gesta'nın da *"hayırsever ve barışsever"* diye adlandırdığı (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXI, s.109). Ahmed b. Mervan'ın ihaneti bu durumu değiştirecektir. Şüphesiz Haçlı kaynaklarında övülmesinin sebebini Haçlılar ile anlaşması ve Kürboğa'ya yaptığı ihanet ile ilgili olduğunu söylemek yanlış olmaz.

[547] Haçlıların ümitsizliği şüphesiz uzunca bir süredir ele geçirmek için uğraştıkları ve müstahkem mevkii olarak çok sağlam bir konuma sahip Antakya Kalesinin durumundan kaynaklanmaktadır.

İmparatoru Aleksios'un yardımına bağlamışlardı. Ancak bu şansları da Etienne de Blois'nın İmparatoru Antakya yolundan geri çevirmesi ile sonlanacaktı.

Haçlılar, Kürboğa tarafından sıkı bir biçimde uygulanan kuşatmada çaresiz bir duruma düşmüşlerdi. Haçlı şövalyeleri arasında Antakya kuşatmasının en ağır zamanlarında ve şehir düşmeden bir gün önce yani 2 Haziran'da ordudan ayrılarak geri dönen Etienne de Blois'nın en akıllıca işi yaptığı fikri büyümekteydi[548]. Bu düşünce ile 10 Haziran gecesi Grant-Mesnil kontu Guillaume[549] ve Alberich ile Clermont kontu Lambert[550] komutasındaki bir birliğin kuşatmadan sıyrılarak Samandağ (Süveydiye, St. Symeon) limanına ulaşmayı başardı. Bunlar kaçarak Tarsus'a gittiler ve burada Etienne de Blois ile karşılaştılar. Bu tarihlerde İmpartor Aleksios ise Haçlı ordusunun yardımına gitmek amacıyla İstanbul'dan yola çıkmış ve önündeki yolu Antalya'ya kadar temizlemiş olan Ioannes Dukas'ın arkasından

---

Şöyle ki kaleyi ve şehri ele geçirmek için çok yoğun bir güç sarfetmişler, erzak temini konusunda bütün şanslarını kullanmalarına rağmen kıtlık ve yokluk çekmişler ve yorulmuşlardı. Üstelik ele geçirdikleri bu kale aynı zamanda onların zindanı da olabilirdi. Tamamen yardımdan mahrum bir konumda kale içinde kalmışlardı. Üstelik daha iç kaleyi ele geçiremedikleri için içeriden de tehdit altındalardı. Ayrıca kendileri şehri kuşatmadan önce Antakya valisi Yağısıyan güçlü bir tahkimat ve erzak temininde bulunmuştu. Ancak bunların çoğu Haçlıların kuşatması esnasında tükenmişti. Şehirde yiyecek namına pek fazla bir şey bulunmamaktaydı. Haçlılar için kurtuluş ya dışarıdan Bizans yoluyla gerçekleşecekti. Ya da kendi içlerinden kaynaklı bir ölüm-kalım mücadelesi biçiminde yapacakları bir Huruç (Çıkış) hareketi ile olacaktı; Kürboğa'nın Asi nehrine ulaşması ve Antakya'ya girişi için ayrıca bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-* Türkçe çev.,, XXI, s.107-109; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.101, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.85.

[548] Kürboğa'nın Urfa'dan Antakya'ya doğru yola koyulması haberi Haçlı karargahı içinde büyük bir paniğe yol açmış ve kaçışlar başlamıştı. Bu kaçışlardan en büyüğü Kuzey Fransızlardan büyük bir grubu da yanında götüren Etienne de Blois'e aittir. Fulcherius'un üzüntü ile düştüğü kaydına göre/ Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.97, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.80-81) 2 Haziran'da Antakya kuşatmasını terk eden Etienne'in, Kürboğa'nın güçlü ordusunun gelişini kurbanlık koyun gibi beklemenin onun gözünde delilikten başka bir durumu ifade etmemiş olduğunu ve aslında hiçbir zaman büyük bir savaşçı olmayan bu zatın hayatta kalarak ileride de savaşbilmek için böyle bir seçim yapmış olduğunu Runciman savunur (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.178 ve 25.dpnt); Gesta'ya göre ise Etienne'nin "alçakça" olan bu kaçışının sebebini hastalığına bağlamıştır. (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXVII, s.123); Albertus'ta bu hastalık durumundan bahseder ve yanında dört bin adam ile İskenderun'a (Alexandria) ilerlediğini aktarır (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., IV, s.269); Raimundus ise Haçlılar içinde genel görüşünü Etienne'nin korkaklığından kaçtığı ile ilgili olduğunu savunur (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.248). Guibertus Novigenti ise bu kaçışa mazeret bulmaya kendini zorunlu hissetmiş gibidir (Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos,* R.H.C. Occ., IV, Paris 1879, s.165). Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.178 ve 25.dpnt; Ayrıca Etienne'nin yapmış olduğu bu hareket eşi Adele'nin büyük bir utanca sahip olmasına ve onu sürekli telkinle yeniden doğuya göndermesine sebep olmuştur (Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*, İng. çev., IV, s.118).

[549] Bu kişi Bohemund'un kızkardeşi Mabilla ile evliydi. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.183.

[550] Albertus, Lambert'in kaçtığından söz etmez. Ona göre Clermont kontu kaçmamış, 28 Haziran'da Kürboğa ile yapılan savaşa katılmıştır.

Haziran ortalarında Akşehir'e varmıştı. Daha ileriye doğru sefere hazırlanırken Etienne ve Guillaume onun karargâhına gelmiş ve İmparatorun itimat ettiği bu kişiler onun fikrini değiştirmişler, Etienne ve Guillaume, Türklerin kesin olarak Antakya'yı ele geçirdiklerini söylemişlerdir. Yine tam bu sıralarda Komana (Kömene)'daki görevini terk eden Pierre d'Aulps, bir Türk ordusunun İmparatora Antakya'ya varmadan taarruz edeceğini söylemek üzere Aleksios'un karargâhına gelmişti[551]. Bu ani gelişmeler üzerine İmparator Aleksios durumdan endişelendi ve birliklerine hemen İstanbul'a dönmeleri için emir verdi. Bu gelişmeler olurken İmparatorun hizmetinde bulunan Bohemund'un üvey kardeşi Guido (Guy) ise, Haçlıları kurtarmak için yola devam etmeleri konusunda İmparatora ricada bulunmuş fakat bu istek kabul edilmemiştir[552]. Yaşanan bu olaylar ve gelişmeler Bohemund'un işine yaramış oldu ancak Haçlı cephesinde bu durum hiç hoş karşılanmamıştı. Bizans'a karşı önceden bir önyargısı olan Haçlılar bu olay ile daha çok öfkelendiler ve İmparatorun bu davranışını hem kendilerine hem de dinleri Hristiyanlığa karşı bir ihanet olarak kabul ettiler[553]. Haçlılar, bu ihaneti sürekli olarak Bizans'a karşı yaptıkları hareketlerde koz olarak kullanmışlarıdır.

9.6.1. Savaş Öncesi Haçlıların Maneviyatını Arttıran Olaylar: Kutsal Mızrağın Bulunması, Hz. İsa'nın Haçlılara Görünmesi ve Etkileri

Bizans İmparatoru Aleksios'tan bekledikleri yardımı alamayan Haçlıların bu olaylar karşısında maneviyatları çökerken, Haçlı karargâhını hareketlendiren bir olay yaşandı. Olayı en ince ayrıntısıyla anlatan Raimundus, bu gelişmeyi şöyle nakleder:

---

[551] Anna'da Aulps'un oğlu Pierre'in (Pierre d'Aulps) Komana'daki görevini terk etmesi, Türklerin İmparatora Antakya'ya varmadan önce saldıracağının haberinin verilmesi uzunca anlatılmaktadır. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.339-340; Diğer askerler ise Haçlı ordusundan kaçmışlardır. Bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXII, s.114; Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.256; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.183 ve 4.dpnt.

[552] Bizans İmparatoru Aleksios'un geri dönüşü ve düşünceleri Anna tarafından kaydedilmiştir. Bu bilgilere göre Aleksios, Antakya'nın yardımına giderken İstanbul'u kaybederim korkusuna düştüğü için geri çekilme kararı almıştır (Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.341); Ayrıca Bohemund'un üvey kardeşi Guido'nun rica talebi ve Aleksios ile konuşması için ayrıca bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXVII, s.124-125; Eğer İmparator Aleksios, Guido'nun ricalarını kabul etmiş dahi olsaydı, onun kesin savaştan önce Antakya'ya varması mümkün değildi. Muhtemelen Kürboğa'nın kesin yenilgisinden sonra şehre varabilirdi. Ama Haçlıların nazarında Hristiyanlık için iyi bir iş yapması sebebiyle daha iyi bir konumda olabilirdi (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.184 ve 5-6.dpnt.) Böylece Antakya'yı kendisine teslim edilmesini de istemesi en doğal hakkı olurdu. Ancak durum tam tersi olduğu gibi Haçlılar için kendisine daha büyük bir kin ve nefret beslenmesini sağladı.

[553] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.182-183.

"Antakya'nın ele geçirilmesini takiben, Tanrı kudretini ve mükemmelliğini gözler önüne serdi, Bizi teselli etmek amacıyla aşağıdaki mesajı Raymond ve Adhemar'a vermesi için Provenceli bir köylüyü (Peter Bartholomaeus) seçti: 'Tanrı'nın ve efendimiz İsa Mesih'in 12 havarisinden biri olan Andrew bir süre önce dört değişik vesileyle beni uyardı ve Antakya'nın düşmesi ile ilgili sana haber vermem için ve Hz. İsa'nın böğrünü delen mızrağı sana iade etmem konusunda bana emir verdi…"[554], kaynağın da ifade ettiği üzere Pierre Bartholomaeus adlı fakir bir köylü 10 Haziran'da Hz. İsa ile ilgili rüyalar gördüğünü söylemek için Raymond St. Gilles'e gitmiş ve Hz. İsa'nın böğrünü delen o *"Kutsal Mızrağın*" yerini bildiğini söylemiştir; bunun üzerine bu olay ordugâhtaki herkesi heyecanlandırmıştır. Bununla beraber bu tür hikayeler artmış; ayrıca şehirdeki pek çok insan Hz. İsa'yı görmeye başlamıştı. Fulcherius'ta da Hz. İsa'nın şehirdeki insanlara göründüğüne ve onlara zaferle sevineceklerine dair sözler verdiğine dair bir hikaye yer almaktadır[555].

Kaynaklarda yer alan bu kutsal mızrak hikayesine şüpheyle yaklaşmak gerekir. Bu bilgiler olayların yaşandığı ortam, kişilerin ruhsal durumu ve savaş halinden kaynaklı olarak yapay bir biçimde meydana getirilebilen, sahte ve kişilerin maneviyatını güçlendirmeye yönelik yapılan birer adımdır. Ortaçağ'ın sosyal ve siyasî şartları göz önünde bulundurulduğunda ve kuşatmanın verdiği ümitsizlikle insanlar böyle var olamayacak gerçeklere inanmışlardır. Bu psikolojik olarak ortaya konan bir oyun niteliğindeydi. Büyük kuşatmaların insana verdiği yok olma hissi ile mucizevi gelişmelere geleceğini bağlama durumu daha sonraki kuşatmalarda da kullanılagelmiştir. İnsanlar ölüme en yakın oldukları anda maneviyatlarının en gerçek dışı gelişmelerine sıkı sıkıya bağlanırlar. Muhtemelen Antakya içindeki Haçlılar içinde bu psikolojik savaş durumu gerçekleşmiştir. Haçlılar-ki gömülen mezarları ganimet için açıp soyma örnekleri hemen kuşatma öncesinde görülmüştür- için güçlü bir maneviyata bağlı olduklarını söylemek mümkün olmaz. Tabi ki

[554] Pierre Bartholomaeus'un hikayesi ona tamamıyla inanmış olan Raimundus tarafından ayrıntıları ile anlatılmaktadır (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.235-55); Muhtemelen olayın meydana geldiği sırada yazılmış olan Gesta'da bu olaya inanmıştır (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXVIII, s.126-127. Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.186 ve 9.dpnt.

[555] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.100-101, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.83-85;Krş: Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, s.55 vd.

aralarında sefere *"Tanrı istiyor"*[556] ibaresiyle katılanlar vardır. Ancak çalışmamız boyunca bahsi geçen durumların hiçbiri Tanrının istediği gelişmeler değildir. Yıkım, savaş, ganimet için kavgalar, ölümler, kaos vb. Ancak her ne hikmetse Haçlılar için kurtuluş yine maneviyatlarına sığınarak oynadıkları oyunlar yoluyla olacaktır. Esas itibariyle kuşatmanın başarısı tabiî ki de askeri başarıya ve bir takım hilelere bağlıydı; ancak kutsal mızrağın keşfi ve bu tarz maneviyatı arttırıcı yapay hikayeler Haçlıların, Tanrının onların yanında olduğuna dair inançlarının artmasına ve doğal olarak maneviyatlarının yükselmesine sebebiyet vermiştir[557]. Oysa ki durum bahsettiğimiz gibi tamamen dinî yöneticilerin her türlü yalanla sahnelemekten çekinmedikleri birer oyundu. Öyle ki bütün Haçlı kaynaklarında tartışmasız bir inançla bu olaylara bağlılık ve *"kurtuluşa erilen yolun anahtarları"* vurgusu vardır.

9.6.2. Kürboğa İle Haçlılar Arasındaki Savaş ve İç Kalenin Düşmesi (28 Haziran 1098)

Haçlılar Antakya içinde kutsal mızrak efsanesi ile maneviyatlarına güç katarken Kürboğa'nın Antakya üzerindeki kuşatması da sürmekteydi. Ancak

---

[556] Papa II. Urbanus'un Clermont Konsilindeki ünlü söylemi yani *"Deus le vult"*.

[557] Kutsal mızrağın keşfi Antakya Kalesinin içindeki Haçlılar için çok büyük bir etkiye sahip olduğu için birçok kaynak tarafından değinilen ve kült olan bir hikayedir. Bu olayla ilgili en ayrıntılı bilgi olaya bizzat şahit olan Raimundus tarafından verilmiştir (Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.235-55); Ayrıca Gesta (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXVIII, s.126-127) ve Fulcerius'ta bu olaydan bahseder (Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.100-101, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.83-85); Le Puy piskoposu, Pierre'e inanmakla beraber diğer Haçlı liderleri de heyecanlanmışlardı. Neticede 14 Haziranda aralarında Raymond de St. Gilles, Orange Psikoposu ve tarihçi Raimundus'un da bulunduğu 12 kişi ile birlikte St. Pierre kilisesine gittiler. Burada mızrağı aramakla görevlendirilen işçiler hiçbir şey bulamadılar. Ancak açılan çukura atlayan Pierre buradan aniden bir demir parçası çıkardı. Konu ile ilgili olarak Anna (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.341-342) bunun bir mızrak değil, çivi olduğunu öne sürmektedir ve mızrağı bulan kişiyi Pierre l'Hermite ile karıştırmıştır; Urfalı Mateos'da mızrak olayından bilgi verir ve St. Pierre kilisesinin sol tarafında bu mızrağın bulunduğuna işaret eder (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.197). Dulaurier'in vermiş olduğu dipnotta ise Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği zaman kullanılan mıhların bulunduğunu ve bu muhlardan bir haç ve mızrak uçu yapıldığını ifade etmektedir. Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.197 ve 229.dpnt; İbnü'l-Esîr'in aktardığı bilgi ise mantıklı bir yaklaşıma dayanmaktadır. Muhtelemen olayların maneviyatının arttırılmasını sezen İbnü'l-Esîr, bu kişinin-Pierre- daha önce mızrağı bulunduğu yere kendisinin gömmüş olduğunu nakleder.Bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.231. Olayların gelişimi açısından gerçek dışı olmayan bu yaklaşım bir mana da Haçlıların yaptıkları oyunun belki de sonradan inandırıcılığını kaybetmesi ile düşülen bir not biçimindedir; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.188; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.44-45; Gölgesiz, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, s.55.

Kürboğa'da kuşatmada güçlükler çekmekte[558] ve bu durum da Haçlılar tarafından bilinmekteydi. Haçlılar Kürboğa'nın kuşatmayı kaldırması ve herhangi bir ortayol bulunması için ona bir elçilik heyeti yolladılar. Pierre l'Hermite ve Herluin'in[559] de içinde bulunduğu bu elçilik heyeti 27 Haziran'da Kürboğa'ya gönderilmişlerdir. Ancak bu heyetin çabası olumsuz sonuçlanmış, ordugâha herhangi bir anlaşma yapamadan geri dönmüşlerdir[560]. Fulcherius'a göre; Haçlılar, Türklerin bu toprakları boşaltmazlarsa onlara saldıracaklarını ve Türkler savaşmayı tercih ederlerse iki taraf arasında seçilmiş birer kitle ile düello şeklinde bir savaşın olmasını teklif etmişlerdir. Böylece binlerce kişinin ölmesi engellenecekti. Bu savaş sonunda galip gelen taraf şehri alacak ve hakimiyet tartışmasız zaferin sahibinin olacaktır[561]. Bu kaynağın verdiği bilgiye bakılırsa Haçlılar farklı bir savaş yöntemi denemek istiyorlardı. Muhtemelen hiçbir söz dinlemeden güçlerine güvenen bu topluluk, artık daha profesyonel askerleri sayesinde savaş kazanmayı düşünmüştür ki bu durum güçlü gözükmekten çok sayıca üstünlüğü alt etmek için kullanılan bir savaş yöntemi olarak tarihte bilinmektedir. Gesta'nın *"Bütün bu hadiseler devam ederken, bizimkiler ne yapacaklarını bilmiyorlardı, zira açlık ızdırabı ile Türk korkusu arasında kalmış, ikisi arasında bir seçim yapamıyorlardı."* ifadeleri bizim görüşümüzü destekler mahiyettedir. Ancak olayın bir de Arap kaynaklarındaki aktarımı görüşümüzdeki

[558] Kürboğa, kendisi ile birlikte gelen Müslüman komutan ve liderleri bir arada tutabilmek için büyük güçlük çekmekteydi. Halep Meliki Rıdvan hâlâ bu birlikten kendini uzak tutuyordu ancak Kürboğa'nın onun yardımına ihtiyacı olduğu için onunla giriştiği müzakereler, Dımaşk Meliki Dukak'ın canını sıktı. Dukak, Mısırlıların Filistin'e saldırmalarından korkuyor ve bu sebeple güneye, yurduna dönmek istiyordu. Hıms emîri, Menbiç emîri ile ailevî geçimsizlik içinde olup onunla işbirliği yapmak istemiyordu. Kürboğa'nın kendi birlikleri içinde de Araplar Türkler arasında kargaşalıklar çıkmaktaydı. Kürboğa'nın bir "atabeg" oluşu onun hükümdar gibi davranışlarının sorgulanmasıyla sonuçlanıyor ve böylece kurmak isteği düzen hep sorunla karşılaşıyordu. Haziran ayı boyunca orduyu terk edip kaçma olayları gittikçe çoğalmıştı. Türkler olsun, Araplar olsun büyük sayıda gruplar halinde yurtlarına dönmekteydiler; Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, s.583; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.230-231; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.189; Hıms Emirî Cenahüddevle ise, Rıdvan'dan gelen heyette, daha önce öldürülmesinde rolü olduğu Emir Yusuf b. Abak'ın kardeşinin bulunmasından dolayı çekinmekteydi (Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, s.15).

[559] Herluin, Arapça ve Farsça bilen bir papazdır. Aynı zamanda Pierre l'Hermite'in tercümanlığını yapmak için gönderilmiş olduğu söylenir (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXVIII, s.127-128 ve 343. dpnt).

[560] Elçilik heyeti ile ilgili ayrıca bkz., Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.259 vd.; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.103, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.87; *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXVIII, s.127-128 ve 343. dpnt.; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.189-190.

[561] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.103, Türkçe çev. *a.g.e.,* I, s.87.

doğruluğun detaylarını açıklar. İbnü'l-Esîr'in bu elçilik heyeti olayını şöyle aktarır: *"Haçlılar Antakya'yı işgal ettikten sonra orada on iki gün kaldılar. Yiyecekleri kalmamıştı; kıvvetliler hayvanlarını yiyerek karınlarını doyururken zayıf ve güçsüzler leş ve ağaç yaprağı yiyorlardı. Bu perişan hallerini görünce Kürboğa'ya haber gönderdiler ve şehri terk edip gitmek için emân istediler. Fakat Kürboğa onların istedikleri emânı vermedi ve 'Siz ancak kılıç zoruyla çıkarılacaksınız' dedi."*[562] Haçlıların emân istemesi olayı bir kenara konulursa çektikleri sıkıntı ve zorluğun onları müşkül duruma düşürerek bir kurtuluş yolu aramalarının sonucu olarak elçi yollandığını söylememiz doğrudur.

İki taraf arasında tam olarak ne konuşulduğu noktasında kesin bir bilgimiz olmamasına rağmen sonuç itibariyle herhangi bir anlaşma sağlanamamıştır. Savaş durumu kesinleşince 28 Haziran Pazartesi sabahı Bohemund Haçlı ordusunu savaş düzenine sokmuştur. Bohemund orduyu altı kısma ayırmıştır. Her bir grubu Haçlı liderleri komuta edecek şekilde taksimat yapılmış; birinci grup Hugu de Vermandois ve Robert de Flandre kumandasında Frank ve Flamanlardan oluşmuştur. İkinci ve Lorraine'lilerden oluşan gruba Godefroi de Bouillon; üçüncü ve Normandie Normanlarından oluştan birliğe dük Robert de la Normandie; Tolouse ve Provence'lılardan kurulmuş dördüncü gruba Le Puy piskoposu Adhemar; İtalya Normanlarından oluşan beşinci ve altıncı grupları ise Bohemund ve Tancred kumanda etmiştir. İç kaleyi göz altında bulundurmak üzere iki yüz asker şehirde bırakıldı; Raymond de St. Gilles hasta yatağında bunları kumanda edecekti[563]. Papaz ve ordu rahiplerinden bir kaçı şehrin surları üstünde dua ve âyîn yapacaktı. Haçlı tarih yazarı Raimundus Aguilers ise kutsal mızrakla savaşa katılma şerefine mazhar olmuşlardır[564].

---

[562] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.230.

[563] Bohemund'un bu savaş düzeni Gesta'dan aktarılmaktadır. *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXIX, s.129; Fulcherius, bu ordu düzeninin dört bölümden oluştuğunu ve ordunun en arkasındaki birliği Bohemund'un komuta ettiğini aktarır. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.105-106, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.89-90; Fulcherius bu bilgileri Raimundus'tan almıştır. Oda bu düzeni aktarır. Bkz., Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.259; Raymond'un hasta olduğu Albertus tarafından da vurgulanmaktadır. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., IV, s.323; Runciman altı bölümden oluşan düzeni kabul etmiştir. Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.190.

[564] Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.259 vd.

Haçlılar, kutsal mızrak hikayesi ile baya bir yükselen moralleri ile müstahkem köprüden geçerken, bu birlikleri gören, Fulcherius'un *Amirdalis* dediği, Kürboğa'nın Arap komutanlarından Vessâb b. Mahmud, Kürboğa'ya bu birliğe derhal saldırı düzenlenmesi konusunda ısrar etti. Kürboğa ise, eğer böyle zamanından önce saldırı düzenleyecek olursa Haçlıların sadece öncüllerini imha etmekle kalmaktan korkuyordu. Bekleyip bütün birliklerin meydana çıkması ile bütün Haçlı ordusunu bir darbede imha edeceği üzerine bir savaş planı kurmuştur[565].

Kürboğa, karşısında bütün Haçlı ordusunu görünce tereddüte düştü ve karar vermekte geç kaldığını anlayınca yine Fulcherius'a göre, bir elçi gönderip bir gün önceki Haçlı isteklerini kabul ettiğini bildirdi[566]. Ancak Haçlılar bu isteğe hiç aldırış etmeyip savaş düzeni almak için yollarına devam ettiler. Bu hareket üzerine Kürboğa geleneksel savaş manevrası olan Türk pusu stratejisine yöneldi. Ordusu ile geri çekilerek ve düşmanı da okçularının birden bire bir ok yağmuru ile yok etmesini sağlayacakları bir alana doğru geriledi. Aynı zamanda da Frankların nehir ile korunmayan sol kanatlarını çevirmek üzere bir birlik gönderdi. Fakat Bohemund bu boşluğu kapatmayı düşündüğü için Reinald de Toul kumandasında, bu saldırıyı önlemek için yedinci bir grup oluşturup onu buraya sevk etti. Asıl merkez cephede büyük bir mücadele başlamıştı.

Haçlılar tarafında ölenlerin arasında Adhemar'ın bayraktarı da bulunuyordu. Ancak Türk okçuları Haçlı şövalyelerinin ilerlemesine engel olamadılar. Türk savaş hatları sarsılmaya başladı. Savaş stratejisindeki boşluk muhtemelen sağlam bir vücut zırhı ve korumasına sahip şövalyelerin, Türk okçularının saldırılarını püskürtebilmelerinden kaynaklanmaktaydı. Ancak Haçlılar için bundan daha fazlasına ihtiyaç vardı. Onlara yardım eden ise Kürboğa'dan yüz çeviren Müslüman emirlerden geldi. Savaş alanındaki en büyük sıkıntı savaşan kitlenin, savaşı bırakıp çekip gitmesi oluyordu. Bu emîr ve komutanların fikrine göre kazanılacak bir zaferin Kürboğa'yı gereğinden fazla güçlendireceğine ve bu kazancın kendilerine zarar

[565] Kürboğa yanında bulunan birliklerinin daha fazla kuşatmaya dayanacak bir durumunun olmadığının farkına varmıştı. Kumandanı Vessâb b. Mahmud'un ilk anda saldırı fikrine uymuş olsaydı bütün Haçlı ordusunun maneviyatını yıkacak bir darbe indirip, sonrasında büyük bir üstünlük sağlayabilirdi. Ancak savaş alanlarında zamanlama hayati önem taşımaktadır. Kürboğa karar vermekte ve önünü görmekte geç kalmıştı.

[566] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.105, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.89.

olarak döneceğine yönelikti. Bu kişisel çıkarlar doğrultusunda düşünülmüş fikir, temelde onlara en az iki yüzyıl kadar büyük bir sorunun tam karşılarında yükselmesine imkan vermiştir.

Haçlıların bölgede tutunmasını sağlayan ve ileride bir siyasî politika olarak kullanacakları yegane durumlardan biri; bölgedeki emîr ve atabeglerin kendi menfii çıkarlarını, bölgesel refahtan daha önde tutmalarından kaynaklanıyordu. Bu sebeple başta Dımaşk hükümdarı Dukak olmak üzere birçok hükümdar savaş meydanını terk etmeye başladı. Bunların çekip gitmesi, orduda bir panik havası yarattı. Kendi hatlarında bir düzen sağlayan Kürboğa, Haçlıları durdurmak için elinden gelen herşeyi denemeye başladı. İşe yaraması çok mümkün olmasa da çaresizce kendi hatları önündeki otları yakarak Haçlıları durdurmayı denedi. Kürboğa'ya sadakat noktasında ihanet etmeyen ve kalan iki emîr vardı. Bunlar Artuk b. Sökmen ve Hıms emîri Cenahüddevle idi. Son olarak bu iki emirin de savaş alanını terk etmesi Kürboğa'nın bozguna uğradığını kabul etmesine vesile oldu. Bütün Türk ve Müslüman savunma hatları dağınıklık içinde kalmıştır. Haçlılar, Aziz Andreas'ı dinleyip düşman ordugâhını yağmalamakla vakit kaybetmeden geri çekilen Türk ve Müslümanları Demir köprüye kadar kovalayıp öldürmeye devam ettiler. Türklerden Tancred'in kulesine sığınmış bir grupta sıkıştırılıp şehit edildi. Savaştan kurtulanların birçoğu ise açık arazide Süryani ve Ermeniler tarafından şehit edildi. Kürboğa ise kuvvetlerinden arta kalanlar ile Musul'a varabildi, fakat nüfuz ve itibarı bir daha geri gelmemek üzere zedelenmişti[567].

Antakya önlerindeki bu büyük savaşı olurken, iç kaleyi korumakla görevli kumandan Ahmed b. Mervan savaşı dağın tepesinden izlemişti. Savaşın kaybedildiğini öğrenince Haçlılara haber göndererek iç kaleyi teslim edeceğini bildirdi. Haçlılara gönderilen haberci, Raymond'un çadırına götürüldü; Raymond iç kaleye asılıması için kendi sancağını gelen haberciyle beraber gönderdi. Fakat Ahmed b. Mervan, bunun Bohemund'un sancağı olmadığını duyunca kaleye asmayı reddetti[568]. Bohemund'un gelmesi ve garnizona serbestçe çıkıp gitmeleri izni

[567] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.135-136, *a.g.e.,* İng. çev. (Gibb), s.44-45, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.3-4; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.190-191.

[568] Olayların gelişimi düşünüldüğünde Ahmed b. Mervan'ın, Kürboğa nezdinde güvenilir olmasına rağmen, pek te öyle bir komutan olmadığını görmekteyiz. Savaşın bitmesini beklemesi, sonucu takip etmesi ve savaşın hemen sonrasında kaleyi teslim edeceğini bildirmesi bir ihanetin aşamalarıdır.

verilince, iç kale kapıları açıldı. Böylece Bohemund'un sancağı iç kaleye dikildi ve Ahmed b. Mervan, adamlarından birkaçı ile Hristiyanlığı kabul ederek Bohemund'un saflarına geçti. Sonuç olarak 28 Haziran 1098 tarihinde Antakya iç kalesi de Haçlıların eline geçmiştir. Antakya'da, bölgedeki düzeni kökünden değiştirecek Haçlı hakimiyeti bu gelişme ile kesin olarak başlamış oldu[569].

Antakya artık Haçlıların olmuştu ancak Bohemund'un planlarının temelinde şehrin tek başına hakimi olması vardı[570]. Ayrıca şehrin kime teslim edileceği konusunda da tartışmalar başladığı gibi Haçlı liderlerinin ettiği yemin gereği şehrin İmparatora teslim edilmesini de biliyorlardı. Ancak bu düşünceye sadece Raymond onay veriyordu. Diğer Haçlı liderleri İmparator Aleksios'un ağır kuşatma zamanlarında yardıma gelmemesinden dolayı şehri Bohemund'a bırakmaya razılardı. Bu tartışmalar olurken Haçlı askerleri de bir an önce yola koyulmayı ve hedeflerinin nihai sonucuna yani Kudüs'e doğru ilermeyi istiyorlardı[571]. Haçlılar için Urfa'dan

---

Bununla birlikte gönderilen Raymond'un sancağını iç kaleye asmayı reddetmesinden öte bu sancağın Bohemund'a ait olmadığını bilmesi, Haçlılar ile yaptığı gizli bir anlaşmaya işaret eder. Böylece Antakya'yı Firûz aracılığıyla ele geçiren Haçlılar, iç kaleyi de yine bir ihanetle Ahmed b. Mervan sayesinde ele geçirmişlerdir. Eğer Şemsüddevle iç kaleyi korumakla görevli kalsaydı. Haçlılar için mücadele devam edecekti. Hatta Antakya'nın kime bırakılacağı konusunda daha ciddi bir mücadeleye girişilebileceğini söylemek yanlış olmaz. Ancak Bohemund yine planlarıyla kendi hakimiyetini genişletiyordu.

[569] Kürboğa'nın Antakya önündeki yenilgisi ve iç kalenin teslim edilişiyle ilgili ayrıca bkz., *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXIX, s.129-133; Albertus'un savaş tasviri de geniş ve detaylıcadır. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., IV, s.321-337; Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.104-106, *a.g.e.*, Türkçe çev. I, s.89-90; Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.259-261; Peter Tudebode, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, İng. Çev., s. 61 vd.; William of Malmesburry, *Gesta Regum Anglorum-The History of The English King-*, ed. page by page trans. R.A.B. Mynors-R.M. Thomson and Michael Winterbottom, Vol. I, Clarendon Press, Oxford 1998, s.637 vd.; Sweetenham, *Robert the Monk's History of First Crusade- Historia Iherosolimitana-*, İng. çev., s.167 vd.; Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*,İng. çev., V, s.109 vd.; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.284 vd.; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.342-343; Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, s.583; *Azîmî Tarihi*, s.31; İbnü'l-Esîr'e göre Kürboğa'nın savaşı kaybetmesinde iki sebep vardı. Bunlardan birincisi Haçlıları küçümsemesi, ikincisi ise Haçlıları dışarı çıkarken öldüren Müslümanlara mani olması. Yani hemen saldırıya geçmemiş olmasıdır. Bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.231; İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.135-136, *a.g.e.*, İng. çev. (Gibb), s.44-45, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.3-4; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.190-191; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.45-46.

[570] Haçlı tarihçisi Raimundus, Bohemund'un şehre tek başına hakim olmak için yaptığı herşeyi Antakya kuşatması boyunca bahsetmektedir. Aynı zamanda bu entrikaların Haçlı liderleri arasındaki bağı nasıl zayıflattığından ve durumdan nasıl bir endişe duyduklarından bahseder. Bkz., Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.259 vd.

[571] Birinci Haçlı Seferi'nin en büyük kuşatmalarından olan Antakya Kuşatması 28 Haziran 1098'de nihayete ermişti. Ancak Anadolu'da Birinci Haçlı Seferi döneminde son ele geçirilen kaleler ise

sonra ikinci büyük bir müstahkem mevkii ve şehir kazanılmıştı. Antakya'nın bu büyük kuşatması 28 Haziran 1098'de bitmişti. Ancak hemen sonrasında da salgın hastalıklar, açlık, kıtlık gibi sorunlarla uğraşmışlardır[572].

Antakya kuşatması, Birinci Haçlı Seferi esnasında yaşanan en büyük ve ağır kuşatmalardan biridir. Anadolu üzerindeki en ağır, sistemli ve büyük mücadelenin yaşandığı kuşatma olduğunu söylemek mümkündür. Türk savunmasına ek Antakya'nın müstahkem mevkii özellikleri Haçlıları çok yıpratmıştır. Ancak burada şunu vurgulamakta da fayda vardır. Haçlılar bu kuşatmalarla ve yaşadıkları gerçek dışı olaylarla zihniyetlerini güçlendirmiş, kazandıkları zaferlerle ilerleyişlerinde daha kararlı olmuşlardır. Ancak Antakya kuşatmasından sonra Haçlıların Suriye topraklarına girerek burada bulunan kaleleri ve şehirleri kuşatmalara giriştiklerini görmekteyiz. Kudüs'e kadar yollarında birçok kuşatma ve mücadeleye girişen Haçlıların Anadolu geçişleri gerçek mana da büyük bir yıpratıcılığa sahiptir. Muhtemelen Anadolu'yu bu şekilde geçmemiş olsalardı Müslüman coğrafyasındaki güçleri çok daha yıkıcı olacak, bölgede oluşturdukları siyasî düzen çok daha uzun ömürlü olacaktı. Ancak bu durumu engelleyen şey Türk savunmasının sürdürülmesidir. İznik'ten Antakya'ya kadar sürekli baskı altında tutulan, artçılları vurulan ve iaşe malzemeleri yok edilen Haçlılar Antakya'ya zorlukla gelebilmişlerdi. Ardından Antakya önlerinde de Yağısıyan'ın savunması onları bir ara vazgeçirmeye hatta Etienne de Blois gibi seferin başından beri onlarla birlikte olan liderlerin geri dönmesine kadar itmiştir. Ancak Müslümanların gerçek tehlikenin farkında olmadan, kendi hakimiyet sahalarında birbirleri ile olan çıkar çatışmalarını düşünerek bu büyük tehlikenin ileride onlara nasıl bir yıkım verebileceğini

---

Samsat ve Seruç (Suruç)'tur. Haçlılar ise yollarına devam ederek çok daha büyük kuşatmalara, yıkımlara ve savaşlara sebep olmuşlardır.

[572] Temmuz ayı içinde gerçekleşen bu salgın muhtemelen son aylardaki kuşatma ve savaşlarda ve doğuda alınması gereken sağlık önlemleri noktasında bilgi sahibi olunamamasından kaynaklanan bir tüfus salgınıydı. Bu salgında Birinci Haçlı Seferi'ne çok büyük hizmetleri olan, seferin dinî boyutunu temsil eden ve Papa'nın temsilcisi konumundanki Le Puy piskoposu Adhemar'da ölmüştür. *GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXX, s.130 vd.; Fulcherius'a göre Adhemar 1 Ağustos 1098'de ölmüştür. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.111, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.94; Adhemar'ın ölümü büyük bir üzüntü içinde karşılanmıştır. İznik'te, Dorylaion (Eskişehir) Savaşında, Antakya'nın kuşatılması ve ele geçirilmesinde büyük bir gayret gösteren bu şahısın ölümüyle birlikte Birinci Haçlı Seferi'nin dinî sorumluluğu yerini askeri bir isteğe bırakmıştır. Her düzenin bir kontrole ihtiyacı vardır. Adhemar'da Haçlıların dinî sorumluluktan çıkmasını kendi gücü ve etkisi oranında engelliyordu. Ancak Adhemar'ın ölümü artık seferin askeri ağırlığının baskın olmasına sebep olmuştur. Kıyım ve yıkım bir yana siyasî ve sosyal olarak çıkar çatışmalarının artması da bu tarihten sonra görülebilir.

görmemeleri de manidardır. Kürboğa'nın ordusundan geriye çekilen bütün birliklerin, daha sonrasında Haçlılardan büyük darbeler yemesi de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

10. SAMSAT (SÜMEYSAT) VE SERÛC (SURUÇ) KALELERİ'NİN ELE GEÇİRİLMESİ (TEMMUZ-AĞUSTOS 1098)

Antakya'nın ele geçirilmesinden hemen sonra vuku bulan ve ele geçirilen iki önemli kale bulunmaktadır. Bu durum çoğu zaman önemsenmemiş ve tarhisel olarak zamanlaması yanlış verilmiş olsa da çalışmamız için değinilmesi gereken kaleler arasında yer almaktadır. Bu kaleler Urfa Haçlı Kontluğu arazisinin hakimiyet bölgesine komşu olan Samsat (Sümeysat) ve Serûc (Suruç)'dur. Bu iki kalenin ele geçirilmesi farklı bilgiler ile ele alınmakta ve tarihlendirilmesi ileriye götürülmektedir. Ancak bu kalelerin ele geçirilmesi Kürboğa'nın Antakya önünde yenilgisinden hemen sonraya denk düşmektedir.

10.1. Samsat (Sümeysat) Kalesi'nin Haçlılara Para Karşılığı Terk Edilişi

Kürboğa'nın ve büyük Türk-Müslüman ordusunun Antakya önündeki mağlubiyeti, hem Birinci Haçlı Seferi'nin kesin başarısına yol açmış oluyor hem de Baudouin'in Urfa'da kurmuş olduğu Haçlı kontluğuna daha kuvvetli olabilme ve genişleyebilme imkanı sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Modern Haçlı tarihçilerinin, Samsat ve Serûc kalesinin ele geçirilmesini Urfa Haçlı Kontluğunun kurulmasından hemen sonraki adım olarak aktarmaları Demirkent hocamıza göre yanlıştır. Şüphesiz ki onun sunduğu görüşe göre Samsat Türklerinin, Doğudan Büyük Selçuklu kuvvetlerinin Haçlı ordusuna karşı yola çıkmaya hazırlandığı bir zamanda, herhangi bir sebep gözetmeden kalelerini Haçlı kontuna satmayı düşünmeleri bile mantık dışıdır[573]. Bu durum Serûc için de geçerlidir. Yani bu iki kalenin ele geçirilmesi Urfa Haçlı Kontluğunun biraz daha güçlenmesi, bu iki kalede yaşayanların umutlarını kaybetmelerine sebep olan Kürboğa'nın Antakya önündeki yenilgisinden sonra gerçekleştiği söylemek doğrudur.

[573] Kürboğa'nın, Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un emri ile meydana getirmeye çalıştığı bu ordudan Haçlıların ne kadar korktuğunu daha önceki kısımlarda bahsetmiştik. Muhtemelen bu gelecek ordunun Haçlıları mahvedebileceğini Samsat Türkleri de düşünmüş olmalıdırlar. Doğal olarak Demirkent'in görüşü bu mana da tutarlılık gösterir. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.42.

Samsat ve Serûc kalelerinin Baudouin tarafından ele geçirilişini bize *Albertus Aquensis* ve *Anonim Süryani Vekayinâmesi* aktarır. *Albertus*'a göre, Samsat'ta hüküm süren Balduk[574] artık tamamıyla korkmuş ve Samsat'ı 10.000 Bizantion (Bizans Altını) karşılığında satmayı teklif etmiştir. Baudouin ise bu teklifi reddetmiş ancak Balduk, Samsat kalesini yakmak ve elinde bulunan Urfalı rehineleri idam etmekle tehdit edince, Kont Baudouin, yakınlarının öldürülmesinden endişelenen Urfa halkının ricalarını kabul ederek, kaleyi satın almıştı. Balduk Urfa'ya gelerek Baudouin'in adamları arasına girmiştir. İyi niyetli olduğunu göstermek için de karısını ve çocuklarını rehin olarak göstermesi istenmiş ise de o bazı bahanelerle bu isteği yerine getirmeyi geciktirmiştir[575].

Anonim Süryani Vekayinâmesi'nde bu olaylar birbiri ile pek ilişkili olmayan yerlerde dağınık olarak ve kısmen de daha sonraki olaylarla karışık bir şekilde verilmiştir. Anonim yazar, Samsat'ın Haçlılar tarafından alınışını Serûc'un zaptından sonra ve kısaca aktarmıştır: *"O vakitler Baladukyalılar'dan biri, birkaç Türkle birlikte, Sumeysat'ta yaşıyor ve orayı idare ediyordu. Orayı para karşılığı Franklara*

---

[574] Albertus bu Türk beyinin adını üç kez Balduc (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.176) bir kez Balduch olarak vermiştir. (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., IV, s.364); Balduk'un şahsiyeti ile ilgili ortada bir muamma yer almaktadır. Demirkent'in çalışmasına kadar yapılan bütün incelemelerde kimliği üzerinde bir sonuca varamadan durulmuş olan Balduk hakkında, özellikle bu isim altında, İslâmî kaynaklarda hiçbir bilgi mevcut değildir. Demirkent'e göre Baudouin'in Samsat'a karşı yaptığı ilk seferde başarılı olduğu kaynaklarca tesbit edilmiş bulunan Balduk ile, Kürboğa'nın idaresindeki Büyük Selçuklu ordusunun Antakya önündeki yenilgisinden sonra, müstahkem kalesini (Samsat) Baudouin'e satışa sunan Balduk'un aynı kişi olamayacağı görüşü vardır. Bazı kaynak bilgilerine dayanılarak Samsat'ın ilk defa kuşatılması esnasında burada bulunan kişinin Artuk'un oğlu İlgazi'nin oğlu Süleyman olabileceği görüşü sunulmuş ve bu kişinin de Kürboğa'nın ordusuna katılmış olduğu kaynaklarca sabitken, Haçlılara Samsat'ı para karşılığı veren kişinin Anonim Süryani Vekayinâmesi'ne göre de Baladukyalı bir Türk olabileceği görüşü açıklanmaya çalışılmıştır. Bütün görüşleri değerlendiren Demirkent'in mantıklı yaklaşımı sonuç itibariyle şöyledir: *"Tarihî gelişmeye kanaatimizce olayların ancak şöyle bir dizisi ve izahı uygun düşebilir; Daha önceden Samsat'ı eline geçirmiş olan İlgazi'nin oğlu Şems ed-Devle Süleyman, Baudouin'in Samsat'a karşı yaptığı seferden pek az sonra esas Haçlı kuvvetleri üzerine yürüyen Kürboğa ordusuna iltihak etmiş ve belki de onunla birlikte Urfa muhasarasına katıldıktan sonra Antakya önüne gelmiş ve orada büyük ordu ile birlikte mağlup olmuştur. Bu arada Samsat'ta kendisine vekalet eden bir Türk ileri geleni, Kürboğa ordusunun uğradığı büyük bozgundan sonra, yanında kalan pek az kimse ile, maneviyatı ve elbette yen, iltihaklarla kudreti artmış bulunan Baudouin'e daha fazla mukavemet imkânı gösterememiş ve Samsat kalesini Baudouin'e satmak üzere müracatta bulunmuş olmalıdır."* Balduk'un şahsiyetinin detaylıca açıklanması ile ilgli olarak ayrıca bkz., (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.45-49).

[575] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.177; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.42-43.

teslim etti."[576] İfadelerinden de anlaşıldığı gibi Samsat'a hakiminin para karşılığında kalesini Haçlılara verdiği bu iki kaynağın birleştiği noktadır.

Sonuç itibariyle Para karşılığında kendisine emanet edilen kaleyi yeni Urfa hâkimine teslim etmiş olmasıyla Balduk'un, veya bu Balduklu Türk'ün kendi çevresi içinde itibarını yitirmesine sebeb olacağı için, onun küçük maiyetiyle birlikte Baudouin'e hizmetini sunmuş olduğunu kabul etmek mümkündür. Biz bu şekilde güveni suistimal ederek hareket edenlerin ve hatta din değiştirenlerin bu dönem içinde var olduğunu bilmekteyiz[577]. Böylelikle Haçlılar hem Urfa için hem de Anadolu topraklarındaki hakimiyetlerini güçlendirmek için güçlü bir müstahkem mevki daha kazanmış oluyorlardı.

10.2. Serûc (Suruç) Kalesi'ni Haçlıların Ele Geçirmesi

Baudouin'in Samsat'ı para karşılığı ele geçirip Balduk'un (veya Baladukyalı Türk'ün) kendi saflarına geçmesinden sonra ele geçirilen bir diğer kale Serûc (Suruç) kalesidir. Bu kalenin ele geçirilişini de *Albertus Aquensis* ve *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nde bulunan bilgiler aracılığıyla aktarmamız, kalenin ele geçirilişindeki bazı olayları açıklamak için yararlı olacaktır. Öncelikle bu kalenin ele geçirilişi ile ilgili iki kaynağın aktarımlarını verip görüşleri üzerinde değerlendirme yapalım.

Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin Serûc'un alınışı hakkında verdiği bilgi, yukarıda da bahsedildiği gibi olayların dağınık bir biçimde verilmesinden dolayı Serûc'un Haçlılar tarafından ikinci alınışının hikayesi ile beraber verilmektedir. Serûc'un bir tasvirini de aktaran bu bilgi şöyledir: *" Urhoy (Urfa) yakınında, içinde birçok Müslüman, Hristiyan ve tüccarın yaşadığı Serûc(Suruç) o vakitler zengin ve kalabalıktı. Vadi de zengin, kalabalıktı ve birçok köyü vardı. Kentin yöneticisi, Artuk'un oğullarından biri olan, Balak (Belek) adında bir Türk'tü. Urhoy*

[576] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.78, Türkçe çev. s.19.
[577] Örnek olarak Kürboğa'nın Antakya iç kalesine güvenine inandığı için tayin ettiği Ahmed b. Mervan'ın, Kürboğa'nın ordusu yenildikten sonra yaptığı gizli antlaşma gereği iç kaleyi Bohemund'a teslim etmesi ve onun hizmetine girerek, hatta Hristiyanlığı kabul etmesi verilebilir (Çalışmamızın s.162. kısmı ve 556.dpnt; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s.191). Ayrıca Antakya'nın düşmesinden hemen sonra Halep Meliki Rıdvan ile bozuşan Azaz hakiminin Godefroi'yı yardımına çağırması ile genişletmek mümkündür (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.49 ve 188.dpnt).

(Urfa)'daki Franklar bir taraftan, Ermeniler, Franklar'ın yönetimine girerek diğer taraftan, yani Fırat kıyısından, sıkıştırdılar. Balak (Belek) anladı ki Suruç'un Hristiyan toprakları arasında yaşaması güç olacaktır, onun için Urhoy'daki Baldwin (Baudouin)'e elçi göndererek, koşullar, ant vererek saptanırsa Serûc (Suruç)'u telsim edeceğini bildirdi. Baldwin (Baudouin) bütün istenilenlere söz verdi ve Serûc (Suruç), kalesiyle birlikte teslim edildi. O vakit oraya Putshir (Foucher de Chartres) adındaki bir Frank'ı atadı. Putshir (Foucher de Chartres) de oradan çok para topladı. Kent meclisinde bulunan Übeyt (Ubayd) adındaki bir Arap Müslümanı, kardeşlerini ve akrabalarını tutukluyarak onlardan çok para sızdırdı. Böylece Putshir (Foucher de Chartres) zengin ve güçlü oldu."[578]

Albertus Aquensis ise Samsat'ın Baudouin'e para karşılığı terk edilmesinden sonra Serûc'un Türk hakimi Belek'in[579], bir elçi heyeti göndererek kendisine tabi olan, fakat vergilerini ödemeyen Arap halkını yola getirmek üzere Baudouin'den ücret karşılığında yardım istediğini bildirir. Ona göre Baudouin'in kendilerine karşı ittifakından endişelenen Serûc ahalisi, bu sırada Urfa'da kontun yanında bulunan eski Samsat beyi Balduk'a haber göndererek, ondan kendilerini Franklara ve Belek'e karşı savunmak üzere başlarına geçmesini istemişlerdir. Gerçekten Balduk'un bu talebi kabul ederek çevresindekilerle birlikte gizlice Urfa'dan ayrılmış ve Serûc'e gitmiştir. *Albertus*, hikayesinin devamında Baudouin'ini hemen Balduk'un arkasından harekete geçtiğini, müstahkem mevkilerin kuşatılması için gerekli olan malzeme ile birlikte yola çıktığını, bunu farkedince Serûc ahalisinin cesaretini kaybederek Baudouin'e şehri teslim etmeyi, ona vergi vermeyi kararlaştırdığını,

---

[578] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.76, Türkçe çev. s.16-17. Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.43-44.

[579] Nûrüddevle Belek b. Behrâm b. Artuk, Selçukluların Dersim, Harput ve Halep emîri, Artuk Bey'in oğullarından Behram'ın oğlu olup, Sultan Melikşah'ın 1092'de ölümünden sonra Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu ve Suriye Selçuklu devletlerinde kendi gücüyle savaşlara katılan ve Haçlılara karşı önemli zaferlere imza atan emîrlerden ve İslâm gâzilerinden biridir. Kahramanlıkları ve savaşlardaki başarısı ile birçok zafer kazanan Belek, Haçlılara karşı Türk savunmasının başlamasına sebep olan adımları atan çok önemli bir Türk komutanıdır. Menbic kalesinin kuşatılması esnasında Sûr şehrinin yardımına koşmak için harekete hazırlanırken, kaleye karşı kurulacak mancınıkların yerlerini tesbit için, başında tolgası ve elinde kalkanı dolaşır ve maiyetine emirler verirken, kaleden atılan bir ok, onun sol köprücük kemiğine isabet ederek, saplandı. Rivayete göre oku atan kale komutanı İsa'ydı. Belek bu oku çardı, on tükürerek *"Bu ok, bütün İslâm'a vurulmuş bir darbedir"* dedi ve az bir zaman sonra vefat etti (6 Mayıs 1124). Çalışmamız boyunca Belek'in mücadeleci yapısından ve savaşlardaki azminden ve kahramanlıklarından bahsedilecektir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Mükrimin Halil Yinanç "Belek", *İA*, II, s.468-473; Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", *TDVİA*, C.5, s.402-403; Claude Cahen, "Balak", *EI²*, I, s.983.

bunun üzerine de Balduk'un kaleden çıkıp Baudouin'i karşılayarak, ancak kendisine teslim etmek gayesiyle önden Serûc'a gelmiş olduğunu söylediğini ve Urfa kontunun, Balduk'un bu sözlerine inanmamakla beraber ona itimat eder göründüğünü, şehri eline geçirip durumunu kuvvetlendirdikten sonra Balduk'dan ailesini ve oğullarını kendisine rehin vermesini talep ettiğini, Balduk'un bunu dikkate almaması üzerine de onu idam ettirdiğini söylemektedir. *Albertus*'dan bundan sonra Baudouin'in Serûc'a Foucher de Chartres adında bir şövalyeyi kumandan tayin ederek daha güçlü ve muzaffer olarak Urfa'ya geri döndüğünü öğrenmekteyiz[580].

Bu kaynak bilgiler değerlendirildiğinde mantıklı bir çıkarımda bulunmak için güçlük çekilmektedir. *Albertus* ve *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin aktardığı gibi, Serûc hâkimi Belek'in kendi halkının isyanına ve vergi vermemesinden kaynaklı olarak Baudouin'i yardımına çağırmış olabileceğine imkan yoktur. Bilindiği gibi Belek'de, Kürboğa'nın ordusuna katılan kuvvetler arasında ve amcası Sökmen'in yanındaydı. Büyük Haçlı ordusuna karşı meydana gelen bozgundan sonra o da, şüphe götürmeksizin, bir süre için zor durumda kalmıştır. Belek'in kendi mülkü olan Serûc'a dönmemiş bulunduğu, olayları anlatan kaynakların nakillerinden de dolaylı olarakta olsa anlaşılmaktadır. Çünkü bahsedilen kaynakların her ikisinin ifadelerinde de Baudouin'i yardımına çağırmış olan Belek'in, Haçlı Kontu Serûc önüne geldiği sırada onun yanında bulunduğunu kaydetmedikleri gibi, *Albertus* bir de açıklaması ve kabul edilmesi çok zor olan *"Amacha"*[581] olayını anlatmasıyla Belek'in Serûc

[580] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., III, s.177-181; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.43.

[581] Haçlı kaynaklarında sadece Albertus'da bulunan bu hikayeye göre artık Seruc beyliğinden ümidini kesmiş bulunan ve bölgeden, burada Haçlıların çoğalması sebebiyle, vergi de alamayan Belek, Baudouin'i hille yoluyla ortadan kaldırmayı tasarlamıştı. Bunu gerçekleştirmek için Baudoin'e Seruc yakınında bulunan Amacha kalesini teslim etmeyi vadetti. Teslimin günü de kararlaştırıldı. Kalenin içine 100 Türk cengâveri gizlemiş olan Belek, 200 kişilik bir kuvvetle bu mevkii teslim almaya gelmiş olan Baudouin'i, bu kuvveti kale dışında bırakarak, seçkin birkaç dostu ile birlikte kaleye girmeye davet etti. Fakat ihtiyatı elden bırakmayan Haçlılar, Baudouin'in bu daveti kabul etmesini önleyerek, kaleye kendi aralarından 12 kişi gönderdiler. Bunlar içeri girer girmez Türkler tarafından yakalandılar. Ancak iki Haçlı, kalenin mazgal deliklerinden, içeride olanı biteni görmüşlerdi. Amacha'nın bir hücümla ele geçirilmesi imkansız olduğu için Baudouin üzüntü içinde Urfa'ya döndü. Artık Türklerle dostluk kurmanın mânâsızlığını anlamıştı. Birkaç gün sonra (eski) Samsat beyi Balduk idam olundu. Seruc'a Amacha'yı devamlı olarak taciz etmek üzere, yanına 100 şövalye verilen Foucher de Chartres tayin edildi. Foucher bir müddet sonra 6 Türk savaşçısını esir alarak bunları Amacha'da muhafaza edilen 12 şövalyeden altısı ile mübadele etti. Geri kalan 6 şövalye ise, Baudouin'in hac etmek maksadıyla Kudüs'e hareket ettiği güne kadar Amacha'da hapis kaldılar. Bunların dördü muhafızlarınnın ihmali sayesinde kaçmayı başarınca Belek geriye kalan Gerardus-ki Baudouin'in önemli adamı ve kâtibi- ve Piscellus-Udelardus de Vizan'ın yeğeni- adındaki şövalyeleri idam ettirdi

Haçlılar tarafından alındığı sırada civarda, mevkiisinin belirlenmesi bugün bile imkan dahilinde olmayan bu *Amacha* adlı müstahkem mevkide bulunduğunu aktarmış olmaktadır[582].

Kaynakların aktardığı gibi, Müslüman halkın bundan endişe duyduğu bellidir. Onlar Urfa kontuna karşı korunmak gayesi ile, ümitsiz denilebilecek bir teşebbüse girişerek, bu sıralarda Urfa kontunun maiyetinde bulunan Müslüman-Türk Balduk'dan başlarına geçmesini istemişlerdir. Tarihi gelişmenin sonradan göstermiş olduğu gibi, pek büyük kahramanlık, cesaret ve inançlılık niteliklerine sahip bulunan Belek çapında, hem de bir müddetten beri kendilerini idare etmiş bulunan, bu önemli kahramana başvurmamış olmaları ancak Belek'in orada bulunmaması ile açıklanabilir. Şayet Belek'in kahramanlıklarını sürdürmesi, onun kendi halkının gözünde de önemli bir konuma sahip olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir. Şayet Amacha olayının da vurgulanması, kanaatimizce Belek'in, Serûc'u kolay kolay bırakmayacak bir yapıya sahip olduğunu da göstermesi bakımından önemlidir. Böylece Belek, Kürboğa'nın ordusunun yenilmesinden sonra Serûc'a gitmemiştir ancak bölgeden de ayrılmadığı ve en azından Serûc'a yakın bir müstahkem mevkiye sahip olduğunu söylebiliriz. Herşeye rağmen Serûc'un Haçlılara geçmesinden sonra idam edilen Balduk'un yerine de Foucher de Chartres'in getirilmesi ile Serûc'ta Haçlı hakimiyetine girmiştir[583].

Bahsi geçen bu bilgiler ile Baudoin'in Samsat ve Serûc'u, ancak Antakya'nın Haçlılar tarafından alınmasından ve Kürboğa'nın ordusunun Haçlılara yenilmesinden sonra arazisine katmış olabileceği, yani en erken olarak Temmuz 1098'de eline geçirmiş olduğu hususunda yeterli kanıtı Demirkent hocamızın görüşleriyle birlikte vermiş bulunuyoruz. O ayrıca kalenin en erken ele geçirilme tarihini Ağustos, hatta Eylül'e kadar uzatmanın gerçeğe daha uygun düşeceğini de vurgular[584]. Böylece

---

(Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., V, s.361-365); Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.51-52.

[582] Demirkent hocamızın çıkarımı bu mânâda modern Haçlı tarihçilerinin çıkarımlarından çok daha mantıklıdır. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.49-50.

[583] Foucher de Chartres'in Seruc'a tayin edilmesini Raimundus'da bize aktarır ancak Amacha olayına hiç değinmeden verir. Bkz., Raymon d'Aguiliers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* R.H.C. Occ., V, s.251.

[584] Hocamızın bu görüşü sunmasında şöyle bir sebep vardır. Baudouin'in bu gibi hareketlere girişebilmesi için güvenebileceği daha büyük kuvvetlere sahip olması lazımdır. Bu şartın oluşması için de Haçlılar arasında kendisine katılabilecek kuvvetlerin Ana haçlı ordusundan ayrılabilmesi

1098'in Eylül'üne kadar hem Urfa Haçlı Kontluğu arazisinin genişlemesi, hem de Birinci Haçlı Seferi döneminin son kale kuşatmaları da yaşanmıştır.

Nihayetinde Birinci Haçlı Seferi'nin askerî gücü, komuta kademesi ve yıkım getirecek oranda çıkar arzuları sayesinde Avrupa'nın göbeğinden Anadolu'ya ayak basan bu kitle Anadolu topraklarına girdikten hemen sonra Türk savunması ile karşılaşmış, ancak iki tarafında birbirine alışık olmadıkları askerî nitelikleri ve yapıları gereği Haçlılar yoluna devam edebilmişlerdir. İznik'i kuşatan ancak edilen yemin gereği Bizans'a bırakmak zorunda kalan Haçlı liderleri, daha sonrasında Dorylaion (Eskişehir) civarında Türk savunmasını aşmayı başarmış ve savaş meydanında inançlarını güçlendirecek bir zafer kazanmışlardır. Ancak Türk savunmasının başındaki I. Kılıç Arslan için bu tartışmasız olarak çok büyük bir tecrübe olmuş, Türklerin Haçlılara karşı uygulayacağı savunma düzeni ve stratejisinin değişmesine öncülük etmiştir. Böylece Haçlılarla artık bir meydan savaşına girmeyen Türkler, daha çok yolda artçıları vurma, onları yavaşlatma ve açlık ve yoklukla seferlerini güçleştirme stratejisine yönelmişlerdir.

I. Kılıç Arslan Birinci Haçlı Seferi için sistemli bir savunma hattı oluşturamamıştı ancak bu daha sonraki seferlerde ve Anadolu'ya ayak basan Haçlı kitleleri için böylece olmamıştır. Haçlılar yollarına devam ederek Anadolu'yu geçerken çevrede de birçok müstahkem kale elde ettiler. Tarsus, Adana, Misis, İskenderun, Bakras Tell-Bâşir, Râvendân ve Urfa gibi. Bunlar daha sonraki alanda Türk savunmasının yöneldiği alanları meydana getireceklerdi. Bu kalelerden istisna olan Urfa ve Samsat hariç diğer kalelerin hepsinde bir Türk direnişi ile karşı karşıya kaldılar ve kalelerdeki Türk garnizonları kaleleri savunmaktan vazgeçmediler. Ancak başarısız olduklarında geri çekildiler.

---

gerekliydi. Albertus'un da belirttiği gibi Antakya'da çıkan veba, tifüs salgını gibi sebeplerle 1098 yazında çok sayıda asil ve Haçlı şövalyenin Urfa'ya giderek Baudouin'in sağlam temeller üzerine kurmuş olduğu kontluğunun hizmetine girdikleri görülmektedir. Yine Albertus'ta geçen bu isimler arasında Haçlı seferinin başından beri büyük ün kazanmış olan Drogo de Nesle, Reinard de Toul, Gaston de Bearn ile biraz yukarıda da bahsettiğimiz Foucher de Chartres da bulunmaktadır (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., İng. çev., V, s.354). Antakya'da Kürboğa ile olan savaşta ön saflarda savaşan bu zatın Ağustos'tan sonra Urfa'ya ve sonrasında Seruc'a tayini, bu kalelerin ele geçirilme tarihleri hakkında bize yol gösterir. Açıklamalar ve Krş. için ayrıca bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* V, s.354 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.52-53.

Nihayetinde Bakras'ı ele geçirdikten sonra Antakya önlerine gelen Haçlılar çetin bir kuşatma ve bir ihanet yoluyla Antakya kalesini ve şehrini ele geçirmişlerdir. Ardından Antakya'yı kurtarmak için Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un emri ile yola çıkan Kürboğa'nın Urfa'yı kuşatarak kaybettiği zaman Birinci Haçlı Seferi'nin en büyük kazançlarından biri olmuş, böylelikle Antakya'yı elde edebilen Haçlılar aynı zamanda kutsal mızrak efsanesi ile tazeledikleri maneviyatları ile Antakya önünde yavaş davranması ve askeri olarak yanlış kararları ile kendine küstürdükleri emirlerin geriye çekilmesi sebebiyle Kürboğa'yı bozguna uğrattılar. Ardından Urfa Haçlı Kontluğunun bu zaferi kullanarak bölgedeki Samsat ve Serûc gibi iki önemli müstahkem mevkiyi alması ile Birinci Haçlı Seferi'nin Anadolu topraklarından geçişi ile birlikte birçok kale kuşatılmış ve Haçlıların eline geçmiştir. Ayrıca Türk savunması bu Haçlı seferine karşı çok büyük bir varlık gösterememesi rağmen, hemen ardından toparlanma devresine girmiştir.

Haçlılar yollarına devam edip Kudüs'e kadar ilerleyip 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü ele geçirdiler. Kudüs'e kadar olan yolda birçok kale kuşatıldığı gibi birçok savaş yapıldı. Başarı niteliği bakımından çok büyük bir kazancın olduğu bu Birinci Haçlı Seferi, Anadolu'da Türk savunması tarafından yıpratılmasaydı, Suriye bölgesindeki yıkımı çok daha ağır olurdu. Aynı zamanda Anadolu topraklarında kuşattıkları kaleler ile kayıplarının artmış olması yine Türk savunmasının Haçlılara vurabileceği en üst seviyeden zararın bir göstergesidir. Şüphesiz ki Türkler için artık Anadolu'yu savunmak, Haçlılar için de Anadolu ve ellerine geçirdikleri kaleleri korumak üzerine amansız bir savunma ve saldırı dönemi başlamış oluyordu. Yeni tanıdıkları bu düşmana karşı Türkler çok büyük bir fedakarlık göstererek savunma durumlarını saldırıya çevirinceye kadar kahramanlıklara girişmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1101 YILI HAÇLI SEFERLERİNDEN İKİNCİ HAÇLI SEFERİNE KADAR TÜRK SAVUNMASI

Birinci Haçlı Seferi orduları Anadolu topraklarından büyük bir yıkım yaparak geçmiştir. Haçlılara karşı sistemli bir savunma düşüncesi için Müslüman coğrafyasında bir birlik oluşamamıştı. Ancak Anadolu toprakları için Türk savunması Birinci Haçlı Seferi'nden çok önemli bir çıkarım kazanmıştır. Bu saldırılara karşı ortak savunma ve Anadolu coğrafyasında bir direniş sahası meydana getirme. Bu düşünceyle özellikle Türk tarafın büyük gayret göstermiştir. Özellikle Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Kılıç Arslan, Danişmendli Gümüştekin Gazi ve Artuklulardan Belek gibi sonraki dönemlerde de Haçlıların korkulu rüyası olacak önemli Türk komutanlar ve liderler artık Anadolu topraklarını birlikte savunmaya hazırdılar. Ve bu konuda da gelen her türlü tehdit için birlikte savaşacaklardı.

Özellikle Birinci Haçlı Seferi ordularının Anadolu ve Müslüman coğrafyasından geçerken verdiği kayıplar, Haçlıların bu bölgelerde tutunabilmesi için gerekli sayısal güçlerini bir hayli azaltmıştı. Sürekli yeni Haçlı Seferleri için Batı'da bir propaganda çalışmaları yapılıyor; Birinci Haçlı Seferi'ne katılıp ülkelerine dönen Haçlılar tarafından Doğu'nun zenginlikleri ve ganimetleri aç gözlü kitleleri heveslendiriliyordu. Papalık nezdinde de çalışmalar dinî bir altyapıyla süslenerek devam ediyordu. Birinci Haçlı Seferi'nin yola çıkmasından yaklaşık beş yıl kadar sonra yine büyük bir kitleler halinde Anadolu ve Müslüman coğrafyasına üç büyük ordu yola çıktı. Bu seferlere "1101 Yılı Haçlı Seferleri" denilmiştir. Aynı zamanda Anadolu'da farklı bir yöne doğru hareket etmek isteyen bu üç büyük ordu da Birinci Haçlı Seferi'nin ardından tamamen değişmiş savunma anlayışı ve nasıl bir savunma hattı oluşturacağını bilen I. Kılıç Arslan ve diğer Türk liderleri tarafından Anadolu'da karşılandı. Bu konuyla ilgili çok fazla çalışma olmamasına karşın-muhtemel görüş Haçlıların hezimetlerini ve yok oluşlarını fazla ön planda göstermemek için bu başarısız seferleri önemsiz göstermek için üstüne düşmemişlerdir-biz Türk savunmasının çok önemli başarılara imza attığı bu konuyu ve daha sonra Harran Savaşı gibi Haçlılara karşı alınmış önemli başarıları Türk

savunmasının yükselişi manasına geldiği için ayrı bir bölüm halinde almayı uygun gördük. Haçlılar için büyük bir hüsran olan bu durumun en mantıklı açıklaması, Türklerin vatan olarak kabul ettikleri ve artık her duruma karşı birlik olarak savaşacakları Anadolu'yu savunma düşüncelerinden gelmektedir. Bizim çalışmamızın da ana unsurlarından olan Haçlılara karşı Türk savunmasının ne denli büyük bir gayret, çaba ve birlik anlayışı ile sistematik bir askeri düzene bağlı kalınarak yapıldığını açıklamaya çalışacağız.

1. 1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ

1101 Yılı Haçlı Seferleri, Haçlı Seferleriyle ilgili literatürde yaklaşık 200 yıl süren olaylar içinde, üzerinde en az durulanı ve hemen hemen hiç değerlendirilmemiş olanıdır. Her biri binlerce sayfadan oluşan çok sayıdaki Haçlı Seferleri çalışmaları içinde 1101 yılı olaylarının işgal ettiği yer şaşılacak oranda azdır. Haçlı Seferlerinin genel tarihini kaleme alan modern Batılı yazarlar için bu olay, sadece bu harekete katılanları beceriksizlik ve hatta akılsızlık ile suçlamaktan öte, üzerinde durmayı gereksiz buldukları bir konu olarak kalmıştır[585]. Aslında Haçlılar devrindeki en küçük olay ve detay yüzlerce makaleyi konu olmuşken, görebileceğimiz gibi, katılanları bakımından belki de bütün Haçlı Seferlerinin en hacimlisini oluşturan 1101 Yılı Haçlı Seferlerine şimdiye kadar Batılılar nezdinde iki makale ile değinilmiştir[586]. Her iki makale de, olayı sadece Haçlılar açısından ele almış olup, seferin önemli bölümünü kapsayan Anadolu'da yaşanan olaylar üzerinde yeterince durmamıştır. Bu eksikliğin farkına varan Işın Demirkent'in yazmış olduğu

[585] Bahsi geçen Batılı tarihçilerin hepsi bu konuda çok önemli ve saygın çalışmalara sahiptirler ancak bu çalışmalar yoğun olarak Haçlılar açısından ele alınmış ve Anadolu'daki Türk savunması ile ilgili olaylar üstüne durulmamışlardır. Batılı tarihçilerin 1101 Yılı Haçlı Seferleri için çalışmalarında ayırdıkları yerler için Bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.322-332; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, C.II, TTK Yay., Ankara 2008, s.15-25 vd.

[586] Steven Runciman, "The Crusade of 1101", *Jahrbuch der Österreicheschen Byzantinischen Gesellschaft*, 1 (1951), s.3-12; James Lea Cate, "The Crusade of 1101", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969 (Second Edition), s.343-367; Bu Sefer üzerine Demirkent hocamızın ilk kez Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (UHSS)'nda bahsettiği bir doktora tezi de hazırlanmıştır. Bkz., Alec Mulinder, *The Crusading Expeditions of 1101-1102*, Basılmamış Doktora Tezi, Universty of Wales, Swansea, 1996; Ancak 1996 yılında hazırlanmış olan bu teze ulaşamadık. Tezi Hazırlayan Alec Mulinder'ın *T.C.E.*'deki maddesi için bkz., Alec Mulinder, "Crusade of 1101", *T.C.E.*, I, s.304-308; Ayrıca 1101 yılı Haçlı Seferleri ile ilgili başka bir çalışması da bulunmaktadır. Bkz., Mulinder, "Albert of Aachen and the Crusade of 1101", *Clermont to Jarusalem: The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500*, (Ed. Alan V. Murray), Turnhout Press, Brepols 1998, s.69-77.

makale ise, 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin başarısız kalmasını, yani Türklerin bu mücadeleden zaferle çıkmalarını, Anadolu'nun kesin olarak Türkleşmesi sürecinde önemli bir aşama olarak görmek ve özellikle olayları bu açıdan değerlendirmek üzere hazırlanmıştır[587]. Bizim çalışmamızın Türk savunması görüşünü de destekleyen bu kapsamlı makale, Türkiye'de 1101 Yılı Haçlı Seferleri için kapsamlı ve müstakil tek çalışmadır. Bu açıdan hem bizim çalışmamıza yararı çok olmuş, hem de görüşlerimizi desteklemek ve bu daha önce çok fazla üstüne düşülmeyen konuyu aydınlatabilmek için bize yol gösterici olmuştur.

1101 Yılı Haçlı Seferleri, çağdaş Haçlı tarihçileri Fulcherius Carnotensis ve Haçlı döneminin büyük tarihçisi Willermus Tyrensis tarafından "İkinci Haçlı Seferi" olarak adlandırılmıştır ve Demirkent'e göre de bu doğru bir tanımlamadır. Ancak Batılı tarihçiler tüm Haçlı dönemi seferlerini numaralandırırken, özellikle Anadolu ile Türk, Bizans ve doğuda yeni kurulmuş Haçlı(Lâtin) devletlerinin gelecekteki tarihi açısındna büyük önem taşıyan bu seferlere sadece "1101 Yılı Haçlı Seferleri" adını vermekle yetinmişler ve bunları –belki de önemlerini küçültmek amacıyla- numaralandırma dışında bırakmışlardır. Fakat adı ne olursa olsun, Batılılar için tam bir hezimetle sonuçlanmış olan 1101 yılındaki Haçlı hareketi, bütün Haçlı Seferleri dönemini etkileyen büyük bir öneme sahiptir. Belki de, böylesine kesin bir yenilgi yüzünden Batılı tarihçiler tarafından gözardı edilmiş olan bu girişim, tam aksine Demirkent'e göre *"...tarihimiz bakımından hayatî önem taşımakta olup, Anadolu'yu yurt edinme çabası içinde bulunan Türk milletinin geleceğini tayin eden bir 'varoluş' mücadelesi sergilemektedir. Çünkü 1101 yılındaki harekete katılan üç büyük Haçlı ordusuna karşı Anadolu'nun savunulmasında, Türkiye Selçuklu ve Danişmendli Türklerinin sultan I. Kılıç Arslan'ın emrinde –bütün sorunları bir tarafa bırakarak- birlik ve beraberlik içinde giriştikleri mücadele ve kazandıkları zafer, Anadolu'nun artık bir Türk yurdu olduğu gerçeğini vurgulamak gibi fevkâlede önemli bir anlam taşımaktadır."*[588] İfadeleri ile bu seferleri karşı elde edilen bu başarının önemini

[587] Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80.Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yay., İstanbul 1995, s.17-56; Ayrıca Demirkent hocamızın bu konu hakkındaki çalışmaları için bkz., Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar", *UHSS*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.115-122; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği", *Danişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2000, Niksar 2003, s.79-89.

[588] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.18.

vurgulamaktadır. Ayrıca bu başarı, bundan sonra Anadolu'nun yabancılar tarafından değil işgalini, bu topraklardan geçmek imkanını bile ortadan kaldıran yeni bir dönemin başlangıcını da simgeler. Dinî motif bir tarafa bırakılacak olursa, aslında Türkleri Anadolu'dan söküp atmak ve bu toprakları bizzat ele geçirmek düşünce ve hedefleri ile sahneye konulmuş bulunan Haçlı Seferlerinin amacını[589], işte 1101 yılında kazandığımız bu başarılar yok etmiş, Haçlı hareketine ile darbeyi vurmuş ve milletimizin gelecekteki kaderini etkileyecek olumlu gelişmelerin temel taşını teşkil etmiştir[590]. Böylece Türk savunmasının güçlü yapısı ve Anadolu toprakları üstündeki amansız mücadelesi, Haçlılar için sonun başlangıcını teşkil ettiği gibi, Türklerin Anadolu'da daha sağlam temeller ile tutunmasını, bu toprakları yani kendi topraklarını her türlü tehlikeye karşı savunmasının, herşeyden önemli olduğunu anlamalarına da sebebiyet vermiştir.

Bütün Haçlı Seferleri'nde, kitleleri harekete geçirmek için kullanılan ortak düşünce ve altyapıları farklı planlarla kurulmuş itekleyici faktörler vardır. 1101 Yılı Haçlı Seferleri için de bu durum geçerliydi. Kudüs'ün 15 Temmuz 1099'da Birinci Haçlı Seferi'ne katılan ordular tarafından ele geçirilmesi 1095 Clermont Konsili'nde Papa II. Urbanus'ın dinî motiflerle süsleyerek açıkladığı Doğu'ya saldırı plânının başarıya ulaşması demekti. Bu başarının Avrupa'da yarattığı heyecan, zaten kesintisiz Doğu'ya gitmeye teşvik edilen Hristiyanları daha da coşkulu hale getirmişti. Haçlı Seferleri düşüncesini eyleme dönüştüren ve hareketi başlatan Papa olan II. Urbanus, Kudüs'ün zaptından 15 gün sonra, Hristiyan dünyası için büyük sevinç kaynağı olan bu haberi duymadan ölmüştü. Fakat yerine Papa seçilen II. Pascalis(1099-1118) onun tutuşturduğu saldırı ruhunu aynen devam ettirdi. Clermont Konsili'nden sonraki yıllarda Avrupa'da devamlı sürdürülen Haçlı propagandası, küçük grupların durmadan doğuya doğru karadan veya denizden yola çıkmalarını sağlamaktaydı. Hristiyanlar eğer Kudüs'u ve bölgeyi ellerinde tutmak ve burada hâkimiyetlerini güçlendirmek istiyorlarsa, hiç şüphesiz insan gücüne ihtiyaçları vardı. Bu da, ancak Doğu'da sayı bakımından çoğalmakla elde edilebilirdi. Nitekim Kutsal Mezar'ın Savunucusu unvanıyla Kudüs'in ilk idarecisi olan Godefroi de

[589] Haçlı Seferleri düşüncelerini ve amaçlarını çalışmamızın Giriş kısmında kapsamlıca açıklamıştık. Ayrıca bkz., s.32-39; Krş: Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s.65-78
[590] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.18.

Bouillon(1099-1100) ve onun ölümünden sonra kardeşi ilk Kudüs kralı I. Baudouin(1100-1118) Avrupa'dan durmadan daha fazla insan talebinde bulunmuşlardı. Bu çağrılara ve Avrupa'daki propagandalara uyarak Doğu'ya giden küçüklü büyüklü kafileler hep olmuştu. Aslında Doğu'da kurulan Haçlı devletlerini besleyen de onlardı. Bu hareket tarzı da, Doğu'ya gidenlerin dinî duygulardan çok kolonizatör düşünce, yani Doğu'da yerleşmek niyet ve arzusu ile davrandıklarını açıkça göstermektedir. Fakat kolonizatör düşünce ile yola çıkan küçük gruplar Doğu'da istenilen sayısal üstünlüğü sağlayamamaktaydı. Bu hedefin gerçekleşmesi için büyük orduların harekete geçmesi lazımdı. Böyle büyük orduları yola çıkaran neden ise Doğu'nun zenginliği, Doğu'da mal ve mülk sahibi olabilmek gibi imkanlardı. Demirkent'in vurgu yaptığı gibi *"Nitekim Birinci Haçlı Seferi'nin başarısı kısa zaman sonra 1101 yılında üç büyük ordunun hareketine vesile olurken, bu seferin uğradığı başarısızlık, böyle bir hareketin yeniden gerçekleşmesini sağlayabilmek için neredeyse yarım yüzyıla yakın ilgisizliğe ve isteksizliğe neden olmuştur. Demek ki, Doğu'da zorluklar artınca sefere çıkma hevesi azalmaktaydı. Şu halde, büyük orduların teşkili için sadece dinî propaganda yeterli olmuyor, Doğu'ya sefer daha ziyade orada yerleşmek ve zengin olmak arzusuna dayanıyordu."*[591] İfadeleriyle seferlerin olumlu ya da olumsuz sonuçlarının tamamen çıkarların elde edilip edilmemesi ile doğrudan bir bağlantıya sahip olmasından kaynaklandığını açıklamaktadır. Böylece Türk savunmasının azmi, aynı zamanda Haçlı Seferlerinin başarısızlığa uğrattığı gibi, sonraki seferlerin de gerçekleşmesi için gereken isteği ya yok etmiş ya da çok az bir seviyeye düşürmüştür.

Birinci Haçlı Seferi'nden sonra evlerine dönen Haçlılar Doğu'daki zenginlikleri abartılı bir biçimde anlattıkları gibi, kilisenin teşvikiyle ruhları ateşlenmiş kitleler galeyane geliyor ve başarı ve zenginlik hikayelerine ortak olmak için Doğu'ya gitmek istiyorlardı. Yıllardır körüklenen Haçlı ateşi şimdi eyleme dönüştürülmeli ve yeniden büyük bir sefer başlatılmalıydı. Bunun için, aynen Birinci Haçlı Seferi öncesindeki gibi, 1100 ilkbaharında Anse'de, aynı yılın Eylül ayında Valence'de, sonra Limoges'da ve Haçlı Seferleri döneminin perdesini açan Clermont

[591] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.23.

Konsili'nin beşinci yıldönümü olan 18 Kasım'da Poitiers'de yapılan konsillerle toplumda yeni bir Haçlı seferine çıkma heves ve arzusunu doruğa yükseltmişlerdir[592].

Düzenlenecek bu yeni askerî sefer için Papa Pascalis'in Avrupa'daki krallardan yardım umduğu da bir gerçekti. Fakat Roma kilisesi'nin Alman İmparatoru IV. Heinrich ile arası, eskiden olduğu gibi, çok gergindi. Fransa kralı I. Philipp'in evlilik maceraları yüzünden kilise ile ilişkileri bozuktu. İngiltere kralı II. William Rufus başından beri Haçlı konusuna hiçbir ilgi duymamıştı. Onun 1100 yılı Ağustos'undaki ölümünden sonra, Birinci Haçlı Seferi'nin büyük reislerinden birisi olmuş bulunan kardeşi dük II. Robert de la Normandie'nin varlığına rağmen, kendi yerine tahta çıkan oğlu I. Henry de aynı ilgisizliği sürdürmekteydi. İspanya kralı ve şövalyeleri ise, zaten Müslüman Araplara karşı daimi savaş içindeydiler. Bu yüzden Papa Pascalis, çağrısına krallardan bir olumlu cevap alamadı. Fakat bu olumsuz durum, yeni bir Haçlı Seferi için toplumda uyanan heyecanı önleyecek derecede önemli olmadı[593]. Gerçekleşecek bu sefer için de kralların mutlak varlığı çok büyük önem arz etmediği gibi çıkarlar için işe yaramazdı. Gerçekten de 1101 Yılı Haçlı Seferlerine çıkan üç büyük orduda, Birinci seferdeki gibi kralların yönetiminde değil, dükler, kontlar ve kilise ileri gelenlerinin liderliğinde kuruldu. Birbirinden ayrı bu üç ordunun birincisi Milano başkpiskopusu Anselm de Buis'nin idaresindeki Lombardlar, kont Etienne de Bloi'nın kumandasındaki Fransızlar ve marşal Konrad'ın idaresindeki Almanlar; ikincisi Nevers Kontu II. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar; üçüncüsü ise Aquitania dükü(ve Poitou kontu) IX. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar ile Bayern herzogu IV. Welf'in idaresindeki Almanlar oluşturdu[594].

Savaşa giren orduların sayısal gücü, Ortaçağ için de mücadelenin seyrini değiştirecek boyutta önemlidir. Şöyle ki sayı fazlalığı, savaş stratejisini etkilediği gibi çok farklı savunma düzenleri, saldırı harekatları ve manevralar üzerine kurulu

[592] Jonathan Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, Continuum Pub., London 2003, s.126'da ve 31. dpnt, Aquitania dükü IX. Guillaume'un haçı Limoges Konsili'nde kabul ettiğini yazıyor (*Chronique de Saint-Maxentii*, s.172'ye göre). ; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.24 ve 15. dpnt.

[593] Tarihçi Guibertus Novigenti'nin belirttiği gibi, Birinci Haçlı Seferi krallar olmadan da başarıya ulaşmıştı. Asıl gereken, menfaatleri Avrupa'da olan ihtiraslı krallar değil, tecrübeli liderlerin idaresinde Doğu'da hizmet görecek asker ve kolonistlerdi (Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.24).

[594] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.24-25; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.15-18.

bir savunma oluşturmayı da beraberinde getirir. Türk savunmasının 1101 Yılı Haçlı Seferleri için uyguladığı savunmanın temel felsefesinde de bu durum yatar. Haçlı Seferleri tarihinde sayı gücü bakımından hafife alınmayacak bir niteliğe sahip olan 1101 Yılı Haçlı Seferleri'ne karşı Türklerin meydan savaşı için orduyu yıpratmaları, artçıl ve öncülleri vurmaları ve tam anlamıyla bir "Gerilla" savaşı vermeleri işte bu sayı gücüne karşı geliştirdikleri bir savunma stratejisidir.

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin ordularına gelecek olursak-sadece bu seferin değil, bütün Haçlı dönemindeki orduların sayısı hakkında belli bir sonuca varmak amacıyla pek çok çalışma yapılmış ve bir çok fikir ileri sürülmüş ise de-[595] hiçbiri için kesin rakam vermek münkün olmamıştır. Bu konu hakkında kaynakların verdiği bilgiler maalesef birbirine uymamaktadır. Fakat bütün kaynaklar 1101 yılı ordularının sayıca çok büyük olduğunu özenle belirtmişlerdir. *Ekkehardus* bu sefere çıkan toplam orduların Birinci Haçlı Seferi'ndeki kadar büyük olduğunu söylerken[596], *Guibertus Novigenti* de, aynı şekilde, 1101 yılı ordularının Birinci Haçlı Seferi ordularıyla aynı büyüklükte olduğunu yazmıştır[597]. Lombardların 30.000, Konrad'ın idaresindeki Almanların 2000 kişi[598] olduğunu söyleyen *Albertus*, Kuzey Fransızların sayısını belirtmiyorsa da, İzmit yakınındaki karargâhta toplanan birinci birleşik ordunun(yani Lombard-Alman-Fransız) sayısını 260.000 olarak kaydetmiştir[599]. *Albertus* ikinci ordu(Nevers Kontunun ordusu) için 15.000[600], Aquitania ve Bayernlilerin oluşturduğu üçüncü ordu için de 160.000 sayısını vermektedir[601]. Böylece onun 1101 yılı Haçlı orduları için toplam verdiği sayı 435.000 kişiyi bulmaktadır. Lombardları 50.000, Aquitania ve Bayernlileri 160.000 kişi olarak gösteren *Ekkehardus* da, bu orduların toplam sayısı için 300.000 rakamını veriyor[602]. Anna Komnena sadece birinci ordudan bahseder ve 50.000 atlı, 100.000 yaya, toplam 150.000 kişiden oluştuğunu yazmıştır[603]. *Ordericus Vitalis* ve *Urfalı*

[595] Bu konuyla ilgili güzel bir çalışma için Runciman'ın *Haçlı Seferleri Tarihi*'nin birinci cildinde yer alan kısım gayet açıklayıcıdır. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* I, s.263-267 (Ek:2 *"Haçlı Ordularının Sayı Gücü").*
[596] Ekkehard of Aura, *Hierosolymita,* R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.28.
[597] Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos,* R.H.C. Occ., IV, Paris 1879, s.256.
[598] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev.,VIII, s.593.
[599] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev.,VIII, s.595.
[600] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev.,VIII, s.619.
[601] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev.,VIII, s.627.
[602] Ekkehard of Aura, *Hierosolymita,* R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.28.
[603] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.346.

Mateos'a göre ise, sadece Aquitania ordusu 300.000 kişidir[604]. *İbnü'l-Esîr* de, bu orduların toplam sayısını 300.000 olarak verir[605]. Kaynakların birbirinden farklı sayılar kaydetmiş olmaları sebebiyle, orduların sayı gücü mevzusu hakkında kesin bir rakam vermek olanaksız görünmektedir. Ancak şunu söylemek mümkündür ki; 1101 Yılı Haçlı Seferlerine katılanların sayısı büyük ordular meydana getirecek kadar olduğunu kabul etmek doğrudur[606].

1.1. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin Birinci Ordusu (Lombard-Fransız-Almanlar) ve Anadolu'ya Geçişleri

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin birinci ordusunu oluşturan grup içinde yola çıkan ilk grup Lombardlar oldu. Lombardia bölgesi aslında Birinci Haçlı Seferi'ne pek ilgi duymamıştı. Papa'ya karşı çıkan bir merkez durumundaydı. Fakat hareket geliştikçe ve Roma kilisesi ile ilişkiler düzeldikçe, tutum da değişti. Milano başpiskoposu Anselm de Buis, Papa'nın davetine uydu, Haçı kabul ederek hareketin başına geçti ve halkını Haçlı Seferi için teşvik etti[607]. Onunla beraber bir çok din adamı, kadın ve çocuk sefere katıldı. Dinî sınıfa mensup olmayan Biandrate kontu Albert, kardeşi Guido, yeğeni Otto ile Montebello kontu Hugo van Parma kontu Albert gibi asil birçok kişi de askeri birlikleriyle sefere katıldı. Lombardlar büyük bir ordu halinde 13 Eylül 1100 tarihinde Milano'dan yola çıktılar. Dük Heinrich ve Eppenstein'ın izniyle Carinthia(Venedik'in kuzeydoğusunda, şimdiki Karnten) bölgesini aştıktan sonra, Sava nehri boyunca güneye ilerleyerek Macaristan krallığı topraklarını geçip Belgrad'da Bizans sınırına ulaştılar. Bizans İmparatorluk birlikleri bunlara refakat ederek Balkanları geçirdi ve sayılarının çokluğu yüzünden gıda temini ve disiplin sorunu sebebiyle bu orduyu gruplara ayırarak Trakya bölgesinden

---

[604] Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis-*, İng. Çeviri, V, s.325; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.219.

[605] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.248.

[606] Demirkent, sağlam dayanaklarla bu durumu her zaman vurgulamıştır. Bkz., Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.25; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.61 vd.

[607] Lombardların Haçlı Seferine ilgi duymamaları, ancak Papa II. Urbanus'un 24-30 Nisan 1099'daki Roma Konsili'nde kısa süre önce Milano başpiskoposu olmuş bulunan ve kendisini destekleyen Anselm de Buis'den halkını sefere teşvik etmesini istemesiyle başlamıştı. Anselm'in vaazlarıyla Kuzey İtalya'da yavaş yavaş uyanan Haçlı ruhu Kudüs'ün ele geçirilmesi haberiyle hız kazanmış ve halk günün popüler *"Ultreja, Ultreja"* şarkısını tekrar edip söyleyerek Haçlı yemini etmeye başlamıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Cate, "The Crusade of 1101", s.346; Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, s.124; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.26 ve 17.dpnt.

önceden de kullanılan ordugâhlarda kışlamak üzere yerleştirdi. Ancak Lombardlar bu tedbirlerle bile kontrol altında tutulamayacak kadar çok sayıda ve başlarına buyruktular. Bizans İmparatoru Aleksios tarafından kendilerine alışveriş için açık pazarlar sunulduğu halde etrafı yağmaladılar, köyleri ve kasabaları basıp, tahıl ambarlarını yağmaladılar. Hayvanları çaldıkları gibi kiliseleri dahi soydular. Lombardların bu sorumsuz davranışları Bizans İmparatoru Aleksios tarafından onların derhal İstanbul'a getirilmesini emretmesi ile sonuçlandı. Olayları kontrol edemeyen ve üzgün Lombard Reisleri ise bu emre hemen uymakla yetindiler[608].

Lombard ordusu Mart ayı başında İstanbul'a vardı ve surların dışında Haliç sahili boyunca karargâh kurdu. Lombardlar arkalarından gelmekte olan Fransız ve Alman kuvvetlerini bekleyerek iki ay İstanbul önünde oturdular. Fakat bu süre içinde yine taşkın hareketler yapmaya ve etrafı yağmalamaya başladılar. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Aleksios, Birinci Haçlı Seferi ordularına 1097'de yaptığı gibi, Lombardları da bir an önce Anadolu tarafına geçirmeye ve İzmit civarındaki karargâhlara yerleştirerek bunların geriden gelen orduları orada beklemelerinin doğru olacağı kararına vardı. Ancak Lombardlar bu emre uymadılar. Bizans İmparatoru kendilerini buna zorlayınca da, silahlarını çekip İstanbul surlarına ve Blakhernae sarayına saldırdılar. Böyle bir davranıştan utanç duyan başpiskopos Anselm, kont Albert ve öteki liderler saldırıyı durdurup adamlarını ordugâha dönmeye razı ettikten sonra İmparatorun huzuruna çıkıp olaydan haberdar olmadıklarını söyleyerek suçsuzluklarını yeminlerle teyid edip Aleksios'u sakinleştirmeye çalıştılar. Ama Lombardların davranışını son derece kızmış bulunan Aleksios, yine de Lombard ordusunu derhal Anadolu'ya geçirilmesini ısrarla emretti. Bu emrini de, her zamanki gibi, Haçlı reislerine kıymetli hediyeler vererek takviye etti. Anselm dışında hiç kimse bu hediyeleri reddetmedi. Sonuç itibariyle, Kudüs'den İstanbul'a geri gelmiş ve bir süredir sarayda bulunan Birinci Haçlı Seferi'nin tanınmış liderlerinden biri olan Tolouse kontu Raymond'un aracılık çabalarıyla anlaşmaya varıldı ve Paskalya

[608] Albertus, Bizans İmparatoru Aleksios'un, Haçlılar, ülkesinden huzuru bozmadan geçtikleri takdirde, onlara ekmek, şarap, et ve diğer yiyecek malzemelerini satın almaları için Rossa (Keşan), Panedos, Rostho (Tekirdağ), Dedamis (Dimetoka), Natura, Salabriis (Silivri), Andronopolis (Edirne) ve Phinepopolis (Filibe) şehirlerini açık Pazar ilan ettiğini yazmıştır. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.589; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.26 ve 18.dpnt.

(21 Nisan)'dan birkaç gün sonra Lombard ordusu karşı sahile geçirilerek İzmit ve civarındaki karargâhlara yerleştirildi[609].

Lombardlardan sonra İstanbul'a gelen ordu, Alman İmparatoru IV. Heinrich'in marşalı Konrad'ın idaresindeki Almanlar oldu. Ordusunu Bizans topraklarından olaysızca yürütüp İstanbul'a getiren Konrad, Bizans İmparatoru Aleksios tarafından iyi karşılandı ve sonra hemen Anadolu yakasına geçerek İzmit'teki ordugâhta Lombardlarla buluştu[610].

Birinci ordunun üçüncü grubunu teşkil eden Kuzey Fransızları, kont Etienne de Bloi'nın idaresi altında birleşmişlerdi. Daha önce Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış fakat Antakya önünden kaçarak yurduna geri dönmüş olan Etienne de Blois, Haçlı yeminini yerine getirmesi hususunda özellikle hanımı Adele tarafından baskı altına alınıyordu. Nihayet utanç veren bu durumdan kurtulmak üzere, o da düzenlenen yeni Haçlı Seferine katılmaya karar vermişti. Onun seferini duyan pek çok Fransız şövalyesi, Bourgogne dükü Etienne ve Champagne bölgesinden bir çok önemli şahıs da kendisine katılmıştı. 1101 yılı ilkbaharında ülkesinden ayrılan Etienne de Blois'nın ordusu yolculuğunu İtalya üzerinden yaparak Adriyatik'i aşıp Mayıs ayı başında İstanbul'a vardı. Franszılar İmparator tarafından iyi karşılandıkları gibi, Tolouse kontu Raymond'un İstanbul'da bulunuşuna çok sevinmişlerdir. Bizans İmparatoru Aleksios Haçlı liderine Raymond'u yanlarına danışman olarak almalarını tavsiye etti. İmparator iyi niyetinin bir işareti olarak, ayrıca kendi kumandanlarından Tzitas'ı 500 kişilik bir Peçenek birliği ile onların yanına vermiştir. Fransız liderleri buna çok memnun oldular ve Mayıs ayı içinde orduyu Anadolu'ya geçirip İzmit yakınındaki ordugâhta kendilerini bekleyen Lombard ve Alman birliklerine

---

[609] Lombard ordusunun İstanbul önündeki konaklaması ve Anadolu yakasına geçirilip, İzmit dolaylarındaki karargâha yerleştirilmeleri hakkında ayrıca bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.587-591; Ekkehard of Aura, *Hierosolymita*, R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.31; Albertus, Lombardların şehre saldırısı için de, bunların iki yerden zorla saraya girdiklerini, önce İmparatorun akrabası olan bir delikanlıyı sonra da İmparatorun sevdiği evcilleştirilmiş aslanlardan birini öldürdüklerini yazmıştır (Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.591).; Ordericus Vitalis ise olayları birbirine karıştırmakta, İmparatorun Haçlıların üzerine leoparlarını ve aslanlarını saldırttığını söylemektedir (Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis*-, İng. Çeviri, V, s.331). Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.16 ve dpnt.3; Cate, "The Crusade of 1101", s.353.

[610] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.593.

katıldılar[611]. Böylece Anadolu içlerine hareket edecek olan 1101 Yılı Haçlı Seferi'nin bu ilk ordusu Anadolu toprakları üstünde bir araya gelmiş bulunuyordu.

1101 Yılı Haçlı Seferi'nin asıl amacından farklı olarak bir güzergah takip edildiğini görmekteyiz. Bu Haçlı Seferinin asıl amacı, Anadolu'dan Suriye'ye inen kara yolunu yeniden açmak ve Kudüs'e ulaşmak olmalıydı. Fakat İstanbul'a geldikleri zaman Birinci Haçlı Seferi'nin en şöhretli kişilerden biri olan İtalya Normanlarının reisi ve Antakya Prinkepsliğinin kurucusu Bohemund'un yaklaşık yedi-sekiz ay önce (Ağustos 1100) Danişmendli beyi Gümüştekin tarafından esir edildiğini ve Niksar'da hapiste bulunduğunu öğrenen Lombardlar, hem Bohemund'u esaratten kurtarmak hem de o bölgeleri ele geçirmek umuduna kapılarak, Kudüs'e yürüyüş plânını değiştirmişlerdi[612]. Demirkent'in görüşüne göre "*Lombardlar bu*

[611] Albertus, Etienne de Blois'i ile birlikte gelen soyluların adlarını verir ve "Turcopol" dediği destek birliğinden bahseder. Bkz.,Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.593-595; Etienne de Blois'nın 1097 ve 1101 Haçlı Seferlerindeki rolü ve faaliyetleri için ayrıca bkz., James A. Brundage, "An Errant Crusader: Stephen of Blois", *Traditio,* S.XVI (1960), s.380-395; Bizans İmparatoru Aleksios'un Fransızlara rehberlik edecek Peçenek birliğini vermesi, Anna, tarafından da kaydedilmiştir. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.346; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.28 ve 21.dpnt.

[612] Birinci Haçlı Seferi'nin en ünlü liderlerinden biri olan Bohemund'un Türkler tarafından esir edilmesi Haçlı Seferleri açısından çok önemli bir gelişmedir. Bütün Haçlı kaynaklarında yer aldığı gibi, İslâm aleminde de büyük yankı uyandırmış ve büyük bir sevince sebep olmuştur. Çalışmamız içinde konumuzu aşmamak için değinmediğimiz bu olaydan kısaca bahsetmek gerekirse; Birinci Haçlı Seferi ordularının Anadolu'dan geçişi sırasında (1097-1098) Türkiye Selçuklu Devleti kadar hırpalanmayan Danişmendli Beyliği, Haçlıların güneye doğru gitmelerinden sonra Sivas, Tokat, Amasya bölgesindeki hakimiyetini güçlendirmekte ve Gümüştekin sınırlarını genişletmek için Ermeni Gabriel'in elinde bulunan Malatya bölgesine üç yıldan beri seferler düzenlemekteydi. 1100 yılı yazında ise, Gümüştekin'in doğrudan doğruya şehir üzerine yürüyeceğini haber alan ve büyük endişeye kapılan Gabriel, derhal Antakya hâkimi Bohemund'a haber göndererek kendisini Türkler'in elinden kurtardığı takdirde Malatya'yı ona teslim edeceğini bildirdi. Bohemund, bu çağrıyı sevinçle kabul ederek Malatya'ya doğru yola çıktı. Fakat Bohemund'un gelişinden haberdar olan Gümüştekin ise, daha Malatya'ya ulaşmadan onu Aksu vadisinde baskına uğrattı. Kısa ama şiddetli bir çarpışma sonunda Haçlılar tümüyle yok edildiği gibi Bohemund ve kuzeni Richard de Salerno esir alındı. Ancak çarpışmadan sıyrılmayı beceren bir asker doğruca Urfa'ya gidip durumu Kont I. Baudouin'e bildirince, Baudouin Urfa birlikleriyle derhal Malatya'ya yardıma koştu. Onun yardıma geldiğini duyan Gümüştekin ise, şehri kuşatmadan vazgeçerek kazandığı ganimet ve esirleriyle birlikte kendi topraklarına çekilmeyi uygun gördü. Baudouin her ne kadar Türkler'i dağlık bölgelerin içine kadar takip ettiyse de, bu defa o, Danişmendliler'e ait arazide pusuya düşmek korkusuyla daha fazla ilerlemekten çekinerek Malatya'ya geri döndü ve Malatya'yı kendisine teslime etmek isteyen Gabriel ile anlaşarak, şehrin savunmasına katılmak üzere adamlarından bir kısmını buraya bırakıp Urfa'ya geri döndü. Bu arada Bohemund'un esir edilip Niksar'da hapsedildiği haberinin duyulması, bütün İslâm dünyasında sevinç yarattı ve Gümüştekin'e büyük şöhret kazandırdı. Bohemund'u esaretten kurtarmak üzere harekete geçen Antakya patriği Bernard ve Urfa'nın yeni Kontu II. Baudouin, Keysun hâkimi Kogh Vasil'in aracılığı sayesinde Danişmendli beyi ile bir süreden beri temasa geçmiş bulunuyorlardı. Yapılan bir çok müzakareden sonra Gümüştekin 100.000 altın karşılığında Bohemund'u serbest bırakmayı kabul etti ve para ödenince 1103 yılı yazında onu Malatya'da dostlarına teslim etti. Bohemund önce Keysun'a, Kogh Vasil'in yanına gitti. Bir süre burada misafir kaldı ve Kogh Vasil tarafından manevî oğul olarak kabul edildikten sonra da, büyük sevinç gösterileriyle karşılandığı

yeni yürüyüş plânı ile, belki de Birinci Haçlı Seferi sonunda Urfa ve Antakya'da kurulmuş olan Haçlı Devletleri gibi, kendilerinin de Anadolu'da yeni yerler ele geçirmek ve hakimiyetler kurmak imkânını bulacaklarına inanmış olmalıdırlar"[613] ifadeleriyle Lombardların yol güzergahını değiştirmelerindeki asıl sebebi isabetli bir görüşle vurgulamıştır. Bu düşünceleri Anna Komnena, Lombardların doğuya doğru başka bir yoldan yürümeyi ve Chorosan(Horasan)'a ilerleyip burasını ele geçirmeyi kararlaştırdıklarını açıkça belirtirken[614], Albertus da, Lombardların Birinci Haçlı Seferi'nde Godefroi ve Bohemund'un takip ettikleri yolu bir kenara bırakıp Paphlagonia bölgesinden dağlar-vadiler aşarak geçen yola yöneldiklerini, Bohemund'u kurtardıktan sonra hatta Bağdad'a[615] kadar ilerleyerek burayı dahi ele geçirmek istediklerini akıllarına koymuş olduklarını kaydetmiştir[616]. Sonuç itibariyle Bizans İmparatoru Aleksios ile Kont Raymond ve Etienne de Blois'nın, bu düşüncenin çok saçma olduğunu söyleyerek, onları caydırmaya uğraşmaları sonuçsuz kalmış, Lombardlar kararlarındna dönmemişler, Fransız ve Almanlar da onlarla birlikte hareketi kabul etmişlerdi[617].

Antakya'ya döndü. Bu esaret ve yaşanan gelişmelerin etkisinin çok büyük olması sebebiyle Haçlı, Ermeni, Süryani kaynakları tarafından bahis konusu edilmiştir. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.135, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.117-118; Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana,* R.H.C. Occ., III, s.707-709; Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis*-, İng. Çeviri, X, s.354-80; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.205; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.74, Türkçe çev. s.14-16; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.47; İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.135-136, *a.g.e.,* İng. çev. (Gibb), s.49 vd., *a.g.e.,* Türkçe çev. s.7; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*-, X, Türkçe çev., s.247 vd.; Bu konuyla ilgili bir bildiri vardır. Ayrıca bkz., Işın Demirkent, "Antakya Prinkepsi Bohemund'un Esir Alınması Niksar'da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması (1100-1103)", *Niksar'ın Fethi ve Danişmendliler Döneminde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, 8 Haziran 1996, Niksar 1996, s.3-7.

[613] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.28.

[614] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.346.

[615] Albertus burayı *"Baldac"* olarak kaydetmiştir. Edgington ise verdiği açıklama ile buranın "Bağdat" ı işaret ettiği söyler. (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.595 ve 28. dpnt).

[616] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.595-597; Demirkent'e göre; Lombardlar, Bohemund'un Danişmendli beyi tarafından esir edildiğini yola çıkmadan önce duymuş olamazlar. Kaynakların pek açık olmayan ifadesinden anlaşıldığına göre, İstanbul'da bu haberi duyduktan sonra, Suriye yoluyla Kudüs'e gitmek yerine Doğu Anadolu'ya yürümek fikrinin daha cazip olduğu kararına varmış olmalıdırlar. Böylece Bohemund'u esaretten kurtarmak bahanesiyle, onlar da-Urfa ve Antakya örneğine uygun-Türklerin elinden alacakları Anadolu'daki topraklar üzerinde kendilerine hâkimiyet sahaları temin edebilecekleri düşüncesindeydiler (Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.28-29 ve 22.dpnt).

[617] Bir önceki notta Demirkent'in görüşünü belirttiğimiz gibi yine o, Doğu Anadolu'ya yürümek ve Türklerin elinden alacakları topraklarda yerleşmek fikrinin sadece Lombardlara değil, Fransız ve Almanlara da cazip gelmiş olabileceğini ifade eder. Çünkü Lombardların Doğu Anadolu'ya, Niksar

Türk kuvvetlerinin Anadolu'daki durumu açısından bakıldığında ise; 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin birleşik birinci ordusu İzmit civarındaki karargâhlarında ve Civetot(Yalova yakınlarındaki önemli toplanma bölgesi)'ta toplandığı sırada, Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan'ın Batı'dan kopup gelen bu yeni tehlike karşısında, Birinci Haçlı Seferi'nin meydana geldiği dört yıl öncesine (1097) oranla çok daha güçlenmiş ve kendi topraklarını daha sistemli ve düzenli bir şekilde korumaya yönelmiş olduğu anlaşılıyor. Şöyle ki 1101 Yılı Haçlı Seferleri'ne karşı uygulanan her türlü askerî manevra, Türk beyleri arasında her sorunu bir kenara koyup tamamen Anadolu'yu savunmaya yönlendirmek için I. Kılıç Arslan'ın çabaları ve gayretleri sonucu 1101 Yılı Haçlı Seferi'nin üç büyük ordusu da Anadolu'da imha edilmiştir. Ancak Birinci Haçlı Seferi'nde, Haçlı ordusunun Anadolu'dan yıkıcı geçişleri, I. Kılıç Arslan ve Türklerin Anadolu üzerinde genişletmiş oldukları hakimiyet alanlarının birçoğunu hatta başkent İznik'i kaybetmeleri gibi olumsuz sonuçlara sebep olmuştur.

Bununla birlikte sadece İznik değil, Marmara, Karadeniz ve Ege kıyılarına kadar ulaşan fetihlerin durması, hatta Türklerin bu sahil bölgelerinden Orta Anadolu'ya kadar geri çekilmesi sonucunu doğurmuştu. Ancak görünüşteki bu olumsuz durum, Selçukluların Orta Anadolu'da bütünleşerek belki de ümit edilenden daha çabuk bir sürede kendilerini toparlamalarına sebep olmuştur. Her etkinin bir olumsuz sonucu olduğu gibi bir de olumlu sonucu vardır. Haçlı Seferleri'nin en yıkıcı ordusu Anadolu'dan, Türklerin kurdukları ve büyük çaba sarfedip, fetihlerle genişlettikleri toprakları kaybetmelerine sebep olmuştu. Ancak bu durum Türklerin Anadolu'yu kendi yurtları olduğu gerçeğini, bu "Vatan" larını korumları gerektiği durumunu güçlendirmiş ve bilakis daha pasif bir duruma düşecekken çok daha sistemli bir savunma içgüdüsü ve Arap coğrafyasından çok daha önce bir savunma düzeni almalarına ön ayak olmuştur. Bu açıdan ele alındığında, 1097 yılında başlayan Birinci Haçlı Seferi'nin verdiği zarar ölümcül olmamış, sadece devletin

---

üzerine yürümek istemelerinin gerçekten saçma olduğuna ve neticesinin tehlikeler doğuracağına inanmış olsalardı, Doğal olarak İzmit ve Civetot'taki karargâhlarda kalıp geriden gelen Haçlı ordularını bekleyebilirlerdi (1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.29 ve 23.dpnt.). Ayrıca Demirkent, Runciman'ın bu durumla ilgili çalışmalarında düştüğü tezatlığı şöyle aktarır; Runciman (Runciman, "The Crusade of 1101", s.6'da) "Fransızlar orduyu bölmektense, çaresiz Lombardlarla birlikte hareketi kabul ettiler" diye yazmış, fakat herhalde bu şekilde bir açıklamanın doğruluğundan tereddüde düşerek, daha sonra yazdığı *A History of the Crusades(*Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* II, s.18) adlı eserinde bu cümleyi çıkarmış, ancak bu düşüncesiyle ilgili hiçbir yorum yapmamıştır.

gelişme sürecini geciktirmekle sınırlı kalmıştır. İznik yerine Konya başkent yapılmış, Anadolu'nun kalbinde köklü bir yerleşme ve gelişme gerçekleşmeye başlamıştır. Birinci Haçlı Seferi'nde Selçuklular kadar hırpalanmayan Danişmendliler, Sivas, Tokat, Amasya bölgesinde hakimiyetlerini güçlendirmişler ve Türkiye Selçukluları ile uzun bir müddet sürecek bir mücadeleye de girişmişlerdir.

Bu durum gayet normaldir ancak Danişmendli beyi Gümüştekin Haçlı tehlikesini öğrenir öğrenmez sultan I. Kılıç Arslan ile ortak düşmana karşı işbirliği yapmayı derhal kabul etmiştir. Bu durum Anadolu'da Haçlılara karşı kuvvetli bir savunma hattı ve birlik kurulmasını da sağlamıştı. 1101 Yılı Haçlı Seferleri başladığında Türkiye Selçuklu devleti gerek Bizans, gerekse doğu sınırlarındaki Türk beyleri ile ilişkilerini iyi şekilde yürütme çabası içinde olup, siyasî gücünü kuvvetlendirmeye çalışan bir görünüş sergilemekteydi[618]. Bu hem Türk savunmasının sayı gücünü arttırmış, hem de hızlı hareket kabiliyetine sahip bir Türk stratejisine de imkan vermiştir. Şöyle ki ileride bahsedileceği üzere bu üç ordunun bir biri ardına Anadolu topraklarına girmeleri, Türklerin sırasıyla bu orduları imha etmeleri hem hızları, hem koordineli hareketleri sayesinde olmuştu. Her birlik bir sonraki saldırı için yerinde hazır beklemiştir[619].

---

[618] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.29-30.

[619] Sultan I. Kılıç Arslan, 1101 yılı birinci Haçlı ordusunun hareket ettiği esnada, olayların akışından da öğrenileceği gibi yeni ve büyük bir Haçlı ordusnun İstanbul'a gelişinden ve bunların Anadolu'daki yürüyüşü konusunda aldıkları karardan tam zamanında haberdar olduğu anlaşılıyor. Ancak onun böylesine büyük bir orduya karşı sadece kendi kuvvetleriyle savaşması mümkün değildi. Şüphesiz dört yıl önce Haçlılarla Eskişehir yakınında-I. Dorylaion Savaşı-giriştiği mücadelede düştüğü zor durumu da unutmamıştı. Ayrıca bu kez Haçlıların hedefinin yalnızca Selçuklu değil Danişmendli ükesini de içine aldığı açıkça ortadaydı. Bu durumda sultanın derhal Danişmendli beyine haber gönderip onu yeni Haçlı tehlikesine karşı uyardığı anlaşılıyor. Zira büyük bir endişeye kapılan Danişmendli Gümüştekin'in ortak düşmana karşı hemen sultanla anlaşıp Selçuklu ordusuyla birleşmek üzere harekete geçmesi, Haçlılarla daha çatışma başlamadan önce iki Türk hükümdarı arasındaki haberleşmeyi ve işbirliğini açıklar mahiyettedir. Ayrıca daha sonra Haçlılarla yaşanacak meydan muharebelerinde-Merzifon Muharebesi- Halep ve Harran birliklerinin de bulunduğu göz önüne alınacak olursa, I. Kılıç Arslan'ın Halep meliki Rıdvan'dan, Harran emîri Karaca'dan ve herhalde diğer Türk beylerinnden önceden yardım istemiş olduğunu düşünmek doğru olur. Haçlıların saldırısına uğramamış bölgelerin emirleri belki de olaya gereken önemi vermemişlerdi. Fakat gerek Rıdvan, gerekse Karaca dört yıldan beri Haçlıların tehdidine tanık olmuş bulunuyorlardı. Bu sebeple sultan I. Kılıç Arslan'ın yardım isteğinin önemini kavramış olmalılardır. Esasen Albertus'un bu Haçlı ordusunun Merzifon yakınında hezimete uğradıktan sonra Sinop'a doğru kaçarken onları kovalayan I. Kılıç Arslan'ın kuvvetleri arasında Seruc'dan Belek'in de bulunduğunu kaydetmesi, sultanın Türk beylerinden yardım istemiş olduğu gerçeğini doğrular (Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.617). Aslında Birinci Haçlı Seferi'nin başarısı, Ancak Anadolu hükümdarları ve Büyük Selçuklu sultanı ile yerel emîrler arasındaki anlaşmazlıklar sayesinde gerçekleşebilmişti. Şimdi Anadolu'nun Türk hükümdarları birleşince ve bunlar diğer Türk beyleri

1.1.1. Haçlı Ordusunun Anadolu İçlerine Yürüyüşü ve Ankara Kalesi'ni Ele Geçirişi (23-24 Haziran 1101)

Lombard, Fransız ve Almanlardan oluşan 1101 yılının birinci Haçlı ordusu 3 Haziran'da İzmit ve Civetot'tan hareket ederek, vermiş oldukları karar doğrultusunda, Niksar'a gitmek üzere yola koyuldu. Anna Komnena ve Albertus'un ifadelerinden, bunların Birinci Haçlı Seferi ordularının geçtiği yolu bırakıp, "Hacılar Yolu" adıyla bilinen ve İznik-Osmaneli-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş üzerinden Ankara'ya ulaşan yolu takip ettikleri Demirkent'in görüşüyle ve kaynakların tahlili ile de anlaşılıyor[620]. Aslında bu yol, Eskişehir ovasından Ankara'ya giden yola oranla aşılması zor dağlar arasından ve vadiler içinden geçmekteydi. Ancak Bizans kumandanı Tzitas, herhalde Eskişehir civarının Türklerin elinde bulunuşu yüzünden bu bölgeye girmeyip, aşılması zor da olsa, daha kuzeyden Paphlagonia dağları arasından geçen fakat Bizans sınırları içinde kalan yoldan ilerlemeyi uygun gördüğünü söylemek doğrudur[621]. Doğal olarak bölgeyi hiç tanımayan Haçlıların yol seçimi konusunda söyleyecek herhangi bir sözü olamazdı; onlar sadece kendilerine kılavuzluk yapan Bizans kumandanı Tzitas'ın kararına uymuş olmalıdırlar.

İzmit'ten yola çıkan Haçlılar üç hafta süren yolculuktan sonra 23 Haziran'da Ankara önüne geldiler. Ankara[622] kalesi aslında sultan I. Kılıç Arslan'a bağlı bir garnizon tarafından korunmaktaydı. Fakat Albertus'un Ankara'nın ele geçirilişi

---

tarafından da desteklenince, Haçlı saldırılarının da kaderi değişiyor, Anadolu'nun bundan sonraki tarihi de değişiyordu; Urfalı Mateos, *"Garp Sultanı Kılıç Arslan, Frankların geldiğinden haberdar olunca Niksar'a emîr Danışman'la(Danişmendli) diğer emîrlere haber vermek üzere mektup yazdı."* İfadesiyle I. Kılıç Arslan'ın Haçlıların gelişini Danişmendliler ile diğer Türk beyleri ve emîrlerine haber veren mektuplar yolladığını yazmıştır (bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.218); Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.31 ve 26 dpnt.

[620] Anna'da Haçlıların "Armenia Thema'sına doğru hızla yola koyuldular" ifadesi ve Armenia Theması'nın Doğu Roma İmparatorluğunun, 1071 yılı öncesinde, Amasya yöresini kapsayan "İl" olması sebebiyle bu güzergahı vurguladığı söylememiz mümkündür. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.346 ve 2. dpnt; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.595-597; Runciman bu ordunun Dorylaion (Eskişehir) üzerinden Ankara'ya gittiğini yazmaktadır (bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.17). Ancak bu görüş kaynakların verdiği bilgiye ters düşmektedir. "Hacılar Yolu" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası,* Türkçe çev., s.215 vd., s. 266; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.30 ve 24.dpnt.

[621] Albertus'un kaydına göre, Haçlıları, Ankara'ya kadar yürüdükleri bölgeden *mutluluk içinde ve halk tarafından iyi muamele görerek* geçtiklerini yazması, bu bölgenin Türklerin müdahalede bulunamadıkları Bizans'ın hakimiyetindeki topraklar olduğunu gösterir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.597). Şayet durum Türk bölgesine girildikten sonra hemen değişecektir. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.30 ve 25. dpnt.

[622] Albertus'ta *"Ancras"* olarak geçer.

hakkında verdiği bilgilerden, burasının Haçlılar tarafından ele geçirilip temellerine kadar yıkıldıktan sonra Bizans İmparatorunun adamına teslim edildiği anlaşılıyorsa da, onun Haçlıların şehir önüne geldikleri aynı gün tek bir hücumla kaleyi zaptedip içindeki 200 kişilik garnizonu kılıçtan geçirdiklerini ve sadece gecenin karanlığından faydalanıp saklanan 6 kişinin kurtulduğunu söylemesi[623], daha sonra Akşehir, Konya ve İsmil'de örneklerini göreceğimiz gibi Ankara'nın da I. Kılıç Arslan'ın uyguladığı stratejiye uygun olarak Haçlı ordusunun gelişinden önce Türkler tarafından boşaltılmış ve ancak garnizonun değil de, geride kalmış az sayıdaki insanın öldürülmüş olduğunu düşünüdürüyor. Demirkent'in de vurguladığı gibi; esasen Ankara'nın ele geçirilişini bir sürpriz olarak nitelendiren Anna Komnena'nın da, bu ifadesiyle kalenin ciddi bir savunma ile karşılaşılmadan ele geçirilmiş olmasından dolayı duyduğu şaşkınlığı belirtmekte ve bu görüşle Demirkent ve bizim de kabul ettiğimiz görüşü doğrulamıştır[624].

Haçlı ordusu iki gün Ankara'da dinlendikten sonra 25 Haziran'da buradan kuzeye dönerek Çankırı'ya[625] doğru yürüyüşe geçti. Aslında Ankara'dan Amasya ve Niksar'a ana yol, Yahşıhan-Kırıkkale-Çorum üzerinden gitmekteydi ve yürüyüş koşulları bakımından daha rahattı[626]. Fakat bu yolun Türklerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerin içinden veya yakınından geçtiğini, bu yüzden de daha tehlikeli olduğunu düşünen Bizans kumandanı Tzitas, bu defa Haçlı ordusunun Çankırı üzerinden kuzeye Bizans'a ait bulunan bölgeye yönelip belki de Tosya'dan doğuya giden yolu kullanarak Amasya'ya ulaşmasının daha doğru olacağını önermiş olmalıdır. Herhalde Tzitas'a, mümkün olduğunca Bizans arazisinden yürüyerek Amasya'ya yaklaşmak daha güvenceli görünmüştü. Sonuçta Haçlılar Çankırı yolunu tuttular, fakat bir anda zorluklar başladı. Çünkü Haçlıların yürüyüşünü dikkatle gözlemekte olduğu anlaşılan I. Kılıç Arslan, onlardan önce bu bölgeye gelmiş ve savunma stratejisi gereği, Haçlı ordusunun önünden geri çekilirken bütün araziyi

---

[623] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.597.

[624] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.346 ve 3.dpnt; Umar Ankara'nın 23 Haziran 1101 yılında ele geçirildiğini ve Bizans İmparatoruna teslim edildiğini söylemektedir. İbnü'l-Esîr'de Ankara'nın ele geçirilişini şöyle aktarır: *"Engüriyye (Ankara) denilen kaleye kadar geldiler(Haçlılar), burayı işgal edip içindeki Müslümanları öldürdüler"* (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.248).

[625] Albertus'ta *"Gangara"* olarak geçer. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.597 ve 32. dpnt.

[626] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.283 vd.; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.32.

tahrip etmişti. Bu sebeple bir hafta sonra, 2 Temmuz'da Çankırı'ya ulaşabilen Haçlılar yol boyunca yiyecek sıkıntısı çektiler. Üstelik buraya vardıklarında Türk kuvvetlerinin tümüyle Çankırı'da toplanmış olduğunu, kalenin de ele geçirilemeyecek kadar güçlü bir savunma ile korunduğunu gördüler ve çaresizliklerini civarı yağmalamak, tarlaları yakmakla gidermeye çalıştılar[627].

Albertus'un tasviri, I. Kılıç Arslan'ın Çankırı'ya kadar Haçlıların ilerleyişine ciddi bir müdahalede bulunmadığını bize göstermektedir. Gerçekten de onun kendi birliklerinden sayıca çok fazla olan bir ordu ile hemen savaşa girişmesi beklenemezdi. Ancak bütün Türk kuvvetleri birleştikten sonra Haçlılarla mücadeleye girişmek mümkün olabilirdi. Ancak Çankırı'da toplanan Türk kuvvetlerinin de Haçlı ordusuna oranla sayı bakımından çok az olduğu düşünülmektedir[628]. Bu durumda yine de Haçlılara karşı hemen savaşa girişilemezdi. Bu muazzam ordu önce gerilla taktiği ile yıpratılmalıydı. Yani Türk savunması düzenli ve dikkatli bir şekilde Haçlılar üzerine hücumlar yapmalıydı. Bunun için de Türklerin kesin bir savaşa tutuşmadan önce, Haçlıların sadece yürüyüş koşullarını zorlaştırmak, hareket halindeki ordunun öncü ve artçı birliklerine hücumlarla zarar vermek, keşif görevi ile veya yiyecek bulmak üzere ana ordudan ayrılanlara saldırmak suretiyle, bunların gücünü mümkün olduğunca kırmak yoluna gittiği görülüyor. İşte bu Türk savunmasının düzenli bir savunma ile Anadolu'nun içlerine giren bu Haçlı birliğine karşı durduğunun göstergesidir. Her adım dikkatlice atılıp, her savunma durumu dikkatlice izlendi. Haçlıların Merzifon yakınlarındaki büyük hezimeti, şüphesiz Türk savunma hattının sağlam bir şekilde ilerletilen bu savaş stratejisinin bir karşılığıdır. Nitekim Albertus'un da ifade ettiği gibi Haçlılar Çankırı'da durmaksızın dağınık bir şekilde yola koyulur koyulmaz, Türklerin daha ilk günden bunları yakından takibe ve

[627] Albertus Çankırı Kalesi'nin savunmaya elverişli pozisyonu ve doğal savunmasndan da bahseder. Türk savunmasının da bu kaledeki kuvvetli durumunu ayrıca aktarır. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.597; İbnü'l-Esîr, Haçlıların Ankara'yı ele geçirdikten sonra; "*İsmail b. Danişmend'in bulunduğu başka bir kaleye gittiler ve orayı da muhasara ettiler."* İfadesi yer almaktadır (İbnü'l-Esîr*, el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.248). Kaynaklarda bu Haçlı ordusunun yolu üzerinde sadece iki kalenin (Ankara ve Çankırı) adı verildiği ve Ankara'nın işgal edildiği düşünülürse, İsmail b. Danişmend'in elindeki kalenin Çankırı kalesi olması muhtemeldir.Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.32-33 ve 31.dpnt.

[628] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.33.

geride kalanları oklarına hedef etmeye başladıklarını söylemesi[629], Türk savunma savaşının başladığının bir kanıtı olarak görülmüştür.

1.1.2. Haçlıların Aldıkları Önlem ve Türk Savunması

Albertus, Çankırı'dan sonraki yolculuğu eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatmaya devam eder. Ona göre, Haçlılar Türkler tarafından devamlı olarak rahatsız edilmeye başlanınca, Haçlı liderleri yürüyüş sırasında ordunun güvenliğini sağlayabilmek için 700 Fransız şövalyesini önce, 700 Lombard şövalyesini geriden gelen yayaları koruma üzere artçı birliği olarak yerleştirmişlerdi[630]. Ancak Türkler ordunun gerisini sadece küçük bir artçı birliğin koruduğunu farkedince, bu grubun üzerine 500 kişilik bir kuvvetle aniden hücum ettiler. Bu hücum karşısında dehşete düşen Lombard şövalyeleri paniğe kapılıp çil yavrusu gibi dağıldılar ve pek çok yaya Haçlıyı Türk kılıçları altında ölüme terketmişlerdir.

Bu haber ertesi sabah ana ordunun karargâhına ulaşınca, herkeste hem büyük üzüntü, hem de Lombardların korkaklığına karşı öfke uyandırdı. Bu olay üzerine liderler toplanarak ordunun gerisinde sırayla nöbet tutmayı kararlaştırdılar. Önce Bourgogne dükü Etienne, sonra konr Raymond görevi üstlendiler. Bourgogne dükünün 500 zırhlı şövalye ile nöbet tuttuğu sırada herhangi bir olay olmadı. Fakat Raymond ordunun gerisinde bulunurken aralıksız tekrarlanan Türk saldırılarına maruz kalıp öylesine bunaldı ki, yedi atlı göndererek yedi mil önde yürüyen ana ordudan yardım istemeye mecbur kaldı ve süratle yetişen 10.000 kişilik yardım birliği sayesinde arka arkaya hücum tazeleyen küçük Türk kuvvetini sonunda dağlık araziye geri çekilmeye zorlayabildi. Bu durum ise Haçlı liderlerinin ordunun dağınık şekilde yürümekten vazgeçip birbirine kenetlenmesine ve bir bütün halinde ilerlemesinin güvenlik açısından daha yararlı olacağı kararını vermeye sevketti[631]. Bu gelişmelere ek olarak Çankırı'dan sonra karşılaşılan zorlukların Haçlı ordusu için de huzursuzluğa ve yürüyüş için bu güzergâhın seçilmesine karşı kızgınlığın doğmasına

[629] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.597.
[630] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.599; Runciman Lombardları öncü kuvvet olarak göstererek kaynağımızın verdiği bilgiye ters düşmüştür. Bkz, Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.19.
[631] Albertus, Raymond'un orduyu koruduğu sırada dokuzuncu saate Türk okçuları ile saldırının başladığını söyler. Saldırının sertliğini ve Türklerin arka arkaya yaptığı taarruzlardan da bahsetmesi bize Türk birliklerinin Haçlıları yıpratmakta kararlı bir düzen içerisinde hareket ettiğini gösterir. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.599-601.

sebebiyet verdiği anlaşılıyor. Bu kızgınlık ve öfke Raymond ve Bizans İmparatorluğunun askerlerine karşı oluşmuştur[632]. Haçlılar arasında Ankara'dan doğuya doğru Kırıkkale üzerinden ilerleyen ve sonra kuzeye dönüp Çorum'dan geçerek Amasya'ya ulaşan bir anayolun mevcut olduğu[633] bilgisi muhtemelen kendi takip ettikleri yoldan daha rahat olduğu görüşü de yayılmış olabilirdi.

Ancak yine de yukarıda da belirtildiği ve Demirkent'in de önemle üstünde durduğu gibi bu yolun Türklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerden geçtiği için daha fazla tehlikeler arzedebileceğini iler sürmüş olması mümkün görünen Bizans kumandanı Tzitas ile onunla aynı görüşü paylaşan Raymond, Ankara'dan kuzeye Bizans'ın elinde bulunan Karadeniz bölgesine çıkmanın ve oradan doğuya ilerlemenin herhalde daha emin olacağını düşünmüşlerdi. Fakat Çankırı'dan sonra hemen Türk saldırılarının başlaması yanında, arazinin zor koşulları ve üstelik çekilen açlık sıkıntısı, şüphesiz Haçlıları bu yolu seçmiş olanlara karşı öfkelendirmiş, hatta o kişileri Türklerle anlaşmış göstererek ihanetle suçlamaya kadar götürmüş olmalıdır[634].

1.1.3. Merzifon Muharebesi (2 Ağustos-7 Ağustos 1101)

Haçlılar, Türk saldırılarına karşı korunmak için bir bütün olarak ilerleme konusunda verdikleri kararı uyguladılar. Bu kararı verdikten sonra 14 gün boyunca yollarına birbirlerinden ayrılmadan devam ettiler. Ancak gün geçtikçe yiyecek sıkıntısı arttığı gibi, yolları da çıplak arazi ve dağların arasından geçmeye başladı.

---

[632] Albertus'un da aktardığı gibi, Haçlılar, güya Türklerlerden hediyeler ve yiyecek maddeleri almış olan Raymond ve Tzitas'ın kendilerini kasten bu çorak ve ıssız bölgeye getirdiklerine inanmakta ve Tzitas'ın şahsında İmparator Aleksios'u suçlamaktaydılar. Demirkent'in çok güzel ifade ettiği gibi; *"Esasen Haçlılar sadece 1101 yılında değil, bütün Haçlı Seferleri döneminde ne zaman bir zorlukla karşılaşsalar veya bir başarısızlığa uğrasalar, bunun suçunu her zaman Bizans İmparatoruna yüklemişlerdir"* (Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.34 ve 36.dpnt) Bu görüş gerçek mana da yapılan hareketlerin sonuçları itibariyle örtüşmektedir. İşin en ilginç yanı suçladıkları askerler onlarla savaşmış, onları korumuş, erzak bulmalarına yardım ettikleri gibi en uygun güzergahta kılavuzluk görevini de üstlenmişlerdir. Kaybedilen her savaştan sonra Haçlıların Bizans'a sığınmaları da Haçlıların dengesiz güven duygularının bir göstergesidir.

[633] Yukarıda bahsi geçen ve s.189'daki güzergah ve 614.dpnt'taki Ramsay'da anlatılan yol.

[634] Raymond ve Bizans İmparatorunu hedef alan bu suçlamalar, şüphesiz seferin başarısızlığa uğramasından sonra çıkarılmıştır. Çünkü İmparator Aleksios Lombardları Niksar üzerine yürümeye teşvik etmemiş, tam aksine Türklerin hâkimiyetinde bulunan bölgelere girmenin ne büyük tehlikeler doğuracağını söyleyerek Lombardları bu fikirlerinden vazgeçirmeye çalışmıştı. Ayrıca Haçlıların yanında sefere katılan Bizans refakat birliğinin kumandanı Tzitas da, büyük bir ihtimalle İmparatorun tavsiyesine uyaraki ordunun mümkün olduğunca Bizans arazisinden ilerlemesine gayret etmiştir. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.34-35 ve 38.dpnt.

Türklerin bir savunma stratejisi olarak uyguladıkları "tahrip edilmiş" bölgelerde, paraları olmalarına rağmen alışveriş yapacak herhangi bir pazar yeri bulamadılar. Ancak İzmit ve Civetot'tan arabalarına yiyecek yüklemiş zenginler karınlarını doyurabilmekteydiler. Bu yüzden geriye kalanlar 200, 300, 500 kişilik gruplar halinde yiyecek bulmak amacıyla yeniden etrafa dağılmaya başladılar.

Albertus bu arada 1.000 kişilik bir yaya grubun Constamnes (Kastamonu)[635] civarında yiyecek aradıklarını, buldukları arpa başaklarını pişirip yemek için ateş yaktıklarını, fakat ateşin dumanlarını gören Türkler tarafından farkedilerek bu vadide kıstırıldıklarını ve Türklerin çıkardıklarını yangından kaçamayarak feci bir şekilde öldüklerini belirtmekte, bu haberin Haçlı karargâhında duyulunca dehşet ve korku yarattığını, Haçlıların aynı gün bir araya toplanıp hemen yola koyulduklarını ve altı gün boyunca hiç ara vermeden yürüdükten sonra vardıkları ovada Türk ordusunun hücumuna uğradıklarını anlatmaktadır[636].

Demirkent, Albertus'un verdiği bilgiden, her ne kadar 1.000 kişilik Haçlı grubunun Türkler tarafından öldürüldüğü -Constamnes (Kastamonu) şehri yakınındaki- yerin kesin olarak tesbiti mümkün olmasa da, onun kaydını Anna Komnena'nın rivayeti ile birlikte değerlendirdiğimiz de, olayın Haçlıların Kızılırmak nehrini geçtikten sonraki bir yerde vuku bulduğunu kabul etmemiz daha doğrudur. Şöyle ki, Anna Komnena'nın; *"Kızılırmağı geçtiler ve bir kentçiğe geldiler; burası Rumların elinde bulunduğundan[637], kutsal giysilerine(âyinde giyilen gösterişli giysilerine) bürünmüş papazlar, (bu gelenler) Hristiyan oldukları için güvenle(onlardan kötülük beklemeksizin), İncil ve Haç taşıyarak, onları karşılamaya*

[635] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.601; Albertus'un Constamnes olarak kaydedilen bu yerin Kastamonu'yu ifade ettiğinin söylenmesi doğru bir yaklaşımdır. Ancak onun *"Haçlı ordusundan ayrılan bir grubun Constamnes(Kastamonu) civarında yiyecek aradığını"* yazmış olması, Runciman (*Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.19) ve Cate ("The Crusade of 1101", s.355) tarafından bütün Haçlı ordusunun Kastamonu yakınına kadar geldiği şeklinde yorumlanmaktadır. Demirkent'in de vurguladığı gibi, Kastamonu'nun Haçlı ordusunun yürüyüş yolu üzerinden çok uzak olduğuna ve Haçlıların o tarafa gitmediklerinin ancak bölgede en tanınmış şehir olduğu için, Kastamonu'nun belki de Haçlıların aklında kalan tek isim olduğuna inanmaktayız. Ayrıca Constamne civarında vuku bulduğu kaydedilen olayın, Kızılırmak nehrinin doğusunda cereyan etmiş olabileceğini düşünüyoruz. Fakat kaynak verilerinin yetersizliği yüzünden, hiç değilse bugün için, bu Haçlı ordusunun yürüyüş yolu hakkında ileri sürülecek her türlü iddia kesin olmaktan uzak kalmaktadır. Konunun aydınlığa kavuşması, bölgede arkeolojik çalışmaların yapılmasına bağlıdır. Bkz., Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.35 ve 39.dpnt.

[636] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.603.

[637] Umar'a göre bu sözü edilen yer, Eukhaita Hisarı olmalıdır. Yani burası Mecitözü yakınında Avkat/Beyözü Köyü'dür. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.346 ve 4.dpnt.

çıktılar. Ama onlar, insanlık dışı ve zâlim davranışla, yalnız papazları değil, geriye kalan(diğer) Hristiyanları da kıyımdan geçirdiler; sonra, hiç dertlenmeyerek, Amasya doğrultusunda, yolculuğu sürdürdüler. Türkler, savaşta deneyimli olduklarında , hep onların önü sıra bir köyden ötekine ilerleyerek bütün yiyecek birikimlerini yaktılar; (yeteri kadar) sonra, Normanların(Haçlıların) karşısına çıktılar ve onların üzerine saldırdılar."[638] İfadesine bakacak olursak; Albertus'un kaydetmiş olduğu Türklerin Costamnes (Kastamonu)ş ehri yakınındaki saldırı, Haçlıların Hristiyan köyünü kılıçtan geçirmesinden sonraki, fakat hiç durmadan devam eden altı günlük yürüyüşten önceki bir yere ve tarihe isabet etmelidir. Bu da bize, olayın, Kızılırmak nehrinin doğusunda ve Haçlıların I. Kılıç Arslan emrindeki Türk ordusunun hücumuna uğradığı ovadan en az yedi gün önceki bir uzaklıkta meydana geldiğini göstermektedir[639].

Haçlı ordusunun yürüyüşü Merzifon yakınlarındaki bir ovada durdu. Kaynaklarımızın verdikleri bilgilerden, Haçlıların bu ovada kendi istekleriyle değil, vuku bulan Türk saldırısından dolayı mecburen durmak zorunda kalmış oldukları anlaşılıyor[640]. Sonuçta İzmit ve Civetot'tan Niksar'a gitmek üzere yola çıkmış bulunan Lombard-Fransız-Alman birleşik Haçlı ordusunun Anadolu'da doğuya doğru ilerlediği son nokta burası oldu. Çünkü gerek Anna gerekse Albertus, Türklerin Haçlıları muharebeye burada zorladığını ve büyük bir hezimete uğrayan Haçlılardan çoğunun burada öldüğünü, sadece Karadeniz sahilindeki Bizans şehirleri

---

[638] Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.346-347.

[639] Bu Haçlı ordusunun Merzifon yakınındaki ovaya 2 Ağustos Cuma günü vardığı ve Haçlıların Constamnes (Kastamonu) civarındaki olayı haber aldıkları gün yola çıkıp altı gün boyunca hiç durmadan bu ovaya kadar yürüdükleri göz önüne alınırsa, Haçlı ordusunun 28 Temmuz'da yola çıktığı ve buna göre de Constamnes olayının en geç 27 Temmuz'da cereyan etmiş olduğu sonucunu çıkarabileceğimizi Demirkent'de vurgular. Ayrıca bu olayın gerçekleştiği tarihte Haçlı ordusunun Merzifon'dan pek uzakta olmadığı da, yine Albertus'un ifadesinden anlaşılmaktadır. O, *"...yangında ölenlere dair korkunç haber ordugâhta yayılınca, bütün liderler dehşete düştüler. Herkes birbirine kenetlenerek daha o gün yola koyulup altı gün boyunca yürüdü. Fakat şövalyelere nazaran yayalar yavaş yürüdüklerinden, şövalyeler de onları her türlü tehlikeye karşı korumak istediklerinden, yürüyüş çok yavaş oldu"* demektedir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.601-603). Buna göre, zor şartlar altında uzun süre yürümüş bu yorgun ordunun, normal yürüyüş hızından daha yavaş hareket ettiğini ve Constamnes olayının meydana geldiği sorada Merzifon yakınındaki ovadan ancak 3-4 günlük mesafedeki bir yerde bulunduğunu kabul etmemiz gerektiğini Demirkent'de savunur. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.36 ve 42.dpnt.

[640] Albertus ve Anna'nn ifadeleri Haçlıların yürüyüş halinde bulunduğu sırada birdenbire Türk ordusu ile karşılaştığı şeklindedir. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.603; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.347; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.36 ve 43.dpnt.

Sinop ve Bafra'ya kaçabilenlerin canlarını kurtardıklarını yazmaları, seferin bu ovada son bulduğunu belirtmektedir.

Ovanın yerini elimizdeki kaynak verilerinin yetersizliği yüzünden her ne kadar kesin olarak tespit edemiyorsak da, Albertus'un Haçlı ordusunun duruşundan sonraki gün Konrad'ın idaresindeki Almanların Merzifon şehri civarında yiyecek aramaya çıktıklarını söylemesinden, burasının Merzifon'a yakın bir yer olduğunu kabul etmemiz çok daha akla yatkın bir yaklaşımdır[641]. Muhtemelen Türk savunmasının büyük bir savaşa girişeceği yer olarak burayı seçmesi askerî bir hareketti. Şüphesiz Türkler Haçlıları iyice yıprattıklarını, korkuttuklarını ve onların karşılarında psikolojik olarak ta güçlü konumda olduklarını bilecek kadar savaş sanatına hakimdiler. Bir meydan savaşı vermek için Haçlıların morelleini ve disiplinlerini bozmaları gerektiğini Birinci Dorylaion (Eskişehir) savaşıyla anlayan I. Kılıç Arslan ve Türk savunması, bu durumu sonraki savunma adımlarında da kullanacaklardı.

Muharebenin meydana gelişine göz attığımızda ise; Albertus'a göre Haçlılar altı günlük yürüyüşten sonra, Paphlagonia dağlarını aşarak (2 Ağustos) Cuma günü bir ovaya vardıklarında, öğleden sonra saat üç sularında[642] birdenbire I. Kılıç Arslan, Gümüştekin, Rıdvan[643] ve Karaca'nın[644] kumandasındaki 20.000 atlıdan oluşan Türk ordusunun ovanın etrafını saran tepelerden savaş naraları atarak dolu dizgin indiğini gördüler. Sultan I. Kılıç Arslan'ın, bir aydan beri zor koşullar altında ilerleyen Haçlı ordusunun artık güçten düştüğünü anlayarak, bunlarla savaş için bu ovanın en uygun yer olduğu kararına varmış ve dolayısıyla ordusunu, Haçlılar girer girmez hücuma

---

[641] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.603; Anna, Haçlıların Türk ordusu ile karşı karşıya geldiği ve savaştığı bu ovayı, sadece *"Amasya doğrultusunda"* bir yer olarak vermiştir. Bkz., Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.346.

[642] Albertus, Türk ordusunun *"günün dokuzunca saatinde"* saldırıya geçtiğini yazmaktadır (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.603). Demirkent hocamızın da açıkladığı gibi o devirde Roma ve Avrupa'da kullanılan saat birimlerine göre , yaz ayları için günün dokuzuncu saati öğleden sonra 2.31 ile 3.46 arasına rastlar (Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.37 ve 45.dpnt.)

[643] Demirkent, Albertus'un bu ifadesine rağmen, melik Rıdvan'ın Anadolu'daki bu mücadeleye bizzat katılmamış olduğunu, ancak Sultan Kılıç Arslan'a Halep'den yardımcı birlikler yollamış olabileceğini kabul etmenin daha doğru bir görüş olacağını savunuru (Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.37 ve 46.dpnt.). Bizce de bu düşüncenin haklılık payı çok fazladır. Şüphesiz Suriye bölgesindeki Haçlı hareketleri hesaba alındığında Rıdvan'ın bölgesinde sürekli bir saldırı tehlikesinin varlığına rağmen Merzifon'a kadar gelmiş olabileceği mümkün değildir.

[644] Albertus'ta Karaca "Karageth/Carageth" olarak geçer (Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.603).

geçmek üzere ovayı kuşatan tepelere yerleştirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Haçlılar Türk atlılarının yıldırım hızıyla üzerlerine geldiğini görünce, bu hücuma karşı kendilerini savunmak için derhal toplanıp bir kamp oluşturdular. Kampın çevresini arabalarıyla ve her türlü eşya yığarak siper haline soktular. Kendileri de bu siperin gerisinde sıkı saflar halinde dizildiler. Türkler süratla bu kampın etrafını sardı; Türk binicileri kampın çevresinde rüzgar gibi at koşturuyor ve Haçlıları ok yağmuruna tutuyorlardı. Fakat sayıları kendilerinden en az on kat fazla olan Haçlı ordusunu bir çırpıda dağıtmak mümkün olmadı. Türk ordusu, Haçlıların sıkıca kurdukları safları yaramadı ve akşam olurken geri çekildi. Haçlılar ise yeni bir hücuma uğramak korkusuyla ordugâhın etrafına gözcüler yerleştirerek, bütün geceyi tedirgin ve tetikte geçirdiler[645].

Ertesi gün, 3 Ağustos cumartesi sabahı Konrad ve kız kardeşinin oğlu Bruno 3.000 kişilik Alman birliğiyle kamptan ayrılıp yiyecek aramak üzere Merzifon şehrine doğru ilerledi. Almanlar Haçlı kampından 4-5 km. uzakta Türklere ait her türlü yiyecek ve eşya ile dolu bir kaleye rastladılar. Aslında savunmasız bırakılmış bu kalenin bir Türk tuzağı olacağını farketmediler; çok açtılar ve iyi bir ganimet ele geçirmişlerdi. Kalenin içinde buldukları bütün gıda maddelerini ve eşyayı hayvanlara yüklediler. Fakat, yaptıklarından memnun bir şekilde geri dönerlerken Türklerin pususuna düştüler. Karşı koymaya çalışmaları boşunaydı; hem ele geçirdikleri malların tamamını, hem de 700 adamı kaybettiler. Canlarını kurtaranlar ise, sağa sola kaçışıp ancak akşam olurken tek tek ve moralleri bozuk bir halde kampa dönebildi[646]. Aynı gün ordugâhta bulunanlar da tekrarlanan Türk hücumlarına karşı koymak zorunda kalmışlardır[647].

---

[645] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.603; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.37.

[646] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.605; Albertus'un aktardığı bu pusu, bize Türk savunmasının ne oranda düzenli olduğuyla ilgili ipucu verir. Şüphesiz bir kalenin boşaltılması ve özellikle Haçlıların keşif kolu üzerinde bir kale olması, Haçlıların sevinçle buranın içine girmeleri ve tam rehavete kapılmışken yapılan saldırı planlanmış bir savunmanın ürünüdür. Türkler bu tarz baskınlar konusunda çok güçlü bir geçmişe sahiplerdi ancak burada Haçlıları ne kadar incelikle takip ettiklerini ve Türk keşif kollarının Haçlıların her yaptığına ne oranda hakim olduklarının kanıtını bu pusu ile görebiliriz.

[647] Demirkent'in de ifade ettiği gibi Albertus daha önce Konrad'ın İstanbul'a 2.000 kişilik bir kuvvetle geldiğini söylediğine göre, onun burada verdiği 3.000 kişinin içinde Almanların yanında Fransızların ve Lombardların da bulunduğunu kabul etmek gerekir. Eserinde yer adlarını pek çok kez yanlış yazmış olan Albertus, Merzifon'u da Maresch şeklinde kaydetmiştir. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.604-605 ve 37.dpnt; Bu isim bazı Haçlı tarihçileri tarafından Amasya

4 Ağustos Pazar günü ise Türkler hiç bir hücumda bulunmamış, Haçlı ordugâhında hayat sakin geçmişti. Fakat Türkler Haçlı ordugâhının etrafını tamamen sarmışlardı. Yiyecek aramak için ordugâhtan dışarı çıkmak mümkün değildi. Atlarını ve yük hayvanlarını bile kampın yakınında bulunan su kenarına götüremiyorlardı. Haçlılar hiçbir kurtuluş ümidi kalmadığını ve artık yok olmanın eşiğine geldiklerini anlamışlardı; Türklerin avuçları içine düşmüşlerdi. Bu durumda Türklerle bir meydan savaşını kabul etmekten başka çareleri yoktu. Burada aç ve susuz, Türkler tarafından kıstırılmış vaziyette oturup daha fazla dayanamazlardı. Savaş bu noktadan sonra kaçınılmazdı[648].

Haçlıların, artık kaçınılmaz bir şekilde büyük bir savaşa girişmeye mecbur olduklarını Albertus'un verdiği *"Haçlıların, ertesi gün, yani pazartesi günü(5 Ağustos) savaşa hazırlandıklarını, sabah gün doğarken Milano başpiskopusu Anselm'in bütün orduyu takdis ettiğini, ve kont Raymond'un da yanında getirdiği Kutsal Mızrak'ı teşhir ettiğini, böylece başlayacak savaştan önce herkesin günahlarından arınmasının ve morallerinin güçlenmesinin sağlandığını"*[649] yazması bize artık Haçlılar için de bu savaşın kaçınılmaz olduğunun bilindiğini gösterir. Ayrıca bu ifade Haçlıların yine mâneviyat duygularına sığınmaya çalıştıklarının da bir göstergesidir. Yine Albertus'un ifadesine göre, bu merasimden sonra birleşik Haçlı ordusu beş gruba ayrılarak savaş düzenine girmişti: birinci grupu Haçlılar arasında en tanınmış şövalye olan Bourgogne dükü Etienne'nin birlikleri, ikinci grubu kont Raymond'un kumandasındaki Provencelılar ile Bizans refakat birliğini oluşturan Peçenekler, üçüncü grubu marşal Konrad'ın idaresi altında toplanan Schwaben, Sachsen, Bayern, Lothringia ve diğer bölgelerden gelmiş bütün Almanlar,

---

ile bağdaştırılsa da Grousset, Runciman ve Demirkent tarafından Merzifon'u ifade ettiği savunması geçerlidir. Bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.326 ve 2.dpnt; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.19 ve 8.dpnt; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.37 ve 47. dpnt.

[648] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.605; Muhtemelen Türk savunması da artık bu durumun sonucunu belirleyecek bir büyük savaşa kendisini hazırlamıştır. Türklerin her adımı bundan sonra da görüleceği üzere düzensin ve gelişigüzel değildir. Bütün savunma hattı, yapılacak ve yapılmış saldırılar, geri çekilişler ve pusular birer düzenin parçasıdır. Bu adımların sonucu da yıpranmış olan Haçlıları büyük bir savaşa sürükleyip onları mahvetmeye yöneliktir.

[649] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.605; Haçlılar her zaman olduğu gibi işler zorlaştığında, yaptıkları bütün kötülüklerin affı ve mâneviyatlarını güçlendirmek için dinî altyapılarına sığınıyorlardı. Antakya önünde Kürboğa için yapılan savaşta Kutsal Mızrak işlerine yaramıştı ancak Merzifon ovasındaki savaşta Haçlıları hiçbir durum kurtaramayacaktı. Türk savunması, düzenli ve stratejik hareketlerinin karşılığını almıştır.

dördüncü grubu kont Etienne de Blois'nın kumandasındaki Kuzey Fransızları ve beşinci grubu da Lombardlar teşkil etmekteydiler. Sayıca çoğunlukta olan Lombardların ön sırada yer alması kararlaştırılmıştı. Bu hususta Anna Komnena'nın kaydı, Albertus Aquensis'in aktarımı ile uygundur; o da, Türklerle savaşa Lombardların başladığını söylemektedir[650].

Bu ifadeleri göz önünde tuttuğumuzda I. Kılıç Arslan komutasındaki Türk savunmasının ve ordusunun karşısına önce, Haçlı ordusununun sayıca en büyük grubunu oluşturan Lombardlar çıktı. Albertus'a göre, Lombardlar sabahın erken saatlerinden itibaren Türklere karşı uzun ve ağır bir savaş vermişlerdi. Fakat liderleri Albert Biandrate böylesine ezici bir çarpışmadan sonra düşman gücünün ağırlığını kendi birliklerinin daha fazla taşıyamayacağını, atların yorgun düştüklerini ve askerlerinin de açlıktan kuvvetlerini kaybettiklerini görerek sağ kanadı savaş alanından çekmeye başlamış, ancak bu çekiliş derhal saflara yayılarak bütün Lombard reisleriyle birlikte kendi çadırlarına kadar kaçmışlardı.

Lombardların kaçtığını gören Konrad ise, derhal kendi Alman birliklerini ön safa geçirerek Türklerle şiddetle saldırmış ve günün ilk saatlerinden öğleden sonraya kadar savaşı sürdürmüştü, ama onun birlikleri de yorgun düşmüş ve geri çekilmişti. Bunun üzerine Bourgogne dükü Etienne taze kuvvetleriyle onun yerini almış ve Türklerle savaşa girişmişti. Uzun mücadele sonrası, o da askerlerini geri çekmek zorunda kalınca, bu defa kont Etienne de Blois, yorgun arkadaşlarına yardım etmek ve Türkleri geri püskürtmek amacıyla, ön sıraya geçmiş ve cesaretini kaybetmeden akşama kadar çarpışmaya devam etmişti. Fakat Türk okçuları karşısında o da arkadaşları gibi geri çekilmeye mecbur olmuştu[651]. Son olarak ön sıraya Fransız birlikleri ve Peçeneklerle beraber kont Raymond geçmişti. Ama şiddetli çarpışmadan sonra Peçenekler geri çekilince, Türkler savaş alanında kalan Fransızların hemen hemen tamamını kılıçtan geçirmişlerdi. Bu durum karşısında paniğe kapılan kont

[650] Savaş düzeni ile ilgili ayrıca bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.605-607; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.347.

[651] Runciman, Türk ordusunun savaşın hemen başında çok sevdikleri taktiğe başvurduğunu söyler. Ayrıca O, *"Okçuları öne geçip yağmur gibi ok yağdırıyor ve bunlar süratle geri çekilir çekilmez bu sefer başka istikametten yeni okçular belirmiş bulunuyordu. Haçlılar daha büyük bedenî güçlerinin ve daha iyi olan silahlarının kendilerine fayda sağlıyacağı adam adama yakın savaş imkânını dahi bulamadılar."* İfadesiyle Haçlıların, Türkler tarafından savunma için harekete dahi geçmelerine izin verilmeyecek bir baskıya uğradıklarını düşünmüştür. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.19.

Raymond ise, ancak 10 şövalye ile çaresizlik içinde dağlık arazideki yüksek bir tepeye kaçıp sığınmıştı. Bu olaydan haberdar olan Etienne de Blois ve Konrad ise derhal 200 kişilik bir Haçlı birliğiyle Raymond'un yardımına koşup, onu takip ederek bu tepede sıkıştırmış olan Türklerin üzerine atılmışlar ve 30 Türk'ü öldürdükten sonra kendisini kurtarıp ordugâha getirmişlerdir[652].

Savaşı tasvir eden Albertus'un kaydına ek Anna Komnena'nın daha kısa olarak verdiği bilgilerden, Merzifon yakınındaki muharebenin akşam olurken henüz kesin bir sonuca ulaşmamış olduğu anlaşılıyor[653]. Albertus'un ifadesine bakılacak olursa, Haçlılar hiç değilse akşamın ilk saatlerinde ertesi gün savaşa devam etmek niyetindeydiler. Fakat sonra durumun kendileri için tamamiyle ümitsiz olduğuna karar vermiş olmalıdırlar. Şayet hiçbir hareketleri Türk saldırılarını hafifletmiyor, güçlerini azaltmıyordu. Sayıca üstün oluşları, Türkler karşısında başarı kazanmaya yetmemişti. Tek kurtuluş yolu, Türklere sezdirmeden gecenin karanlığından kaçıp gitmekti. Albertus, Haçlı ordugâhında gece panik çıktığını ve kaçışı Raymond'un başlattığını yazamıştır. Anna Komnena ise önce Lombardların kaçtığını, diğer Haçlı liderlerinin de Raymond ve Tzitas'a yakınlarda sığınabilecekleri Bizans'a ait bir kalenin bulunup bulunmadığını sorduklarını söyler. Sayıca en büyük grubu oluşturan Lombardların yenilgiyi kabullenip kaçmaya başlamadan önce, öteki grupların davranışı Demirkent'in de savunduğu gibi pek o kadar etkili olmamıştır. Ayrıca, daha önce, yürüyüş sırasında artçı birliği olarak görev yaparken Türklerin hücumuna uğrayan Lombardların nasıl paniğe kapılıp hiçbir sorumluluk duymadan bütün yayaları ölüme terkederek kaçtıkları kaynakların ifadesi ile teyit edilmişti. Bu açıdan Anna'nın düştüğü kaydı doğru kabul etmek doğrudur. Diğer taraftan Raymond'un yanındaki Bizans Peçenek birliklerinin artık savaşın kaybedildiğini ve mücadeleye devam etmenin anlamsız olacağına karar vererek kaçmaya başladıklarını ve bu

[652] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.607-609; Runciman'ın Raymond'u kurtaran kişi olarak Bourgogne dükü Etienne'i vermesi, Demirkent'in ifade ettiği gibi Albertus'un kaydıyla uyuşmamaktadır. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.20; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.39 ve 52.dpnt.; Haçlıların savaşın başlangıcından öğle saatlerine kadar sürekli takviye kuvvetleri ile desteklenen birlikleri ve arka arkaya geçen askerleri hesaba katıldığında Türk birliklerinin nasıl bir güçle saldırdıklarını hesap etmemiz zor olmasa gerek. Haçlıların sayı üstünlüğüne rağmen Türklerin savunma ve saldırı gücü muhteşem seviyedeydi. Raymond'un kaçışı, Lombardların çöküşü ve sürekli birliklerin desteğe ihtiyaç duymaları, Türk savunma gücünün Haçlıları çok fazla yıprattığını göstermiştir.

[653] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.605-607; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.347.

suretle Haçlı ordugâhında panik doğmasına neden olduklarını düşünmek de, doğru kabul edilebilir[654].

Türk savunması tarafından gelişmelere bakacak olursak, kendilerinden çok fazla bir orduya karşı bütün bir gün boyunca aralıksız mücadele etmiş, birbiri arkasına ön saflara geçen beş Haçlı grubuyla savaşmış ve bunların bütün saldırılarını aynı şiddetle geri püskürtmüşlerdi. Savaşta 3.000 kişi kaybetmiş olan ve mütemadiyen taze kuvvetlerle karşısına dikilen düşmanla yaptığı şiddetli mücadeleden yorgun düşmüş bulunan Türkler de, akşam olurken Haçlı kampından birkaç kilometre uzaklıkta[655], ordugâhlarına çekilmişlerdi. Savaş alanında üstünlük sağlamışlardı, günün başarısı onlara aitti. Fakat Haçlı ordugâhı henüz dağıtılmamış ve kesin zafer kazanılmamıştı. Bu sebeple geceyi dinlenerek ve ertesi günkğ savaşa hazırlanarak geçirmekteydiler. Ancak Türkler akşamın ilerleyen saatlerinde, Haçlıların gecenin karanlığından faydalanarak ordugâhlarını terkedip akın akın kaçmakta oldukları haberini almışlardı.

Türk birlikleri şafak sökerken Haçlı ordugâhına girdiler; geride terkedilenler ya öldürüldü ya esir alındı. Fakat yağma ile fazla zaman harcanılmadığı hemen takibe geçilmesinden anlaşılıyor. Sultan I. Kılıç Arslan, Danişmendli beyi Gümüştekin ve Artuklu beyi Belek'in kumandasındaki Türkler derhal kaçan Haçlı ordusunun peşine düştüler. Albertus, gerek ordugâhta kalanların gerekse yollara düşüp kaçmaya çalışanların başlarına gelenleri hüzünlü bir dille anlatmış ve Türklerin fazla uzaklaşamamış olan yaya askerlere kısa sürede yetişerek hepsini

---

[654] Savaş alanından kaçışlarla ilgili olarak bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.609-611; Anna Komnena, *Alexiad,* Türkçe çev., s.347; Demirkent'in bu kaçışlarla ilgili olarak sunduğu görüş, 1101 Yılı Haçlı Seferleri'i ordularının Anadolu üzerinde kaybettiği bütün savaşlardan sonraki durumu ile ilgili çok etkileyici bir yaklaşımdır. Demirkent şu ifadelerle durumu açıklar: *"...kanaatımızca önce kimin kaçtığı pek önemli değildir. Aslında önemli olan,şövalyeliğin sadakat, kahramanlık, fedakârlık meziyetlerine hiç uygun düşmeyen bir şekilde bütün şövalyelerin ve liderlerin, kadınları, çocukları, yaşlıları ve yayaları ordugâhta kaderlerine terkedip kendi canlarını kurtarmak kaygısıyla telâş ve korku içinde kaçıp gitmiş olmalarıdır. Olayların akışı içinde göreceğimiz gibi, her ne kadar yaya askerler efendilerinin peşinden yola döküldülerse de, ne bunların ne de ordugâhta terkedilenlerin canlarını kurtaramayacakları belli idi. Zoru görünce, Haçlı şövalyelsi efsanesi sönüvermişti. Şövalyeler sadece kendi canlarını kurtarmak telâşı içindeydiler. Sonraki savaşlarda da durum böyle olmuştu. 1101 yılının üç büyük Haçlı ordusunu Anadolu'da yok olup giderken, bütün liderlerin kurtulmuş olması dikkat çekicidir."(*Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.40).

[655] Albertus, Türk savunma karargâhının iki mil uzaklıkta olduğunu ifade eder. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.609.

kılıçtan geçirdiklerini yazmıştır[656]. Anna Komnena'nın kaydına göre Raymond ve Tzitas adamlarıyla birlikte Bafra (Paura)'ya[657] kadar kaçabilmiş ve Sinop'tan gemiye binerek İstanbul'a dönmüşlerdir[658]. Atlarının sürati sayesinde kaçabilen diğer Haçlı reisleri ve şövalyeler ise Kızılırmak nehrini batıya doğru gerisin geri geçtikten sonra Karadeniz kıyısında Bizans'ın elinde bulunan Sinop'a ulaşıp, ancak şehrin surları arkasına sığınarak canlarını kurtarabildiler. Türkler her ne kadar kaçak Haçlıları iki gün boyunca (6-7 Ağustos Salı-Çarşamba) kovaladılarsa da, Bizans arazisi içinde daha fazla ilerlemeyi sakıncalı görerek bunları takip etmekten vazgeçtiler[659].

Sonuç itibariyle Sinop'a kaçabilen Haçlılar, Karadeniz sahil yolundan düşe kalka yürüyüp tekrar İstanbul'a döndüler. Kayıpları çok büyüktü; ordunun beşte dördünü kaybetmişler, ayrıca sayısız eşya, para ve silah kaybetmişlerdi. Bundan da önemlisi, bütün hayalleri yıkılmıştı. Albertus, savaş sırasında ve sonra kaçarken yolda ölen şövalyelerin adlarını vermiştir. Bunlardan bazıları; Baudouin de Grandpre, Dudo de Clermont, Walbert de Laon, Eberard de Chalons, Engelrad de Chalons, Walter de Chatillon'dur[660]. Fakat yukarıda da vurgu yaptığımız gibi Haçlı liderlerinin hepsi kurtulmuştu: Albert Biandrate, Etienne de Bourgogne, Etienne de Blois, Konrad ve Raymond, sağ olarak İstanbul'a dönmüşlerdi. Milano başpiskoposu

---

[656] Albertus, Türklerin yol da yakaladıkları yayaları olgun başaklar gibi kestiğini, 160.000 Haçlının Türk okları ve kılıçarı altında ölüp gittiğini, ordugâhta efendileri tarafından kaderlerine terkedilen kadınların, papazların, hacıların da ya öldürüldüklerini ya da esarete sürüklendiklerini trajik şekilde anlatır. Demirkent'in de açıkladığı gibi, Albertus'un bu sözlerini eserlerinde kullanan Batılı tarihçiler ise, Haçlı şövalyesi kahramanlığına hiç uymayan bir davranış sergileyen bu liderlerin adamlarını çaresizlik içinde terkedip gitmelerini hiç tenkit etmiyorlar. Demirkent'in fark ettiği gibi sadece Cate'in çalışmasında bu durum iki cümle ile konu edilmiştir (bkz., Cate, "The Crusade of 1101", s.357). Demirkent, *"En ufak fırsatta Türkleri suçlamayı marifet sayan Batılı tarihçiler, sadece Merzifon yakınındaki savaştan sonra değil, 1101 yılının ikinci ve üçüncü ordusu da yenilgiye uğrayınca bütün adamlarını savaş alanında bırakıp kaçan liderlere herhangi bir suçlama yöneltmezler"* ifadeleriyle modern Batılı tarihçilerin ikililiklerini vurgular. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.41 ve 57.dpnt.

[657] Albertus burayı *"Pulueral/Pulveral"* olarak isimlendirmiştir. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev.,VIII, s.611 ve 40.dpnt.

[658] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.615; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.347 ve 2.dpnt.

[659] Demirkent'e göre; *"...belki de Sultan Kılıç Arslan'ın tam bu sırada ikinci bir Haçlı ordusunun Ankara'dan Konya'ya doğru yürümekte olduğu haberini almış ve bu yeni tehlikeyi önlemek üzere Türk birliklerinin derhal toplanıp hızlıca güneye hareket etmesini sağlamak için, Sinop'a kaçan Haçlıların takibini durdurmuştu"* ifadeleriyle Türk kuvvetlerinin Haçlıları takip etmeyi neden bıraktığını açıklar. Bkz. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.41.

[660] Albertus'un kaçarken ölen ve adlarını aktardığı şövalyelerin hepsi Kuzey Fransa'dan gelenlerdi. Muhtemelen diğer gruplarda da kayıplar büyük orandaydı.; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.616-617; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.41.

Anselm de Buis de kurtulmuştu, ancak dönüş yolunda perişan düşmüş ve İstanbul'a vardıktan kısa bir süre sonra burada ölmüştü[661].

Bizans İmparatoru Aleksios, yaşanan bu duruma kızmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Haçlı liderlerini soğuk bir nezaketle karşılamış, kendisinin sözünü dinlemeyip yanlış kararları yüzünden bu hale düştüklerini söylemiş olmalıdır. Yine de, Anna Komnena'nın kaydına göre, bu liderlere "yüklü miktarda para verdi ve onları dinledikten sonra, artık nereye gitmeyi yeğlediklerini sordu" ifadeleriyle onların düşüncelerini sormuş ve Kudüs'e gitmek istediklerini belirtince, bu Haçlı liderlerini gemiye bindirip deniz yoluyla Antakya'nın limanı Samandağ (Süveydiye, St. Symeon)'a göndermişti[662]. Böylece 1101 yılındaki Birinci Haçlı ordusunun Anadolu'daki seferi son bulmuştur.

Türk savunması ve Türk kuvvetleri Anadolu üzerindeki düzenli savunma hatları ve savaşının karşılığını çok büyük oranda almışlardı. 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin birinci birleşik ordusu, Türk savunma kuvvetleri tarafından büyük bir hezimete uğratılmıştır. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ve Danişmendli beyi Gümüştekin böylesine büyük bir haçlı ordusuna karşı kazandıkları zaferden hiç şüphesiz memnun olmuşlardı. Topraklarına düzenlenen bu saldırıyı bertaraf ettikleri gibi dört yıl önceki(1097) Birinci Haçlı Seferi'nin sebep olduğu zararların daha da kötüye gitmesini önlemişlerdi[663]. En önemlisi kendilerine güvenlerini yeniden

---

[661] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.617; Anselm de Buis'nin ölüm tarihi 30 Eylül 1101'dir. Krş: Cate, "The Crusade of 1101", s.357 ve 21.dpnt.; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.42 ve 59.dpnt.

[662] Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.347; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.616-617;Radulphus Cadomensis ise konr Raymond'un Tarsus'un limanı Longinias'da karaya çıktığını ama burada Yabancı Bernhard tarafından tutuklanarak Antakya'ya gönderilip hapse atıldığını ve ancak bu sefer katılan Haçlı arkadaşlarınca Merzifon yenilgisinde onun suçu olmadığı belirtmek suretiyle hapisten kurtulduğunu yazmıştır (Bkz., Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana*, R.H.C. Occ., III, s.709).; Urfalı Mateos, Antakya'nın kontu olan Tancred'in Raymond'u Toroslardaki Sarventikar (Saruandavi) kalesine hapsettiğini yazmıştır (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.216) ama Runciman'ın da ifade ettiği gibi bu doğru bir bilgi olarak kabul edilmemiştir (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.25 ve 15.dpnt).

[663] Azîmî, Haçlılara karşı yapılan savaşı Sultan Kılıç Arslan ile Danişmend Gâzi (Gümüştekin)'nin kazandıklarını söylerken (*Azîmî Tarihi*, s.39 ve 325.dpnt), İbnü'l-Esîr, burada sadece Danişmend'in adını kaydetmiştir (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.248). Demirkent'e göre, herhalde o, bu rivayet içinde Kılıç Arslan'ın adını zikretmeyi unutmuştur. Çünkü daha 495 (1101-1102) yılı olayları arasında kont Raymond'un Trablus kuşatmasından bahsederken (bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.280) yine bu konuya dönmekte ve yanında az sayıda kuvvet bulunan sultan Kılıç Arslan'ın 100.000 kişilik bir orduya sahip kont Raymond ile savaştığını,

kazanmışlardı. Fakat zaferlerinin keyfini çıkaracak zaman bulamadılar. Çünkü ikinci bir Haçlı ordusunun Anadolu'ya geçmiş, Konya'ya doğru ilerlediği haberini almışlardı. Şüphesiz Türk kuvvetlerinin başarısı gelişigüzel değildir. Onlar ikinci orduya karşı yönelerken dahi sistemli bir savunmayı planlayarak yeni ordunun karşısına çıkmak için yola koyulmuşlardır.

1.2. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin İkinci Ordusu (Fransız Nevers Ordusu) ve Anadolu'ya İlerleyişleri

Türklerin Anadolu savunması için ikinci büyük mücadeleleri 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin ikinci ordusu olan Fransız Nevers ordusuna karşı olmuştur. 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin ikinci ordusu Nevers kontu II. Guillaume'un kumandandasındaki Fransızlardan oluşmaktaydı. Bunlar, birinci Haçlı ordusunun İzmit'ten Ankara'ya, doğru yürüyüşe geçmesinden birkaç gün sonra, 6-7 Haziran'da İstanbul'a varmışlardı. Kont Guillaume 1101 yılı şubat ayında Fransa'dan yola çıkmış[664], ordusunu İtalya topraklarından güneye indirip Brindisi'ye gelmiş, atlı-yaya 15.000 savaşçısıyla Adriyatik'i gemilerle aşarak Avlona'da karaya çıkmış ve Selanik üzerinden İstanbul'a yürümüştü[665]. Ordusu çok disiplinliydi. Albertus'un ifadesine göre, kont askerlerine her türlü hırsızlık, soygun, yağma hareketini ve haksız yere çıkarılan kavgayı ölümle cezalandıracağını bildirmişti. Bu sebeple orduda disiplin hiç bozulmamış askerler yolculukları boyunca yerli halk tarafından iyi muamale görmüş ve tatsız hiçbir olay cereyan etmemişti. Kont Guillaume İstanbul'da İmparator Aleksios tarafından dostça karşılanmış ve askerlerinin çadırlarını Haliç kıyısındaki Aziz Georgios mevkiinde kurmasına izin verilmişti[666]. Fakat üç gün sonra İmparator, konta ordusunu Anadolu tarafına geçirmesini emretmiş ve Nevers ordusu bundan sonra 14 gün Anadolu kıyısında konaklamıştı.

---

tahmin etmediği kadar büyük bir zafer kazanan sultanın eline pek çok esir ve ganimet geçtiğini söylemekle 1101 yılındaki bu seferi kastetmekte ve böylece Türk kuvvetlerinin sultan Kılıç Arslan'ın emrinde bulunduğunu işaret etmektedir. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.42 ve 61.dpnt.

[664] Cate, "The Crusade of 1101", s.358; Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, s.128; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.43 ve 63.dpnt.

[665] Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.329; Cate, "The Crusade of 1101", s.358; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.21; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.43 ve 64.dpnt.

[666] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.619.

Bu süre zarfında Guillaume hergün gemiyle saraya İmparatorun yanına gitmiş ve her akşam hediyelerle ödüllendirilmiş olarak ordugâhına geri dönmüştü. Nihayet kont, Aziz Yohannes bayramından (24 Haziran) sonra İstanbul'a geldiği sırada, 1101 yılının üçüncü ordusunu oluşturan Aquitania ve Bayern birliklerinin de İstanbul'da bulunduklarından hiç bahsetmemektedir. Buna ek olarak Ekkehardus, eserinde 1 Haziran'da İstanbul'a varmış olduklarını bildirdiğine göre Nevers kontunun, onların İstanbul'da mola verdikleri sırada buraya gelmiş olması gerekir. Ekkehardus'un aktardığı rivayet doğru kabul edildiği takdirde, Nevers kontunun Aquitania ve Bayern Haçlıları ile birleşmek yerine, kendi başına hareket etmeyi tercih ettiğini Demirkent'te savunur[667].

Nevers Kontu II. Guillaume, Civetot'a geldikten sonra burada uzun süre kalmadı. Amacı önünde hareket edip gitmiş olan Lombard ordusuna yetişmekti. Bunun için daha önceden Birinci Haçlı Seferi'nin dükü Godefroi ve Bohemund'un takip ettiği yolu-yani Birinci Haçlı Seferi'nin kullandığı istikamet- bir kenara bırakıp doğruca Ankara üzerine yürüdü[668]. Fakat Ankara'da, Lombard ordusunun o sırada nerede olduğuna dair kimsenin bilgisi yoktu. Albertus, kontun bu durumda Lombardlara yetişmesinin artık mümkün olamayacağını ve Ankara'nın kuzeyindeki Paphlagonia bölgesine girmenin ise daha büyük tehlikeler yaratacağını düşünerek Ankara'da bir gün kaldıktan sonra sağa dönüp Konya'ya giden yola saptığını ve onun belki de Lombardların akıbeti hakkında birşeyler öğrenebileceğini umarak Konya'da bir süre oyalanmak niyetinde olduğunu aktarmaktadır[669]. Yine Albertus, Lombardlara karşı kazanılan zaferden sonra ikinci bir Haçlı ordusunun Konya'ya doğru yürümekte olduğu haberini almış bulunan Kılıç Arslan ve Gümüştekin kuvvetleriyle birlikte ovalardan ve tepeler üzerinden geçen bildikleri patikalardan

[667] Ekkehardus (Ekkehard of Aura, *Hierosolymita*, R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.29), Aquitania-Bayern ordusunun İstanbul'a 26 Mayıs-8 Haziran tarihleri arasında geldiği görüşündedir. Bu ordunun sayıca büyüklüğü göz önüne alındığında, bunların İstanbul'a varışları doğal olarak günler sürmüş olmalıdır. Jonathan Riley-Smith, Cate ve Demirkent'te aynı görüşü savunmaktadır. Bkz., Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, s.130; Cate, "The Crusade of 1101", s.358; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.43 ve 66.dpnt.

[668] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s.619-621; Albertus'un kaydına göre Nevers kontu Civetot'tan Ankara'ya, Runciman'ın ileri sürdüğü gibi Dorylaion (Eskişehir) üzerinden değil (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.23), Birinci ordunun takip ettiği Hacılar Yolu'ndan yürüyerek gitmişti. Çünkü Albertus açıkça, kontun evvelce dük Goderoi ve Bohemund'un takip ettiği yolu bir kenara bırakıp, niyeti önde giden Lombard ordusu ile birleşmek olduğu için, onların peşinden Ankara'ya yürüdüğünü yazmıştır. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.44 ve 67.dpnt.

[669] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.621.

süratle Nevers ordusunun üzerine yürümüşler ve bu orduyu daha Konya'ya varmadan önce yolda yakalamışlardı[670]. Türkler derhal oklarını savurarak her yönden hücuma geçmişler ve üç gün süren bu çatışma esnasında Nevers ordusunu ağır şekilde hırpalamışlardı.

Albertus, bununla beraber Türklerin başarı elde edemediklerini fakat dikkatsizlik ve yorgunluk yüzünden ordunun gerisinde kalmış olan büyük bir hacı grubunun öldürdüklerini ve bunların arasında bulunan Lombard asıllı, ülkesinde tanınmış bir dük olan Heinrich'in de arkadaşlarıyla birlikte ok ile vurulup öldüğünü, ancak Türklere karşı direnen Hristiyan şövalyelerin sonunda başarılı olduklarını

[670] Demirkent, Albertus'un verdiği kayda dayanarak (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* VIII, İng. çev., s.621) Nevers kontu Guillaume'un Ankara'dan Gölbaşı-Kulu-Cihanbeyli üzerinden Konya'ya inen en kestirme yolu takip etmiş olabileceğini savunur. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.44 ve 70.dpnt; Ayrıca Demirkent, Runciman'ın Nevers kontunu Ankara'dan geriye döndürerek Eskişehir (Dorylaion) üzerinden Konya'ya götürmesini (bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.23) yanlış bir güzergah tarifi olarak görür. Çünkü Albertus kontun Ankara'dan geriye değil, sağa dönüp Konya yoluna saptığını açıkça belirtmiştir. Ayrıca Albertus, durumdan haberdar olan Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in 5 Ağustos Merzifon zaferinden 8 gün sonra Nevers kontunu Ankara-Konya arasındaki yolda yakaladığını bildirdiğine göre, Amasya bölgesinden gelen Kılıç Arslan'ın 8 gün içinde, Eskişehir-Akşehir üzerinden Konya'ya giden yola nazaran, çok daha doğudan Konya'ya inen bu yola ulaşması doğal olarak daha kolay ve mümkün görünmektedir. Demirkent, Herhalde Runciman'nın da Eskişehir üzerinden giden yolun Kılıç Arslan'ın 8 gün içinde ulaşamayacağı kadar uzak olduğunu düşünerek, Albertus'un Kılıç Arslan'ın Nevers kontunu daha Konya'ya varmadan önce yolda yakaladığı hakkınıdaki kaydını görmezlikten gelerek, bu defa Kılıç Arslan'ı da Kayseri-Niğde üzerinden Ereğli'ye indirmiştir. Ancak Nevers ordusunun Kılıç Arslan tarafından Konya'dan ayrıldıktan 3-4 gün sonra savaşa zorlandığını bildiğimize göre, Kılıç Arslan'ın Kayseri-Niğde yoluyla Ereğli'ye gitmesinin hiçbir açıklamasının olmadığını yine Demirkent vurgular. Bu yol ile güneye inen Kılıç Arslan değil, aşağıda belirtileceği şekilde sultanın hareketinden sonra Amasya'dan yola çıkıp Türk beylerinin idaresinde yürüyen ordunun geri kalan bölümüdür. Cate ise Nevers kontunun geçtiği yol hakkında hiçbir fikir beyan etmeden, herhalde oda Runciman gibi Eskişehir-Akşehir yolunu kastederek, bu yolun Amasya bölgesinden uzaklığını düşünüp Albertus'un kaydının yanlış olabileceğini ileri sürmekte ve Nevers ordusuna bölgedeki yerli halkın hücum ettiğini söylemektedir (Cate, "The Crusade of 1101", s.359) ki Demirkent'e göre, bu görüşe katılmak kesinlikle mümkün değildir. Çünkü yol üzerinde hangi mevki olursa olsun, böylesine güçlü bir orduya karşı çıkacak kuvvete sahip olamaz. Yerli halk tarafından teşkil olunacak küçük bir kuvvet böyle bir orduyla üç gün savaşabilir miydi? Kaldı ki, henüz yıpranmamış bu ordu karşısında, Albertus'un kaydına göre, Kılıç Arslan'ın ordusu bile başarı elde edememişti. Şu halde Demirkent'in bu bilgileri hesaba katarak belirlediği güzergah görüşüne göre: *"Albertus'un kaydına dayanarak, Nevers kontunun Ankara'da Kulu-Cihanbeyli üzerinden Konya'ya inen kestirme yoldan yürüdüğünü ve Sultan Kılıç Arslan'ın onu 13 Ağustos(5+8)'da bu yol üzerinde yakalayıp üç gün savaştığını(13+3=16 Ağustos'a kadar), fakat bu güçlü orduyu yenemediği için yürüyüşünü engelleyemediğini, bu sebeple onun, Haçlıların zor koşullar altında bir süre daha ilerleyip kuvvetten düşmesinin ve ancak bundan sonra onlarla savaşa tutuşmanın başarı sağlayabileceği kararıyla Nevers ordusunun önü sıra geri çekilmeye başladığını ve Türkler tarafından devamlı olarak rahatsız edilen Haçlıların nihayet Konya'ya ulaşabildiğini kabul etmenin"* daha doğru bir görüş olacağı kanısındadır ki (krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.44-45 ve 70.dpnt.) bu çıkarım gayet isabetli ve kaynaklarla doğruluğu kabul edilebilir bir seviyededir. Biz bu görüşün güvenilirliğini yansıtması için Demirkent'in görüşünün detaylarını verdiğimiz gibi bu görüşüne katıldığımızı ayrıca vurgulamaktayız.

belirtmekte, Türklerin de bu sırada susuzluk ve yorgunluktan bitkin hale düşmüş oldukları için Haçlıların gayret gösterdikleri takdirde bunları tamamen kaçmaya zorlayabilecekleri kanaatinde olduğunu yazmaktadır[671].

1.2.1. Konya Kuşatması

Türkler için, Haçlıları Anadolu'dan geçirmeme ve yıpratma kararlılığı Nevers ordusuna da hemen uygulanmaya başlandı. Haçlılar yol boyunca aralıksız olarak Türk saldırılarına uğrayarak ve hırpalanarak Konya'ya zorlukla ulaşabildi[672]. Fakat Haçlılar sağlam surlara sahip şehrin, kuvvetli bir Türk garnizonu tarafından savunmaya alındığını gördüler. Buna rağmen cesaretlerini toplayıp bu müstahkem ve korunaklı şehre saldırdılar, ama içerideki Türk garnizonu da aynı şiddetle direndi ve her iki taraftan da pek çok kişi ölmüştür.

Haçlılar bütün bir gün boyunca şehre saldırıp başarı elde edemeyince, kont ordugâhını toplayıp Konya'dan yola koyulmayı uygun buldu. Niyeti en kısa yoldan Akdeniz kıyısına inmek ve buradan ilerleyerek Antakya Haçlı devleti topraklarına ulaşmaktı. Fakat bu yol üstünde üç gün boyunca korkunç susuzluk çeken orduda 300'den fazla kişi feci şekilde öldü. Geriye kalanlar ise, yorgunluktan bitmiş ve hiçbir şeye karşı koyamayacak hale gelmişlerdi. Bu tahammül edilmez susuzluğun verdiği acı yüzünden hacılardan bir kaçı, belki su buluruz umuduyla bir yamaca tırmanmışlarsa da, burada gördükleri sadece yıkılmış ve terkedilmiş bir mevkiiden geriye kalanlardı. Ayrıca yokluğunu çok çektikleri suyu da bulamamışlardı[673]. Bütün kaynaklar ve kuyular Türk savunma stratejisi gereği ya doldurulmuş ya da kullanılamaz hale getirilmişti. Bu Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğunu kanıtlarcasına yapılan ve bütün adımları planlanmış bir ikinci savunma harekatıydı. Albertus'un ifadesine göre, Haçlıların bu zorluklarla boğuştuğu esnada, Türkler Nevers ordusunun susuzluk yüzünden tamamen güçten düştüğünü ve artık ciddi bir direnişte bulunamayacağını anlayarak hızlı manevralarla Haçlıları kuşatıp, ok

[671] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.621.
[672] Demirkent'in görüşüne göre Albertus'un kaydı esas alınarak (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.621) bulunan Nevers ordusunun 15 Ağustos tarihinde Konya'ya ulaştığı bilgisinin, en azından birkaç gün sonra'ya tarihlendirmesi daha isabetlidir. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.45 ve 71.dpnt.
[673] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.621.

yağmuruna tutmuşlardı[674]; savaş Ağustos ayında kızgın güneşin yakıp kavurduğu ve susuzluğun en dayanılmaz noktaya ulaştığı sırada yapılmıştı[675]. Bütün gün devam eden şiddetli savaşta iki taraftan da pek çok kişi ölmüştü. Türkler, sonuç itibariyle Haçlıları yenilgiye uğratıp, onların gururları ve onurları ezilmiş bir şekilde kaçmaya zorlamışlardı; mağlup Nevers kontu, kardeşi Robert, bayraktarı Guillaume ve bütün maiyetiyle birlikte savaş alanından kaçmış, fakat Türkler bunları Ermenek(Germanikopolis) şehrine kadar arkalarından kovalamışlardı. Ermenek'e kaçan kont ve şövalyeler, böylece bütün yayaları Türklerin kılıçları altında ölüme terk etmişlerdir[676]. Bundan önceki Haçlı ordusu gibi, şövalyelik liyakatları ve onuru bir anda toz olmuştu.

[674] Demirkent, Nevers kontunun kumandasındaki ikinci Haçlı ordusunun Kılıç Arslan'ın birlikleri tarafından kuşatılıp imha edildiği savaşın, Runciman'in dediği gibi Ereğli yakınında değil (bkz., Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, s.22), Nevers ordusunun Konya'dan ayrılışından 3-4 gün sonra Konya'ya yakın bir yerde meydana geldiğini savunur. Bu savaş için tek kaynak olan Albertus'un ifadesini de kanıt olarak kullanan (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.621) Demirkent'in görüşü tutarlıdır ve biz de savaş alanı olarak bu görüşü kabul ettik (Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.46 ve 73.dpnt.).

[675] Savaşın yapıldığı tarih olarak Albertus sadece Ağustos ayını verir (Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s.621-623). Demirkent ise Batılı modern tarihçilerin savaşın yapıldığı yer olarak Ereğli'yi hesap ederek 29 Ağustos tarihini vermelerine karşı çıkarak, savaşın Konya'yı geçtikten 3-4 gün sonra gerçekleşmesinden dolayı bu tarihten birkaç gün önceye çekilmesi görüşünü savunur. Bkz., Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.46 ve 74.dpnt.

[676] Albertus'un aktardığı bilgilere göre savaştan ilk kaçan kontun bayraktarı "Nonanta şehrinden" Guillaume olmuştu. Bu savaşta atılan oklarla, kılıç ve mızrak darbeleriyle iki taraftan da pek çok kişi ölmüştü. Sadece dağlara, sık ormanlara kaçabilen 700 kişi canını kurtarabilmişti. (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s. 623); Runciman, Haçlıların bu savaştaki yenilgisinin sebebini Türk ordusunun sayıca üstün kuvvetlerine bağlamaktadır (bkz., Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, s.22) ki Demirkent ve biz çalışmamız boyunca Türk kuvvetlerinin kendilerinden onlarca kat sayıca üstün kuvvetlere karşı nasıl bir savunma direnci gösterdiğini açıklamaya çalıştık. Doğal olarak bu görüşe katılmayan bizler, aynı Türk ordusunun, Konya'ya varmadan önce yolda yakaladığı ve üç gün savaştığı bu orduyu o zaman yenememesinin, Türk kuvvetlerinin sayıca üstün olmamasına bağlayabiliriz. Türk savunmasının elde ettiği bu zafer, Türk ordusunun sayıca üstünlüğünden değil, Sultan Kılıç Arslan ve Türk kuvvetlerinin uyguladığı ve Haçlıların yürüyüşleri sırasında onları susuz bırakarak, artçıl ve öncüllerini vurup bütün orduyu yıprattıktan sonra son hamlede büyük bir savaş verilen Türk savunma stratejisinin bir sonucudur. Kılıç Arslan, aynı taktiği Lombard ordusuna karşı da uygulamış ve bundan sonraki sayfalarda aktaracağımız gibi üçüncü Haçlı ordusuna da uygulayacak ve onları da Anadolu üzerinde imha edecektir. Bu genel ve etkileyici karakteristik bir Türk savunma stratejisidir. Anadolu toprakları için, Haçlıların ilerleyişine göre düzenlenmişti. Demirkent, Nevers kontunun yenilgiye uğradıktan sonra Toros dağları üzerinden Ermenek (Germanikopolis)'e kaçmış olması da, onun Ereğli'ye doğru gitmediği konusundaki görüşü doğruladığı söyler. Bu görüşü şöyle destekler: *"…Zira üçüncü Haçlı ordusu, Ereğli yakınında hezimete uğrayınca, askerleri savaş alanında bırakıp Toros dağlarından kıyıya kaçan liderler Tarsus ve civarına ulaşmışlardı"*. Yani Nevers ordusu da Runciman'ın dediği gibi Ereğli yakınlarında hezimete uğramış olsaydı, Kontun Ermenek'e değil Tarsus civarlarına kaçmış olması gerekirdi. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.46-47 ve 75.dpnt.

Nevers kontu Guillaume, Ermenek(Germanikopolis)'e geldikten sonra buradaki Bizans'a bağlı Turcopollerle[677] para karşılığı kendini Antakya'ya götürmek üzere anlaştı ancak bu askerler onu yolda soydular[678]. Perişan halde Antakya'ya varan kontu Tancred[679] iyi bir şekilde karşıladı. Nevers kontı, Konya yakınlarındaki savaştan canını kurtaran ve Antakya'ya gelen Haçlıları bir araya topladıktan sonra, 1102 yılı ilkbaharında Kudüs'e gitmek üzere Antakya'dan ayrılmıştır[680].

Türk savunmasının ve Sultan Kılıç Arslan için Haçlılara karşı kazandığı ikinci zafer de, henüz mücadelenin sonunu getirmiş değildi. Çünkü o, bahsettiğimiz üzere Nevers kontu ve kuvvetleriyle savaştığı esnada-yani ikinci Haçlı ordusu ile-, Aquitanialı Fransızlar ile Bayernli Almanlardan oluşan üçüncü bir Haçlı ordusu Anadolu içlerine girmiş, Selçuklu topraklarında ilerliyordu. Türk savunması çok büyük bir mücadeleye sahne olmuştur. Birinci Haçlı Seferi'nin bir ordusuna karşı elinden gelenin herşeyi yapmasına rağmen onların Anadolu geçişlerini durduramayan Türkler, şimdi en az onlar kadar üç büyük ordunun ikisini Anadolu'ya dar etmiş, onları mahvederek gerisin geriye kaçmalarını sağlamış ve Haçlı kuvvetlerinin tamamına yakınını da imha etmiştir. Şimdi sırada son ve yine kuvvet olarak üçüncü büyük bir orduya karşı Anadolu savunması vardı.

1.3. 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Üçüncü Ordusu (Aquitania ve Bayern Birleşik Ordusu) ve Anadolu'da İlerleyişi

Türk kuvvetleri ve I. Kılıç Arslan için 1101 Yılı Haçlı Seferleri'ni sona erdiren darbe 1101 Yılı Üçüncü Ordusuna(Aquitania ve Bayern Birleşik Ordusu) karşı verilen son büyük savaş ile vurulmuştur. Aslında biz Türk savunmasının büyük

---

[677] Albertus'un Turcopol olarak kaydettiği bu askerler (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 625), daha önce de açıkladığımız gibi Bizans ordusunda ücretli asker olarka görev yapan Peçenekler olması muhtemeldir. Krş: Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, s.22; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.47 ve 77.dpnt.

[678] Nevers kontunun Antakya'ya doğru gidiş istikameti Germanikopolis'ten önce Kilikya sahilindeki Aziz Andreas (Albertus'ta St. Andrew'dir. Edgington bu kalenin nerede olduğunu belirleyemese de (bkz., *Historia Ierosolimitana,* VIII, s. 624 ve 56.dpnt- Demirkent belirlemiştir-) kalesine ve oradan da Antakya'ya doğru olmuştur. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.47 ve 78.dpnt

[679] Birinci Haçlı Seferi'nin en önemli ve tanınmış Haçlı liderlerinden ve komutanlarından olan ve Antakya Haçlı Prinkepsliğini kuran Bohemund'un Ağustos 1100'de Malatya'daki Ermeni Gabriel'in yardım isteğini karşılamak üzere yola çıktığı esnada Danişmendli beyi Gümüştekin'e esir düşmesinden sonra (Çalışmamızda bahis konusu olmuştu bkz., s.183 ve 600.dpnt), onun yeğeni olan Tancred dayısının yerini almış ve 1112 yılında ölümüne kadar Antakya'nın hâkimi olmuştur.

[680] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 625; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.47.

oranda başarılı olmasını, düzenli ve ciddi askeri disiplin ile ve tamamen karakteristik özelliklere sahip bir savaş ve savunma stratejisi uygulamalarına bağlamalıyız. Muhtemelen Türk kuvvetleri, Haçlılar için üç farklı alanda üç büyük mücadeleyi düşünerek bir savunma stratejisi ve savunma hattı kurmadılar. Ancak Türk savunması o kadar kuvvetli ve Anadolu'ya o kadar hakim bir savunmadır ki, arka arkaya Anadolu'ya giren bu kuvvetli orduların hepsinin bertaraf edilmesini ve Anadolu'nun Türk yurdu olduğunun kanıtlanmasını sağlamıştır.

Türk savunmasının 1101 yılı Haçlı savaşlarında karşılaşacağı üçüncü ve son ordunun hareketine baktığımızda ise; Aquitania dükü IX. Guillaume'un kumandasındaki Fransızlar yurtlarından Paskalya'dan önceki Büyük Perhiz'in ikinci haftasında, yani 12-19 Mart arasında yola çıkmışlardı[681]. Dük Guillaume'un yanında, Birinci Haçlı Seferi(1097)'ne katılmış fakat Antakya'nın zaptından sonra hac yeminini yerine getirmeden ülkesine dönmüş olan, Fransa kralınn kardeşi dük Hugue de Vermandois ile daha pek çok şövalye sefere katılmaktaydı. Aquitanialılar Kuzey İtalya ve Carinthia bölgesinden geçerken, Nisan ayının başında Bayern dükü IV. Welf atlı ve yaya birliklerden oluşan büyük bir ordu ile kendilerine katılmıştı. Bayern dükü Welf'in yanında ise, Salzburg başpiskoposu Thiemo ile Avusturya markgrafı III. Leopold'un annesi markiz Ida da bulunmaktaydı[682].

Bu ordunun ilerleyişini aktaran Albertus'a göre, birleşik Haçlı ordusu yola koyulup Macaristan'ı sakin bir şekilde geçtikten sonra Mayıs ayı başında Bizans İmparatorluğu arazisine girdi. Liderler her ne kadar İmparator Aleksios'un gönderdiği elçiler tarafından dostça karşılandılar ise de, Haçlılar İmparatorluk topraklarından geçerken disiplinin bozulmaması için ancak Peçenek ve Kuman refakat birliklerinin kontrolü altında yürüyüşe devam edebildiler. Fakat bu ordu Nevers ordusu gibi değildi. Muhtemelen komuta kontrol idaresinin güçsüzlüğü, bu

[681] Cate bu tarihi *"Chronica Prioratus de Casa Vicecomitis"* isimli Kroniğin içinde s.341'de yer aldığını söyler. Bkz., Cate, "The Crusade of 1101", s.360 ve 24.dpnt. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.48 ve 82.dpnt.

[682] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 625; Ekkehard of Aura, *Hierosolymita,* R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.28 vd.; Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis*-, İng. Çeviri, V, s.340; Ekkehardus ve Albertus üçüncü Haçlı ordusu için 160.000 sayısını verirken, Ordericus Vitalis Aquitania ordusunun oluşturan Fransızların 300.000 kişi olduğunu yazmıştır. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.48 ve 85.dpnt.

orduda disiplinden eser olmaması sonucunu doğurmuştu[683]. Bunlar Bulgaristan'ı geçerken Guz adındaki Türk asıllı kumandanın emrindeki İmparatorluk birlikleriyle çatışmaya girdiler hatta Guz'u yaradılar ve karşılıklı savaşa giriştilerse de iki taraf aynı gün savaşı bırakıp hızlıca aralarında yaşanan problemleri düzeltti. Hatta Guz onlara Edirne'ye girmeleri ve serbestçe yiyecek malzemeleri satın almaları için izin verdiği gibi onları İstanbul'a kadar götürecek refakat birlikleri de sağladığını Albertus'un kaydından anlamaktayız[684].

1101 yılının bu üçüncü ordusu haziran ayı başında İstanbul'a varmış ve liderleri Bizans İmparatoru Aleksios tarafından dostça karşılanmış, kıymetli hediyeler takdim edilmiş ancak vasallık yemini etmeleri istenmiştir[685]. Bu Haçlı ordusu beş hafta boyunca İstanbul etrafında konaklamış; Haçlılar yolculuk için alışveriş yaparken, liderler de hergün Aleksios ile görüşmüşlerdir[686]. Fakat Ekkehardus'un kaydına göre, İstanbul'daki bu uzun mola esnasında Haçlılar arasında bazı dedikodular yayılmıştı; Haçlılar kendilerinden önce Anadolu'ya girmiş olan Lombard ordusundan hiçbir haber alınamamış olmasından dolayı tedirgin olmuşlardır. Ordugâhta İmparatorun Lombardları Türk topraklarına yöneltmiş olduğu, şimdi de kendilerini Türklere teslim etmeye hazırlandığı söylentileri dolaşmaktaydı. Pek çok kişi bu yüzden paniğe kapılmıştı. Bir kısım atlarını satıp Kudüs'e giden gemilerde yer satın almaya başlamıştı. Fakat Bizans İmparatoru'nun onları denizde de mahvedebileceği söylenenice, gemilere binenlerin çoğu tekrar inip

[683] Bayern dükü Welf'in ordusunun gerisinde yürüyen bir grup Alman ile yolculuk yapmakta olan Ekkehardus, İmparatorun atlı askerlerinin daha önceki Haçlılara kızmış oldukları için, buna karşılık olarak şimdi kendilerine saldırdıklarından şikayet etmekle beraber, Aquitanialıları da "*sınırlanamayan ve ıslâh olmayan insanlar"* diye tarif etmektedir. Bu kayıttan da anlaşılabildiği gibi Fransızların disiplinsizliği göze çarpmaktadır. Bkz., Ekkehard of Aura, *Hierosolymita*, R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.29; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.48-49 ve 88.dpnt.

[684] Albertus karşılıklı yaşanan bu mücadeleyi ayrıntısı ile verir ve ayrıca "Guzh" dediği kumandanın Kuman güçlerini de kullandığını aktarır. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 627.

[685] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev.,VIII, s. 627.

[686] Urfalı Mateos, İmparator Aleksios'un özellikle Poiters kontu Guillaume'a (Aquitania dükü IX. Guillaume, aynı zamanda VII. Poiters kontudur) itibar ettiğini, buna karşı 20 yaşında genç bir adam olan kontun İmparator ile kibirli bir dille konuştuğunu ve ona, İmparator yerine "Eperkhos" (genelde İstanbul belediye başkanının taşıdığı unvan ya da Andreasyan'ın açıkladığı gibi "Eparche" yani kumandan veya vali demek) diye hitap ettiğini yazmıştır (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.217). Fakat Cate'in diğer bir çalışmasında (bkz., James Lea Cate, "A Gay Crusader", *Byzantion*, S.XVI (1942-43), s.504) Aquitania dükü IX. Guillaume'un doğum günü için 22 Ekim 1071 vermiş olması, Demirkent'e göre de onun İstanbul'da bulunduğu sırada 30 yaşında olması gerektiği görüşünü savunmasına sebep olmuştur. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.49 ve 92.dpnt.

yeniden kara yolculuğuna hazırlanmıştı. Ekkehardus'un kaydı, bu dedikoduların ordu içinde özellikle Almanlar arasında gerçekten büyük bir şaşkınlık ve huzursuzluk yaratmış olduğunu açıkça belli etmektedir[687]. Bizzat kendisi de tereddütte kalmıştı. Fakat sonunda büyükçe bir grup ile gemiye binmeye karar vermiş ve altı hafta süren deniz yolculuğundan sonra Yafa'da karaya çıkmıştı[688].

Aquitania-Bayern birleşik ordusu, yani 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin üçüncü ordusu Albertus'un kaydına göre İstanbul'da beş hafta kaldıktan sonra, kesin bir tarih vermeden, sadece *"hasat yaklaştığı sırada"*[689] ifadesini kullanarak-İmparatorun emir ve tavsiyesi ile yürüyüşe geçtiğini, İzmit üzerinden İznik'e geldiğini ve buradaki güzel çayırlarda iki gün konakladıktan sonra Konya yoluna girdiğini öğrenmekteyiz[690]. Urfalı Mateos ve Anonim Süryani Vekayinamesi'de, Albertus'un rivayetini destekleyip tamamlar nitelikte, İmparatorun dük Guillaume'un isteği üzerine yanına Anadolu'da kılavuzluk yapacak Bizanslı birlikler verildiğini kaydetmişlerdir[691]. Albertus'un ifadesinden anlaşıldığına göre, Birinci Haçlı Seferi'nin 1097 yılında takip ettiği yoldan ilerleyen bu Haçlı ordusu yolculuğun Bizans arazisi içinde kalan kısmını hiçbir güçlükle karşılaşmadan tamamlamış fakat Akşehir (Philomelion)[692] yakınında Selçuklu topraklarına girdikten sonra birden zorluklar başlamıştı. Haçlılar özellikle su ve yiyecek sıkıntısı çekmekteydiler. Bu Türklerin daha önceden de diğer iki orduya yaptıkları savunma stratejisinin bir

[687] Ekkehard of Aura, *Hierosolymita,* R.H.C., Occ., V., Paris 1895, s.30.
[688] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.50 ve 94.dpnt'a göre Ekkehardus 24 Eylül'de Yafa'da karaya çıkmıştır.
[689] Latince: "*Post hec, messis tempore imminente…*", İngilizce "…*the begining of harvest time*". Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 628-629.
[690] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 629.
[691] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.217; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.74, Türkçe çev. s.15.
[692] Akşehir (Philomelion) özellikle Birinci Haçlı Seferi'nin yıkıcı etkisinden sonra bir müddet Bizans'ın egemenliğinde kalacaktı. Ancak Türklerin Birinci Haçlı Seferi'nin yıkıcı etkisinden çabuk kurtularak 1097-1101 yılları arasında, Birinci Haçlı Seferi yüzünden kaybetniş oldukları bazı yerleri Bizans'tan tekrar geri almayı başardıkları görülür. Bunlardan biri de 1098 yılında tekrar ele geçen Akşehir (Philomelion)'dir. Ancak 1101 yılında Anadolu'dan geçmeye çalışan üç büyük Haçlı ordusundan Fransız ve Alman Haçlıların oluşturduğu üçüncü ordunun (Aquitania-Bayern birleşik ordusu) Türkiye Selçuklu sınırını geçtikten sonra yol boyunca karşılaştığı açlık ve susuzluk yüzünden Türkler'e çok kızdıkları ve intikam için Akşehir'i yaktıkları da dönemin kaynaklarında yer almaktadır. Buna rağman Akşehir Bizans'ın eline düşmemiştir. Bizans kaynaklarının aktardıklarını göre İmparator Aleksios ancak 1116 yılında tekrar Akşehir'i alabilmiştir. Detaylı bilgi için ayrıca bkz., Işın Demirkent, "XII. Yüzyılda Bizans'ın Ege Bölgesinden Güneye İnen Yolları Hakkında", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri*, 21 Mayıs 2001, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2002, s.2-3 vdd.

karşılığıydı. Türkler bu yol üzerinde de bütün kuyu, sarnıç ve kaynakları kullanılamaz hale getirdikleri gibi, yol boyunca uzanan bölgedeki olgun tahılı yakmışlar ve her türlü yiyecek madesini de beraberine alarak şehirleri boşaltıp geri çekilmişlerdir. Türk savunma hattı daha önceki gibi bu yol üzerinde de bu şekilde oluşmuştu. Albertus, böylece Türklerin açlık ve susuzluk yüzünden yiyecek ve su aramak üzere ordudan ayrılan gruplarla savaşmanın daha kolay olacağını hesapladıklarını söylemektedir. Anlatımının devamında o, Türklerin uyguladığı bu taktiğe çok öfkelenen Guillaume, Welf ve arkadaşlarının bunun üzerine yol boyunca Türklere ait bulunan Akşehir (Philomelion), İsmil (Salamia) ve bütün diğer şehirlere saldırarak, bunların hepsini tahrip ettikten sonra Ereğli (Reclei)'ye doğru yürüdüklerini kaydetmiştir[693].

1.3.1. Haçlıların Ereğli Olos (Avlos-Akgöl) Ovası'nda İlerleyişi ve İmha Edilmesi

Albertus'un yukarıda aktardığımız naklinden anlaşılan o ki, Sultan I Kılıç Arslan'ın ve Türk kuvvetlerinin üçüncü Haçlı ordusundan, ordu henüz Selçuklu topraklarına girmeden önce haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Albertus'un ifadesinden, I Kılıç Arslan'ın Haçlılar Selçuklu bölgesine girmeden önce bu ordunun yürüyüşünü zorlaştırmak için tedbirler almış bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Buna göre Haçlıları yürüyüşleri sırasında yıpratmak için, geçecekleri bölge önceden tahrip edilmiş ve şehirler boşaltılmıştı. Bilindiği gibi Anadolu üstündeki Haçlı kuvvetlerine karşı karakteristik bir savunma stratejisi olan bu hareketler, üçüncü orduya da uygulanmaktaydı. Başkent Konya dahil bütün şehirlerdeki halkın geri çekilmesinin nedeni ise, I Kılıç Arslan'ın bu orduya karşı derhal mücadeleye girişmek için zaman

---

[693] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., VIII, s. 629; Edgington Salamia'nın neresi olduğunu bulamamıştır.; Oysa Demirkent burasının "İsmil" olduğunu belirlemiştir. Demirkent Albertus'un, Akşehir (Philomelion)'in adını "Finimini" şeklinde kaydetmiş olduğunu, bu yer adını Konya'dan sonra İsmil (Salamia) ile birlikte söylediğini ifade eder. Bu durumu coğrafi bakımdan hatalı gören Demirkent'in açıklamasına göre: *"Philomelion(Akşehir), Konya'nın 226 km. kuzeybatısındadır. Salamia(İsmil) ise, Konya-Ereğli yolu üzerinde Konya'nın 50 km. güneydoğusunda tuzluk arazide bulunmaktadır. Urfalı Matoes'un 'Bizans kumandanları Frankları 15 gün susuz yerlerde dolaştırdılar. Buralarda kuru çölden ve kayalık dağlardan başka hiçbir şey görünmüyordu. Onların bulabildikleri su, kireçli su kadar beyaz ve tuzlu bir şeydi' şeklindeki kaydı da, Haçlıların Akşehir'den itibaren Konya, İsmil üzerinden Ereğli'ye doğru yürüdükleri, Türkler tarafından boşaltılmış bölgeye işaret etmektedir"* ifadeleri ile güzergah noktasında Albertus'un kaydını düzeltir. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.50 ve 97.dpnt; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.217.

ve imkanına sahip olamamasından kaynaklanmıştır. Bir savunma hattı ve savunma düzeninin oluşabilmesi için belirgin bir zamana ihtiyaç vardır ancak Türk kuvvetleri bu zamanı bundan önce Anadolu'ya girmiş olan birinci ve ikinci Haçlı ordularıyla mücadele etmekle meşgul etmişlerdi. I. Kılıç Arslan ve Türk kuvvetleri, o tarihlerde Ankara'dan Konya'ya inmiş olan Nevers ordusuyla savaşmak zorunda olup, bu yüzden de üçüncü Haçlı ordusunun ilerleyişini engellemek üzere herhangi bir askerî müdahalede bulunacak durumda değildi. O halde, bu Haçlı ordusunun yolu üzerindeki şehirleri boşaltmış olması, hem I. Kılıç Arslan'ın Haçlıların Anadolu'daki yürüyüş plânını önceden öğrenmiş bulunduğunu, hem de onun Haçlılar karşısında kendi küçük garnizonları ile dayanacak güçte olmayan şehirlerin halkının can güvenliğini korumayı hedeflemiş olduğu kabul gören görüştür[694].

Albertus'un yine aktardığı üzere, ikinci Haçlı ordusunu(Nevers Ordusu) yendikten sonra Kılıç Arslan kumandasındaki Türk birlikleri üçüncü Haçlı ordusu(Aquitania-Bayern) ile herhangi bir çatışmaya girmeden Ereğli'ye doğru geri çekilmişlerdi[695]. Bizim 1101 Yılı Haçlı Seferleri esnasında sürekli vurguladığımız Türk savunmasının nasıl bir yapıya sahip olduğunu Demirkent'de açıklamaktadır. Batılı tarihçilerin görüşlerini tenkit ve tahlil eden Demirkent'e göre: *"Türklerin bu şekilde geri çekilişi, Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılara karşı uygulamakta olduğu savunma stratejisine uygun düşmektedir. Çünkü onun, sayısal üstünlüğe sahip henüz yeterince yıpranmamış bu ordu ile hemen savaşa tutuşması beklenemezdi. Aynı zamanda Ağustos ayı içinde iki Haçlı ordusu ile ayrı ayrı savaşmış olan Türk kuvvetlerinin de, bir nefes alma süresine ihtiyacı vardı. Herhalde I. Kılıç Arslan başarıya ulaşabilmek için, ilk iki Haçlı ordusuna, özellikle birincisine uyguladığı şekilde üçüncü Haçlı ordusunun önü sıra geri çekilerek, bundan sonra uygun gördüğü bir yerde kesin savaşa girişmenin gereğine inanmış olmalıdır. Ayrıca onun Ereğli'ye doğru çekilmesinin bir diğer sebebi de, ancak bütün Türk kuvvetlerinin*

[694] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.51; Görüldüğü üzere Kılıç Arslan savunma planlarını yaparken kendi halkının can güvenliğini de temele alarak bir sistem kurmuştur. Bu ordularının yaya kısımlarını ölüme terk eden Haçlılar karşısında, kendi halkını düşünen Türk Sultanının belki de en büyük farklarından biridir.

[695] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s. 629.

birleşmesini sağladıktan sonra bu büyük Haçlı ordusuyla savaşabilmenin mümkün olacağını düşünmüş olmasından dolayıdır."[696] Türk savunmasının yapısı budur.

Demirkent'in Türk savunmasının geri çekilmesinin ikinci nedeni olan Türk kuvvetlerinin birleşme sağladıktan sonra bu büyük Haçlı ordusu ile savaşabilmesi durumuna bizde katılmaktayız. Şöyle ki; Albertus, Ereğli yakınında yapılan savaşta Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in yanı sıra Harran emîri Karaca ile Agymith gibi Türk beylerinin de bulunduğunu yazmaktadır[697]. Halbuki daha önceki anlatımında Albertus, Lombardlara karşı kazanılan zaferden 8 gün sonra, henüz Konya'ya ulaşmadan Nevers ordusuna yetişen Türk birliklerinin başında sadece I. Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in yanında bütün Türk ordusu yoktu. Onun bu ifadesine dayanarak Türk ordusunun bir kısmının, I. Kılıç Arslan ve Gümüştekin'in birliklerinin arkasından güneye indiğini düşünmekteyiz. O halde, Sultan I. Kılıç Arslan'ın üçüncü Haçlı ordusu ile savaşa girmeden önce, arkadan gelmekte olan Türk birliklerini beklemiş ve beki de bunlarla Ereğli yakınında buluşmuş olması ihtimali mümkündür.

Ayrıca Albertus, ilk iki Haçlı ordusuna karşı çıkan Türk ordusu için kullanmadığı *"muazzam büyüklükte"* sıfatını, Ereğli savaşına katılan Türk ordusu için kullanmıştır[698]. Albertus'un kaydına uygun şekilde Urfalı Mateos da, Ereğli savaşında-adı ilk defa geçen- Türk beyi Agymith'in de bulunduğunu yazmış olması, bu savaşa katılmak üzere sadece Lombardlara karşı savaştıktan sonra güneye inen Türk birliklerinin değil, bu birliklere ek başka bölgelerdeki Türk beylerinin de kuvvetleriyle Sultan I. Kılıç Arslan'ın yanına gelmiş bulunduğunu düşündürüyor[699]. O halde, kaynakların ifadelerine dayanarak ortaya çıkan sonuca göre, Türk ordusunun tamamı Ereğli civarında toplanmış olmalıdır.

Aquitanialılar ve Bayernlilerden oluşan üçüncü Haçlı ordusu ise, bu arada yürüyüşüne devam ederek nihayet Eylül ayı başında Ereğli yakınına gelmişti. Burası,

---

[696] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.51-52.

[697] Albertus'un "Caratyx" olarak düştüğü Türk beyi büyük ihtimal Harran emîri Karaca olabilir. Ancak ilk defa bu savaşta adı Agymith (Agimit, Agunich) olarak geçen (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s. 629) Türk beyinin kimliğini Demirkent hocamız gibi biz de belirleyemedik. Fonetik olarak Ahmet gibi bir isme denk düşse de böyle bir Türk beyinin çevrede olduğuna dair herhangi bir kanıtımız yoktur. Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.52 ve 99.dpnt.

[698] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s. 629.

[699] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.218.

üçüncü Haçlı ordusunun Sultan I. Kılıç Arslan kumandasındaki Türkler tarafından kuşatılıp imha edildiği yer oldu. Ereğli'nin batısında, içinden Ereğli suyunun aktığı Olos veya Avlos (Akgöl) denilen kısmen bataklık olan bu düzlüğün adı, sadece Urfalı Mateos tarafından savaşın meydana geldiği yer(Olos Ovası) olarak kaydedilmiştir[700].

Albertus da, yer adı vermeden, savaşın bir su kenarında ve bataklık arazide yapıldığını söyler; O, Haçlıların uzun süredir büyük bir özenle hasretini çektikleri ve herkesin içmesine yetecek kadar suyu bol olan bir ırmak kenarına ulaştıklarını, fakat suyun karşı kıyısında pusu kurmuş olan Kılıç Arslan, Gümüştekin ve Türk beyleri Karaca ile Agymith kumandasındaki muazzam Türk birliklerinin birdenbire ortaya çıkarak, böyle bir şey beklemeden suya yaklaşmakta olan Haçlıları, atları ve davarları ok yağmuruna tutarak su kenarından uzaklaşmaya zorladıklarını ve uzun yolculuktan yorgun düşmüş, susuzluktan tükenmiş olan Haçlıların bu şiddetli hücuma dayanacak gücü bulunmadıklarını, saatlerce süren korkunç ve kanlı bir savaştan sonra Haçlıları çoğunun ırmak yatağından kaçmaya ve bataklık arazindeki çalılar arasında saklanmaya çalıştıklarını, fakat Türkler tarafından hepsinin oklarla vurulup öldürüldüğünü, sadece dağlara doğru kaçan az sayıdaki insanın canını kurtarabildiğini yazmaktadır[701].

Urfalı Mateos'un Ereğli Savaşı hakkındaki aktarımı ise, hem Albertus'un aktardıklarını desteklerken hem de yeni bilgiler vererek bu savaşın detaylarını kavramaya yardımcı olup, konuya açıklık getirir. Urfalı Mateos, Albertus'un eserinde bahsedilmemiş bir çok bilgi veriri; Örneğin o, bize, savaşın yaşandığı yerin adını(Olos Ovası), Haçlıların yanında bulunan Bizans refakat birliğinin kumandanının-Demirkent'in dediği gibi herhalde mücadelenin kaybedildiğini anlayarak-savaşı bırakıp kaçtığını, savaşın içinde olmayıp mücadeleyi bir tepeden seyreden Aquitania dükü Guillaume'un askerlerinin yok edilmesine üzülüp ağladığını, fakat Türklerin hücumu daha şiddetlenip kendisinin bulunduğu tepe

[700] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.218.
[701] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev.,VIII, s. 629; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.52-53.

kuşatıldığında, onun 400 kişilik atlı kuvvetiyle birlikte kaçıp gittiğini ve sayısı 300.000'i bulan Haçlı ordusunun tamamına yakının imha olduğunu aktarmaktadır[702].

Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin kısa kaydı ise[703], Albertus ve Urfalı Mateos'a herhangi bir katkıda bulunmaktan ziyade onların kayıtlarını destekler. Fulcherius Carnotensis ise bu sefere katılan bazı şövalyelerin adlarını söylemesi, Ereğli yakınındaki savaşta yaralanıp Tarsus'da ölen dük Hugue de Vermandois hakkında verdiği bilgi bu olaya birer katkı niteliğindedir[704].

Bu muharebeyle ilgili kaynakların verdiği bütün bilgiler değerlendirildiğinde, Sultan I. Kılıç Arslan kumandasındaki Türk ordusunun Aquitanialı Fransızlar ve Bayernli Almanlardan oluşan üçüncü Haçlı ordusunu Ereğli suyu yanında pusuya düşürdükten sonra tamamıyla imha etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu zafer, Türk savunma stratejisinin ve Türk kuvvetlerinin savunma anlayışı yapısından kaynaklanmıştır. Bu arada Albertus ve Urfalı Mateos'un aktarımlarına dayanarak, bu savaşta-kadın ve erkek- pek çok kişinin Türkler tarafından esir alındığını ve ancak az sayıda insanın savaş alanından kaçıp canını kurtarabildiğini de belirtmek gerekir[705]. İşin ilginç yanı, 1101 yılındaki ilk iki Haçlı ordusunun uğradıkları yenilgilerden sonra olduğu gibi, adamlarını savaş alanında kaderleriye başbaşa bırakan bu Haçlı liderlerinin de hemen tamamının kurtulmuş olmasıdır: Örneğin Albertus, Auvergne piskoposu Guillaume'un adamlarıyla birlikte dağın eteğinde Ereğli suyunun çıktığı yere doğru kaçtığını ve bunların ancak atlarını bırakarak ve üzerlerindeki herşeyi çıkarıp atarak kaçtıklarını söyler. Bayern dükü Welf de aynı şekilde zırhını, silahlarını fırlatıp atmış ve dağlara kaçarak Türklerin elinden canını zorlukla kurtarabilmişti. Fakat Albertus, dağdan çok uzakta-savaş alanında- kalmış binlerce Alman, Fransız ve Gaskontalının bu sırada ölmekte olduğunu da, şüphesiz efendileri tarafından orada terkedilmiş Hristiyanlar için duyuduğu acıyı dile getirmek amacıyla belirtmiş olmalıdır[706].

---

[702] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.218 vd.
[703] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.74 vd., Türkçe çev. s.15.
[704] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.166-167, *a.g.e.,* Türkçe çev. II, s.148.
[705] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s. 629; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.218 vd.
[706] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., VIII, s. 631.

Yaşanan bunca mücadele ve muharebenin sonucunda, 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin orduları değil, ancak liderleri Antakya'da toplanabilmeyi başarmıştır[707]. Seferin artık askerî yönden hiçbir önemi kalmadığı bir ortam içerisinde, Haçlı liderleri kış aylarını Antakya'da geçirdikten sonra, her ne kadar ellerindeki kuvvetle 1102 ilkbaharında Kudüs'e doğru yola koyuldularsa da, I. Baudouin'in krallığın güçlendirmek için Avrupa'dan beklenen insan gücünü sağlayacak yardım ümidini kaybetmişlerdir. Tam tersine, bu kılıç artığı Haçlı grubu Kudüs'e girebilmek için Beyrut yakınlarındaki Müslüman arazisinde bulunan Nehrülkelb(Köpek Irmağı) geçidini aşmak üzere kral Baudouin'den yardım istemiş ve ancak, kendilerini 18 günden beri burada bekleyen kral Baudouin'in yardımı sayesinde bu geçidi geçebilmişlerdi[708]. Bu olay, kendilerinden yardım umulan 1101 Yılı Haçlı Ordularından geriye kalan Haçlı grubunun ne kadar aciz bir duruma düşmüş bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir[709].

1.4. 1101 Yılı Haçlı Seferlerine Karşı Türk Savunmasının Önemi ve Anadolu'ya Etkileri

Türk savunması ve Türk kuvvetlerinin 1101 Yılı Haçlı Ordularına karşı Anadolu'da giriştikleri önemli ve zorlu mücadele, Ereğli yakınında yapılan savaşın kesin zaferi ile tamamlanmış oldu. Kazanılan bu başarı, Türk milletinin Anadolu'daki varlığı ve geleceği bakımından bir dönüm noktası olma özelliğine sahiptir. Bu, Türk savunmasının çok büyük ve kararlılık ile uyguladığı büyük bir savunma stratejisi ve planının karşılığıdır. Çünkü dört yıl önce, 1097'de Birinci Haçlı Seferi sonunda Ege ve Marmara bölgelerinde ki topraklarını kaybederek Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan I. Kılıç Arslan, dört yıldan beri Haçlıların ülkesine ve topraklarına verdiği zararları onarmaya ve devletini yeniden düzene sokup siyasî gücünü kuvvetlendirmeye çalışmaktaydı. Fakat yeni bir Haçlı darbesi, bu kalkınma ve güçlenme gayretlerini kırabilir, hatta Türkleri Orta Anadolu'dan bile uzaklaşmaya zorlayabilir ve düzeltilmesi mümkün olmayan imkansız bir dağılmaya

---

[707] Cate, Antakya'da toplanan bütün Haçlı liderleri için *"Bunlar, Kentucky valisinin ordusu gibiydiler-hepsi subay ve general, ama askerleri yoktu"* benzetmesini yapmıştır. Bkz., Cate, "A Gay Crusader", s.519; Krş: Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.55 ve 116.dpnt.

[708] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s. 167, *a.g.e.,* Türkçe çev. II, s.148-149.

[709] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.55.

sebep olabilirdi. Bu açıdan Sultan I. Kılıç Arslan ile Danişmendli Gümüştekin ve bir çok Türk beyi, birlik ve beraberlik bilinci içinde, kendilerinden sayıca çok üstün üç Haçlı ordusuna karşı arka arkaya kazandıkları 1101 yılındaki bu zaferlerle, Türklerin Anadolu'dan sökülüp atılamayacağını kanıtlamış oldular. Bu zaferlerden sonra İstanbul'dan Suriye ve Filistin'e doğru Anadolu'nun kuzeybatısından güneydoğusuna inen bütün yollar, gerek Bizans gerekse Batı dünyasının Haçlı orduları için kesinlikle kapanmıştı. Başka bir deyişle, Bizans'ın elinde bulunan arazi dışında Anadolu toprakları artık Haçlı saldırısı tehdidinden kurtulmuştu. Ayrıca Haçlıların Türkler karşısında uğradığı bu yenilgi, Bizans ile Batı Hristiyanları arasında zaten var olan karşılıklı güvensizlik duygularını ve nefreti arttırdığı gibi, yenilginin suçunu İmparator Aleksios'a yüklemek isteyen Batı dünyasını Bizans'a karşı daha fazla öfkeyle doldurdu ve Bizans'ın da Birinci Haçlı Seferi(1097-1099) sonrasında olduğu gibi, Anadolu'da yeniden toprak ele geçirme emellerini imkansız kıldı[710].

1101 yılındaki Türk savunmasının başarısı Anadolu'dan başka, Suriye bölgesindeki Türk-İslâm dünyası bakımından da önem taşımaktadır. Çünkü sayıları yüzbinlerle ifade edilen bu ordular hedeflerine varmış olsalardı, Doğu'da sayıca çok büyük üstünlüğe ulaşacak olan Haçlılar herhalde kıyı şeridiyle yetinmeyip Suriye'nin iç kısımlarına yayılmak, belki de Haleb ve Dimaşk'ı ele geçirmek fırsatını yakalayacaklardı. Fakat bu muazzam orduların Anadolu'da Türk kuvvetleri tarafından yok edilişi, Suriye'deki Türk ve Müslümanları da Haçlılardan gelecek çok daha yıkıcı tehlikelerden korumuş oldu.

Türk savunma sanatının ve inceliklerinin en ince detayına kadar uygulandığı bu savaşlar sonucunda; 1101 yılı Haçlı yenilgisi,doğuda yeni kurulmuş olan Kudüs, Antakya ve Urfa Haçlı devletlerini, Avrupa'dan gelmesini sabırsızlıkla bekledikleri çok gerekli insan gücü yardımından mahrum bıraktı. Bu, Haçlı devletleri bundan sonra Anadolu üzerinden gelecek Haçlı ordularının kendilerine sağlayacağı yardım yerine, genelde İtalyan şehir devletlerinin gemileriyle Doğu'ya ulaştırılacak insan desteği ile yetinmek zorunda kalacaklardı.

[710] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.55-56.

Böylece Demirkent'in de vurguladığı gibi; 1101 yılında Haçlı ordularının Anadolu'da uğradığı yenilgi, 1147'de ve 1190'da yapılacak Haçlı Seferlerinin de ortak kaderi ve Türkler karşısındaki başarısızlığının bir başlangıç noktası olmuş, buna ek olarak Merzifon, Konya ve Ereğli zaferleri ile toprak bütünlüğü korunmuş olan Türk Anadolu, İslâm dünyasının Suriye ve Filistin bölgelerinde daha uzun süre uğraştıracak Haçlı saldırılarından bu dönemin hemen başında kurtulabilmesine olanak sağlamıştır[711]. Bunun en büyük sebebine gelecek olursak Türk savunma stratejisi ve Türk kuvvetlerinin Anadolu'yu artık kendi yurtları gibi görmesinin vermiş olduğu maneviyat duygusundan kaynaklanmaktadır. Şüphesiz üç büyük orduyu arka arkaya Anadolu'da imha eden güç, Türklerin kendi vatanlarını korumak için kalplerinde bugün bile var olan hissiyat ve sonsuz duygulardan kaynaklanmaktaydı. Bu duyguya ek Türklerin karakteristik savaş stratejilerini, Anadolu'yu savunmaya göre uyarlamaları, gözden kaçmaması gereken bir diğer önemli nokta olarak 1101 Yılı Haçlı Seferleri'ne damgasını vurmuştur.

2. HARRAN (BELİH IRMAĞI) SAVAŞI (MAYIS 1104)

Haçlılar, Birinci Haçlı Seferi esnasında Anadolu'dan geçerek, Suriye ve Filistin topraklarına kadar ilerlemişlerdi. Böyle bir ordu ile daha önce savaşmamış ve Haçlıların oluşturacağı tehlikenin farkında olmamış, Müslümanların eksikliklerinin de bu ilerlemede katkısı olmuştur. Türk-İslam devletlerindeki taht kavgaları ile oluşan otorite boşluğu ve Anadolu'nun Türkleşme sürecinin devam ediyor olması, Haçlılara karşı ilk seferde sağlam ve sistemli bir savunma kurulamamasına neden olmuştur. Ancak Birinci Haçlı Seferi'nin olumsuz etkilerini atlatır atlatmaz, 1101 Yılı Haçlı Seferleri'ne karşı çok güçlü bir savunma hattı kurarak üç büyük savaş ve düzenli savunmayla Haçlılara karşı başarılı sonuçları almışlardır. Haçlıların

[711] Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s.56; Çalışmamızın bu kısmı için merhume Işın Demirkent hocamızın makalesinden çok fazla istifade ettik. Zihnimizi açtı, bize kaynaklara yönelik güçlü bir altyapı verip konun detaylarına hakim olabilmemizi sağladı. Böylece Türk savunmasının bu en önemli meselelerinden birini hakkıyla anlatabilme şansına sahip olduk. Bu vesile ile merhume hocamıza ayrıca teşekkürü borç biliyoruz.

"yenilmezlik" hikayesine indirilmiş çok güçlü ve ağır bir darbe olan savaşların en önemlilerinden biri de Harran (Belih Irmağı) Savaşıdır[712].

İslâm dünyasında devam eden iç huzursuzluklar ve karışıklıklar Urfa Haçlı Kontu Baudouin du Bourg'a kendi sınırlarını genişletmek ve Müslüman ülkelerine birbiri arkasına saldırılar yapma imkanını vermişti[713]. Baudouin du Bourg, herhalde, Anadolu'daki Türk-İslam devletleri ile Suriye bölgesinin irtibatını keserek, Haçlı siyasetini destekleyi ayrıca kendinin tâbi olduğu Kudüs Kralığının Filistin ve Suriye'de büyük kuvvetlerle sıkıştırılmasını önlemeyi planlıyordu. Bu sebeple, iki Müslüman bölgeyi birleştiren yol üzerinde bulunan ve çok müstahkem bir mevki olup Urfa bölgesinin Bizans hakimiyetinde bulunduğu devrede (1032-1094) bile Müslümanların elinden çıkmamış bulunan Harran şehrini ve kalesini ele geçirmeyi hedef olarak alması belirlemiştir. Çünkü ancak bu suretle Haçlılar için en büyük tehlikeyi teşkil eden Musul-Haleb bağlantısını kesmesi mümkün olabilirdi. Onun bu isteği ve bu amacı gerçekleştirmek için yaptığı teşebbüs, Haçlıların daha doğuya doğru ilerlemek ümitlerine en kesin darbeyi vuran ve Haçlı-Müslüman ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturan Harran yakınındaki büyük Harran bozgunu ile sonuçlanacaktır[714].

Harran Savaşı'nın öncesi hakkında bilgi veren kaynakları iki grup içinde ele almak gerekir. Urfalı Mateos ve Anonim Süryani Vekayinâmesi ile İbnü'l-Esîr saldırının Haçlılar tarafından başlatıldığını söylerler. Ancak Haçlı kaynağı Albertus Aquensis ve olayın gerçekleştiği döneme en yakın zamanda eserini yazmış olan İbnü'l-Kalânisî, Haçlıları Müslümanların hücumuna karşı savunma durumunda kaldıklarını zikretmişlerdir[715].

---

[712] Savaş Harran bölgesinde yaşandığı için bu ad ile anılsa da son büyük karşılıklı manevranın olduğu yerin Belih Irmağı civarı olması, bazı tarihçiler tarafından da Belih Irmağı Savaşı olarak ta adlandırılmasına sebep olmuştur. Bu savaşı ele alan çalışma da, Batılı bakış açısı ile yazılmıştır. Bu sebeple eksik ve hatalıdır. Bkz.,Christer Jörgensen, "Harran 1104", *Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri Selçuklular, Eyyubîler, Osmanlılara Karşı 1097-1444*, C.V, Türkçe çev., s.58-65.

[713] Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın 1092 yılındaki ölümünden sonra oğulları arasında çıkmış olan taht kavgaları hala sürüp gitmekteydi. Haçlıların Birinci Seferi'nin de başarıya ulaşmasında da bu karışık durumun büyük etkisi olmuştur. Krş: İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Yay., İstanbul 2014, s.195 vd.; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s.225 vd.; Merçil, "Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu", s.83-89.

[714] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.82.

[715] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.82 ve 329.dpnt

Urfalı Mateos, 553 Ermeni yılında (23 Şubat 1104-21 Şubat 1105) Urfa kontu Baudouin ile Joscelin'in Harran üzerine yürüdüklerini ve Antakya'ya haber gönderip Bohemund ve Tancred'i yardıma çağırdıklarını, bütün Ermeni savaşçılarını da yanlarına aldıkları için muazzam bir ordu meydana getirdiklerini anlatır[716]. *Anonin Süryani Vekayinâmesi* ise daha da ileri giderek, 1104 yılında Haçlıların büyük ordular halinde Urfa'da birleştiklerini, daha ellerine geçmemiş Türk ve Müslüman şehirlerini aralarında paylaşmak isterken anlaşmazlığa düştüklerini, Urfa'da epeyce kaldıktan sonra Harran'a[717] doğru yürüyüşe geçerken, Haçlıların başarılı olacaklarını zanneden yerli halkın da Müslüman esirlerden ve belki de ganimetten pay elde etmek amacıyla büyük kitlerler halinde Haçlı ordularına katıldıklarını kaydetmiştir[718].

Fikir ayrılıklarına düşen Müslüman kumandanlarının birbiri ile çarpışmaları, gibi sebeplerle Haçlıların ele geçirdikleri İslâm ülkelerinde kuvvetlenmiş olduklarını kaydeden *İbnü'l-Esîr*, Harran'ın bu sırada Melikşah'ın Memlûklerinden Karaca adında bir emirin elinde bulunduğunu, bu kişinin Muhammed el-İsfahânî adında bir kimseyi yerine vekil bıraktığını, Muhammed'in Karaca'ya karşı ayaklandığını, halkın da onu desteklediğini, fakat Muhammed'in Harran'da hâkim olduktan sonra Karaca'nın adamlarından Cavlı adındaki Türk'ün, Muhammed'i öldürdüğünü(bu sebeple hüküm süren karışıklıktan faydalanarak) Haçlıların Harran üzerine yürüyüp şehri kuşattıklarını aktarmaktadır[719].

Bu ilk grup kaynaklar, Haçlıların Harran üzerine saldırdıklarını söylemektedir. Buna karşı ikinci grubu oluşturan kaynaklardan Albertus Aquensis, özellikle anlatımının başlarında çok karışık ve tutarsız bilgiler vermesi ve aktardığı kısmında muhtemelen bir yıl sonra gerçekleşen Çökürmüş'ün Urfa üzerine yürüyüşünü Harran savaşı ile karıştırmış gibi görünmesine rağmen Harran Savaşının bir Türk saldırısının sonucu olduğunu belirtmektedir. Albertus'un aktarımına baktığımızda ise; büyük bir Türk lideri olan Çökürmüş'ün 60.000 Türkten oluşan bir ordu ile Urfa'yu kuşatmak üzere sefere çıktığını, Urfa kontu Baudouin'in bunu haber

[716] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.223.
[717] Kaynakta Nisibi (Nusaybin) olarak geçer ancak seferin Harran'a doğru yapıldığı kesin olarak bilindiğine göre eserde yanlışlık yapıldığı anlaşılmaktadır. Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.78, Türkçe çev. s.19.
[718] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.78, Türkçe çev. s.19.
[719] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304 Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.83.

alınca dehşete düştüğünü, hizmetinde bulunan bütün şövalyelerini topladıktan sonra şehirden çıktığını, haberciler göndererek Bohemund ve Tancred'den yardım ricasında bulunduğunu kaydeder. Albertus Aquensis bundan sonra Bohemund ve Tancred'in takriben 3.000 atlı ve 7.000 yayadan oluşan bir ordu toplayarak kont Baudouin du Bourg'un kendilerini beklediği Harran tarafına sefer düzenlediklerini bildirir[720]. Diğer Haçlı kaynakları da savaşın başlangıç aşaması için Albertus Aquensis'in aktarımına katılırlar. Bu kaynaklar da ilk savaş hareketinin Türkler tarafından yapılmış olduğunu kaydetmişlerdir[721].

*İbnü'l-Kalânisî'*nin naklettiklerine baktığımızda ise o, *"Gelen habere göre emirler Sükmân b. Artuk ve Sâhib-i Musul Çökürmüş Frenklere, Allah'ın düşmanlarına karşı cihat amacıyla aralarında bir anlaşma yaparak güçlerini birleştirdiler. Neleri varsa onlara karşı savaş için adayacaklardı. Şaban (Mayıs) ayının başında Re'sü'l-'Ayn'da[722] ordugâh kurdular. Bunun üzerine Bohemund ve Tancred Antakya'dan orduları eşliğinde Rûha(Urfa)'ya, bu iki emîre karşı yardım etmek üzere yola çıktılar"* demektedir[723].

Harran savaşına bir Türk saldırısının sebep olduğunu savunan ikinci grup kaynakların bu görüşünün yanlış olduğu Işın Demirkent tarafından da ifade edilmiştir. Bu iddayı destekler görünen kaynaklar, biraz sonra savaşın gelişimesi ifade edilirken de anlatacağımız da görüleceği gibi, temelde olaylara pek hakim değillerdir. Savaşın Urfa surları önünde gerçekleşmemiş olması da bunu göstermektedir. Demirkent'in ifade ettiği gibi: *"Eğer Türkler, Albertus'un ifadesine uygun olarak, daha önceden büyük kuvvetlerle Urfa'ya taarruz etmiş olsalardı, Baudouin'in onları burada karşılaması, Bohemund ve Tancred'in de yardım için*

---

[720] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., IX, s.689-69; Nicholson'a göre Harran bölgesine doğru yapılan bu seferin genel bir bölgesel ele geçirme planı dahilinde olmadığı, Müslüman tehlikesinin büyümesine yönelik atılan bir adım olduğu savunulmuştur. Bkz., Robert Lawrence Nicholson, *Tancred: A Study of His Career and Work*. AMS Press, New York 1978, s.138-142; Ancak Runciman, Harran'ın Haçlılar tarafından bir savaş hedefi olarak görülmesinin kuşku götürmez bir gerçek olduğunu savunur. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.34 ve 19.dpnt.

[721] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.*, İngilizce çev., s.177-178, *a.g.e.,* Türkçe çev. II, s.160; Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana,* R.H.C. Occ., III, s.710; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.84 ve 339.dpnt

[722] Günümüzde Urfa'ya bağlı Ceylanpınar ilçesi. Suriye ile sınırı olan bu ilçenin karşısında, Suriye topraklarındaki yerleşim hala aynı adla (Ra's al 'Ayn) anılmaktadır.

[723] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.143, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.14.

Urfa'ya gelmeleri icab ederdi. Albertus, dehşete düşen Baudouin'in surları korumak üzere bütün kuvvetini topladıktan sonra, zaten Türklerin hâkim bulundukları Harran bölgesine gittiğini söylemekle büyük bir mantıksızlığa düşmektedir. Onun bu olaya Türklerin harekete geçmesinin sebep olduğunu belirtmeye çalışması, kanaatimizce, Haçlıların büyük çapta hazırlık yaptıktan sonra bozguna uğramıı olmalarını peçelemek gayretine bağlıdır"[724]. Bu durumun daha önce kaybedilen savaşların üstünü örtmek üzere kullanılan bir düzen olduğunu bilmekteyiz. Doğal olarak Haçlıların Türk savunması karşısında bu müthiş mağlubiyeti-ki Türk tarafına iki büyük lider esir düşecektir-Haçlı tarihçileri tarafından üstü örtülmeye çalışılan bir durum olmayı hak etmiştir.

İslam dünyasında bu tarihlerde meydana gelmiş olan acı ve sıkıntılı olaylardan ve Harran'da hakimiyetin kısa zamanda üç el değiştirmiş olmasından bahseden *İbnü'l-Esîr*'in verdiği bilgiye üstünlük tanımak bizce doğru bir yaklaşımdır. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin Haçlıların şımarık ve mağrur davranışlarından, Musul, Meyyafarikin ve Âmid gibi şehirleri elde etme hayallarinden bahsetmesi[725] de *İbnü'l-Esîr*'in görüşünü desteklemektedir. *Urfalı Mateos* çok sayıda Ermeni askerinin[726], *Anonim Süryani Vekayinâmesi* ise, ganimet ve esir elde etmek amacıyla çok sayıda Urfalının bu sefere katıldıklarını kaydetmeleri[727] de saldırıyı önce Haçlıların başlattığını ortaya koyan delillerdendir[728].

Nihayet: bu bilgiler bir araya toplandığında Harran Savaşı'nın sebebi ve savaş öncesi durum hakkındı şu çıkarımı yapmak doğrudur. 1104 yılı içinde Urfa Kontu Baudouin du Bourg, İslâm dünyasındaki karışıklıklar ve taht kavgalarından yararlanmayı istemiş, Danişmendlilerin esaretinden yeni kurtulmuş olan Antakya Prinkepsi Bohemund'un da yardımı ile, El-Cezire içinde yeni bölgeler elde etmek ve kendi siyasî durumunu da güçlendirmek için bir karar almıştı. Bohemund, hem Danişmendli esaretinden kurtulması için çaba göstermiş olan Baudouin du

[724] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.85.
[725] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.78, Türkçe çev. s.19.
[726] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.223.
[727] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79, Türkçe çev. s.20.
[728] Demirkent hocamızın, saldırıyı ilk başlatanın Haçlılar olduğu ile ilgili sağlam dayanağı bizce şüphe götürmeksizin isabetli olduğu için bizim de görüşümüz bu yöndedir. Krş; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.85.

Bourg'a[729] minnet borcunu ödemek, hem de vermiş olduğu büyük fidye-i necatın (kurtuluş akçası) acısını çıkarmak amacıyla bu sefere büyük bir istekle katılmıştır. İki Haçlı prinkepsliği ve kontluğunun orduları, anlaşıldığı gibi, Urfa'da veya civarında birleşerek beraber bir düzen halinde Harran üzerine yürümüşlerdir[730].

2.1. Haçlıların Harran'ı Kuşatması

Haçlıların Harran'ı kuşatması büyük savaşın ilk adımı olarak görünmektedir. Türklerin, Haçlı ilerleyişi karşısındaki tavrını gerçekçi ve doğru olarak *İbnü'l-Esîr*'in kaydettiğini söyleyebiliriz. Onun naklettiğine göre, *"Müinüddevle Sökmen ve Şemsüddevle Çökürmüş'ün birbirlerine haber göndererek aralarındaki anlaşmazlığı sonlandırıp[731] Harran meselesini halletmek üzere işbirliğine davet ettiler. İkisi de bu daveti kabul edip birbirlerinin yanlarına hareket ettiler ve Habur ırmağı kenarında birleşip anlaşmışlardır"[732]* İbnü'l-Esîr, Sökmen'in kuvvetinin 7.000 Türkmen süvarisinden, Çökürmüş'in birliğinin ise Türk, Arap ve Kürt karışık 3.000 süvariden meydana geldiğini bildirmektedir. *İbnü'l-Kalânisî'*nin Sökmen ve Çökürmüş'ün kuvvetlerinin Ra's al-Ayn'da karargâh kurduklarından bahsetmesi[733], Müslüman kuvvetlerinin yürüyüş istikameti ve toplanma yeri bakımından İbnü'l-Esîr ile uygunluk göstermektedir. Ancak o, bu gelişmeden sonra büyük bir hataya düşerek Türklerin Urfa'yı kuşattığını söylemiştir[734].

Haçlıların ilk hedeflerinin Harran olduğu konusunda, *İbnü'l-Kalânisî* dışında, bütün kaynaklar ittifak halindedirler. Bunların naklettikleri bilgilerden, Haçlıların büyük ve muazzam bir ordu halinde Harran üzerine yürüdükleri anlaşılmaktadır[735].

---

[729] Çalışmamızın s.183-184 ve 600.dpnt kısmında detaylıca konuya değinmiştik.
[730] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.85-86.
[731] Sökmen, Çökürmüş tarafından öldürülen yeğeninin intikamını almak istiyor ve birbirleri ile bir savaş hazırlığı yapmakta iken Haçlıların hareketlerinden haberdar olduklarını ve bu durumu unutup birleştiklerini İbnü'l-Esîr aktarır. Bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304.
[732] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304.
[733] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.143, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.14.
[734] Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.86.
[735] Harran seferine katılan Haçlı ordusu hakkında kaynakların verdiği rakamlar değişiklik göstermektedir. Albertus Aquensis, yalnız bu sefere Antakya bölgesinden katılanların tahmini 3.000 şövalye ve 7.000 yayadan meydana geldiğini söylemektedir (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., IX, s.691) . Urfalı Mateos sefere çıkan ordunun sayısını kaydetmekle beraber, verdiği kayıpların 40.000 bulduğunu bildirmiştir (bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.224) . Haçlı kayıplarını İbnü'l-Kalânisî 10.000'den

Ancak ve *İbnü'l-Esîr*, Harran önünde toplanan bu büyük kuvvetin şehri kuşattığını kaydederken, Haçlı kaynağı Albertus şehrin kuşatılmasından bahsetmediği gibi, Demirkent'in de ifade ettiği gibi tamamıyla değişik ve doğru olarak kabul edilmesi mümkün olmayan bilgiler vermektedir[736].

Harran kuşatması hakkında kaynakların verdiği bilgiler birbirine uygun değildir. *İbnü'l-Esîr*'in ifadesinden Harran halkının Emîr Sökmen'in, Çökürmüş'in yardımlarına gelmelerini bekledikleri anlaşıldığı gibi[737], Urfalı Mateos'da şiddetli bir kuşatma ve korkunç bir açlık sıkıntısı çekmelerine rağmen, Harran halkının ve şehrin teslim olmadığını açıkça anlatmaktadır[738]. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*[739] ise, Harran kuşatması hakkında en ayrıntılı bilgileri verir, fakat Harran halkının Haçlı kuvvetleri karşısında dehşete düştüklerini ve şehri savunmayı düşünmeyip onlara teslim olmayı tercih ettiklerini kaydetmektedir ki, bu detay, diğer iki kaynağın bilgileriyle ters düşmektedir. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin yazarı bu hikayenin devamında halkın şehrin anahtarlarını Urfa kontu Baudouin'e teslim etmek istediklerini, fakat Baudouin'in bu teklifi, bütün Haçlı ordusunun şehre girerek yapacakları yağma ve zararı göz önünde tutarak kabul etmediğini aktarır. Ona göre kont, ancak Türklerle yapılacak savaştan başarı ile geri döndükten sonra, şehri tek

---

fazla (bkz. İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.143, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.14), İbnü'l-Esîr 12.000 olarak verirler (bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304); Her ne kadar verilen bütün rakamların abartılı olduğunu kabul etmek gerekirse de , Urfa ve Antakya ordularının o zamana kadar görülmemiş en büyük kuvveti meydana getirdiklerini söylemek yanlış olmaz. Krş:Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.86-87 ve 351.dpnt.

[736] Albertus, Haçlı ordusunu Harran önüne getirdikten sonra, Urfa'nın Türkler tarafından kuşatılmak üzere olduğunu bir Araptan haber almaları üzerine, bütün Haçlı ordusunu önce Habur kenarına, ondan sonra da Rakka'ya götürmüş ve savaşı burada meydana getirmiştir (bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., IX, s.691). Bu bilglerden de anlaşılabildiği gibi Albertus'un coğrafi olarak bölgeyi tanımamasından kaynaklı olarak savaşın gelişim aşamalarını yanlış anlatmıştır. Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.87 ve 352.dpnt.

[737] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304.

[738] Urfalı Mateos, bu kuşatma sırasında açlık ve sıkıntıyı anlatmak ve Haçlıların yenilgisine manevi bir sebep göstermek için çok ilginç bir örnek aktarır: *"Franklardan biri, Allah'ın hoşuna gitmeyen bir iş yaptı. Bu, bir ekmeği yarıp içine kendi pisliğini koydu ve bunu şehrin kapısının önüne bıraktı. Açlık felâketi içinde bulunan halk, ekmeği görünce üzerine atıldı. Onlardan biri, ekmeği yemek için açtığı vakit içindeki pisliği görüp tiksindi ve götürüp diğer adamlara gösterdi. Bunu gören akıllı adamlar: 'Allah, bu büyük günahı asla affetmeyecektir. O, Onlara zafer bahşetmeyecektir, çünkü onlar ekmeğe karşı bu günahı işlediler. Yeryüzünde böyle bir günah görülmemiştir' dediler."* (*Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.223); Urfalı Mateos, muhtemelen burada aktardığı olayla, Haçlıların Harran yenilgisini de manevi bir ceza olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

[739] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79, Türkçe çev. s.20

başına hakimiyeti altına almayı düşünmekteydi. Yine *Anonim Süryani Vekayinâmesi'*nin kayıtlarında, Kont Baudouin tarafından şehrin teslim teklifinin reddedilmesi üzerine Tancred ve diğer Haçlı liderlerinin buna çok kızdıklarını, onların, savaştan önce şehrin ele geçirilmesinin kendileri için daha faydalı olacağını, ayrıca bundan haberdar olan Türklerin de maneviyatlarının bozulacağını söylemelerine rağmen, Baudouin'in bu itirazları dinlemediğini ve neticede birbirleriyle aralarının bozulduklarını görmekteyiz[740].

Olayların meydana geliş şeklinden Harranlıların Haçlılara teslim olmayı teklif etmiş bulunmaları görüşü doğru görünmemektedir. Fakat Harran önünde Antakyalılar ile Urfalılar arasında bir anlaşmazlık çıkmış olduğu kabul edilmelidir ki Harran savaşını etkileyen de muhtemelen bu karşılıklı anlaşmazlık olacaktır. *Albertus Aquensis*'in[741], Türklerle savaşa başlamadan önce Haçlıların aralarındaki anlaşmazlığı sevgiye çevirdiği şeklindeki bir kaydı da, *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin[742] yazarı ve *Willermus Tyrensis*'in[743] naklettiklerini onaylar niteliktedir. Savaşın anlatacağımız üzere meydana gelme şekli Antakya ve Urfa Haçlı liderleri arasındaki anlaşmazlığı daha açık bir şekilde ortaya çıkardığı gibi, savaştan sonraki olaylar, yani Tancred ve Bohemund'un esir düşmüş olan Baudouin du Bourg ve Joscelin'e karşı tutumları ve hatta Tancred'in 12 Aralık 1112'ye kadar devam eden Antakya Prinkepsliği esnasında Baudouin ve Joscelin'e karşı düşmanca davranışı, Harran savaşına kadar hemen hemen bütün saldırı ve girişimlerinde ortak olarak aynı amaca hizmet etmeye gayret göstermiş olan bu Haçlı liderleri arasındaki anlaşmazlığın belirttiği gibi Harran kuşatması ile başladığını göstermektedir[744].

2.2. Harran (Belih Irmağı) Savaşı (Mayıs 1104)

Ra's al-Ayn'da toplanmış bulunan Türk kuvvetleri, buradan sonra Harran şehrini kuşatmadan kurtarmak amacıyla Haçlılara karşı yürüyüşe geçtikleri ve iki

---

[740] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nde *"istedikleri, bu güçlü kenti almak ve fazla eşyalarını orada bırakıp yakınlardaki düşmanı hafif olarak karşılamaktı"* ifadesinden de anlaşılabildiği gibi bu müstahkem mevkinin ele geçirlememiş olması, Türk savunma savaşındaki hız ve çevikliğe karşı çok yavaş hareket eden Haçlıların bu eksiğini kapatmasına da imkan vermediğini anlayabiliriz. Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79, Türkçe çev. s.20.

[741] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., IX, s.691

[742] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79, Türkçe çev. s.20

[743] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., I, s.456 vd.

[744] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.88.

ordunun Belih ırmağı kenarında karşılaştıkları kaynaklarımızın[745] aktarımı ile anlaşılmaktadır. Ancak Müslüman kuvvetleri ile Haçlı ordularının karşılaştıkları yerin belirlenmesi konusunda kesin bir karara varabilmek mümkün görünmemektedir[746]. Çünkü her ne kadar *Urfalı Mateos* Haçlıların Müslüman birlikleriyle karşılaşmak üzere Avşud[747] denilen, şehirden 2 günlük mesafede bir yere kadar ilerlediklerini ve iki tarafın burada savaşa tutuştuklarını, *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, Haçlıların önce Harran ovasında Dabanâh[748] denilen yere geldiklerini ve buradan hareket ederek Belih ırmağı boyunca yayıldıklarını kaydetmektelerse de, belirgin bir mevkiinin adını söylememişlerdir. Buna ek olarak 12. Yüzyıl tarihçilerinden *Azîmî* yanlış olarak 496 Şaban (1103 Mayıs-Haziran) ayına uygun gördüğü bu savaşın *Kattâr* çölünde meydana geldiğini söylemiş[749] ise de Demirkent hocamız bu yer adıyla ilgili herhangi bir bilgi bulamadığı gibi maalesef biz de herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Bu bilgiler ve kaynakların aktarımı dahilinde savaşın Harran'ın güneyinde, Belih ırmağı kıyısında ve Müslüman arazisi içinde kalan bir yerde meydana gelmiş olduğu savunulmuştur.

Harran savaşının meydana gelişi ve Türk savunmasının Haçlılara karşı uyguladığı savaş stratejisi, Türklerin karakteristik savaş sanatlarının bir göstergesidir. Daha önce 1101 yılı Haçlı ordularının son savaşlarında uyguladıkları (Merzifon-Konya-Ereğli) büyük pusu ve hıza dayalı manevra kabiliyeti yüksek savunma savaşını, Harran savaşının aşamalarında da görmekteyiz. Her ne kadar büyük bir meydan savaşı görünümünde de olsa sonuçta Türk savunmasının amacı, Anadolu

---

[745] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.224; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79 ve 1.dpnt., Türkçe çev. s.20

[746] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.88-89.

[747] Urfalı Mateos'un notlandırmasını yapan Dalaurier burayı *"Avazud"* yani *"kumuluk"* olarak okumuştur. Muhtemelen bu ifadeden de buranın Azîmî'nin de ifade ettiği gibi çöle benzeyen kumlu bir alan olduğunu söylememiz mümkündür. Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.224 ve 26.dpnt; Demirkent ise buranın neresi olduğunu tespit edemediğini ifade eder. Muhtemelen Harran bölgesinde bir köy olduğu görüşüyle yetinir. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.88 ve 360. dpnt.

[748] Dabanâh'ın Harran'ın 20 km. güney-batısında az-Zahbâniya'ye denk geldiğini savunan Demirkent, bu görüş için Honigmann'ın kaydını kaynak gösterir. Bkz., Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı-363'den 1071'e kadar-*, s.11 ve 6. dpnt. ve Harita III.: Ayrıca A*nonim Süryani Vekaynâmesi'ni* İngilizceye çeviren Tritton burasının günümüzde Ra's al-Ayn al-Halîl olduğunu kaydetmiştir (Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79 ve 1.dpnt., Türkçe çev. s.20 ve 19. dpnt.) Ancak Demirkent, Urfa Vilayeti idari haritasında yaptığı araştırmada buna ve benzeri bir yer adına rastlamamıştr. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.88 ve 361. dpnt. Bölgeye uğrayıp, tarihi coğrafya açısından bölge de incelemeler de bulunduk. Ancak bütün çabalarımıza rağmen burada bu isimli bir yere rastlayamadık.

[749] *Azîmî Tarihi*, s.40 ve 334. dpnt.

yani yeni sahiplendikleri vatanlarını Haçlılara karşı korumak olmuştur. Doğal olarak çalışmamızda da sürekli vurgulanan olan görüş, Haçlılara karşı Anadolu'da yapılan bütün savaşların birer savunma savaşı olduğu görüşü üzerinedir. Harran savaşının meydana gelişine de baktığımız da, bu savaşın da güçlü savunma savaşı niteliğinde olduğudur. Haçlıların yenilmezlik hikayesini nasıl yok ettiğini göstermesi açısından çok önemlidir.

Savaşın meydana geliş biçimine bakmak gerekirse, bu durumla ilgili iki yerli kaynağın[750] ve İbnü'l-Esîr'in[751] verdiği bilgi akla daha mantıklı gelmektedir. Bunların naklettiklerine göre, savaştan önce Urfa ve Antakya kuvvetleri birbirlerinde ayrılmış bulunuyorlardı. Müslüman ordusuna karşı savaşmak üzere Urfa birlikleri ön cephede yer alırken, Antakya kuvvetleri arkada kalmıştı. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin yazarı, Bohemund ve Tancred'in Antakyalı birliklerle geride kalmalarını Harran önünde Bauoduin du Bourg ile aralarında çıkan anlaşmazlığa bağlamakta[752], bununla birlikte *Urfalı Mateos*, Baudouin ve Joscelin'in, Antakyalı birliklerin yardımı olmaksızın, nasıl olsa savaşın kazanılacağını düşünerek zaferin şerefini ve galibiyetin sağlayacağı ganimeti kendilerine mal etmek istedikleri için böyle çılgınca bir teşebbüse geçtiklerini kaydetmektedir[753]. *İbnü'l-Esîr* ise, Urfa ve Antakya ordularının iki kısma ayrılmış bulunduklarını, Bohemund ve Tancred'in savaş sertleştiği sırada Müslümanların arkasından saldırmak için bir dağın arkasına konumlanmış oldukları bir savaş taktiği olarak izah etmektedir[754].

Kaynakların verdiği durumdan hangisi doğru olursa olsun çıkarılabilecek sonuç şudur: Savaşın ilk aşamasında Müslümanlara karşı sadece Urfalı birlikler savaşmışlar, Bohemund ve Tancred'in savaşa herhangi bir müdahalesi olmamıştır[755].

---

[750] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.224; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79 ve 1.dpnt., Türkçe çev. s.20

[751] İbnü'l-Esîr*, el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304

[752] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79, Türkçe çev. s.20.

[753] Urfalı Mateos bu durumu şöyle açıklar: *"Urfa kontu(Baudouin du Bourg) ile Josselin(Joscelin), gururlanarak Boemond(Bohemund)'u ve Tancréde'i uzak bir yerde bıraktılar ve: 'Önce biz hücum edecek ve zaferin şerefini biz kazanacağız" dediler* (bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.224) . Görüldüğü üzere Urfalı Mateos'a göre Haçlılar Türk kuvvetlerini küçümsemişlerdi. Bu telafisi mümkün olmayan bir hataya sebep olmuştur.

[754] İbnü'l-Esîr*, el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.89.

[755] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.89.

Haçlı ordusunun savaş düzeninden bahseden *Albertus Aquensis*[756] onların savaşa ne şekilde hazırlandığını, savaş cephesinin nasıl düzenlendiğini, ordunun sağ kanadına Antakya kuvvetlerinin, sol kanadına Urfa birliklerinin yerleştiğini ve savaşa bütün Haçlıların katıldığını geniş ve detaylıca anlatmıştır. Ancak savaşın gerçekleşme düzeni, ve yaşananlara bakıldığında bu aktarım inandırıcı olmaktan uzak bir yerdedir. Kaldı ki Albertus'un coğrafi bakımdan bölgeyi tanımadığı ve savaşın meydana geliş şeklini doğru bilmediği belirgin bir hata olarak ortaya çıkmıştır.

İbnü'l-Esîr, iki tarafın Belih nehri kıyısında karşılaştıklarını, savaş esnasında Müslümanların savaşı kaybetmiş ve bozguna uğramış gibi göründüklerini, bu sahte duruma aldanan Haçlıların, Müslümanları iki fersah kadar takip ettiklerini ve Müslümanların bundan sonra geri dönerek mevzilerinden uzaklaşmış Haçlıları büyük kayıplara uğrattıklarını ve büyük bir ganimet elde ettiklerini kaydetmiştir[757]. *İbnü'l-Esîr*, Bohemund ve Tancred'in pusu kurmuş oldukları mevkide, arkadaşlarının mağlubiyetini gördükten sonra önce hareketsiz kaldıklarını, sonradan kaçmaya çalışınca Müslümanlar tarafından takip edilip onların da çok büyük kayba uğradıklarını bildirmektedir[758]. Savaşı anlattığı kısmın devamında *İbnü'l-Esîr*, Urfa

---

[756] Albertus, sağ kanatta 30.000 güçlü savaşçısı ve okçusuyla Antakya kuvvetlerini yani Bohemund ve Tancred'i aktardığı gibi Balık Irmağına da *"Chobar"* isimlendirmesini verir. Bkz., Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., IX, s.691-693 ve 71.dpnt.; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.90.

[757] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304

[758] İbnü'l-Esîr bahsettiği savaş stratejisi (bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304), bizim 1101 yılı ordularına karşı yine Türk savunma kuvvetleri tarafından uygulanan, Türklerin karakteristik savaş sanatının çok özel bir taktiği olan sahte ricat veya kurt kapanı olarakta adlandırılan özel bir savaş manevrasıdır. Çalışmamız da vurguladığımız gibi bu savaş manevrası da tamamen savunmaya yönelik bir hamledir. Geri hatlarda kurulan özenli pusuya, safları dağılmış düşmanın gelmesi beklenir ve savaşın ön safındaki kuvvetler sanki yeniliyormuş gibi sahte bir biçimde geri çekilirken arkalarında safları ve düzeni bozulan düşmanı da getirirler. İstenilen ve pusu kurulmuş geri hattaki bölgeye gelen düşman burada kıskaca alınır ve daha ne olduğunu bilemeden Türk keskin nişancı okçuların ve hızlı atlarıyla Türk süvarilerinin baskınına uğrarlar. Sonuçta bütün bir ordu imha olana kadar pusu ve ya kapan daralır. Bu bir saldırı manevrasından çok görüldüğü gibi savunma hamlesidir. Türkler asırlarca bu taktiği en mükemmel şekilde uyguladıkları gibi Anadolu'yu Haçlılara karşı savunan Türk savunması da Harran savaşında bu taktikle Haçlıları bertaraf etmişlerdir.Bu savaş taktiği Malazgirt'de de uygulanan taktiktir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., İbrahim Kafesoğlu, "Malazgirt", *İA*, VII, s.242-248; Ali Sevim, "Malazgirt Muharebesi", *TDVİA*, C.27, s.481-483; Ayrıca burada çok büyük bir durum da açığa çıkmaktadır. Tepe de Urfalı birliklerin imha olunmasını izleyen Antakya Haçlı birliklerinin hareketsiz kalması, yaşanan anlaşmazlığa karşı Urfa birliklerini yalnız bırakmak biçiminde bir hamle olduğunu da düşünmeden edemeyiz. Öyle olsa bile Haçlı kuvvetlerinin hareketsiz kalışları,

kontu Baudouin'in diğer kontlarla[759] birlikte kaçarken atlarının çamura saplanması üzerine, Sökmen'in ordusundaki Türkmenler tarafından esir alınıp çadırına götürüldüklerini, fakat bu arada Sökmen'in Bohemund'un çekilen kuvvetlerini takip etmesinden faydalanan Çökürmüş kuvvetlerinin, Baudouin ve diğer Haçlı liderlerinin sağlayabileceği fidye-i necatı(kurtuluş akçası) kendilerine maletmek için esir kontu çadırdan aldıklarını söylemektedir. Onun aktardıklarına göre, Sökmen düşmanların takibinden döndükten sonra Çökürmüş'ün davranışına kızan adamlarının müttefiklerine karşı gösterdikleri savaş isteğini *"Müslümanların bu gazadan duydukları sevinç, bizim aramızdaki ihtilâftan dolayı kedere dönmesin. Düşmanları Müslümanlara güldürerek öfkemi teskin etmek istemem"* sözleriyle önlemiş ve sonra öldürülmüş ve esir edilmiş Haçlıların elbiselerini giydirdiği adamlarıyla mükemmel bir savaş hilesi düzenleyerek Şayhân bölgesi kalelerinin bir kısmını ele geçirmiştir[760].

Runciman'ın bu savaş için Haçlıların uyguladığı savaş stratejisi bazı noktalar açısından, Haçlıların yenilgisine sebep olmuş hataları açıklaması bakımından dikkate değerdir. O Haçlı savaş stratejisini şöyle izah eder: "*Frankların stratejisi, Urfa ordusunun sol kanattan düşman ana kuvvetine taarruz etmesini, bu arada Antakya ordusunun bir buçuk kilometre kadar uzakta alçak bir tepe arkasında, tam zamanında müdahale etmek üzere hazır durumda saklanmasını öngörmekteydi. Fakat Müslümanlar da buna çok benzer bir plân izlemekteydiler. Türk ordusunun bir kısmı Frank sol kanadına hücum ettikten sonra birdenbire geri dönüp kaçmaya başladı. Urfalılar zahmetsizce zafer kazandıklarını sanarak süratle bunları takibe girişтikler ve bu suretle sağ kanattaki arkadaşlarıyla irtibatlarını kaybettiler. Takip sırasında ırmağı da geçerek doğrudan doğruya ana Müslüman ordusunun kendilerine hazırlamış olduğu pusuya düştüler."*[761]Görüldüğü üzere Runciman'ın da beyanı, Türk savunmasının karakteristik savaş stratejisinin Haçlıların yenilgisinde büyük rol oynadığı üzerinedir.

---

muhtemelen bu saldırı görünümlü savunma düzenine karşı nasıl bir hamle yapacaklarını bilememelerinden de kaynaklanmış olabilir.

[759] Demirkent'in vurguladığı gibi burada İbnü'l-Esîr'in isimlerini vermediği asiller arasında Tell-Bâşir senyörü Joscelin de Courtenay'in de bulunduğu ayrıca belirtilmelidir. Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.90 ve 367.dpnt.

[760] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304.

[761] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.35.

Albertus'un[762] savaş hakkında verdiği bilgi her ne kadar ayrı detaylar içerse de, onun aktarımı da, Kont Baudouin ve Joscelin'in Türklerin pusudan çıkan 10.000 kişilik bir kuvvetinin beklenmeyen saldırısı ile bozguna uğradıklarını kaydetmekle, *İbnü'l-Esîr*'in[763], yukarıda aktardığımız, Türklerin geriye gidip Haçlıları iki fersah kadar üzerlerine çektikten sonra birden geriye dönerek bozguna uğrattıkları şeklindeki ifadesine uygundur. Yalnız onun naklettiklerinden Tancred'in, Urfa kontunun esaretini duyduktan sonra onu ve diğer esir düşen Haçlı liderleri ile Urfa piskoposu Benedictus'u kurtarmak üzere harekete geçtiğini, fakat ancak piskoposu ve üç şövalyeyi kurtarabildiğini ve bundan sonra kendi karargahına döndüğünü öğrenmekteyiz ki bu bilginin ne oranda doğru olduğunu kestirmek mümkün değildir[764]. Demirkent'in ifadelerine göre; Albertus'un savaşa Antakya kuvvetlerinin başlamış bulunduğunu ve bunların hemen hemen zafer kazanmak üzere olduklarını bildiren hikayesi, diğer hiçbir kaynakla teyit edilemediği ve mantıklı olarak inanılması zor olduğu için gerçeğe uygun düşmez[765].

Anonim Süryani Vekayinâmesi'ndeki[766] bilgi, çok büyük bir oranla İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgiyle aynı doğrultudadır. Yalnız *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin, Tancred'in şiddetli Türk saldırısından sonra savaşa hiç katılmamasını, onun daha öncesinde belirlenen bir savaş taktiği sonucunda pusuda beklemekte olmasına değil, Harran önündeki anlaşmazlığa bağlamak istediği anlaşılmaktadır. O da, *İbnü'l-Esîr* gibi, Baudouin ve Joscelin'in Çökürmüş tarafından Musul'a götürülmüş olduğu görüşündedir. Oysa *Urfalı Mateos*[767], Baudouin'in Çökürmüş tarafından Musul'a, Joscelin'in ise Sökmen'in yanına Hısn Keyfa'ya götürüldüğünü kaydetmiştir ki, tarihi gelişmeye uygunluğu sebebiyle bu son verilen bilgi daha doğru olması gerekir. Nitekim Joscelin'in, Sökmen'in ölümünden sonra

---

[762] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., IX, s.691.
[763] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304.
[764] Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana,* İng. çev., IX, s.691: Fulcherius Carnotensis, Benedictus'un bir Hristiyan dönmesinin nezaretine bırakıldığını ve bu adamın piskoposa acıyarak kaçmasına göz yumduğunu kaydetmiştir. Hatta Fulcherius'un cesur bir şövalye dediği bu kişi hakkında; *"Şövalye için kendi hayatı başpiskoposunkinden değerli değildi"* ifadesini kullanmıştır. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.179, *a.g.e.,* Türkçe çev. II, s.161; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.91 ve 372.dpnt.; Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.406.
[765] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* s.92.
[766] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79 vd., Türkçe çev. s.20 vd.
[767] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.224.

kardeşi İlgazi'ye geçmesi ve onun tarafından serbest bırakıldığını kaynakların verdiği bilgilerle de görmekteyiz[768].

Haçlıların Antakyalı kuvvetlerinin savaşa karışmamakla birlikte, büyük kayıplar verdiği hem *İbnü'l-Esîr*'in[769] ifadesinden, hem de *Urfalı Mateos*'un[770] verdiği bilgiden anlaşılmaktadır. *İbnü'l-Esîr* bunların verdiği kayıpları Sökmen'in savaşın hemen sonrasında bu birlikleri takip etmesine bağlamaktadır. *Urfalı Mateos* ise bu büyük kayıplara Harran garnizonunun Urfa yönünde kaçan Haçlı kuvvetlerine saldırmasının sebep olduğunu ileri sürmüştür ki, bu durum daha doğru bir görüştür[771].

Savaşın meydana geliş tarihini açık olarak sadece *İbnü'l-Kalânisî*[772] vermektedir. 9 Şaban 497 (7 Mayıs 1104). *Azîmî*[773] ise, sadece savaşın Şaban ayı içinde meydana gelmiş olduğunu kaydetmiş, fakat yukarıda da bahsettiğimz gibi, olayı yanlış olarak 496 yılına tarihlendirmiştir[774]. Modern Haçlı tarihi yazarları[775] Harran savaşının Mayıs 1104 başlarında meydana geldiğini söylemekle yetinirler.

Harran Savaşı Türk savunmasının 1101 yılı Haçlı ordularından sonraki en büyük ve en etkili savaşlarından biridir. Savaşın öncesi, Türk-Haçlı kuvvetlerinin yapısı ve savaşta Türk savunmasının çok büyük mücadelesi sonrasında Haçlıların

---

[768] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.92.
[769] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304.
[770] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.224.
[771] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.304; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.224; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.92.
[772] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.143, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.14.
[773] *Azîmî Tarihi*, s.40 ve 334. dpnt.
[774] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.143, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.14; *Azîmî Tarihi*, s.40 ve 334. dpnt.; Tritton,da Anonim Süryani Vekayinâmesi'nde kaynak göstermeden aynı tarihi vermiştir. Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.79 ve 2.dpnt, Türkçe çev. s.20
[775] Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.403; Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, s.237; Runciman'ın savaşla ilgili yorumunu diğer Batılı tarihçilerden ayırmakta fayda vardır. O, bizim de savunduğumuz gibi Türk savunma kuvvetlerinin 1101 Yılı Haçlı Seferlerine karşı vurduğu darbeden sonra Harran Savaşı'nı bu savunma harekatlarının devamı olarak görür ve şöyle ifade eder: *"Harran savaşı 1101 yılı Haçlı Seferlerinin tamamlayıcı parçası idi. Bunlar Frankların yenilmezliği efsanesini silip süpürdüler. 1101 yılı mağlubiyetleri, kuzey Suriye'nin, burada Frank hakimiyetini perçinlemek için gerekli takviyelerden yoksun kalacağı anlamını taşımaktaydı; Harran ise, uzaktan da olsa Urfa kontluğunun sukuta mahkûm olduğu ve Halep'in hiçbir zaman Frankların eline geçmiyeceği mânâsına geliyordu. Frankların İslâmın üç ağırlık noktası olan Anadolu, Irak, Suriye arasına sokmak istedikleri kama, yerine sağlamca oturamamıştı."* (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II; s.36).

yenilmezlik sıfatları tamamen yok olmuştur. 1101 yılı ordularına karşı verilen müthiş savunmadan sonra bu büyük meydan savaşında yok edilen Haçlı birliği ile bölgede artık Türk savunmasının gücü hissedilmiştir. Urfa kontu Baudouin du Bourge ve Tell-Bâşir senyörü Joscelin de Courtenay'in de esir edilmiş olması ayrı bir başarı sağlamıştır. Haçlılar arasında da büyük ayrılıkların başlangıcı sayılabilecek olan gelişmelerin yaşandığı Harran Savaşı, bu açıdan Türk mücadelesinin ciddi bir dönüm noktası olarak kabul edilmelidir. Artık Türk savunması Birinci Haçlı Seferi'nin kayıplarını tamamen gidermiştir. Anadolu'yu Haçlıların bütün birleşen kuvvetlerine karşı meydan savaşlarında savunma konumuna da geçmiştir.

3. TÜRK SAVUNMASININ HAÇLI LİDERLERİNE KARŞI VURDUĞU DARBELER (1122-1130)

Haçlılar için Anadolu'daki mevcudiyetleri, özellikle 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin başarısız olması ve Harran savaşındaki ağır yenilgileri ile sarsılmıştı. Birinci Haçlı Seferi ile çok ağır darbeler vurdukları Anadolu coğrafyasındaki düzen, artık onlara karşı çok güçlü bir savunma konumuna geçmişti. Özellikle Türkiye Selçuklu, Danişmendli Beyliği ve Artukluların başarılı liderleri ve Türk kuvvetlerinin Anadolu'yu savunmaya yönelik herşeyi bir kenara bırakıp savaşma istekleri; Haçlıları Anadolu hakimiyetlerinde, sonun başlangıcına doğru itmiştir. Uzak diyarlardan gelip, Anadolu topraklarında birkaç yıl rahat at koşturan bu kiteleler ve liderler, artık kendi vatanlarını savunmak için Anadolu'yu savunma sahasına çeviren Türk komutan ve liderlerin yoğun baskısına ve darbelerine maruz kalmıştı. Özellikle Mevdud'un Anadolu bölgesine üç büyük seferi[776] ve İlgazi, Belek, I. Kılıç Arslan'ın Urfa bölgesindeki baskıları hem Urfa Haçlı Kontluğunu hem de Antakya ve Urfa arasındaki bölgeyi Haçlılar için tehlikeli bir savunma hattının tam karşısında bırakmıştı. Ayrıca Danişmendlilerin de Çukurova bölgesine

[776] Çalışmamız Anadolu bölgesindeki savunma mücadelelerini konu aldığı için Mevdud'un Haçlılara karşı yapmış olduğu bu üç büyük önemli seferi konumuzun içine almadık. Ancak Haçlıların bölgede güçsüzleşmesinde çok önemli bir yere sahip olan bu seferlerin Anadolu savunmasına da çok olumlu etkileri olmuştur. Bu üç sefer hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.236-247; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.82 vd., Türkçe çev. s.23 vd.; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, İng. çev., XI, s.789 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.169 vd., *a.g.e.*, Türkçe çev. s.36 vd.; Mevdud'un seferlerinin kaynak karşılaştırmalı olarak iyi bir değerlendirmesi için ayrıca bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, s.121-142; Runciman, *Haçlı Seferleri* Tarihi, II; s.96-102; Mevdud hakkında bilgi için bkz., Işın Demirkent, "Mevdûd b. Altuntegin", *TDVİA*, C.29, s.427-429.

doğru müdahaleleri, Haçlıların aynı zamanda Çukurova'ya doğru çıkan yollarda da herhangi bir güvenliğinin kalmadığının kanıtı olarak gösterilebilir.

Bu bölgeler içinde, Haçlı tarihini derinden etkileyecek olan üç önemli gelişme yaşandı. Bu aslında yine Batılı Haçlı tarihçilerin çok önemsemediği gelişmeler olarak görünmüşse de, Türk savunmasının Anadolu'daki Haçlı kontluk ve prensliklerine karşı vurduğu önemli darbeler arasında yer almıştır. İlk iki darbe, Haçlılara Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'yi dar eden Belek'tarafından Urfa Haçlı Kontluğu ve Kudüs Haçlı Krallığına vurulmuştur. Üçüncü darbe ise Danişmendli Emir Gazi tarafından Antakya Haçlı Prensliğine vurulmuştur. Bu konular daha önce etraflıca incelenmemiş ve önemine vurgu yapılmamıştır. Bu ciddi savunma hamleleri, Haçlılar için Anadolu'yu tamamen güvensiz bir bölge konumuna getirdiği gibi, Türk savunmasının başarılarını ilerletmesi için önem arz etmektedir.

3.1. Artuklu Beyi Belek'in Urfa Kontu Joscelin de Courtenay ile Serûc Hakimi Galéran du Puiset'ı[777] Esir Alışı

Harput, Dersim ve Haleb Emirliklerinde bulunan Belek, Haçlılar'la yaptığı savaşlardaki başarısı ile Haçlı ve Türk-Müslüman tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere bu ünlü Türk komutanı, Kürboğa'nın Antakya kuşatmasını kırmak için Haçlılara karşı meydana getirdiği orduda yer almaktaydı. Urfa Haçlı Kontluğunun kuruluşu öncesi ve sonrasında amcası Sökmen b. Artuk'un tevcihi ile Serûc (Suruç) hakimi olan Belek, Urfa kontu I. Baudouin tarafından Serûc (Suruç)'un elinden alınmasından sonra bütün gücünü amcası ve Türk kuvvetleri ile Haçlılara karşı savaşmaya verdi[778].

1100 yılında bir kısım Türkmen oymağını etrafına toplayarak Serûc üzerine yürüyen Belek, Urfa'nın yeni kontu II. Baudouin du Bourg ile Serûc senyörü Foulque de Chartres'i mağlup etti. Bu mağlubiyet üzerine Antakya'ya giderek askerî yardım alan II. Baudouin 1101 yılında, kendisine saldıran Belek ile amcası Sökmen'i mağlup ederek geri çekilmek zorunda bıraktı[779]. Mücadele etmekten yılmayan Belek,

[777] Galéran'ın hayatı için ayrıca bkz., John L. La Monte, "The Lords of Le Puiset On The Crusades", *Speculum*, Vol. 17, No.1 (January 1942), s.100-118.
[778] Serûc Haçlılar tarafından ele geçirilişi çalışmamızda detaylıca incelenmiştir. Bkz. s.166 vd.
[779] Alptekin, "Belek b. Behrâm", *TDVİA*, C.5, s.402; Yinanç "Belek", *İA*, II, s.469; Cahen, "Balak", *EI²,* I, s.983.

1104 yılında Arap asıllı Yaîş kabilesinden Fırat nehri kenarındaki Hadîse ve Âne kasabalarını aldı. Fakat Hille'nin Arap emîri Seyfüddevle Sadaka'nın müdahalesi karşısında buraları terketmek zorunda kaldı. Bu olaylardan sonra aynı yıl Haçlılar karşısında kazanılan Harran Savaşın'na amcası Sökmen ile birlikte katılan Belek ertesi yıl Hânîcâr Kalesi'ni ele geçirdi. Belek, Musul Emîri Mevdud b. Altuntegin'in 1110 yılında Urfa bölgesine yaptığı büyük sefere İlgazi ile birlikte katıldı[780]. İlgazi ile Haçlılara karşı çok büyük mücadelelere girişen Belek, yine amcasının 1122 yılında düzenlediği Suriye Seferi'ne katıldı ve Haçlıların elindeki Zerdenâ Kalesi'ni kuşattı. Dımaşk hakimi Tuğtekin ile birleşen İlgazi ve Belek'in bulunduğu Türk kuvvetleri ile Haçlılar, Zerdenâ önlerinden ayrılıp büyük bir savaş yapmayı planlamış olsalar da Haçlılar güvenli alanlarından ayrılıp Türklerle çarpışmaya istekli olmadıkları için iki taraf arasında da herhangi bir savaş yaşanmadı. İlgazi'nin rahatsızlanarak[781] Haleb'e dönmesinden sonra Belek'te kendi topraklarına dönmek için amcasının kuvvetlerinden ayrıldı. İşte Joscelin ve Galéran'ın esir edilmesi olayı tam da bu geri dönüş esnasında yaşandı[782].

Haçlı Seferleri tarihi bakımından çok önemli olan bu olay hakkında bütün kaynaklarda detaylı bilgi mevcuttur. Ancak özellikle kendi bölgelerini ilgilendirdiği için ayrıntıları en çok aktaran yerli Ermeni ve Süryâni tarihçilerin aktarımlarıdır.

Bu önemli olayın en geniş anlatımını *Anonim Süryani Vekayinâmesi* vermektedir. Ona göre, Antakya hükümdarı Roger'in kızıyla evlenip Azâz kalesini de çeyiz olarak almış bulunan Joscelin, karısını Urfa'ya getirirken geceyi geçirmek için Birecik'de kalmıştı. O gece etraftan gelen kimseler, Belek'in Haleb'den 4000 Türk atlısı ile Urfa bölgesine girdiğini ve bunların bölgeye zarar vermek ve yağmalamak üzere etrafa dağıldıklarını, Belek'in ise, Ra's Keyfâ yakınında bir

[780] İlgazi ve Belek'in Haçlılara karşı beraber yürüttükleri mücadeleleri için ayrıca bkz., Ali Sevim, "Necmeddin İlgazi", *TDVİA*, C.22, s.89 vd.; Mehmed Fuad Köprülü, "Artukoğulları", *İA,* I, s.617 vd.; Karl Süssheim, "İl-Gazi", *İA*, V/2, s.964-966; Karl Süssheim, "Ilghâzi", *EI²,* III, s.1118-1119; Claude Cahen, "Artukids", *EI²*, I, s.662 vd.*;* Alptekin, "Belek b. Behrâm", *TDVİA*, C.5, s.402; Yinanç "Belek", *İA*, II, s.469; Cahen, "Balak", *EI²,* I, s.983.

[781] İlgazi hakkında bilgi veren çalışmalarda çok miktarda kurutulmuş et, yeşil ceviz, karpuz vs. meyveler yediğinden dolayı rahatsızlandığı vurgulanmaktadır. Bkz., Süssheim, "İl-Gazi", *İA*, V/2, s.964 vdd.; Süssheim, "Ilghâzi", *EI²,* III, s.1118 vdd.

[782] İlgazi'nin Suriye Seferi hakkında ayrıca bkz., Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)", *T.D.*, S.37 (2002) , s.369-370.; Alptekin, "Belek b. Behrâm", *TDVİA*, C.5, s.402; Yinanç "Belek", *İA*, II, s.469; Cahen, "Balak", *EI²,* I, s.983; Süssheim, "İl-Gazi", *İA*, V/2, s.964-966; Süssheim, "Ilghâzi", *EI²,* III, s.1118-1119.

kaynak başında[783] karargâh kurduğunu bildirdiler. Bu haberi alan Joscelin, özellikle arazisi zarar ve yağmaya uğrayan Galéran'ın da teşvikiyle, fazla bir hazırlığa gerek duymadan, ordusu etrafa dağılmış olan Belek'i, Ra's Keyfâ'da[784] kıstırmak amacıyla sayıları az olduğu halde geceleyin yola çıktı. Yolculuğu ertesi gün öğlene kadar sürdü. Franklar sıcak, susuzluk ve tozdan bitkin bir halde iken Belek'in kuvvetleriyle karşılaştılar. Bunların sayıca çokluğunu görmelerine rağmen geri dönemediler. Yapılan çarpışmada, bir çok Frank öldürüldü; Joscelin, Galéran ve diğer bir çok şövalye esir edildi. Belek'in böyle ünlü kişilerin hiç beklenmeyen bir zamanda eline düşmesini şaşkınlıkla karşıladığını kaydeden Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin yazarı, onun esirlerini Urfa kapısı önüne getirdiğini, şehrin, efendilerinin elinde bulunduğunu görerek kendisine teslim olacağını umduğunu fakat bunun gerçekleşmemesi üzerine Joscelin, Galéran ve diğerlerini Hısn Ziyâd(Harput) kalesine götürdüğünü yazmakta ve Kral Baudouin'in bu haberi duyduğu zaman henüz Antakya'da bulunduğunu da eklemektedir[785].

Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin aktardığı bilginin giriş kısmını meydana getiren, Joscelin'in Roger'in kızıyla evlenmesi, Süryani Mikhail, ve onun ifadelerini hemen hemen aynen tekrar eden Ebu'l-Ferec tarafından da verilmektedir[786]. Görüldüğü üzere her üç kaynakta Joscelin'in ikinci karısının, Antakya Prinkepsi Roger de Salerne'in kızı olduğunu yazmışlardır[787].

Belek'in yanında bulunan kuvvetler meselesine gelecek olursak, çeşitli kaynaklarca sayı bakımından birbirine uymayan bilgiler verilmektedir. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, 4.000 sayısını vermektedir. Onun verdiği bilgilere hemen hemen yakın bilgiler veren *Urfalı Mateos* ise Belek'in yanında 800 savaşçı bulunduğunu, Joscelin ve adamlarının da 100 kişi olduklarını kaydetmiştir[788]. Demirkent'in de vurguladığı gibi olayı her halde yanlışlıkla bir yıl önce ki olaylar arasına tarihlendirmiş olan *İbnü'l-Esîr*, ise Belek'in önce Urfa'yı kuşattığını, ancak

[783] *"Hayg"* adında bir kaynak.
[784] İngilizce çeviride *"Raskaifa"*, Türkçe çeviride *"Riş-Kayfo"* olarak geçmekte. Burası Harran yakınlarında bir yerdir. (*Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.90-91, Türkçe çev. s.31-32).
[785] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.90-91, Türkçe çev. s.31-32.
[786] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.72; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.357 vd.
[787] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.30.
[788] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.271.

başarılı olamayınca oradan ayrıldığını ve bir Türkmen'in gelip, Joscelin'in adamlarıyla kendisine pusu hazırladığını bildirdiğini, bu sırada ise, savaşçıları Urfa kuşatmasından sonra kendisinden ayrıldıkları için Belek'in yanında sadece 400 kişi kalmış olduğunu, buna rağmen onun düşmanları karşıladığını, bunların suyu çekilmiş toprak üzerinde bitkin kaldıkları için Türklerin oklarına kolayca hedef olup hepsinin telef olduğunu, Joscelin, Galéran ve meşhur şövalyelerden bir çoğunun esir alındığını anlatmıştır[789].

Görüldüğü üzere bu olayda iki tarafın kuvvetlerini kolaylıkla belirlemenin imkanı yoktur. Bilgilerin birbirinden çok farklı rakamlara yönelmesi ortak bir sayıyı belirlemeyi zorlaştırır. Ancak çarpışmanın küçük kuvvetlerle yapıldığı, Joscelin'in baskın ümidiyle yanına pek fazla savaşçı almadığı ve Belek'in kuvvetlerinin, onunkilere bir miktar üstün olduğu savunulan ve kabul gören bir görüştür[790].

Savaş stratejisi ve düzeni olarak ise, Türk kuvvetleri her zaman olduğu gibi coğrafi özellikleri kullanarak güçlü bir pusu kurduklarını *Urfalı Mateos, İbnü'l-Esîr* ve *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nden öğrenmekteyiz. Özellikle Müslüman kuvvetlerin oklarıyla Haçlıları mahvetmesi ve atlarını yaralayıp onları kaçmaya mecbur kıldıklarını kaynakların söylemesi, Türk savunmasının yine bahsi geçtiği gibi sistemli bir mücadele ile Haçlılara karşı koyduklarını bize gösterir[791]. Savaşın gerçekleşme biçimi, artık karakteristik bir hal almış Türk savaş düzeninin bir küçük örneği şeklinde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu olayın meydana geldiği yer olarak *Urfalı Mateos*, Urfa bölgesinin Taftil köyünü vermektedir[792]. Bu yerin coğrafi konumu belli değildir. Buna karşılık İslâm kaynaklarından *Azîmî*, Belek'in Joscelin'in Serûc(Suruç) yakınında esir ettiğini yazdığı gibi[793] *İbnü'l-Kalânisî* de çarpışmanın yerini "Serûc (Suruç) yanında" olarak belirtmiştir[794]. Bizim de bölge çalışmalarımız doğrultusunda Demirkent'in yer

[789] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.468-469.
[790] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.31.
[791] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.271-272; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.90-91, Türkçe çev. s.31-32; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.468-469.
[792] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.271.
[793] *Azîmî Tarihi*, s.54 ve 494.dpnt.
[794] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), , s.208, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.86.

tayinin konusundaki görüşünün tutarlı olduğunu söylememiz yanlış olmaz. Ona göre, *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin verdiği yer adı olarak Ra's Keyfa'nın Harran civarında olduğu, Serûc'un da Birecik-Harran yolu üzerinde bulunduğu düşünülecek olursa, yerinin neresi olduğunu bulunamayan Taftil bir tarafa bırakıldığı takdirde, bu olayın Urfa'nın güneyinde Harran ile Serûc arasında meydana geldiğini kabul etmek mümkündür[795].

Yine kaynakların ihtilaflı olduğu bir diğer konu Belek'in eline düşen esir sayısı hakkındadır. Kaynaklar bu noktada da birleşemiyorlar. *Urfalı Mateos* esirlerden 25'nin Palu'da, Joscelin ve Galéran'ın ise Harput'a götürülerek orada hapsedildiklerini[796], *İbnü'l-Adîm* ise olayda Joscelin ve Galéran'ın yanında Tancred'in kızkardeşinin oğlu ile 60 şövalyenin esir edildiğini aktarıyor[797].

Joscelin'in esareti hakkında genellikle çok yetersiz bilgi veren Haçlı kaynaklarına gelince, bunlardan *Fulcherius Carnotensis* olay sırasında Joscelin'in öldürülen adamlarının sayısının 100'den aşağı olmadığını kaydetmekle yetinmiştir[798].

İbnü'l-Adîm, Belek'in başarısından Urfa şehrini ele geçirmek için faydalanmak istediğini kaydederek *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin aktardıklarına uymaktadır. O, Belek'in Joscelin ve Galéran'dan ellerinde bulunan müstahkem mevkileri teslim etmelerini istediğini, bune Joscelin'in "*bizim ile ülkemiz deve ile yüküne benzer; deve ölünce yükü başka bir deveye yüklenir. Bizim topraklarımız artık bizim hakimiyetimizde değildir"* cevabını vermiş olduğunu kaydetmiştir[799]. Ancak gerek *İbnü'l-Adîm* ve gerekse *Urfalı Mateos* onun esirleri ile beraber Urfa önüne geldiğinden haberdar değildir. Sadece *İbnü'l-Esîr* Belek'in Joscelin'i esir

[795] Runciman ve Nicholson'da olayın Serûc yakınlarında meydana geldiğini kabul eder. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.133; Robert Lawrence Nicholson, *Joscelyn I: Prince Of Edessa*, University of Illinois, Urbana 1954, s.63 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.31.

[796] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.272.

[797] Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.634; Demirkent, İbnü'l-Adîm'in "Tancred'in kızkardeşinin oğlu" olarak bahsettiği kişinin kim olduğunun anlaşılmadığını ifade eder. İbnü'l-Adîm'in ifadesine göre bu kişi daha önceki Laylûn vakasında da Belek'e esir düşmüş ve 1000 dinar fidye karşılığında serbest bırakılmıştır (Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.31 ve 123.dpnt).

[798] Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.*, İngilizce çev., s.237, *a.g.e.*, Türkçe çev. III, s.214.

[799] Kemal ad-dîn İbnü'l-Adim, *De la Chronique d'Alep*, R.H.C. Or. III, Paris 1884, s.634.

ettikten sonra bir deve derisine sarıp Urfa'yı kendisine teslim için zorladığını, fakat Joscelin'in buna razı olmayıp şahsı için fidye teklif etmesi üzerine bu öneriyi kabul etmeyerek onları Harput Kalesine götürdüğünü yazmıştır[800]. Demirkent'in şüphe götürmeksizin kabul ettiği ve bizim de kaynakların ittifakı ile belirleyebildiğimiz kesin bilgilerden biri, yakalanan bu esirlerin kesin olarak Harput Kalesi'ne götürülüp orada esaret altında kaldıklarıdır[801].

Belek'in Türk savunması adına kazandığı bu muhteşem başarının meydana geliş tarihine baktığımızda ise bu sefer kaynakların ifadelerinin birbirine uygunluğu göze çarpmaktadır. Olaya en yakın kaynaklardan olan *İbnü'l-Kalânisî* bu gelişme hakkında 516 yılı Recep ayını(5 Eylül-4 Ekim 1122) verirken *İbnü'l-Adîm* de ona aynen katılmaktadır. Gerek olay tarihini ve gerekse yerine en yakın durumda olan *Urfalı Metos* ise hadisenin 1122 yılının 13 Eylül'ünde meydana geldiğini kaydetmekle Demirkent'in ifadesindeki gibi bu tarih sorunun en kesin cevabını vermiş olmaktadır[802].

Urfa Kontu Joscelin de Courtenay'in 13 Eylül 1122 tarihinde Belek'e esir düşmesi Haçlılar için büyük bir darbe olmuştu. Kuzeyde Türklere karşı Haçlıların kuvvet dengesi yine bozulmuştu. Joscelin gibi bölgesini büyük bir gayret ve çabayla genişleten ve Haçlı hakimiyetini yaymak için uğraşan bir liderin esir edilmesi, Urfa kontluğunun geleceği için de küçümsenmeyecek bir darbe idi. Runciman, diğer Batılı tarihçilerin aksine bu olayın etkilerini biraz daha objektif aktarır. Ona göre: *"Joscelin'in esir düşmesi Haçlı devletlerinin asker sayısı bakımından kuvvetine pek o kadar tesir etmedi. Urfa şövalyelerinin bunu takip eden ay içinde Müslüman arazisine başarılı baskınlar yaptıklarını görüyoruz. Fakat bu esaret Frankların şöhretine vurulan bir darbeydi ve Baudouin'in başındaki bütün dertlere ve yorgunluklara rağmen Urfa'nın idaresini yeniden üstlenmek zorunda bırakmıştı"*[803] Şüphesiz ki Runciman'ın ifade ettiği "Frankların Şöhreti", Harran Savaşı ile zaten zedelenmiş ve yenilmezlik tılsımları yıkılmıştı. Bu sefer de şövalyelik gururu ve

[800] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.468-469.
[801] Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.32.
[802] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.272; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.32.
[803] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.133.

ahlakına tam olarak ters düşecek şekilde esir olma durumu Haçlıların itibarına yönelik vurulmuş bir kılıç darbesiydi. Böylece Türk savunmasının en ünlü liderlerinden Belek, Haçlılar için özellikle Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgesini onlar için tehlikeli ve güvensiz bir bölge haline getirmiştir.

3.2. Artuklu Beyi Belek'in Kudüs Kralı II. Baudouin'in Esir Etmesi

Haçlı maneviyatı ve Anadolu üzerindeki otoritelerine vurulan ikinci büyük darbe yine Belek tarafından gerçekleşmiştir. Özellikle Anadolu'yu Haçlılar için güvensiz bir bölgeye çeviren Türk savunmasının bu kahraman lideri, Haçlıların kendi savunmalarındaki boşlukları asla affetmeyen bir yapıya sahip, mücadelesi ve savaşma gayretinde de asla azalma olmayan bir yapıya sahipti. Bu Türk savunmasın bölgedeki etkinliğini de arttırıyordu.

Joscelin'in esir düştüğünü Kral Baudouin Kudüs'e dönerken henüz Trablus'ta bulunduğu sırada öğrenmişti[804]. Bu gelişme üzerine hemen Antakya'ya dönen II. Bauoduin, kaynakların da aktardığı gibi vakit kaybetmeden Urfa'ya giderek kontluğun yönetimi için gerekli tedbirlerin alınmasına koyulmuştur.

Anonim Süryani Vekayinâme'si, Baudouin'in Urfa'ya geldikten sonra Joscelin'in durumu belli oluncaya kadar, bölgenin idaresi ile Maraş Senyörü Keşiş Geoffroy (metinde Gufra Almuin)'yı görevlendirdiğini kaydetmiştir. Anlatımının devamında, Gerger'in sahibi Mikhail'in[805], Türklerin devamlı sıkıştırması sebebiyle artık kaleyi elinde tutamayacağını anladığını[806] ve bu sırada Urfa'da bulunan krala

---

[804] Kral'ın Kudüs'e dönmek üzere Trablus'ta olduğunu Fulcherius aktarır. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.237, *a.g.e.,* Türkçe çev. III, s.214.

[805] Gerger'in sahibi Mikhail, Urfa Kontluğunun kurulmasında çaba göstermiş ve önemli bir rolü olan Konstantin'in oğluydu. Konstantin, Ermenilere ait arazilerde hakimiyetini genişletmeye çalışan II. Baudouin tarafından mağlup ve esir edilerek Samsat'ta hapsedildi ve 1114'de Kuzey Suriye'de meydana gelen depremde öldü. Konstantin, depremden sonra hapishanede başaşağı bir vaziyette direğe mıhlanmış olarak bulundu. (Bkz., *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.272; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.61; Krş: Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s.81; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.33 ve 133.dpnt)

[806] Mikhail'in idaresi zamanında Gerger Ermenilerinin eşkıyalık yaparak etrafa zarar verdiği görülüyor. 1119 yılında Zaid Kalesi'nin yakınlarındaki Bula (m) Köyü ve Malatya havalisine gizlice baskınlar düzenleyip talan eden Gerger Ermenileri, Belek tarafından uyarıldı. Belek, Konstantin'in oğlu Mikhail'e haber gönderip bu baskınları önlediği ve şâkileri cezalandırdığı takdirde kendisine yıllık bin yük buğday göndereceğini ve ayrıca toprakları içinde üç köy vereceğini bildirmiştir. Bkz., Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.357; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.68; Krş: Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s.81 ve 339.dpnt

müracaat ederek, hayatı boyunca sahip olacağı başka bir yer karşılığında Gerger'i ona teslim ettiğini anlatmaktadır ki, bu durum *Süryani Mikhail* tarafından da bahis konusu edilmiş ve aktarılmıştır[807]. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin yazarı bundan sonra, bu şekilde Haçlıların eline geçmiş Gerger'e bir Haçlı garnizonu yerleştiren Baudouin'in buna karşılık Mikhail'e Dülük kasabasını verdiğini yazmaktadır[808].

Urfa Kontluğu, Joscelin'in esareti ile uğradığı büyük darbeden sonra özellikle Halep bölgesinde saldırgan bir tutum takınmış ve bölgedeki bazı kale ve yerleri tahrip etmiştir. Bu şekilde rahat davranabilmiş olmaları şüphesiz ki Demirkent'in de ifade ettiği gibi İlgazi'nin ölümünden sonra El-Cezire bölgesindeki Artuklu hakimiyetinin içindeki bölünmüşlük ve karşılıklı mücadeleden kaynaklanmaktaydı. İlgazi'nin ölümünden sonra Haleb ve civarı, oğlu Süleyman'ın 1121 yılındaki isyanı üzerine, onun bölgeye nâib tayin edilmiş olduğu kardeşinin oğlu Süleyman'a geçtiği gibi, kendisine 1121 yılında Irak Selçuklu sultanı Mahmud tarafından ikta edilmiş olan Meyyâfârikîn ve civarı[809] büyük oğlu Süleyman'a, Mardin ve civarı ise küçük oğlu Timurtaş'a kalmıştı[810]. Daha İlgazi'nin vefatından önce Joscelin'i esir etmiş Belek ise bütün Artukoğullarının en nüfuzlusu ve kudretlisiydi. Ancak o da şimdilik bölgesinde rahatsızlık doğurmaya devam eden Gerger Ermenileri işini halletmekle meşguldü. Bunun da ilerisinde, onun en büyük hedefini teşkil ettiği, Haleb hâkimiyetini elde etmek için girişeceği mücadeleydi. İşte bu iki önemli adım Kudüs Kralı ile Belek'in yollarını kesiştiren bir durumdur.

Kaynakların da birbirine benzer şekilde ifade ettiklerini gibi, Kudüs Kralı II. Baudouin, Esârib'i kuşattığı ve teslim aldığı sırada[811] Belek'in yeniden Gerger'i kuşatmış olduğu, Samsat, Kâhta ve Hısn Mansûr civarına akınlar yaptığı haberini

---

[807] Süryani Mikhail, bu olayın 1123 yılında gereçekleştiğini yazmıştır. Bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.72.

[808] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.91, Türkçe çev. s.32-33.

[809] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.478.

[810] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.208, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.86; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.468; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.34 ve 141.dpnt.

[811] Esârib'in kuşatılıp teslim alınışı ve bunu takip eden, Halep sahibi Bedrüddevle Süleyman ile Kudüs Kralı arasındaki barış tarihi İbnü'l-Kalânisi ve ondan nakleden İbnü'l-Esîr tarafından 570 yılının Safer ayı (Nisan 1123) olarak verilmiştir. Bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.209, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.87; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.483; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.34 ve 139.dpnt.

almıştı. Bunun üzerine Baudouin'in, Belek'i bu bölgeden uzaklaştırmak ve Gerger'i kuşatmadan kurtarmak amacıyla derhal kuzeye hareket ettiği anlaşılmaktadır[812]. İşte bu hamle onun esir edilmesine doğru yaptığı ilk hatası olmuştur.

Kudüs Kralının Belek tarafından esir edilmesi ile sonuçlanan bu seferin hikâyesi, Joscelin'in başına gelenlerde de olduğu gibi, en ayrıntılı ve detaylı olarak kaynaklar tarafından kaydedilmiştir.

Bu olayla ilgili Urfalı Mateos; *"572 Ermeni yılında (19 Şubat 1123-18 Şubat 1124) Kudüs Kralı Baudouin, hapsedilmiş olan Joscelin ile Galéran'ın intikamını almak üzere Balak'a karşı yürümek için asker topladı. Kral bütün Frank askerleriyle birlikte Ra'ban şehrine geldi. Belek ise ülkeyi yağmalamak ve esirler almak için daha önceden bu eyaletin sınırları yakınlarına gelmiş bulunuyordu. Her iki ordu, birbirlerine yaklaşmış olduklarının farkında değillerdi. Kral, az sayıda savaşçı ile birlikte Şençl-Gandar (Sence Köprüsü)[813]'a gelip nehri geçti ve Şıncırig (Köpek Suyu) denilen yere çıktı. Fakat Balak, büyük sayıda askerle beraber bu yerin yakınında pusu kurmuş bulunuyordu. Krallık çadırı kurulduktan sonra Baudouin, şahin ile avlanmaya çıkmak istedi. Fakat bu esnada Balak bütün kuvveti ile hücum ederek Haçlıları kılıçtan geçirdi ve Kudüs kralını, kızkardeşinin oğluyla birlikte esir etti. Bu vaka Paskalya yortusundan dört gün sonra (18 Nisan 1123) vukubuldu. Belek kralı Gerger kalesinin önüne getirdi ve kral kaleyi ona teslim etti. Kral ile hemşerizadesi oradan Harput'a götürüldüler ve zincire vurularak Josselin ve Galéran'ın içinde bulundukları zindana atıldılar"*[814].

Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin aktarımı da *Urfalı Mateos* ile temelde bir bir benzerlik arzetmektedir. Onun *Urfalı Mateos*'tan ayrıldığı tek nokta, Belek'in savaştan sonra Gerger hâkimini tutup, onu bu kaleyi kendisine teslime edinceye

[812] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.91 vd., Türkçe çev. s.33.
[813] Eskiçağda Singas veya Singa, Araplarca Nahr al-Azrak veya Nahr Sanca (veya Şanca), Türkçe Göksu denilen ve Samsat'ın 25 km. batısında Fırat'a karışan ırmak olup, Arapların al-kantara Sanca adını verdikleri Roma devrinde yapılmış olan köprüsü oldukça şöhretliydi. Arap yazarlar bunu dünya harikalarından biri olarak saymışlardır. Bkz., Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı-363'den 1071'e kadar-*, s.37-38 ve Harita II; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.272 ve 133.dpnt. (Dulaurier); Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.35 ve 145.dpnt.
[814] *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.272-273.

kadar işkence ettiğine dair aktardığı bilgidir[815]. Demirkent'in de ifade ettiği gibi bunun gerçekle pek bir ilgisi yoktur; çünkü bildiğimiz gibi, Gerger sahibi Mikhail'in kalesini Dülük'e karşı krala vermiş olduğunu bildiren yine *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin yazarıdır[816]. *Süryani Mikhail*'in ifadesi daha kısadır. O, Kral Baudouin'in Gerger'i Ermeni Mikhail'den teslim aldıktan sonra Türkleri Hısn Mansûr ve Keysun civarından kovalamak için geldiği Sinca Irmağı kenarında Belek tarafından esir edildiğini kaydetmiştir[817]. Yani *Süryani Mikhail*'in Bâlis kuşatmasından ve kralın güneyden geldiğinden haberi yoktur. *Süryani Mikhail*, diğerlerinden farklı olarak, Belek'in kralı esir ettikten sonra Hısn Mansûr'u kuşatıp zaptettiğini ve bundan sonra Haçlıların elinden Gerger kalesini aldığını aktarmıştır ki, coğrafi yapı bu görüşe hak verecek durumdadır. Demirkent'in de savunduğu gibi Hısn Mansûr(günümüzde Adıyaman) Gerger yolu üzerinde olup savaş yerine Gerger'den çok daha yakındır. *Ebu'l-Ferec* Joscelin ile Baudouin'in esaretini birbirine karıştırmakta ve önce kralın esir düştüğünü bildirmektedir[818] ki bu durumun yanlış olduğunu kaynakların aktarımıyla da açıklamış olduk.

Haçlı kaynaklarının bu olay hakkındaki kayıtlarına bakacak olursak, bu kaynaklar Urfa kontluğunun kuzeyinde meydana gelmiş bu önemli olaylarla ilgili kesin bir bilgiye sahip olmadıklarını görmekteyiz. *Fulcherius Carnotensis*'in bu konudaki kaydı da çok kısa ve hiç detay ve ayrıntı içermez[819]. *Willermus Tyrensis*'de bu bakımdan zengin bir bilgiye sahip değildir. Olayı kısaca veren *Willermus*'un, Gerger'in Belek tarafından kuşatıldığından haberdar olmadığı görünmektedir. O, sadece Joscelin'in esaretinden sonra Hristiyan arazisine daha cesaretli saldırılarda bulunan Belek'in zararlarını önlemek üzere kralın bölgeye geldiğinden ve kontluk dahilindeki şehirleri erzak ve asker bakımından takviyeye çalıştığından bahsettikten sonra, kralın Tell-Bâşir'den Urfa'ya giderken gece yolculuğu esnasında Belek tarafından taarruza uğradığını ve uyku mahmurluğu içinde bizzat Belek tarafından

[815] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.91 vd., Türkçe çev. s.33.
[816] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.91 vd., Türkçe çev. s.32-33; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.34.
[817] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.72.
[818] Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.358.
[819] Fulcherius'un *"Başka hiçbir şey kafirler için bu kadar sevindirici Hristiyanlar için ise bu kadar korkunç olamazdı"* ifadesinde de Haçlılar için bu durumun nasıl büyük bir tahribat yaptığını öğrenebiliriz. Bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, a.g.e.,* İngilizce çev., s.239-240, *a.g.e.,* Türkçe çev. III, s.217; Şüphesiz ki Türk savunması için çok büyük bir zaferdi.

esir edildiğini kaydetmiştir ki, Demirkent'in yaklaşımına göre bu iddianın yanlış ve her türlü dayanaktan yoksun olduğu şüphesizdir[820].

Arap kaynaklarındaki bu gelişme ile ilgili bilgiler ise kısa ve doğru olduğu gibi Hristiyan kaynakların aktardıklarını da tamamlar niteliktedir. *İbnü'l-Kalânisî* aynen *Urfalı Mateos* gibi, olayın Belek'in Gerger'i kuşatması üzerine ve köprü yakınında meydana geldiğini bildirir[821]. *Azîmî* de verilen bilgi de çok kısa olmasına karşın, aktardığı kaydında olay yeri olarak Sanca köprüsü'nü vermektedir[822]. *İbnü'l-Esîr*[823] ve *İbnü'l-Adîm* de kısaca fakat Hristiyan kaynakların rivayetlerine uygun bilgi vermekte, bunlardan *İbnü'l-Adîm*, hatta savaş yerini "Uruş" olarak belirtmektedir ki bugünkü haritalarda dahi var olan "Turuş" olduğuna şüphe yoktur. Böylece savaşın meydana geldiği yer noktasında da kesinlik kazanacak bilgiye sahibiz[824].

Haçlılar için daha büyük ve şöhretlerinin mahvedecek bir darbe yine Türk savunmasından gelmişti. Belek, kahramanlığını Haçlıların gözünde büyüttüğü gibi, Haçlıların şövalyelik onurunu da Anadolu toprakları üzerinde yerler bir etmiştir. Bu iki esir alma durumu da Türk savunma anlayışının, Haçlılara karşı artık üstünlüğü ele geçirdiğini de perçinler niteliktedir. Şöyle ki artık Anadolu Haçlıların en büyük ve en saygı gören kralları için bile güvenilir bir yer değildir. Bir sonraki konuda da göreceğimiz gibi canları dahi emniyette değildir. Her ne kadar bu liderler Belek'in onları hapsettiği Harput Kalesi'nden kaçmış olsalar da[825] bir kez onurları zedelenmiş, gururları yerle bir edilmiştir. Bu Türk savunmasının büyük bir başarısı olarak dönemi anlatan batılı tarihçiler tarafından da tarihe not düşülmesi gerek önemli gelişmelerdendi.

---

[820] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, R.H.C., Occ., III, Paris 1866, s.537; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.36 ve 151.dpnt.
[821] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.209, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.87
[822] *Azîmî Tarihi*, s.55 ve 509.dpnt.
[823] İbnü'l-Esîr, olayın tarihi olarak 517 Safer (Nisan 1123) tarihini vererek Urfalı Mateos'u da onaylar. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.485.
[824] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.36.
[825] Joscelin, Galéran ve Kral II. Baudouin'in ortak esaret merkezi Harput'tan kaçışları, Demirkent tarafından detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.36 vd.

3.3. Danişmendli Emir Gazi'nin Antakya Haçlı Prinkepsi II. Bohemund'u Öldürmesi

Haçlılar için Anadolu toprakları üzerindeki kötü gelişmelerin sonu gelmiyordu. Şüphesiz ki bu gelişmelerin her biri, bölgedeki Haçlı siyasî otoritesine, Haçlı ruhuna ve Haçlı maneviyatına büyük darbeler indiriyordu. Hepsi Türk savunmasının mücadelesiyle gerçekleşen bu önemli darbelerin, Haçlılara olan etkisi müthiş bir yıkıma sebep olmuştur. Sonuçta Haçlı maneviyatı ve Anadolu üzerindeki düzeni Haçlı liderleri sayesinde sağlanmış, Haçlı liderleri tarafından da sürdürülüyordu. Bunların kaybı, Haçlı gücünün ve otoritesinin kaybı ile de eşdeğerdi. Bu darbelerin çoğunluğunun ilk olarak Anadolu üzerinden çıkması ve Türk savunma anlayışının Anadolu üzerindeki bitmek tükenmez mücadele ruhundan kaynaklanmaktadır.

Bu açıdan 1130 yılı da, bundan önceki Haçlılara vurulan büyük darbelerden birinin tarihe geçtiği yıldır. Bu olay Antakya Haçlı Prinkepsi II. Bohemund'un, Danişmendli Emir Gazi tarafından pusuya düşürülerek, yanlışlık sonucu öldürülmesidir[826]. Yine kaynakların bu önemli gelişme hakkındaki aktardıklarına bakacak olursak üç önemli kaynak öne çıkar. II. Bohemund'un öldürülmesini tarihi gerçeklere en uygun olarak *Süryani Mikhail*, *Ebu'l-Ferec* ve *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nin yazarı aktarır. Bu kaynaklara göre; 1129 yılı sonlarında Kilikya Ermeni hükümdarı Thoros'un ölümünden sonra burada meydana gelen karışıklıklardan ve Thoros'un oğlunu zehirleterek idareyi ele almış olan I. Leo'nun zaafından yararlanmak isteyen Antakya Haçlı Prinkepsi II. Bohemund, küçük bir kuvvetle Kilikya'ya girmiş, fakat Anazarba[827] ovasında, aynı amaçla ülkeye girmiş

[826] Buradaki "yanlışlıkla" ifadesi Emir Gazi'nin bu lideri öldürmek istememesi olarak yorumlanmamalıdır. Bu ifade savaş alanındaki hengâme de öldürülen kişinin II. Bohemund olduğunun bilinmemesidir. Şayet "fidye-i necat" (kurtuluş akçası) yada başka amaçlar ile ünlü Haçlı liderleri ve reislerinin öldürülmeyip esir edildiği mevzusuna çalışmamız boyunca değindik.

[827] Günümüzdeki Anavarza, Adana ili Kozan ilçesi merkez bucağına bağlı Anavarza köyünün bitişiğinde tepe üstündeki bir hisar kenti olup (Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe çev., s.432 ve 1.dpnt) "*Aşağı bölümdeki yerleşme, Anavarza Köyü olarak varlığını sürdürmekte"* idi. Ancak daha sonra burasının adı Dilekkaya olarak değiştirilmiş ve günümüzde de bu ad ile anılmaktadır (Bkz., Yusuf Halaçoğlu, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis Sancağı", *İÜEFTD*, S.32 (1979), s.830; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s.67; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.92 ve 378.dpnt; Solmaz, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, s.139 ve 580.dpnt.

bulunan Danişmendli kuvvetlerinin baskınına uğrayarak öldürülmüştür[828]. Hatta bahsi geçen kaynakların da aktardığı gibi tanınmadığından dolayı[829] Bohemund'da ölen Haçlılar arasındaydı. Danişmendli Emir Gazi, II. Bohemund'un kafasını mumyalattıktan sonra birçok hediyeyle beraber Abbasî Halifesi el Müsterşid'e göndererek kazandığı zaferi bildirdi[830]. Abbasî halifesi de Emir Gazi'ye bir takım hediyeler göndermek suretiyle karşılık verdiği kaynaklar tarafından da belirtilmiştir[831]. Willermus Tyrensis, Bohemund'un öldürülmesini anlatıyorsa da, onun bütün bir bab olarak verdiği bilginin Bohemund'un Kilikya seferine ve ölümüne denk düşen kısımları, ölümün meydana geldiği yer dışında tamamen gerçeklere aykırıdır[832]. Arap kaynaklarından sadece Azîmî[833] ve İbnü'l-Esîr[834], Antakya hükümdarının öldürüldüğünü kaydetmişlerdir[835].

---

[828] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.92; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.363; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., s.98 vd., Türkçe çev. s.33; Süryani Mikhail, Ermenileri istemeyen Danişmendli kuvvetleriyle ile Haçlılar'ın da birbirlerinden habersiz olarak aynı zamanda buraya geldiklerini belirtmekte ve Danişmendliler'in Anazarba ovasına geldiklerinde II. Bohemund komutasındaki Haçlı kuvvetlerini gördüklerini belirtmiştir. Aynı zamanda burada karşı karşıya gelen Danişmendli-Haçlı orduları arasında başlayan savaşta, Yoğun Türk saldırıları sonucu çözülmeye başlayan Haçlılar ağır kayıplar vermeye başlayınca bir tepeye çıktığından bahseden Süryani Mikhail, burada da Emir Gazi tarafından kuşatılan Haçlıların hepsinin imha edildiğini aktarır. Böylece düşmanları imha eden Türk kuvvetleri, başta zırh ve silah olmak üzere birçok ganimet elde ettiler. Bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.92.

[829] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.92; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.363; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye(1071-1318)*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993 (3.Baskı), s.170.

[830] Osman Turan, bir başka rivayete göre bu hediyelerin Büyük Selçuklu Sultan'ı Sancar'a gönderilmiş olabileceğini dile getirmektedir (Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye(1071-1318)*, s.170). Ancak Sefer Solmaz'ın da belirttiği gibi kaynaklarımızda bunların Abbasî halifesine gönderildiği belirtilmesine rağmen bu konu ile ilgili verilen bilgilerde hiç Büyük Selçuklular'dan bahsedilmemektedir. Demekk ki, bunların Abbasî halifeliği yerine sadece Büyük Selçuklulara gönderildiğini kabul etmek pek mümkün değildir. Öyleyse bu hediyelerin her ikisine de yani hem Abbasî halifeliğine hem de Büyük Selçuklulara da gönderildiğini kabul etmek gerekir. Çünkü bu dönemde İslâm dünyasında Abbasî halifeleri dini otoriteyi, Büyük Selçuklu Sultanları da siyasî otoriteyi temsil ediyorlardı (Solmaz, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, s.140 ve 583.dpnt).

[831] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.92.

[832] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.92 ve 379. dpnt.

[833] *Azîmî Tarihi*, s.65 ve 614.dpnt.

[834] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, X, Türkçe çev., s.526.

[835] Antakya Haçlı Prinkepsi II. Bohemund'un ölümü birçok kaynak ve çalışmada geçmektedir. Bunlar için ayrınca bkz., Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.363; *Azîmî Tarihi*, s.65 ve 614.dpnt.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XII, Türkçe çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul 1994, s.373; Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev.Işın Demirkent, TTK Yay., Ankara 2001, s.14; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.285 (Ancak Dalurier'in düştüğü not Willermus kaynak gösterilerek yazıldığı için, Demirkent'in de vurguladığı gibi gerçekle bir bağı bulunmaz); *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.92; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Türkçe çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı

Olayın gerçekleşme tarihi noktasında baktığımız ise, kaynakların kısaca aktardığı bu olay için, yıl dışında herhangi bir tarihlendirme mevcut değildir. Buna karşılık Demirkent'in de ifade ettiği gibi bütün modern Haçlı tarihi yazarları II. Bohemund'un ölümünü, anlaşılan Röhricht'e uyarak, Şubat 1130 olarak göstermişlerdir[836]. Demirkent, bu tarihlendirmenin doğru kabul edilse bile, modern Haçlı tarihçilerin genellikle kabul ettiği gibi kısa bir sürede yani 1130 yılının yaz ayında tamamlanmış, 1131 yılı içlerine kadar devam etmiş olduğunu vurgular[837].

Sonuç itibariyle Haçlılar için Anadolu'da başarılı ve güçlü oldukları dönemler yavaş yavaş ve Türk savunmasının ciddi darbeleri ile geride kalıyordu. Bundan sonraki gelişme ise Haçlılara karşı sonun başlangıcını meydana getirecekti.

4. İMÂDEDDİN ZENGİ'NİN URFA'YI KUŞATMASI VE ELE GEÇİRİŞİ (24 ARALIK 1144)

Haçlı tarihi açısından ele alındığında Urfa şehri ve Urfa Haçlı kontluğu bütün Haçlı rüyasının başlangıcını meydana getirmişti. I. Baudouin'in Anadolu toprakları üzerinde, kendi halkının rızası ile ele geçirdiği Urfa Kalesi ve şehri, burada bir Haçlı kontluğu kurulmasına imkan vermiş ve bölgede çok büyük bir siyasî gücün ortaya çıkmasına da imkan tanımıştır. Urfa'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesi Hristiyan dünyası için ne denli önemli ve büyük bir sevinç kaynağı olacak kadar önemliyse, buranın kaybedilmesi de o oranda büyük bir zarar ve üzüntü olmuştur.

Haçlılar için bu kadim kent, yarım yüzyıla yakın bir süredir Haçlı hayallerini ve Haçlı gücünü Anadolu toprakları üzerinde var etmeye çalışıyordu. Ancak Türk savunması ve Türk-Müslüman kuvvetlerinin 1101 Yılı Haçlı Seferler ile yükselişe geçen, Anadolu üzerindeki kendi topraklarını koruma ve Haçlılara karşı bitmek

---

Yurt Yay., İstanbul 2000, s.25; Mehmet Ersan, "Rupenliler Döneminde Kilikya ile Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi", *TİD*, S.XIII (1998), s.85; Birsel Küçüksipahioğlu, "Haçlı Devletleri", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.690-691.; Şebnem Özonur, *Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s.14.

[836] Reinhold Röhricht, *Geschichte des Königreichs Jarusalem 1100-1291*, Wagner Pub., Insbruck 1898, s.188; Röhricht'in tarihlendirmesini kabul eden modern Haçlı tarihçilerin görüşleri için bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I , s.672; Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, s.350; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.150; Nicholson, *Joscelyn I: Prince Of Edessa*, s.88.

[837] Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.93 ve 381. dpnt.

bilmeyen bir savunma ve savaş gücü, sonunda Haçlılara önceleri telafisi mümküm olmayan darbeler vurduğu gibi, sonrasında da sonun başlangıcını meydana getirecek olan büyük bir darbe daha vurmuştur. Bu Urfa Kalesi ve şehrinin İmâdeddin Zengi tarafından kuşatılıp ele geçirilmesidir. Konunun İkinci Haçlı Seferi'nin oluşmasına dahi etki etmesi bakımından çok önemli bir tarihsel değeri vardır. Biz de Anadolu üzerindeki büyük Türk savunmasının Haçlılara vurduğu en ağır darbelerden birini açıklamaya çalışacağız.

Urfa'nın İmâdeddin Zengi tarafından kuşatılıp fethedilmesi dünya tarihi açısından çok önemli bir gelişmedir ve Haçlı Seferleri ve mücadeleleri macerasının sonunun başlangıcıdır. Bu açıdan olayın başlangıcı ve sonuçları, olayın meydana geldiği zamandan günümüze kadar bütün kaynaklar ve tarihçiler tarafından konu edilmiştir. Konunun Anadolu toprakları içinde bir bölgeyi ilgilendirmesi ve fethin kendi atalarımız tarafından gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, Türk bilim aleminde Demirkent'ten önce bu konuyu hakkıyla inceleyen bir çalışma meydana çıkmamıştır. Bu konudaki bütün çalışmalar batılılar tarafından meydana getirildiği için batı görüşüyle harmanlanmıştır[838]. Biz ise Demirkent hocamızın derinlemesine ele aldığı bu konuyu, onun çalışmasındaki detaylar ve Batılı tarihçilerin bu kuşatmaya yaklaşımlarını kıyaslayıp, kendi görüşümüzü de vurgulayıp çalışmamıza dahil ettik.

Batılı tarihçiler, Demirkent'in de vurguladığı üzere Zengi'nin Urfa'yı neden ve hangi şartlar altında kuşatıp ele geçirdiği gerçeğini önemsememişlerdir. Hatta bu gelişmelerle ilgili, daha önceden her görüşlerini kanıtlamak için kullandıkları, Fransız diline tercüme edilmiş İslâm kaynaklarının verdikleri rivayetleri dahi kullanmamışlardır. Ancak her ne kadar gerek Grousset ve gerekse diğer batılı tarihçiler eserlerinde yer yer Zengi'nin iktidara geliş şartlarından ve Müslüman dünyasında Haçlı Seferlerine karşı cihad fikrinin doğuşundan da bahsetmekte iseler de, bütün bu hususları ancak ikinci planda tuttukları ve olayı daha çok Haçlı ve

[838] Demirkent'in bu konuyla ilgili modern batılı tarihçilere olan eleştirisi gayet mantıklıdır. Ona göre; *"Bilgin ve ünlü Haçlı Seferleri tarihi yazarlarının İslâm'a ve özellikle Türklere ait bütün konularda olduğu gibi, bu konuda da dinî ve milli duygu ve eğilimlerinden sıyrılmış, tam objektif kalabilmiş oldukları iddia edilemez. Bunlar her ne kadar türlü kaynak gruplarının –Ermeni, Süryani, Haçlı ve Müslüman- genellikle birbirine uygun sayılabilecek rivayetlerini kaydererek tasvirlerini bu verilere göre yapmışlarsa da, özellikle tefsire dayanan, olayın sebep ve sonuçlarını tahlil ve tesbit hususunda tek taraflı kalmışlardır"* (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.139).

Ermenilerin hatta ve sevapları yönünde açıklamaya çalıştıkları belirgin bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır[839].

Müslümanların genelinin ve Irak Selçuklu sultanının arzı ve baskılarının da ön planda olması ile Zengi, Urfa'yı ele geçirmeyi kafasına koymuştu. Urfa'nın ele geçirilmesi için bölgedeki durum çok müsait görünmekteydi. Haçlılar böylesine büyük bir harekat ve darbeye karşı kendilerine yardım edebilecek tek destek olan Bizans İmparatorluğu ile aralarını açmışlardı. Kuzeydeki Haçlı devletlerinin ve güçlerinin sıkıştığı durumlarda hemen yardıma koşan Kudüs Haçlı Krallığı ise, dul Melissende ile henüz çocuk yaştaki bir kralın yönetiminde olmasından dolayı hareket edemeyecek durumdaydı. Bütün gücünü zorlasa dahi Urfa'ya yardımda bulunamayacak siyasî düzensizlik içindeydi. Urfa ile Antakya Haçlı hükümdarları ise birbirinden nefret derecesinde uzaklaşmışlardı. Zengi'nin karşısında duran bütün güçlük Urfa'nın çok kuvvetli tahkimata, mükemmel surlara sahip bulunmasından kaynaklanıyordu. Burada büyükçe bir kuvvet ve yeteri kadar iaşe ve teçhizat maddesi bulunduğu sürece kuşatmanın, şimdiye kadar olduğu gibi, sonuçsuz kalması tehlikesi her zaman için mevcuttu. Üstelik Urfa Haçlı Kontu II. Joscelin, batılı kaynaklar ve modern tarihçiler ne derse desin, İslam dünyasında gücü-kuvveti ve hilekârlığı dolayısıyla büyük şöhret yapmış görünmekteydi[840].

Bu sebepler Zengi'nin Urfa'yı Joscelin'in orada bulunmadığı sırada kuşatmayı kararlaştırdığı anlaşılmaktadır. Yerli ve Müslüman kaynaklar onun böyle bir ânı haber almak için gerek Urfa içine ve gerekse civarına bir çok casus yolladığını ayrıca belirtmek suretiyle bu amaca uygun davrandığını

[839] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.140; Özellikle daha önceki kuşatma, kaybedilen müstahkem mevkiler, kaybedilen büyük savaşlardaki sonucu maneviyat eksikliğine bağlama durumunu Urfa'nın kaybedilmesinde de görmekteyiz. Özellikle yapılan yanlış hareketlerin, bölgedeki Türk savunma kuvvetinin ve "Cihad" anlayışının yükselişini hesaba katılmadan, etkisi çok fazla olmayan, yukarıda bahsedilen sebeplerin amacı açıktır; Urfa gibi ele geçirilmesi büyük bir sevince yol açmış şehrin Haçlılar tarafından kaybedilmesinin bir nevi bastırılması, büyütülmeden es geçilmesi detayların eksik verilmesi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz Urfa'nın Haçlılar tarafından ele geçirilişini tafsilatıyla anlatan batılılar, kaybedilmesinin de manasız sebeplere bağlamak için detaylar sunmuşlar ve çoğu gerçek dahi olsa eksik taraflarıyla bu gelişmeyi tamamlayamamışlardır. Ancak Demirkent'in çalışmasındaki yaklaşımı daha sahih ve eksikleri tamamlayan sorgulayıcı bir görüşü gözler önüne serdiği için bizde Türk kuvvetlerinin bu önemli başarısını, Müslümanların bu önemli zaferini, gerçekleri bilimsel bir biçimde anlatma doğrultusunda açıklamaya çalıştık.

[840] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.141 ve 612. dpnt.

kanıtlamaktadırlar[841]. Diğer taraftan Demirkent'in İbnü'l-Esîr'in kaydına dayanarak savunduğu gibi, Zengi Joscelin'i böyle bir ihtiyatsızlığa ve kuşatmayı, içerisinde Joscelin olmayan Urfa'ya karşı yapmak istediği için Diyarbekir bölgesinde Artukoğulları ve Kürt beyleri ile yanıltıcı ve amaçsız bir mücadeleye girmiş bulunmaktaydı[842].

Zengi'nin Urfa'yı kuşatması için gereken durumla ve gelişmelerin 1144 yılı civarında yavaş yavaş meydana geldiğini görmekteyiz[843]. 1144 yılında Hısn Keyfâ'nın Artuklu hükümdarı Sökmen oğlu Davud'un ölümü[844] ve yerini küçük oğlu Kara Arslan'ın alması ile, Zengi uzun süreden beri aradığı fırsatı yakalamıştır. Daha önce de Zengi ile mücadelesini ve Bizans İmparatorunun Şeyzer'e karşı seferinde, Zengi'ye yardıma geldiği halde iyi karşılanmayan ve hoşnut olunmayan Kara Arslan'ın, Zengi'nin muhtemel bir saldırısına karşı yardımını sağlamak üzere Urfa kontu II. Joscelin'e yöneldiğini, ona bu yardım karşılığında Gerger bölgesindeki Babalu kalesini[845] vermeyi teklif ettiği Yerli Süryani kaynaklar tarafından belirtilmektedir[846]. Zengi ise bu sırada Kara Arslan ile ittifak halinde bulunan Âmid kalesini kuşatmıştı. Babalu kalesini bu şekilde elde ederek Gerger bölgesindeki

---

[841] *Süryani Mikhail'*in, Fasıl XXXI.'in başlığı *"Mezopotamya'nın Urfa şehrinin acıklı hikayesi"* şeklindedir. Yerli kaynakların ortak düşüncesi, yarım asıra yakın bir süredir Haçlı hakimiyeti ve baskısında kalan Urfa'nın Türklerin eline geçmesine karşı büyük bir hüzün ve kederdir. Oysa Urfalı Mateos, Anonim Süryani ve yine Süryani Mikhail'de çoğu konuda Haçlıların kötü davranışlarını nakletmişlerdir ancak Yerli kaynaklar, Urfa'nın Türk kuvvetlerinin eline geçmesini yine büyük bir teessüf ve hüzün ile nakletmişlerdir. Aynı zamanda Zengi'nin casusuluk faaliyetlerinden de bahsetmeyi de es geçmemişlerdir. Ayrıca bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.125; *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., (ikinci kısım) Vol. 65/2 (April 1933), s. 281, Türkçe çev. s.51; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-,* XI, Türkçe çev., s.94 vd.

[842] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.141; ve 614 dpnt.

[843] Urfa'nın İmâddeddin Zengi tarafından kuşatılması ve Zengi'nin Urfa'ya yaklaşımı için Alptekin'in bakış açısı gayet tutarlıdır. Bkz., Alptekin, *The Reign of Zangi(521-541/1127-1146),* s.63 vd.

[844] Davud'un ölümü tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Süryani Mikhail, onun 1143 (*Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.123), Ebu'l-Ferec ise 1144 yılında öldüğünü yazar (Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.377); Demirkent, Kramers'in İslam Ansiklopedisinde yazmış olduğu Kara-Arslan maddesinde verilen bilginin yanlış ve dayanıksız olduğunu söylediği gibi (bkz., J.H. Kramers, "Kara-Arslan", *İA*, VI, s.211-212) Köprülü'nün yine İslam Ansiklopedisi'ndeki Artukoğulları maddesi için de aynı şeyleri ifade etmiştir (Fuad Köprülü, "Artukoğulları", s.617 vd). Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.142; ve 615. dpnt.

[845] Babalu Kalesi, Gerger'in 20 km. kadar kuzeyinde, Fırat kenarında olarak gösterilmiştir. Bkz., Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Harita;

[846] Süryani Mikhail'de bu kale "*Beit Boula"* olarak geçmektedir(bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.125); Anonim Süryani Vekayinâmesi'nde ise "Hesen-Babula" olarak adlandırılmaktadır (bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., (ikinci kısım), s. 280, Türkçe çev. s.51).

hakimiyetini daha da sağlamlaştırmak arzusunda olan II. Joscelin, Kara Arslan'ın yardımını kabul edip derhal harekete geçti[847]. Süryani Mikhail, Joscelin'in Kara Arslan'a yardım için bir ordu sevkettiğini ve kendisinin Antakya'ya gittiğini bildirirken[848], Anonim Süryani Vekayinâmesi, onun bütün askerlerini yanına alıp Fırat kenarında bulunan Bâlis ve Rakka civarındaki bölgeleri ele geçirmeye giriştiğini yazmaktadırlar[849]. Modern Haçlı tarihi yazarları Demirkent'in de ifade ettiği gibi, bu ifadelerden, II. Joscelin'in, güneye doğru hareket ederek Zengi'ye Haleb'den gelebilecek takviyelerin önünü kesmek istediği, bir şaşırtma taarruzuna girişmek düşüncesinde olduğu anlamını çıkarmaktadırlar[850]. İslami Kaynaklar içinde olayı en detaylı bir şekilde anlatmış olan İbnü'l-Esîr ise Joscelin'in Fırat'ı geçerek Suriye'ye gittiğini ifade etmektedir[851].

Zengi'nin beklemekte olduğu an gelmişti. Bölgede kurmuş olduğu özellikle Harran'da merkezlendiği anlaşılan casusluk ağı hemen harekete geçerek Urfa'nın savunmasız kaldığını Zengi'ye bildirdi[852]. Atabegin bunun üzerine hiç vakit kaybetmeden Âmid kuşatmasını kaldırarak Urfa üzerine yürüdüğü İbnü'l-Esîr tarafından da büyük bir heyecanla anlatılmaktadır[853]. Böylece Urfa'nın Türk kuşatması altına alınıp, ele geçirilmesindeki ilk adımda atılmış oluyordu.

Zengi, Urfa'yı ele geçirmek için gereken şartları ve ortamı sağladıktan sonra, hemen hedefine yönelik harekete geçmiştir. *Anonim Süryani Vekayinâmesi*'nde yer alan ve başka hiçbir kaynak tarafından teyit edilememiş olmasına rağmen mantıklı ve harekatın seyrini gerçek aktaran rivayetine göre; Zengi önce hâcib "cesur" Selahaddin (Selaheddin el-Yağısiyâni)'in hızlı bir saldırı ve baskın ile Urfa'yı ele

---

[847] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.142.
[848] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.125.
[849] *Anonim Süryani Vekayinâmesi*, İng. Çev., (ikinci kısım), s. 281, Türkçe çev. s.51.
[850] Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, s.369; Runciman, Joscelin'in, Zengi'nin Halep'teki ikmal yolunu kesmek üzere harekete geçtiğini ifade eder. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.193.
[851] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XI, Türkçe çev., s.94-95; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.143.
[852] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.125; Anonim Süryani Vekayinâmesi'nde *"O sıralar Harran'da Urhoylulardan(Urfalılardan) nefret eden ve Müslümanların önderi olan Ja'far'ın oğlu Fadıl-Allah(Cafer oğlu Fazlullah) vardı. Casuslar ona gidiyor ve o, onları yönlendiriyordu."* İfadeleriyle Urfa'nın askerden boşalmış ve savunma kuvvetlerinden mahrum kalmış olduğunu bu kişini Zengi'ye haber vermiş olduğunu bildirmektedir. Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 281, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.51.
[853] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XI, Türkçe çev., s.94-95; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.143.

geçirebilmesi amacıyla yola çıkarmış ve Zengi'nin bu tecrübeli ve kudretli komutanı, birdenbire bastıran ve birliğine yolunu kaybettiren şiddetli yağmur yüzünden zamanında Urfa önüne ulaşamamıştır. 28 Kasım 1144 yılı Salı gününe rastlayan vakitte ancak şafak sökerken gecikerek giriştiği saldırının başarıya ulaşamaması üzerine bir posta güvercini ile durumu, Urfa'nın gerçekten alınabilecek bir durumda olduğunu Zengi'ye bildirmiş ve atabeg de iki gün sonra bütün kuvveti ile Urfa önünde görülmüştür[854].

İmâdeddin Zengi Urfa önüne gelince, İslâmi kaide ve geleneklere uygun olarak kan dökülmesini ve şehrin harab olmasını önlemek için şehre haber göndererek teslim olmalarını talep etti[855]. Gerek yerli kaynakların ve gerekse Willermus Tyrensis'in ifadelerinden, şehirde kumandayı eline alacak yüksek rütbeli bir kumandan olmadığı, savunma işlerinin şehrin Lâtin başpiskoposu II. Hugue'un elinde bulunduğu anlaşılmaktadır[856]. Yerli Süryani halkın başkanı piskopos Basilius Bar Şumana, Ermenilerinki ise katolikos Ananias'tı. Bunlar, Zengi'nin teslim olunması için sunduğu teklifi reddettiler; çünkü Antakya'ya ve Kudüs'e gönderdikleri haber üzerine süratle yardımlarına koşulacağını sanıyorlardı[857].

---

[854] Urfa'nın kuşatma altına alınma tarihi olarak genellikle, Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin verdiği bu 28 Kasım 1144 tarihi kabul edilmektedir (*Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 281, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.52). Süryani Mikhail'de kuşatma için ay ve gün olarak aynı tarihi veriyor olmasına karşın o, bunu bir yıl sonraya, 1145'e almaktadır ki bu yanlıştır (*Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.125, Andreasyan verdiği 1.dpnt ile bu yanlışı düzeltmeye çalışmıştır). Bu döneme ait haberlerde Süryani Mikhail'in verdiği bilgileri izleyen Ebu'l-Ferec ise kuşatmanın başlama tarihini 12 Kasım 1145 olarak vermektedir (Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.378). Bu döneme en yakın İslam kaynağı olan İbnü'l-Kalânisî, Urfa'nın fethi tarihini 24 Aralık 1144 gösterdiğine (İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.279, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.154), ve İbnü'l-Esîr ise kuşatmanın 28 gün sürdüğünü söylediğine göre (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-,* XI, Türkçe çev., s.95 vd.), Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin vermiş olduğu tarihin mantıklı ve kabul edilebilir olduğunu Demirkent de kabul etmektedir; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.144 ve 628.dpnt.

[855] Süryani Mikhail'de Zengi'nin şehir sakinlerine *"Mahvolmamak için teslim olunuz. Zira, başka türlü kurtulmak çareniz yoktur"* diye seslendiği aktarılır. Bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.125-126.

[856] *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 282, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.53; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum,* R.H.C., Occ., III, Paris 1866, s.708 vd.

[857] Süryani Mikhail, bu durumla ilgili "*Onlar 'teslim olmayacağız' cevabını verdiler. Şehrin reisi güzide şehri kurtarmak üzere haber gönderdiği Antakyalılara ve Kudüslülere güveniyordu"* ifadelerini kullanarak şehrin bir kurtarıcı beklentisi içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.126 ve 1. dpnt.

Urfa şehrinin, şehrin teslimini reddetmesi üzerine Zengi Urfa'nın bütün etrafını kuşattı. Anonim Süryani Vekayinâmesi, Türk kuvvetlerinin kuşatma nizamı ve düzenini detaylarla birlikte veren tek kaynaktır[858]. Bununla birlikte Demirkent'in de ifade ettiği gibi; *"Urfa şimdiye kadar ciddi arkeolojik bir incelemeye tâbi tutulmadığı için, tek tek birliklerin şehrin hangi kesiminde yer almış oldukları kesinlikle tesbit etmek mümkün değildir."*[859].

Ordusunu Urfa etrafında yerleştirdikten ve şehir halkının dış dünya ile bağlantısını iyice kestikten sonra Zengi şehrin ve surların dövülmesi emrini verdi. Yanında Urfa şehrini kuşatmak için kuşatma aletleri ve mancınıklar getirmişti[860]. Bir taraftan surlar dövülür ve şehir halkı devamlı ok atışları ile canından bezdirilirken, bir taraftan da Haleb'den getirildiği anlaşılan[861], surların zayıf ve altı kazılmaya müsait yerlerini bilen nakkablar kuzey suru altına lağımlar kazmaya başladılar. Süryani Mikhail Urfa halkının da şehrin içinde, karşı taraftaki saldırıyı önlemek için lağımlar açtığını fakat bu yoldan saldırıyı önleyemeyince Türklerin altını kazdıkları

---

[858] Anonim Süryani Vekayinâmesi, Urfa önünde Türk kuşatma kuvvetlerinin dizilimini ve, kuşatma mevkilerini vermektedir. Ancak Demirkent'in de aktardığı gibi bazı şahsiyetlerin belirlenebilmesi için kullanılabilmiştir. Çünkü Urfa'nın çok eski tarihine rağmen arkeolojik geçmişi yok denecek kadar azdır. Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin yazarı Urfa önündeki Türk yerleşimini şöyle verir; *"Zengi çadırını kuzeye, Saatler Kapısı'nın karşısına, İtirafçılar Kilisesi'nin üstündeki tepeye kurdu. Onun doğusunda sultanın oğlu büyük kralın çadırı vardı. Onun kuzeyinde ise tedbirli, Persli büyük vezir, Cemaleddin'in çadırı vardı. Kendisi Zengi'nin ülkesindeki vergi ve gelirlerle ilgiliydi. O çadırını, Gözlemciler Tepesi'nde kurmuştu. Büyük ve bilge Selahattin, çadırını Çeşme kapısı'nın karşısında, Mor Afrem'ın türbesinin olduğu mezarlık tepesinde kurmuştu. Onun üzerinde, Süleyman Vadisi'nin başında, Erbil ve Şahrazur'un beyi Zeyneddin Ali Kuçak, Barşawmo'nun Bahçesi'nin karşısındaydı. Kasas kapısının doğusunda, Babilistan'ın karşısındaki alçak toprakların beyi Dubays vardı. Onun kuzeyinde Zaf'aran ve Araqnin'in beyi Ebu Ali vardı. Kuzeydeoğuda Bagsag(Basak)'ın oğulları, Sababark(Siverek)'ın yöneticileri Fırat kıyılarında kamp kurmuşlardı. Kasas kapısının güneyinde Sabaktan'ın beyi Aynüldevle bulunuyordu. Onun daha güneyinde çeşitli Türkmen aşiretleri vardı. Harran'a doğru, güney kapısında, birçok Kürt aşiretleri, onların üstünde birçok piyade, Araplar ve Halepliler vardı. Batıda, kalenin karşısında Mabbuğlu Hasan kamp kurmuştu."* (bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 281-282, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.52-53); Anonim Süryani Vekayinâmesi'nin kayıtlarından sadece Zengi'nin ordusunda bulunan bazı şahsiyetleri belirlemek için yararlanabildik. Bunlar adı geçen hâcib el-Yağısiyâni yanında Erbil ve Şehrizûr emîri Zeyneddin Ali Küçük, Ergani emîri Ebu Ali, Siverek ve civarı hâkimi olan Bagusak (Vasak veya Bogos) oğulları'ndan İsa'ydı. Şehrin güneyinde bir çok Kürt ve Arap aşiretleriyle Halep'den gelen yayaların, doğusunda ise Menbic emîri Hassân b. Gümüştekin'in bulunduğu verilen kayıttan anlaşılmaktadır (Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.145).

[859] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.144-145.

[860] Süryani Mikhail, yedi mancınığın taş attığını, askerlerin de ok yağdırdığını aktarır. Bkz., *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.126.

[861] İbnü'l-Kalânisî'nin *"...Horasan ve Halebliler yeri kazma işini biliyorlardı ve buna cesaretleri vardı. İşe koyuldular ve niyetlerine uygun olarak seçtikleri birkaç noktadan kazmaya başladılar."* İfadeleri ile lağımcıların Halep ve Horasan civarından olduğunu bildirir. Bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk,* Arapça neşr. (Amedroz), s.279, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.154.

sur kesiminin karşısına, şehrin ilk surun yıkılmasından sonra da koruyacağını umdukları bir ikinci sur inşa ettiklerinin bildirmektedir[862].

İmâdeddin Zengi'nin Urfa'yı kuşatmak için verdiği bu amansız çaba ve Türk kuvvetlerinin güçlü saldırıları sayesinde kuşatma baskısı dört hafta kadar devam etti. Bu arada Urfa'nın kuşatılmış olduğu haberi her tarafa ulaşmış bulunuyordu ancak Joscelin'in yapacak pek birşeyi kalmadığı gibi çevreden de kuşatmayı kaldırabilecek bir güç meydana getirememiştir.

Surların altında kazılan lağım iki burç arasında surların altına kadar ilerlemiş ve içi ahşab desteklerle emniyet altına alınmıştı. Surun, taarruz etmeye yetecek bir kısmının bu şekilde yıkılabileceğine kanaat getiren İmâdeddin Zengi, şehre tekrar haber göndererek halkı uyardı[863]. Kendisinin göndereceği iki rehineye mukabil Urfalıların da, kendi yanına iki adam göndererek açılan lağımı görmelerini, gerçeği anladıktan sonra teslim olup şehri tahripten, kendilerini kılıçtan kurtarmalarını teklif etti. Anonim Süryani Vekayinâmesi ise, biraz belirsiz bir ifade ile, piskoposun-Demirkent'e göre[864] kastedilen herhalde Süryani piskoposu Basilius olacaktır- hiç olmazsa, dış yardımın yetişmesi için biraz daha zaman kazanmak gayesiyle konuşmak dileğiyle Zengi'ye bir mektup yazmış olduğunu, fakat halka bu hususu açıkladığı sırada Hasnun adında bir ipek tacirinin bu mektubu kaparak yırttığını ve böylece, kendisinin de akıllıca bulduğu, bu plânın suya düştüğünü anlatmaktadır[865]. Süryani Mikhail, yerli halkın Zengi'nin bu teklifini reddetmekle kalmayıp, inşa ettikleri surun korunmaya yeteceği ve Haçlı yardımının yetişeceği ümidi içinde Zengi ile alay edip, onurunu kıracak hareketlerde bulunduklarını ifade eder[866].

Urfa için yapılacak herhangi bir şey kalmamıştı. Zengi, yaptığı insanca teklifin reddilmesi üzerine, şehrin ele geçirilmesinden sonra takındığı insanî davranış ve tutumu desteklediği gibi, istemeyerek lağımlara yığılmış olan yanıcı maddelerin

---

[862] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.126; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.145.
[863] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.126.
[864] Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.146.
[865] *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 283, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.53-54.
[866] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.126; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.146.

tutuşturulmasını emretti[867]. Haberciler, bütün orduya sur yıkılır yıkılmaz saldırmalarını, şehrin üç gün süre ile yağma edilmesine izin verildiğini ilan ettiler. Bu amân ile ele geçirilmeyen bütün şehirler için uygulanan bir durumdu. Batılı tarihçilerin bu tutuma yaptıkları eleştirilerden önce, Birinci Haçlı Seferi esnasında ele geçirilen Anadolu'daki şehirlerde-mesela Antakya, Tarsus, Adana, Suruç, Urfa, Samsat, Tell-Bâşir, Râvendân vb.-, Suriye bölgesindeki kaleler-özellikle Maarretünnûman'ın kuşatılması ve halka yapılan katliam-[868] ve şehirler ile Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra yapılan zalimâne ve vahşi kıyımlarına bir eleştiri getirmeleri lazım gelir.

4.1. Urfa Şehri'nin Türkler Tarafından Fethi (24 Aralık 1144)

Tarih 24 Aralık 1144'ü[869] gösterdiğinde altı kazılan sur kesimi, kesif dumanlarını savunmacıların yüzüne püskürten ateşin etkisi ile çöktü. Bu surun

---

[867] *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 283, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.53-54.

[868] Kuzey Suriye bölgesinde bulunan Maarretünnûman, güçlü ve tahkim edilmiş surları ile Birinci Haçlı Seferine katılan Haçlı ordularına çok büyük bir direniş göstermişti. Ancak şehrin bu direnişine karşı olarak Haçlılar, bundan sonraki kuşatmalarda psikolojik bir güç olabilmesi için bu kale ve şehrin ele geçirilmesinde direttiler ve ele geçirdikten sonra da inanılmaz bir vahşete koyuldular. Halkın tamamına yakını kılıçtan geçirildiği gibi, ölülerin midelerinde Bizans altını olabileceği düşüncesi ile cesetler dahi tahrip edildi. Ayrıca bu kuşatmadan sonra yaşanan açlık sebebiyle, daha önce de Haçlılara yönlendirilen ve Haçlı kaynaklarında da geçen "yamyamlık" durumu yaşandı. Yani insan eti yeme olayı. Haçlılar açlık çektikleri için ölen Müslüman cesetlerini pişirerek karınlarını doyurdukları ana kaynaklarda da yer almaktadır. Böylece Maarretünnûman'dan sonraki diğer şehirler Haçlıların yaptığı bu vahşetten korktukları için bir bir teslim olmaya ve direnmemeye doğru bir düşünce ile Haçlıların önünde duramadılar; Amin Maalouf'un eserinde ise Haçlılar için bazı savaşlarda ve kuşatmalarda onlara atfedilen çok acımasız ve insanlık dışı bir hareketin Maarretünnûman'da yeniden ortaya çıktığını anlatır. Yamyamlık. İnsan eti yeme davranışı Haçlı Seferleri boyunca Haçlılar için birçok kaynakta onlara atfedilecek ve zor durumda kaldıklarında da köpek ve at etini rahatlıkla yedikleri gibi, bebekleri ve ölü insanları da hiç çekinmeden yeme davranışlarının oldukları vahşetine de vurgu yapılacaktır. Amin Maalouf'ta Papa''ya gönderilen resmi bir mektupta Maarretünnûman'da yaşananları bir komutanın şu ifadelere aktardığını bize nakleder; *"Ordu Maarra'da korkunç bir açlığın pençesine düştü ve ihtiyaç onları Müslümanların cesetlerini yemek gibi canavarca bir işe mecbur etti."* (Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Türkçe çev. Ali Berktay, YKY Yay., İstanbul 2010, s.51).; Bu yamyamlık mevzusu, Maaretünnûman'ın kuşatılması ve ele geçirilmesine şahit olan Gesta'nın yazarı tarafından da vurgulanmaktadır. O bu durumu şöyle anlatır; *"...bizlerden bazıları ihtiyaçlarını karşılayamadılar ve aç kaldılar. Bazıları barsaklarında Bizans altını bulacaklarını umarak, ölülerin vücutlarını yardılar ve bazıları da ölü etini kesip, parçalayarak yemek için pişirdiler."* bu ifade yaşanan yamyamlığın bir diğer görgü tanığının bizzat şahit olduğu bir olaydır. (*GFAH, -Anonim Haçlı Tarihi-*, Türkçe çev., XXXIII, s.142); Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Işın Demirkent, "Maarretünnu'mân", *TDVİA*, C.27I, s.275; Ernst Honigmann, "Maarret-ün Nûman", *İA*, VII, s.116-119.

[869] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.279, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.154) ile Anonim Süryani Vekayinâmesi de bu tarihi vermektedir (*Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 284, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.55); Süryani Mikhail ise fetih için 23 Aralık tarihini veriyor ancak yukarıda da belirtildiği gibi olayın yılında yanılmış olarak-yılı 1145 olarak gösterip-vermektedir (*Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.127; İbnü'l-Esîr, Urfa'nın fethi için 4 Aralık 1144 tarihini vermektedir (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih*

arkasına inşa edilmiş olan ikinci surun iki kanattan da kısa kaldığı görüldü. Burada ortaya çıkmış olan gedikten geçen Türk kuvvetleri, savunmayı kısa bir müddette kırarak şehre girdiler.

Urfa Kalesi'nin ve şehrin fethi, ilk saatlarinde, kılıçla alınan şehirlerin, yalnız Ortaçağ içinde değil, hatta zamanımızda da kurtulamadığı tahribat ve zarardan nasibini almış olduğu bütün kaynaklarca belirtilmiş, özellikle Yerli Süryani ve Ermeni kaynaklarca anlatılmıştır[870]. Türklerin şehre girdiklerini ve surlar içinde dayanmanın artık mümkün olamayacağını gören halkın panik halinde iç kaleye sığınmaya çalıştığı, fakat savunmayı idare eden başpiskopos Hugue daha önce kendisi bizzat izin vermeden iç kale kapılarının açılmaması emrini verdiğinden, halkın kapı önünde sıkıştığı ve arkadan bastıran Türklerin baskısı ile birbirini ezdiği ve bü yüzden ölenlerin sayısının daha da kabardığı kaynakların aktarımından da anlaşılmaktadır. İç kale önünde ölenler arasında bizzat başpiskopos da bulunmaktaydı[871].

Urfa'nın, Zengi'nin bütün tekliflerine rağmen "Amân" ile teslim olmaması, kılıç gücüyle alınmasından kaynaklı olarak bir can kaybının yaşandığı kaynaklar tarafından dile getirilmiştir[872]. Bu yaşanan olaylar Batılı tarihçiler arasında da söylem ve sert ifade farklılığına sebep olmuştur[873].

Tercümesi-, XI, Türkçe çev., s.94).; Ebu'l-Ferec ise bambaşka bir tarih-3 Ocak 1146- vermektedir (Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.378); Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.147 ve 644. dpnt.

[870] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.279, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.154; *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 284, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.55; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.127; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-,* XI, Türkçe çev., s.94 vd.; Saint Nerses Schnorhalı, *Elégie sur la prise d'Edesse par Emâdeddin Zangui*, R.H.C. , Doc. Arm., I, Paris 1869, s.255 vd.; *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s.297; Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.147 ve 645. dpnt.

[871] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.127; *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 284, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.55.

[872] Anonim Süryani Vekayinâmesi, ölenlerin takribi 6000 kişi olduğunu söyler. Bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 284, *a.g.e.,*Türkçe çev. s.55; Urfalı Mateos'un eserine zeyl yapan Papaz Grigor iç kaleye sığınmaya çalışırken ezilmek veya vurulmak suretiyle ölenlerin 2000 kişi olduğunu bildirir. Bkz., *Urfalı MateosVekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s.297.; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.127.

[873] Demirkent, Grousset'nin bu gelişmelerden kaynaklı olarak Zengi'ye reva gördüğü sıfat ve kullandığı aşşağılayıcı tabirleri şöyle verir: *terrible Atâbeg*=vahşi atabeg, *forocité*=vahşet, kana susamışlık, *déloyanté*=hainlik, *farouche massacreur*=vahşi kan dökücü (bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, II , s.188); Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.148 ve 647. dpnt.

İslâm kaynakları da yerli kaynakların verdiği bilgiyi doğrulamakta ve tamamlamaktadır. İbnü'l-Esîr, Zengi'nin Urfa'ya girdikten sonra, böyle büyük ve güzel bir şehrin zarar görmesinin uygun olmayacağını düşünerek, habercilerinden savaşçılarına aldıkları esirleri serbest bırakmalarını, elde ettikleri ganimet ve eşyayı da sahiplerine geri vermelerini duyurmalarını, askerlerin bu emre uyduklarını ve bu sırada şehirden ayrılmış olan bazı askerlerin elinde kalanların dışında her şeyin şehir halkına iade edildiğini yazmaktadır[874].

Surlardan şehir içine girildikten sonra iç kalede bulunanlar ile teslim görüşmelerine geçilmiş ve 26 Aralık'da burası da amân ile teslim olmuştur. Zengi'nin idam ettirdiği, sayıları 100 kadar olan Frank dışında hemen bütün Urfa halkının yerlerinde bırakıldığı ve Zengi'nin yeniden şehri imara başladığı, kaynaklarca ifade edilmektedir. Anonim Süryani Vekayinâmesi'ne göre iç kaleyi teslim almak üzere gönderilen hâcib Selahaddin el-Yağısiyânî, Süryani metropolitinden, yeni efendilerine karşı dürüst davranacaklarına dair yemin talep etmiş ve ona *"Biliyorsunuz ki hepiniz ölümü hak ettiniz çünkü bizim yetkemize karşı geldiniz ve peygamberimizi küçümsediniz. Size iyi davranmak ve tutsakları serbest bırakmak istiyoruz. Biliyorsunuz ki Müslümanlar bu kenti aldıktan iki yüz yıl yönetimlerinde kaldı. Bir başkent kadar kalabalıktı. Franklar aldıktan bu güne kadar elli yıl geçti ve gördüğünüz gibi harap etmişler. Vali size iyi davranacak, barış içinde yaşayın, onun yönetimine sığının ve onun için dua edin"* demişti[875]. Yerli halkın kiliselerine dokunulmamış, ibadetleri serbest bırakılmıştı. Sadece Haçlılara ait kiliselere el konuldu ve bunların baş kilisesi hükümet sarayı haline getirildi[876].

---

[874] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XI, Türkçe çev., s.95 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.280, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.154.

[875] *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 286, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.56.

[876] Demirkent'in de çok iyi vurguladığı gibi Urfa'nın fethi bütün genel İslâm ve Haçlı Seferleri tarihlerinde, yazarların kendi tutum ve görüşlerine göre farklı farklı yorumlanmış ve anlatılmıştır. Bu görüşlerden başlıca ve en önemlileri için ayrıca bkz., Röhricht, *Geschichte des Königreichs Jarusalem 1100-1291*, s.232 vdd.; Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, II , s.186 vdd.; Cahen, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, s.368 vdd.; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, II, s.194-196; H.A. R. Gibb, "Zengi and the Fall of Edessa", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969 (Second Edition), s.449-462; Türk bakış açısını vermesi bir kenara, olaylara sahih ve mantıklı bir şekilde yaklaşımından kaynaklı olarak bizim esas aldığımız görüş doğal olarak Demirkent'in görüşü olmuştur. Bkz., Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* s.139-150.

Sonuç itibariyle Türk savunmasının ve Anadolu'nun geleceği için Haçlı Seferlerine karşı vurulan çok büyük bir darbe, Zengi tarafından meydana getirilmiştir. Urfa'nın ele geçirilmesi, Haçlı Seferlerine karşı sonun başlangıcı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak bu büyük fetih henüz Urfa Haçlı Kontluğunun sonunu kesin olarak getirmemişti. Ama şüphesiz ki Anadolu üzerindeki Haçlı yapılanmasına karşı Türk savunmasının vurmuş olduğu en ağır ve en etkili darbeydi. Urfa'nın Hristiyanlar için taşıdığı önemi çok iyi bilen Haçlılar[877], bu şehri bir üs bölgesi olarak kullanarak Elcezire ve Suriye Müslümanlarına yarım asırdan beri ne kadar zarar verdiklerini bilen Müslüman âlemi bayram etmekte ve fethin kahramanını, hediye ve onur verici unvanlarla ödüllendirmekteydi.

[877] Urfa, Hristiyanlar için en şerefli ve en büyük dinî merkezlerden biriydi. Hatta Kudüs, Antakya, Roma ve İstanbul'dan sonra, Hristiyanlar için Urfa'nın gelmesi, ona verilen değer ve önemi açıklar mahiyettedir. Hristiyanların Urfa'ya biçtikleri değer için ayrıca bkz., Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi(Başlangıcından H.210-m.825'e Kadar)*, s.18 ve 26).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ ESNASINDA TÜRK SAVUNMASI

Urfa'nın yaklaşık elli yıl Haçlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra 24 Aralık 1144 tarihinde Türkler tarafından yeniden fethi, Hristiyan dünyasını umumi bir üzüntüye sevk etti. Haçlı Seferleri açısından Urfa'nın kaybı, Haçlıların Anadolu'daki mevcudiyetlerini kaybetmelerinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

15 Temmuz 1099'da Kudüs'ün zaptı ile Birinci Haçlı Seferi'nin başarıya ulaşması, Avrupa'da seferin başlamasından dört yıl sonra yeni bir Haçlı Seferine sebep olmuştu. Ama 1101 yılında Anadolu'ya gelen Haçlı ordularının Türk savunması karşısında varlık gösterememeleri ve üç büyük ordunun, Türklerin düzenli savunmasını karşısında yok edilmeleri, Batı'daki Haçlı ruhu ve Haçlı Seferlerine olan ilginin azalmasına sebep olmuştur. Ancak Urfa'nın Türkler tarafından yeniden fethedilmesi, böylelikle Birinci Haçlı Seferi sırasında Doğu'da kurulmuş olan ilk Haçlı devletinin son bulmuş olması Avrupa'da Haçlı Seferi ruhunu yeniden ortaya çıkardı. Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçlarını koruyabilmek için düzenlenen, ama Anadolu'da yine büyük bir Türk savunması ve gücü ile karşılaşan kralların önderliğindeki Haçlı ordularının, Suriye'de de arka arkaya yaşadığı mağlubiyetler ve başarısızlıklar ile sefer tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştır. Doğu'daki Haçlıların tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden İkinci Haçlı Seferi, Haçlılar açısından da çok büyük bir yıkımın başlangıcı olmuştur.

Olayların temeline bakacak olursak; Birinci Haçlı Seferi'nden farklı olarak Avrupa'daki iki büyük kralın ordularıyla katıldığı İkinci Haçlı Seferi'nin, diğer Haçlı Seferlerinden farklı bir yeri vardır. Bu sefer ile anlatmaya çalışacağımız üzere büyük ordular ve krallar ile yola koyulan Haçlılar, Anadolu'da artık düzenli bir savunma hattı halini almış ve büyük Haçlı ordularına karşı Anadolu topraklarını bütün gücüyle savunan Türk savunması ile karşı karşıya kalmışlardır. Babasının izinden giden Sultan I. Mesud, Haçlıların Anadolu üzerinden geçme teşebbüslerini, Türk savunmasının tecrübesi ve büyük fedakarlığı ile Haçlılar için bir felakete çevirmiştir. Haçlılar adım adım takip edildiler. Her hareketleri anında cezalandırılmış ve ordunun büyüklüğüne güvenen kralları canlarını zor kurtarıp, gerisin geriye kaçabilmişlerdir.

Orduları ise Anadolu topraklarında aç, yaralı ve mahvolmuş bir halde yok edildi. Sadece Fransızlardan kalan az bir kitle Antalya'ya ulaşabildi. Buradan sonra da yanlızlığa terk edildiler ve hiç önemsenmeyecek kadar az bir kitle Antakya'ya ulaşabildi.

İkinci Haçlı Seferi' nin başarısızlığa uğramasının şüphesiz en büyük etkisi Anadolu toprakları üzerindeki Türk savunmasıdır. Bu seferin Anadolu'yu geçememiş olması, daha sonra Suriye bölgesindeki Haçlı hakimiyetine darbe vurduğu gibi, Kudüs Haçlı Krallığı'nın hayalini kurduğu destekte Anadolu topraklarına Türk direnişi ile gömülmüştü. Biz özellikle Alman Haçlılarına karşı Sultan I. Mesud'un babasının öcünü aldığı İkinci Dorylaion Savaşı'nı ve Fransız Haçlı ordusunun Ege bölgesinde uğradığı hezimetini aktarmaya çalışacağız.

1. İKİNCİ HAÇLI SEFERİ

Urfa'nın, aşağı yukarı elli yıl Haçlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra, 24 Aralık 1144 tarihinde, Musul Atabegi İmâdeddin Zengi tarafından fethi, İslâm dünyasında büyük bir sevinç uyandırırken Doğu'daki Franklar ile Avrupa'da büyük bir üzüntüye sebep oldu. Urfa'nın fethinden sonra Antakya ve Kudüs Haçlı devletlerinin varlığı da Türklerin sıradaki hedeflerini göstermiştir. Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçlarını koruyabilmek için Doğu'ya yeni ve büyük bir Haçlı Seferi düzenlenmesi gerekiyordu. Kudüs Kraliçesi Melisende (1131-1152) ile Antakya Prinkepsi Raymond de Poitiers (1136-1149), yardım istemek üzere Antakya Prinkepsliğine bağlı Cebele şehrinin başpiskoposu Hugue'ün başında bulunduğu bir elçilik heyetini Roma'ya göndermeye karar verdiler[878].

Papa'ya doğru yola çıkan bu elçilik heyetinden ayrı olarak yine bu sıralarda Çukurova Ermeni piskoposlarından oluşan bir elçilik heyeti de Bizan'a karşı yardım istemek üzere Viterbo'ya Papa III. Eugenius'un yanına gelmişti[879]. Papa, bu Ermeni

[878] Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, trans. with an introduction and notes by Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, New York 2002 (Reprinted), s.443; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.205; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.101 Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yay. Ankara 2003, s.10; Ebru Altan, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.681-686.

[879] Papa III. Eugenius, kendi hakimiyetine karşı isyan eden ve şehri elinde bulunduran Roma halkı ile ihtilâf içinde bulunduğundan, 15 Şubat 1145'te tahta çıktıktan hemen sonra piskoposları ve

piskoposlardan da Doğu'daki durum hakkında bilgi almış olmalıdır. Willermus'un kaydından anlaşıldığına göre bizzat Antakya Prinkepsi Raymond da Fransa'ya çok kıymetli hediyelerle beraber elçiler göndererek yardım talebinde bulunmuştu[880].

Doğu'da olup bitenlerden haberdar olan Papa III. Eugenius, bu acil yardım çağrıları üzerine, Roma'daki siyasî problemlerle meşgul olduğu halde derhal yeni bir Haçlı Seferi organize etmek üzere harekete geçti. Papa, dindar bir kral olan Fransa Kralı VII. Louis[881] ve 1138'de papalığın desteği sayesinde tahta çıkmış olan Alman İmparatoru III. Konrad[882] ile iyi ilişkiler içindeydi. Papa III. Eugenius Haçlı Seferi

---

kardinalleriyle birlikte Roma'dan ayrılarak Viterbo'ya çekilmek zorunda kalmıştı (Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.10 ve 9.dpnt). III. Eugenius papalık makamını elde ettiği sırada Roma'daki karışık siyasî durum hakkında ayrıca bkz., Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, İngilizce çev., s.440-444; Otto von Freising, Papa'nın Ermeni piskoposları ile birlikte yaptığı görüşmede yer almıştır. Bkz., Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, İngilizce çev., s.441-442; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.11 ve 12.dpnt.

[880] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.179; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.11.

[881] Aslında, çocukluğu ve ilk gençlik yıllarında dinî terbiye ile yetiştirilmiş olan Kral VII. Louis, (1137-1180), tahtın vârisi olan ağabeyi Philipp'in ölümü üzerine tahta geçme şansını elde etmişti. Babası Fransa Kralı VI. Louis (1108-1137)' nin yerine genç yaşta tahta çıkan VII. Louis saltanatının ilk yıllarında eşi Kraliçe Eleonore d'Aqutaine'nın da etkisinde kalarak, bir taraftan Papalığa, diğer taraftan da Champagne Kontu Thibaut de Blois'ya karşı kendisine hiçbir fayda sağlamayacak olan bir mücadeleye girmişti. 1141 yılında, kendi adayının değil de, Papalık adayının, yani Peter de la Châtre'ın Bourges başpiskoposu seçilmesine öfkelenerek, yaşadığı sürece onun şehre girmesine izin vermeyeceğine dair kutsal emanetler üzerine yemin etmişti. Ayrıca, Vermandois Kontu Raoul, Champagne Kontu Thibaut'nun yeğeni olan ilk eşinden boşanarak Kraliçe Elenore'un kız kardeşi Alice ile evlenmiş, fakat çok geçmeden bu evlilik Papalık tarafından hükümsüz kılınmıştı. Kral Louis, kraliçenin de tesiriyle bu evlilik meselesini şahsî bir sorun haline getirerek 1142 yılında, olanlardan sorumlu tututtuğu Champagne Kontu Thibaut'nun arazisine saldırmış, alevler içinde kalan Vitry şehri ve kilisesinde yüzkerce kişi can vermişti. Daha sonra tövbe eden VII. Louis, Bernard de Clairvaux ve Papalığın bütün isteklerini yerine getirerek, 1144'de Champagne bölgesini boşaltmış ve Peter de la Châtre'ı Bourges başpiskoposu olarak tanımıştı. Kraliçe Elenore'un etkisinden çıkarak Bernard'ın manevî hakimiyetine girmiş ve Papalıkla her konuda iyi ilişkiler kurmuştu. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Louis Halphen, "France: Louis VI and Louis VIII (1108-1180)", *The Cambridge Medieval History*, Vol. V, Cambridge University Press, New York 1957 (Reprinted), s. 605 vdd.; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.12 ve 14.dpnt.

[882] Alman İmparatoru III. Lothar (1125-1137) ölümünden önce, erkek evladı olmadığı için Saksonya dükalığını ve İmparatorluk nişanlarını damadı Heinrich der Stolze'a vererek onu halefi seçmişti; ancak kilise, Lothar'ın tayin etmiş olduğu vârisi uygun görmedi. Almanya'daki dâimî papalık legatı Tréves Başpiskoposu Adalbero, Saksonya ve Bavyera Dükü Heinrich'in kral seçilmesini önlemek maksadıyla seçim için kararlaştırılan tarihten on bir hafta önce Kobelnz'de bir toplantı düzenledi ve Heinrich'in kral seçilmesini sağladı. Konrad, seçimden 10 gün sonra da Aachen'de, Kobelnzdeki toplantıda, Hohenstaufen hanedanından Konrad'ın 7 Mart 1138'de kral seçilmesini sağladı. Konradi seçimden 10 gün sonra da Aachen'de, Kobelnz'deki toplantıda hazır bulunan papalık legatı, Kardinal Piskopos Theodwin tarafından kral olarak taçlandırıldı ve 22 Mayıs'da Bamberg sarayında Alman asilleri tarafından kendisine sadakat yemini edildi. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, İngilizce çev., s.430 vd.; Austin Lane Poole, "Germany, 1125-1152", *The Cambridge Medieval History*, Vol.

için öncelikle VII. Louis ile temasa geçmeye karar verdi. Çünkü Konrad'ın sefere çıkmasını kendi siyasî çıkarları açısından uygun bulmuyordu. Bu sebeple de, Vetralla'da[883] bulunduğu sırada 1 Aralık 1145 tarihinde Fransa Kralı VII. Louis, asilzadeleri ve Fransa'da oturan bütün Hristiyanlara hitaben bir ferman (bulla) yayımladı.

Bu ferman (bulla) özet olarak II. Urbanus'un Clermont Konsilinde yaptığı çağrısının etkilerini, Hristiyan ordularının çektiği büyük zorluğa rağmen Kutsal Şehir Kudüs'ü kurtardıklarını, bölgedeki daha birçok yeri ele geçirdiklerini, ancak Doğu'daki bu durumun artık değiştiğini, Müslümanların Haçlılara ve şehirlerine karşı hücum ettiklerini Urfa'nın ve Hristiyanların birçok kalesinin Müslümanlar tarafından yeniden ele geçirildiğini, şehrin başpiskoposu II. Hugue'nin[884], din adamları ve diğer birçok Hristiyan ile beraber orada öldüğünü, kutsal emanetlerin ayaklar altında çiğnendiğini, Doğu kilisesinin ve bütün Hristiyanlığın ne kadar büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu söylemekteydi. Bu sebeple de Hristiyanlara karşı zaferler kazanan Müslümanlara karşı koyarak Doğu kilisesini savunmak ve Doğu'daki din kardeşlerine yardım etmek için bir Haçlı Seferi çağrısında bulunuyordu. Papa fermanında, aynen Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, bu sefere katılacak olanların, günahlarına af vaat ederek bunların eşlerinin, çocuklarının, mal ve mülklerinin kilisenin ve kendisinin himayesi altında olacağına söz veriyordu; üstelik geri dönüşlerine ya da akıbetleri kesinleşinceye kadar mal-mülkleri hakkında herhangi bir yasal muamele yapılmasını yasaklıyor, borç altında olan ve sefere katılan kişilerin borçlarının faizlerini Papalık otoritesine dayanarak affedeceğini söylüyor, ayrıca sefere katılmak için para elde etmek amacıyla topraklarını ya da mülklerini kiliselere, din adamlarına ve ya diğer kişilere ipotek etmelerine izin verileceğini belirtiyordu.

V, Cambridge University Press, New York 1957 (Reprinted), s.345 vd.; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.12 ve 15.dpnt.

[883] Vetralla, Viterbo'nun oniki kilometre güneyinde bulunan bir şehirdir. Papa, 1-16 Aralık 1145 tarihleri arasında burada kalmıştı. Bkz., Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, İngilizce çev., s.441 ve 172.dpnt; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.12 ve 16.dpnt.

[884] Türkler tarafından yeniden ele geçirilen Urfa'nun, Latin Başpiskoposu II. Hugue'dür. Krş: Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, s.144.

Papa, fermanında bundan başka, sefere katılmaya karar verenlerin hiçbir şekilde pahalı giysilere, şahsî süslere ya da köpeklere, şahinlere veya lüks sayılan diğer şeylere öem vermemelerini, var güçleriyle silâhlar, atlar ve savaşta düşmanı mağlup etmek için kullanabilecekleri diğer şeyleri temin etmeye çalışmalarını da tembih etmekteydi[885].

Fark edileceği üzere dikkat çekicidir ki, yeni Haçlı Seferi Urfa Haçlı Kontluğu'nun kaybedilmesi üzerine düzenlenmiş olduğu halde, bu fermanda Urfa'nın geri alınması hiç konu edilmemiştir; sadece Kudüs kilisesinin büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğu ve Müslümanlara karşı savunulması gerektiği vurgulanmıştır. Buda bize, Türklerin gittikçe artan gücü karşısında Antakya ve Kudüs'ün de kaybedileceğinden korkan Avrupa'nın artık Urfa'nın geri alınamayacağını kabullendiğini ve Kudüs kilisesini savunmak üzere harekete geçtiğini göstermektedir. Ancak ilginçtir ki, bu Haçlı Seferi için Avrupa'da yapılan propagandada, sanki Kudüs kaybedilmiş gibi Kudüs kilisesinin kurtarılması konusu üzerinde durulmuştur. Gerçekten de çağdaş Bizans tarihçisi Kinnamos[886] ve yine çağdaş bir Süryanî kaynağı[887], Batı dünyasının *"Türklerle savaşıp Filistin'deki kiliseyi tekrar ele geçirmek ve Kutsal yerleri kurtarmak"* iddiasıyla harekete geçtiğini açıkça kaydetmişlerdir. Niketas da Haçlıların Kutsal Mezar için yola çıktıklarını yazmıştır[888]. Odo ve ona uygun olarak Willermus'un kayıtları da yeni

[885] Bu fermanın tam metni için bkz., *RHGF*, Vol. XV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1808, s.429-430; Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, trans. with an introduction and notes by Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, New York 1953, s.71-73.

[886] Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, TTK Yay., Ankara 2001, s.55; Kinnamos'un bu ifadesi Lâtin kaynaklarının kayıtları ile de uyuşmaktadır. İkinci Haçlı Seferi hazırlıkları sırasında Avrupa'da yapılan propagandalarda hep Kutsal Kilise'nin, yani Kudüs'ün Müslümanlardan geri alınması teması işlenmiştir. Halbuki Kudüs Hristiyanların elindeydi ve Avrupa'da ileri gelen kişilerin bunu bilmemesi mümkün değildi. Fakat toplumu galeyana getirmek için halkın çoğunluğunun pek tanımadığı Urfa yerine, herkes için büyük önem taşıyan Kudüs'ün kaybedildiğini söylemenin, hiç şüphesiz, insanlarda Doğu'ya gitme hevesi uyandıracak daha etkileyici bir çağrı olacağı hesaplanmıştır (*Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.55 ve 55.dpnt). Bu görüş yaşanan gelişmeler ve Batı'nın bu Haçlı Seferi'ne olan yaklaşımı ile kanıtlanmıştır. Şayet geçerliliği ve doğruluğu kabul edilebilir bir konumdadır.

[887] Bu kaynak hakkında bilgi için ayrıca bkz., Mar Simon, trans. W. R. Taylor, "A New Syriac Fragment dealing with Incidents in the Second Crusade", *AASOR*, Vol. XI (1929-1930), s.120-131

[888] Niketas'da bu durum şöyle vurgulanır: *"Almanlar bu seferin sebebi olarak, 'Kutsal Mezar için harekete geçtiklerini' söylüyorlardı"*. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.40.

Haçlı Seferi propagandasının Urfa'nın geri alınması için değil, Doğu Hristiyanlarının kurtarılması üzerine yapılmıştır[889].

İkinci Haçlı Seferi'nin gerçekleşmesine istekli olan ilk Kral VII. Louis'dir. Papa'nın yayınladığı fermana hemen karşılık veren Fransa Kralı, bu çağrıyı coşkuyla destekledi. Kaynakların ifadesinden de anlaşıldığına göre VII. Louis, hem duyduğu vicdan azabından kurtulmak hem de bozduğu yeminin kefaretini ödemek için 1145 yılında zaten Doğu'ya bir haç yolculuğuna çıkmayı düşünüyordu[890]. Bu sırada Urfa'nın Türklerin eline geçişi hakkındaki haberler Batı Avrupa'da yayılınca, bu yolculuğu Doğu Hristiyan âlemine yardım için yapılacak bir Haçlı Seferine dönüştürmeye karar verdi. Çağdaş Lâtin tarihçisi Odo de Deuil'ün aktardığına göre bu sırada henüz 25 yaşında olan Kral VII. Louis Doğu'ya gitme niyetini ilk kez taç giyme töreni dolayısıyla piskoposlar ve kralların bütün asilleriyle 1145 Noelinde Bourges şehrinde toplandığı zaman açıklamıştır. Ancak Bourges'daki asiller ve soylulardan beklediği ilgi ve sonucu alamayan VII. Louis, bu konuyu tekrar meydana çıkartmak ve çağrısını yinelemek için üç ay sonra Paskalya'da Vezelay'da yeni bir toplantı yapmaya karar verdi. Bununla birlikte Runciman'ın bile "*Yüzyıllar ötesinde, geriye doğru bakarak bu zatın şahsiyeti ile kendisini tanıyanlar üzerinde haiz olduğu o müthiş sürükleyici kudreti tahayyül etmek güçtür"*[891] dediği Avrupa'da hatırı sayılır bir güvene ve değere sahip Clairvaux manastırının başrahibi Bernard ile de temasa geçip, Haçlı Seferi noktasında onun gücünden de yararlanmayı uygun gördü. Fransız kralının bu hareketi aslında ona Avrupa'da istediği desteği sağlayacaktı.

Bernard bu sıralarda şöhretinin zirvesinde, Avrupa'nın en güçlü kişilerinden biriydi. Daha 25 yaşındayken Clairvaux manastırı başrahibi olmuş ve dinî alanda

---

[889] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, ed. and trans.Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948, s.7; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.163 vd.; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.13-14.

[890] Odo de Deuil, Kral Louis, Bourges'daki taç giyme töreni sırasında *"sırrını açıkladı"* diye yazarak onun, Kudüs'e gitmeye karar verdiğini, ancak bu kararını bir süre sır gibi sakladığını ifade etmiştir (Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.7). Bu konuda Odo'ya uygun bilgi veren Otto von Freising'e göre, VII. Louis Kudüs'e gitmeye yemin eden, fakat buna ömrü yetmeyen ağabeyi Philipp'in bu yeminini yerine getirmek için Doğu'ya gitmek istiyordu (Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.70). Philipp 1131 yılında ölmüştü. Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.15 ve 24. dpnt.

[891] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.210.

üzerine aldığı her işi başarıyla tamamlamıştı. 1130 yılında Papa II. Innocentius'un tekrar Papa olmasını sağlayan oydu. Şimdiki Papa III. Eugenius da eski öğrencisiydi. Bernard aslında aydın bir şahıs değildi. Fakat çok ihtiraslı ve insanların ruhlarını etkileme gücü son derece yüksek bir hatip olduğu kabul gören bir görüştür[892]. Kralın planladığı toplantı 31 Mart 1146 tarihinde Vezelay'da yapıldı. Bizzat Kral VII. Louis, Kraliçe Eleonore d'Aquitaine, Fransa'nın büyük asilleri, din adamları toplantıda hazır bulundular. Toplantıda Aziz Bernard'ın vaaz edeceği haberi üzerine adeta şehre akın eden büyük kalabalığı içine alacak kadar büyük bir kilise olmadığı için, surların dışında bir tarlada Bernard'ın, üzerinden etraftaki kalabalığa hitap edebileceği bir kürsü kuruldu. Bernard, kürsüye çıkarak çoşkulu hitabet yeteneği ile çok etkileyici bir konuşma yaptı. Onun sözleriyle kendinden geçen halk *"haç, haç bize haç verin"* diye bağırmaya başladı. Bu toplantıda bulunan bütün yüksek rütbeli asiller ve soylular bu büyük halk kitlesinin coşkusundan olsa gerek haçı kabul ettiler[893]. Odo de Deuil'ün ifadesine göre, toplantı sonunda, Haçlı ordusunun bir yıl sonra, yani gelecek Paskalya'da yola çıkmasına karar verildi ve bundan sonra herkes ülkesine döndü[894].

Papa III. Eugenius tarafından planlanan Haçlı Seferi ancak VII. Louis'nin katılımı ve Aziz Bernard'ın çabaları sayesinde uygulanmaya konulabilmişti. Vezelay'da elde ettiği büyük başarıdan sonra Bernard, hızlıca Fransa'nın birçok bölgesini, Bourgounde, Lorraine, Flandre'ı dolaşarak Haçlı Seferi vaazları verdi. Gidemediği yerlere de adamları aracılığıyla mektuplar gönderdi[895]. Bernard de Clairvaux bundan sonraki amaç olarak Alman imparatoru III. Konrad'ın Alman Haçlıların başında Haçlı Seferine katılmasını sağlamak ve onunla bizzat görüşmek

[892] Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 101; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.16.
[893] Haçı kabul eden bu soylulardan bazıları; Kraliçe Eleonore; kralın kardeşi Perche ve Dreux Kontu Robert; dayısı Amadeus de Savoyeni Kudüs Kralı III. Baudouin'in bir akrabası Kont Thierry de Flandre; Thibaut de Blois'nın oğlu Champagne Kontluğu'nun varisi Henri; Raymond de St. Gilles'in oğlu Tolouse Kontu Alfonso Jourdain; 1101 Yılı Haçlı Seferleri'ne katılmış olan II. Guillaume'un oğlu Nevers Kontu III. Guillaume; Bourbon Kontu Archimbaud; Langres, Arras, Lisieux piskoposları; Templier askerî tarikatının büyük üstadı Everard de Barre ile bir grup Templier şövalyesi ve daha birçok asil bu haçı kabul edenler arasındaydı. Krş: Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.9; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.17.
[894] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.11; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.17.
[895] Doğu Fransa'ya, Bavyeralılara ve İngiliz halkına gönderdiği mektuplarla için ayrıca bkz., Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.76-78.

üzere Frankfurt'a gitmeye karar verdi. Fakat Konrad, sefere katılmaya pek istekli görünmemekteydi; katılmamak için de makul sebepleri vardı; ülkesinde mücadele etmek zorunda olduğu iç ve dış düşmanları bulunduğundan krallığının durumu Konrad'ın Haçlı Seferine çıkmasını büyük ölçüde engelliyordu. Hohenstaufen ve Welf aileleri arasındaki mücadele, ülkede sürekli bir iç karışıklığın çıkmasına sebep oluyordu[896].

Bu yüzden Almanya ve İtalya'daki meselelerle ilgilenmek zorunda olan III. Konrad, 1146 yılının Kasım ayı sonunda Frankurt'ta Aziz Bernard ile yaptığı toplantıda sefere katılmaya niyetli olmadığı belirtti. Bernard hayal kırıklığına uğramış olduğu halde Fransa'ya geri dönmeyi düşünürken Konstanz Piskoposu Hermann ve diğer piskoposlar Bernard'ı Haçlı Seferi vaazı vermek için ikna ettiler. Konrad'da bunu uygun gördü. Bernard'ın Almanya içinde yaptığı coşkulu konuşma büyük halk kitlelerini Haçı kabul etmeye ve Haçlı seferine coşkuyla çıkmaya itiyordu. 1146 yılında Almanya'da başgösteren şiddetli bir kıtlık yüzünden halk büyük acılar çekmekte, bir çok insan açlıktan ölmekteydi. Bernard'ın sözleriyle coşan halk, Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, yine Doğu'nun zenginliklerine kavuşarak sorunlarından kurtulmayı ümit etmişti[897].

Almanya'da da ateşli vaazları ve etkileyici hitaplarıyla büyük bir kitle ve güç elde eden Bernard, Noel için bir İmparatorluk meclisinin toplanmış olduğu Speyer şehrine geldi(24 Aralık). Noel günü kralın ve asillerinin önünde verdiği Haçlı Seferi vaazı fazla etkili olmadı. Fakat 27 Aralık Cum günü Konrad'dan, meseleyi düşünüp, danışmanlarıyla görüşeceğine dair söz almayı başardı ve aynı sarayda yapılan günlük ayinde, davet edilmeden birdenbire bir konuşma yapmaya başladı. Konuşmasının sonunda doğrudan doğruya Konrad'a hitap ederek, sanki kendisi Hz. İsa imiş gibi onun ağzından *"Be adam senin için yapmadığım iyilik kaldı mı?"* diyerek Tanrı'nın kendisine bahşetmiş olduğu krallık, servet, güç gibi nimetleri hatırlattı. Konrad, dehşete düşmüştü, gözyaşları içinde hıçkırarak nankörlük etmeyeceğini, Tanrı'ya hizmete hazır olduğunu söyledi ve sözleri alkışlarla karşılandı. Bernard, böylece

[896] Bu mücadelelerin ülkeye verdiği karışıklıklar, Konrad'ın sürekli bir uğraşı olarak ülkesinin iç düzenine müdahalelerde bulunmasına yol açıyordu. Hohenstaufen ve Welf aileleri arasındaki mücadeleler için ayrıca bkz., Poole, "Germany, 1125-1152", *TCMH*, Vol. V, s.346 vd.
[897] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.212; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.103; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.21.

Haçlı Seferine katılmayı kabul eden Konrad'a Haçlı ordusunda kullanması için altardan(mihrap) bir sancak verdi. Konrad ile birlikte yeğeni Friedrich von Schwaben[898] ve sayısız asil de Speyer'de haçı kabul etti[899].

Bu gelişmeden sonra Konrad, Şubat 1147'de, Regensburg'da genel bir toplantı düzenledi. Toplantıda Papa'nın bulası (fermanı) ve Bernard'ın Doğu Franklarına ve Bavyeralılara gönderdiği mektup okunduktan sonra orada bulunan herkes Haçlı Seferine katılmaya davet edildi. Kralın en yakınındakiler, birçok asil ve her sınıftan pek çok insan, hatta hırsızlar ve eşkıyalardan oluşan büyük gruplar bile sefere katılmaya karar verdiler[900].

Papa III. Eugenius'un fermanı ve gayretleri, Fransız Kralı VII. Louis'nin çabası ve şüphe götürmez bir biçimde bu sefere damga vurmuş olan, hitabeti ve insanları etkileme gücüyle gerçekleştirdiği büyük vaazları ile Aziz Bernard'ın etkisi ile Orta Avrupa'nın her köşesi Haçlı seferine çıkacak gönüllülerle dolmuştu. Özellikle 1101 yılında Türkler karşısında uğranılan büyük mağlubiyetlerden sonra sönmüş olan Haçlı Seferi heyecanı yeniden uyandırılmış ve 1146 yılında, yaklaşık yarım asır sonra yine bu heyecanla harekete geçen sayısız insan Haçlı Seferine

---

[898] Bu kişi, amcası Konrad ile birlikte çıktığı İkinci Haçlı Seferi'nden 42 yıl sonra bu kez Alman İmparatoru olarak Üçüncü Haçlı Seferi'ne katılacak ve Doğu'da Silifke çayında boğularak ölecek olan müstakbel Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa (1152-1190)'dır. Krş: Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.103; Kendisi amcasıyla birlikte büyük bir tecrübe kazanmış, yıllar geçtikçe güçlü bir İmparator konumuna yükselmiştir. Ancak onun önderliğindeki Haçlı orduları son kez kalkıştıkları karadan Anadolu'yu geçme düşüncesiyle Anadolu içlerine girmiş, yine büyük bir Türk savunması ile karşılaşmış, ardından güneye doğru inerken Anadolu'yu geçmenin bir yolunu aradığı esnada bugün dahi sebebi bilinmeyen bir şekilde Silifke çayında boğulmuş cesedi kendi savunma muhafız alayları tarafından bulunmuştur. Böylece Doğu'daki Haçlılar için çok büyük bir istekle yola çıkan Üçüncü Haçlı Ordusu, liderlerinin ölümü sonrası başsız kalarak, seferin sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur.

[899] Otto von Freising'in, Konrad'ın haçı kabul etmesi hakkında verdiği bilgi son derece kısıtlıdır. Bu bilgiler ve karşılaştırmaları için ayrıca bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.212-213; Virginia G. Berry, "The Second Crusade", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969 (Second Edition), s.473 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.103; Otto von Freising'e göre Konrad'ın rakibi Bavyera Dükü VI. Welf, Noel'de, Peiting'de haçı kabul etmişti. Bkz., Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.76; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.21 ve 44. dpnt.

[900] Bu sefere katılmayı kabul edenler; Kralın üvey kardeşleri olan Avusturya Dükü Heinrich Jasomirgott ve Freising Piskoposu Otto ile Regensburg Piskoposu Heinrich, Passau Piskoposu Reginbert ve daha birçok soyludur. Bkz., Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.75 vd. Niketas, Almanların saflarında hatta kadın savaşçıların da yer aldığını belirterek bunların, pervasızca erkekler gibi ata bindiklerini, erkek elbisesi giydiklerini, her türlü donanımlarıyla erkeklere benzediklerini yazmıştır. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.40; Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.22 ve 46.dpnt.

katılmayı kabul etmişti[901]. Böylece 1096 tarihinden beri Anadolu'yu Haçlılara karşı korumak için büyük bir savunma mücadelesine girişen Türk kuvvetleri, yeniden bu sefer kralların komutasındaki büyük ordulara karşı Anadolu'yu savunmaya çalışacaktı.

2. ALMAN İMPARATORU III.KONRAD'IN ANADOLU'DA İLERLEYİŞİ

Haçlı ordularının kumandanlığını üstlenen Avrupa'nın iki güçlü hâkimi Fransa Kralı VII. Louis ve Alman İmparatoru III. Konrad, haçı kabul ettikten sonra sefer için gerekli hazırlıklara başlayarak kendilerinin yokluğu sırasında ülkelerinin idaresi için gerekli düzenlemeleri yaptılar. VII. Louis, Vezelay'daki toplantıdan sonra, topraklarından geçeceği ülkerin krallarıyla diplomatik müzakerelere başladı. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a elçiler göndererek Haçlı ordusunun topraklarından geçmesine izin vermesini ve parası karşılığında yiyecek temin etmesini rica etti. 1146 yılının Ağustos ayı başlarında Manuel ile görüşen Fransız elçileri, ona krallarının mesajını ve Papa'nın mektubunu takdim ettiler[902].

Bizans İmparatoru Manuel'in, Alman İmparatoru Konrad'ın ve Siciliya Kralı II. Roger'in elçileri, 16 Şubat 1147'de, VII. Louis tarafından Etampés'de düzenlenen bir toplantıya katıldılar. Bu toplantıda Haçlı ordularının takip edeceği yol ve krallık nâibi seçimi meselesi görüşüldü. Toplantının son gününde krallık nâibi seçildiği gibi bu toplantı sonunda Haçlı kuvvetlerinin, Bizans toprakları içinden geçen Birinci Haçlı Seferi yolunu takip etmesine karar verildi. Ayrıca, Fransız Haçlı ordusunun Metz şehrinde toplanmasına ve 15 Haziran 1147'de yola çıkılması kararı alındı[903].

Alman İmparatoru Konrad tarafından 1147 yılında Frankfurt'ta düzenlenen bir diğer önemli toplantıda ise Konrad, kendi adına on yaşındaki oğlu Heinrich'i kral, Meinz başpiskoposu ile Başrahip Wibald von Corvey de onun hâmisi ve saltanat nâibi olarak seçti. Ayrıca bu toplantıda Almanların Fransızların önden gitmesi ve iki

[901] Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.103; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.23.
[902] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.11; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.23.
[903] Halbuki, Vezelay'daki toplantıda İkinci Haçlı Seferi'nin 1147 Paskalyasında yola çıkması kararlaştırılmıştı. Bkz., Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.17.

ordunun İstanbul'da birleşmesi için Alman Haçlı ordusunun Mayıs ortasında yola çıkmasına karar verildi[904].

Alman İmparatoru III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis ordular arasındaki çatışmayı önlemek, yiyecek ve diğer bütün ihtiyaçlarını daha kolaylıkla sağlayabilmek için ordularının başında ayrı ayrı ilerlemeye karar vermişlerdi[905]. Önce III. Konrad yola çıktı; ordusuyla beraber, 1147 yılının Mayıs ayında Nürnberg'den Regensburg'a gelerek gemilerle Tuna'yı geçtikten sonra 29 Mayıs'ta Ardacker[906] denilen bir kasaba yakınında kamp kurdu. Burada iki üç gün kalarak kendisine katılacak olan yeni birlikleri bekledi. Sonra Viyana üzerinden Macaristan'a doğru ilerledi[907]. Çok büyük ve karışık bir yapıya sahip olan ordusunda piskoposlar ve asillerin yanı sıra fakir hacılardan, eşkıyalara kadar her sınıftan insan vardı[908]. Bu büyük kitlenin disiplinini sağlamak zordu; ayrıca savaşçı olmayan yaya hacılar da ordunun ilerlemesini zorlaştırıyord. Orduda Konrad'dan sonra gelen kişi yeğeni Friedrich von Schwaben'di ve Alman asilzadelerin başında bulunuyordu[909].

Alman Haçlı ordusu Haziran ayında Macaristan topraklarından geçerken genç Macar Kralı II. Geyza (1141-1161), onlara her türlü yardımı yaptı ve bu sırada herhangi bir olay çıkmadı[910]. Alman Haçlı ordusu Macaristan'da ilerleyip Bizans İmparatorluk sınırına doğru yaklaşınca İmparator Manuel Komnenos, Konrad'a

---

[904] Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.78; Krş: Berry, "The Second Crusade", s.478.

[905] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.165; Kinnamos, orduların tek başlarına savaşa hazır olduklarını ispatlamak için de ayrı ayrı ilerlemiş olabileceklerini kaydetmiştir. Bkz., *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.56; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.29 ve 65. dpnt.

[906] Bu kasaba ismini Otto von Freising vermektedir (Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.79). Altan'ın da belirttiği gibi yeri tam olarak belirlenememiştir. Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.29 ve 66. dpnt.

[907] Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.79; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.165; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.29 ve 67. dpnt.

[908] Bernard de Clairvaux, katillerin, hırsızların ve diğer pek çok suçlunun bu sefere katılmasını Tanrı'nın onlara bir lütfu olarak değerlendirmiştir. Louise and Jonathan Riley-Smith, *The Crusades: Idea and Reality 1095-1274*, Edward Arnold Pub., London 1981, s.96.

[909] Konrad'ın ordusu ve durumu hakkında ayrıca krş; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.215-216.

[910] Alman Kralı Konrad ile Macar Kralı Geyza arasındaki ilişki hiç iyi değildi. Bkz., Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.64 vd., 67 vdd.; Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, İngilizce Çev. s.444; ancak Geyza, Odo'ya göre Alman kralının büyük ordusuna karşı koyamayaycağını anlayınca, Konrad'a büyük miktarda para ödeyerek barışı sağlamıştır. Bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.35.

elçiler göndererek ülkesine hangi niyetle gelmekte olduğunu sormuş ve şayet dost olarak gelmekteyse, ondan İmparatorun şahsı ve Bizans İmparatorluğu aleyhine hiçbir girişimde bulunmayacağına dair yemin talep etmişti. Ayrıca eğer kötülük için gelmedilerse ve haince bir planları yoksa onlara her türlü yardımın yapılacağını yine Bizans elçileri söylediler. Alman asilleri ile Konrad meseleyi görüştükten sonra istenilen yeminin verilmesine karar verdiler. Sonra Konrad, Bizanslılara zarar vermek için değil, Türklerle savaşmak için geldiklerine dair yemin ettiler[911].

Bu yeminden sonra da yoluna devam eden Haçlı ordusu, Belgrad'ı geçtikten sonra 20 Temmuz dolaylarında Braniçevo'da İmparatorluk sınırını aştı[912]. Bizans gemileri Tuna'yı geçerken Haçlılara yardım etti[913]. Alman Haçlıları ile Bizanslılar

[911] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.55; Niketas'da İmparator Manuel tarafından öne sürülen bu şartın Almanlar tarafından haklı görülerek kabul edildiğini, bunun üzerine İmparatorun da Haçlıların yol boyunca ihtiyacı olan yiyecek maddelerini derhal hazırlattığını kaydeder. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.41; Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.30 ve 71. dpnt.

[912] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.31 ve 41; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.216.

[913] Kinnamos, Haçlıların sayılamayacak kadar fazla, kıyının kumlarından çok olduğunu söyleyerek İmparatorun emri üzerine sekreterlerinin, nehri geçen gemilerdeki insan sayısını kaydetmeye çalıştıklarını, ancak 900.000'e kadar saydıktan sonra gerisini sayamadıklarını kaydetmektedir. Bkz., *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.56; Kinnamos'un verdiği rakam kabul edilemeyecek kadar abartılıdır. Esasen, kaynaklarda bu konuda farklı ifadeler vardır. Niketas, İmparatorluk memurlarının, Haçlıları Anadolu yakasına geçerlerken saymaya çalıştıklarını, ama Haçlı ordusunun çok muazzam olması yüzünden bunu başaramadıklarını yazmıştır. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.44; Odo de Deuil ise, Bizanslılardan Konrad'ın 900.566 adamı ile Anadolu'ya geçtiğini duyduklarını söyler. Bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.51; Otto von Freising, hiç rakam vermeyerek nehirlerin gemilerle, geniş ovaların askerlere güçlükle yettiğini belirtmiştir. Bkz; Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.79; Diğer bir Haçlı tarihçisi Willermus Tyrensis, Konrad'ın ordusunda yayaların, çocuklar, kadınlar ve hafif teçhizatlı süvariler hariç 70.000 şövalye bulunduğunu kaydeder. Bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce çev., II, s.167; İbnü'l-Kalânisî ise, Haçlıların yanlarına sayısız miktarda para, hazine ve silah alarak yola çıktıklarını, topraklarının, şehirlerinin boş ve savunmasız kaldığını belirterek bazıları bunların sayısını 1.000.000 atlı ve yaya olduğunu bazıları ise daha da kalabalık olduklarını söyledi diye yazmaktadır. Bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.281, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.163; İbnü'l-Esîr ise, Haçlı ordusunun çok büyük olduğunu belirtmiş, fakat hiç rakam vermemiştir. Bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XI, Türkçe çev., s.129; Mar Simon, Alman kralı ve Fransa kralının toplam 395.000 adamla İstanbul'a geldiklerini (Taylor, "A New Syriac Fragment dealing with Incidents in the Second Crusade", *AASOR*, s.123); Süryanî Mikhail, yalnızca Alman kralının 900.000, Fransa kralının 5.000 (!) adamı olduğunu (*Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.139), Ebu'l-Ferec ise, Alman Kralının 90.000 atlı, Fransa kralının 50.000 atlı ve sayısız yaya ile geldiğini kaydederler (Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.384). Işın Demirkent tarafından da belirtildiği gibi bu konuda kesin bir rakam vermek mümkün olmamakla beraber İkinci Haçlı Seferi ordularının o devir için çok büyük ordular olduğunu söyleyebiliriz (*Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.56 ve 58. dpnt.); Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.31-32 ve 73. dpnt.

arasında, Sofya (Sardika)'ya kadar herhangi bir sorun yaşanmamıştı[914]. Sofya'dan sonra olaylar başladı; Haçlılar, dağlık araziyi geçip geniş ovalara, zengin topraklara ulaşınca yerli halka sert davranmaya, pazarda aldıkları malların ücretini ödememeye ve hakkını isteyenleri de öldürmeye başladılar. Böyle büyük bir ordunun hakimiyetini sağlamakta zorlanan Konrad, gelen şikayetleri de önemsemedi. Haçlılar Filibe (Philippopolis)'ye geldiklerinde de zorbalıklarına devam ettiler. Filibe şehri surları dışında çıkan küçük bir tartışma büyüdü ve Almanlar ile Bizanslılar arasında büyük bir çatışmaya dönüştü. Birçok Alman bu çatışmada öldü ve Almanlar surların dışına itildi. Bunun intikamını almak için de yola çıkmadan önce Filibe'nin dış mahallelerini ateşe verdiler. İmparator Manuel, bütün bu olayları duyunca, Haçlıların hareketlerini gözetlemek ve çeşitli bahanelerle yoldan ayrılmalarını engellemek için Türk asıllı kumandanı Porsuk (Prosukh)'un[915] idaresinde bir ordu gönderdi. Porsuk'un askeri olduğu kadar politik başarısı da sükunetin sağlanmasına yardımcı oldu ve Alman Haçlıları ile Bizans arasında uzlaşma sağlandı[916].

Alman Haçlı ordusu, nihayet 7 Eylül günü Çatalca (Khoirobakhos) Ovası'na ulaştı. Burası yemyeşil çayırları, suyu bol akan ırmakları ile çok çekici göründüğü için Almanlar, Meryem Ana'nın doğum gününü kutlamak amacıyla burada ordugâh kurdular. Ancak Çatalca Ovası'nda başlarına büyük bir felâket geldi. 7-8 Eylül 1147 gecesi ansızın başlayan şiddetli bir yağmur yüzünden ovanın ortasında akan Karasu (Melas) Nehri'nin suları o kadar yükseldi ki, sonunda nehir taştı ve ordugâhı sel bastı ve sel suları insanları, hayvanları ve eşyaları beraberinde denize sürükledi[917]. Almanlar ertesi gün perişan halde buradan ayrılmak zorunda kaldılar ve bu olaydan

[914] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.56-57; Niketas'da Haçlıların ıssız ve tenha araziyi geçişleri süresince önemli bir olay çıkmadığını, olayların bundan sonra başladığını aktarmıştır. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.41.

[915] Charles M. Brand, "Turkish Element in Byzantium, Eleventh-Twelfth Centuries", *DOP*, C.43 (1989), s.7.

[916] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.56 vd.; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.42; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.33.

[917] Felâketin büyüklüğünü anlatan Niketas, şöyle yazmıştır: *"Erkekler ölüyorlardı, ama düşman eliyle değil, savaşta değil. Ne boylu postluluk, ne savaşa alışkanlık para ediyordu. Su her şeyi çöp gibi, kuru saman gibi, bir tutam yün gibi sürükleyip götürüyordu."* Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.43.

sonra herhangi bir kötü olayla karşılaşmadan 10 Eylül günü İstanbul önüne ulaştılar[918].

Alman Haçlı ordusunun lideri İmparator Konrad ve Manuel arasında, müşterek düşmanları Sicilya Kralı II. Roger'ye karşı kurulan dostça ilişkiler, İkinci Haçlı Seferi sırasında yaşanan olaylar yüzünden bozuldu. Alman Haçlı ordusunun Balkanlarda yerel halkı karşı yaptığı zulüm ve yol boyunca çıkarttıkları huzursuzlukla ilerlemeleri, Konrad'ın daha İstanbul'a varmadan iki taraf arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştı. Kinnamos'un aktardıkları da bize iki taraf arasındaki kötü ilişkilerin açıkça göstermektedir[919].

Alman İmparatoru Konrad, İstanbul önüne geldiğinde önce surların karşısında geniş ve yemyeşil bir yer olan Philopation'da karargâh kurmuş ve burada bulunan İmparatorluk sarayına yerleştirilmişti[920]. Fakat Almanlar kısa sürede burasını yağmalayıp her şeyi tahrip edince Konrad, bu kez Haliç'in karşı sahildeki Pikridion (Hasköy) sarayına nakledilmiştir[921]. Bu esnada Konrad ile Manuel arasında bir mektuplaşma yoluyla karşılıklı bir atışma ve çekişme yaşanmaktaydı[922]. Ayrıca Bizanslılar ile Alman Haçlıları arasında da karşılıklı olarak çatışma sayılabilecek mücadelelerde bu sıralarda yaşanıyor ve ortam iyice geriliyordu. Ancak başlangıçtaki bu kötü ilişkiler, daha sonra İmparator Manuel'in Konrad'a karşı tavrının değişmesi ile düzeldi. Çünkü İmparator, iki Haçlı ordusunun İstanbul önünde buluşmasının

---

[918] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.59-60; Alman Haçlı ordusunun İstanbul'a varış tarihi hakkında kaynaklarda bir kayıt yoktur. 10 Eylül 1147 tarihini Runciman tahminen verir. Bkz, Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.217; Berry'de aynı tarihi verir (Berry, "The Second Crusade", s.486); Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.35.

[919] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.59-63; Niketas'ın kayıtları da, Kinnamos'a uygun olarak, İstanbul'da iki taraf arasındaki ilişkilerin hiç de iyi olmadığını belli eder. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.43 vd.; Bizans tarihçilerinin aksine Batılı tarihçiler iki taraf arasındaki ilişkilerin dostça olduğunu vurgularlar. Örneğin Willermus Tyrensis'in kaydında iki taraf arasındaki ilişkilerin dostane olduğunu vurgular. Bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce çev., II, s.166; Ancak olayların akışına bakılırsa, iki taraf arasında dostça bir ilişkinin meydana geldiğini aktaran kaynaklar yanılmaktadır. Runciman (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.221) ve Demirkent (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.105) ve Altan (Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.54) gibi tarihçiler de bu görüşü savunmaktadırlar.

[920] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.60; Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.49.

[921] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.60; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.43; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.55

[922] Karşılıklı atılan bu mektuplar ve atışmalar için ayrıca bkz., *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.62; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.55-57.

Bizans için büyük bir tehlike oluşturacağını düşünüyor, bu yüzden de Almanları, Fransızlar gelmeden bir an önce şehir önünden uzaklaştırmaya çalışıyordu.

Niketas'ın kaydına[923] göre Konrad başlangıçta, boğazı geçip geçmeme kararının kendisine ait olduğunu, ne zaman geçeceğine kendisinin karar vereceğini söylemiş ve İmparatorun bu hususstaki baskılarına direnmişti. Fakat sonunda, Fransa kralının ortak bir hareket plânı belirlemek için kendisini İstanbul'da beklemesini ısrarla rica etmesine[924] rağmen Fransızları beklemeden karşıya geçmeye karar verdi. Çünkü, Fransız Haçlı ordusunun öncülleriymiş gibi ana ordudan olan Lorrainliler ve yine Fransız ordusuna mensup olup da Haçlı ordusundan hemen önce İstanbul'a varan bazı gruplar, Almanlar ile kavgaya başlamışlardı; bu sebepler dahilinde olacak ki Konrad, Manuel'in de yardımı ile[925] ordusunu Bizans gemileriyle Anadolu yakasına geçirip Kadıköy'de ordugâhını kurmuştur[926]. Kinnamos, karşı sahile geçen Konrad'ın, İmparatordan Anadolu içinde kendisine refakat edecek bir rehber istediğini, Manuel'in de muhafız alayı kumandanı (Akoluthos) olan Stephanos'u Konrad'a gönderdiğini yazmıştır[927]. Konrad, Philomelion (Akşehir)'a giden yolda ilerlemeye karar verdiğini, Almanya'daki saltanat nâibi ve Corvey manastırı başrahibi Wibalde'e yazdığı mektupta belirtmiş ve Güney'e inen bu en kısa yolu, Anadolu'yu çabucak geçmek için tercih ettiğini belirtmiştir[928].

Konrad, İmparator Manuel'in Türklere karşı ortak savaş teklifini de reddederek en kısa yoldan Suriye'ye ulaşmak için Türklere ait olan araziden geçmeyi

[923] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.43 vd.
[924] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.51.
[925] Manuel sadece gemiler değil, silah ve erzak yardımında da bulunduğu Konrad'a, Kinnamos'un kaydına göre de kıymetli hediyeler vermiştir. Bunlardan biri de çok süratli bir attır. Bkz., *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.64.
[926] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.44; Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.51; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.166.
[927] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.63; Odo de Deuil ise Konrad'ın yanına rehberler aldıktan sonra Anadolu'ya geçtiğini söylemektedir (Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.51). Willermus Tyrensis'de, Odo'ya uygun olarak, Konrad'ın İstanbul'dan ayrılırken yanına rehberler aldığını yazmıştır (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.168).
[928] Birinci Haçlı Seferi'nin de güzergahı olan bu yoldan daha önce de çalışmamızın Birinci Haçlı Seferi kısmında değinmiştik. Ramsay'a göre bu yol, Malagina-Dorylaion-Bolvadin (Polybotos)-Akşehir ve Konya (Ikonion) üzerinden Kilikya'ya ulaşan Bizans askerî yoluydu. Bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.216.

göze alması, bizim de savunduğumuz gibi ordusunun büyüklüğüne ve gücüne güvenmesi sonucudur. Bundan sonra Konrad, ordusunun disiplinini sağlayabilmek amacıyla her birliğe ayrı kumandanlar tayin ettikten sonra[929] İzmit (Nikomedia) körfezi boyunca yürüyüşe geçti.

Kaynakların da ifade ettiği gibi, İmparator Manuel Komnenos, İmparator Konrad'a savaşçı olmayan ve orduya yük teşkil eden yayaları ülkelerine geri göndermesini tavsiye etmişti ancak Konrad bu tavsiyeye aldırmamıştır. Bununla birlikte imparator, İzmit'i geçip İznik'e varınca ordusunu ikiye ayırarak ordunun savaşçı olmayan unsurunu birçok asille beraber Otto von Freising'in komutasında Denizli (Laodikeia) üzerinden Antalya'ya gönderdi. Otto'nun idaresindeki bu ikinci grubun[930] seyahati hakkında kaynakların verdiği bilgi yok denecek kadar azdır. Otto von Freising bile konuyu, birkaç cümle ile geçiştirmeyi tercih etmiştir[931]. Anca Odo'nun kaydından bu grubun sahil yoluyla güneye doğru ilerlediğini[932] ve büyük bir kısmının Denizli yakınlarında Türkler tarafından yok edildiğini bilmekteyiz[933].

Konrad ise, ordunun vurucu gücünü teşkil eden birlikleriyle, yani seferin esas kısmıyla beraber yol boyunca kendilerine gerekli olan yiyecek maddelerini yanına alarak 15 Ekim günü Bizans kumandanı Stephanos'un rehberliğinde İznik'ten Dorylaion (Eskişehir) yönünde harekete geçti. Niketas'ın kaydına göre, İmparator Manuel, Haçlıların yiyecek sıkıntısı çekmemeleri için gerekli yiyeceği hazırlamıştı[934]. Bu sebeple Alman Haçlıları, Bizans arazisi içinde ilerlerken hemen hemen hiç yiyecek ve su sıkıntısı çekmediler; tek şikayetleri, Bizanslıların una kireç katmalarıydı. Ama bir hafta sonra Bizans topraklarından çıkınca ne alışveriş

[929] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.167.
[930] Bu Haçlı grubunun 14.000 kişiden oluştuğu söylenmektedir; bu konuda ayrıca 30.000 rakamı da telaffuz edilmektedir; Ayrıca bkz., Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.61 ve 175.dpnt.
[931] Otto von Freising, başında bulunduğu ordunun Kudüs'e giderken yolda Türkler tarafından darmadağın edildiğini, sonra parça parça Filistin'e doğru denize açıldıklarını kaydetmekle yetinmiştir. Bkz., Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.95 ve 101.
[932]Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.51 ve 89; Runciman, Otto'nun kumandasındaki Haçlıların, Alaşehir (Philadelphia) üzerinden gittiklerini ifade eder, fakat kaynak göstermez. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.224.
[933] Odo de Deuil, bu grubun Türkler tarafından öldürülmesi olayında Bizansın'da parmağı olduğunu ileri sürmektedir. Bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.113.
[934] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.44.

yapabilecekleri bir pazar ne de su bulabildiler. Ümitsizliğe kapılan Haçlılar bu yüzden Bizanslı rehberleri suçlamaya başladılar. Odo de Deuil, Bizanslı rehberlerin, İznik'ten ayrılmadan önce Almanlara, sekiz gün sonra Konya'ya varacaklarını söyleyip yanlarına sadece sekiz günlük yiyecek aldırdıklarını, sonra da onları İmparatorun emriyle kasten yiyecek ve su bulunmayan kötü yollardan götürdüklerini yazmaktadır; aktardığı rivayetinin devamında ise rehberlerin, büyük sıkıntılara ve tehlikelere maruz bıraktıktan sonra Haçlı ordusunu terk ederek kaçtıklarını öne sürmektedir[935]. Bu konuda Odo'ya uygun bilgi veren Willermus Tyrensis'in kaydına göre de, rehberler Almanlara birkaç gün sonra her türlü yiyecek malzemesi ile dolu zengin bir şehir olan Konya'ya varacaklarına dair söz vermişler, ama orduyu kasten ıssız yollara sevk etmişlerdi; verilen süre dolunca Konrad, rehberleri çağırtarak neden hâlâ hedefe ulaşamadıklarını sormuş, rehberler de üç gün içinde Konya'ya varacaklarını söylemişler, ertesi gece kamp kurulunca da gizlice Haçlılara terk etmişlerdi[936].

Bahsi geçtiği üzere, Konrad rehberler tarafından kötü yola sevk edilmemiş, İmparatorun uyarılarına rağmen kendi rızası ve seçimi ile bu yolu tercih etmişti. Belki de Bizanslı rehberler önlerindeki Türk savunmasının hazırlanması ve tehlikeyi sezmiş veya büyük bir Türk ordusunun toplanmış olduğunu haber alan rehberler Konrad'ı geri dönmesi konusunda uyarmış, fakat ordusunun büyüklüğüne güvenen ve Türklerden korkarak geri çekilmeyei kendine yediremeyen Konrad bu teklifi kabul etmeyince birliklerini alarak geri dönmüşlerdir. Konrad da kendi hatası

---

[935] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.91.

[936] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.168 vd.; Krş: *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 298, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.69; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.139; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi,* II, Türkçe çev., s.384; Mar Simon (Taylor, "A New Syriac Fragment dealing with Incidents in the Second Crusade", *AASOR*, s.123) da rehberlerden ve onların ayrılışından söz etmese de İmparatorun hâince davranarak Haçlıları ıssız ve kıraç bölgelerden geçen yollardan gönderdiğini iddia eder; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148),* s.62 ve 181. dpnt. Burada Bizanslı rehberlerin Alman Haçlı ordusunu terk etmesi, muhtemelen önceki Haçlı seferlerinde yaşanan gelişmelerin bir tepkisi olarak görülebilir. Haçlılar akın akın Bizans topraklarına girdikleri Birinci Haçlı Seferi zamanından bu yana Bizans için büyük bir karmaşa yaratmışlardı. Doğal olarak onların artık bir yardımcı kuvvet, destek olarak gelmedikleri bilinmekteydi. Anadolu'da Bizans'ı zor durumda bıraktıkları dahi söylenebilir. Bu açıdan yaklaşılırsa rehberlerin farkında olarak kaçtıkları görülür. Ancak Türk topraklarına girecekleri için ciddi bir korkuya kapılıp kaçmış olabilecekleri olasılığı da olabilir.

yüzünden ordusunun bir felakete sürüklendiği için, rehberlerin ayrılışını bir ihanet gibi görmeyerek bundan hiç bahsetmemiştir[937].

Willermus'un kaydına göre, Konrad, rehberlerin ayrılışından sonra komutanlarını toplayarak bundan sonra nasıl bir strateji takip edecekleri konusunda görüşmüştü[938]. Komutanların bir kısmı geri dönmeyi, bir kısmı da yollarına devam etmeyi tavsiye etmiş, neticede Konrad geri dönmeyi reddetmişti. Bu sırada çok büyük bir Türk ordusunun yakınlarda olduğu haberi de kesinlik kazanmıştı.

3. İKİNCİ DORYLAION (ESKİŞEHİR) SAVAŞI (26 EKİM 1147)

Türk kuvvetleri özellikle Birinci Haçlı Seferi'ne karşı hazırlıksız yakalanmış olmalarının acısını Birinci Dorylaion Savaşı'nda çekmişlerdi. Sultan I. Kılıç Arslan, herşeye rağmen İznik'teki yenilginin öcünü almak için çıktığı savaşta, tamamen farklı bir savaş sistemi ile savaşan bu topluluğa yenilmiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştı. Ancak özellikle bizim de çalışmamız boyunca vurguladığımız üzere Urfa ve Antakya'nın kaybından hemen sonra Türk savunması kendisi çok hızlı bir şekilde toparlamış ve Haçlılara karşı darbeler vurmaya başlamıştır.

1101 Yılı Haçlı ordularına karşı ağır bir üstünlük sağlayan I. Kılıç Arslan, elinden geldiğince Türk savunmasını Haçlı saldırılarına karşı tahkim etmiş ve güçlü tutmuştu. Bu görev ise onun Habur çayında ölümünden sonra oğlu Sultan Mesud'a devredilmişti. Sultan Mesud babasından çok daha geniş bir mücadele mirası ve Anadolu'yu kendi toprağı gibi savunmayı öğrenmiş bir kuvvet devralmıştı. Kendi askerî ve siyasî zekası da devreye girinci İkinci Haçlı Seferi için sonun başlangıcı çoktan meydana gelmişti. İkinci Haçlı Seferi ordularının yola çıktığını haber alan Sultan Mesud, Bizans ile arasındaki mücadeleyi İmparator Manuel'e, yaklaşmakta olan ortak tehlike olarak kabul ettirip sonlandırmıştır. Aynı zamanda Doğu'da bulunan bütün Müslüman hükümdar ve emîrlerine durumu bildirip yardımcı kuvvetler istemişti ve bu büyük tehlikeye karşı en etkili tedbirleri almaya çalışmıştır. Anadolu'daki Türk şehirleri tahkim ediliyor, tahrip olmuş bir çok yeri tamir ettiriyor, ayrıca komşu ülkeleri yaklaşmakta olan bu büyük tehlikeye karşı uyarıyordu[939].

[937] Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.62-63.
[938] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.170.
[939] İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.297, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.163.

Çünkü kendisi aşağı yukarı elli yıl önce babası Sultan I. Kılıç Arslan zamanında meydana gelmiş olan Birinci Haçlı Seferi ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri sırasında devletin ve halkın içine düştüğü zorlu ve sıkıntılı durumun yeniden yaşanacağı konusunda endişeliydi. Bu açıdan da Türk savunmasını olabilecek en sağlam biçimde meydana getirmek için elinden geleni yaptı[940].

Bu amaçla Alman Haçlı ordusunun Anadolu'ya geçtikten sonraki yürüyüşünü yakından takip eden Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'un, Haçlıları Anadolu içinden geçmesine engel olmak amacıyla toplamış olduğu büyük ordu, onlara saldırmak için uygun yer ve zamanı beklemekteydi[941]. Almanlar, Türk arazisine girere girmez açlık ve susuzlukla karşılaştıkları gibi, bölgeyi çeviren Türk okçularının hücumlarına da maruz kalmaya başlamışlardı. Türklerle Almanlar arasındaki çatışmaları kaydeden Kinnamos'un ifadesine göre, Türkler ilk olarak küçük kuvvetlerle Haçlıların güçlerini anlamak ve durumlarını öğrenmek için onların artçı birliklerine hücum etmişlerdi. Almanlar ise Türkler ile ilk karşılaştıklarında büyük bir heves ve kargaşa içinde onlara saldırmış, fakat geri dönüp kaçar gibi yapan Türkler, Almanları iyice yorup yakınlarında bulunan Haçlı ordugâhından uzaklaştırdıktan sonra tekrar dönerek onlara hücum etmişler ve Haçlılar büyük kayıplara uğramışlardı. Yine Kinnamos'un ifadesinden anlaşıldığına göre Türkler, bu saldırıları defalarca tekrarlamış olmalıdırlar[942]. Alman İmparatoru Konrad da Wibald'e yazdığı mektupta, Türklerin hiç durmaksızın ordunun gerisinde kalan yaya askerlerine saldırdıklarını, adamlarının açlık ve Türk okları yüzünden öldüğünü yazması bu açıdan önemlidir[943].

Türk savunması yine sistemli bir şekilde gelen bu büyük orduya saldırmaktaydı. Görüldüğü üzere çalışmamızın bundan önceki kısımlarında da sürekli vurgulanan bu savunma stratejisi artık kalıplaşmış ve mükemmel bir biçimde gerçekleşiyordu. Böylesine büyük bir orduya karşı başka bir savaş düzeni işe yarayamazdı. Sultan Mesud, babasının askerlerinin yaptığı her adımı kendi askerleriye tekrarlıyor gibiydi. Haçlılara Anadolu'yu zindan ediyor, onları açlık ve susuzlukla ilerlemeye ve perişan duruma düşürmeye ittiği gibi arka arkaya Haçlı

---

[940] Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK Yay., Ankara 2003, s.81.
[941] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.167.
[942] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.63 vd.
[943] Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.63.

ordusunun artçıllarını vurmuş ve morallerini de düşürmüştür. Bu Türk savunmasının Haçlıları büyük bir pusuya çekmesi için gerçekleştirdiği ve önceden de uyguladığı mükemmel bir savunma savaşıydı ve Haçlılar bu sefer arkasına yarım asırlık bir savunma geçmişini alan Türklerle mücadele dahi edemiyorlardı. Bu kesinlikle mükemmel bir sıralama ile gerçekleşen, çok sağlam bir düzene sahip savaş ve savunma stratejisiydi.

Türk kuvvetlerinin ciddi ve sistemli savunmasıyla karşılaşan Alman Haçlı ordusu, bir yandan açlık diğer yandan Türk saldırıları yüzünden kayıplara uğraya uğraya, nihayet 26 Ekim 1147 tarihinde[944], Dorylaion (Eskişehir) yakınındaki Sarısu (Bathys) Irmağı'na ulaştı. Aç ve bitkin haldeki ordu, ırmak kenarında kamp kurmaya karar verdi. Herkes rehavet içinde dinlenmek üzereyken birdenbire bütün Türk ordusunun hücumuna uğradılar[945]. Bu sistemli bir pusuydu ve Türkler bu ana kadar

[944] Batılı Haçlı tarihçiler (Kugler, Bernhardi, Chalandon), Haçlıların İznik'ten ayrıldıktan sonraki 11. gün Türklerle karşılaştıklarını ifade eden Odo de Deuil'ün (Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.51) hesabına dayanarak savaşın tarihini 26 Ekim 1147 olarak verirler. Runciman (Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.222) ve Demirkent (Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.106) ise bu tarihi 25 Ekim 1147 olarak verirler. Willermus, Dorylaion savaşının tarihini yanlışlıkla Kasım 1146 olarak kaydetmiştir (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.171). Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.64 ve 188. dpnt.

[945]Kinnamos (*Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.64 ve 66), Niketas (Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.45) ve Willermus Tyrensis'in (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.171), Haçlıların Eskişehir yakınında meydana gelen savaşta Türkler tarafından mağlup edildiğini ortaya koyan kayıtlarına rağmen Odo de Deuil, bu savaştan bahsetmemekte ve gerçeklere uygun olmayan bir şekilde, Almanlara ihanet ederek kaçan Bizanslı rehberlerin, Türklerden oluşan büyük bir ordu topladıklarını, ertesi gün Tükleri karşılarında gören Haçlıların onlarla savaşmadan İznik'e geri çekilmeye karar verdiklerini ve bu geri çekiliş sırasında Türk ordusuna hedef teşkil ettiklerini belirtmektedir (Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.91-93). Alman Haçlıların uğradığı büyük kayıp göz önüne alındığında Odo'nun kaydını doğru kabul etmenin mümkün olamayacağını Ebru Altan'da vurgulamıştır (Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.64 ve 189. dpnt). Ayrıca Türklerle savaşmaya giden böylesine büyük bir ordunun, Türkleri karşılarında görür görmez geri çekilmesi de akla uygun gelmemektedir. Zaten eserinin başka bir yerinde (Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.83) Odo'da, Konrad binlerce kişinin Türk okçuları tarafından öldürülmesinden sonra geri çekilmek zorunda kalmıştı, diye düştüğü kayıt ile de önceki ifadesini düzeltmeye çalışmıştır. Kral Konrad'ın Wibald'e yolladığı mektupta da Almanların Türkler karşısında büyük kayıplar verdikten sonra geri çekilmeye başladıkları açıkça görülmektedir. Anonim Süryani Vekayinâmesi'nde de bu savaştan bahsedilmekle beraber Odo'nun yukarıda bahsettiğimiz gerçek dışı kaydına uygun olarak Bizanslı rehberlerin Haçlı ordusunu terk ettikten sonra Türkleri Haçlılara karşı uyardıklarını yazar (bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.*, İng. Çev., (ikinci kısım), s. 298, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.69). 26 Ekim 1147 tarihinde gerçekleşen II. Dorylaion Savaşı hakkında ayrıca bilgi için bkz., Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, II , s.234 vdd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.222; Berry, "The Second Crusade", s.495 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.106; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.63-65; Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, s.83-84.

beklemişlerdi. Sultan Mesud, sonunda beklediği fırsatı bulmuştu[946]. Bundan yarım yüzyıl önce 1 Temmuz 1097'de, I. Mesud'un babası Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, hemen hemen aynı yerde Haçlılar karşısında mağlubiyete uğramıştı[947]; ama şimdi koşullar çok değişmişti ve Türkler elli yıl önceki mağlubiyetin intikamını almak için bir fırsat yakalamışlardır. Türklerin 26 Ekim 1147'de Eskişehir yakınında Haçlı ordugâhına düzenledikleri ani taarruz, zatan aç, susuz ve yorgun olan Almanlar arasında tam bir kargaşa yarattı. Hafif teçhizatlı ve süratli atlara sahip olan Türk süvarileri, saldırılarını büyük bir çeviklikle defalarca tekrarladılar.

Almanlar güç ve silah yönünden Türklerden çok daha üstün oldukları halde ağır zırhları ve kalkanlarıyla Türklere karşı savaşamıyor, ayrıca kendileri gibi atları da açlık, susuzluk ve yorgunluktan bitkin bir halde olduğu için süratli hareket edemiyorlardı. Buna karşılık Türkler savaş naraları atarak uzaktan Haçlıları ok yağmuruna tuttuktan sonra süratli atları sayesinde hızlıca kaçıyor, sonra geri gelerek tekrar saldırıyorlardı[948]. Böylece Türkler Haçlı ordusuyla bir meydan savaşına girmek yerine, arka arkaya düzenledikleri şiddetli saldırılarla kalabalık Alman ordusunu kademeli olarak imha etmeye çalışmış, Haçlılar ise Türklerin bu saldırılarına karşılık verme fırsatı bulamamışlardı. Kinnamos, Konrad'ın bu savaşta, İmparator tarafından kendisine hediye edilen atını kaybettiğini ve bu yüzden de Türkler tarafından esir alınmasına ramak kaldığını yazmaktadır[949]. Alman Haçlı ordusunun umutlarına son veren ve daha çok bir katliamı andıran bu savaştan sonra Konrad'ın o muazzam kuvvetlerinin önceki ihtişamından eser yoktu.

Bizans ve Haçlı kaynaklarında Alman Haçlı ordusunun ağır bir yenilgiye uğradığı kaydedilmekle birlikte bu kayıplar için herhangi bir sayı verilmemiştir.

---

[946] Anonim Süryani Vekayinâmesi, Sultan Mesud'un bizzat ordusunun başında olduğunu kaydeder (bkz., *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 298, *a.g.e.,*Türkçe çev. s.69); Buna ek olarak diğer kaynaklarda Mesud'un adı kayıtlı olmadığı gibi Türk ordusunu kumanda eden kişi, Kinnamos'a göre *"Mamplanes"(Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.64), Niketas'a göre ise *"Pamplanes"* adında birisiydi (Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.45). Willermus tarafından da bu Türk beyinin ismi *"Paramum"* olarak verilmektedir (Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.171). Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148),* s.64 ve 190. dpnt.

[947] Çalışmamızın s.88-95 arasındaki kısımda bu savaş deaylıca anlatılmıştır.

[948] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.171; Türkler tarafından arka arkaya düzenlenen saldırıların Almanları müthiş bir korkuya düşürdüğünü belirten Kinnamos, bu sırada Almanların hiçbir şey yapacak ve plânlayacak halleri kalmadığını kaydetmiştir. Bkz., *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.64

[949] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.64.

Sadece Willermus, sayısız büyüklükteki Alman Haçlı ordusunun ancak onda birinin sağ kaldığını yazmıştır[950]. Bunların bazısı açlıktan, bazısı ok yağmuru altında can vermişti[951]. Türkler, bu savaştan sonra zengin bir ganimet, sayısız silah ve at da elde etmişlerdi. Süryani Mikhail *"Türk memleketleri Frankların esvapları ve para ile o kadar doldu ki, Malatya'da gümüş, kurşun kıymetine düşmüştü. Frankların esvapları İran'a kadar götürüldü"* diye yazmıştır[952]. Ağırlıklarını ve ordusunun büyük bir kısmını kaybeden İmparator Konrad ise sağ kalan askerleriyle beraber İznik istikametinde geriye kaçmaya başladı ve zorlu bir geri dönüş mücadelesi sonunda 2-3 Kasım'da İznik'e ulaşmayı başardı[953].

Böylesine güçlü bir ordunun Anadolu içindeki uğradığı ezici mağlubiyet şüphesiz ki Türk kuvvetlerinin sistemli ve düzenli savunmasının bir eseridir. Sultan Mesud, Türk kuvvetlerini çok sağlam bir şekilde savaş düzenine almış ve Alman Haçlı ordusunun yıprattıktan sonra kurduğu pusuya ile son darbeyi vurmuştur. Böylece İkinci Haçlı Seferi'nin Anadolu'ya giren bu ilk parçası geriye kalan birkaç perişan asker ve ok yarası ile yaralanmış bir kral ile gerisin geri İstanbul'a kaçmıştır. Ancak Türk savunması için Fransız Haçlılarına karşı Anadolu'yu savunmak için yeni bir düzen ve hazırlık yapılmaya başlanmıştır.

---

[950] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.171

[951] *Anonim Süryani Vekayinâmesi,a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 298, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.69; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.139-140; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.384; Mar Simon (Taylor, "A New Syriac Fragment dealing with Incidents in the Second Crusade", *AASOR*, s.123) da binlerce kişinin açlık ve susuzluktan öldüğünü kaydetmişler fakat savaşta uğranılan kayıplar hakkında herhangi bir rakam vermemişlerdir.; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148),* s.66 ve 195. dpnt.

[952] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.140.

[953] Savaşın sonunda Konrad zorlukla İznik'e ulaşabilmiştir. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.91; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.171; *Anonim Süryani Vekayinâmesi, a.g.e.,* İng. Çev., (ikinci kısım), s. 298, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.69; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.140; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.384; Krş: Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155),* s.84-85; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148),* s.66-67; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.222-223; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.107.

4. FRANSIZ HAÇLI ORDUSU'NUN ANADOLU TOPRAKLARINDA İLERLEYİŞİ VE KAZIKBELİ GEÇİTİ'NDE TÜRK KUVVETLERİNE MAĞLUP OLMASI (7 OCAK 1148)

Türk savunma kuvvetlerinin büyük başarısına rağmen Anadolu içlerine giren ikinci bir ordunun varlığı, onları daha büyük bir mücadele ile yeniden yüz yüze getirmiştir. Almanlar ve Fransızlar anlaşarak birbirlerini takip etmişler ve bu sebeptendir ki Fransızlar Almanlar'dan bir ay kadar sonra İstanbul'a varabilmişlerdir. Ardından Alman Haçlı ordusunun akıbeti hakkında bilgi aldıktan sonra Anadolu üzerinden gidecekleri güzergah değiştirmiş olmaları, onların Türk savunmasından çekindiğini göstermektedir. Ancak herşeye rağmen Türkler asla Fransızların peşini bırakmamış ve onları her geçitte her duraksadıkları anda vurmaya ve yıpratmaya çalışmışlardır. Fransızlar Almanlara oranla daha şanslı gözükse de Türk kuvvetlerinin ezici üstünlüğünü Honaz Dağı'ndaki Kazıkbeli Geçiti'ni geçerken hissedecekler ve Türklerin karşısından Almanlar gibi kaçarak uzaklaşmaya çalışacaklardır.

Daha önceden de belirttiğimiz gibi iki ordunun iaşe ve benzeri konularda sıkıntı çekmemesi için arka arkaya yola çıkmaya karar verdikleri için Fransız Haçlı ordusu, Alman Haçlı ordusunun arkasından yola çıkmıştır. 29 Haziran 1147 tarihinde ordusuyla beraber Worms'a gelen Kral Louis, burada hazırlanmış olan bir filo ile Rhein Nehrini geçti. Alman Haçlı ordusunun takip ettiği yolu takip eden Fransız Haçlı ordusu herhangi bir olay çıkarmadan ağır ağır Macaristan topraklarına girdi.

Kral Geyza ile dostluk kuran Kral Louis, beş gün içinde Macar topraklarını geçip Bizans sınırına vardılar. Fransızlar, kendilerinden önce bu yollardan geçmiş ve taşkınlıklarıyla yerel halka zarar vermiş Almanların yaptıklarının acısını çekiyorlardı. Halk kapılarını açmıyor ve kalelerin surlarından halatlar yoluyla mallarını sarkıtarak alışveriş yapmaya çalışıyordu. Yola çıkmasından hemen önce Bizans elçileri vasıtasıyla İmparator ile bir bağ kuran Kral Louis, yol boyunca da Manuel ile iletşimini sürdürdü. Nihayet Silivri üzerinden İstanbul'a bir günlük uzaklığa kadar yaklaşan Fransız Kralı Louis, İmparatorun yanından dönen elçileriyle karşılaştı. Bu

elçilerden Manuel'in Türkiye Selçukluları ile anlaşma yaptığını[954] öğrenmesine rağmen öfkesini bastırmıştır çünkü Anadolu'ya geçmek için Manuel'e ihtiyacı vardı. Louis, sonunda 4 Ekim 1147'de İstanbul önüne varmıştır[955].

4.1. Fransız Kralı Louis'in Anadolu'daki İlerleyişi

4 Ekim 1147'de İstanbul önüne gelen Kral Louis, yol boyunca yağma yaptıkları için ordusunun aç kalmasına sebep olan Almanlara ve Türkler ile anlaşma yaptığı için de Bizans'a kızgındı. Ancak buna rağmen Bizans İmparatoru Manuel tarafından çok iyi bir şekilde karşılandı. Manuel, Louis'e elinden gelen her türlü yardımı yapacağına dair söz verdi. Daha sonra kendisi için hazırlanmış olan Philopation sarayına gönderildi[956]. Ardından İstanbul'da bulunan Fransız Haçlıları Anadolu'ya geçmeye başladı ve Kral Louis, İzmit Körfezini dolaşarak Kasım ayı başında İznik'e ulaştı ve İznik Gölü yakınında ordugâhını kurdu. Burada Louis'e, Alman imparatorunun Türklerle yaptığı savaşta ordusunun büyük kısmını kaybettiği bildirildi. Bir süre sonra, Konrad'ın, olanları bildirmek ve yardım istemek üzere göndermiş olduğu yeğeni Friedrich von Schwaben ve birkaç asil, Kral Louis'in ordugâhına gelerek Alman imparatorunun başına gelen felaket hakkında kesin ve ayrıntılı bilgi verdiler[957].

Derhal yakınlarda bulunan Konrad'ın yanına gelen ve Alman imparatoru ile adamlarını perişan bir vaziyette bulan Louis onlara para ve malzeme yardımında bulundu. İki kral yaptıkları görüşme sonunda seferin bundan sonraki kısmı için ordularını birleştirmeye karar verdiler[958]. Odo'ya göre, Konrad yola çıkmadan önce

---

[954] Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, s.74-75; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.43 vd.

[955] Fransız Kralı Louis ve ordusunun Avrupa'dan İstanbul'a kadar olan yolculuğu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.21-59; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.65 vd.; Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.80 vd.; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.35-40; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.217 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.106-107.

[956] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.65.

[957] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.91 ve 97; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.173.

[958] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.97; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.173; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.66; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.75-76.

İznik'te erzak temin ederken Louis, Lupar (Lopadion, Lopadium, Ulubad)[959] kalesinde onu bekleyecek ve burası orduların birleşme yeri olacaktı.

Fransız Kralı Louis, ordusuyla beraber Lupar (Lopadium) Kalesine gelerek burada, anlaşmaya göre Almanları beklemeye başlamıştı. Arkadan gelen Almanlar bütün erzak maddelerinin Fransızlar tarafından tüketilmiş olması dolayısıyla yiyecek bulabilmek için etrafa baskınlar düzenleyince Bizanslıların saldırısına uğradılar. Az sayıdaki Bizanslıya karşı koyamayacak kadar perişan durumda olan Almanlar sonunda Konrad'ın acil ricası üzerine Louis'in yardıma gönderdiği bir Fransız birliği tarafından Lupar (Lopadium) Kalesine götürüldüler. Burada iki kral tekrar bir araya geldi[960].

4.2. Fransız Haçlı Ordusunun Denizli (Laodikeia)'ye Doğru Yönelmesi ve Türk Savunması (1 Ocak 1148)

Konrad, herşeye rağmen sefere devam etmek istediğini Metz piskoposu aracılığıyla dile getirince iki ordu birlikte yürüyüşe başladılar. 11 Kasım'dan sonra Balıkesir yakınındaki Esseron'a ulaşan Kral Louis ve Almanların da içinde bulunduğu Haçlı ordusu, sekiz gün sonra Alaşehir (Philadelphia)'e ulaşan ve Denizli üzerinden Antakya (Antiochia)'ya inen yoldan gitmeyi planlamıştı. Bu yol, sahil yolundan daha kısa ve rahat olmakla beraber Selçuklu Türklerinin sınırlarına çok yakın olduğu için tehlike arz etmekteydi. Bu yüzden Kral Louis, Konrad'ın tavsiyesine uyarak kıyı yolundan güneye inmeye başladılar. Direk yolu takip edenler yarım günde Edremit limanına ulaşırken bazı vadilerde yoldan sapan Fransa kralı ve yanındakiler yollarını şaşırarak kayboldular ve ancak üçüncü gün Edremit'e varabildiler[961].

Bundan sonra Fransız Haçlı ordusu dolambaçlı sahil yoluna girdi. Engebeli sahil yolunda dağların yanı sıra kış yağmurlarıyla kabarmış olan büyüklü küçüklü bir dizi ırmağı aşmak zorundaydılar. Yerli halk, ordudaki yayaların küstahça hareketleri

---

[959] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.173.
[960] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.97-101; Berry, "The Second Crusade", s.497; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.224.
[961] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.103-105; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.78.

yüzünden haklı olarak şehirlerinin kapılarını onlara kapatarak yiyecek temini konusunda zorluk çıkarıyordu; üstelik fiyatlar da çok yüksekti. Bizanslı köylüler, korkudan götürebilecekleri her şeyi yanlarına alıp dağlara kaçmışlardı. Haçlılar ancak kıyı boyunca kendileriyle beraber ilerleyen Bizans gemilerinden yiyecek alıyorlardı[962]. Odo'nun kaydına göre, Haçlı ordusu bu koşullar altında ilerlerken bazı Haçlılar, kötü hava koşulları yüzünden denizde maruz kalacakları tehlikelere aldırmadan bulabildikleri Bizans gemilerine binerek seyahatlerine deniz yoluyla devam etmiş, bazıları da Haçlı ordusundan ayrılarak Bizanslıların hizmetine girmeyi tercih etmişti[963].

Fransızların arkasında ilerleyen Almanlar ise onlara güçlükle yetişiyorlardı ve o kadar yavaş yürüyorlardı ki, bu yüzden Fransızların alay konusu oluyorlardı[964]. Böylece Haçlı orduları Bergama(Pergamo) ve İzmir (Smyrna)'i geçtikten sonra Efes (Ephesos)'e ulaştılar. Anadolu'da uğramış olduğu felaketten sonra hem ruhen hem de bedenen yıpranmış olan Alman imparatoru Konrad, İmparator Manuel'in daveti üzerine Efes'ten İstanbul'a geri döndü[965]. Konrad, ilkbahara kadar İstanbul'da kaldıktan sonra Mart 1148'de asilleriyle beraber, Nikephoros Dasiotes'in kaptanlığındaki bir Bizans filosuyla Filistine'e doğru denize açılmıştır[966].

---

[962] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.107; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.78.

[963] Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.78.

[964] Almanlar ile dalga geçen Fransızlar, Kinnamos'un da kaydında (*Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.66) yer aldığı gibi sık sık Almanlara *"Kımlda Alman"* diyerek onları kızdırıyorlardı. Krş., Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.79.

[965] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.67; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.174 ve 181; Kaynakların da aktardığı bilgileri analiz eden Ebru Altan'ın Konrad'ın geri dönüşü hakkındaki yaklaşımı gayet mantıklıdır. Ona göre: *"...büyük umutlarla yola çıkan ve koskoca bir orduyu bir anda Anadolu'da kaybeden Konrad, etmiş olduğu Haçlı seferi yeminini yerine getiremeden ülkesine dönerse bütün prestijini kaybedeceğini düşündüğü için istemeyerek de olsa Louis ile beraber sefere devam etmeye karar vermişti. Fakat kısa süre sonra bu kararının bir hata olduğunu anladı, ama ne yapacağını bilemediğinden yol boyunca Fransızların hakaretlerine katlanarak büyük bir ezikiklik içinde onları isteksizce takip etmeye devam etti. Sonunda, Konrad, Fransızlar tarafından aşağılanmaya daha fazla tahammül edemeyince geri dönmeye karar verdi; nerede iken yazdığını bilmiyoruz ama, belki de Efes'den önce yazarak bu kararını İmparatora bildirdi. İmparatorun cevaben gönderdiği ve onu İstanbul'a davet ettiği mektubu Efes'te kendisine ulaşınca buradan geri döndü. Konrad'ın hastalığı ise İstanbul'a geri dönmesi hususunda kendisine çok müsait bir fırsat teşkil etti ve onun görünürdeki sebebi oldu."* (Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.81); Krş: Runciman, ayrılışı daha çok sağlık sebeplerine bağlar. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.224.

[966] *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.68; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.174 ve 181; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.81-82.

Odo'nun kaydına göre Kral Louis de Efes'te İmparator Manuel'den mektuplar almıştı[967]. Manuel mektubunda, Türklerin Haçlılara karşı savaşmak için sayısız bir ordu topladığını bildirmekte ve Louis'e İmparatorluk kalalerine sığınmalarını tavsiye etmekteydi. Manuel, Louis'e gönderdiği diğer bir mektubunda ise Haçlıların, İmparatorluk topraklarında verdikleri zararları belirtiyor ve bundan sonra Bizans halkının, kendilerine verilen bu zararlar yüzünden Haçlıları dostça karşılamamalarına mani olamayacağını bildiriyordu. Kral Louis, İmparatorun bu mektuplarına hiç önem vermediği gibi cevap vermeye bile tenezzül etmedi.

Fransızlar, 1147 yılı Noeli arifesinde Efes yakınındaki Decervion Vadisi'nde ordugâh kurdukları zaman Türkler ortaya çıkarak bu andan itibaren Haçlı ordusunu taciz etmeye başladılar. Haçlılar nihayet dört gün sonra buradan ayrılıp Menderes Vadisi boyunca ilerleyerek Denizli(Laodikeia)'ye ulaşmak üzere güney doğu istikametinde yürüyüşe geçtiler[968].

Türk savunmasının tam da bu mevkii de ortaya çıkmasının planlı bir savunma adımının hamlesi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu durumun en iyi açıklamasını bundan sonra Fransız Haçlı ordusuna karşı yaptıkları akınlar ve saldırılar ile Türklerin Haçlılara karşı savaş pozisyonlarından da göreceğiz. Fransız Haçlı ordusuna karşı da gerilla taktiğini kullanmayı düşünen Türkler, Menderes Nehri'nin iki tarafında da bulunuyorlardı. İkiye bölünen Türk kuvvetlerinin bir kısmı Haçlı ordusunun arka saflarına saldırmak üzere ovaya, diğerleri Haçlıların nehri geçişini engellemek için karşı kıyıya yerleşmiş, okçular da tepeleri tutmuşlardı. Türkler, gerektiğinde kendileri için güvenli bir sığınak teşkil eden dağlara geri çekilebileceklerdi. Böylece Fransızlar, kış yağmurlarıyla kabarmış olan Menderes Nehri kenarına geldikleri zaman çok sayıdaki atlı ve yaya Türk birliklerinin karşı kıyıda toplanmış oldıklarını fark ettiler[969].

Odo'nun kaydına göre Louis, ağırlıklarını ve orta alanda işe yaramayan yayaları gruplara ayırarak ordusunu savaş düzenine sokmuş ve bu şekilde nehir

---

[967] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.109.
[968] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.109; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.83.
[969] *Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.225; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.107; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.83.

boyunca yaklaşık iki gün yürüdükten sonra nihayet bir geçit bulabilmişti[970]. Böylece 1 Ocak 1148 tarihinde[971] Pisidia Antiokheia'sı (Yalvaç) yakınında nehri geçmeye çalışan Haçlılar ile Türkler arasında bir savaş meydana geldi. Önceden plânlamış oldukları gibi Türklerin bir kısmı Haçlıların arka saflarına saldırdı; geçidin çıkış yerini tutmuş olan diğer Türk kuvvetleri de Haçlıların ön saflarına oklar yağdırmaya başladılar. Bütün çabalarına rağmen Haçlıları engelleyememiş olan Türkler ise süratli atları sayesinde hızla, fakat kayıplar vererek dağlara doğru geri çekilmeye başlamışlardı. Bu arada Louis'de, artçı koluyla beraber arkadan oklar fırlatan Türk kuvvetlerini geri püskürtmüştür[972].

Odo de Deuil'ün aktardığına göre, kaçmayı başarabilen Türkler Bizans'a ait küçük bir şehir olan Antiokheia kalesine sığınmışlardı[973]. Diğer kaynaklar tarafından teyit edilmeyen bu rivayet doğru olsa bile bunun Bizans İmparatorunun bilgisi dahilinde gerçekleşmiş olması mümkün değildir. Bununla beraber, Haçlı ordusunun yaklaşmakta olduğunu duyan şehir halkı, tıpkı Denizli'de olduğu gibi, korkudan şehri boşaltıp dağlara kaçmış, Türkler de boş buldukları bu şehre girmek fırsatı elde etmiş olabilirler.

Kazanmış oldukları bu başarıya ve elde ettikleri ganimete sevinen ve keyiflenen Fransızlar geceyi sakin bir şekilde geçirdikten sonra sabahleyin tekrar yola koyuldular ve üç gün sonra, 4 Ocak 1148'de Denizli'ye vardılar[974]. Fakat Haçlılar gelmeden önce korkuya kapılan halk her şeylerini yanlarına alarak dağlara kaçmış olduğu için şehir bomboştu ve yiyecek bulmak çok zordu; Antalya'ya kadar yol boyunca yiyecek bulabilecekleri başka hiçbir yer de yoktu. Böylece Denizli'de

---

[970] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.109 vd.

[971] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.225; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.107; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.83 ve 242. dpnt.

[972] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.111; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.175; Türk ordusunun oklarının etkisini ve Fransız kuvvetlerine verdiği zararla ilgili olarak bkz., Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev., s.45 vdd.

[973] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.111.

[974] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.113; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.175.

bir gün geçirdikten sonra daha fazla zaman kaybetmemek için 6 Ocak sabahı şehirden ayrıldılar[975].

4.3. Kazıkbeli Geçiti'nde Fransız Haçlı Ordusu Karşısında Türk Savunması (7 Ocak 1148)

Türk kuvvetleri Fransızların her hareketini çok dikkatlice takip ediyor ve böylesine büyük bir orduya karşı ikinci kez geriye çekilmek istemiyorlardı. Bu sefer geçitlere doğru yönelen Fransızların irtibatlarının koptuğu ve sayıca az oldukları zaman saldırmak hususuna dayalı bir savaş planı yapmışlardı.

Denizli'den Antalya'ya giden yol çok meşakkatli bir yoldu. Toros Dağlarını aşmak zorunda olan ordu, yüksek ve tenha olan dağlık arazideki çok kıvrımlı yolda güçlükle ilerliyordu. Kötü hava koşulları, açlık ve orduyu yol boyunca taciz eden Türk okçuları zaten zor olan bu seyahati daha da zorlaştırıyordu. Ayrıca kısa bir süre önce aynı yerlerden geçmeye çalışan Otto von Freising'in ordusunda bulunan ve Türkler tarafından öldürülen Almanların cesetlerine rastlayınca ordunun morali iyice bozuldu[976].

Böylece disiplinsiz bir şekilde ilerleyen Haçlılar, Honaz (Kadmos) Dağı'ndaki Kazıkbeli Geçiti'ni aşacaklardı. Geçit çok dar olduğundan, üstelik Türkler tarafından takip edildiklerinden, bu yolda uygun ve güvenli bir kamp yeri bulamazlardı. Odo'nun dağınık bir şekilde olan kaydından anlaşıldığında göre, bu yüzden Kral Louis, ağırlıklarla yüklü olan ordusunun bu zorlu geçiti ancak tam bir günde aşabileceğini düşündüğü için o gün dağ geçitinin girişine kadar ilerleyerek buradaki düzlükte kamp kurmaya, geceyi orada geçirdikten sonra da bütün bir günü bu zorlu yolu katetmek için harcamaya karar vermişti. Sonra, Geoffroi de Rancon adındaki Aquitanialı bir asille dayısı Amadeus de Savoyen'i öncü birliğine kumandan tayin

---

[975] Kral Louis, İmparator Manuel'in Türklerin Haçlıları takip etmek amacıyla, Bizans topraklarına girmelerine izin verdiğini düşünür (Kral Louis'nin Antakya'dan Fransa'daki Saltanat nâibi St. Denis manastırının Başrahibi Suger'e yazdığı mektupla bu görüşünü belirtir. Bkz., *RHGF*, Vol. XV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1808, s.496) . Fakat Haçlılar'ın Bizans topraklarında Türkler tarafından takip edilmeleri aslında, Birinci Haçlı Seferi sonunda kıyılardan Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmış olan Türklerin, bu dönemde faaliyet sahalarını ne kadar genişletmiş olduklarını, Bizans'ın birkaç müstahkem mevkii dışında bölgedeki kontrolünün zayıflamış olduğunu göstermektedir. Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.85-86 ve 248.dpnt.).

[976] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.225-226; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.107; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.86.

etmiş, birkaç asilini de orta alana yerleştirmiş olduğu hacıları ve diğer yayaları korumakla görevlendirmişti; kendisi ise başlıca asillerinin yer aldığı artçı kolunu kumanda edecekti. Bu düzenlemeden sonra, Denizli'den ayrıldıktan sonraki gün (7 Ocak 1148)[977], çok sayıdaki savaşçıdan oluşan, Kraliçe Elenore d'Aquitaine'nın da yer aldığı kalabalık bir öncü kolu kralın sancağıyla beraber ordunun önünden ilerlemeye başladı ve tahmin edilenden çok daha kısa sürede öğleye doğru geçitin girişine ulaştı. Kralın emrine göre buradaki düzlükte kamp kurmaları gereken öncü kolu kumandanları, ordunun bugün çok az bir yol katettiğini düşünerek, günün büyük bir kısmını boşuna harcamaktansa tepenin öte yamacındaki vadiye kadar ilerleyerek orada daha iyi bir kamp yeri bulmaya karar verdiler. Böylece, kralın emrini göz ardı ederek tepeyi tırmanmaya başladılar[978]. Öncüler bir an önce vadideki kamp yerine varmak için süratli hareket ettiklerinden arkalarındaki yayalarla aralarındaki mesafe gittikçe açıldı. Onları takip etmekte olan ağırlıklarla yüklü ordu, bu uçurumlu yolda dura kalka güçlükle yol alıyordu. Yük arabaları uçuruma yuvarlanıyor, yerinden kopan kayalar da insanların ve hayvanların üstüne düşüyordu. Herkes yanlış bir adım atarak uçurumdan aşağı düşmekten korkuyordu. Yere düşenler veya oldukları yerde yığılıp kalanlar arkadan gelenlerin hareketini de güçleştiriyor ve sıkışıp birbirlerini itmelerine sebep oluyorlardı. Üstelik orduyu taciz eden Türk okçuları bu yürüyüşü daha da zorlaştırıyorlardı.

Böylece hâlâ tepeye tırmanmaya çalışan Haçlılar ile çoktan tepeyi aşıp vadide kamp kurmuş olan öncüler arasında bağlantı koptu ve Haçlı ordusu ikiye bölündü. Haçlıları devamlı takip eden ve onlara hücum etmek için fırsat bekleyen Türk

[977] Ebru Altan'ın da belirttiği gibi, Odo de Deuil'ün kaydından başka (Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.115), s.113'de yer alan bir ifadesi de savaşın tarihi hakkında bir ipucu vermektedir, şöyle ki, Odo, Türklerin, Menderes kenarında uğramış oldukları yenilginin intikamını yedi gün sonra aldıklarını ifade etmektedir. Krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.87.

[978] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.115-117; Willermus Tyrensis, bu konuda genelde Odo'ya uygun bilgi vermekle beraber Kral Loui'nin, öncülere dağ geçitinin girişinde değil, zirveye ulaştıkları zaman kamp kurmalarını emrettiğini ve öncülerin burada kamp kurmayarak kralın emrine itaatsizlik etmiş olduklarını kaydeder; ayrıca öncü kolu kumandanı olarak yalnızca Geoffroi de Rancon'un adını vermekte, kralın dayısı Amadeus de Savoyen'den bahsetmemektedir. Bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.175; Kraliçe Eleanore d'Aquitaine'nın Geoffroi de Rancon'a , daha uygun bir yer bulmak hususunda ısrar ederek onu aşağıdaki vadiye inmeye zorladığını, böylece bu felakete kraliçenin sebep olduğunu ileri süren görüş hakkında ayrıca bkz., Curtis H. Walker, "Eleanor of Aquitaine and the Disaster at Cadmos Mountain on the Second Crusade", *AHR*, Nu.55 (1949-50), s.857-861.

kuvvetleri bu durumu fark etmişlerdi. Artık öncüler kendileri için bir tehlike teşkil etmediğinden, artçılar da henüz ortada görünmediğinden derhal Fransız Haçlı ordusunun kargaşa içine düşmüş olan orta kısmına saldırdılar. Fransızları dar bir geçitte sıkıştıran ve bu kez sadece okları ve yaylarıyla değil, aynı zamanda kılıçlarıyla adam adama mücadele eden Türkler, karanlık çökünceye kadar onları imha etmeye başladılar. Arkadan gelmekte olan Kral Louis tepeye yaklaşınca ve savaş seslerini duyunca olanları farketti, fakat yapabileceği fazla bir şey yoktu.

Tıpkı Konrad gibi Türklerin pususuna düşmüş ve artçı koluyla beraber kendini bir anda savaşın tam ortasında bulmuştu. Türkler kısa bir süre önce bundan çok daha büyük olan Alman Haçlı ordusuna karşı zafer kazanmış oldukları için yeni bir zafer heyecanı içinde büyük bir şevk ve güçleriyle Fransızlara saldırıyorlar, kayaların ve ağaçların üzerinden onları ok yağmuruna tutuyorlardı. Ağır zırhlı şövalyeler ise kaygan yüzeyde süratli hareket edemediklerinden ancak atlarının üzerinden mızraklar fırlatıyorlardı. Ağır zırhlılar atları ok yağmuru altında ölünce yaya kaldılar ve Türkler tarafından sıkıştırılarak yok edildiler[979]. Odo'ya göre, Kral Louis bu savaş sırasında yaklaşık kırk kişi olan maiyetini kaybetmişti, kendisi ise ağaç köklerine tutunarak bir kayalığa tırmanmış ve canını zor kurtarmıştı; göğüs zırhı onu kendisine fırlatılan oklardan korumuştu[980]. Türkler onu tanımadıkları için, ayrıca sürpriz bir saldırıdan korktukları için gece karanlığı basarken oradan ayrıldılar[981].

---

[979] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.117-119; Kral Louis de Suger'e yazdığı mektupta, bu savaştan tek cümleyle de olsa bahsederken Denizli'deki bir dağı tırmanırken asillerinden bir çoğunu kaybettiğini, kendisinin de ölüm tehlikesi atlattığını belirtmiş, uğradıkları mağlubiyeti, Haçlıların günahları yüzünden ilahi adalet tarafından cezalandırılmaları olarak yorumlamıştır. Bkz., *RHGF*, Vol. XV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1808, s.496; Willermus Tyrensis de olayı çok açık bir şekilde tasvir etmiş. Bkz.,Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.176; Öte yandan Niketas'ın bundan çok daha az bir öneme sahip olan Menderes Nehri kenarındaki savaşı çok ayrıntılı bir şekilde anlattığı halde bu savaştan hiç bahsetmemiş olması dikkat çekicidir. Runciman Türklerin, kralın emrine uymayarak dağ yamacından aşağıya inmeye devam eden öncü koluna taarruz ettiklerini yazarak, ayrıca Kral Louis'yi de öncü koluyla berabermiş gibi göstererek olayı biraz karışık bir şekilde anlatmaktadır. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.226; Türklerin Fransız Haçlı ordusuna vurduğu bu ağır darbe hakkında ayrıca bkz., Berry, "The Second Crusade", s.499; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.107-108; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.86-90.

[980] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.119.

[981] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.121; Willermus'da kralın bu büyük tehlikeden kendi çabasından ziyade bir rastlantı sayesinde kurtulduğunu yazmıştır. Bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.177.

Türk kuvvetleri muhtemelen daha önceden belli bir plan dahilinde yaptıkları bu saldırıyı çok dikkatlice düşünmüşlerdi. Geçit ve ordunun arasının açılmasını dahi hesaplamış olabileceklerini söylememiz yanlış olmaz. Türkler bundan önce de olduğu gibi her zaman sistemli bir şekilde Anadolu'yu savunmuşlardır. Görüldüğü gibi ilk saldırının başarısız olmasından hemen sonra geri çekilip Fransız Haçlı ordusunun gitmesini ve yola devam etmesini izleyerek aslında bir sonraki saldırıya hazırlanmışlar ve daha zorlu bir bölgede onları sıkıştırmak için fırsat kollamışlardır. Kazıkbeli Geçitini kullanmaları, Türk savunmasının daha önceki harekatlarında da olduğu gibi arazinin şartlarını savaş stratejileriyle birleştirerek mükemmel bir saldırı gerçekleştirme yapılarına uygundur. Birkaç saat süren bu savaş Haçlılar için tam bir felaket olmuştu. Sağ kalabilenler ancak karanlığın çökmesi sayesinde kurtulabilmişlerdi[982].

Akşam karanlığından faydalanarak yük kervanına katılan Kral Louis ise, tepenin üstüne geldiğinde burada bir at temin ettikten sonra vadideki adamlarının yanına gitmek üzere harekete geçti. Bu arada kamptan kralın yardımına gelmeye çalışan ve nefes nefese kalmış olan şövalyelere rastladı. Kral bitkin ve perişan bir vaziyetteydi; ne olduğunu bildikleri için hiçbir şey sormadılar[983]. Fransız Haçlı ordusu büyük bir kayba uğramıştı, ama asillerin ve savaşçıların çoğu öncü kolunda yer aldıkları için bu savaşta bulunmamışlardı; bu yüzden de Fransızlar hâlâ Türklere karşı saldırıya geçmek için müsait değildi. Böylece kralla beraber gece geç saatte

[982] Odo de Deuil, "*Fransa'nın fidanları Dımaşk'da meyve veremeden soldular"* diye yazdıktan sonra bu olaydan duyduğu büyük üzüntüyü dile getirmekte ve Fransızlardan her birinin etrafında cesetler yığını oluştu, fakat yine de saldıranların sayısı azalmadı diyerek aynı zamanda Türklerin, bu savaşta Fransızların aksine önemli bir kayıp vermediklerine işaret etmektedir. Bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.119; Willermus, Fransızların bir çoğunun öldüğünü, pek çok kişinin de esir düştüğünü kaydetmiş, ancak ordunun asıl savaş gücünün öncü kolunda yer aldığını da belirtmiştir. Bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.176; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148),* s.89 ve 255. dpnt.

[983] Odo de Deuil, kralın emri üzerine kampa giderek durumu öncülere bildirdiğini ve onları yardıma çağırdığını, fakat öncülerin, engebeli arazi ve Türklerin saldırılarından kaçan hacıların yolları tıkamaları yüzünden süratle yardıma koşamadıklarını ifade etmektedir. Bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.117; Buna karşılık Willermus uygun bir yerde kamp kurmuş olan öncülerin, arkalarındaki ordunun geciktiğini görünce işlerin yolunda gitmediğini anladıklarını, ancak kralla birlikte kaçanlar ordugâha gelince onların başına gelenleri öğrendiklerini yazmaktadır. Bkz., Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.177; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148),* s.89 ve 256. dpnt.

kampa ulaştılar[984]. Aynı gece, kayalıklara, çalılıklara veya ağaç kovuklarına saklanarak ölümden kurtulan ve gece karanlığından faydalanarak dönebilen diğer kişiler de yaralı, korkmuş ve bitkin bir vaziyette tek tek kamp yerine gelmeye başladılar. Ordugâhta kimi babasını, kimi efendisini, kimi de oğlunu aradı. Yakınlarını bulamayanlar endişe içinde onların akıbetini düşündüler. Haçlılar o gece hiç uyumayarak kurtulabilen arkadaşlarının gelişini beklediler. Uğradıkları büyük maddi kayba hiç aldırmıyor, canlarını kurtardıklarına seviniyorlardı[985].

4.4. Fransız Haçlı Ordusunun Antalya'ya ve Antakya'ya Gitmesi (8 Ocak-20 Ocak 1148)

Kral Louis, her ne olursa olsun yoluna devam etmeye kararlıydı. Ancak Türk savunması da vurulan darbeye rağmen baskı ve saldırılarına devam etmeleri gerektiğini biliyorlardı. Sultan Mesud'un amacı tıpkı babasının ve kendinden önceki Türk kuvvetlerinin anlayışı gibiydi. Yani Haçlıları olabildiğince Anadolu topraklarında yıpratmak, onların gücünü kırmak, mümkünse onları Anadolu'ya gömmek ama gücü yetmese dahi onların Anadolu toprakları üzerinden korkarak geçmesini sağlamaktı. Kral Louis, ertesi gün yani 8 Ocak 1148'de, ordusuyla beraber yola koyuldu. Odo'ya göre, Antalya'ya ulaşabilmek için hâlâ on iki günlük zorlu ve tehlikeli bir yürüyüş onları bekliyordu. Yeterli yiyecekleri yoktu ve Türkler, şimdi daha da sert ve cesaretli bir şekilde taciz ederek onları takip etmeye devam ediyorlardı[986].

---

[984] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.123.

[985] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.123; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.178.

[986] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.125; Willermus'da Haçlıların yiyecek sıkıntısı çektiklerine temas eder, ayrıca kendilerine yol gösterecek bir rehberleri olmadığını ve bölgeyi tanımadıkları için oradan oraya dolaşarak sonunda, Pamphilia bölgesine geldiklerini belirtir. İbnü'l-Kalânis, Haçlıların Anadolu'daki seyahatleri sırasında yaşanan olayları anlatmasa da onların uğradıkları kayıplar ve çektikleri sıkıntılardan bahsetmiştir; Türklerin sürekli olarak Haçlılara akınlar yaptıklarını belirterek *"İslam ülkesine geçmelerine ve nüfuz etmelerine engel olan geçitlere ve dar boğazlara çekildiler[Türkler] ve etraflarına akınlar düzenlediler. İçlerinden büyük bir kısmı yok oluncaya dek Frenkleri ölüm kuşattı. Erzak ve yem kıtlığı ya da bunların yol açtığı maddi giderler onlardan pek çoğunu açlık ve hastalıklarla kırdı. Kayıpları ve sayılarının azaldığını söyleyen haberler 542 (Mayıs 1148) senesinin sonuna kadar art arda gelir oldu."* diye yazmıştır. Bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.281, *a.g.e.*, Türkçe çev. s.163-164.

Haçlı ordusu, Türk kuvvetleri tarafından uğradıkları mağlubiyetten sonra hem bedenen hem de ruhen çökmüş, sona ermeyen bu zorluklar karşısında moral ve disiplinlerini de çökmüş kaybetmişlerdi. Kral Louis bu durumun farkına vardı. Yolları uzundu ve Türk savunmasının saldırıları şiddetli bir biçimde devam ediyordu. Bu saldırılardan ve geçecekleri yolda kayıplarını en aza indirmek için daha önceki saldırılarda da dirençlerini ve adamlarını korumuş olan Templier şövalyelerinden bir komutanı, kendi yeni düzene soktuğu ordusunun yeni birimlerine kumandan tayin etti. Ayrıca kalabalığın içine yaya olarak asillerin girmesini isteyen Louis, Türk okçularına karşı koymak için diğer yaya okçularla beraber bu asillerin arka saflara dizilmesini istedi[987].

Bu düzenlemelere uygun olarak yollarına devam eden Fransızların, dağları aşıp düzlüğe ininceye kadar taciz edici saldırılarına devam etmekte olan Türkler ile herhangi bir mücadeleye girmekten kaçındıkları anlaşılıyor. Fransızlar düzlüğe ince bundan sonraki yolun artık daha kolay olduğunu düşünerek sevinmişlerdir. Fakat önlerinde çok daha zorlu bir yol vardı. Türkler, yer yer Fransız Haçlı ordusunu taciz ediyor, nehir geçişleri sırasında onlara saldırıyor ve yolculuklarını ellerinden geldiğince çekilmez ve zor bir hale sokuyorlardı[988]. Aynı zamanda Türkler, büyük hayvan sürülerini Haçlıların geçeceği yerlerde otlatarak tarlalardaki ürünleri ve otlakları yok ettikleri için atların çoğu ya açlıktan ölüyor ya da gücü tükendiği için yolda bırakılıyordu[989]. Bu yüzden Haçlılar taşıyamadıkları birçok yükü, çadırlarını, elbiselerini silahlarını geride bıraktılar ve Türklerin eline geçmemesi için birçok şeyi de yaktılar. Yol boyunca bir lokma bile yiyecek temin edemediklerinden bu ölü atların etlerini yiyerek açlıklarını yatıştırdılar. Yük taşıyamayacak durumda olan zayıf atları da yine yiyecek ihtiyacını karşılamak için kullandılar. Kamp ateşinin külünde kızarmış at eti ve ekmek bu koşullarda zenginler için bile bulunmaz bir ziyafet sayılıyordu[990]. Fransız Haçlı ordusu Türkler ile yer yer çatışmalara girerek

[987] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.125; Kral Louis'nin ordusunu Türk tehlikesinden korumak için belli bir düzene koyması hakkında bkz., Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.91 ve 261-262. dpnt.
[988] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.127.
[989] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.127.
[990] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.129.

sonunda açlıktan ve yorgunluktan bitkin bir halde 20 Ocak 1148'de Antalya(Satellia, Attalia)'ya ulaştı[991].

Fransızların Antalya'da şehrin valisi olan Landulf tarafından karşılandığını yine Odo'nun kaydından öğrenmekteyiz[992]. Bizans İmparatoru'nun emrine uyarak, bir an önce yiyecek bulmak ve dinlenmek arzusunda olan aç ve yorgun Haçlılara elinden gelen yardımı yaptı. Ancak şehirde, böylesine büyük bir orduya yetecek kadar çok yiyecek bulunmadığı için haliyle fiyatlar da çok yüksekti.

Bundan sonra karayolunun güçlüklerinden çekinen Kral Louis, deniz yoluyla Antakya'ya gitmeye karar verdi[993]. Ancak beş hafta bekledikten sonra yeterince gemi bulunamayınca Louis, Landulf'un bulabildiği az sayıdaki gemiyi derhal piskoposları ve asilleri arasında paylaştırdı. Flandre Kontu Thierry ile Bourbon Kontu Archimbaud'u da Haçlılarla ilgilenmeleri için şehirde bıraktıktan sonra ileri gelen şövalyeleri ve maiyetiyle birlikte Antakya'ya doğru denize açıldı[994].

Kral Louis'nin ayrılışının ertesi günü sabahleyin, Türkler Haçlı ordugâhına saldırdılar. Flandre ve Bourbon kontları az sayıdaki dermansız atlarıyla yavaş hareket eden adamları savaş düzenine koydularsa da Türklerin bu saldırılarına karşı koyacak güçleri yoktu. Bu yüzdeen Landulf, Haçlıların şehrin surları içine yerleştirilmesine izin verdi ve bu arada süratle yeni gemiler bulmaya çalıştı. Landulf'un bulabildiği gemilerle, bu sefer de Flandre ve Bourbon kontları kendi yakınlarını ve diğer şövalyelerle beraber Antalya'dan ayrıldılar[995].

---

[991] Böylece Haçlı ordusu Denizli'den çıkıp Honaz (Khonai) – Acıpayam-Karahöyük (Themisonion) – Armutlu (Eriza) – Gölhisar (Kibyra) – Kurkuteli,baraj kesimi (Isinda) – Güllük Boğazı (Temessos) – Kepez Başı yolunu takip edip Türk savunmasının vurduğu ezici darbelerle Antalya'ya varabilmiştir. Bkz., Demirkent, "XII. Yüzyılda Bizans'ın Ege Bölgesinden Güneye İnen Yolları Hakkında", s.7.

[992] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.129; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.93.

[993] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.131-133; Kral Louis, saltanat nâibi Suger'ye yazdığı mektupta asillerinin, atların çoğu açlıktan ve yorgunluktan öldüğünden, önlerindeki kara yolu daha zorlu olduğundan Antakya'ya deniz yoluyla gitmeyi teklif ettiklerini, uzun süren görüşmeler sonunda onların bu tavsiyesini kabul ettiğini belirtir. Bkz., *RHGF*, Vol. XV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1808, s.496

[994] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.139; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.179.

[995] Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.139.

Korumasız yayalar ise geride kendi kaderleriyle başbaşa bırakıldılar. Bunların bazısı Antalya'da açlıktan veya hastalıktan ölürken[996] bazısı da Bizans'ın hizmetine girmek zorunda kaldı. Çaresiz, Doğu'ya doğru yürüyüşe geçenlerin bir çoğu da Türkler ile savaşta ya esir edildi ya da öldürüldü. Bu insanların ancak pek az bir kısmı Çukurova'yı geçerek İlkbahar sonunda perişan bir halde Antakya'ya ulaşabildi. Odo'nun bu yürüyüş sırasında yaşanan olaylar arasında verdiği bir bilgi de çok ilginçtir; onun kaydına göre, Türkler yol boyunca bu aç, yoksul, hasta ve çaresiz insanlara acıyarak onlara yemek ve para vermişler, hastalarını tedavi etmişlerdi. Bu yüzden, üç binden fazla Hristiyan, kendilerine merhamet eden Türklere sığınarak onlarla beraber gitmiş ve Müslüman olmuştu. Odo *"Ey ihanetten daha da zalim olan merhamet! Türkler Hristiyanlara ekmek vererek onların dinlerini değiştiriyorlardı"* diye yazarak bu durumu büyük bir üzüntüyle diler getirir, fakat *"Türklerin kesinlikle hiç kimseyi Müslüman olmaya zorlamadıklarını"* da açıkça belirtir[997].

4.5. İkinci Haçlı Seferi Esnasında Türk Savunması

Anadolu'yu karadan geçemeyen Kral Louis 19 Mart 1148'de Antakya'nın Samandağ (Süveydiye, St. Symeon) limanında karaya çıktı[998]. Antakya Prinkepsi Raymond'un bütün ısrarlarına rağmen, Haçlıların en tehlikeli düşmanı olan Nureddin Mahmud üzerine Haleb'e bir sefer yapmayı kabul etmedi ve Haçlı yeminini yerine getirmek için Kudüs'e gitti[999].

Sultan Mesud'un liderliğindeki Türk savunması, Fransız Haçlı ordusuna karşı yaptığı mücadeleden sonra bunların bir kısmının Antalya'dan deniz yoluyla, bir

---

[996] Odo, etraftaki cesetlerin saçtığı mikroplar yüzünden salgın hastalıkların başladığını ve Haçlıların yanı sıra şehir halkından da pek çok kişinin de bu salgın hastalık yüzünden öldüğünü aktarır. Bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.141.

[997] Bu ifade Türk kuvvetlerini her zaman kötü ve barbar olarak niteleyen Batılıların gözlerinin önünde duran bir ana kaynaktan alınan ifadedir. Türklerin tek amacı her zaman kendi topraklarını savunmak olmuştur. Savaşçı bir yapıya ve geleneğe sahip olmalarının yanı sıra İslâmiyetin de öğütlerini sonuna kadar dinleyen ve uygulayan Türk savunmacıları, düşmanlarına karşı bile o kadar merhametli olmuşlardır ki bu kaynaklarda dahi nakledilmiştir. Odo'nun kaydı için bkz., Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, İngilizce çev., s.141; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.98.

[998] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.231; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.110; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.98.

[999] Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.182; krş: Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.101.

kısmının da kara yoluyla Antakya'ya gitmeleriyle İkinci Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki Türklere yani Selçuklulara vereceği tehlikeden tamamen kurtulmuş oluyordu. 24-28 Temmuz 1148 tarihleri arasında Haçlılar Dımaşk(Şam)'a başarısızlıkla sonuçlanan bir kuşatma düzenlediler ve Anadolu'da olduğu gibi burada da ağır bir darbe aldılar[1000]. Alman imparatoru Konrad hemen Filistine'den ayrıldı. Akkâ'dan deniz yoluyla Selânik'e gitti ve orada İmparator Manuel ile buluştu. 1148 yılı Noel'ini İstanbul'da kutladı. Aylarca burada kaldı ve sonunda Manuel ile ortak düşmanları Sicilya Kralı Roger'e karşı İtalya üzerine birlikte sefer yapma konusunda anlaştılar[1001].

Fransa Kralı Louis ise, 1149 yazına kadar Kudüs'te kaldı. Sonra başarısızlığının sorumlusu olarak gördüğü Bizans İmparatoru Manuel'e karşı duyduğu aşırı düşmanlık hisleriyle deniz yoluyla ülkesine doğru hareket etti ve Güney İtalya'da Sicilya Kralı Roger ile buluştu. İki kral intikam almak üzere derhal Bizans'a karşı bir Haçlı Seferi yapmayı planladılar. Ancak bunu uygulama imkânı bulamadılar[1002].

Papa tarafından plânlanan, Bernard'ın hitabetiyle tahrik olan Batı Avrupa'nın en kudretli iki hükümdarının idaret ettiği İkinci Haçlı Seferi, Hristiyanlığa büyük şerefler ve kurtuluş vadetmişti. Özellikle Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçlarını koruyabilmek amacında olan bu sefer, Anadolu'daki güçlü Türk savunması ve Dımaşk önündeki hezimetle son buldu. Bu sonuç Hristiyan âlemi için tam bir fiyaskoydu. Çünkü her iki ordu da büyük hayallerle Doğu'ya uğurlanmıştı. Ancak

---

[1000] Haçlıların başarısız Dımaşk (Şam) kuşatması hakkında ayrıca bkz., İbnü'l-Kalânisî, *Zeyl Tarih-i Dimaşk*, Arapça neşr. (Amedroz), s.283-287, *a.g.e.,* Türkçe çev. s.170-172; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XI, Türkçe çev., s.119-122; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.385; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.186-195; Krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.233-237; Berry, "The Second Crusade", s.507 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.112-115; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.106-113.

[1001] Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.103; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.195; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.68 vd.; Konrad ve Manuel'in Roger'e karşı birleşmeleri hakkında ayrıca bkz., Ostrogorsky, *a.g.e.,* s.354; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.237; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.114.

[1002] Kral Louis'nin deniz yolculuğu maceralı geçmiştir. O Bizanslılar ile Sicilyalılar arasında meydana gelen bir deniz savaşının ortasında kalmış ve ancak ondan sonra ülkesine dönebilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Otto von Freising, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, İngilizce çev., s.103; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, İngilizce Çev., II, s.196; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev., s.68 ve 77 ve 16.dpnt.; krş: Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.237 vd.; Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, s.115-116.

bunlar sonunda kalabalık Haçlı ordularının yok olmasına, batılı Hristiyanlarla Bizans arasındaki ilişkilerin tamamen kopma noktasına gelmesine, Doğu'ya önceden gelen Haçlılarla sonradan gelenler arasında güvensizlik oluşmasına, batılı hükümdarların birbirlerine karşı cephe almasına, batının şöhretli askerleri, şövalyelerin ve asillerin gülünç duruma düşmesine, Haçlı askerlerinin, savaş, yağma ve istila için yola çıktıkları bu topraklarda düşman kabul ettikleri Türkler tarafından verilen ekmeğe muhtaç olup acınacak durumlara düşmelerine ve Müslüman hükümdarların birbirlerine her zamankinden daha çok kenetlenmesine neden oldu. İkinci Haçlı Seferi'nin İslâm dünyasından daha ziyade Doğu'daki Haçlılara zarar verdiğini düşünmek herhalde daha doğrudur[1003].

Türk savunmasının büyük savunma gücü yine kendini göstermiş ve kralların liderliğindeki bu büyük Haçlı orduları Anadolu'yu geçmeye teşebbüs ettiklerine pişman olmuşlardı. Şüphesiz Dımaşk önlerinde Müslümanlarla savaşan Anadolu'daki hezimetten geriye kalan Fransız ve Alman Haçlılarının kalplerinde yenilgi ve Anadolu topraklarında uğradıkları yıkım vardı. Savaşların başarısı bazen etkisini savaş meydanından sonrada göstermesine bağlıdır. Yani Kral Louis ve Konrad kutsal topraklara varmışlardı ama birer yıkıntı ve kalplerinde yenilgi görmüş ve ordularının birçok önemli askerini ve ganimetini kaybetmiş olarak. Anadolu toprakları eskisinden çok daha tehlikeli ve Haçlılar için geçilmez bir hal alıyordu. Çünkü artık çok daha fazla Türklerin benimsediği bir "Vatan" oluyordu. Bu topraklardan geçmeyi deneyecek son sefer de yarım asır sonra gerçekleşecek ve büyük bir yıkımla Anadolu'nun kalbindeki sulardan birinin altına gömülecekti.

[1003] Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, s.97-98.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ ESNASINDA TÜRK SAVUNMASI

İkinci Haçlı Seferi'nin iki büyük ordusunun Anadolu topraklarında Sultan Mesud liderliğinde Türk savunmasının büyük gayretleriyle yıkıma uğraması ve geride kalıp birleşebilenlerin Dımaşk'ta başarısız bir kuşatmaya katılması sonucu başarısızlığa uğrayan bu sefer de Doğu'daki Haçlılara yardım edememişti. Özellikle Birinci Haçlı Seferi'nin hemen ardından yükselişe geçen Türk savunması, Anadolu ve Suriye topraklarında varlığını devam ettirmeye çalışan Haçlı devletlerine ve Haçlılara karşı büyük darbeler vurmaktaydı. Anadolu'yu tam bir geçilmez duvar gibi koruyan Türk kuvvetleri, Suriye bölgesinde de Haçlıların zaman zaman güçlenen stratejik konumlarındaki en büyük tehlikeyi meydana getiriyordu. Bu devirde Birinci Haçlı Seferi sonrasında toparlanmaya çalışan Müslümanlar, özellikle Zengi'nin Urfa'yı fethetmesinden hemen sonra bir birlik haline gelmeye ve Haçlılara karşı Türk kuvvetleriyle beraber büyük darbeler vurmaya başladılar.

Haçlılar ilk ele geçirdikleri Urfa'nın kaybından sonra özellikle Suriye ve Filistin bölgesine doğru genişlemeye gayret göstermişlerdi. Birinci Haçlı Seferi'nin ardından hızlı bir işgal dönemine girmişlerse de bu dönemde birleşemeyen Müslümanlar arasındaki karışık siyasî durumu iyi kullanmışlardı. Bölgedeki zenginlikleri kullanma, siyasî bir güç elde etmek için her türlü mücadeleden kaçınmayan Haçlılara karşı bizim de bahsettiğimiz gibi Zengiler döneminde başlayan güçlü direniş ve başarılar Müslümanlar arasında Haçlılara karşı daha ciddi bir direniş meydana gelmesini sağlamıştır. Türklerin Anadolu'da izin vermedikleri 1101 ve İkinci Haçlı Seferi ordularından mahrum kalan Doğu'daki Haçlılar, onlara karşı büyüyen bir Müslüman birliğini engelleyemediler. Ele geçirip her türlü zenginliklerine el koydukları Doğu'da artık güçlü bir direnişe karşı koymaya çalışıyorlar, geldikleri Batı'dan kopmuş bir bağ ile Doğu topraklarında tutunmaya çalışıyorlardı. Nureddin Zengi'nin en değer verdiği kumandanlarından olan ve Eyyûbî Devleti'nin de kurucusu olan Selahaddin Eyyûbi'nin yükselişi ile Haçlıların Doğu'daki varlıkları sona ermeye yaklaşıyordu. Selahaddin, şüphesiz ki Haçlılar tarafından en korkulan liderlerden biri olmuştu. Haçlılara ölümcül darbeyi vuracak

olan da o olacaktı. Hıttîn Savaşı bütün dengeleri alt üst edecek, Anadolu'ya karşı yeni bir tehdit oluşacak ve Türk kuvvetleri için yeni bir savunma mücadelesi daha meydana gelecekti.

1. ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİNİ MEYDANA GETİREN UNSURLAR

Bütün Haçlı Seferlerinin meydana gelmesinde görünürde Batı toplumunu yönlendiren, onların sözde içlerindeki Haçlı ruhunu meydana çıkaran ve Doğu'ya doğru hareket etmelerini sağlayan üzücü, etkileyici ve derin yaralar açan gelişmeler olmuştur. Bu etkiler Papalığı harekete geçirip, Avrupa'da bir dalga şeklinde Haçlı Seferi ruhunun yayılmasına ön ayak olmuştur. Görünürdeki bu sebepleri çalışmamız boyunca her bölüm başlarında açıklamaya özen gösterdik. Bunlar seferlerin sözde meydana geliş sebepleriydi ve orduları harekete geçiren ise bunlardı. Örneğin Birinci Haçlı Seferi'nde Türklerin Anadolu'daki ilerleyişi, İkinci Haçlı Seferi'nde Urfa'nın kaybı ve benzeri gelişmeler, Batı'da söz de büyük bir etkiye sebep olmuştu ve Haçlıları yola koymaya, onları ölesiye bir şevkle hareket ettirmeyi başarmıştı. Oysa ki yine açıkladığımız gibi bu sebeplerin Batılı modern tarihçiler açısından dahi içinin boş olmasının bilinmesine karşı kimse bunların asıl sebep olduğundan vazgeçmemiştir. Arka plandaki sebepler hep hasır altı edilip, Avrupa'nın inanç uğruna bu seferlere hayatı pahasına çıktığı savunulmuştur. Oysa Birinci Haçlı Seferi'nde Clermont Konsilinde Papa II. Urbanus'un vadettiği ganimetler, doğunun içinden bal akan nehirleri, bitmek tükenmek bilmeyen zenginliklerinin son haçlı seferine kadar Batı'nın zihninde yer almasının inanç bağıyla bir alakası yoktur. Ya da Urfa'nın Türkler tarafından yeniden ele geçirilmesi sebebiyle meydana geldiği vurgulanan İkinci Haçlı Seferi'nin aslında Doğu'daki Hristiyanların siyasî ve askerî gücünün yok olmaması için, Birinci Haçlı Seferi'ndeki kazanımların yok olmaması için gerçekleştirilmiş olduğu inkar edilemez gerçeklerdir.

Üçüncü Haçlı Seferi'nin sebepleri herhalde önceki iki sefere oranla biraz daha Avrupa'nın canını yakmış olmalıdır. Yıllardır sürdürülen kazanç ve çıkar mücadelesine büyük bir kılıç gibi inen iki büyük kayıp ve darbe (Hıttîn Savaşı ve Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi) Avrupa'yı derinden etkilemiştir. Bu iki gelişmenin yarattığı etki de Üçüncü Haçlı Seferinin sebeplerini meydana getirecekti.

Ancak bu sefer Avrupa gerçekten kan ağlıyor, kurtarılacak çok bir şey kalmadığı için ne yapacağını bilemiyordu.

4 Temmuz 1187'de Hıttîn'de sultan Selahaddin karşısında Kudüs Krallık ordusunun uğradığı büyük yenilgi çok kısa bir süre içinde Avrupa'da duyuldu[1004]. Bunu, Ekim ayında Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethi haberi izledi[1005]. Önce büyük bozgun, ardından kutsal *"Kudüs"* şehrinin kaybı Batı dünyasında büyük yankılar yaratmıştır. Derin acı dolu bir heyecan dalgası Avrupa'yı sardı. Hıttîn mağlubiyeti hakkındaki ilk bilgiler önce Cenova'lı gemiciler[1006] tarafından Avrupa sahillerine taşınmış ve herkesi dehşete düşüren bu haber, söylentiler halinde hızla bütün Avrupa kıtasına yayılmıştı. Bunu, sonbahar başında Batı'nın yardımını istemek üzere Sûr(Tyros) başpiskoposu Josias'ın Sicilya'ya gelmesi takip etti[1007]. Aynı sıralarda Templier ve Hospitalier(St. Jean) şövalyelerinin Batı'daki tarikat kardeşlerine, ne kadar çaresiz bir durumda olduklarını bildiren mektupları da ulaşmış bulunuyordu[1008].

[1004] Haçlı Seferleri ve Müslüman-Hristiyan mücadelelerinin en önemli gelişmlerinden biri olan Hıttîn Savaşı, Avrupa'nın en ağır yenilgilerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Haçlı Seferlerinde kesin üstünlüğün Müslümanlara geçişini de ifade eden bu savaşın ayrıntıları, etkileri, sebepleri ve sonuçları bakımından tarihi açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Bu savaş, ayrıntıları, sebepleri ve sonuçları için ayrıca bkz., Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti (Hicrî 569-589/ Milâdî 1174-1193)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1983, s.73-78; Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, II , s.776-802; John France, *Great Battle Hattin*, Oxford University Press, Oxford 2015; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s.382-387; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.135-139; H.A.R. Gibb, "The Rise of Saladin 1169-1189", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969 (Second Edition), s.584 vdd.; Ramazan Şeşen, "Hıttîn'de Salâhaddin'in Ordusu" *Belleten*, C.54 (Nisan 1990), S.209, s.427-434; Ramazan Şeşen, "Hittîn Savaşı", *TDVİA,* C.18, s.165-167; F.R. Buhl, "Hattîn", *İA*, V/1, s.375; Claude Cahen, "Hittîn", *EI²*, II, s.528; Martin Hoch, "Battle of Hattin (1187)", *T.C.E*., II, s.559-560.

[1005] Kudüs'ün Müslümanların eline geçişiyle ilgili olarak ayrıca bkz., Marshall W. Baldwin, "The Decline and Fall of Jarusalem 1174-1189", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969 (Second Edition), s.590-622; Işın Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", *Belleten*, C.53 (Aralık 1988), S.205, s.1547 vd.

[1006] Wilhelm Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Türkçe çev. Enver Ziya Karal, TTK Yay, Ankara 2000, s.344 vd.; Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1547 ve 1.dpnt.

[1007] *L'Estoire de Eracles Empereur(continuation; in Old French)*, R.H.C. Occ., II, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1859, s.111; Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1547 ve 2. dpnt.

[1008] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Anton Chroust), *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I,* , MGH, S.S. Nova Series (Yeni Seri) Vol. V, Berlin 1928, s.2 vdd.; Üçüncü Haçlı Seferi'nin en önemli kroniklerinden ve çağdaş kaynaklarından biri olan Ansbert'in eserinin İngilizce çevirisi bulunmadığı için 1928 yılında Chroust tarafından yayımlanan Almanca çeviriyi kullanmak zorunda kaldık Ayrıca bkz.,

Avrupa'da, Doğu'daki bu kayıpların verdiği şoktan kaynaklı olarak yeni bir Haçlı Seferi için gereken ortam sağlanmaya başlıyordu. Bu Haçlı Seferi için de ilk adımları yine Papalık attı. Papa VIII. Gregorius, Alman imparatoru Friedrich Barbarossa ve İngiliz Kralı II. Henry'nin de bu seferde lider konumunda ordularının başında olmaları için çaba göstermiş ancak iki ay süren papalık görevinden sonra 17 Aralık 1187'de ölmüştür[1009]. İki gün sonra toplanan kardinaller bu defa, III. Clemens adını alan Palestrina başpiskoposu kardinal Paulus'u onun yerine papa seçtiler. Papa Clemens'te selefinin Haçlı Seferi politikasını takip ederek, Doğu Hristiyanlarının yardımına koşmak için yeni bir Haçlı Seferine çıkmayı büyük bir heyecan ve samimiyetle isteyen Alman İmparatoru Barbarossa ile dostane ilişkilerini devam ettirdi[1010].

Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa kırk yıl önce de, amcası III. Konrad'ın yanında İkinci Haçlı Seferi ile Filistin'e gelmişti. Her ne kadar bu seferin feci sonucu Avrupa'da Doğu'ya gitmek hevesini büyük ölçüde kırmışsa da o, Müslümanlara karşı savaşmak hırsıyla doluydu. Friedrich Filistin'de uğranılan ağır darbeleri haber alınca büyük bir heyecana kapılmıştı. İkinci Haçlı Seferi'nde yirmi beş yaşında genç biriyken şimdi hemen hemen yetmiş yaşında ihtiyar bir adam olup otuzbeş yıldan beri Almanya'nın hükümdarıydı. Yaşlılık onun ne o büyük kahramanlığını ne de kişisel çekiciliğini yitirebilmişti; fakat başından geçen acı tecrübeler ona ihtiyatlı olmayı öğretmişti. Şahsî bakımdan Filistin'le güçlü

---

http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000685_meta:titlePage.html?sort=score&order=desc&divisionTitle_str=&hl=false&fulltext=Ansbert&sortIndex=010:060:0005:010:00:00&context=Ansbert (Erişim Tarihi:14.06.2015-15:30); krş: Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1547; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.3-4.

[1009] Papa VIII. Gregorius, bütün Batı Hristiyanlarının Doğu'nun yardımına koşması ve yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulundu. *"Audita Tremendi"* adı verilen bildirisini Avrupa'daki bütün Hristiyan hükümdarlara göndererek onları yeni Haçlı Seferi'ne davet etti. Bu bildirinin üç versiyonu vardır. İlk ikisi 29 Ekim ve 3 Kasım 1187 tarihlerinde, üçüncüsü de yine aynı günlerde kaleme alınarak Almanya'ya gönderilmiş olanıdır. Papa VIII. Gregorius fermanında; *"Tanrı'nın Kutsal toprakların tekrar ele geçirilmesini istediğini, bütün Hristiyanların işledikleri günahlardan pişmanlık duyarak doğru yolu bulmak için Haçlı Seferine çıkmaları gerektiğini ve bunun herkes için bir imtihan olacağını yazarak yeni bir Haçlı Seferini ilan ediyordu"*. ; Bu bildirinin tam metni için bkz., Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori*, (ed. ve yay. Chroust), s.6-10; krş: . L. and J. Riley-Smith, *The Crusades: Idea and Reality 1095-1274*, s.63 vdd.; Edgar N. Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. II (The Later Crusade 1189-1311), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969, s.89; Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1548.

[1010] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.5; Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1549-1550.

bağlantıları çok değildi. Orada bulunan Hristiyanlardan ancak pek azı Alman kökenine sahiptiler. Kendisinin papalıkla uzun süren anlaşmazlıkları Doğu'daki Haçlı devletlerinin ondan yardım istemekten alıkoymuştu. Papa III. Urbanus'un 1187 sonbaharında meydana gelen ölümü ona Roma ile barış yapma imkanını vermişti. Yeni Papa VIII. Gregorius Hristiyanlığın kurtarıcısı olmak isteyen böyle önemli bir müttefiki sevinçle karşıladığı gibi onun ani ölümü sonrasında başa geçen yeni papa III. Clemens'de Friedrich'e karşı aynı şekilde dostça bir bağ kurmak isteğindeydi[1011]. Şüphesiz bunun, yeni düzenlenecek Haçlı Sefer'inde böyle güçlü bir imaja sahip bir liderin bulunmasının savaşçı kitlenin başarılarını arttıracağına yönelik olan inancın bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Doğu'da da artık güçlü lider imajlı savaşçıların bulunması bunu zaruri kılıyordu.

İmparator Barbarossa, daha Aralık 1187'de Fransa kralına 27 Mart'ta Mainz'da bir meclis toplayacağını ve Haçlı Seferi hazırlıklarına başlayacağını bildirmişti[1012]. Bu meclis daha toplanmadan önce halk dilinde *"Hz. İsa Toplantısı"*(Hoftag Jesu Christi) olarak adlandırılmıştı bile. Bu toplantıda Alman kilisesi ile nihayet anlaşmayı sağlayan İmparatora artık Haçlı Seferine çıkmak için yol açılmış oluyordu. İmparator Friedrich Barbarossa bu toplantıda sembolik olarak reislik makamını boş bıraktı. Albano kardinali Heinrich de toplantıya bizzat katılarak Alman asillerine ve din adamlarına Papa'nın Haçlı çağrısını tekrarladı. Würzburg piskoposu Gottfried'in güzel ve etkileyici konuşması orada bulunanlar üzerinde çoşkulu bir heyecan yarattı. Albano kadinalinin elinden haçı kabul eden imparator, Batı Hristiyanlarını büyük bir ordunun başında doğuya götürmeye ve Müslümanların elinden İsa'nın mezarını geri almaya yemin etti. Orada bulunan binlerce kişi İmparator ile birlikte Haçı kabul ettiler. Bu sefere katılacakların, hazırlıklarını bir yıl içinde tamamlamaları ve Aziz Georgius(Saint George) günü olan 23 Nisan 1189'da yola çıkmak üzere Regensburg'da toplanmaları kararlaştırıldı[1013].

[1011] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.9; Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1549.

[1012] Bu toplantı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.12 vdd.; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.89.

[1013] Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1550.

Yeni Haçlı Seferi için Alman imparatoru Barbarossa ve Papalık gereken her türlü adımı atmıştı. Bundan sonraki süreç, bundan öncekilerde olduğu gibi orduların hazırlanması, krallığı kendinden sonra yöntetecek birinin bırakılması ve yol güzergahının belirlenmesiydi.

2. ALMAN HAÇLI ORDUSUNA KARŞI TÜRK KUVVETLERİNİN SAVUNMA MÜCADELELERİ (MAYIS 1189-10 HAZİRAN 1190)

Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, Fransa Kralı Philippe Auguste'ün birlikte düzenledikleri bu sefer iki koldan gerçekleştirildi. Alman İmparatoru komutasındaki Haçlı kuvvetleri kara yoluyla, İngiltere ve Fransa Kralları komutasındaki Haçlılar da deniz yoluyla Doğu'ya yola çıkacaklardı.

Türkiye Selçuklu sultanına gönderilen elçilik heyeti ile ilgili meselenin açıklanabilmesi, Üçüncü Haçlı Seferi'ne karşı Anadolu'daki Türk savunmasının yapısı ile ilgili önemli bir aşamadır. Şayet bahsi geçen böyle bir isteğin kabülünü savunanların görüşü geçerli ise Anadolu'da kayıtlarla var olan savunma düzeninin kim tarafından ve nasıl açıklanacağı durumu karmaşık bir hal alır. Çünkü Üçüncü Haçlı Seferi'nin meydana geldiği dönemde de II. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Devletini tek elden tam olarak hakimiyeti altında yönettiği şüphelidir. Sultan Kılıç Arslan, yaşlılık döneminde muhtemelen 1184-1185 yılında ülkeyi oğulları arasında paylaştırmıştır[1014]. Kılıç Arslan metbû büyük hükümdar olarak Konya'da otururken

[1014] Büyük oğlu Kutbeddin Melik Şah'a Sivas ve Aksaray'ı, Rükneddin Süleyman Şah'a Tokat ve Karadeniz'e kadar uzanan toprakları, Muhyiddin Mesud Şah'a Ankara merkez olmak üzere Çankırı ve Eskişehir'e kadar uzanan bölgeyi, Nûreddin Mahmud Sultan Şah'a Kayseri ve civarını, Mugisüddin Tuğrul Şah'a Elbistan'ı, Muizzüddin Kayser Şah'a Malatya'yı, Nâsırüddin Berkyaruk Şah'a Niksar ve Koyulhisar'ı, Nizâmeddin Argun Şah'a Amasya'yı, Sencer Şah'a Ereğli'yi, Arslan Şah'a Niğde'yi, en küçük oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'e merkezi Uluborlu (Borgulu) olmak üzere Konya'nın doğusundan Kütahya'ya kadar uzanan toprakları ve Konya'yı verdi. Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğullarının sayısı hakkında kaynaklarda verilen rakamlar farklılık arz eder. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., İbnü'l-Esîr sayı vermez ama 9 isim zikreder. Bkz., İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XII, Türkçe çev., s.79; İbn Bîbi, 11 rakamını verir (İbn Bîbi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye(Selçuk Name)*, Türkçe çev. ve haz. Mürsel Öztürk, I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.13) ve hangi oğlunun nereleri aldığını aktarırken bu 11 ismi belirtir (İbn Bîbi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye(Selçuk Name)*, Türkçe çev. (Öztürk), I, s.41). Ancak İbn Bîbi, başka bir yerde 12 oğlu olduğunu yazmaktadır (İbn Bîbi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye(Selçuk Name)*, Türkçe çev. (Öztürk), I, s.85); Süryani Mikhail (*Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.290) ve Abu'l-Farac' (Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi,* II, Türkçe çev., s.463)da 12 oğlu olduğunu söyler. Krş: Abdulhalûk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s.103-106 Abdülkerim Özaydın, "Kılıcarslan II", *TDVİA*, C.25,

melikler bulundukları eyaletlerde kendi adlarına para bastırıyor, hutbede metbû sultandan sonra kendi adlarını zikrettiriyor, Bizans ile barış antlaşması yapabiliyordu. İbni Bîbi bu meliklerin babalarına hiçbir şekilde bağımlı olmadıklarını, kendi ülkelerinde her şeyi yapmaya yetkili bulunduklarını aktarmıştır[1015]. Bu bilgiden hareketle biz Anadolu üzerinde hakimiyetin sadece II. Kılıç Arslan'ın elinde olmadığını ve doğal olarak Üçüncü Haçlı Seferi'nin Anadolu üzerinde ilerlerken Haçlılara karşı her bölgenin kendi melikinin mücadelede bulunması mevzusunu da ayrıca açıklar.

Haçlı ordularının Regensburg'da toplanmalarına kadar geçecek zamanı İmparator, bütün hazırlıklarını tamamlamak ve diplomatik girişimlerde bulunmakla geçirdi. Kendisinin yokluğunda ülkesinin idaresi büyük oğlu Heinrich'e verilecekti. İmparatorun Almanya'daki en büyük rakibi olan Saksonya (Sachsen) dükü Arslan Heinrich, İmparatorun yanında Haçlı Seferine çıkmak veya sürgün olarak İngiltere'ye gitmek arasında seçim yapmak zorunda kalınca, sürgünü tercih etti. Uzun uzun düşünüldükten sonra deniz yolunun kara yolundan daha güvensiz olması sebebiyle bu büyük Haçlı ordusunun kara yolundan gitmesine karar verildi. İmparator, ordunun geçeceği ülkelerin hükümdarlarına, Macar kralına, Sırbistan hükümdarına, Bizans İmparatoruna ve Türkiye Selçuklu Sultanına, güvenli geçiş sağlanabilmesi için, elçiler yolladı. Ayrıca sultan Selahaddin'e Heinrich von Dietz başkanlığında bir sefaret heyeti göndererek, Kutsal toprakları teslim etmediği takdirde bir yıl içinde savaş çıkacağı tehdidini savurmuştur. Sultan'ın cevabı nazik fakat korkusuzca olmuştur. Sultan Selahaddin sadece Frank esirlerini serbest bırakmayı ve Filistin'deki Lâtin manastırlarını geri vermeyi teklif ediyor, ama başka bir şart kabul etmiyor, teklifi kabul edilmediği takdirde ise, savaşa hazır olduğunu belirtiyordu.

Bilgilere ve görüşlere göz attığımızda; Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Kılıç Arslan'a elçi olarak, Alman İmparatoru Barbarossa tarafından, Godefroi von Wiesenbach gönderilmişti. Sultan II. Kılıç Arslan da 500'ü atlı 1000 kişiden oluşan

---

s.401-402; Osman Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.699-697; Claude Cahen, "Kilidj Arslan II", *EI²*, II, s.104.

[1015] İbn Bîbi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye(Selçuk Name)*, Türkçe çev. (Öztürk), I, s.41; Özaydın, "Kılıcarslan II", *TDVİA*, C.25, s.402.

büyük bir elçi heyetini karşılık olarak Friedrich Barbarossa'ya gönderdiğine, hatta Haçlı ordusunun Selçuklu topraklarından rahatsız edilmeden serbestçe geçebileceğine ve ihtiyaç maddelerini temin edebileceğine dair Johnson'un görüşü bulunmaktadır[1016].

Alman İmparatorunun Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a elçilik heyeti yollayabilecek kadar olan sıkı bağları Osman Turan, Abdulhalûk Çay ve Cahen tarafından kabul edilmiştir. Bu bağ Üçüncü Haçlı Seferi öncesinde, geçmişe dayalı bir bağ olduğu kabul edilir. Bu iki hükümdarın Bizans İmparatorluğuna karşı tutumu ve menfaatleri yakınlaşmalarını sağlamıştır. İlk dostluk bağları Alman İmparatoru'nun akrabalarından Saksonya dükü Henry'nin 1171'de Anadolu yolu ile, Filistin'den Almanya'ya dönüşünde yaşanmıştı. Osman Turan'ın aktardığı gibi G. H. Pertz tarafından yayınlanan *Arnoldi Chronica Slovarum*'da bahsediliğine göre, Sultan II. Kılıç Arslan, dükü, 500 süvari alayı ile, sınırda karşılatmıştı. Ereğli'den Aksaray'a gelen misafiri kabul edip, kendisine hil'atlar, atlar ve ipekli kumaşlar hediye ederek yolcu etmiştir[1017].

İşte Osman Turan ve onu kaynak gösteren Abdulhalûk Çay'da Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın geçmişteki bu iletişime dayanarak II. Kılıç Arslan'a Anadolu'dan geçebilmek için elçilik heyeti gönderdiğini savunmuşlardır[1018].

Aynı zamanda Tuncer Baykara ise Osman Turan'ın görüşlerini kaynak göstermeden savunmuş ve ek olarak II. Kılıç Arslan ve oğlu Kutbeddin'in elçilerinin, Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa Edirne'ye ulaştığı esnada İmparatorun yanına vardığını, Almanların Seçluklu ülkesinden serbestçe geçmesi, hatta ihtiyaç maddelerini parası ile satın alabilmelerini öngören bir anlaşma imzalanmasından

[1016] Johnson, Setton külliyatında yazdığı makale de, Mainz Kardinalini Macar kralı III. Bela'ya gönderildiğini, aynı zamanda Sırp hükümdarı Stephen Nemanya'ya da elçilik heyetinin gittiği gibi Godfroi von Wiesenbach'ın II. Kılıç Arslan'a gönderildiğini ifade eder. Aynı zamanda Kılıç Arslan'ın geniş bir elçilik heyeti ile karşılık verdiğini bazı Alman raporlarında da yer aldığından bahseder. Bkz., Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.91.

[1017] Sadece Osman Turan'ın bahsettiği ve daha sonra kimsenin kaynak göstermediği bu kaynağa ulaşabildik. Bkz., Arnold of Lübeck, *Arnoldi Chronica Slavorum*, (Yay. Georgius Heinricus Pertz), Scriptores Rerum Germanicarum *EMG.*, Hannoverae Impensis Bibliopolii Hahniani, Hanover 1869, s.23-25; Eser dijital ortamda çalışmacılara açıktır. Bkz., https://openlibrary.org/books/OL22391657M/Arnoldi_Chronica_Slavorum (Erişim Tarihi: 20.06.2015 20:00); Krş: Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.697.

[1018] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.697; Çay, *a.g.e.*, s.111.

dolayı Türk savunmasının kesin başarı elde edemediği gibi bir görüşü savunmaktadır[1019].

Cahen ve onu kaynak göstererek tekrarlayan Abdulhalûk Çay'da Alman İmparatoru'nun II. Kılıç Arslan'a Godefroi von Wiesenbach ile gönderdiği elçilik heyetinin olumlu cevap aldığını hatta II. Kılıç Arslan'ın da karşılık olarak bir elçilik heyeti gönderdiğini, bu heyetin Bizans İmparatorunun emriyle tevkif edildiğini ve bir müddet İstanbul'da alıkonulduktan sonra Tokili(?) başkanlığında ve Godefroi von Wiesenbach refaketindeki bu elçilik heyetinin sonunda 14 Şubat 1190 tarihinde Edirne'de Friedrich Barbarossa'nın huzuruna çıkarak sultanın, Alman İmparatorunun isteğini kabul ettiğini bildirdiği görüşünü savunur. Aynı zamanda II. Kılıç Arslan'ın oğlu olan Kutbeddin'in de Alman İmparatoruna bir elçilik heyeti gönderdiğini ve aşağı yukarı babasının vaadlerini tekrarladığını söyleyen Çay, bu duruma sebep olan şeyi şu şekilde açıklar: *"Öyle anlaşılıyordu ki Kutbeddin henüz Konya'ya hâkim olmadan önce sultanın elçileri yola çıkmışlar, Konya'ya zorla girip babasına tahakküme başladıktan sonra Kutbeddin durumu öğrenmiş ve Friedrich Barbarossa'nın Anadolu'ya girdikten sonra aleyhine faaliyette bulunmasını önlemek için alelacele kendisi de bir elçilik heyeti göndermişti".*[1020]

Bu görüşlere karşı olarak Işın Demirkent, Johnson'un Sultan II. Kılıç Arslan'ın 500'ü atlı ve 1000 kişiden oluşan bir elçi heyetini karşılık olarak Friedrich Barbarossa'ya gönderdiğini ve Selçuklu topraklarından rahatsız edilmeden geçebileceğini bildirmesi olayını şüphe ile yaklaşılması gereken bir olay olarak değerlendirmiştir[1021]. Selim Kaya da, Demirkent'in görüşlerine iştirakle bu duruma şüphe ile bakılması gerektiğini ifade etmiş ve Niketas'da geçen bir kaydın Friedrich Barbarossa'nın Türklerle anlaşmak değil savaşmak niyetinde olduğunu ortaya koyduğunu açıklamıştır. Kaya, Tuncer Baykara'nın Friedrich ve II. Kılıç Arslan arasında meydana gelen bir antlaşmadan kaynaklı olarak Türklerin Haçlı ordusuna

[1019] Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK Yay. Ankara 1997, s.13.
[1020] Çay, *a.g.e.*, s.111; Abdulhalûk Çay, bu görüşlerini Ekkehard Eickhoff (Ekkehard Eichoff, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", *VII. Türk Tarih Kongersi (Ankara 25-29 Eylül 1970), Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara 1972, s.270)'un bildirisine ve Claude Cahen'in makalesine (Claude Cahen, "Selğukides, Turcomans et Allemands au Tepms de la Troisiéme Croisade", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Vol. 56 (1969), s.26-27) ve Cahen'in eserine (Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.55-57) dayandırır; krş: Çay, *a.g.e.*, s.111 ve 241. dpnt.
[1021] Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1551 ve 9. dpnt.

karşı başarı elde edemediği fikrinin de geçersiz ve kabul edilemez olduğunu da sunduğu gerekçe ile açıklar[1022].

Runciman ise Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın Sultan II. Kılıç Arslan'a mektup yolladığını ve *"...Selçuklu sultanı yardım vadeden cevaplar gönderdiler."*[1023] İfadeleriyle II. Kılıç Arslan'ın bu mektuba bir geri dönüş yaptığını ifade etmektedir.

Bu görüşler ve yaklaşımların sonucu olarak anlaşıldığı üzere Friedrich Barbarossa, yaşına binaen tecrübeli bir yaklaşım sergilemiştir. O ifade edildiği gibi sadece II. Kılıç Arslan'a değil yolu üzerindeki bütün hükümdarlara mektup göndererek ordusunu asıl hedefe ulaştırmaya çalışmıştır. Onun asıl gayesi sonuçta Müslümanların, Haçlılar karşısında üstün konuma geçmelerini sağlayan Selahaddin ile karşılaşmak ve onu yenmek ve Hristiyanların bir asra yakındır sağlamaya çalıştığı kazanımları yeniden korumaya çalışmaktır. Doğal olarak yolu üzerindeki Hristiyan topraklarındaki liderler onun geçişine, bundan önceki Haçlı Seferlerindeki gibi yardım edip izin vereceklerdir. Ancak her ne kadar Osman Turan'ın Arnold of Lübeck'in *Arnoldi Chronica Slavorum* eserine dayanarak verdiği geçmişteki siyasî ilişkileri olmasına rağmen Türklerin bundan önce hiçbir zaman izin vermedikleri bir durumu, yani Anadolu'dan Haçlı ordularının geçmesi durumunu bu geçmiş siyasî bağa ve karşı konjöktüre istinaden kabul etmeleri mümkün gözükmemektedir. Osman Turan da *"Selçuklu sultanının Bizanslılara karşı Alman İmparatoru ile mevcut dostluk münasebetlerine rağmen, bu dostluğun, Haçlı ordusunu kendi topraklarından geçirmek suretiyle, Müslüman memleketlerinin tahribine sebep olacak kadar ileri gittiğini kabul etmek müşküldür."*[1024] İfadelerini kullanarak Türklerin, sırf siyasî ortamın karışık yapısında bir ittifak bulmak amacıyla bir asra yakındır verdikleri bunca mücadeleyi, savaşı, kaybedilen bunca şehidi bir kenara koyup, Müslümanlara böyle bir zarar vereceğinin mümkün olmadığın savunur.

[1022] Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, TTK Yay., Ankara 2006, s.26 ve 190. dpnt.
[1023] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.9 vd.
[1024] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.697.

Abdulhalûk Çay, Cahen'in iyi bir şekilde çerçevesini çizdiği 1190 siyasî konjöktürü içinde[1025] kaynaşan iki siyâsetin Alman Haçlı ordusunun Anadolu'da savunma ve direnme ile karşılanmasına sebep olduğunu söyler[1026]. Çay, bu iki siyaseti şöyle açıklar: *"Bunlardan ilki uçlarda yurt tutmaya gelmiş bulunan Türkmenler'in durumu idi. Merkezi otoriteyi tanımayan bu Türkmenler'i Alman ordusuna saldırmaktan hiçbir kuvvet alıkoyamazdı. Diğer bir husus ise bilhassa Suriye ve Mısır'da Haçlılar'a karşı yaratılan dinî havadır ki bundan 1187 tarihinde Selahaddin Eyyûbî'nin kızlarından biri ile nişanlanmış olan Kutbeddin Melikşah etkilenmiş olabilir"*[1027]. Çay'ın Almanların Anadolu'da Türk savunması ile karşılaşmasının sebepleri arasında gösterdiği Türkmenler'in başına uyruk ve merkezî otoriteyi dinlemez tavrını daha sonra açıklayacağız ancak onun II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kutbeddin ile ilgili sunduğu ikinci görüş, yukarıda bahsettiği ve Kutbeddin'in Alman İmparatoruna gönderdiği elçilik heyeti görüşüyle tezatlık içermektedir. Eğer Kutbeddin, 1187 tarihinde Selahaddin'in kızı ile nişanlanmış ve ondan etkilenmiş ise Friedrich Barbarossa'ya elçilik heyeti yollamış olmasının mantıklı bir sebebi yoktur. Ayrıca Kutbeddin, Alman Haçlı ordusu ile Konya'ya varmadan önce de savaşmış, ve mücadele etmiştir[1028].

Osman Turan'ın da ifadeleri bize yollanan elçilerin farklı bir amaç uğruna gönderildiğini, Türkiye Selçuklu Devleti'nin iç karışıklıkları içinde olduğu bir dönemde bu Haçlı Seferi'nin meydana geldiği için farklı bir siyasî manevra uygulandığını vurgular. Turan; *"Edirne'ye giden ve Rumların hıyanetlerinden bahseden Türk elçileri, bu zamanda Bizans ve Selçuklu Devleti parçalanmış olduğu için, büyük orduyu oyalamak istemişlerdi. Nitekim Anadolu'da cereyân eden*

[1025] Cahen'e göre bu siyasî konjöktür bir diğer eserinde de detaylıca şöyle açıklanmıştır: *"Kılıç Arslan'ın, Haçlıların topraklarından mümkün olan en barışçı şekilde geçişini içtenlikle istemediğini düşündürecek hiçbir neden yoktur. Ama bu tutumu bütün Türklerin paylaştığı da söylenemez. Kılıç Arslan'ın Selahaddin Eyyubi'nin gittikçe büyüyen nüfuzunu hesaba kattığı da muhakkatır; 1187 sonlarında, Kudüs'ü aldığı zaman Hasab b. Gavras'ı göndererek onu kutlamış, Eyyubi'nin bir kızıyla oğlu Kutbeddin'i nişanlamıştı. Bu durum doğal olarak Selçuklularun bir bölümüne Haçlılara direnirken cesaret veriyordu; gönderilen para yardımlarının da hiç şüphesiz etkisi vardı. Ama Türkmenler, sultana karşı disiplinsiz davranışları bir tarafa, Haçlı ordularını bozguna uğratmaya ve yağmalamaya niyetleniyorlardı ve Kutbedddin daha önce de gördüğümüz gibi 1190'da onlarla açıkça ilişki kurmuştu"*. (Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.57)

[1026] Cahen, "Selğukides, Turcomans et Allemands au Tepms de la Troisiéme Croisade", s.28 vd.

[1027] Çay, *a.g.e.*, s.111-112.

[1028] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.697; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.56; Çay, *a.g.e.*, s.112.

muhârebeler buna delâlet ettiği gibi, Haçlı ordusunu durdurmağa muvaffak olamayan Kılıç Arslan'ın nihâyet Konya'da, İmparatorun geçmesini müsâade ettiği için, Selahaddin'e özürlerini beyan eden bir mektup gönderdiğini de Sibt kaydeder; İbnü'l-Adîm de Müslümanların bütün ümitlerinin uç Türkmenleri ile Kılıç Arslan'ın teşkil edeceği sedde dayandığını söyler."[1029] Böylece anlaşıldığı üzere Osman Turan II. Kılıç Arslan tarafından yollanan elçilik heyetinin aslında Anadolu'da geçebilmesi için Alman Haçlı ordusuna yardım değil, engel olabilmek için bir adım olduğunu savunmuştur.

Görüşlerin tamamı değerlendirildiğinde Anadolu'nun bu yeni Haçlı Seferine karşı bundan önceki Haçlı Seferlerine oranla farklı bir yolla ama Anadolu topraklarından bu orduyu geçirmeme amacıyla Türkiye Selçuklularının bir dizi önlem aldığını söyleyebiliriz. Burada şunu da ifade etmek bakış açımızı genişletmek için önemlidir; II. Kılıç Arslan'ın Friedrich Barbarossa ile temas kurduğu açıktır. Kaynaklar bunun nedenine ilişkin bir ifade kullanmamıştır. Bununla birlikte bu durumun nedeni noktasında ise Selahaddin tehlikesinin her iki tarafı da rahatsız etmesi söylenebilir. Bu açıdan bakıldığı zaman yukarıda detayları ile açıkladığımız görüşte iki hükümdar arasındaki münasebet şüpheli de görülse Selahaddin tehlikesine karşı topraklarını Haçlıların geçişine açma yolunu II. Kılıç Arslan düşünmüş olabilir. Dahası O, 1179'da Papalıkla da temas halindeydi. Ancak herşeye rağmen II. Kılıç Arslan'ın siyasi adımlarına katılmayan oğullarının varlığından kaynaklı olarak Anadolu'dan Haçlıların bu rahat geçiş imkanının darbelendiği kabul edilmelidir.

Alman Haçlıları ile Türkler arasında Anadolu'dan rahat bir biçimde geçilmesi ve erzak temini üzerine olan Tuncer Baykara'nın görüşünün geçersizliğini, Anadolu üzerinde Haçlılara karşı Türk savunmasının yaptıklarıyla da açıklamaya çalışacağız. Ayrıca vurgu yapıldığı üzere yine Tuncer Baykara'nın kaynak göstermeden savunduğu, Turan ve Çay'ın da kabul ettiği Alman Haçlı ordusunun karşısında sadece Türkmen kuvvetlerinin direndiği mevzusu da bizce tam manasıyla kabul edilemez. Şayet bu bölgede özellikle Selim Kaya'nın doktora çalışması ile ortaya çıkardığı gibi Uluborlu ve çevresinin hakimi melik Gıyâseddin Keyhüsrev başta

[1029] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698.

olmak üzere II. Kılıç Arslan ve çocuklarının Türk savunmasını meydana getirdiği, Türkmenlerin de bu savunmada öncü rol oynadığını söylemek daha doğru olur.

Friedrich Barbarossa, 1189 Mayıs ayı başında Regensburg'dan yola koyuldu. Kendisine ikinci oğlu Schwaben dükü Friedrich[1030] ve en önemli vasallerinin çoğu refakat etmekteydi. Şimdiye kadar Haçlı Seferi yapan tek tek orduların en büyüğü olan savaş birliği gayet iyi donatılmış, muntazam ve disiplinli bir kuvvetti. Macar kralı Bela onu gayet iyi karşıladı ve Macaristan'dan geçişinde her türlü yardımı yaptı. Barbarossa 23 Haziran da Belgrad yanında Tuna'yı geçerek Bizans devlet arazisine girmiş oldu[1031].

Haçlı Ordusu Balkanlara girdikten hemen sonra anlaşmazlıklar başladı. Balkan Yarımadası'nı geçerken Bizans ile düşman olan Sırbistan Kralı Stephan Nemanya ve Bulgaristan'da söz sahibi olan Ivan Asen ile İmparator Barbarossa arasında yapılan antlaşmalar Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos'u endişelendirmişti. İmparator Isaakios incelik, sabır ve cesaret gösterilmesi gereken durumlara intibak edecek kabiliyette bir adam değildi. Runciman'a göre O, bir tesadüf neticesinde tahta çıkan ve devlet içinde kendisine pek çok rakibin mevcut olabileceğini daima hisseden, akıllı, fakat iradesi pek kuvvetli olmayan bir kimseydi. Aynı zamanda Selahaddin ile yaptığı ittifak yüzünden Batıdaki Hristiyanlar tarafından dehşetle karşılanmıştı. Balkanlar da durum da İmparator Isaakios için iç açıcı değildi. Balkanlardaki durumunu güçlendirmek için Macaristan Kralı Bela ile dostluk kurmuş ve onun genç kızı Margarethe ile 1185 yılında evlenmişti. Ancak onun düğün masrafı olarak koyduğu özel bir vergi, Sırpların ve Bulgarların esasen kaynamakta olan hoşnutsuzluklarını açık bir isyan haline getiren bahane olmuştu. Başlangıçta elde edilen bazı başarılara rağmen İmparatorun kumandanları âsileri bastırmaya muvaffak olamadılar. Friedrich, Belgrad'a geldiğinde, dağlarda ve Balkan yarımadasının Kuzey batı kısmında bağımsız bir Sırp Devleti kurulmuştu

[1030] Aynı siyasî niteliği İkinci Haçlı Seferi esnasında amcası III. Konrad'ın yanında Friedrich Barbarossa taşımıştı. O da İkinci Haçlı Seferi esnasında Schwaben dükü idi.
[1031] Runciman'a göre Alman vakayazarlarının, bütün ordu mevcudunu, yuvarlak bir rakamla 100.000 olarak verdiğini ifade eder. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.10 ve 32. dpnt.

bile. Bizans kuvvetlerinin henüz İstanbul yolu üzerindeki müstahkem mevkii ellerinde tutmalarına rağmen, Bulgar çeteleri bütün civara hakim olmuşlardı[1032].

Alman Haçlı ordusu Tuna'yı geçtikten hemen sonra Sırp ve Bulgar çetelerinin, kendi ordularının artçılarına saldırı ile karşılaşmış, ayrıca geçtikleri bölgelerdeki köylüler de soğuk ve uzak bir tutum sergilemişlerdi. Almanlar bu duruma sebep olan şeyin Bizans'ın halkı kendilerine kışkırtması olarak algıladıkları gibi İmparator Isaakios'un bunu önlemeye imkanı olmadığı durumunu kabul etmek istemediler. Ancak İmparator Barbarossa akıllı bir liderdi ve hemen siyasî konjöktüre ayak uydurup asi liderleyle anlaşma sağladı. Bunun olumlu sonucu olarak Stephan Nemanya ve kardeşi Sraćimir, Alman hükümdarını selamlamak üzere Temmuz 1189'da Niş'e geldi. Ayrıca Bulgar ayaklanmasının liderleri olan Ivan Asen ve Petro'da İmparatora yardım vaadeden mesajlar yolladılar. Balkanlarda Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa ile asiler arasındaki bu yakınlaşma doğal olarak Bizans İmparatoru Isaakios'un endişelenmesine sebep oldu. Aynı zamanda önceden de Alman sarayında elçilik yapmış olan Ioannes Dukas ve Andronikos Kantakuzenos'u Friedrich'i Bizans topraklarına ayak bastığında selamlamak için göndermişti, fakat bu iki kişi, ihtiyar dostları tarih yazarı Niketas Khoniates'in dehşetle öğrendiğine göre bu elçilik görevlerini kötüye kullanarak Friedrich'i Isaakios'a karşı kışkırtmışlardı[1033].

Bu duruma gelinceye kadar herhangi bir kötü çatışma yaşanmamıştı ama Alman İmparatorunda büyüyen büyük güvensizliğe ek olarak Bizans İmparatorundaki şüphe tarafları karşı karşıya getirdi. Friedrich'in Filibe'yi işgal edip de ordularının Anadolu'ya geçirilmesi için alınacak tedbirleri görüşmek üzere

[1032] Runciman'ın Balkanlar için Bizans'ın aleyhine olarak çizdiği bu çerçeve gayet mantıklı ve gerçekçidir. Muhtemelen Friedrich bunun farkında olarak karşılıklı anlaşmalarla Balkanlardan geçmesi Isaakios ile aralarının açılmasındaki bir diğer faktördür. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.10 ve 32. dpnt.

[1033] Niketas'ın bu iki elçi hakkında verdiği bilgi Haçlılar ile Bizans Devleti arasındaki gerginliği açıklar niteliktedir. Niketas; *"...bu iki adam cehaletleri yüzünden görevlerini iyi yapamadılar ve erkekçe davranmadılar-iki adam da benim için iyi ve güvenilir kişilerdi, fakat gerçeği söylemek ve gerçeğin onuruna saygı göstermek benim için daha önemlidir-, kralı Romalılara karşı kızdırdılar ve İmparatoru da kralı düşman gibi görmesi hususunda kışkırttılar."* İfadeleri ile yaşanan sıkıntıyı aktarır. Niketas, Friedrich Barbarossa ile Bizans İmparatoru II. Isaakios Angelos arasondaki anlaşmazlıkları ve gelişen olayları teferruatlı olarak anlatır. Ayrıca bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev. Işın Demirkent, Dünya Aktüel Yay., İstanbul 2006, s.209-220; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.11-12.

İstanbul'a elçilerini yollayınca, Isaakios bunları hemen hapsettirdi[1034]. Alman İmparatoru Barbarossa'yı barışçıl yollardan harekete zorlamak için rehine olarak elçileri korumak ve kullanmak istiyordu. Fakat Bizans İmparatoru bu sefer Friedrich Barbarossa'nın kişiliği ve yapabilecekleri konusunda yanılgıya düşmüştü[1035]. Alman İmparatoru Barbarossa'nın bu davranışa tepkisi çok sert olmuştur.

Hemen oğlu Friedrich von Schwaben'i Trakya şehirlerinden Dimetoka'ya göndererek orayı rehine olarak ele geçirmesini istediği gibi, Almanya'da bırakmış olduğu oğlu Heinrich'e de, Bizans'a karşı kullanmak üzere bir donanma hazırlamasını ve papadan Bizans'a karşı yapılacak bir Haçlı Seferi için takdis talep etmesini emretmiştir[1036]. Bizans İmparatoru ile Alman İmparatoru arasındaki bu gerginlik Isaakios'un birkaç ay zaman kazanmak için kaçamak cevaplar vermesi ile devam etti ancak sonunda İmparator geri adım atarak elçileri serbest bıraktı[1037]. Bu durum Barbarossa'nın da geri adım atmasına sebep oldu ve iki taraf arasında Edirne'de bir barış antlaşması yapıldı[1038]. Isaakios, Barbarossa'ya rehineler vererek, ayrıca Boğaziçi'nden değil de Çanakkale boğazından geçmeye razı olduğu takdirde gemiler tahsis etmeyi ve Anadolu'dan geçişi esnasında ordusunu beslemeyi vaadetti. İmparator Barbarossa'nın tek amacı ise Filistin'e doğru yoluna devam etmek olduğu için öfkesini dindirdi ve bu gerginlik durumu sona erdi.

[1034] Bizans İmparatoru Isaakios'a gönderilen elçi heyetinde Münster piskoposu Hermann, kont Heinrich von Dietz, kont Ruppert von Nassau, kont Walrab ve Markward von Neuenburg bulunuyordu. Elçi heyeti İstanbul'a geldiğinde İmparator Isaakios başkentte değildi. Mankaphas'ın isyanını bastırmak üzere Alaşehir'e gitmişti. Heyet onun dönüşünü bekledi. Ne var ki Isaakios heyetin getirdiği mesajı dinledikten sonra bu kişileri hapse attırdı ve Friedrich'e İmparatorluk topraklarına gelişini zamanında haber vermediği için sitem eden be bu yüzden ordusu için yeterli pazarların hazırlanmadığını bildiren bir mektup gönderdi. Bu olaylar ve yazışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.29 vdd.; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.209-201 ve 390. dpnt.

[1035] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.11-12.

[1036] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12.

[1037] Niketas'a göre Bizans İmparatoru Isaakios Manuel Kamytzes'e mektup gönderip Alman Haçlılarının yiyecek ve erzak arayan kuvvetlerini vurmasını ve yürüyüşlerini yavaşlatmasını emretmiştir. Aynı zamanda Prusenos Kalesi civarında yapılan Haçlı-Bizans savaşında da Bizanslıların büyük bir yenilgi aldıklarını yine Niketas aktarır. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.212-217.

[1038] Bu antlaşma 14 Şubat 1190'da gerçekleşmişir. Bkz., Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.51, 57 vd., 60 vd, 66 vd.; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195),* Türkçe çev., s.220 vd., 404.dpnt.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.377.

Alman Haçlı ordusu Balkanları gayet yavaş geçmiş olup İmparator Barbarossa, Anadolu'yu kış ortasında katetmeyi denemeyecek kadar ihtiyatlıydı. İstanbul halkı ise, Alman İmparatoru'nun, Isaakios'un mazeretlerini reddedip şehirleri üzerine yürüyeceği endişesi ile büyük korku yaşamaktaydı[1039]. Ama durum böyle olmadı ve Barbarossa kış aylarını Edirne'de geçirdi ve herhangi bir saldırıda bulunmadığı gibi Anadolu'ya da geçmek için Çanakkale Boğazındaki Gelibolu istikametini kullanmıştır.

2.1. Alman Haçlı Ordusu'nun Denizli (Laodikeia)'ye Kadar Olan Yürüyüşü

Alman Haçlı ordusu ve Friedrich Barbarossa Bizans sınırına girdikten ve sekiz ay kadar Bizans toprakları üzerinde kaldıktan sonra Çanakkale Boğazı'nı Gelibolu'dan geçerek (22-28 Mart 1190)[1040] Anadolu topraklarına ayak basmıştır[1041]. Alman İmparatoru Barbarossa, Çanakkale'nin Anadolu kıyısını arkasında bıraktıktan sonra, kendisinden on beş asır önce Büyük İskender'in kullanmış olduğu güzergahı seçerek yoluna devam etmiştir. Bu seçim muhtemelen on beş asır önceki bir tecrübeden çok yarım asır kadar önce amcası III. Konrad'ın yaşadıklarına binaen yapılmış bir seçimdir. Barbarossa ileri görüşlü bir liderdi ve Anadolu topraklarına girdikten hemen sonra Türk topraklarına geçmenin akıllıca olamayacağının farkındaydı. Ayrıca o, İkinci Haçlı Seferi esnasında Fransız Haçlı ordusu ve Kral VII. Louis'nin Ege yolculuğuna da biliyordu. Doğru güzergah seçimini bize göre bu geçmiş göz önünde bulundurarak yapmıştır.

[1039] Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12.

[1040] Çanakkale Boğazı'ndan geçiş, 22-28 Mart 1190 günlerinde gerçekleşti. Bizans geçişi sağlamak amacıyla gemiler tahsis ettiği gibi, geçişin yapıldığı günlerde diğer gemilere Boğaz trafiğini kapattı. Ayrıca Batı kaynakları, Isaakios'un anlaşmada kabul edilen 700 gemiye ilave olarak 300 gemi daha gönderdiğini kaydetniştir. Ayrıca bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.222, 408.dpnt.; Tarih için krş: Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.70 vd.; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.110; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.26.

[1041] Alman Haçlı ordusunun Anadolu topraklarına ayak bastıktan sonra takip ettiği yol güzergahı hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz., Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.66-73; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.222-229; Ramsay'in Barbarossa ve ordusunun yol güzergâhı için sunduğu görüşler gayet tutarlıdır. Krş: Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.139 vd.; M. Kemal Özergin, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1959, s.37; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.110-115; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12-14; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.150-152; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.26-34.

Alman İmparatoru ve Haçlı ordusu zorlu ve kısa bir yolculuktan sonra Diga (Granikos) nehrini ve suların yükselmesiyle taşmış bulunan Angelokomites (Anelonica) deresini güçlükle geçtikten sonra Miletopolis[1042] ile bugünkü Balıkesir arasında kaldırımlanmamış bir Bizans askerî yoluna çıktı[1043]. Bu yolu takip ederek Kalamos[1044] üzerinden Alaşehir (Philadelphia)'e ulaştı[1045]. Alaşehir ahalisi Almanlara önce dostça davranmakla beraber kaynaklara göre, sonradan ordunun artçılarını soymaya kalkışınca yerli Hristiyan halk ile Alman Haçlı ordusu arasında bazı küçük çatışmaların olduğunu belirtirler[1046].

Alaşehir'den sonra yoluna devam ve Anadolu'daki Bizans topraklarını geride bırakan Friedrich Barbarossa ve Alman Haçlı ordusu, boğazı geçtikten tam otuz gün sonra yani 27 Nisan'da Bizans'ın sınır şehri Denizli (Laodikeia) ulaştığında ise Alaşehir'den farklı bir şekilde karşılanmıştır. Niketas'a göre hiçbir yerde görmedikleri bir konukseverlikle karşılaşan[1047] Haçlılar buradan sonra Selçuklu topraklarına doğru yönelmişlerdir.

[1042] Mysia kenti. Kalıntılar alanı, günümüzde Karacabey'den Balıkesir'e doğru ilerlerken ana yolun Mustafakemalpaşa kavşağına gelmeden hemen önce yarıp geçtiği basık yükseltinin (Melde Bayırı) üzerindedir ve orada kazı yapılmış, buluntular çıkarılmıştır. Adının kökeni ve anlamı konusunda; Milada-Polis, Milada Kenti. Ayrıca bkz., Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s.572.

[1043] Ramsay, Alman Haçlı ordusunun 7 Nisan'da İstanbul'dan Tragonium ve İconium'a giden yola geçtiğinden bahseder. Bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.139; ancak Umar, bu *"Tragonium"* şehrinin ve bölgesinin uydurma olduğunu savunur. Bkz., Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s.796; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12.

[1044] Akhisar-Balıkesir arasında şimdiki bucak merkezi Gelenbe. Adının aslı Kalanda iken Hellenleşme döneminde resmî işlerde Kalamos (Hellen dilinde=Kamış) biçiminin kullanıldığı, ancak halkın Kalanda demeyi sürdürdüğü ve bölgenin Türkleşmesi döneminde de Kalanda'nın Gelenbe'ye döndüğü anlaşılıyor. Kalanda yani Kala (wa)nda, Kıyılı adı, kentçiğin Bakırçay başlangıç bölümünde, bu çayın kıyısında olmasıyla bağlantılı olduğunu Umar savunur (bkz., Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s.364); Ramsay'da buraya Kalomon demiş ve burada bir metruk kale bulunduğunu ifade etmiştir. Bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.139.

[1045] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.222; Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.73; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.110-111; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.27; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12.

[1046] Niketas yerli halkın Haçlıları *"bronz heykeller veya yaralanması mümkün olmayan devler olarak görüp kaçtığını"* ifade eder ki bu Haçlıların, yerli halkın gözünde ne oranda bir korkuya sahip olduklarına kanıttır. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.222; Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.73; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.110-111; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.27; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.12-13.

[1047] Niketas'ın aktardığına göre Friedrich Barbarossa bu durumdan çok memnun kalmış ve hatta *"dizini yere koyup ellerini gökyüzüne kaldırarak/ her şeyin sahibi olan Tanrı'nın bu insanları korumasını ve yardım etmesini"* diledi. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın*

2.2. Alman Haçlı Ordusuna Karşı Türk Savunmasının Konya'ya Kadar Verdiği Mücadele

Alman Haçlı ordusunun Denizli'den sonraki yolculuğu artık Türk savunmasının mücadele ve büyük orduyu yavaşlatmaya yönelik hareketlerine sahne olmuştur. Aslında Friedrich Barbarossa ve Alman Haçlı ordusunun Denizli'ye kadar olan güzergah seçimi yukarıda da vurguladığımız gibi gayet stratejik ve mantıklıdır. Ancak Denizli'den sonra Doğu'ya doğru inen güzergah bakımından Manul Komnenos'un kullandığı ve Myriokephalon Savaşı'nın meydana geldiği geçidi kullanması muhtemelen onun hızlıca Doğu'ya doğru inmek istemesinin bir sebebi olarak görülmelidir. Aynı zamanda Friedrich Barbarossa'nın da yukarıda bahsettiğimiz üzere gönderdiği mektup ve elçilere binaen Selçuklu topraklarından geçmek için belli bir siyasî konjöktüre güvendiğini söylememiz de yanlış olmaz. Şayet Osman Turan Haçlı ordusunun ve Friedrich Barbarossa'nın yanında Türk elçileri olduğunu söylemektedir[1048]. Bu bilgi Alman İmparatoru'nun güzergah seçimini etkilemiş olabilir. Ancak hemen sonrasında önce Türkmen öncülleri ile başlayan Türk savunması ile karşılaşmasının ardından Türk elçilerinin Barbarossa'nın Akşehir'e varmasından hemen sonra kaçmış olduğunu da yine Osman Turan vurgular. Aynı zamanda II. Kılıç Arslan'ın ülkesini oğulları arasında paylaştırmasından dolayı da artık Haçlı ordusunun geçeceği bölgelerdeki meliklerin Türk savunmasını üstlendiği görülmüştür.

Ansbert ve Niketas'ın da aktardığına göre Alman Haçlı ordusu 27 Nisan 1190'da Selçuklu topraklarına girdiği zaman İmparator Barbarossa, Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasî durumundan habersizdi[1049]. Sultan II. Kılıç Arslan merkezî otorite kendisinde olmamakla birlikte ülkesini oğulları arasında paylaştırmış ve her bir oğlunu belirli bir bölgenin yöneticisi tayin etmişti. Ancak her biri melik ünvânına sahip oğulları kısa zamanda hâkimiyet alanlarını genişletme ve saltanat elde etme

---

Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195), Türkçe çev., s.222-223; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.27 ve 195. dpnt.

[1048] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698.

[1049] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.76; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.223 vd.; Helen J. Nicholson, *The Chronicle of the Third Crusade: The Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi,* Ashgate Pub., Aldershot 1997, s.60; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.139; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.28.

hırsına kapılmış ve kendi aralarında taht kavgasına başlamışlardı. Hatta Melik Kutbeddin Melikşah, babası Sultan II. Kılıç Arslan'a rağmen Türkiye Selçuklu tahtını elde etmeye çalışıyordu. Bu durum merkeze bağlı siyasî birliği bozmuştu ve ülke saltanat mücadeleleri ile yıpranmaktaydı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu bu olumsuz şartlara rağmen, Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğulları Haçlılara mücadele etmişlerdir[1050].

Ansbert Haçlı ordusunun Selçuklu topraklarına girdikten sonra Türkler tarafından tamamıyla terkedilmiş bazı bölgelerin içinden ilerleyerek Tuzla Gölü'nün[1051] yakınında, bütün yeşilliğine ve insan için elverişli olmasına rağmen ıssız ve korku dolu bir yere geldiklerini ve burada terkedilmiş başıboş hayvan sürülerine rastladıklarını, bu sürülerin Haçlı ordusunun geldiğini haber alıp dağlık yerlere çekilen Türklere ait olduğunu kaydeder[1052]. Yapılan geri çekiş göz önüne alındığına Türkler gelen bu kitlenin büyüklüğünden zarar görmemek için geriye çekilmiş olabilirler. Ayrıca Haçlıların Anadolu'nun içlerine giriş yaptığı yerler Türkmen yerleşiminin çoğunlukta olduğu bölgeler olduğu için buradaki halk dağlık alanlara bir savunma yapmak için de çıkmış olabilir. Osman Turan başta Türkmenlerin Haçlıların yollarından uzaklaştığını ve dağlara çekildiğini ve bir süre sonra da Haçlılar ile hayvan ve erzak satmak aracılığıyla ticarete giriştiğini ifade eder. Ardından Türkmenlerin, Haçlıların çektiği soğuk, kar ve erzaksızlıktan kaynaklı bitkin ve zayıf durumuna karşı, Türkmenlerin bir çete savaşı başlattığını ve Haçlıların zayıf anlarını yakaladıkça onlara saldırıp, mallarını yağma ettiğinden bahseder[1053].

Alman İmparatoru Barbarossa, Haçlı ordusunun geçtiği yerleşim bölgelerinin terkedilmiş olmasından ve İkinci Haçlı seferindeki tecrübelerinden hareketle,

---

[1050] Osman Turan Selçuklu meliklerinin Haçlı ordusuna karşı mücadelelerini sultanın emri olarak gösteren kaynakların olduğunu yazmaktadır (bkz., Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye(1071-1318)*, s.222). Ancak bu kaynakların hangileri olduğunu belirtmemiştir. Selim Kaya'nın ve bizim de tekrardan inceleme yaptığımız üzere kaynaklarda bu bilgiye rastlamadık. Krş: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.28 ve 201. dpnt.

[1051] Selim Kaya'nın görüşüne göre; bölgenin tamamıyla yabancısı olup yer isimleri hakkında bilgisi olmayan Ansbert'in yol güzergahında olarak zikrettiği bu göl, daha içerilerde olan ve geçiş yolu üzerinde bulunmayan Tuz Gölü olamaz. Ancak geçiş yolu üzerindeki Acıgöl olabilir. Krş: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.28 ve 203. dpnt.

[1052] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori*, (ed. ve yay. Chroust), s.76.

[1053] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698.

Selçuklu topraklarında rahatlıkla yoluna devam edemeyeceğini tahmin ediyor olmalıydı ki, Bizans ile Selçuklu Devleti arasında sınır olan bölgede ilerlerken özellikle de Selçuklu topraklarına girdikten sonra Niketas'ın aktardığına göre; Türklerle büyük bir meydan savaşı yapmayı amaçlıyordu[1054]. Ancak Selçuklular Barbarossa'nın çok büyük ve kalabalık olan ordusuyla meydan savaşı yapmaktan ısrarla kaçınıyordu.

Ansbert, Alman Haçlı ordusunun Uluborlu'dan sonra 3 Mayıs'ta Ginklarion[1055] denilen I. Manuel Komnenos'un Selçuklulara 1176'da mağlup düştüğü geçitten geçerken[1056] Türklerin çok dar olan bir yerde toplanarak Haçlıları sıkıştırıp taarruz ettiklerini, Türklerle Haçlılar arasında bu mevkide bir çarpışma olduğunu, ancak bütün olumsuzluklara rağmen Haçlı ordusunun sıkıntılı yürüyüşüne devam ederek 9 Mayıs'ta Sirma şehri[1057] civarına geldiğini ve yoluna devam ederken 12 Mayıs günü yine çok zor bir yürüyüş yaptığını kaydeder[1058]. Hatta Ansbert'in aktardığına göre, Selçuklu ordusu engellemesine nedeniyle Haçlılar çok dar bir yerden (köprüden) ancak *"Tanrının yardımıyla"* gece vakti, ikişer kişi olarak zahmetle geçebilmişlerdir[1059]. Böylece Haçlılar güçlükle geçidi geçmiş ve iç taraflara doğru zorlu yolculuklarına devam etmişlerdir. Ancak Türk savunmasının baskısı

[1054] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.223-225.

[1055] Pisida bölgesinde bir yer (Pisidia; bugünkü Burdur ve Isparta illeriyle Antalya'nın kuzeybatı parçasını içine alan bölge). Menderes Nehri kaynağı ve Uluborlu arasında (kesin olarak) bilinmeyen bir yer adıdır. Menderes Nehri Afyon-Sandıklı arasındaki dağlardan doğar. Bu durumda Ginklarion, Dinar ile Yalvaç arasında bir yer olmalıdır (krş: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.30 ve 212. dpnt.). Krş: Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.140.

[1056] Osman Turan, Alman İmparatoru Barbarossa ve Alman Haçlı ordusunun, Manuel Komnenos'un 1176'da Myriokephalon'da düştüğü tuzağa düşmemesi için bu geçitten geçmeyerek kuzeyden burayı geçtiğini savunur (bkz., Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698). Ancak Ansbert'in aktardığı bilgiler gayet açıktır ve Haçlı ordusu bu geçitten geçmiş olduğunu Runciman, Demirkent ve Selim Kaya savunur. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.151; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.30-31 ve 213. dpnt.

[1057] Şehrin tam yeri bilinmemekle birlikte adının kökeni ve anlamı Umar tarafından da bulunamamıştır (bkz., Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s.733). Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın ordusu Myrikephalon geçidini aştıktan (demek ki Sandıklı Ovasına çıktıktan) sonra, Konya'ya varmadan önce yanından geçtiği bir kent olduğunu Ramsay'da bahseder (bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.140).
). Selim Kaya, Yalvaç civarında bir yer olduğunu tahmin eder (bkz., Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.31 ve 214. dpnt.).

[1058] Niketas'a göre ise Haçlılar burada büyük bir galibiyet kazanmışlardır. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.225 vd. Ancak olayların gelişimi göz önüne alındığında Türklerin Haçlıların önüne büyük kuvvetlerle çıkmayacak kadar dikkatli bir savunma hattı oluşturdukları görülmüştür.

[1059] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori*, (ed. ve yay. Chroust), s.80.

yoğun olarak hissedilmekteydi. Akşehir'e doğru ilerlerken de bu devam etmiş, hatta Haçlılara ağır kayıplar verdirmişlerdir[1060].

Haçlılar yerli Hristiyan halkın kılavuzluğunda[1061] Selçuklu topraklarında yürüyüşlerine devam ederken melikler de Haçlı ordusunun kendi ülkelerinden rahatça (serbestçe) ilerlemesine engel olmaya çalışıyorlardı. Bu meliklerden birisi de Gıyâseddin Keyhüsrev'di. Bizans sınırları boyunca uzanan uç bölgelerden Kütahya-Denizli hattının yani Uluborlu ve çevresinin hâkimi olan Keyhüsrev, Haçlılara karşı mücadele eden meliklerin belki de en önde geleniydi. Haçlı ordusuna karşı ağabeyleri ile birlikte, babası ve dedeleri gibi kahramanca savaşmış, Haçlılar'ın geçişini zorlaştırmak için savunma plânları yapmış ve gerekli tedbirleri almıştı[1062]. Adının Haçlılarla yapılan savaşlarda var olduğuna dair işaretler hatta açık bir belge[1063] bulunan Keyhüsrev'in Haçlı ordusuna karşı verdiği mücadele Selim Kaya

---

[1060] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.72 ve 77; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.224-225; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XII, Türkçe çev., s.47 vd.; Krş: Nicholson, *The Chronicle of the Third Crusade: The Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, s.61; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.57-59; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.152 vd.; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.30 vd.

[1061] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.288; Bundan önceki bütün Haçlı Seferleri'nde fark edilen temel özelliklerden biri Haçlı liderlerinin Bizans'tan kılavuzlar istemesidir. Ancak Barbarossa, muhtemelen Bizanslı kılavuzlara güvenmeyerek kendine yerli halktan kılavuz edinmiş ve onlarla yoluna devam etmiştir. Süryani Mikhail'in de vurguladığı ifade *"Rumların kılavuzluğunda"* olduğu için görüşümüz desteklenmektedir.

[1062] Alman Haçlı ordusunun Selçuklu Türkiyesi topraklarına girmesinden Konya'yı kuşatması ve bu topraklardan ayrılmasına kadar olan yürüyüşü sırasında meydana gelen olayları anlatan kaynaklar (bkz., Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.59-89; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.223-227; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XII, Türkçe çev., s.47 vd.; Krş: Nicholson, *The Chronicle of the Third Crusade: The Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, s.58-64; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.57-59; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.149-152), Haçlı ordusunun güzergâhında bulunan Keyhüsrev'in hâkimiyet alanındaki bölgelerde yapılan mücadeleleri anlatırken Keyhüsrev'in isminden ve faaliyetlerinden hiç bahsetmedikleri gibi Haçlı ordusuyla savaşan sultanın oğullarını belirtirken de sadece Kutbeddin Melikşah ve Muhyiddin Mesud'un isimlerini söylerler. Krş: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.28

[1063] Keyhüsrev'in Haçlılara karşı savaştığını bize gösteren en açık belge İbn Bîbî'nin kaydettiği mektuptur. Bu mektubu Keyhüsrev Şam'a göç etmiş olan Mecdeddin İshak'a yazmıştır. Mektubunda aynen şu ifadelere yer vermesi, Haçlılara karşı verdiği mücadele için bir kanıt olarak sayılır: *(...) Zalim feleğin elinden neler çektiğimi söylersem, kalemin ucundaki mürekkep kan olur. O baştaki insanlar topluluğunun bize nasıl hayatı haram ettiğini gördün. Padişahlığı zulümle elimizden aldı. Merhametsiz birinin eline verdi. Ben Cem gibi kalbim kalbim üzüntüyle dolu olarak dünyada oraya buraya savruldum. Bazen Şam'da, bazen Ermen'de bazen dağlarda bazen ovalarda yer tuttum. Bazen timsah gibi denize, bazen kaplan gibi sahraya girdim. Bazen İstanbul'da, bazen Leşker'de (İznik), bazen Magrib'de (Kuzey-Batı Afrika), bazen Berber'de kaldım. Bir süre, iki renkli dünya yüzünden*

tarafından da açıklanmaya çalışılmıştır[1064]. Kaynakların verdiği bilgiler incelendiğinde Haçlılar için Denizli'den sonra Konya'ya kadar olan güzergahları çok ağır ve zorlu bir geçişe sahne olmuştur. Ayrıca Haçlıların daha çok kendi bölgesinden geçmesinden dolayı[1065] diğer abileri de Keyhüsrev'e yardıma gelmişler ve Haçlılara karşı güçlü bir savunma düzeni oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Haçlılara karşı Türk topraklarına girdikten sonra ilk mukavemet gösterenlerin Türkmenler olduğu konusunda birçok çalışma hem fikirdir. Bu savunma ve saldırı biçiminde olan Türkmen mukavemetini Arap ve Lâtin kaynaklarında da görmemiz mümkün. Bu kaynaklardan İbnü'l-Esîr'in aktardığına göre, Alman Haçlı ordusu Bizans-Türkiye Selçuklu sınırını oluşturan bölgeye girdiği zaman uçlarda bulunan ve zaman zaman Bizans sınırlarını da aşan Türkmenlerin taarruzuna uğradı, ana ordudan ayrılmış olan Almanlar öldürüldü[1066]. Anadolu'yu yurt edinmek için gelen ve genellikle uçlarda yerleşen, merkezî otoriteye de zaman zaman bağlı olmadığı anlaşılan ve Haçlılara karşı mücadele eden Türkmenler, Sultan II. Kılıç Arslan ve oğulları tarafından Alman Haçlı ordusuna karşı savaşmaları için teşvik edilmişlerdi. Anadolu'da iskân edilen meliklere tâbi bu Türkmenler[1067] Selçuklu kuvvetleri olarak Alman Haçlı ordusuna karşı Türk topraklarını ilk savunanlar oldu. Bu durum Konya'ya kadar Alman Haçlı ordusunu çok fazla meşgul edecek ve yıpratacaktı.

Haçlılara karşı en büyük mukavemeti gösteren melik Keyhüsrev, kendisine bağlı Batı ucunun yani kendi bölgesinin Türkmenlerinin idarecisi olarak

---

*benim işim, at üzerinde elimde kılıç Frenklerle savaşmak oldu. Savaşlar görüp harpler ettim. Darbeler indirip yaralar aldım. Alaman tarafına yöneldiğim zaman orada bir müjdeci imdada yetişti. Hasmımın öldüğünü ve ülkenin karıştığını haber vererek(...)*Bkz., İbn Bîbi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye(Selçuk Name)*, Türkçe çev. (Öztürk), I, s.111-112; krş: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211),* s.30.

[1064] Bkz., Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211),* s.24-34.

[1065] Alman Haçlı ordusunun Denizli'den sonra güzergahı: Uluborlu, Myriokephalon mevkii, Yalvaç, Akşehir ve Konya'ydı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.139 vd; Özergin, *a.g.t.*, s.37; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.150 vd.; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.581.

[1066] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XII, Türkçe çev., s.47 vd.

[1067] Muhammed Said Polat, *Moğol İstilâsına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s.27 ve 30; krş: Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211),* s.27.

ağabeyleri[1068] ile birlikte Alman Haçlı ordusuna karşı Anadolu'da büyük bir savunma savaşına girmiştir. Çevreyi ve araziyi çok iyi bilen Türkmenlerin de dahil olduğu Keyhüsrev'in sevk ve idaresindeki Selçuklu ordusu, kendi bulundukları bölgeden geçen Alman Haçlı ordusuna seyirci kalmamış, Denizli-Uluborlu arasında ve sonrasında aralıksız olarak her zaman Alman Haçlı ordusuna karşı taarruz ederek onları yıpratmış ve Akşehir'e kadar ilerlemelerine bir engel oluşturmak maksadıyla geçiş yolu üzerindeki herşeyi (su kuyularını kapatmak, doldurmak, erzak maddelerini dağlara taşımak v.b. gibi) yakıp yıkmışlar, aylardır yollarda oldukları için yorgun olan ve yiyecekleri azalan Haçlılara "vur-kaç" taktiği ile savaşmışlardı. Hatta bu bölgede Keyhüsrev'in takip ettiği askerî strateji ve akıllı siyaset sayesinde Haçlılar Uluborlu'dan Konya'ya ancak yirmi günde gelebilmişlerdi[1069]. Uluborlu'dan Konya'ya kadar olan mesafe göz önüne alındığında ne kadar zorlukla ilerlemiş oldukları dikkat çekicidir[1070].

2.3. Akşehir (Philomelion) Kalesi Önünde Haçlılarla Savaş (Mayıs 1190)

Alman Haçlı kuvvetleri ve İmparator Friedrich Barbarossa sürekli artçılarına ve erzak aramak üzere gönderilen keşif birliklerine dahil bütün orduya karşı Türk savunmasının karşı saldırılarına katlanarak yoluna devam ediyordu. Açlık, susuzluk ve Türk oklarının Haçlı ordusuna kayıpları ağır oluyordu. Türkler hemen hemen bir

[1068] Kaynaklarda özellikle Kutbeddin Melikşah ve Muhyiddin Mesud'un adları geçer. Osman Turan'da Keyhüsrev'in Akşehir civarında Haçlılar ile yapılan savaşta bulunduğunu tahmin etmekte ve esas kuvveti ağabeylerinin oluşturduğunu savunmuştur. Bkz., Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye(1071-1318)*, s.238; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.30 ve 208. dpnt.; Cahen'in bu savunmaya yaklaşımı çok farklıdır. Ona göre Ankara Beyi Muhyiddin, *"Grazzara"* veya *"Gandra"(*Çankırı) Beyi ve Haçlıların yolu üzerindeki Filomelion (Akşehir-Philomelion) Beyi gibi resmi Selçuklu komutanları da Barbarossa'ya saldırmaya zorlanmışlardı (Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.57).; Öncelikle bu görüşün temelde tutarsız olduğunu verilen mücadele ile açıklayabiliriz. Böyle güçlü bir orduya karşı güçlü bir direniş ancak istek ve kararlılıkla sağlanabilirdi. Sadece Türkmen kuvvetleri bu etkiyi sağlayamazdı. Ayrıca Cahen'in savunduğu gibi eğer bu komutanlar isteksiz biçimde saldırıya zorlanmış iseler, Barbarossa'nın yanında olduğunu söylediği Kılıç Arslan'ın elçileri ile iletişime geçip gereken isteksizliği böylece çıkara çevirebilirlerdi. Ancak biz yine Cahen'in ve Turan'ın (Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698) da aktardığı gibi bu elçilerin, Türkmen saldırılarını durdurmak için Barbarossa'nın yanından ayrıldığını ve bir daha geri dönmediğini öğrenmekteyiz.

[1069] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.226-227. Krş: Runciman, Almanların çektiği açlık, susuzluk ve Türk oklarının orduyu yıpratmasının etkili bir taktik olduğunu savunur. Bkz., Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.151; Turan, bu saldırılar esnasında Suab (Swabia) dükasının da yaralandığını belirtir. Bkz., Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698; Özaydın, "Kılıcarslan II", *TDVİA*, C.25, s.402; Osman Turan, "Keyhüsrev I", *İA*, VI, s.614.

[1070] Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.32.

asırdır Haçlılara karşı uyguladıkları ve Birinci Haçlı Seferi'nin gücünün azaltılmasını da hesaba katarsak her zaman etkili olan saldırı taktiği ile onları zayıflatıyor, korkutuyor ve güçsüz bıraktıkları gibi maneviyatlarını da yıpratıyordu. İmparator Barbarossa ve ordusu bu tarz bir savaşa alışık bir askerî geçmişe sahip değildi. Doğal olarak onlar büyük orduların karşı karşıya gelerek meydan savaşı vermesi şeklindeki bir savaşta başarılı olabilirlerdi. Bu açıdan Türk savunmasının etkinliği artmıştır.

Niketas, Haçlılar Selçuklu topraklarında ilerlerken sultanın oğullarının komuta ettiği Selçuklu ordusu ile Alman Haçlı ordusunun Akşehir Kalesi önlerinde karşılaştığını ve burada bir meydan savaşı olduğunu aktarır[1071]. Ancak Niketas'ın meydan savaşı olduğuna dair verdiği bilgiyi şüphe ile karşılıyoruz. Çünkü aynı kaynak aynı sayfanın başında Selçuklu ordusunun meydan savaşından özellikle kaçındığını yazmaktadır ve bu sebeple kaynağımızın ifadeleri çelişmektedir. Niketas'tan başka diğer kaynaklarda meydan savaşı yapıldığına dair bir bilgiye rastlayamadığımız gibi Selçuklu ordusunun meydan savaşı yapmayacağı ancak gerilla savaşı yapmak durumunda olduğunu geçmiş yıllardaki Haçlı mücadelelerinde de gördüğümüz gibi bu savunma stratejisinde de böylesine büyük bir orduya karşı sadece bu şekilde bir savaş yürütülebileceğini şüphesiz Türk savunması tarafından bilinmekteydi.

Diğer taraftan Ansbert 14 Mayıs günü 300 bin atlı toplayan sultanın oğullarının Haçlı ordusuna karşı savaş durumu aldığını, ancak Haçlıların Türkleri mağlup edip, geri çekilmek zorunda bıraktıklarını belirtir[1072]. Ancak Ansbert'in Selçuklu ordusu için verdiği bu sayı da çok abartılıdır. Çünkü bu sayıdaki bir ordunun meydan savaşından kaçınması düşünülemeyeceği gibi Selçuklu Devleti'nin bu tarihte bu sayıda bir askeri gücünün olması da şüphelidir. İmparator Friedrich Barbarossa bile bütün kudreti, tecrübesi ve gücüne rağmen sefer için bu sayıda askeri toplayamamış iken Selçuklu ordusunun bu sayıda olması mümkün görünmemektedir. Ayrıca küçük kitlelerle Haçlı ordusuna büyük kayıplar veren Türk kuvvetlerinin sayısını abartma ve savaştan kaçınma durumu sadece Ansbert'e özgü değil, bundan

[1071] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.223-224.
[1072] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.81.

önceki Haçlı Seferlerine tanık olmuş Lâtin kaynaklarda da uygulanan bir küçümseme ve güçsüz gösterme davranışıdır.

Her şeye rağmen Türk savunması güçlü bir direniş göstermiş olduğunu anlayabiliriz ancak bu yeterli olmamıştır. Haçlı ordusunun sayı gücü bu şekilde şiddetli bir direniş dalgasını geçebilmiştir. Böylece Akşehir önündeki savaşı da kazanamayacaklarını anlayan Türkler, geriye çekilerek, Haçlı güzergâhı üzerindeki Konya'yı korumak için hazırlıklara başladılar[1073]. Akşehir Kalesi'ni ele geçiren İmparator Friedrich Barbarossa bu kaleyi yaktı. Haçlılar, Osman Turan'ın görüşüne göre Konya'ya uğramadan direk Kilikya bölgesine geçme fikrini düşünmüşlerse de yolun müsait olmaması, Türk kuvvetlerinin onlara izin vermeyeceği ve erzak sıkıntısı gibi sorunlardan dolayı Konya'ya doğru yürümeye karar vermişlerdir[1074].

2.4. Alman Haçlı Ordusunun Konya Kalesi'ni Kuşatması ve Türk Savunması Sonrası Yapılan Anlaşma

Türk kuvvetlerinin Akşehir önündeki savaştan sonra geriye çekilerek Konya Kalesi'ne gelmesinden hemen sonra Konya'nın da kuşatılacağını bildikleri için kale önünde hendekler açarak, ağır savunma savaşına ordularını hazırlayarak sayı üstünlüğü olan Alman Haçlı ordusunu beklemeye koyuldular. Artık gerilla savaşının bu saatten sonra bir değeri yoktu ve müstahkem mevki savunmasında sayı gücü olan her zaman avantajlı olduğu için Alman Haçlı kuvvetlerine karşı ağır bir direniş ve ya karşı karşıya gelme gibi savaş stratejileri uygulamak zorunda kalacak olan Türk kuvvetleri mücadeleye devam etme kararlılığı almıştır.

Alman İmparatoru Barbarossa ve Haçlı ordusu, Türk kuvvetlerini ve meliklerin geri çekilişini takip ederek Konya yakınlarına geldi. 13 Mayıs[1075] günü Haçlılarla Selçuklular arasında Konya önünde başlayan savaş sonraki günlerde devam etti. Bu savaşı Konya'nın hükümdarı melik Kutbeddin yönetiyordu. Türk kuvvetleri birkaç defa Alman Haçlı saldırısını püskürttü ancak İmparator Barbarossa

[1073] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.223-225.
[1074] Akşehir bölgesindeki mücadele ve şehrin ateşe verilmesi hakkında ayrıca bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.224 ve 412.dpnt.; Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.879; Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698.
[1075] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.80 vd.

ovada Türkler ile savaşırken Turan'a göre Suab (Swabia) dükası kumandasındaki bir birlik kalenin dış surlarından içeri girmeyi başardı[1076].

Ansbert'e göre 19 Mayıs[1077], Niketas'a göre 18 Mayıs 1190[1078] günü şehir Haçlıların eline geçti. Ancak Konya iç kalesini alamayan Haçlı ordusu Konya'nın surlarını aşıp şehri işgal etti, çarşılarını yağmaladı ve birçok tahribat ve katliam yaptılar[1079]. Turan'a göre bazı kaynakların Kılıç Arslan'ın mesuliyetin oğluna ait olup, kendisinin mağdur bulunduğuna dair İmparatora bildirdiğine dair ifadeleri gerçeğe uygun gelmektedir. Alman İmparatoru verdiği kayıpları, düşman bir memlekette uğrayacağı tehlikeleri ve gayenin de Kudüs olduğunu düşünerek, sulhe muvâfakat ettiğini yine Turan savunmaktadır[1080]. II. Kılıç Arslan, Haçlıların geçip gitmesi taraftarıydı ancak oğullarının tutumunun farklılığı göz ardı edilmemelidir. Durum ne olursa olsun nihayetinde İmparator Barbarossa ile Sultan II. Kılıç Arslan arasında bir antlaşma yapıldı[1081]. Haçlıların Selçuklu topraklarından emniyetle geçmeleri için Selçuklu beylerinden 25 kişinin rehine olarak Haçlıların yanında bulunması da antlaşma metninde yer aldı[1082]. Alman Haçlı ordusu Konya'da Meram

---

[1076] Turan, Haçlıların Niketas'ın aktardığı gibi Konya'ya sahip olmasına rağmen Konya'da konaklamadıkları bilgisini, asıl kuvvetlerin anlaşma yapıldığı için şehrin dışında tutulduğu, şehrin işgalinin Suab (Swabia) dükasına ait kuvvetlerin ilk girişine ait olduğunu savunmaktadır. Bkz., Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698.

[1077] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.87.

[1078] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.226 ve 416.dpnt.

[1079] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.85; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.226-227; Turan, bu olaydan 10 yıl sonra yapılan Altun Aba vakfiyesinde eski çarşı yanında yeni çarşının mevcud olmasını bu tahribat ve yıkım sonucu olduğunu söyler (Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698).

[1080] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698.

[1081] *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.285; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.226; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XII, Türkçe çev., s.47 vd.; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, Türkçe çev., s.459; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.58; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Cahen, "Selğukides, Turcomans et Allemands au Tepms de la Troisiéme Croisade", s.30; Ekkehard Eichoff, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", *VII. Türk Tarih Kongersi (Ankara 25-29 Eylül 1970), Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara 1972, s.271; Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698; Özaydın, "Kılıcarslan II", *TDVİA*, C.25, s.402; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.34.

[1082] Niketas'a göre ki bu görüşün Latin düşmanlığı gölgesinde olduğunu söylemek lazım; Barbarossa Ermeni bölgesine vardıktan sonra bu rehin aldığı birçok kişinin kafasını kılıçla kesip geri kalanını da yurtlarına göndermiş olduğuyla ilgili kayıt düşmüş, öldürülenlerin kim oldukları ile ilgili bilgi vermemiştir. Bkz., Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.228

bağlarında altı gün kadar kaldıktan sonra 24 Mayıs 1190'da Türk topraklarından ayrıldı[1083].

Türk kuvvetleri bu Alman Haçlı ordusunun ilerleyişine karşı, bundan önceki seferlerde olduğu gibi elinden geleni yapmış, bölge bölge savaşmış, Haçlılara ani baskınlar yapmış ve onların düzenini bozmak için büyük gayret göstermiştir. Haçlılar için Anadolu her zaman çok büyük bir engel olarak görülmekteydi. Bunu tecrübeye dayalı olarak İmparator Barbarossa'da biliyordu. Ancak kara yoluyla düzenlenen bu son seferin de geçiş güzergahı mecburi olarak Türklerin Ana yurt olarak her türlü tehlikeye karşı korudukları Anadolu'dan geçiyordu. Alman Haçlı ordusu bu sayede Konya'ya kadar Türk mukavemetinin ağır baskısı altında ilerledikten sonra Konya'yı zorlukla ele geçirmeye çalışmış, ancak bunu başaramayınca da Türklerle anlaşıp Türk bölgesinden ayrılabilmiştir. Ancak Türk mukavemeti, Haçlıların Ermeni bölgelerine girinceye kadar devam edecekti. Türk savunması, Anadolu'dan kara yoluyla geçen son Haçlı Seferine karşı da elinden geleni yapmış, Alman İmparatoru Barbarossa'yı zor duruma düşürmüştür. Haçlı ordusu ve İmparator yollarına devam etmesine rağmen bu Haçlı birliğinin başına büyük bir talihsizlik gelmiştir.

Alman Haçlı ordusu ve İmparator Barbarossa'nın yegâne hedefi Kudüs'e doğru inmekti. Bu sebeple stratejik ve ya askerî olarak Anadolu üzerinde bir güç gösterisine katılamaz, Anadolu'da varlığını çok fazla sürdüremezdi. Bunu Barbarossa'dan iyi kimse tahmin edemezdi. Böylece Konya ve Türk toprakları üzerinde fazla kalmadan ordusuyla birlikte yoluna devam etti.

Altı gün dinlenen Alman Haçlı ordusu yola koyuldu ve 30 Mayıs'ta Karaman'a vardı. Çok ağır olmamakla beraber meliklerin sevk ve idare ettiği Türk kuvvetleri de Haçlılara karşı savunmalarına Toroslara kadar devam ettiler[1084]. Karaman'dan sonra ise herhangi bir mukavemette kalmamıştı. Barbarossa, ordusunu Toros geçitlerinden Silifke istikametine, güney sahiline doğru yönlendirdi. Amacı Toros dağlarını aşıp Göksu nehrinin açtığı vadiden Silifke'ye doğru ilerlemekti.

[1083] Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.698; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.34.
[1084] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, XII, Türkçe çev., s.47 vd.; Eichoff, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", s.270; Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, s.34.

Silifke limanı bu sırada Ermenilerin elinde bulunmaktaydı. Buraya giden yol aşılması çok güç bir araziden geçmekteydi; yiyecek maddeleri azalmış ve tarihe bakılacak olursa sıcaklık ortalığı kasıp kavuracak bir derecedeydi[1085].

10 Haziran 1190 tarihinde büyük ordu Silifke ovasına inerek Silifke (Kalykadnos)[1086] nehrini geçip şehre girmek üzere hazırlık yapmaya başladı. İmparator Barbarossa muhafız birliğiyle önde giderek suyun kenarına varmıştı. Burada ne olup bittiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Haçlı Seferleri tarihinde çok hazin bir olay yaşanmıştır. Friedrich Barbarossa, ya serin suda biraz ferahlamak için atından atlamış ve suyun akıntı gücü onun tahmininden fazla çıkmıştır, ya da atı sürçerek onu suya düşürmüş ve ağır zırhları onu dibe sürüklemiştir. Belki de suyun serinliğinden yaşlanmış kalbi durmuştu. Ansbert'in aktardığına göre nehir tek kanaldı ayrıca çok hızlı akmaktaydı. Herkesin vazgeçirme çabalarına rağmen sıcaklıktan bunalmış olan Barbarossa nehre girmiş ve anında kendisini bir girdabın içinde bulmuştu. Yanındaki soyluların bütün çabalarına rağmen artık çok geçti. Onun cansız bedenini yine bu soylular suyun dışına çektiler[1087]. Ne şekilde olursa olsun, ordu nehir kenarına vardığında İmparatorun cesedi sudan çıkartılmış ve kıyıda uzanmaktaydı[1088].

Friedrich Barbarossa'nın hiç beklenmedik bir şekilde ve ani ölümü sadece onun adamlarını değil, bütün Haçlı dünyası için büyük bir kayıptı. Onun sadece büyük bir ordunun başında gelmekte olduğu haberi dahi Suriye civarında Müslümanlarla savaşan Haçlı şövalyelerine büyük bir cesaret ve maneviyat katmıştı.

[1085] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori*, (ed. ve yay. Chroust), s.90 vd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.152; Eichoff, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", s.271; Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, III , s.14 vd.; Johnson, Friedrich Barbarossa ve ordusunun Larende'den geçtiğini ve burasını beğendiğini ifade eder. Krş: Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.113; Ramsay'da Larende'den geçtiklerini ifade eder. Bkz., Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.140.

[1086] Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s.369; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.140.

[1087] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.90-92; Krş: Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.114.

[1088] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.90-92; *Süryani Mikhail'in Vekâyinâmesi,* s.285; Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.229; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.152; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev., s.140; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.114; Cahen, "Selğukides, Turcomans et Allemands au Tepms de la Troisiéme Croisade", s.30; Eichoff, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", s.271; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.581.

Ordunun lideri ve başı Silifke Nehrin'de boğuldu. Anadolu'da büyük bir savunmaya ve mukavemete, kaybedilen onca Alman Haçlı askerine ve zorlu yürüyüş esnasında kaybedilen teçhizat ve maneviyata ve ordunun savaşma gücünün Türk savunması tarafından mahvolmasına rağmen Alman İmparatoru'nun Silifke'de bulunan ordusu hala muazzam bir kuvvetteydi. Ancak Runciman'ın da çok iyi vurguladığı gibi daima bir *"Führer"*[1089] e tapmaktan hoşlanan Almanlar, bilindiği gibi bu başta bulunan lider konumundaki kişinin ortadan kalkması veya çekilmesi sonucu bütün mücadele güçlerini kaybederler. Zaten Ansbert'te Barbarossa'nın ölümü sonrası bütün ordunun kalbine keder bastığını aktarır[1090]. Niketas'ta ne durumu üzüntü içinde anlatıp, Barbarossa'nın çocuklarının büyük bir üzüntü yaşadıklarını vurgulamıştır[1091].

Böylece bir ordu ve savaşçı güç özelliğini kaybeden bu kitle tamamen başı boş bir topluluğa dönüşmüştür. İmparator Barbarossa'nın oğlu Friedrich'te cesaretli biri olmasına rağmen babasında bulunan liderlik vasıflarını taşımaması sebebiyle geriye kalan, kendini bir ordunun parçası gibi hisseden az bir kitleyi de Schwaben dükü kumandası altına aldı. Bir kısım asilzâdeler Avrupa'ya dönmeyi kararlaştırdı; diğer bir kısım ise Silifke veya Tarsus'tan Sûr'a gitmek için gemilere bindiler. Çok kuvvetli ve güçlü bir ordudan geriye düzenini, savaşma isteğini ve gücünü kaybetmiş, asi ve amaçsız zavallı bir kitle kaldı. Onlar da yollarına devam edip aç, susuz ve bazen Ermeni bölge reislerinin yardımıyla Çukurova ve Suriye geçidi ile Antakya'ya ulaşabildiler. Antakya'ya varabilenler ise tamamen bir avuç insan ve İmparator'un Çukurova'da hastalanarak ölümden dönmüş oğlu Friedrich'ti. Friedrich geride kalan bir avuç asker ile birlikte Akkâ önlerine gitmiştir[1092].

Hıttîn Zaferi'nin üzerinden tam üç yıl geçmişti. Üstelik İngiltere ve Fransa Krallarının Doğu'daki Hristiyanların yardımına yetişmesi için de hemen hemen daha bir yıllık süre vardı. Büyük bir heyecanla, Mayıs 1189 tarihinde Haçlı Seferine çıkmış olan Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa ve ordusunun sonu ise 10

[1089] Adolf Hitler'in de kullandığı Führer'in tam olarak anlamı "lider"dir.
[1090] Ansbert, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Chroust), s.92.
[1091] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.230.
[1092] Niketas Khoniates, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev., s.230-231; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, s.13; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.152; Johnson, "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", s.114-115; Eichoff, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", s.271 vd.; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s.581-582.

Haziran 1190'da Anadolu'da Silifke nehrinin serin sularında Barbarossa'nın ölümü ile gerçekleşmişti. Üçüncü Haçlı Seferi'nin amacı Kutsal toprakları geri almak ve Kudüs Krallığını yeniden kurmaktı. Bunu başaramamışlardır.

Anadolu'da Türk savunmasının Alman İmparatoru ve Haçlı ordusunu yıpratması ve yavaşlatması, bu orduların hedefine ulaşamamasın da çok etkiliydi. 1192 yılının sonbaharına kadar uzayan Üçüncü Haçlı Seferi hüsranla sonuçlandı. Bu seferin belki de en büyük etkilerinden çoğu Batı'da yeni etkilere ve yıkımlara sebep oldu. Kral Richard ve Philippe, Barbarossa kadar cesaretli olamamışlardı ve Kutsal Ülke'yi geri alma yeminini yerine getirmeden Batı'ya döndükleri için çok ağır eleştiriler ve suçlamalarla karşılaşmışlardır. Kudüs'ün geri alınamamasını ve başarısızlığı, bir çok din adamı ve yazar şöyle yorumlamaktaydılar: Hristiyanlar sefere samimi bir inanç ve gerçek bir pişmanlık duymadan çıkmışlardı. Tanrı, işledikleri günahlar ve sürdükleri sefil yaşayış yüzünden onlara kızgındı. Kutsal toprakları ellerinden alarak onları cezalandırmıştı. Selahaddin, Tanrı'nın intikamının temsilcisiydi. Sadece haç işaretini taşımakla Tanrı'nın affını kazanamazlardı[1093].

Selahaddin Eyyûbî'nin Haçlılara karşı bu gücünde şüphesiz ki Türk savunmasının etkin bir yeri vardır. Her ne kadar Kılıç Arslan'ın Haçlılara yardım ettiğini sanması gibi yanlış bir yaklaşım varsa da çalışmamızın vurguladığı üzere melikler ve Türk kuvvetleri, Türkmenler birleşerek bu güçlü Haçlı ordusuna karşı büyük bir savunma savaşı vermişlerdir. Türkler, kendi toprakları olarak, canlarıyla kanlarıyla korudukları Anadolu'yu bir sefer daha Haçlı tehdidine karşı korumuş ve korumaya da devam etmişlerdir. Türklerin bu savunma gücü ve mukavemetteki dirençleri, kara yoluyla Anadolu üzerinden son kez Haçlı Seferi düzenlenmesine sebep olmuş ve bundan sonraki Haçlı seferlerinin hep deniz yoluyla gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur. Batılı tarihçilerin çok üstüne durmadıkları Türk savunmasının gücü, yine kendini göstermiş ve tarihe büyük bir savunma örneği olarak kazınmıştır.

[1093] Demirkent, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", s.1555.

SONUÇ

Anadolu bir çok kültüre, topluma ve millete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'nun ortaçağda yeni sahibi ve koruyucusu Türkler olmuştur. Türk kuvvetlerinin verimli Anadolu coğrafyasındaki yerleşimi ve ilerleyişi, daha önceden bu toprakları sahiplenen Bizans Devleti'nin karşısında da büyük bir tehlike olarak ortaya çıkmıştır. Türkler, Malazgirt'ten sonra bu toprakları yeni yurtları olarak savunmaya ve sahiplenmeye başlamışlardır.

Türklerin bu ilerleyişi karşısında çaresiz kalan Bizans İmparatorluğu daha önceden de başvurduğu bir yöntem olarak, Müslüman Türklere karşı Avrupa'dan askeri yardım talebinde bulunmuştur. Papalık bu isteği, Hıristiyanlığı ve kutsal toprakları Müslümanların elinden kurtrmak gibi görünürde dini bir temele dayandırmış ve durumu fırsata dönüştürmek için harekete geçmiştir.

Avrupa'da bu reaksiyonun kökleri Katolik Papalığın Doğu Hristiyanları ve kilisesine üstün gelme çabasından, Anadolu'nun ele geçirilme isteğinden, Avrupa'daki sosyal ve siyasî düzende tutunamayan lordlar ve yüksek rütbeli asillerin birer siyasî bölge ele geçirmelerine, kendi aralarındaki çıkar ve mücadelelere kadar uzanmakta idi. Seferler, askerî gücü ortaya çıkaran siyasî ve sosyal gelişmelere sahne olmuş geniş çerçeveli bir olaylar zinciridir. Askerî altyapıyı sağlayan lordlar, kontlar ve asiller, bir süre sonra oluşan prensliklerin, kontlukların başına geçmek için birbirleriyle mücadele edebilecek hırsa sahip insanlardır. Haçlı Seferleri ile önce Balkanlar'a sonra Anadolu'ya ve nihayetinde Ortadoğu'ya da büyük bir yıkım ve mücadeleler dönemi geliyordu. Bu mücadelelerden en büyüğü şüphesiz ki din düşmanı olarak algıladıkları ve Hristiyanlığın en önemli tehdidi olarak gördükleri Müslüman Türklere karşı idi.

Haçlılar, Anadolu'ya girdikleri andan itibaren karşılarında kendilerinden sayıca az Türk kuvvetleri tarafından büyük bir savunma mücadelesi ile karşılaşmışlardır. Haçlıların kuşattığı ilk kale olan Kserigordon Kalesi'nin Haçlı Seferleri tarihindeki yeri ayrı bir öneme sahiptir. Drakon (Kırkgeçit) Savaşı ile Haçlılar büyük bir bozguna uğratılmış ve Anadolu topraklı üstündeki Türk-Haçlı savaşlarında da Türkler için önemli bir aşama kaydedilmiştir. Ancak daha sonra Türk

savunması başkent İznik'i kaybetmiştir. Türkler için başarısız bir başlangıç olarak gösterilen İznik'in kaybı yanında Kserigordon kale savunması ve Drakon (Kırkgeçit) Savaşı'nın da Türkler için başarı olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Haçlılar Türklerin elindeki kaleleri kuşatırken, Türkler de bu kuşatmalara ve Haçlılara karşı büyük bir savunma savaşı vermişlerdir. Anadolu topraklarında Türk savunmasına karşı en büyük darbe Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) esnasında vurulmuştur. Birinci Haçlı Seferi esnasında başta Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik olmak üzere sefer güzergahı üzerindeki kaleler Haçlı kuvvetleri tarafından kuşatılmıştır. Çukurova bölgesinde de Tarsus, Adana ve Misis'i, Güneydoğu Anadolu bölgesinde de Tell-Bâşir, Râvendân, Samsat, Suruç kaleleri kuşatılmış ve savunma savaşları yapılmıştır.

Türk kuvvetlerinin savunma gücü sayesinde Haçlı Seferlerinin tarihi seyri değişmiştir. Dokuz büyük kuşatma ve beş büyük savaşın ortak ve devam eden süreçleri ifade edilirken Türk savunma stratejisi de ortaya konulmuştur. Haçlılara karşı Türk savunmasının zayıf olduğunu savunan Batılı modern tarihçilerin aksine biz özellikle İznik ve devamındaki kale kuşatmalarında, kalede bulunan Türk garnizonlarının kendilerinden çok kuvvetli Haçlı birliklerine karşı savaşmışlar ve en son çare olarak geri çekilme planını uygulamışlardır. Türk savaş sanatının kale ve müstahkem mevki savunma geçmişi olmamasına karşı İznik'te verdiği savunma mücadelesi gayet etkileyicidir. Bu açıdan olayların gelişimi noktasında Türk savunmasının, Batı tarihinde olduğu gibi kale kuşatma ve müdafaa mantığına uygun olarak gelişmediğini, ancak her şarta ve duruma bağlı olarak geçmişlerinde önem vermedikleri bu savaş düzenine adapte olmaları önemli bir diğer noktadır. Dikkat edilmelidir ki Türkler, Anadolu'ya fetih hareketi ile girdiklerinden, Anadolu'yu yeni yurt olarak edinmeye başladıkları bir zamanda Haçlılar ile karşılaşmışlar hâlâ at sırtında, göçerek savaşan bu kitleler müstahkem mevkiilerin savunması için de ellerinden geleni yapmışlardır.

Birinci Haçlı Seferi büyük kale kuşatmalarının yanı sıra büyük bir savunma savaşına da sahne olmuştur. Birinci Dorylaion (Eskişehir) savaşında Türk savunmasının cesareti ve mücadele azminin büyüklüğü gözden kaçırılmamalıdır.

Anadolu topraklarında yerel Hristiyan halk ve Ermenilerin yardımları sayesinde Haçlıların birçok kaleyi ele geçirdikleri ve başarılı oldukları da unutulmamalıdır. Yine yerel Rum ve Ermenilerin yardımı ile Haçlıların Türk savunmasında gedikler açtıkları da unutulmamalıdır. Ancak bu durum Batı'da "masumâne" bir şekilde *"Dindaşlarına yardım ediyorlar"* şeklinde aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak hakikat şudur ki Batılıların asırlar geçse de "dindaşlarına" bakış açısı değişmemiştir.

Haçlıların içeriden yardım alarak ele geçirdikleri Urfa ile çok büyük ve zorlu bir kuşatmaya ve güçlü bir Türk savunmasına sahne olan Antakya kaleleri ve şehirlerini ele geçirdikten hemen sonra kurdukları siyasî nitelikli yapılanmalar, Haçlı amaçlarını ve çıkarlarını, daha Suriye topraklarına girmeden gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle Çukurova bölgesindeki kaleleri ele geçirirken ilk karşı karşıya gelmelerin yaşandığı Haçlı birliği, Antakya'yı ele geçiren ve gizli planlarıyla sefer boyunca büyük bir hakimiyet mücadelesi sürdüren Bohemund ve Baudouin'in güçlerini arttırmasıyla dağılmıştır. Aslında Kudüs'e kadar bu seferin dinî güçle hareket ettiğini savunanlar, Antakya'da Le Puy piskoposu ve Papa'nın temsilcisi niteliğindeki Adhemar'ın ölümü sonrası seferin tamamen çıkarlara dayandığı görüşünü kabul etmelidirler.

Her adımda "dinî güçle ilerleyen" sefer, Adhemar'ın ölümü sonrasında bir anda dinî gücünü kaybetmiş olamazdı ancak dinî olarak kontrolü kaybetmiştir. Antakya'nın güçlü surlarını içeriden büyük bir ihanet ile aşabilen Haçlı kitlesi, hemen arkasından Suriye topraklarına ölüm saçmak için ilerlemişlerdir. Ancak Anadolu toprakları üzerinde kurulan Antakya Haçlı Prinkepsliği ve Urfa Haçlı Kontluğu artık Türk kuvvetlerinin karşısında ve Anadolu'nun göbeğinde Türkler için mücadele edilecek başka bir siyasî güç olarak ortaya çıkmışlardır.

Anadolu'yu ele geçirmek için mücadele eden Haçlılar ile buraları yeni yeni yurt edinmeye gayret gösteren Türklerin karşı karşıya geldikleri kuşatma ve savunma savaşları anlatılırken birbiri ile bağlantılı ve birbirini tetikleyen kuşatmalar bölgedeki Türk savunmasının gücünü kırmıştır ancak Türkler bu savunma savaşlarından asla vazgeçmemişler, yurt edindikleri bu toprağa olan sevgi ve bağlılıklarını her zaman korumuşlardır.

Birinci Haçlı Seferi'nin yıkımı çok büyük olmuştur ancak Türk kuvvetlerinin savunmasının güçlenmesi de çok uzun sürmemiştir. Haçlılara karşı büyük Türk savunması işte bu ağır darbelerden hemen sonra gelmiştir. Türkler özellikle Birinci Haçlı Seferi'nin yaralarını sarıp hemen güçlü bir savunma hattı oluşturabilmek için Anadolu toprakları üzerindeki diğer Türk beyleri ve komutanları ile birleşmişler ve mücadele etmişlerdir.

Birinci Haçlı Seferi esnasında ve sonrasında Anadolu'da Haçlılara karşı Türkler gelişigüzel ve etkisizce bir savunma yapmamışlardır. 1101 Yılı Haçlı Seferleri, Harran (Belih Irmağı) Savaşı, Türk kuvvetlerinin Haçlı liderlerinden bazılarını esir alıp birini de öldürerek vurduğu büyük darbelerin, Türk savunmasının yükselişini temsil eder ve Haçlıların yenilmezlik efsanesini Anadolu topraklarında sonlandırmıştır. Harran Savaşı Haçlılara büyük darbe vurmuş ve aralarında ayrılık meydana getirmiştir. Türk savunmasının yükselişinin zirve noktası ise Anadolu topraklarında kurulan ilk Haçlı siyasî varlığına, İmâdeddin Zengi tarafından vurulan büyük darbe ile oluşmuştur. Urfa'nın kaybı Haçlı Seferleri ruhunu yeniden canlandırmak için Avrupa'ya fırsat vermişse de bu durum Haçlılar için sonun başlangıcı olmuştur.

Urfa'nın kaybının Avrupa'daki etkisini yine Papalık arttırmış ve Anadolu topraklarına doğru 1147-1148 yıllarında, özellikle Haçlı çıkarlarını korumak ve Müslümanların Anadolu ve Suriye'de Haçlılara karşı üstünlüğünü kırmak için Alman imparatoru ve Fransız krallarının önderliğinde İkinci Haçlı Seferi meydana getirilmiştir. Bu seferin yıkıcı gücünü Türk kuvvetleri İkinci Dorylaion (Eskişehir) Savaşı ve Ege'de Honaz (Kadmoz) dağının Kazıkbeli geçitinde ortadan kaldırmıştır. Türklerin çok büyük bir savaşçı kitleyi Anadolu toprakları üzerinde bertaraf etmesindeki en büyük etken, Türk savunmasının stratejik bir savaş taktiği ile düşmanlarına yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. I.Kılıç Arslan'dan oğlu I.Mesud'un devraldığı bu miras, aynı kararlıkla güçlü Türk savunmasıyla Haçlılara karşı durmasını sağlamıştır. Bu seferin vurucu gücü Türkler tarafından Anadolu topraklarında ezilmiştir. İkinci Haçlı Seferi ordularının Dımaşk (Şam) önünde yenilgisini sayısal güce bağlayan Haçlılar, çok yoğun bir kitlenin Anadolu

topraklarında Türk savunması tarafından bertaraf edildiğini nedense vurgulamaktan kaçınmışlardır.

İkinci Haçlı Seferi'nden hemen sonra Anadolu, Haçlılar ve Haçlı Seferleri için tehlikeli bir güzergah konumuna gelmiştir. Ancak Suriye ve Ortadoğu'daki Haçlılar, Türkler ve Müslümanların karşısında büyük bir gerileme yaşamışlardı. Nihayetinde Selahaddin Eyyûbî'nin 1187 yılında Hıttin'de Kudüs Krallık ordusunu büyük bir bozguna uğratarak yenmesi ve Kudüs'ü ele geçirmesi, Avrupa'da yeni bir Haçlı Seferi için yine bir ortam oluşturmuş ve Papa yine bu fırsatı kullanmaya çalışmıştır.

Doğu'daki Hristiyanların menfaatleri için yola çıkan Üçüncü Haçlı ordusu, Anadolu topraklarından yeniden geçmeye teşebbüs etmiş ve bunu gerçekleştirmiştir. Ancak Haçlıların Anadolu'dan son seferleri olmuştur. Üçüncü Haçlı Seferi ordularına liderlik eden Friedrich Barbarossa'nın II.Kılıç Arslan ile arasındaki bağ ve hatta elçilik heyetinin gidip gelmesine rağmen II.Kılıç Arslan ve çocukları bu sefere karşı direnç göstermişlerdir. İmparator Barbarossa, Anadolu topraklarına ayak bastıktan hemen sonra II.Kılıç Arslan ve oğullarının meydan getirdiği Türk savunmasıyla mücadele etmeye çalışmıştır. Türkler de daha önceki seferlerde olduğu gibi Haçlılara karşı Anadolu'da güçlü bir savunma hattı oluşturmaya çalışmışlardır. Burada özellikle Haçlıların sadece Türkmen kuvvetleri ile durdurulmaya çalışıldığı görüşünün ne kadar eksik kaldığı ve Gıyâseddin Keyhüsrev gibi Haçlıların geçiş güzergahındaki toprakların melikleri tarafından oluşturulan savunma hattının, Alman Haçlı kuvvetlerini ne kadar yıprattığı gözden uzak tutulmamalıdır. Alman Haçlı ordusunun Konya kalesi ve şehrini kuşatıp Türklerle anlaşma yapmasına rağmen yine de Türklerin Kilikya Ermeni topraklarına kadar Haçlılara karşı direnmeleri, Türklerin bu sefer esnasında karışık siyasî ortamlarına rağmen savunmadan vazgeçmemiş olmaları çok önemlidir. Şüphesiz ki Haçlılar liderleri Barbarossa'nın boğularak ölmesi sonrası maneviyatını kaybetmiş ve sayı gücündeki azalma sebebiyle Türk savunmasını aşıp Anadolu'yu geçememişlerdir. Bundan sonraki seferler Türk savunmasını aşamayacaklarının bilincinde oldukları için, deniz yoluyla Kudüs ve Ortadoğu'yu yeniden ele geçirmeye çalışmışlardır ancak bu da sonuçsuz kalmıştır.

KAYNAKÇA

ANA KAYNAKLAR

AHMED B. MAHMUD, *Selçukname*, I, Haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul b.t.y.

ALBERT OF AACHEN, *Historia Ierosolimitana-History of the Journey to Jarusalem-*, ed. and trans. Susan B. Edgington, Clarendon Press, Oxford 2007

ALBERTUS AQUENSİS, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, IV, Paris 1879, s. 265–713

ANNA KOMNENA, *Alexiad-Malazgirt'in Sonrası-*, Türkçe çev. Bilge Umar, İnklap Yay., İstanbul 1996

ANNA KOMNENE, *The Alexiad*, trans. E.R.A. Sewter ed. Peter Frankopan, Penguin Books, New York 2009

ANSBERT, *Historia de Expeditione Friderici Imperatori,* (ed. ve yay. Anton Chroust), *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I, Monumenta Germaniae Historica,* S.S. Nova Series (Yeni Seri), Vol. V, Berlin 1928

ARNOLD OF LÜBECK, *Arnoldi Chronica Slavorum,* (Yay. Georgius Heinricus Pertz), Scriptores Rerum Germanicarum, *Ex Monumentis Germaniae*, Hannoverae Impensis Bibliopolii Hahniani, Hanover 1869

AZÎMÎ TARİHİ, *Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430-538/1038/1039-1143/44)*, çev. Ali Sevim, TTK Yay., Ankara 2006

BACHRACH, Bernard and David, *The Gesta Tancredi of Ralph Caen-A History of the Normans on the First Crusade,* Ashgate Press, Hampshire (England) 2005

BRAND, Charles M., *The Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos*, Columbia University Press, New York 1976

CAFARI DE CASHIFELONA, *Genuensis Consulis de Liberatione Civitatum Orientis Liber,* Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, V., Paris 1886

CHRONIQUE DE MICHEL LE SYRIEN- Patriarche Jacobite d'Antiche (1166-1199),(Fransızca çev. ve Yay. Jean-Baptiste Chabot), I-IV, Ernest Leroux, Paris 1899-1910

DOSTORIAN, Ara Edmond, *The Chronicle of Mathew of Edessa-Armenian and the Crusades Tenth to Twelfth Centuries*-, University Press of America, Lanham 1993

EBU'L-FEREC (BAR HEBRAEUS), *Ebu'l-Ferec Tarihi*, I-II, (Süryanice'den İngilizceye çeviren Ernst A. Wallis Budge, İngilizce'den Türkçe'ye çeviren Ömer Rıza Doğru)l, TTK Yay., Ankara 1999

EKKEHARD OF AURA, *Hieroslymita*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, V., Paris 1895, s.1-40

EXTRAITS DE LA CHRONIQUE DE MATTHIEU D'EDESSE, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniennes, I, Paris 1869, s.4-150 ve 152-201

FULCHER OF CHARTES, *Chronicle of the First Crusade (Fulcheri Carnotensis Historia Hieoroslymitana)*, trans. M.E. McGinty, London 1941

FULCHER OF CHARTES, *The First Crusades: The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials*, trans. M.E. McGinty, 2nd ed. Edward Peters, Universty of Pennsylvania Press, Philadelphia-1998

FULCHER OF CHARTRES, *A History of the Expedition to Jerusalem, 1095-1127*, trans. Francis Rita Ryan, ed. Harold S. Fink, University of Tennessee Press, Knoxville-1969

FULCHERIUS CARNOTENSİS, *Kutsal Toprakları Kurtarmak-Kudüs Seferi*-, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009

GESTA FRANCORUM ET ALIORUM HIEROSOLIMITANORUM,- *ANONİM HAÇLI TARİHİ*-, Çev. Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013

GIBB, H.A.R., *The Damascus Chronicle of The Crusades*, (translate from the Chronicle of İbn el-Kalânisî by H.A.R. Gibb), Luzac Comp., London 1932

GUIBERTUS NOGENT, *Gesta Dei per Francos*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, IV, Paris 1879, s.113-264

HAGENMEYER, Heinrich, *Anonymi Gesta Francorum*, Carl Winters Universitaets Buchhandlung, Heidelberg 1890

HEFELE, Herman, *Albert Von Aachen Geschicte des Ersten Kreuzzuges*, I-II, Jena 1923

HETUM, *Gorigos Senyörü Hetum Vekâyinâmesi*, Türkçe çev. Hrant. D. Andreasyan,(TTK Kütüphanesinde Basılmamış Nüsha), Ankara 1944

IBN AL-ATHIR, *The Annals of the Saljuq Turks*, trans. D. S. Richards, Routledge Press, London 2002

İBN BÎBÎ, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye(Selçuk Name)*, Türkçe çev. ve haz. Mürsel Öztürk, I-II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996

İBN KESÎR, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Türkçe çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul 1994

İBNÜ'L ADÎM, *Buğyat et-talab fî târihi Halab*, Türkçe çev. Ali Sevim, TTK Yay., Ankara 1989

İBNÜ'L ESÎR, *el-Kâmil fi't-Tarih-İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi-*, I-XII, Türkçe çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Mertol Tulum, Bahar Yay., İstanbul 1987-1991

İBNÜ'L KÂLANİSÎ, *Târihü Dımaşk*, çev. ve not. Süheyl Zekkar, Dâr Hassân li'l-Tibâ'ah wa'l-Nashr, Dımaşk (Şam) 1982

İBNÜ'L-KALÂNİSÎ, *Zeylü Tarih-i Dimaşk-History of Damascus (363-555 a.h.) By Ibn al-Qalânisi-*, ed. and trans. H.F.Amedroz, Beyrut 1908

İBNÜ'L KALÂNİSÎ, *Şam Tarihine Zeyl-I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-*, Arapça Aslından Çev. Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015

İLMEN, Vedii, *I. Ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, Yaba Yay., İstanbul 2005

KAMEL-ALTEVARYKH PAR IBN-ALATYR, Recueil des Historiens des Croisades,Historiens Orientaux, I, Paris 1872, s.187-744

KINNAMOS, IOANNES, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe çev. Işın Demirkent, TTK Yay., Ankara 2001

L'ESTOİRE DE ERACLES EMPEREUR(CONTINUATION; IN OLD FRENCH), Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, II, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1859, s.1-481

LA CHRONIQUE DE MICHEL LE SYRIEN, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniennes, I, Paris 1869, s.311-409

LEVINE, Robert, *The Deeds of God through the Franks : A Translation of Guibert de Nogent's Gesta Dei per Francos*, Boydell Press, Woodbridge 1997

MAR SIMON, trans. W. R. Taylor, "A New Syriac Fragment dealing with Incidents in the Second Crusade", *Annual of the American School of Oriental Resarch,* Vol. XI(1929-1930), s.120-131

NICHOLSON, Helen J., *The Chronicle of the Third Crusade: The Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, Ashgate Pub., Aldershot 1997

NIKETAS KHONIATES, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 1995

NIKETAS KHONIATES, *Historia- Kaiser Aleksios II. Andronikos und Isaakios Angeols (1180-1195) aus dem Geschichtswerk des Niketas Choniates*-, Almanca çev. Franz Grabler, Verlag Styria Pub., Graz 1958

NİKETAS KHONIATES, *Historia-Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri (1180-1195)*, Türkçe çev. Işın Demirkent, Dünya Aktüel Yay., İstanbul 2006

NİZÂMÜ'L-MÜLK, *Siyâset-nâme,* Türkçe çev. Mehmet Altay Köymen, TTK Yay., Ankara 2013

ODO DE DEUIL, *De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, ed. and trans.Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948

ORDERICUS VITALIS, *Historia Ecclesiastica-The Crusades*- , (translated from French by Anne Carter) trans.Zoe Oldenbourg, Phoenix Press, London 1966

ORDERICUS VITALIS, *Historia Ecclesiastica-The History of Orderic Vitalis*-, ed. and eng. trans. Marjorie Chibnall, I-VI, Oxford Universty Press, Oxford 2004(Reprinted)

OTTO VON FREISING, *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, trans. with an introduction and notes by Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, New York 1953

OTTO VON FREISING, *The Two Cities: A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D. by. Otto, Bishop of Freising*, trans. with an introduction and notes by Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, New York 2002(Reprinted)(İlk baskısı 1928'dir)

PETER TUDEBODE, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, transleted with introduction and notes by John Hugh Hill and Laurita L. Hill, American Philosophical Socitey Press, Philadelphia, 1974

RADULPHUS CADOMENSIS, *Gesta Tancredi in Expeditione Hierosolymitana,* Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III, Paris 1866, s.587-716

RAYMON D'AGUILIERS, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem,* Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III, Paris 1866, s.231-309

RAYMOND OF AGUILERS, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem,* trans. John H. Hill and Laurita L. Hill, American Philosophical Society, Philadelphia 1968

RECUEIL DES HISTORIENS DES GAULES ET DE LA FRANCE, Vol. XV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1808

ROBERTI MONACHI, *Historia Iherosolimitana*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III, Paris 1866

SAINT NERSES SCHNORHALI, *Elégie sur la prise d'Edesse par Emâdeddin Zangui*, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniennes, I, Paris 1869, s.223-268

SÜRYANİ MİKHAİL'İN VEKÂYİNÂMESİ, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesi no.:44'de yayımlanmamış nüsha), Ankara 1944

SWEETENHAM, Carol, *Robert the Monk's History of First Crusade- Historia Iherosolimitana-*, Ashgate Press, Aldershot 2005

THE FIRST AND SECOND CRUSADES FROM AN ANONYMOUS SYRIAC CHRONICLER, trans. A.S. Tritton with notes by H.A.R. Gibb, *Journal of the Royal Asiatıc Society of Great Britain and Ireland,* Vol.65/1 (January 1933), s.69-101 ikinci kısım 65/2 (April 1933), s.273-305

URFALI MATEOS, *Urfalı Mateos Vekâyinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, not. Edouard Dulaurer-M. Halil Yinanç, TTK Yay. Ankara 2000

USÂMA İBN MUNQİDH, *Kitâb al-I'tibâr*, ed. Hasan Zayn, Dâr al-Fikr al-Hadîth, Beyrut 1988

USAME İBN MUNKIZ, *Kitâbu'l İ'tibâr İbretler Kitabı*, Türkçe çev. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi Yay., İstanbul 2012

VAHRAM D'EDESSE, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniennes, I, Paris 1869, s.493-536

VAHRAM VEKÂYİNÂMESİ, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, (TTK Kütüphanesinde basılmamış nüsha), Ankara 1944

VAHRAM, *Vahram's Chronicle of the Armenian Kingdom in Cilicia-During Time of the Crusades-*, trans. From the Orginal Armenian with notes and Illustrations by Charles Fried Neumann, J.L. Cox Ltd., London 1831

VERCRUYSSE, François, *Chronique D'Albert D'Aix*, Année Académique, Paris 1887-1888

WILLERMUS TYRENSIS, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III, Paris 1866

WİLLERMUS TYRENSİS'İN HAÇLI KRONİĞİ (1143-1163), Haz. Ergin Ayan, Karadeniz Dergisi Yay., Ankara 2009

WILLIAM OF MALMESBURRY, *Gesta Regum Anglorum-The History of The English King-*, ed. page by page trans. R.A.B. Mynors-R.M. Thomson and Michael Winterbottom, II. Vols., Clarendon Press, Oxford 1998

WILLIAM OF TYRE, *A History of Deeds Done Beyond the Sea by William Archbishop of Tyre*, II Vols. trans. Emily Atwater Babcock and August C. Krey, Columbia University Press, New York, 1943

ARAŞTIRMALAR

AKPOLAT, Mustafa S., "Haçlı Seferleri Sırasında Önem Kazanan Bir Ortaçağ Kalesi: Ravanda", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.26, S.2(Aralık 2009), s.17-32

ALPTEKİN, Coşkun, "Belek b. Behrâm", *TDVİA*, C.5, s.402-403

ALPTEKİN, Coşkun, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul 1985

ALPTEKİN, Coşkun, *The Reign of Zangi (521-541/1127-1146)*, Atatürk University Press., Erzurum 1978

ALTAN, Ebru, " Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis " *İÜEFTD, Prof. Dr. İsmet Miroğlu'na Hatıra Sayısı*, S.37 (2001–2002)

ALTAN, Ebru, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, C.65(2001), S.243, s.571-582

ALTAN, Ebru, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.681-686

ALTAN, Ebru, "Templier ve Hospitalier Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, C.66(2002), S.245, s.87-94

ALTAN, Ebru, "Yağısıyan", *TDVİA*, C.43, s.117-179

ALTAN, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yay. Ankara 2003

ANDREASYAN, Hrant D., "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, S.1/1 (1949), s.95-118

ANDREASYAN, Hrant D., "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, S.1/2 (1950), s.401-438

ASBRIDGE, Thomas, *Haçlı Seferleri*, Türkçe çev. Ekin Duru, Say Yay., İstanbul 2014

ASBRIDGE, Thomas, *The Creation of Principality of Antioch (1098-1130)*, Boydell Press, Woodbridge 2000

ASBRIDGE, Thomas, *The First Crusade: A New History*, Oxford University Press, New York 2004

BAHADIR, Gürhan, "Dokuzuncu ve Onuncu Yüzyılda Bizans-Abbasi Sınırı", *AÜDTCFTAD*, C.28, S.46, Ankara, s.163-178

BAHADIR, Gürhan, *Antakya Haçlı Prensliği (1098-1126)*, Pegem Akademi Yay., Ankara 2013

BAHADIR, Gürhan, *İslam Fethinden Haçlılara Kadar Antakya (M.S. 636-1100)*, Antakya Belediyesi Yay., Antakya 2010

BAILLY, Auguste, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Türkçe çev. Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, b.t.y.

BALDWIN, Marshall W., "The Decline and Fall of Jarusalem 1174-1189", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I(The First Hundred Years), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969(Second Edition), s.590-622

BAŞTAV, Şerif, "Bizans ve Haçlı Seferleri", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999 s.57-64

BAYRAM, Mikâil, "Danişmend Oğulları'nın Dinî ve Millî Siyaseti", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.18(Güz 2005), s.131-147

BEAUMONT, André Alden, "Albert of Aachen and the County of Edessa," *in The Crusades and Other Historical Essays presented to Dana C. Munro by His*

Former Students, ed. Louis J. Paetow, Crofts Press, New York 1928, s.101-138

BERRY, Virginia G., "The Second Crusade", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I(The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969(Second Edition), s.463-512

BEZER, Gülay Öğün, "Tuğtegin", *TDVİA*, C.41, s.347-349

BİLGİLİ, Ali Sinan, "Tarsus", *TDVİA*, C.40, s.111-114

BLAKE, Ernst O., MORRIS, Colin, "A Hermit goes to War: Peter the Hermit and the Origins of the First Crusade," *Studies in Church History,* Vol. 22 (1985), s.79-107

BOAS, Adrian J., *Crusader Archaeology-The Material Culture of The Latin East-*, Routledge Press, London 2005

BOUCHIER, Edmund Spenser, *A Short History of Antioch 300 B.C.-A.D. 1268*, Blacwell Pub., Oxford 1921

BRAND, Charles M., "Turkish Element in Byzantium, Eleventh-Twelfth Centuries", *DOP*, C.43(1989), s.1-25

BROCKELMANN, C.J., "İbn Kesîr", *İA*, V/2, s.761-762

BROCKELMANN, C.J., "İbnül 'İbrî", *İA*, V/2, s.861-862

BROCKELMANN, C.J., "Kemâleddîn", *İA*, *VI*, s.569-570

BROCKELMANN, C.J., *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Supplementbände I, Brill, Leiden 1937-1942

BRUNDAGE, James A., "An Errant Crusader: Stephen of Blois", *Traditio,* S.XVI (1960), s.380-395

BUHL, F.R., "Hattîn", *İA*, V/1, s.375

CAHEN, Claude, "Artukids", *EI²*, I, s.662-667

CAHEN, Claude, "Balak", *EI²,* I, s.983

CAHEN, Claude, "Hittîn", *EI²*, II, s.528

CAHEN, Claude, "Kilidj Arslan II", *EI²*, II, s.104

CAHEN, Claude, "Selğukides, Turcomans et Allemands au Tepms de la Troisiéme Croisade", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Vol. 56(1969), s.21-31

CAHEN, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Türkçe çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yay., İstanbul 2013

CAHEN, Claude, *La Syrie Du Nord a l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Institut Français De Damas, Paris 1940

CAHEN, Claude, *Orient et Occident Au Temps Des Croisades*, Collection Historiqu Dirigée par Agulhon et Paul Lemerle, 1983

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Türkçe çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadoluda Türkler*, Türkçe çev. Yıldız Moran, E Yay., İstanbul 1994

CAHEN, Claude, *Pre-Ottoman Turkey-A General Survey of the Material and Spritual Culture and History C. 1071-1330*, trans. from the French by J. Jones-Williams, Taplinger Pub. Company, New York 1968

CAHEN, Claude, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi(XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Türkçe çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yay., Ankara 1988

CATE, James Lea, "A Gay Crusader", *Byzantion*, S.XVI(1942-43), s.503-526

CATE, James Lea, "The Crusade of 1101", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I(The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969(Second Edition), s.343-367

CHRISTIE, Niall, "Ibn al-Qalânisî", *T.C.E.*, II, s.629

CHRISTIE, Niall, "Kamâl al-Dîn", *T.C.E*, III, s.703

ÇAY, Abdulhalûk, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987

ÇELİK, Mehmet, *Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddasının Tarihi Seyri: 325-1453*, Akademi Kitabevi, İzmir 2000

D' AMATO, Raffaele, *The Varangian Guard 988–1453*, Osprey Pub., Oxford 2010

DARKOT, Besim, "Süveydiye", *İA*, XI, s.253-255.

DARKOT, Besim, "Tarsus", *İA*, XII/2, s.18-24

DEMİR, Mustafa, "Dânişmendli Emaretinin Kurucuları", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi,* C.10, S.1(2008), s.141-149

DEMİRKENT, Işın, "1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği", *Danişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2000, Niksar 2003, s.79-89

DEMİRKENT, Işın, "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.115-122

DEMİRKENT, Işın, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80.Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yay., İstanbul 1995, s.17-56

DEMİRKENT, Işın, "Antakya Prinkepsi Bohemund'un Esir Alınması Niksar'da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması (1100-1103)", *Niksar'ın Fethi ve Danişmendliler Döneminde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, 8 Haziran 1996, Niksar 1996, s.3-7

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendan", *Belleten*, C.56 (1992), S.216, s.371-389

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Döneminde Doğu Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti", *Haçlı Seferleri Tarihi-Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Yay. Haz. Ebru Altan, İstanbul 2012, s.221-247

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, S.35 (1994), s.65-78

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı, Recueil des Historiens des Croisades, I: Doğulu Tarihçiler", *Belleten*, C.54 (1990), S.210, 863-898

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı, Recueil des Historiens des Croisades, II: Bizanslı Tarihçiler", *Belleten*, C.65(2001), S.244, s.921-958

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.651-668

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferlerinin Mâhiyeti ve Başlaması", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri(26-27 Mayıs 1997)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998, s.1-14

DEMİRKENT, Işın, "Haçlılar", *TDVİA*, C.14, s.525-546

DEMİRKENT, Işın, "Hıttîn Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri", *Belleten*, C.53(Aralık 1988), S.205, s.1547-1555

DEMİRKENT, Işın, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Tarih Boyunca İznik*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 2004, s.121-130

DEMİRKENT, Işın, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler,* Yay. Haz. Ebru Altan, Dünya Yay., İstanbul 2012, s.21-42

DEMİRKENT, Işın, "Kürboğa", *TDVİA,* C.26, s.562-563.

DEMİRKENT, Işın, "Maarretün-nu'mân", *TDVİA,* C.27I, s.275

DEMİRKENT, Işın, "Mevdûd b. Altuntegin", *TDVİA,* C.29, s.427-429

DEMİRKENT, Işın, "Misis", *TDVİA,* C.30, s.178-181

DEMİRKENT, Işın, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı), *Belleten,* C.67(Nisan 2003), S.248, s.93-110.

DEMİRKENT, Işın, "XII. Yüzyılda Bizans'ın Ege Bölgesinden Güneye İnen Yolları Hakkında", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri*, 21 Mayıs 2001, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2002

DEMİRKENT, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul 2013

DEMİRKENT, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yay., Ankara 2014

DEMİRKENT, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* C.I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1974

DEMİRKENT, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* C.II, TTK Yay., Ankara 1994

EDGINGTON, Susan B., "Fulcher of Chartres", *T.C.E,* Ed. Alan V. Murray, V.II, Oxford England, s.489-490

EDGINGTON, Susan B., "Peter Tudebode", *T.C.E.*, III, s.948

EDWARDS, Robert W., "Bagras and Armenian Cilicia: A Reassessment", *Revue des Etudes Armenians,* C.XVII (Paris 1983), s.415-455

EICHOFF, Ekkehard, "Friedrich Barbarossa Anadolu'da", *VII. Türk Tarih Kongersi (Ankara 25-29 Eylül 1970), Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara 1972, s.269-280

ELLENBLUM, Ronnie, *Crusader Castles and Modern Histories,* Cambridge University Press, New York 2007

ERGEÇ, Rıfat, ROUSSET, Marie-Odile, "Tell Bâsir 1996", *Anatolia Antiqua,* Vol. V(1997), s.343-348

ERSAN, Mehmet, "Birinci Haçlı Seferi'ne Katılan Asiller Arasında Cereyan Eden Mücadeleler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.2, İstanbul 2000, s.31-48

ERSAN, Mehmet, "I. Haçlı Seferi Esnasında Kilikya(Çukurova)'nın Haçlıların Eline Geçmesi", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri(26-27 Mayıs 1997)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998, s.65-72

ERSAN, Mehmet, "Rupenliler Döneminde Kilikya ile Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* S.XIII (1998), s.83-95

ERSAN, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yay., Ankara 2007

EYİCE, Semavi, "İznik", *TDVİA*, C.23, s.543-545

EYİCE, Semavi, "Kale", *TDVİA*, C.24, s.234-242

FLORI, Jean, "Peter the Hermit", *T.C.E.*, III, s.946-948

FRANCE, John, "Anna Comnena, the Alexiad and the First Crusade," *Reading Medieval Studies,* 10 (1984), s.20–38

FRANCE, John, "The Anonymous Gesta Francorum and the Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem of Raymond of Aguilers and the Historia de Hierosolimitano itinere of Peter Tudebode: An Analysis of the Textual Relationship between Primary Sources for the First Crusade," *The Crusades and their Sources: Essays presented to Bernard Hamilton,* ed. John France and William G. Zajac , Ashgate Press, Aldershot 1998, s. 39–70.

FRANCE, John, "The Departure of Tatikios from the Crusader Army", *Bulletin of The Institute of Historical Research*, Vol.44, S./No.110 (November 1971), s.137-147

FRANCE, John, "The Fall of Antioch During the First Crusade", *Dei Gesta Per Francos, Crusade Studies in Honour of Jean Richard,* Ed. Michael Balard-Benjemin Z. Kedar-Jonathan Riley-Smith, Ashgate Pub. 2001, s.13-20

FRANCE, John, *Great Battle Hattin*, Oxford University Press, Oxford 2015

GARDINER, Robert, "Crusader Turkey: The Fortifications of Edessa", *Fortress: The Castles and Fortifications Quarteley*, S.2 (1989), s.23-35

GIBB, H. A. R., "The Rise of Saladin 1169-1189", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969(Second Edition), s.563-589

GIBB, H. A. R., "Zengi and the Fall of Edessa", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969(Second Edition), s.449-462

GÖKHAN, İlyas, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.172(Şubat 2008), s.71-106

GÖKSU, Erkan, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", *EKEV Akademi Dergisi*, S.39 (Bahar 2009), s.363-370

GROUSSET, René, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jarusalem*, I-III Vols., Paris 1934-1936

GUİZOT, François, *The History of France from the Earliest Times to the Year 1789*, S. Low- Marston- Searle & Rivington Pub., London 1883

HAGENMEYER, Heinrich, *Die Kreuzzugsbriefe aus der Jahren 1088-1100*, Innsbruck 1901

HAGENMEYER, Heinrich, *Peter der Eremite*, Leipzig, Harrassowitz, 1879

HALAÇOĞLU, Yusuf, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis Sancağı", *İÜEFTD*, S.32(1979), s.819-892

HALPHEN, Louis, "France: Louis VI and Louis VIII (1108-1180)", *The Cambridge Medieval History*, Vol. V, Cambridge University Press, New York 1957(Reprinted), s. 592-623

HARTMANN, R., "Asi", *İA*, II, s.673-674

HEYD, Wilhelm, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Türkçe çev. Enver Ziya Karal, TTK Yay, Ankara 2000

HIILENBRAND, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Alfa Yay., İstanbul 2015

HILL, Rosalind, *The Deeds of the Frank and Other Pilgrims to Jarusalem*, London 1962

HOCH, Martin, "Battle of Hattin (1187)", *T.C.E.*, II, s.559-560

HONIGMANN, Ernst, "Maarret-ün Nûman", *İA*, VII, 116-119

HONIGMANN, Ernst, "Misis", *İA*, VIII, s.364-373

HONIGMANN, Ernst, "Tell Bâşir", *İA*, XII/1, s.145-147

HONIGMANN, Ernst, "Urfa", *İA*, XIII, s.50-57

HONIGMANN, Ernst, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı-363'den 1071'e kadar-*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1970

HUMPHREYS, R. Stephen, "Munkidh", *EI², VII*, s.577-580

IRWIN, Robert, "Usâma İbn Munqidh", *T.C.E.*, IV, s.1218-1219

IŞILTAN, Fikret, *Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıcından H.210-m.825'e Kadar)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1960

JOHNSON, Edgar N., "The Crusade of Frederick Barbarossa and Henry IV", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. II(The Later Crusade 1189-1311), The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969(Second Edition), s.87-122

JÖRGENSEN, Christer, "Harran 1104", *Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri Selçuklular, Eyyubîler, Osmanlılara Karşı 1097-1444*, C.V, Türkçe Çev. Emir Yener, Timaş Yay., İstanbul 2012, s.58-65

KAFESOĞLU, İbrahim, "Kürboğa", *İA*, VI, s.1084-1086

KAFESOĞLU, İbrahim, "Malazgirt", *İA*, VII, s.239-248

KAFESOĞLU, İbrahim, *Selçuklular Tarihi*, M.E.B. Yay., İstanbul 1972

KAFESOĞLU, İbrahim, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Yay., İstanbul 2014

KAŞGARLI, Mehlika Aktok, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Yay., Ankara 1990

KAYA, Selim, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1191-1211)*, TTK Yay., Ankara 2006

KEATS-ROHAN, Katherine, "Guibert of Nogent", *T.C.E.*, II, s.548

KEATS-ROHAN, Katherine, "Odo of Deuil", *T.C.E.*, III, s.897-898

KEATS-ROHAN, Katherine, "Orderic Vitalis", *T.C.E.*, III, s.899-900

KEATS-ROHAN, Katherine, "Two Studies in North French Prosopography, 2. Wigan the Marshal, alias Guigan Algason and Other Bretons in Orderic Vitali's Ecclesiastical History", *Journal of Medieval History*, 20 (1994), s.30-34

KENNEDY, Hugh, *Crusader Castles*, Cambridge University Press, New York 1994

KESİK, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK Yay., Ankara 2003

KIRPIK, Güray, "Haçlı Seferleri Tarihi'nin Kaynakları", *Turkish Studies*, Volume 4/3, Spring (2009)

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, "Artukoğulları", *İA,* I, s.617-625

KÖYMEN, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2013

KRAMERS, J.H., "Kara-Arslan", *İA*, VI, s.211-212

KRENKOW, F., "Sâbi", *İA*, X, İstanbul 1979, s.6-9

KREY, August C., *The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants*, Princeton University Press, Princeton 1921

KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, Birsel, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.41 (2005), s.17-24

KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, Birsel, "Haçlı Devletleri", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.687-694

LA MONTE, John L., "The Lords of Le Puiset On The Crusades", *Speculum*, Vol. 17, No.1(January 1942), s.100-118

LAOUST, H., "Ibn Kathîr", *EI²,* III, s.817-818

LAWRENCE, A.W., "The Castle of Baghras", *The Cilician Kingdom of Armenia*, Ed. T.S.R. Boase, Scottish Academic Press, Edinburgh&London 1978, s.31-83

LEWIS, B., "İbn Al-Adîm", *EI²,* III, s.695-696

LLOYD, Seton, BRICE, William, "Harran", *Anatolian Studies*, Vol. I(1951), s.77-111

LOUD, Graham A., "Otto of Freising", *T.C.E.*, III, s.901-902.

MAALOUF, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Türkçe çev. Ali Berktay, YKY Yay., İstanbul 2010

MACEVITT, Christopher, "Edessa, City of", *T.C.E.*, II, s.378-379;

MACEVITT, Christopher, "Edessa, County of", *T.C.E.*, II, s.379-385

MACEVITT, Christopher, "Mamistra", *T.C.E.*, III, s.784-785

MACEVITT, Christopher, "Tarsos", *T.C.E.*, IV, s.1147

MERÇİL, Erdoğan, "Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.83-89

MERÇİL, Erdoğan, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa'nın Durumu", *Belleten*, C.52 (Ağustos 1988), S.203, s.461-474

MOL, Eva, *Hidden Complexities of the Frankish Castle-Social Aspects of Space in the Configurational Architechture of Frankish Castles in the Holy Land 1099-1291-*, Leiden University Press, Amsterdam 2012

MORRAY, David, "Then and Now: A Medieval Visit to the Castle of al-Râwandân Recalled", *Anatolian Studies*, Vol.43(1993), s.137-142

MORRIS, Colin, "Peter the Hermit and the Chroniclers," in *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, Manchester University Press, Manchester 1997, s.21-34

MORRIS, Rosemary, "Anna Komnene", *T.C.E.*, I, s.63

MORRIS, Rosemary, "John Kinnamos", *T.C.E.*, III, s.709

MULINDER, Alec, "Albert of Aachen and the Crusade of 1101", *Clermont to Jarusalem: The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500,* (Ed. Alan V. Murray), Turnhout Press, Brepols 1998, s.69-77

MULINDER, Alec, "Crusade of 1101", *T.C.E.*, I, s.304-308

MUNRO, Dana Carleton(Ed.), *Orginal Sources of European History-Letters of the Crusades*, The Department of History of the University of Pennsylvania, Philadelphia 1902

MURRAY, Alan V., "People Crusade (1096), *T.C.E.*, III, s.939-941

MURRAY, Alan V., "William of Tyre", *T.C.E.*, IV, s.1281-1282

NICHOLSON, Robert Lawrence, *Joscelyn I: Prince Of Edessa*, University of Illinois, Urbana 1954

NICHOLSON, Robert Lawrence, *Joscelyn III and the Fall of the Crusader States 1134-1199*, Brill Pub., Leiden 1973

NICHOLSON, Robert Lawrence, *Tancred: A Study of His Career and Work*. AMS Press, New York 1978

NICOLLE, David, *Crusader Castles in The Holy Land 1097-1192*, Osprey Pub., Oxford 2004

NORWICH, John Julius, *Bizans -Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)-*, Kabalcı Yay., İstanbul 2013

OMRAN, Mahmoud Said, "John Kinnamos as a Historian of the Second Crusades", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999 s.45-55

ORTH, Peter, "Robert of Rheims", *T.C.E.*, IV, s.1042-1043

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 2011

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Büyük Selçuklu Emiri Kürboğa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, S.36(1999-2000), İstanbul 2000, s.405-421

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "el-Bidâye", *TDVİA*, C.6, s.131-132

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbn Kesîr", *TDVİA*, C.20, s.132-134

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbnü'l-İbrî", *TDVİA*, C.21, s.92-94

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbnü'l-Kalânisî", *TDVİA*, C.21, s.99-100

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Kılıcarslan II", *TDVİA*, C.25, s.399-403

ÖZAYDIN, Abdülkerim, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi(485-498/1092-1104)*, İstanbul Üniversitesi Edebiya Fakültesi Yay., İstanbul 2001

ÖZAYDIN, Abdülkerim,"Dânişmendliler", *TDVİA*, C.8, s.467-469

PAVKOVIC, Michael F., "Dorileon (Eskişehir) 1097", *Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri Selçuklular, Eyyubîler, Osmanlılara Karşı 1097-1444*, C.V, Türkçe Çev. Emir Yener, Timaş Yay., İstanbul 2012, s.18-27

POOLE, Austin Lane, "Germany, 1125-1152", *The Cambridge Medieval History*, Vol. V, Cambridge University Press, New York 1957(Reprinted), s.334-359

RAMSAY, William Mitchell, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev. Mihri Pektaş, M.E.B. Basımevi, İstanbul 1960

RILEY-SMITH, Jonathan, *The Crusades, Christianity, and Islam*, Columbia University Press, New York 2008

RILEY-SMITH, Jonathan, *The Crusades: A Short History*, London and New Heaven, Yale University Press, 1987

RILEY-SMITH, Jonathan, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, Continuum Pub., London 2003

RILEY-SMITH, Jonathan, *The First Crusades (1095-1131)*, Cambridge University Press, 2004

RILEY-SMITH, Louise and Jonathan, *The Crusades: Idea and Reality 1095-1274*, Edward Arnold Pub., London 1981

ROSSER, John H., "Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum", *Historical Dictionary of Byzantium*, Lianham Maryland and London 2001, s.173

RÖHRICHT, Reinhold, *Geschichte des Königreichs Jarusalem 1100-1291*, Wagner Pub., Insbruck 1898

RUNCIMAN, Steven, "The Crusade of 1101", *Jahrbuch der Österreicheschen Byzantinischen Gesellschaft*, 1 (1951), s.3-12

RUNCIMAN, Steven, "The First Crusade: Constantinople to Antioch", *A History of Crusades* (General Editor: Kenneth Meyer Setton), Vol. I (The First Hundred Years)., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969, s.280-307

RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, I-III Cilt, TTK Yay., Ankara 2008

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Antakya", *TDVİA*, C.3, s.228-232

SANDIKÇI, Kemal, "İbnü'l-Esîr Kardeşler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.6 (Samsun 1992), s. 61-77

SAVVIDES, Alexios G. C., "Taticius the Turcople", *Journal of Oriental and African Studies*, C.3-4(1991-1992), s.235-238.

SCHLOSSER, Franziska E., "Byzantine Studies and the History of the Crusade: The Alexiad of Anna Comnena as Source for the Crusades," *Byzantinische Forschungen*, 15 (1990), s.397–406

SEGAL, J.B., "Ibn al-'Ibrî", *EI²*, III, s.804-805

SETTON, Kenneth Meyer (General Editor), *A History of Crusades*, I-VI Vols., The University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London 1969

SEVİM, Ali, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasî Faaliyetleri", *Belleten*, C.26 (Temmuz 1962), S.103, s.501-520

SEVİM, Ali, "Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb'e Göre Haleb Selçuklu Meliki Fahrü'l-Müluk Rıdvan", *Belleten*, C.34 (Nisan 1970), S.133, s.59-74

SEVİM, Ali, "Dımaşk Selçuklu Melikliği Şemsü'l-Müluk Dukak Devri (1095-1104)", *Belleten*, C.46 (Nisan 1982), S.182, s.297-317

SEVİM, Ali, "Haleb Selçuklu Melikliği Fahrü'l-Müluk Rıdvan Devri (Nisan 1095-Aralık 1103)", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II(1970), Ankara 1971, s.1-66

SEVİM, Ali, "İbn Münkız", *TDVİA*, C.20, s.221-222

SEVİM, Ali, "Malazgirt Muharebesi", *TDVİA*, C.27, s.481-483

SEVİM, Ali, "Necmeddin İlgazi", *TDVİA*, C.22, s.89-90

SEVİM, Ali, "Rıdvan b. Tutuş", *TDVİA*, C.35, s.49-50

SEVİM, Ali, "Sökmen b. Artuk", *TDVİA*, C.37, s.392-394

SEVİM, Ali, "Sökmen", *İA*, X, s.763-766

SEVİM, Ali, "Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s.91-113

SEVİM, Ali, "Tuğtegin", *İA*, XII/2, s.44-47

SEVİM, Ali, İbnü'l-Adîm", *TDVİA*, C.20, s.478-479

SEVİM, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK Yay. Ankara 2000

SOLMAZ, Sefer, "Dânişmendliler", *Türkler*, C.VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.430-451

STEWART, Angus, "Ravendel", *T.C.E.*, IV, s.1006-1107

STEWART, Angus, "Turbessel", *T.C.E.*, IV, s.1206-1207

STRECKT, M., "Antakya", *İA*, I, s.456-459

STRECKT-GIBB, M., H.A.R., "Antakya", *EI²,* I, s.516-517

SÜMER, Faruk, "Selçuklular-Anadolu Selçukluları Kısmı-", *TDVİA*, C.36, s.380-384

SÜMER, Faruk, "Selçuklular-Suriye Selçukluları Kısmı-", *TDVİA*, C.36, s.385-386

SÜSSHEIM, Karl, "Ilghâzi", *EI²,* III, s.1118-1119

SÜSSHEIM, Karl, "İl-Gazi", *İA*, V/2, s.964-966

ŞEŞEN, Ramazan, "Hıttîn'de Salâhaddin'in Ordusu" *Belleten*, C.54(Nisan 1990), S.209, s.427-434

ŞEŞEN, Ramazan, "Hittîn Savaşı", *TDVİA,* C.18, s.165-167

ŞEŞEN, Ramazan, "Üsâme", *İA*, XIII, s.119-121

ŞEŞEN, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Yay., İstanbul 1998

ŞEŞEN, Ramazan, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti (Hicrî 569-589/ Milâdî 1174-1193)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1983

ŞİMŞİR, Mehmet, "Nızamülmülk'ün Sıyasetnamesı ve İstıhbarata Yönelık İlke ve Yöntemleri", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* S.17 (2015), s.68-79

TEKİN, Mehmet, *Hatay Tarihi (Osmanlı Dönemi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., İstanbul 2000

THE CILICIAN KINGDOM OF ARMENIA, Ed. T.S.R. Boase, Scottish Academic Press, Edinburgh&London 1978

THOMSON, Rodney M., "William of Malmesbury, Historian of Crusade" , *Reading Medieval Studies*, 23 (1997), s. 121–134

THOMSON, Rodney M., "William of Malmesbury", *T.C.E.*, IV, s.1279-1280

TOY, Sidney, *A History of Fortification From 3000 BC to AD 1700*, Pen-Sword Pub., South Yourkshire(England) 2006

TURAN, Ahmet Nezihi, "Şanlıurfa", *TDVİA*, C.38, s.336-341

TURAN, Osman, "Keyhüsrev I", *İA*, VI, s.613-620

TURAN, Osman, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, s.688-703

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Yay., İstanbul 2014

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyâsi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye(1071-1318)*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993(3.Baskı)

UÇAR, Şahin, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İşaret Yay., İstanbul 1990

UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993

USTA, Aydın, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.37 (2002) , s.357-374

VESSEY, D.W.T.C., "William of Tyre and the Art of Historiography," *Mediaeval Studies*, 35 (1973), s. 433–455

WELTCKE, Dorothea, "Anonymous Syriac Chronicle", *T.C.E.*, I, s.64

WELTCKE, Dorothea, "Bar Ebroyo", *T.C.E.*, I, s.152-153

YAZAR BELİRTİLMEMİŞ, "Habibünneccar", *İA*, V/1, s.9-10

YAZAR BELİRTİLMEMİŞ, "İbnül Kalânisi", *İA*, V/2, s.862-863

YİNANÇ, Mükrimin Halil, "Belek", *İA*, II, s.468-473

YİNANÇ, Mükrimin Halil, "Danişmendliler", *İA*, III, s. 468-479

YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I.Cilt, TTK Yay., Ankara 2013

ZETTERSTEEN, Karl Vilhelm, "Kurbuka", *EI²,* V, s.437

ZETTERSTEEN, Karl Vilhelm, "Rıdvân", *İA*, IX, s.726-727

TEZLER

ALTAN, Ebru, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz aşırı bölgelere yapılan seferlerin tarihi) adlı eserin 11. ve 12. kitaplarının Türkçe çevirisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995

AYAN, Ergin, *Willermus Tyrensis'in Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) adlı eserinin 16., 17. ve 18. kitapların Türkçe çevirisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994

BAHADIR, Gürhan, *636-1100 Arasında Antakya*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009

BAHADIR, Gürhan, *Kuruluşundan İslam Fethine Kadar Antakya*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2003

CAN, Ayhan, *Fulcherius Carnotensis'in Haçlı Vekayinamesinin Türkiye İle İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabının Tercümesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998

CESUR, E. Selcen, *Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009

GÖLGESİZ, Sevtap, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007

MULINDER, Alec, *The Crusading Expeditions of 1101-1102*, Basılmamış Doktora Tezi, Universty of Wales, Swansea, 1996

ÖZERGİN, M. Kemal, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1959

ÖZGÜVEN, H. Burcu, *Barut ve Tabya; Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997

ÖZONUR, Şebnem, *Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008

PARLAK, Sevgi, *Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010

POLAT, Muhammed Said, *Moğol İstilâsına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997

SOLMAZ, Sefer, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001

UÇAN, Gülnur, *The Crusader Castles in Cyprus and Their Place in The Crusading History (Kıbrıs'taki Haçlı Kaleleri ve Haçlı Tarihindeki Yeri)*, Basılmamış

Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004

YILDIZ, Mukadder, *Fulcherius Carnotensis Birinci Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999

İNTERNET KAYNAKLARI

http://thelatinlibrary.com/albertofaix.html (Erişim Tar. 09.12.2014)

http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000685_meta:titlePage.html?sort=score&order=desc&divisionTitle_str=&hl=false&fulltext=Ansbert&sortIndex=010:060:0005:010:00:00&context=Ansbert (Erişim Tarihi:14.06.2015-15:30)

https://openlibrary.org/books/OL22391657M/Arnoldi_Chronica_Slavorum (Erişim Tarihi: 20.06.2015 20:00)

http://www.angelfire.com/wy/svenskildbiter/nicaea.html

http://www.numismatas.com/Forum/Pdf/David%20Ruckser/Coins%20of%20the%20Crusaders.pdf (Erişim Tar: 02.05.2015)

http://www.orient-latin.com/fortresses/baghras (Erişim Tar: 04.10.2015)

http://www.orient-latin.com/fortresses/ravendal (Erişim Tar: 04.10.2015)

http://www.orient-latin.com/fortresses/edesse (Erişim Tar: 04.10.2015)

http://visualiseur.bnf.fr/ConsulterElementNum?O=7907535&E (ErişimTar:15.05.2015)

http://visualiseur.bnf.fr/ConsulterElementNum?O=7907535&E=JPEG&Deb=1&Fin=1&Param=B (ErişimTar:15.05.2015)

http://visualiseur.bnf.fr/ConsulterElementNum?O=7836136&E=JPEG&Deb=1&Fin=1&Param=B (ErişimTar:15.05.2015)

EKLER
EK 1: HAÇLI LİDERLERİNİN YAZDIĞI MEKTUPLAR

Ek 1.1. Birinci Haçlı Seferi'nde Antakya'yı Ele Geçiren Haçlı Liderlerinin Papa II. Urbanus'a Yazdıkları Mektup

(Birinci Haçlı Seferi' orduları ve Haçlı kont, dük ve komutanları, büyük bir kuşatma sonrasında, 11 Eylül 1098 tarihinde Antakya'yı ele geçirdiler. Antakya'nın Haçlıların eline geçmesinden hemen sonra çıkan veba salgınında Le Puy piskoposu Adhemar öldü. Haçlılar hem Antakya'nın ele geçirilişini anlatmak, hem de Adhemar'ın ölümünü haber vermek için Papa II. Urbanus'a bir mektup göndermişlerdir. Bu mektupta Haçlılar, Papa'nın Kudüs'e gidecek olan ordunun komutanlığını üstlenmesi ve Antakya'nın geleceği üzerinde karar vermek için Papayı doğuya davet etmişlerdir. Mektup Haçlıların Anadolu'dan geçerken yaşadıkları sıkıntıları, kuşatma stratejilerini ve Antakya'yı nasıl ele geçirdiklerini detaylarıyla anlatması açısından önemlidir.)

Kutsal Lord Papa Urbanus'a… Bohemund, Saint Gilles kontu Raymond, Lorraine dükü Godefroi, Normandia dükü Robert, Flandre kontu Robert ve Boulogne kontu Eustache'dan selamlar! Oğullarından manevi babalarına; Tanrı büyük merhametini ortaya koyarak bize yardım etti ve Antakya'yı almamızı sağladı, Lordumuz İsa'ya utanç veren Türklere hücum edip onları katlettik. Biz İsa'nın hacıları her şeye kadir Tanrı'nın intikamını almak için Kudüs'e gideceğiz. Bizler Türkleri kuşattık ancak sonradan Horasan, Kudüs ve Dımaşk(Şam)'tan gelen Türkler tarafından kuşatıldık, neyse ki İsa'nın merhameti sayesinde kurtulduk, tüm bunları size bildirmek istiyoruz:

İznik'in ele geçirilmesinden sonra 1 Temmuz'da Eskişehir vadisinde kalabalık bir Türk ordusunu yendik ve güçlü Süleyman'ı bozguna uğratıp onu topraklarından ve servetinden mahrum bıraktık. Anadolu'ya boyun eğdirip Antakya kuşatmasına ilerledik. Bu kuşatmada çok sıkıntılar çektik. Ancak sonuçta tüm savaşları kazandık ve Hristiyan dinini başarılarımızla yücelttik: ben Bohemund şehri bana teslim eden Türk ile anlaşma yaptım. Ve haziran ayının üçüncü gününden önce gün ağarmadan surların üzerine merdiven koyarak İsa'ya direnen şehri aldım şehrin hâkimininde aralarında bulunduğu birçok adamını öldürdük, karılarına, çocuklarına yani tüm ailesine servetiyle birlikte sahip olduk. Başta Türkler tarafından kuvvetlendirilmiş olan Antakya kalesine sahip olamadık ertesi gün saldırıya hazır olduğumuzdaysa bölgenin tümüne yayılmış Türkleri gördük. Gelip bizimle savaşırlar diye şehrin

dışında onları birkaç gün bekledik. Sonuçta bizi kuşattılar; yüz binden fazla adam bahsi, geçen kaleye girip buranın altında yer alan ve kısmen bize kısmen de onlara ait olan şehrin giriş bölümüne saldırmaya çalıştılar. Biz kalenin karsısına başka bir yükselti dikerek iki ordu arasındaki yolu koruduk ve şehre inen binlerce Türkün içeri girmesini engelledik. Surların içinde ve dışında günler ve geceler boyu savaştık. Bize bu şekilde zarar veremeyeceklerini gören Türkler etrafımızı çevirdiler. Hepimizin gözü korkmuştu. Çoğumuz perişan olduk, birçok sıkıntı çektik. Bir ara o kadar acıktık ki ölen atlarımız ve eşeklerimiz kesip yedik. Bu arada her şeye kadir Tanrı'nın merhameti ve desteğiyle Longinus'un kurtarıcımızı(Hz. İsa) bıçakladığı mızrağı bulduk. Bu olay havari St. Andrew aracılığıyla bazı kullara bildirilmişti. Havarilerin prensi, kutsal Petrus kilisesinde bulunan mızrağın yerini onlara gösterdi. Önceden korkan ve üzgün olan insanlarımız bu keşifle ve diğer bazı ilahi vahiylerle güçlenmişti. Artık diğer savaşlar için iştahlı ve cesurduk.

Üç hafta dört gün süren kuşatmadan sonra bizler günah çıkarıp kendimizi Tanrıya emanet ettik ve havari Peter ve Paul'un yortusunun arife günü savaş için şehirden çıktık. Düşmana göre sayıca çok azdık ve onlarla dövüşemez, ancak kaçmalarını sağlayabilirdik. Hazır olduğumuzda yayalarımız ve atlılarımızla muntazam bir sırayla hareket ettik. Hz.İsa'nın mızrağıyla birlikte Türklere doğru ilerleyip onları kaçmaya zorladık. Onlar gelenekleri gereği her yana yayılmaya başlamışlardı. Bizi kuşatmayı düşündükleri her yolu ve tepeyi tuttular. Hepimizi katletmeyi umut ediyorlardı. Ancak bizler onların savaşlardaki düzen ve hilelerine artık alışmıştık. Tanrı'nın merhameti ve lütfu bizi destekliyordu. Tanrını sağ kolu (Hz. İsa) bizim tarafımızda savaştı. Böylece bir araya toplanmış olan Türklerin tüm mallarını bize bırakmalarını sağladık ve onları kaçmaya zorladık. Türkleri yendikten sonra tüm günü onları kovalayarak geçirdik ve binlercesini öldürüp sevinç ve mutluluk içinde şehre döndük. Tüm bunlardan sonra bir emir, iç kaleyi içindeki bin adamla birlikte Bohemund'a teslim etti. Bu adamlar Bohemund sayesinde Hristiyanlık dinine girmişlerdi. Bu şekilde Hz. İsa, tüm Antakya'yı Roma dinine vermiş oldu.

Kaynak: Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, *a.g.e.,* İngilizce çev., s.108-111, *a.g.e.,* Türkçe çev. I, s.91-95

Ek 1.2: Friedrich Barbaross'nın Avusturya dükü Leopold'a Gönderdiği Mektup

(Üçüncü Haçlı Seferi'ni karadan yürüten Alman Haçlı Ordusu ve İmparator Friedrich Barbarossa, Kış aylarında Anadolu'yu geçmenin zorlu olacağını düşündüğü için Balkanları geçtikten hemen sonra Edirne önünde ordusunu bekletip, kışı Edirne'de geçirmiştir. Bu esnada Avusturya dükü Leopold'a göndermiş olduğu mektupta Bizans'a olan güvensiz yaklaşımı ve Bizans'ın kendi elçilerini zindana atması meselesini de aktarmıştır.)

I. FREDERIC'TEN AVUSTURYA'NIN LEOPOLD'UNA

Adrianople(Edirne), Kasım'ın Sonu, 1189.

Freher'deki Tageno, SS. Sayfa 410, Latince.

Tanrının yardımıyla, imparator ve daima ulu olan Frederic'ten çok sevdiği akrabası olan Avusturya Dükü Leopold'a - Selamlar ve bütün güzel dilekleriyle.

Bize olan sevginden dolayı sana Konstantin'in İmparatoru olan kardeşimizin Nuremberg'teki Başbakanı tarafından Krallığın Prensesinin huzurunda marşımızdaki, pazarımızdaki ve takaslarımızdaki güvenliğe istinaden tutturulduğu bilinen tüm yeminlerini bozduğunu anlatmamız gerektiğini düşündük. Her ne kadar kardeşçe bir sevgiyle sınırlandırılmış olsa da. Dahası, hızlandırılan Haçlı Seferinde barışçıl ilerlememiz için barışı onaylaması ve barışçıl ilerleyişimizi ayarlaması için tüm görevlileriyle birlikte Kahyamız (Çembırleyn), Rupert ve Markward kontu Münster'in piskoposu olan Elçimizi yakalamış ve zindana atmıştır. En sonunda, uzun müzakerelerden sonra ağır bir biçimde tehlikeli kış sezonuna kadar yürüyüşümüzü erteleyerek, Aziz Simon ve Aziz Jude'ün festivalinde adı geçen elçileri ekselansımıza sorunlar tatmin edici bir şekilde çözülmüş gibi geri gönderdi. Tekrardan takas, gemi teminib ve askerlerimiz için pazarlar sağlama sözü verdi.

Aslında, yanmış çocuk ateşten çok korktuğu için, gelecekte Yunanlıların yeminlerine ve sözlerine hiç güvenimiz olmayabilir. Fırtınalı kış mevsiminden kurtulmak için, ilkbahara kadar Philippopolis ve Adrianople'de kalmayı ve Konstantinopol'ün üzerinden uygun bir mevsimde geçmeyi öneriyoruz. Bu yüzden, iyi

donanımlı bir orduda mutlu olmamıza rağmen, yine de dualarımızda ilahi yardımı aramalıyız. Bu sebeplerden dolayı, dualarımızdaki sevgini istiyoruz. Ek olarak, sizden papa'ya gönderdiğimiz mektupların sizin yardımınız ve çabanızla ulaştığını görmek için sağduyunuzu istiyoruz.

Kaynak: Dana Carleton Munro(Ed.), *Orginal Sources of European History-Letters of the Crusades*, The Department of History of the University of Pennsylvania, Philadelphia 1902, s.20'den alınıp Türkçe'ye çevrilmiştir.

EK 2: KALE PLANLARI, ÇİZİMLER, HAÇLI SİKKELERİ

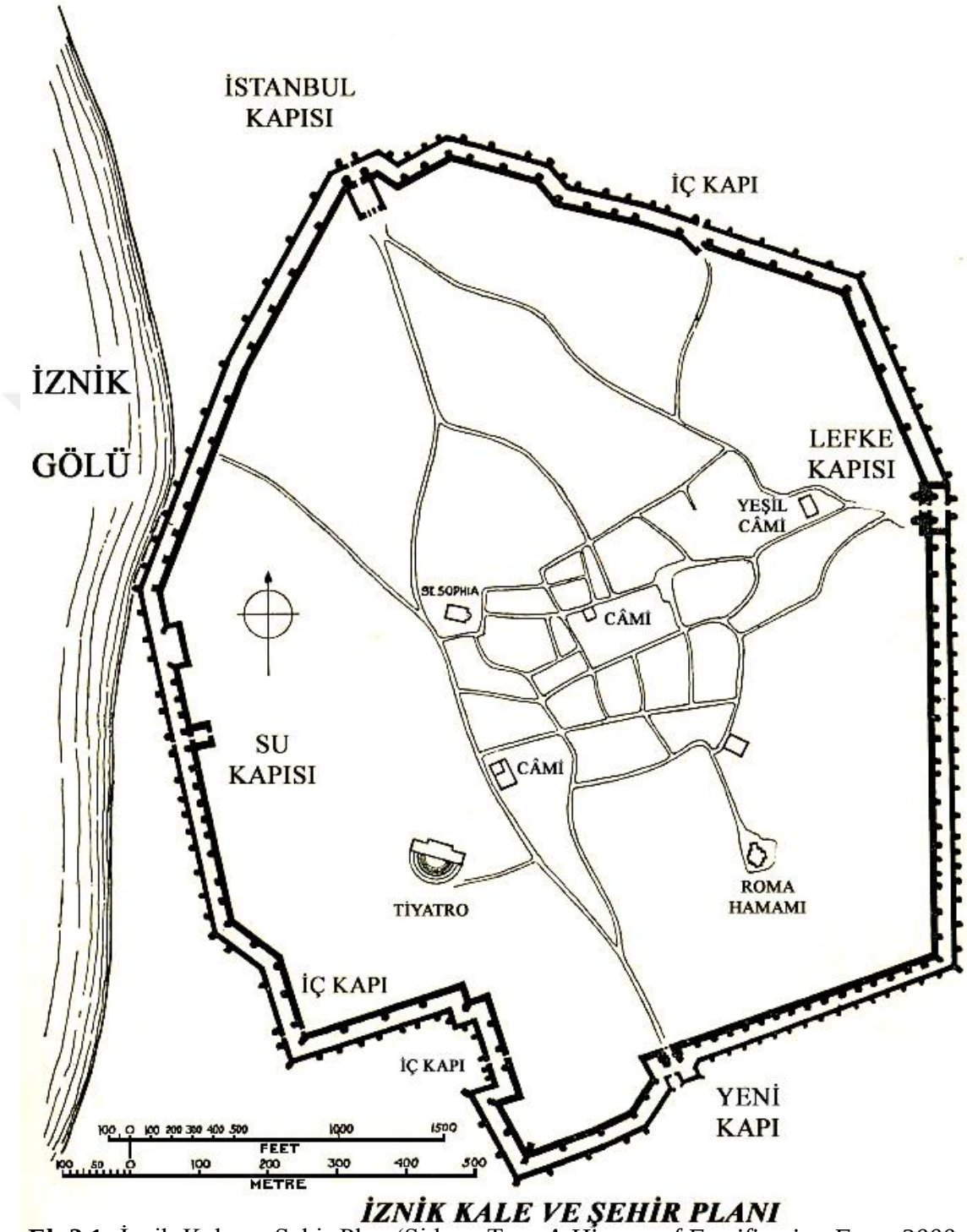

Ek 2.1: İznik Kale ve Şehir Planı(Sidney Toy, *A History of Fortification From 3000 BC to AD 1700*, Pen-Sword Pub., South Yourkshire(England) 2006, s.54'ten alınıp Türkçeleştirilmiştir).

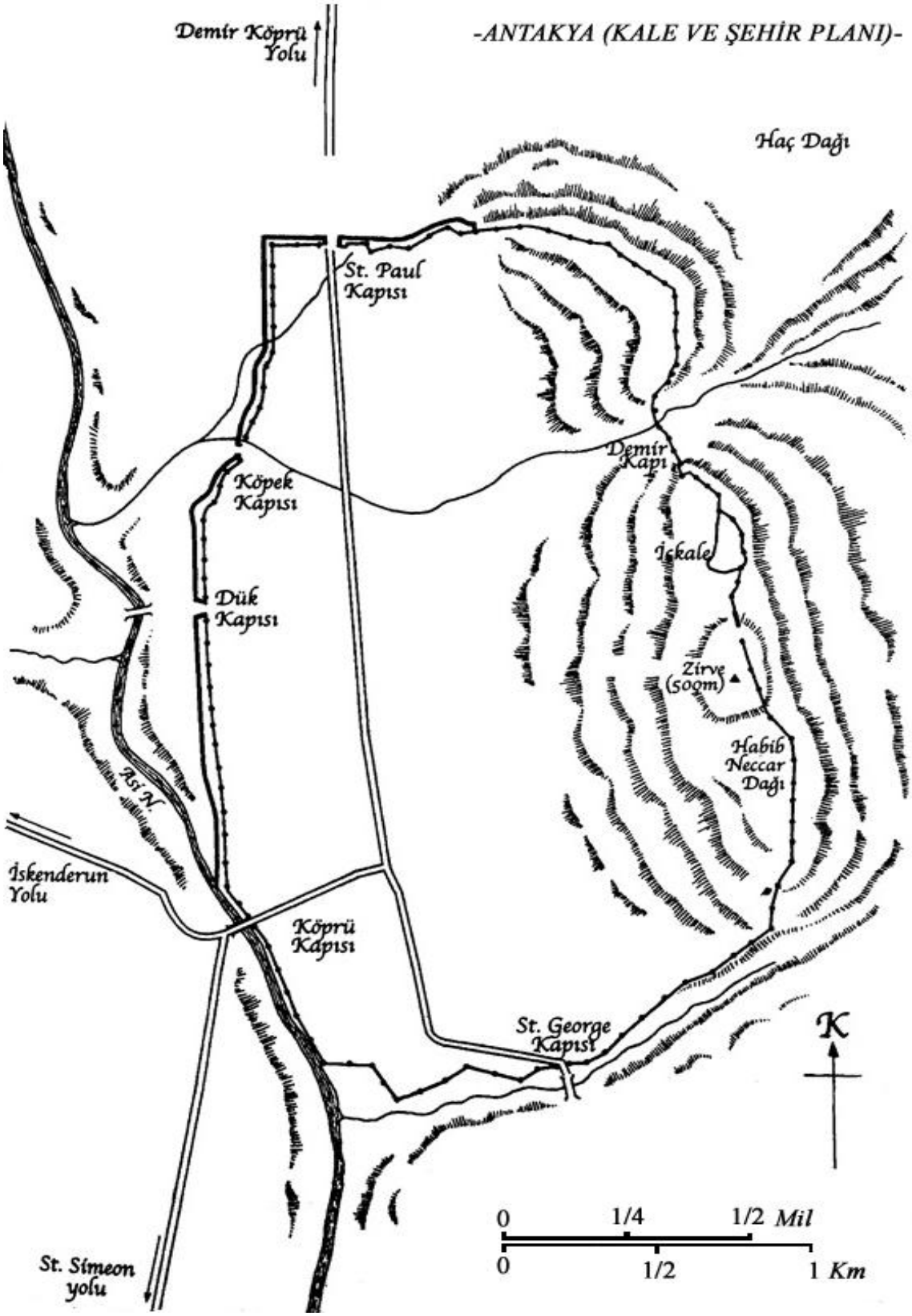

Ek 2.2: Antakya Kale ve Şehir Planı(Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, Türkçe çev.Ekin Duru, Say Yay., İstanbul 2014, s.85).

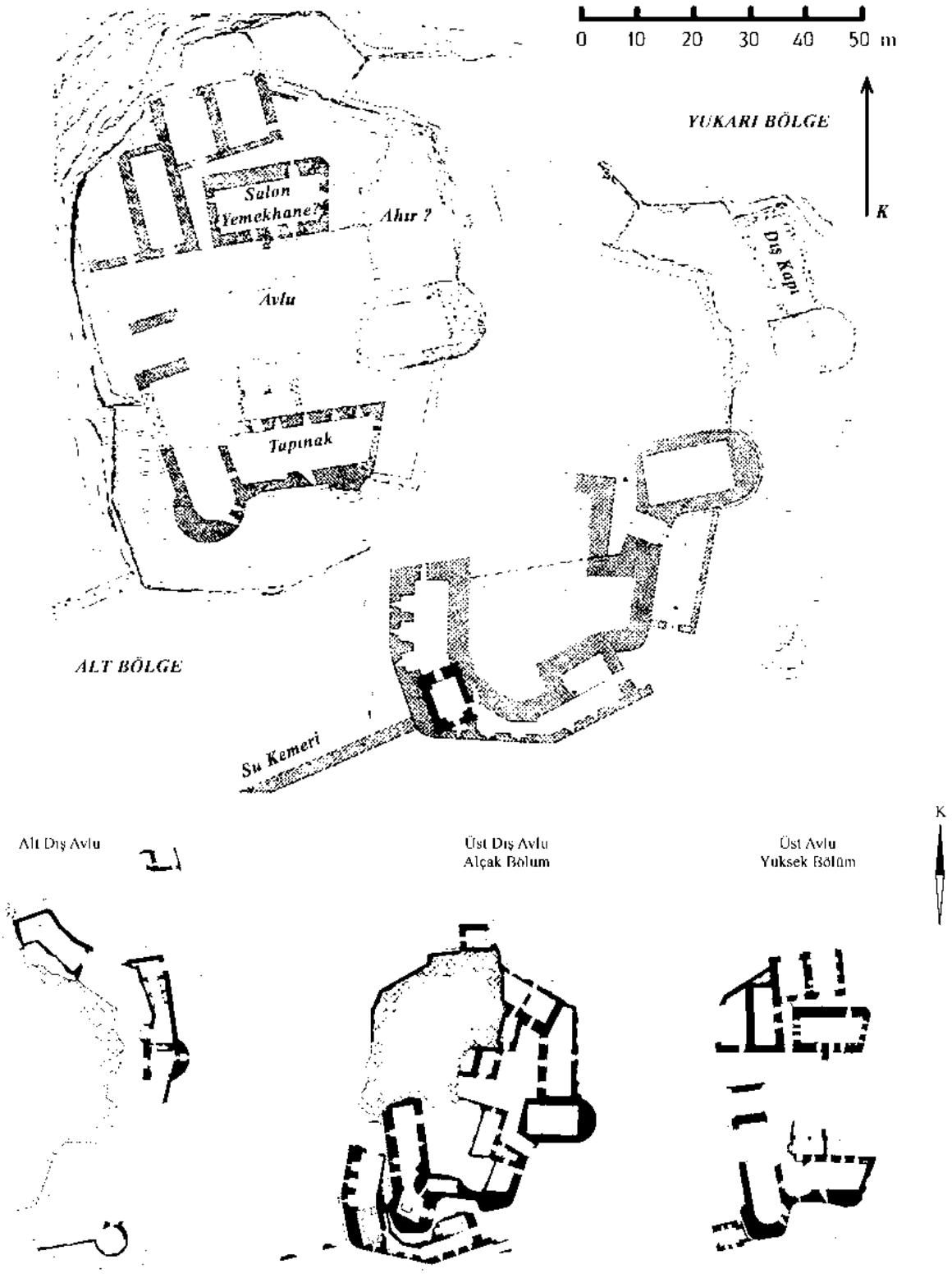

Ek 2.3: Bakras Kalesi Alt-Üst Avlu ve Kesit Planları(Eva Mol, *Hidden Complexities of The Frankish Castle-Social Aspects of Space in the Configurational Architecture of Frankish Castles in the Holy Land 1099-1291-*, Leiden University Press, Amsterdam 2012, s.94'ten alınıp Türkçeleştirilmiştir).

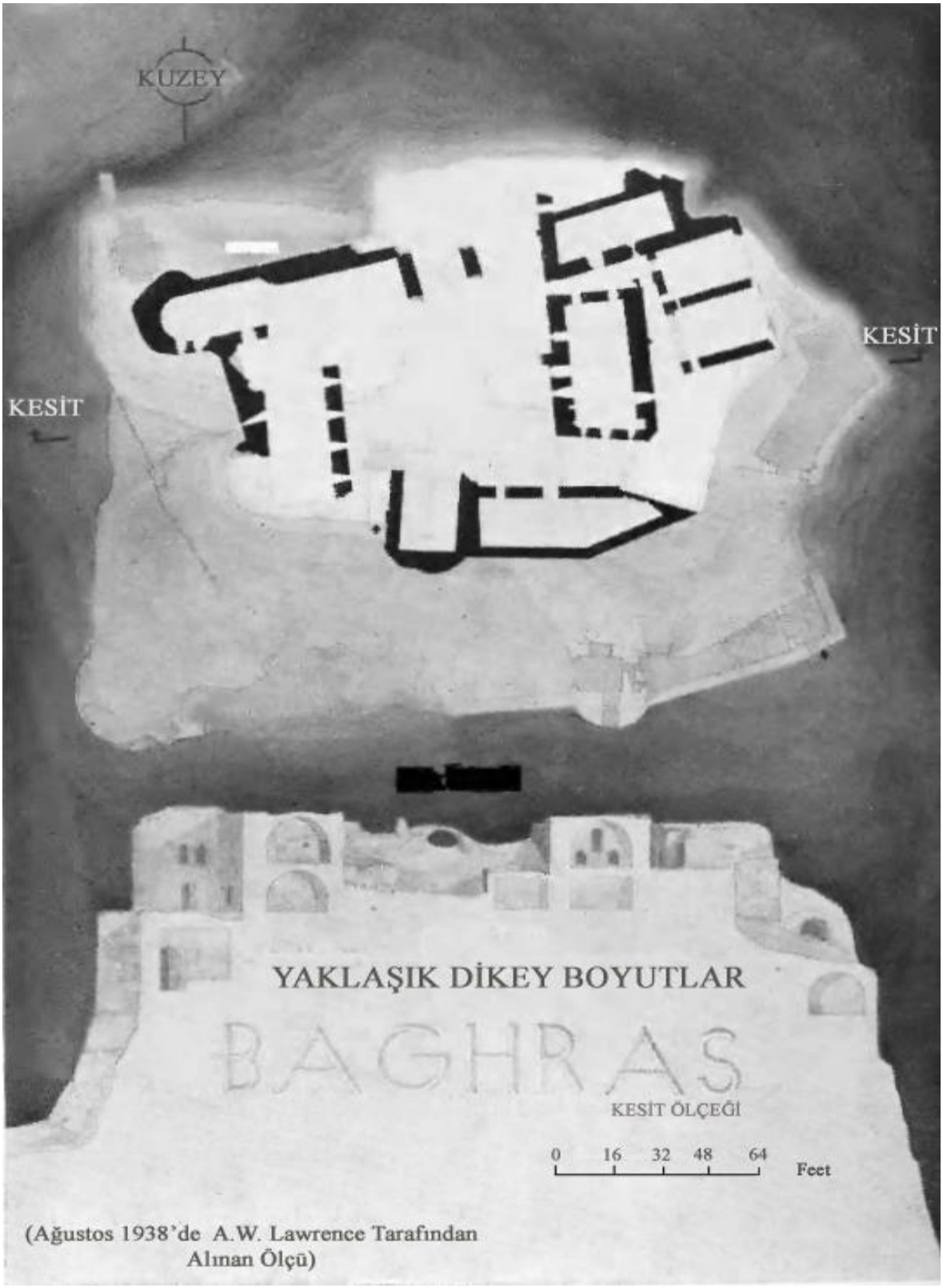

Ek 2.4: İlk defa A.W. Lawrance tarafından çizilmiş Bakras'ın tahmini dikey boyutları ve kesit planı(A.W. Lawrance, "The Castle of Baghras", *The Cilician Kingdom of Armenia,* Ed. T.S.R. Boase, Scottish Academic Press, Edinburgh&London 1978, s.49'dan alınıp Türkçeleştirilmiştir).

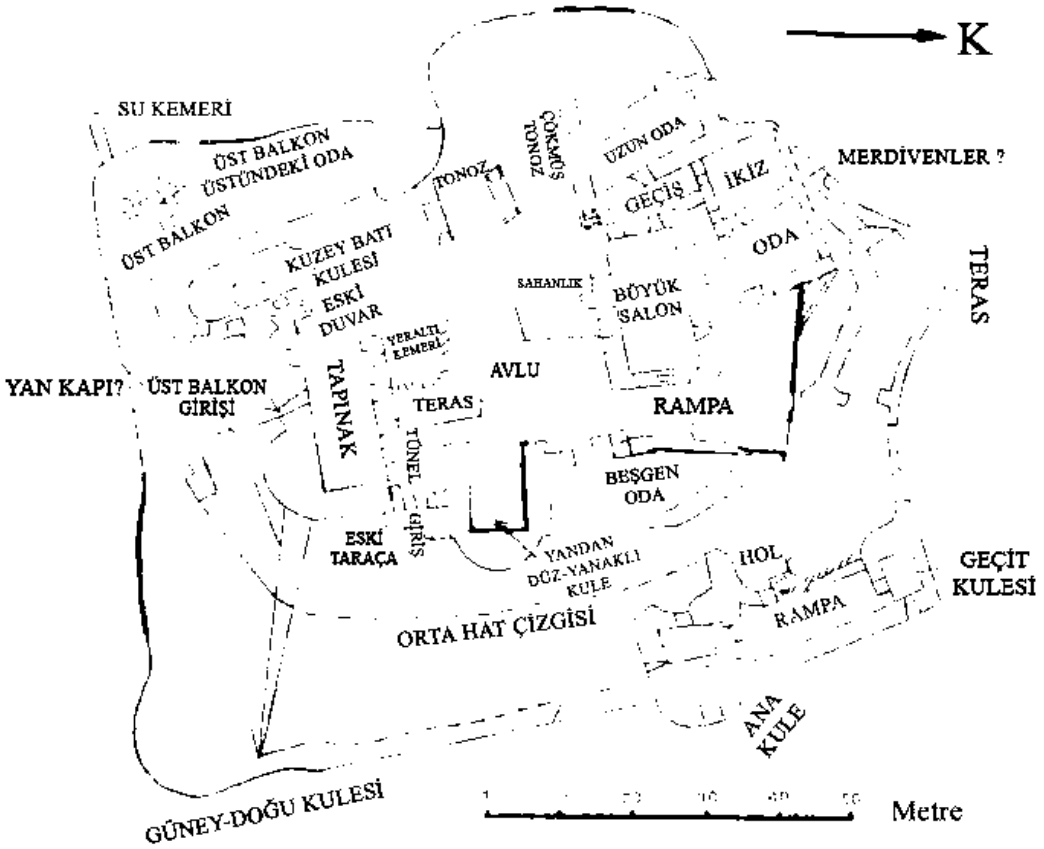

(BAKRAS KALESİ ANAHTAR PLANI)

Ek 2.5: Bakras Kalesi Anahtar Planı ve Bakras Kalesine Ait Bir Karakalem Çalışması(A.W. Lawrance, "The Castle of Baghras", *The Cilician Kingdom of Armenia,* Ed. T.S.R. Boase, Scottish Academic Press, Edinburgh&London 1978, s.48 ve 41'den alınarak Türkçeleştirilmiştir).

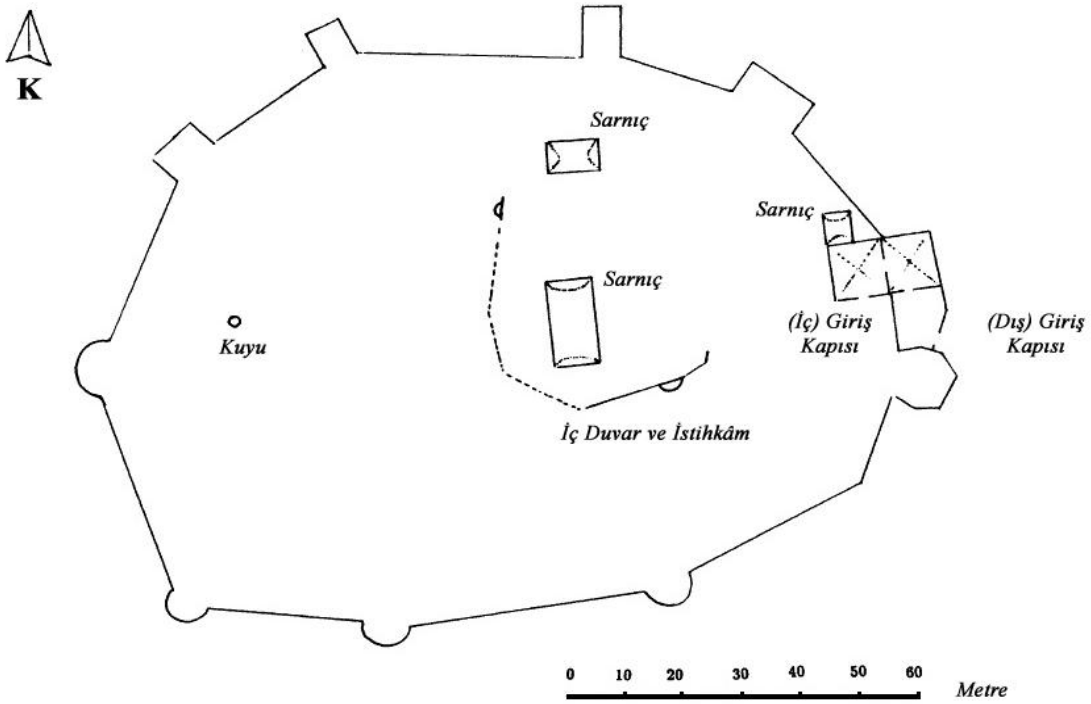

Ek 2.6: Râvendân Kale Planı ve Muhtemel Yapılar(David Morray, "Then and Now: A Medieval Visit to the Castle of Al- Râwandân Recalled", *Anatolian Studies*, Vol.43(1993), s.139'dan alınıp Türkçeleştirilmiştir).

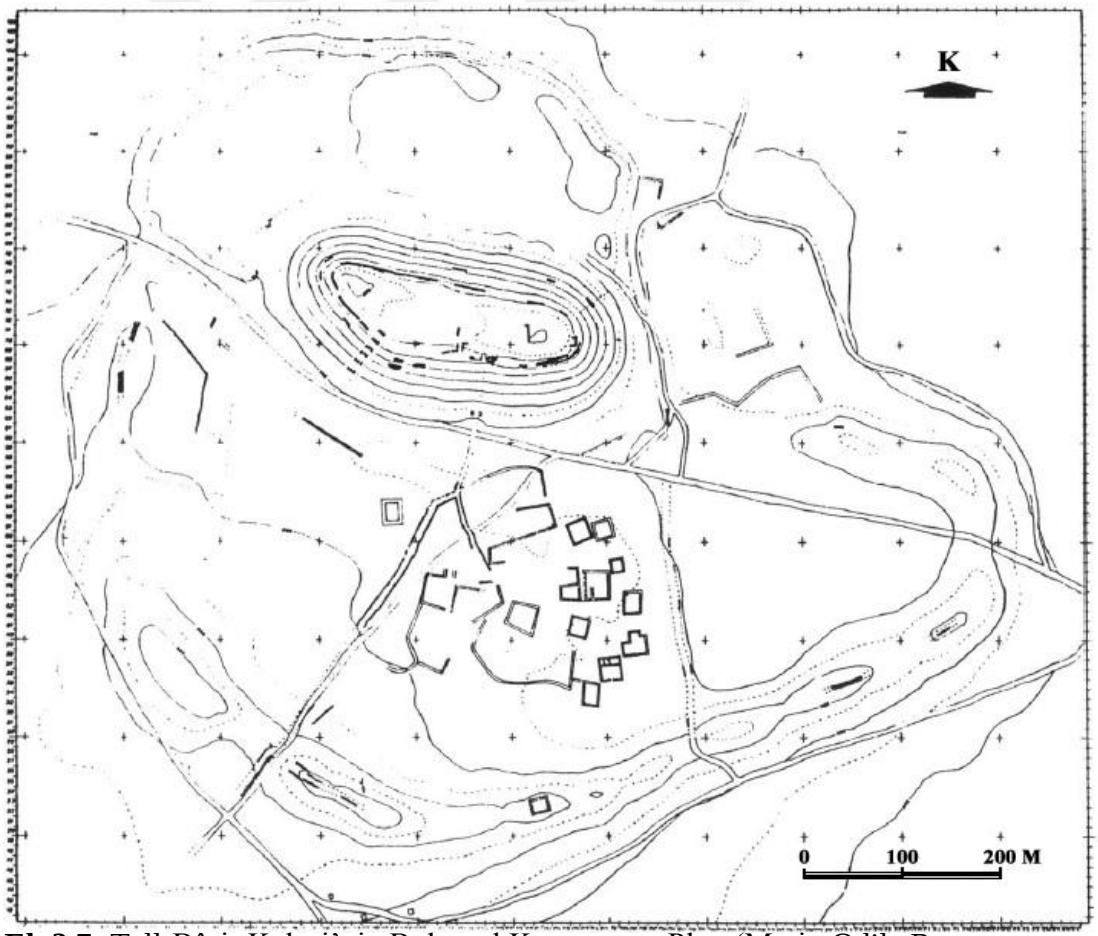

Ek 2.7: Tell-Bâşir Kalesi'nin Bölgesel Konumu ve Planı(Marie-Odile Rousset ve Rıfat Ergeç, "Tell Bâsir 1996", *Anatolia Antiqua*, Vol. V(1997), s.344)

[ROMA RAKAMLARI KAT SEVİYELERİNİ GÖSTERMEKTEDİR]

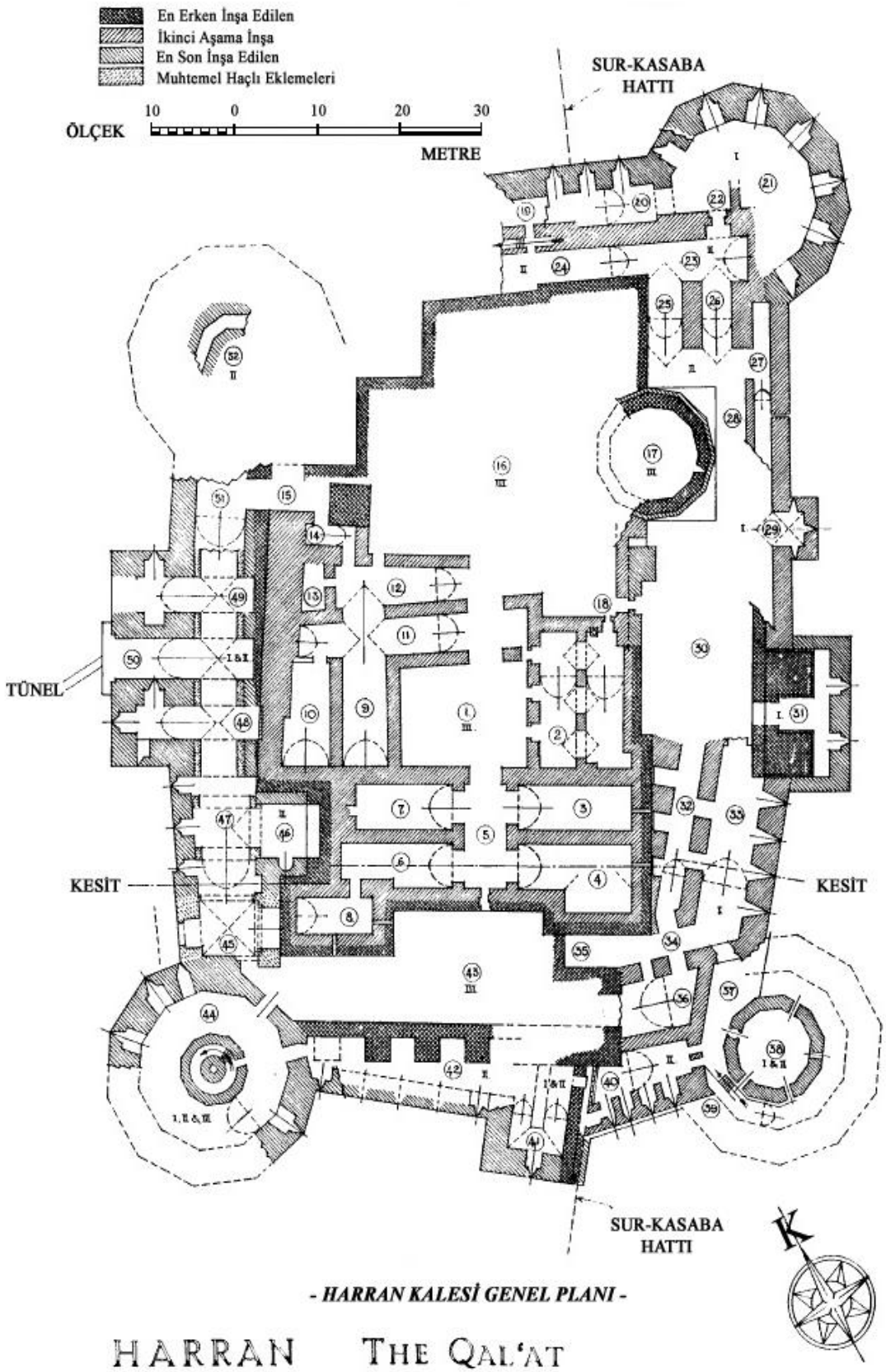

Ek 2.8: Harran iç kalesinin kesit planı(Seton Lloyd and William Brice, "Harran", *Anatolian Studies*, Vol. I (1951), s.98). Kale, günümüzde de büyük oranda sağlamdır. Bu plan daha önce Türkiye'de hiçbir çalışmada kullanılmamıştır.

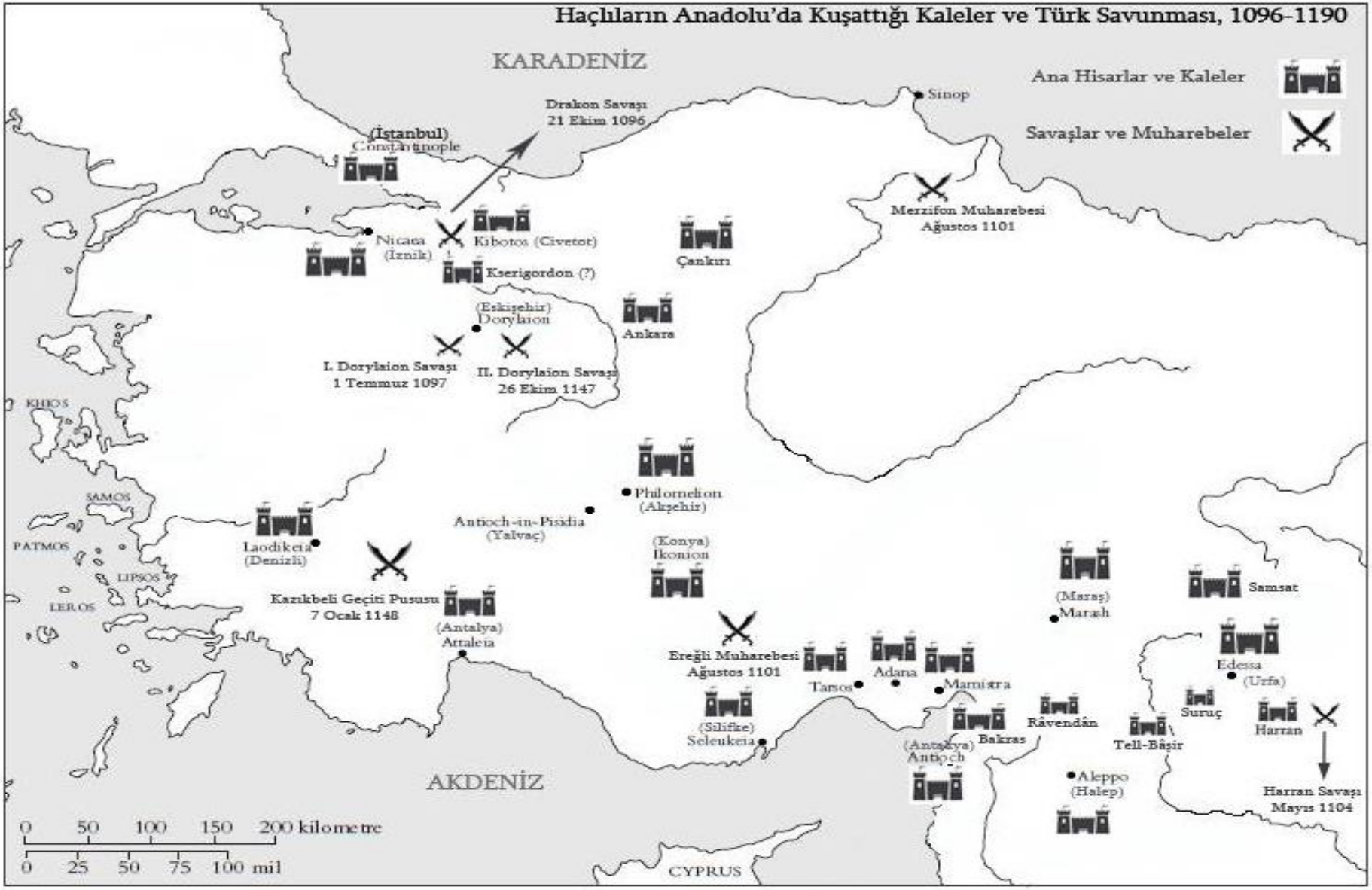

Ek 2.9: Haçlıların Anadolu'da Kuşattığı Kaleler ve Türk Savunmasının Haçlılara karşı yaptığı savaşların ve muharebelerin infografiği

Ek 2.10: Antakya'nın Batı tepesi üstüne tırmanan kale surları çizimi(Edmund Spenser Bouchier, *A Short History of Antioch 300 B.C.-A.D. 1268*, Basil Blackwell Pub., London 1921, s.11) .Antakya surları kendi dönemi içinde İstanbul surları ile karşılaştıralabilecek kadar sağlam bir müstahkem mevkii konumundaydı. Haçlılar için bu surları aşabilmek çok zor olmuştur.

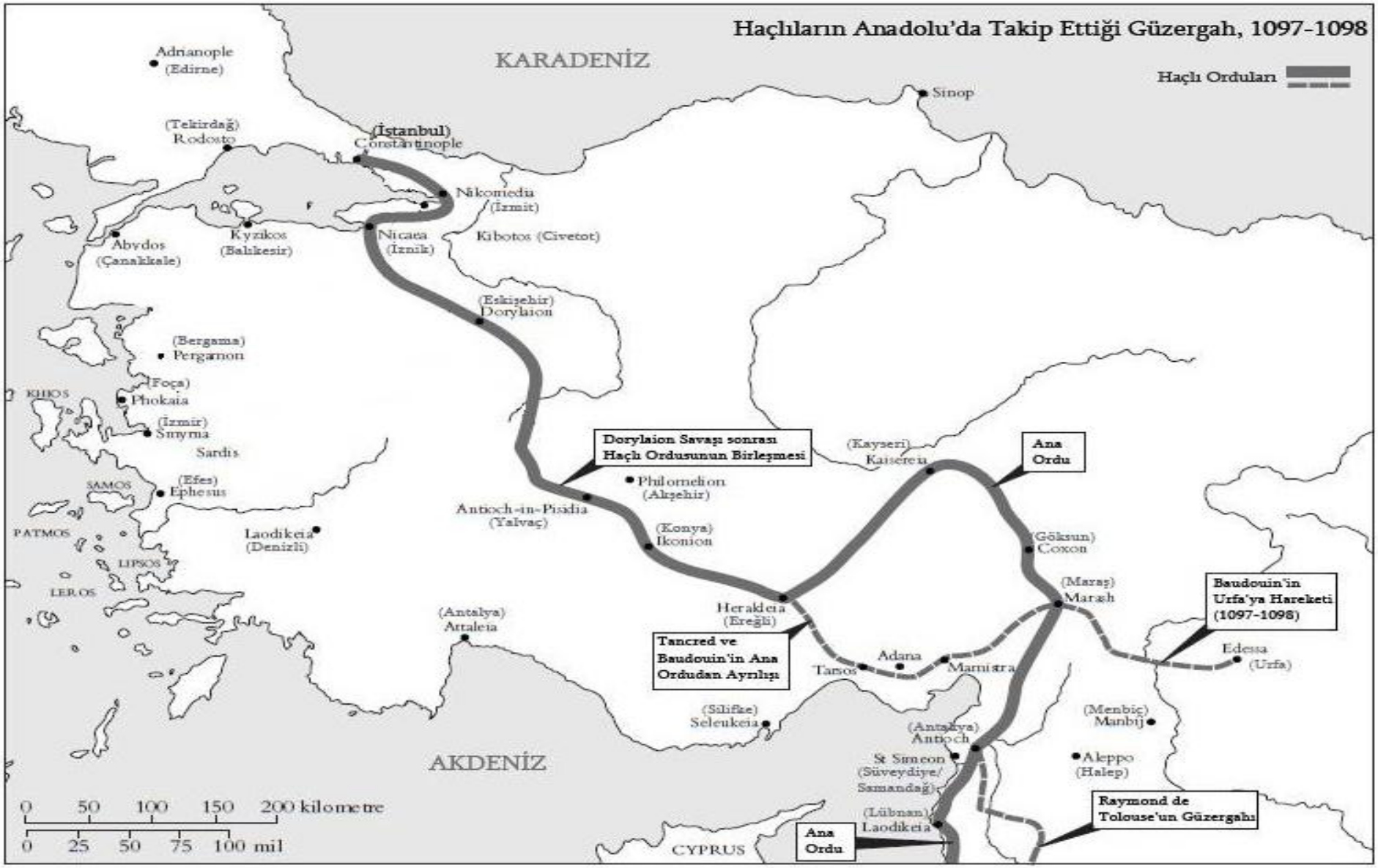

Ek 2.11: Haçlıların Anadolu'da Takip Ettiği Güzergah (1097-1098)

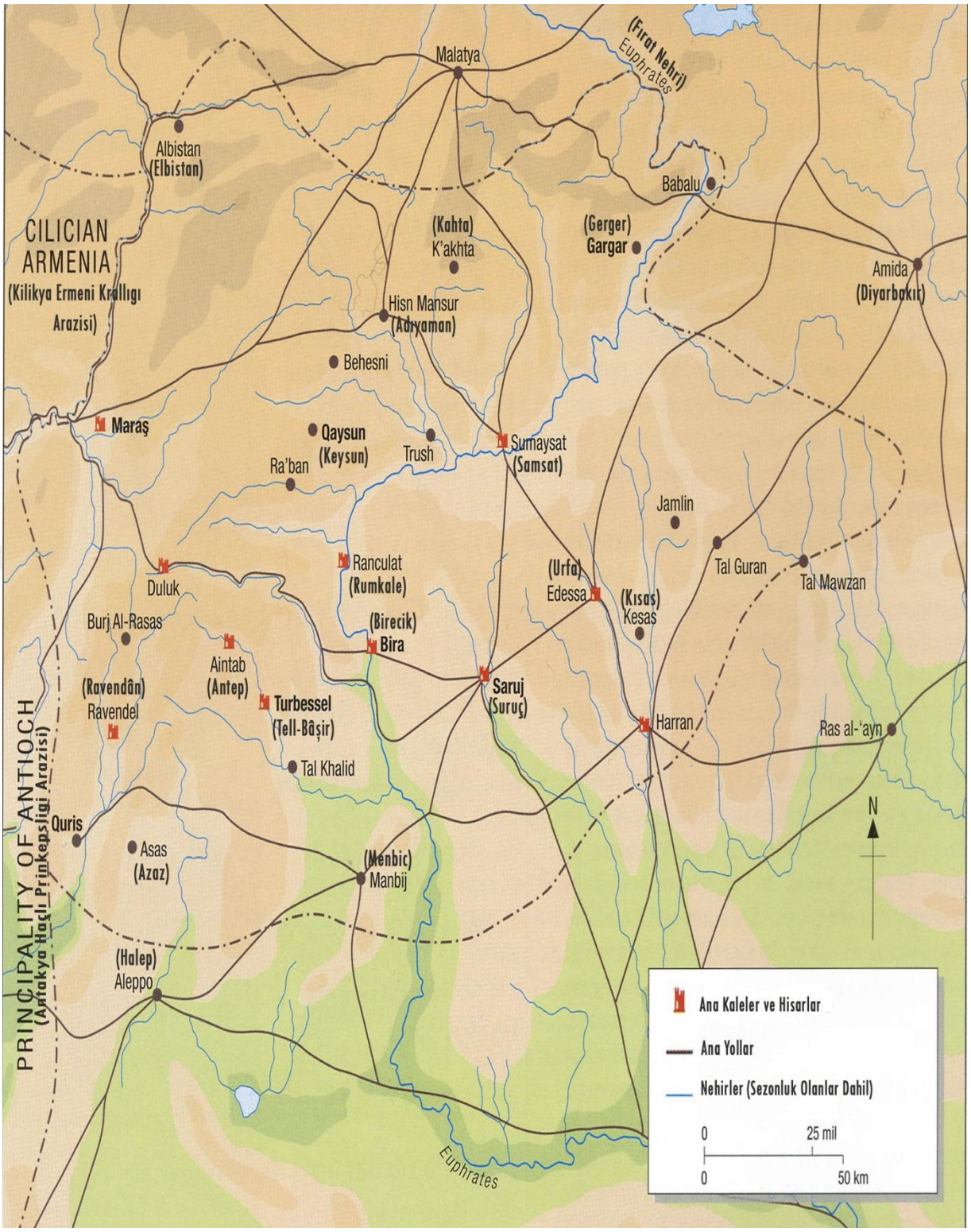

Ek 2.12: Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Ana kaleler ve Hisarlar ile Ana Yolları gösteren harita(David Nicolle, *Crusader Castles in the Holy Land, 1097-1192*, Osprey Pub., Oxford 2004, s.6). Görüleceği üzere kaleler tamamen stratejik birer mevkilere inşa edilmiş ve her biri kendi güzergahı üzerinde bir karakol görevini de üstlenmektedir. Özellikle Birinci Haçlı Seferi sonrasında ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurulmasından hemen sonra bu bölgedeki kaleler Türk savunmasının hem savaş sahasını, hem de kuşatma mücadelerinin sıkça geçtiği alanlar olmuştur.

Ek 2.13: Bohemund dönemine ait sikke

Ek 2.14: Tancred dönemine ait sikke

Ek 2.15: Roger de Salerno'ya ait sikke

Ek 2.16: Raymond de Poiters'a ait sikke

Ek 2.17: II. Baudouin'e ait sikke

Ek 2.18: Richard de Salerno dönemine ait sikke

Ek 2.19: Muhtemelen I. veya II. Joscelin dönemine ait olduğu düşünülen sikkeler

Ek 2.20: Kudüs Haçlı Krallığı zamanında İslami usülde Haçlılar tarafından basılan dirhemler. Kaynak: *Coins of Crusader*, http://www.numismatas.com/Forum/Pdf/David%20Ruckser/Coins%20of%20the%20Crusaders.pdf (Erişim Tar: 02.05.2015)

Ek 2.21: Haçlıların Antakya Kuşatmasını anlatan el yazması eserlerdeki çizimler(Tarafımızca toparlanıp, sıralanmış ve meydana getirilmiştir.)

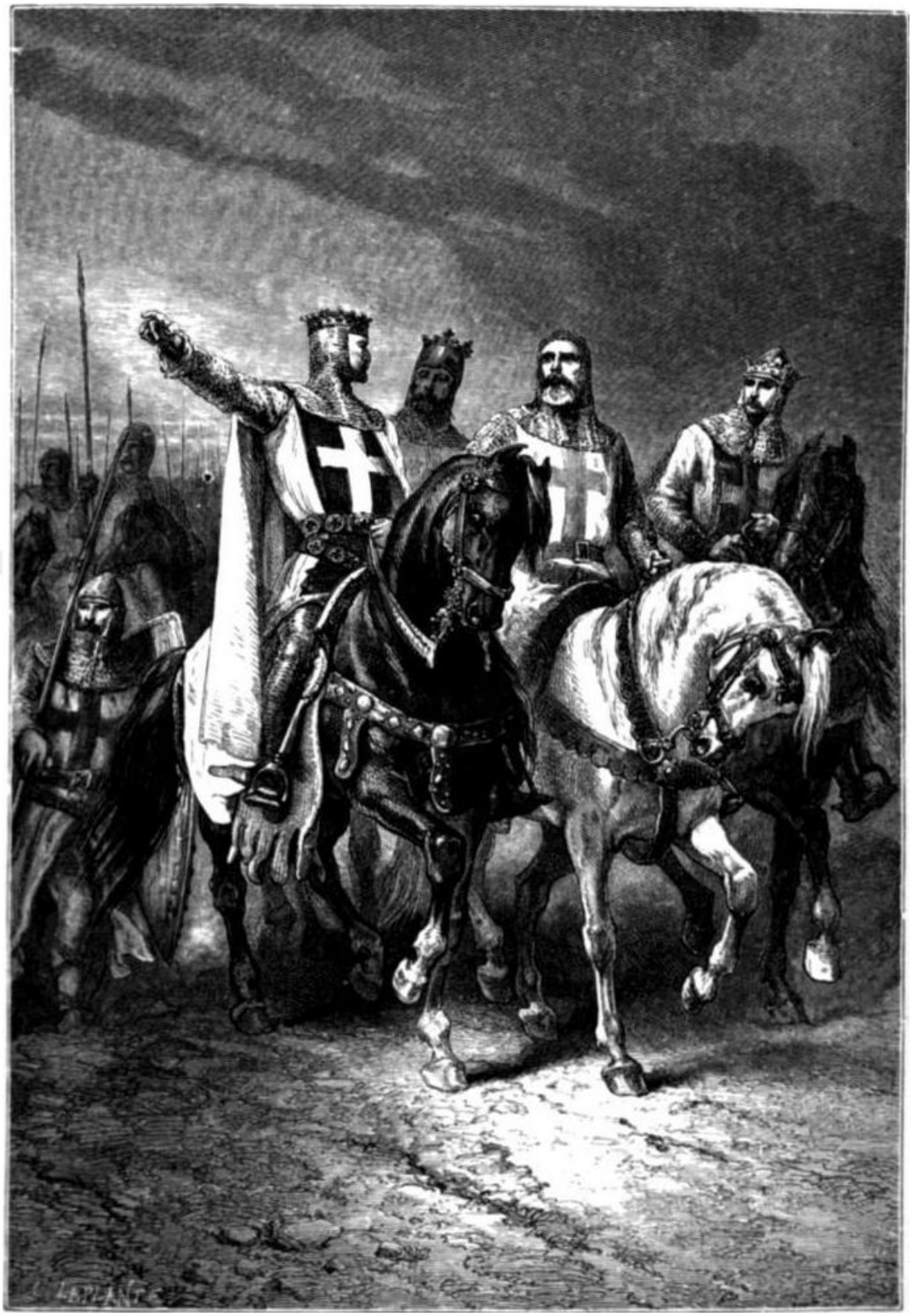

Ek 2.22: Özellikle Birinci Haçlı Seferi'ne ve daha sonraki Haçlı mücadelelerine yön veren ünlü Haçlı liderleri. Soldan sağa; Godefroi de Bouillon, Raymond de Tolouse, Bohémond de Tarante ve Tancréde de Hauteville.(Kaynak: François Guizot, *The History of France from the Earlist Times to the Year 1780*, S.Low, Marston, Searle & Rivington Pub., London 1883, s.389).

EK 3: KALELERİN GÜNÜMÜZ HALLERİ

Ek 3.1: İznik Kalesi Surları ve İstanbul ile Lefke Kapıları

Ek 3.2: Bakras Kalesi ve günümüze kadar sağlam kalan surları(http://www.orient-latin.com/fortresses/baghras Erişim Tar: 04.10.2015).

Ek 3.3: Râvendân Kalesi kalıntıları ve stratejik konumu (http://www.orient-latin.com/fortresses/ravendal Erişim Tar: 04.10.2015)

Ek 3.4: Urfa Kalesi günümüze kadar ulaşan surları (http://www.orient-latin.com/fortresses/edesse Erişim Tar: 04.10.2015)